Cezar Petrescu

ORAȘ PATRIARHAL

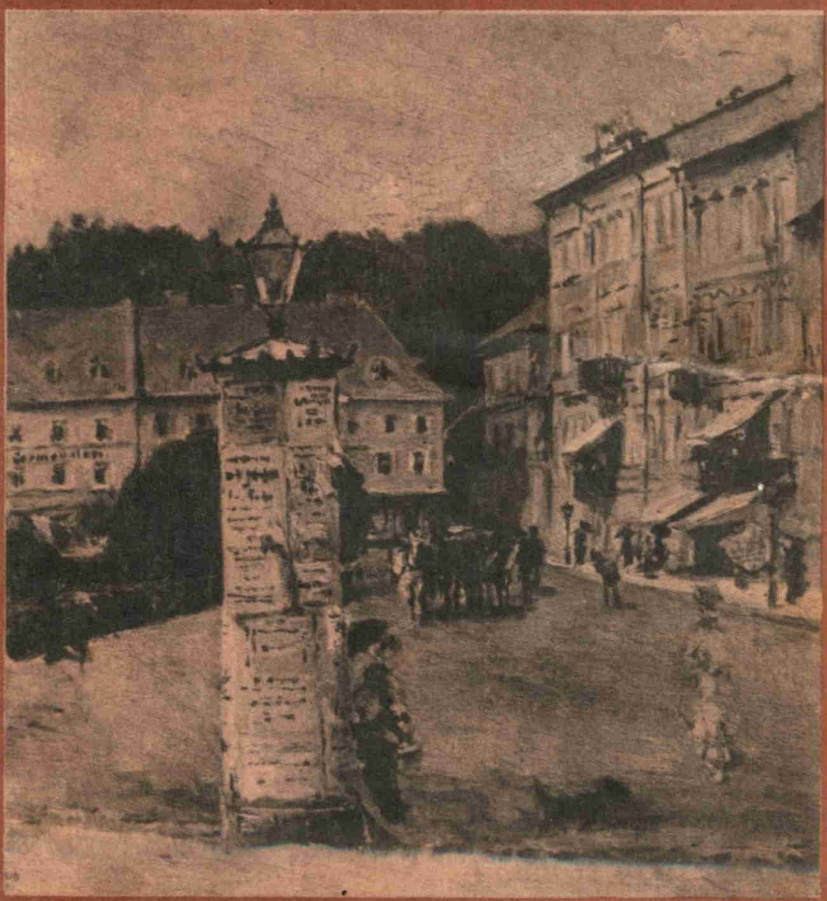

Editura Eminescu

BIBLIOTECA «EMINESCU»

Coperta colecţiei: ***Damian Petrescu***
Pe copertă: ***Th. Aman, Piaţă cu turn de afişe (fragment)***

1982
BUCUREŞTI, PIAŢA SCÎNTEII 1

CEZAR PETRESCU

ORAŞ PATRIAR HAL

ROMAN

EDITURA EMINESCU

„Mă apropii de un mic
orăşel şi am şi
ajuns pe o colină de unde-l descopăr: e
aşezat la poale, un rîu îi scaldă zidurile şi
curge mai departe pe-o pajişte verde; are
o pădure deasă, care îl apără de vînturile
reci şi de vifore; îl zăresc într-o lumină
atît de minunată, încît îi număr clopotni-
ţele şi turlele, îmi pare zugrăvit pe clinul
măgurii. Nu-mi pot stăpîni încîntarea,
şi-mi spun: «Ce fericire să trăieşti sub
un cer aşa de frumos şi într-o asemenea
aşezare cu atît farmec!» Cobor în oraş,
unde n-am dormit două nopţi, că mă şi
asemăn celor care-l locuiesc: vreau să scap
afară.”

LA BRUYÈRE

PRELUDIU

Scrisoarea sfîrşea cu o chemare:

„Vino! E un oraş încîntător. Sînt sigur că o să te prindă farmecul străzilor noastre, cu nume de voievozi şi de ctitori. Un oraş pitoresc, cu oameni pitoreşti.

În sfîrşit, voi avea prilejul să-ţi prezint faimoasa poamă rea a familiei, despre care ţi-

am povestit cu atîta admiraţie, chiar în cea dintîi zi de şcoală, cînd ne-am cunoscut. Îţi mai aminteşti? Lipeai, în albumul proaspăt cumpărat, timbrele cu efigii stranii şi cu gravuri exotice: verzi, albastre, violete, trandafirii şi de un galben pal ca guşa canarului; piramidele Egiptului şi Sfinxul; privelişti din insulele Pacificului şi cascadele Zambezului; şarpele înaripat al Mexicului şi minaretele moscheelor algeriene; chipul lui Lincoln şi un cap mirat de antilopă. Te încîntau evocările ţărilor de departe, de sub alte constelaţii, şi am înţeles că în albumul tău de novice colecţionar nu lipeai numai mărci cumpărate din economiile de la rahat „Locum” şi de la cornurile cu nucă, ci făceai o călătorie fabuloasă împrejurul planetei... Atunci ţi-am povestit eu despre unchiul acesta, scandaloasa celebritate a familiei; fostul locotenent care şi-a pălmuit colonelul, după ce luase, cu o vehemenţă neîngăduită, apărarea unui biet soldat de rînd, prigonit de vagmiştri, şi după nu mai ştiam ce misterioasă peripeţie de dragoste; a fost reformat şi trimis în temniţa militară; pe urmă, a străbătut în pas gimnastic cinci continente în aventuri năstruşnice, cînd hamal şi cînd nabab, cînd favorit al unui şef de trib din Dahomey, cînd captiv al piraţilor chinezi; pentru ca, după douăzeci de ani, să se întoarcă în urbea natală şi, ca un nou Candid cuminţit, să-şi altoiască merii, să-şi cureţe perii de omidă, să plivească straturile de ridichi şi să stropească rondurile de rozete. Ai să-l cunoşti acum la el acasă. În bizarul lui muzeu cu panoplii de arme iavaneze şi bumeranguri australiene, cu piei de panteră şi coarne de ren.

Dar ce-ţi povestesc? Te ghicesc surîzînd. Am rămas o anacronică excepţie. Un

fenomen. Un provincial care-şi iubeşte oraşul şi-şi adoră concetăţenii; un provincial care nu tînjeşte după Capitală, după teatrele şi cabaretele voastre, după ceasul cînd năvălesc ţigănuşii de pe Sărindar, zbierînd cît îi ţine gura o ediţie specială cu remanierea guvernului, dezminţită a doua zi.

Aici, viaţa noastră e alta; altele ne sînt grijile şi bucuriile. Aici toţi sîntem o mare dar strînsă familie. Tu, care n-ai părăsit Capitala decît poate pentru vilegiaturile de trei săptămîni, n-ai să înţelegi simţămîntul acesta pînă ce nu vei fi aici. Spui că vrei să părăseşti Bucureştii pentru totdeauna. Cu atît mai bine! Te adoptăm. Am şi găsit ceva pentru început. Cu două licenţe, se poate trăi admirabil într-un tîrg modest şi fără mofturi ca al nostru. A sosit vremea să foloseşti şi licenţa ta în litere. O asociaţie de profesori a alcătuit o serie de cursuri pentru examenele de toamnă, corigenţe şi bacalaureat. Ai să debutezi acolo. Am şi pipăit terenul. Am şi cîştigat, dinainte, cîteva simpatii pe nevăzute. Eşti aşteptat... Pe urmă, obţii o catedră. Nu uita că, fără să militez prea activ în politică, mă simt puţin la putere. Îţi facem rost de-o suplinire. Mai apoi, o catedră definitivă. Avem şi noi atotputernicii noştri, care n-au să se dea în lături de la un serviciu ce ne-ar putea cîştiga în partid un tînăr cu viitor. Avem şi o gazetă. Se simte nevoia unui condei sprinten şi ascuţit în ucenicia Capitalei. Spui că nu te prea împaci cu diploma cealaltă: te-ai descoperit inapt pentru avocatură. Copilării! Poate în Bucureşti, unde lupta e mai grea şi concurenţa mai acerbă. Dar aici are să meargă totul uşor. Te asigur. Ţi-aş putea jura că în doi-trei ani vei deveni: ***«distinsul nostru fruntaş intelectual, fiul adoptiv al oraşului, speranţa partidului nostru...»*** Nu

surîde! Aici luăm totul în serios, fără scepticismul şi zeflemeaua voastră. Vino! Depeşează-mi din vreme, să te aştept la gară. Sper că o să ne recunoaştem, deşi nu ne-am mai văzut de şapte ani. Figurile poate ni s-au mai schimbat. Dar inimile noastre au rămas aceleaşi.

Nu e aşa, Tudore? Te-aştept. Pînă atunci, îţi caut o locu- inţă modestă, la vreun pensionar de aici: o cameră şi antreu, sau două camere şi antreu. Lasă-mă să pregătesc totul. Nu uita depeşa."

Bun prieten! De unde a presimţit? Cu ce fine antene a cules, din nevăzut, semnalul deznădăjduit de naufragiu?

Tudor Stoenescu-Stoian, avocat cu vagă clientelă şi vag colaborator al unor şi mai vagi publicaţii literaro- artistico-politico-sociale, devoră scrisoarea mai lacom ca anunţul unei moşteniri căzută din cer, cifrată la milioane şi dinainte scutită de taxele succesorale.

Chemarea sosea în una din acele după-amiezi pustii, cînd toată Capitala se goleşte de cunoscuţi ca în preziua unei misterioase conspiraţii. Tudor Stoenescu-Stoian se trezise, deodată, printre miile şi miile de trecători, într-o solitudine care-l apăsa ca absurdele panici din visurile rele.

De pe scaunul restaurantului se descleştase, în silă, ultimul consumator, numai după ce chelnerii sfîrşiseră de recoltat şervetele, de clădit solniţele în piramidă şi după ce-i dăduseră tîrcoale cu semnificative tusete de nerăbdare.

Nu ştia încotro să apuce.

O pornise întîi pe strada Sărindar. Pe urmă se răzgîn- dise şi mersese grăbit, deşi fără ţintă, pe strada Brezoianu. Urmărise cu luare-

aminte a unui edil grav, preocupat de problema circulaţiei, spectacolul vehiculelor imobilizate la încrucişarea liniilor de tramvai, în faţa berăriei „Carpaţi”. Păru că îl pasionează grozav dezlănţuirea înjurăturilor de birjari şi stridenta guiţare a claxoanelor, asupra cărora nici o putere nu dovedeau semnalizările disperate ale unui agent cu fireturi la şapcă.

Pe urmă, cînd strada şi bulevardul se eliberară şi cînd nu mai avu ce privi, îşi tîrî paşii pe Calea Victoriei, ca un licean care-a tras la fit şi aşteaptă să se scurgă ceasurile de trigonometrie, de latină şi fizică, verificînd amănunţit vitrinele cu „preţuri senzaţionale de desfacere sfidînd orice concurenţă”. Astfel, trecuse de la o fereastră cu arme şi unelte de sport, la alta cu bastoane şi cravate; de la parfu- meria cu ultimele creaţii ale lui Guerlin şi Caron, la alta cu superbe pijamale şi costume de plajă. Se pomeni exa-
minînd fotografiile decupate dintr-un film, unde Rudolf Valentino, în costum de şeic, gonea cu burnuzul fluturînd, într-un deşert cu nisipul incandescent, spre o oază cu trei pămătufuri de palmieri.

Fictivele aventuri ale actorului fotogenic îl indispuseră foarte. Simţi împotrivă-i o ură personală, răscolită din tot adîncul fiinţei lui anonime.

Călăreţul cu burnuz, spintecînd în galop dunele nisipoase ale deşertului, înfăţişa temeritatea, vigoarea, tinereţea; numele lui evoca îndată avuţie, voluptate, glorie, eroism, pasiune, adoraţia a mii şi mii de femei necunoscute, superbe, brune şi blonde, bogate şi sărace, tinere şi în deplinătatea frumuseţii femeieşti. Adică tot ce-i lipsea lui şi tot ce nu va fi partea lui în viaţă niciodată, pînă la sfîrşitul sfîrşiturilor. Tudor Stoenescu-

Stoian le vedea pe toate copleşindu-l pe fotogenicul actor; iar toate-l dezgustau pentru pasivitatea de turmă cu care mulţimile se lasă contaminate de aceeaşi adoraţie neînfrînată şi fără pudoare. Fiica bancherului din Chicago şi chelneriţa din conditoraiul vienez; soţia lordului din cel mai aristocratic cartier al Londrei şi eleva de şcoală profesională; marchizul din Rue de la Paix şi copila marchizului francez din castelul feudal al Solognei; nevasta colonelului ***von*** şi nu mai ştiu cum de pe Kurfürstendamm şi fata fermierului canadian; amanta ***cow-boy***-ului din Argentina şi casieriţa de la berăria de pe Calea Griviţei; dansatoarea din Şangai şi profesoara cu coşuri pe nas din Roşiorii-de-Vede. Nu era oare aceasta o injustă părtinire a destinului, care-şi risipise prodig toate favorurile asupra unui singur individ, iar lui să-i lase numai rămăşiţele cele mai meschine?

Îşi aruncă privirea la cafenele şi la berării.

Nimeni.

De altfel, ce prieteni avea el, ce oameni cărora să le împărtăşească păsurile, singurătatea, amarul?

Totuşi, opri un birjar şi colindă cîteva străzi, la adre-sele vagilor cunoscuţi. Toate uşile, zăvorîte. Unde-au plecat toţi? Unde şi-au dat întîinire? Prin ce conjuraţie, părăsindu-l deodată, l-au lăsat şi mai singur, naufragiat anonim şi fără speranţă în această mulţime cu figurile ostil ferecate?

Făcu semn cu bastonul în spatele birjarului şi opri la capul Podului. Într-adevăr, în oraşul acesta nimeni nu interesează pe nimeni. Eşti mai singur ca în deşertul calcinat al peisajului lunar.

Iar mai deznădăjduit ca totdeauna, o simţea aceasta acum. Acum, în mijlocul verii, cînd toţi aleargă cu pachetele, pregătindu-se

pentru plecare. Cînd toţi sînt absorbiţi de socoteli şi preocupaţi de ultimele întîlniri. Cînd toţi îşi pipăie în buzunar tichetul de tren, port-biletul cu preţul unei luni de umbră, de răcoare ozonată, de plimbări pe aleile cu boltă de viţă şi cu ţînţari, cu bănci dosite şi prielnice pentru episoadele flirtului de datină, pentru prelu- diul viitoarelor logodne şi căsnicii — iar în boschetele graţios amenajate, cu izvoare rău mirositoare şi sulfuroase, din care toţi vor sorbi cu religiozitate cîte două pahare clocite pe zi. Toţi aleargă spre această evadare de-o lună. Toţi nu mai văd decît aceasta; nu mai trăiesc decît pentru aceasta. Îl izbesc duşmănos de pe trotuar, cînd le împiedică mersul. Nu întorc capul. N-au timp. Îşi şterg doar broboanele de năduşeală cu batista, cercetează ceasornicul cu o schimă mută de alarmare, dispar pe uşa deschisă la croitor şi la magazinele cu furnituri de voiaj, apar de la agenţiile de ***wagons-lits*** cu un prospect multicolor în mînă, transformat în evantai.

Pe coperta prospectelor, ochii lui întrevedeau fugace o creastă înzăpezită, printre brazi zimţaţi; un ţărm de lac oval şi ireal de albastru; o zveltă siluetă feminină arămită de soare, pe-o plajă cu zbor alb şi fluturat de pescăruşi.

Tudor Stoenescu-Stoian prindea fără voie, din treacăt, o dată cu aceste imagini toride sau răcoritoare, frînturi de conversaţie precipitată: o chemare, o glumă, o întîlnire făgăduită peste o lună, o exclamaţie de bucurie. Toate în afară de el.

Un coleg de barou, corpolent şi important, şef de cu- loare într-o organizaţie politică de opoziţie, îi răspunse afabil la salut, ba chiar se opri din mers să-i strîngă mîna cu o dublă

solicitudine profesională: de elector şi confrate.

— Tot în cuptorul ăsta? Încă n-ai plecat? îl întrebă cu o mirare ocrotitoare.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi simţi vanitatea gîdilată de grija părintească pe care i-o poartă un asemenea atotputinte personaj. Începu să-şi spovedească aleanul. Cum are el de gînd să se strămute în provincie, undeva într-un tîrg din Moldova, şi cum îl aşteaptă acolo un prieten vechi şi fidel, de şcoală.

Celălalt asculta distrat, fără să-l privească, urmărind cu ochii procesiunea trăsurilor şi taxiurilor. Cînd văzu un automobil deşert, îi făcu semn să oprească şi se despărţi de dînsul cu o strîngere de mînă asudată:

— Aşadar, la revedere, amice Teodorescu! Nu mă ocoli la toamnă. Am în vedere o serie de procese, la care mi se pare că o să lucrăm împreună...

„Teodorescu? La toamnă?" Importantul confrate nici nu-şi amintea cum îl cheamă. Nici nu-i ascultase povestea lui cu strămutarea în provincie. Se oprise din cale fiindcă aştepta un taxi liber. Îi pomenise despre procesele unde „vor lucra împreună", fiindcă aşa proceda, desigur, cu toţi camarazii mai tineri, ca să le dea iluzia unei făţarnice generozităţi de viitor candidat la alegerile de decan.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi continuă drumul cu un surîs amar. Aici, el nu însemna nimic pentru nimeni: un trecător, o cifră; după dînsul venea altul, înaintea lui trecea altul, lîngă el alţii, mereu alţii... Mulţime pompată din- tr-un izvor nesecătuit, pentru care e cu totul indiferent dacă Tudor Stoenescu-Stoian există sau a existat, trăieşte sau a murit, dacă se bucură de ceva sau e întristat fără să aibă cui se tîngui. La această

mulţime, naşterea lui n-a adăugat nimic; moartea lui nu va scade nimic. Număr obscur din marele număr, pierdut în marele număr. Căci dacă un camion condus de un şofer beat l-ar strivi într-o clipă între botul maşinii şi zid, cadavrul lui transportat la morgă, anonim, nu va merita mai mult de trei rînduri zgîrcit strecurate la rubrica faptelor diverse şi o coroană cumpărată la hala de flori, cu panglica ordinară de pînză ceruită, agăţată la carul mortuar din partea baroului. Poate şi atunci chiar, individul de adineaori, înainte de a începe să citească o locuţiune funebră, scrisă de acum zece ani şi rezervată în sertar pentru zeci de asemenea alte ocazii, s-ar întoarce către un vecin să întrebe: „Cum zici că-l chema, frate? Teodorescu, Stoenescu, Stoicănescu?...” Ar debita cu glas de megafon trei sute de cuvinte care se potrivesc oricui, cum se potrivesc hainele gata la magazi- nele ieftine, pentru clienţi de măsură mijlocie. Toţi s-ar întoarce apoi la treburile lor, iar în trei luni, nimeni nu-şi va mai aminti vreodată că a existat pe lume un Tudor Stoenescu-Stoian, care era şi el un om, avea şi el bucurii şi mîhniri, respira şi el din aerul tuturor.

Bun prieten! „Aci toţi sîntem o mare familie... Te adoptăm!” De-ar fi putut bănui ce lacom s-a repezit Tudor Stoenescu-Stoian să răspundă chemării!

Degetele tremurau nervos, răsfoind orariul trenurilor. Cel dintîi tren — cît mai repede, fără întîrziere, la noapte, cel mai tîrziu mîine!

La ghişeul poştei, indiferenţa impiegatei, cu părul superoxigenat şi cu unghiile sangvinolent lăcuite, mări sentimentul acestei totale singurătăţi.

Impiegata a numărat cuvintele fără să citească textul. Chiotul de evadare, pateticele

efuziuni de recunoştinţă au fost evaluate cu răceală, după un tarif fix. Atîtea cuvinte — atîţia lei! Nici n-a ridicat ochii la chipul insului statistic şi anonim de după gratii, transfigurat de cea mai fericită nerăbdare. A aruncat dispreţuitor restul şi recipisa cu cerneală violetă, ca o prinţesă zvîrlind pomană unui guşat de la poarta palatului. Pe urmă, a dat drumul retezat fe- restruii-ghilotină, ca să se aprofundeze în lectura romanului mişcător pînă la lacrimi: ***Viaţa şi amorurile lui Rudolf Valentino.***

— Domnişoară!... bătu timid cu degetul în fereastră. Domnişoară, dacă sînteţi atît de amabilă...

Ghilotina s-a ridicat de-un lat de palmă.

Domnişoara aşteaptă, fără să ridice ochii de pe pagină. E tocmai la episodul zguduitor, cînd una din iubitele lui Rudolf Valentino, aflînd despre cea de-a doua căsnicie a frumosului şi crudului erou fotogenic, se aruncă cu deznădejde în cataracta Niagarei.

Distanţa e de la cer la pămînt; iar confruntarea ar fi, pentru Tudor Stoenescu-Stoian, din toate punctele de vedere, defavorabilă.

Deoparte, omul care lasă în urmă o hecatombă de victime, doborîte ca spicele de grîu sub semiluna zimţată a secerii; aci, individul incolor, inexpresiv şi anost, stîrcit la un ghişeu telegrafo-poştal. Căci, din nefericire, figura, statura, ţinuta, portul lui Tudor Stoenescu-Stoian erau croite după chipul şi asemănarea destinului său mediocru. Frunte mijlocie, nas mijlociu, bărbie mijlocie, culoarea părului şi a ochilor indecisă, nici un semn particular — cel mai banal paşaport pentru o viaţă de om. Uneori, natura capricioasă croieşte o frunte genială măturătorilor de stradă, profilul lui Eminescu

calfelor de bărbier, ţinută napoleoniană şefilor de gară care salută expresul din goană. Cu el, natura însă fusese onestă şi fără fantezie. Era un om oarecare, ca o sută de milioane de oameni oarecare. De aceea, domnişoara îi ascultă glasul absentă, cu o strîmbă- tură de buze de-o plasticitate care ar fi stîrnit entuziasmul regizorilor din Hollywood.

— V-aş ruga o lămurire, domnişoară. Nu s-ar putea să-mi taxaţi telegrama urgentă? Mă tem să n-ajung înaintea ei...

— La aşa ceva trebuia să te gîndeşti de acasă, domnule! Acum s-a dat! A plecat! Am taxat-o! Nu sîntem aici la prăvălie, să te tocmeşti!...

Ghilotina a căzut scurt şi pagina s-a întors să-l urmărească pe divinul Rudolf Valentino, călcînd peste inimi zdrobite, printre minaretele arabe de scîndură şi de carton, din Hollywood, metropola cinematografului şi paradisul himeric al domnişoarelor de la poştă, telegraf şi telefon.

Tudor Stoenescu-Stoian a dovedit de mic copil o natură blîndă şi îngăduitoare, întotdeauna recompensată cu lauda părinţilor şi cu stima profesorilor. Dar atîta aroganţă, feroce şi nemotivată, îi dezlănţui acum gînduri de cruntă răzbunare.

Ca să-i dea o lecţie de bună-cuviinţă, nimic nu l-ar putea opri să se prezinte la ghişeu cu o a doua telegramă, către un prieten imaginar, formulată în cele mai demonice intenţii ofensatoare:

„Află că domnişoara de la ghişeu e cea mai infectă capră oxigenată din personalul Poştei române.” Sau în stilul biletelor de plăcintă: ***„Cînd ai aşa mutră posacă, Rudi ţi-ar fi preferat o vacă”***. O găseşte chiar răzbunare de duh. Întotdeauna

a avut el aşa, un talent de epigramist, ignorat de toată lumea, hazos în pustiu!

Te pomeneşti însă că individa — în monologul lui interior, pus la modă de Proust, de Joyce şi de Virginia Woolf, o numea ***„individa”*** — te pomeneşti că, după cum n-are obicei să citească textul, ci numai să numere cuvinte, ar taxa telegrama cu cel mai desăvîrşit calm. O! Olimpica seninătate a veşnicei şi imperturbabilei ignoranţe! Ar număra: atîtea cuvinte, atîţia lei. Şi i-ar tăia recipisa cu aceeaşi glacială indiferenţă, ca să se întoarcă mai repede la pasionatele amoruri ale adoratului Rudi. Toate sînt nebune după el.

Tudor Stoenescu-Stoian simţi cel puţin satisfacţia cinică şi consolatoare că Rudolf Valentino e mort, îngropat şi că, din cavou, nu-l mai pot chema toate lacrimile celor un milion de admiratoare. Hotărît! O asemenea telegramă- revanşă, ticluită oricît de grobian, n-ar fi încă destul.

Nu l-ar mulţumi, acum, decît o răzbunare mult mai savant distilată.

Bunăoară, dacă ar fi el directorul general al Poştelor, s-ar prezenta înarmat cu toată răbdarea la ghişeu, ar aştepta pînă ce domnişoara ar ajunge la pasajul cel mai jalnic, al înmormîntării, cînd cele zece mii de adoratoare neconsolate, sosite cu trenuri, cu automobile, cu tramvaie, cu bărci, cu metrouri şi pe jos, se înghesuie şi cad leşinate. Iar tocmai atunci, cînd domnişoara îl vede îndeaievea pe Rudolf Valentino întins pe catafalc, sub maldărul de coroane şi jerbe, i-ar întrerupe lectura să ceară, cu perfidă blîndeţe, o desluşire oarecare, de cea mai infimă însemnătate. Ar suporta toate

necuviinţele şi lecţiile pe ton de superioară ţîfnă, zîmbind cu o satanică inocenţă.

Apoi, abia la sfîrşit, şi-ar smulge brusc masca.

— Vă plîngeţi că semnătura e indescifrabilă, prea amabilă domnişoară? Vă rog atunci, scrieţi: ***„Tudor Stoenescu-Stoian, directorul general al Poştelor!...”*** Atît e suficient?... Vă rog, nu vă deranjaţi, amabilă domnişoară! De ce aţi roşit? De ce vă tremură degetele atît de fin manichiurate? Rămîneţi la locul dumneavoastră. Sînteţi în orele de serviciu şi eu sînt aci un simplu contribuabil; publicul, sărmanul public, marele anonim pentru care sînteţi plătită să-l serviţi, amabilă domnişoară, nu să vă delectaţi cu fantasmagoriile născocite pe socoteala unui erou fotogenic cu mutră şi mofturi de chitarist. Nu mă întrerupeţi! Nu vă cereţi scuze! Rămîneţi la ghişeu, şi numai pe urmă, cînd trec orele de serviciu, vă rog să poftiţi la mine, la direcţia generală. Avem de discutat! La revedere, amabilă domnişoară! Şi bună dispoziţie la prea instructivele dumitale lecturi!

Cum ar apăsa, cu un rînjet plin de înveninare, pe ameninţarea: „Avem de discutat”!

Şi cum ar pălmui usturător, acel „Amabilă domnişoară”! Ce satisfacţie drăcească i-ar da toată agitarea de furnicar speriat din dosul ghişeelor: şoaptele alarmate, sertarele trîntite, foşnetul hîrtiilor, figurile îngălbenite şi glasurile bîlbîindu-se: „Ssst! Directorul! ***Canalia*** aia de director!”

Căci, evident, l-ar urî, temîndu-l. Iar ura aceea l-ar creşte şi l-ar întări ca o băutură vrăjită, pe el, Tudor Stoenescu-Stoian, atît de neînsemnat şi de inofensiv, încît nici măcar nu e duşmănit de cineva.

— Haide, dom'le! Ce te-ai ***emobilizat*** acilea, la ghişeu! îl împinse de la spate un curier de bancă, trîntindu-i sub nas un vraf de telegrame.

Tudor Stoenescu-Stoian se uitase, într-adevăr, cu totul la fereastra cu gratii, cufundat în diabolicele sale proiecte de răzbunare. Se dădu docil în lături. Ba îşi mai ceru şi scuze. Păşi anonim şi ghiontit, în forfotul sălii sonore de poştă, unde toată lumea se îmbulzea nerăbdătoare, ca la o bursă a ştirilor, a necazurilor şi a bucuriilor, a veştilor de moarte şi a felicitărilor de nuntă, cîte aleargă pe sîrme de aramă, centrifug, spre toate unghiurile ţării, centripet dinspre toate ungherele ţării.

Afară, asfinţitul cu pete largi de carmin pe cerul violet, oboseala de pe figuri şi din pasul lenevos al trecătorilor, care dă o moleşală extenuantă atmosferei crepusculare din marile oraşe, toate şi tot îi potoliră cruntele instincte omucide.

Se aprindeau cele dintîi becuri. Clipeau roşii, albastre şi verzi, cele dintîi reclame luminoase, alternativ irupînd şi stingîndu-se în tuburi subţiri de neon. Capitala lua înfăţişare festivă. Tudor Stoenescu-Stoian îşi mărturisi că oricum, nu e atît de hîdă şi dezgustătoare în asemenea ceasuri, cînd se închid băncile şi se deschid cabaretele, deşi nici unele, nici altele nu-l prea numărau printre clienţii activi.

Ba se confundă chiar cu oarecare voluptate, anonim în mulţimea anonimă, să sfîrşească pregătirile de plecare.

O problemă. Ştia, aproximativ, că prietenul e însurat.

Pe vremuri, primise un anunţ imprimat pe o foaie cartonată, cu cîteva cuvinte adaos, pomenind despre un vechi vis realizat. Dar

dacă a fost ori nu căsnicia bine- cuvîntată cu prunci numeroşi, cum se cuvine într-o respectabilă familie provincială, aceasta nu o ştia. Toate scrisorile de mai tîrziu ale prietenului păstrau o tăcere suspectă. Poate numai o discreţie. Poate semnul unei deziluzii tăinuite. Încît nu se poate hotărî asupra cadourilor, cum cere bunul obicei al pămîntului, să nu intri în casa ospitalieră a unui prieten cu mîna goală. Chibzuind şi reducînd, de la cutia cu icre negre şi ediţiile numerotate pe hîrtie de Japonia, de la albumele cu poze pentru copii şi instrumentele de pescuit, ajunse la două cutii cu bomboane.

Se potrivesc şi pentru copii şi pentru doamna casei. Dovedesc atenţiune şi în acelaşi timp modestie.

Ca întotdeauna, Tudor Stoenescu-Stoian se împăca astfel, şi de astă dată, cu resturile mediocre şi împu- ţinate, de ultimă oră, ale intenţiilor lui generoase şi pline de grandoare, din primul moment. Căci viaţa şi-o trăia mereu în dublu exemplar. Una himerică, unde totul se petrecea eroic şi superb, în închipuire; cealaltă, cea reală, alcătuită din mucurile răcite ale celei imaginare. Fiindcă ştiuse să le împace multă vreme pe amîndouă, se socotise, pînă mai deunăzi, un matur spirit filozofic. Pînă ce o banală aniversare îl pusese, acum vreo zece zile, în faţa oglinzii, să se măsoare ce este şi ce-a vrut să fie, ce înseamnă el, anonimul, cimitirul superbelor intenţii, în mişu- neala altor anonimi, care poate sînt şi dînşii tot atîtea sărmane cimitire.

Atunci, nimicnicia făpturii lui îl cutremurase. Fusese o aniversare singură şi tristă. Un prematur bilanţ falimentar. Ce-l aştepta, oare, în această Capitală a celor puternici, grăbiţi şi voluntari? Ce avea să însemne peste zece ani, peste douăzeci?

Şi fără să ştie de unde, se deşteptase amintirea prietenului depărtat din oraşul acela patriarhal, fostul coleg de şcoală şi de universitate, întîlnit ultima oară cu şapte ani în urmă. I-a căutat scrisorile rare prin sertarele cu acte de vagi procese, procuri şi copii de sentinţe. Le-a recitit cu aviditate. Din toate, se desfăcea o siguranţă, o împăcare cu viaţa, un optimism temperat: oglinda unei existenţe molcome şi îndestulate, într-un tîrg unde eşti pentru fiecare cineva, unde te cunoaşte birjarul şi te salută sergentul de stradă, te anunţă băcanul că ţi-a rezervat o trufanda specială, iar vînzătorul de gazete ştie care ţi-e ziarul favorit.

Acolo e necunoscută senzaţia atroce de singurătate în mijlocul mulţimilor. E necunoscut supliciul anonimatului. Măsurile sînt ca pentru tine. Modeste şi fără ambiţii deşarte: uşor de satisfăcut şi statornice. Există un conu Iancu, un conu Costică, un conu Tăchiţă. Poţi deveni uşor un conu Tudor, sau Tudorel, sau Tudoriţă. Toată lumea observă că ţi-ai cumpărat blană nouă sau că ai schimbat guler de lutru la cea veche; toată lumea se întreabă, alarmată, de ce n-ai apărut la cinematograful „Modern” sau la Cofetăria centrală de trei zile. Acolo e un mic univers, unde îţi ai locul bine definit, neasaltat de nimeni — ai masa ta la cafenea, scaunul tău la cinematograf, briciul tău la bărbier, diminiutivul tău răsfăţat.

Poate acolo e fericirea.

Desigur, acolo e înţelepciunea şi împăcarea cu viaţa.

În seara următoare, sosi în restaurantul Gării de Nord cu o oră înainte de plecarea trenului. Ca un emigrant pornit la drum lung,

pentru totdeauna, care vrea să înmagazineze privelişti şi amintiri, să savureze despărţirea, ca să aibă din ce-şi hrăni acra voluptate a nostalgiilor viitoare.

Mîncă pe îndelete, copios, printre călătorii purceşi în vilegiatură cu piramidele lor de bagaje, printre copiii lor neastîmpăraţi, guvernantele şi doicile aşezate sfios pe marginea scaunelor, mai în lături, la masa stăpînilor. Comandă o cafea şi aprinse ţigara, privind cu ochi proaspeţi agitarea aceasta a plecărilor, care-i dădea întotdeauna o ameţeală plăcută, ca un lichior dulce şi aromat, dar prea tare.

Privea la toţi, şi, ca întotdeauna, nimeni nu-l privea.

De la masa vecină, asculta, fără voie, frînturi dintr-o discuţie care nu suna ca pentru un restaurant de gară.

Vorbeau doi călători. Anonimi ca şi dînsul.

Dar cît de altfel, cît de altcineva, chiar în acest anonimat! Un domn înalt şi spătos, cu părul cărunt, ondulat, cu profilul precis, cu ochii de-un albastru cenuşiu şi rece. Un tînăr cu faţa dogorită de soare, cu mişcări feline, cu privirea catifelată şi cu dinţii albi, intacţi şi puternici, de carnivor. Amîndoi purtau haine simple şi scumpe, cu tăietura de o savantă distincţie. Amîndoi erau două exemplare de rasă, iar femeile, în treacăt, întorceau capul stăruitor să-i privească, numai de dragul acestei perechi înfăţişînd două vîrste ale frumuseţii bărbăteşti. Amîndoi înfruntau privirile cu indiferenţă, absorbiţi de firul discuţiei lor.

— Autorul tău are dreptate! vorbi omul cu părul cărunt, ridicînd mănuşile de pe o carte cu scoarţele galbene să-i citească titlul. E un nume nou. Nu-l cunosc. Eu am rămas la lecturile mele favorite de acum douăzeci de

ani... Dar are dreptate! Într-o viaţă, zigzagul e mai frumos, mai uman, mult mai uman. Întoarcerile, abaterile, şovăielile, înfrîngerile şi înălţările după înfrîngere, acestea dau valoare unei vieţi omeneşti! Linia dreaptă e abstractă şi nefirească într-o asemenea lume zidită anapoda, pe temelii prea vechi, care nu mai corespund noilor condiţii de viaţă mereu contradictorii, mereu cerînd revizuiri şi adaptări, rectificări. În astfel de lume, linia dreaptă e aproape împotriva naturii, a realităţii noastre prezente. Eu nu înţeleg severitatea aşa-numiţilor mari virtuoşi. E suspectă şi inumană. Aceştia sînt infirmi din născare. E uşor pentru o femeie să se proclame virtuoasă, cînd s-a născut cu o cocoaşă în spinare. Sau să fii cast, după ce-ai suportat, în prealabil, amputarea obligatorie pe care-o pretinde secta scopiţilor. E uşor — şi nu găsesc nici un merit! Valoare are numai o virtute pe care ai cîştigat-o în luptă cu tine însuţi, biruindu-te pe tine însuţi. Să fi căzut şi să te înalţi. Cînd ai să fii de anii mei, ai să judeci ca mine...

— Cunosc aceasta, unchiule Sergiu! întrerupse tînărul cu un surîs care-i dezveli dantura atît de intactă şi regulată, încît părea un defect, o podoabă artificială. Unchiule Ser-

giu, aceasta o spune fiecare la rîndul său: ***„cînd ai să fii de anii mei!”***... Aşa ţi-a vorbit, desigur, tata-mare acum două- zeci-treizeci de ani. Aşa am să spun şi eu, unui fiu sau nepot, peste douăzeci-treizeci de ani.

— Probabil. N-o neg... Fiecare generaţie vrea să impună generaţiei următoare experienţele ei, principiile ei, formulele ei de viaţă. Iar fiecare generaţie proaspătă le

respinge, fiindcă vrea să le descopere ea pe cont propriu. Aci sîntem de acord.

Tînărul înălţă privirea catifelată, cu un aer de triumf:

— Dar atunci, toată discuţia cade de la sine, unchiule Sergiu. Faimoasa goană a torţelor, sărbătoarea lampa- doforilor, e un simbol mincinos. Nu trecem o torţă dintr-o mînă ostenită într-o alta mai viguroasă, ca să-i păstrăm flacăra aprinsă. O primim aprinsă sau o stingem noi cînd mai fumegă, ca s-o aprindem din nou, noi, fiecare, să-i fie a lui, într-o lume care mereu nu mai este cea de ieri. Mereu se transformă. Se modifică, deşi, din păcate, tot pe vechile temelii. Şi ne interesează soarta acestei vechi flăcări din goana torţelor eline, doar numai atît cît durează în mîinile noastre. După noi, aprind-o alţii, păstreze-o alţii sau piard-o alţii... Nu fiindcă ne-ar fi perfect egal. Ci fiindcă, de fapt, nici nu ne-o putem închipui cum va fi peste un sfert de veac, peste o jumătate de veac ori un veac. Atunci, ce să-i mai port eu de grijă? Îi va purta de grijă viaţa, omenirea de mîine, pe care, din păcate, nici n-o pot concepe, măcar întrezări... Celor de mîine, ideile, sentimentele, durerile, căutările mele de azi, li se vor părea jalnic de rudimentare şi mă vor compătimi pentru stadiul lor de înapoiere, cu toate că mă socot foarte în pas cu veacul meu, foarte modern, ultramodern. Pentru dînşii, toate-s vechituri, anacronisme, prejudecăţi răsuflate, tragi-comice. O ştiu!... Dar ce pot face? Vreau, nu vreau, trăiesc experienţele vremii mele şi vîrstei mele. Cine s-a putut sustrage, vreodată, de la ele?...

Omul cu părul cărunt puse o mînă voinică dar fină pe umărul tînărului, cu o mişcare afectuoasă, care contrasta cu profilul sever şi

cu albastrul rece-metalic al ochilor. Rosti cu mlădiere melancolică în glas:

— Mînzule, mînzule! Cum te recunosc! Cum mă recunosc! Aceeaşi nerăbdare de atunci. Aceeaşi sete să învăţ singur, nu de la alţii. Dar nu la goana torţelor voiam s-ajung. Nu la principii generale. Ştii bine că n-am nimic din unchiul Sfătoşilă, anost şi pedant. Era vorba despre concluzia unei experienţe directe, personale... Tu treci printr-o criză, a cărei proporţie o exagerezi. Cu ochii aceştia şi cu surîsul tău, o asemenea criză e o joacă. Ai crezut că iubeşti o femeie şi ai descoperit vidul. Ei şi? O picătura amară în paharul vieţii, chiar de la început, nu strică. Dă o savoare mai profundă. Altfel, totul servit de-a gata, pe tavă, ar fi fad şi ostenitor. Ai să lipseşti trei luni. Ai să te întorci mai întreg şi — te asigur eu — iarăşi îndrăgostit. Că te-a înşelat? Că te-a umilit? E o simplă iluzie, mînzule! Ne înşelăm numai noi pe noi înşine şi ne umilim numai noi, prin noi. Acestea mîine au să dispară, iar de ele ai să surîzi. De aceea am aprobat îndată ideea plecării. Vindecarea e o chestiune de climat moral. Schimbi aerul, cum îţi recomandă medicul ca să te vindeci de tuse măgă- rească... La mine a fost ceva mai greu, mai grav. Rămăsesem aici. Mistuiam răul în mine. Mă cramponam, nădăjduind nici eu nu ştiam ce... Şi devenisem odios. Invidiam surîsul şi veselia celor din jurul meu. Îmi uram rudele, prietenii, pe toţi care încercau să-mi dea o asistenţă morală. Mă apăsau zilele frumoase, florile grădinilor, parfumul liliacului. Şi era o primăvară cu lilieci, cum parcă n-a mai fost de-atunci! Nu însă pentru primăvară aveam ochi, nu însă pentru parfum de liliac aveam nări. Simţeam o voluptate rea cînd descopeream ceva urît şi respingător în natură, ceva josnic şi laş la fiinţele care-mi

erau scumpe. M-am examinat într-o dimineaţă şi m-am descoperit un adevărat monstru. Să fug oriunde! Să-mi primenesc ochii, sufletul!... Am plecat şi, după un an, eram cel de acum, aşa cum am rămas neschimbat. Tortura de-atunci mi-a folosit. M-a adîncit. M-a ajutat să descopăr un alt eu, care dormita în mine şi care, fără aceasta, poate ar fi murit. Răsfăţat de viaţă, prea răsfăţat, ameninţam să rămîn o creatură superficială, comodă, egoistă, opacă...

Tînărul mai voi să întrerupă.

Dar hamalul se înfăţişă să ridice valizele de piele.

Cei doi plecară. Tudor Stoenescu-Stoian îi urmări cu privirea, depărtîndu-se spre ieşire; amîndoi înalţi, unul
robust şi masiv, celălalt zvelt şi încă fragil; vlăstarul tînăr lîngă stejarul în deplinătatea puterii; superbă pereche, după care se lungeau chemările din ochii femeilor.

În faţa ceştii golită de cafea, Tudor Stoenescu-Stoian se simţi mai singur şi mai neînsemnat. La el nu privea nimeni. Plecarea lui nu interesa pe nimeni.

Ura şi el, invidia şi el; dar fără să aibă scuza unei iubiri înşelate. Cu un strepezit simţămînt de degradare, îşi reca- pitulă ziua întreagă: scena din ajun cu domnişoara de la ghişeul poştal, monologul interior grotesc şi umilitor, ura postumă pentru destinul lui Rudolf Valentino, socoteala meschină cu care a redus cadourile pentru prieten la două cutii de bomboane. Aceasta era. Victima unui climat insalubru. Cum rostise călătorul cu părul cărunt: numai o schimbare de atmosferă, alt mediu, alt decor, alt ritm de viaţă te ajută să-ţi descoperi alt eu, celălalt eu, care dormitează în adîncuri necunoscute

şi riscă să rămînă, altfel, pentru totdeauna pierdut.

Se înălţă înviorat de pe scaun. Făcu semn hamalului să-i ridice valizele. Hamalul nu-l recunoscu la început.

Lăsase la masă o larvă omenească, inconsistentă şi nevertebrată; regăsea un om întreg, galvanizat. Tudor Stoenescu-Stoian plăti chelnerului şi zvîrli un bacşiş de bogătan, cu dezinvoltura unui alt om, cum se simţea acum. Îşi cumpără provizie de ţigări, cerînd o marcă străină şi scumpă, cum nu intra în orînduielile bugetului său de toată ziua, avar şi prudent. Alese ziare şi reviste franceze. Îşi încărcă buzunarul cu bomboane răcoritoare. Drumul era lung. Abia tîrziu, după miezul nopţii, ajungea la staţia de încrucişare, unde un tren de dimineaţă îl va duce în văgăuna orăşelului dintre dealuri.

Acum călca însă pe peron un Tudor Stoenescu-Stoian care-ar fi deşteptat uimirea vagilor săi amici şi zeflemiştilor săi confraţi de barou. Păşea elastic, cu braţul de reviste ilustrate subsuoară şi cu ţigara scumpă la colţul buzelor, un pasager întîmpinat cu salut respectuos de însoţitorul vagonului, ca un adevărat globe-trotter deprins să-şi petreacă viaţa numai în vagoane Pullman şi pe punţile transatlanticelor.

„Aci e tot secretul! se felicită victorios. Să crezi tu mai întîi, în tine! Să impui altora ideea ta despre tine!”

Pe culoarul vagonului, măsură, de jos în sus, o călătoare tînără şi singură, cu aerul blazat al unui Casanova care a lăsat, în fiecare capitală a lumii, o sucursală a inimii lui. Dar femeia îi ignoră existenţa. Îi întoarse spatele şi îşi continuă drumul spre compartiment, oferindu-i, spre blazata

evaluare, umerii în bluza subţire şi cenuşie de voiaj, ceafa cu cîrlionţii frizaţi, sub basca simplă.

Aceasta îi clătină o clipă siguranţa. Dar numai o clipă. După ce însoţitorul îi clădi bagajul, zvîrli ziarele în plasă, se trînti pe banchetă picior peste picior şi filtră printre gene o privire insolentă tovarăşilor de călătorie.

Erau trei, doi de-o parte, unul de cealaltă, faţă în faţă, la fereastră.

Cînd îi identifică, toată aroganţa se desumflă ca un balon de gumă împuns cu acul.

Îşi rectifică îndată poziţia, cuviincios şi timid, revenit la anonimatul fără speranţă din totdeauna. Încercă şi un început de salut. Ratat, fireşte! Călătorii de la fereastră nu l-au observat, sau poate nu l-au înţeles.

Au crezut că se apără de muşte.

Trei la număr erau şi tustrei cunoscuţi de-o jumătate de ţară. Cu fotografiile şi caricaturile popularizate de ziare; cu vitrinele librăriilor înţesate de cărţile unuia, cu numele celuilalt tipărit cu literele cele mai groase în afişele conferinţelor, cu pînzele celui de-al treilea aşezate în locul cel mai de cinste al expoziţiilor.

Niciodată Tudor Stoenescu-Stoian n-ar fi cutezat să călătorească în asemenea companie. Dacă i-ar fi recunoscut la început, renunţa la tichet şi-ar fi căutat alt loc, aiurea, într-un ungher, printre muritorii de rînd, obscuri şi fără de nume.

Despături un ziar şi numai pe furiş, oblic, peste foaie, se încumetă să-i examineze.

Romancierul, gros, buhăvit, cu ochii mici, îngropaţi în grăsime, şi cu luciul cheliei brobonit de sudoare, îşi înfăşurase gîtul într-o batistă colorată şi vastă, de popă. După

înfăţişare, după haina de lustrin asudată subsuoară, după lanţul grosolan divizînd vesta rotunjită pe burtă în
două emisfere, l-ar fi socotit un patron de măcelărie în vacanţă, un băcan de periferie, cel mult un arendaş procopsit prea repede, înainte de a fi apucat să se şlefuiască. Şi cu toate acestea, nu mai încăpea nici o îndoială. Cu picioarele groase, dizgraţios răşchirate, cu ceafa învelită în basmaua grotescă, moţăia (ori numai părea că moţă- ieşte) Teofil Steriu, preşedintele Academiei, romancierul subtilelor cazuri de conştiinţă, plăsmuitorul aerianelor eroine cu trupul de fum şi cu sufletul adinc ca înşelă-toarele ape.

În faţa lui, pictorul vestit între toţi, nu arăta un chip mai puţin paradoxal. Ochii aceia cercuiţi de pleoape înroşite şi fără gene, cum puteau discerne oare în lumea formelor, a volumelor şi a culorilor, armonii ascunse celorlalţi oameni de toată ziua? Mîinile acelea păroase cu degete scurte, cu spatulele late, cum puteau oare aşterne pe pînză magicele îngemănări de culori, înviind lumină şi umbră din tuburi cu vîscoase vopsele? Înfăţişarea lor era vulgară. Trăsăturile lor, lipsite de orice nobleţe. Por-tul, fără nici o îngrijire. Păreau că de mult au renunţat la făptura lor fizică, că s-au lepădat de ea şi că o poartă numai ca pe un strai netrebnic, adunaţi cu toată fiinţa în celălalt destin, în cărţile lor, în pînzele lor.

Singur conferenţiarul, bărbierit proaspăt, cu nodul cravatei de-o studiată neglijenţă pe pieptul cămăşii de mătase, cu mîinile apărate în mănuşi de contacte impure, oferea, spre satisfacţia ochilor, un chip şi o asemănare care să corespundă imaginii convenţionale din cărţile poştale cu oameni celebri.

Tudor Stoenescu-Stoian întoarse foaia gazetei, fără să fi reţinut din textul coloanelor un singur rînd.

Asculta, silindu-se să pară absent de la conversaţia acestui brelan glorios.

— Omul statistic nu mă interesează, Steriule! pufnise celebrul conferenţiar, cu buza de jos răsfrîntă într-un imens dispreţ. Cum şi de ce să mă intereseze vermina, larvele, neantul? Aceasta a fost eroarea naturalismului. E eroarea de acum a populismului. Din mediocritate, din nimic, ce poţi stoarce?

— Lui Cézanne i-au fost destul două mere şi-un peşte, pe-un şervet, într-un colţ de masă, ca să scoată ***ceva*** din nimic!... întrerupse pictorul, clipind maliţios din pleoa-pele roşcate, fără gene.

Conferenţiarul nu ţinu seamă de întrerupere. Avea ideea lui. Se adresa lui Teofil Steriu. Dar romancierul părea că nu găseşte nici un interes într-o asemenea discuţie, pentru dînsul absurdă.

Privea afară pe geam, în întunericul spintecat de rapid. Sau poate nu privea nici acolo.

Ochii mici, înecaţi în osînză, n-aveau nici o expresie; în înceţoşarea lor placidă, nu sclipea nici o lumină.

— Ce poţi stoarce, te-ntreb? continuă conferenţiarul, făcînd un gest dezgustat cu degetele înmănuşate, ca şi cînd ar fi stors o lămîie din care n-a mai rămas nimic şi i-ar fi dat drumul să cadă. Aduni un individ cu altul, cu altul, cu altul... Totalul îl împărţi prin numărul unităţilor adiţionate. Rezultatul e omul mijlociu! Omul de pretutindeni. Omul statistic. Ce interes poate să aibă pentru un

creator, pentru un artist, un asemenea nimic?... un asemenea...

Căutînd cuvîntul, conferenţiarul îşi aruncă involun- tar ochii spre călătorul străin şi pitulat în celălalt colţ al compartimentului, care reprezenta şi el omul statistic, anonimul obscur, vermina. Tudor Stoenescu-Stoian se îndreptă în articulaţii ca o armă încărcată sub privirea ofensatoare. Dar ochii conferenţiarului trecuseră peste el, fără să ţie seamă de realitatea lui în spaţiu. Îşi găsise cuvîntul.

Urmă:

— ...un asemenea om standardizat? Un om confec- ionat în serie, ca fordurile şi ca maşinile de gătit?... Înainte, pe vremuri, da... Individul se forma singuratic. Avea o personalitate. Îmi amintesc observaţiile unui me-dic bătrîn, de pe vremea cînd mai existau medici de fa- milie. Urmărea un caz, o predispoziţie, de-a lungul a două- trei generaţii. Un bolnav era produsul unei atmosfere, al unui mediu, al unei case; o boală personalizată... Acum, un bolnav de oriunde intră la un medic de oriunde, care-i găseşte o boală de oriunde, standardizată. Exista un refugiu pentru individ. Provincia! Acolo se forma individualitatea în profunzime. Nu se cheltuia în afară, nu rivnea la tiparul comun. Acolo erau marile conflicte şi marile pasiuni între indivizi interiorizaţi. Cum a ştiut s-o vadă Balzac. Cum a încercat s-o mai facă Maupassant, Cehov, Mauriac sau Julien Green... Dar acum, visul insului născut în provincie e să dezerteze din oraşul natal. Îl atrage Capitala. Şi dacă nu izbuteşte să dezerteze, măcar se consolează adoptînd tiparul Capitalei. Supremul ideal e să evadeze din el şi să-şi fabrice o a doua personalitate după tiparul comun, cum îşi comandă

costumul şi îşi cumpără cravata după modă din Bucureşti.

„Totuşi, mai sînt şi cazuri... se răsuci pe locul lui Tudor Stoenescu-Stoian, monologînd interior. Daţi-mi voie! E o generalizare pripită. Mai sînt şi cazuri cînd exodul îşi schimbă direcţia. Un curent contrar, cu direcţia de la Capitală spre acele oraşe patriarhale, unde se formează şi se adînceşte o personalitate. Îmi daţi voie să vă expun cazul meu? Domnule Teofil Steriu, e poate un document omenesc care vă interesează...”

Tudor Stoenescu-Stoian întrerupea în închipuire, se adresa romancierului obez şi placid, îl scutura din inerta indiferenţă, îi expunea cazul lui, încingea o controversă aprinsă cu insuportabilul conferenţiar, îi răsturna argumentele, cîştiga adeziunea pictorului şi a lui Teofil Ste- riu, pentru a încheia triumfător, într-o cascadă de replici, care reduceau la muţenie toată locvacitatea prea încîn- tată de sine a omului cu lămîia invizibilă, stoarsă între degetele înmănuşate.

„Şi eu sînt un anonim, vermina, tipul standardizat!... Îşi gemea suferinţa lăuntrică Tudor Stoenescu-Stoian. Dar tocmai de aceea am dreptul la cuvînt. Îmi daţi voie? E o confesiune pe care puteţi s-o folosiţi în unul din pateti- cele dumneavoastră romane, domnule Teofil Steriu.”

Dar Tudor Stoenescu-Stoian nu cerea învoire să ia cuvîntul şi nimeni nu se gîndea să i-l dea.

Romancierul continua să privească sleit, prin geam, noaptea opacă. Pictorul îşi curăţa pipa, răspîndind un miros infect de tutun răcit. Conferenţiarul se adresa mereu lui Teofil Steriu, punîndu-i întrebări la care

răspundea singur. Nici unul nu mai întorsese ochii spre ungherul
unde se ghemuise Tudor Stoenescu-Stoian, bucureşteanul anonim, mediocru, spălăcit, incolor, inodor şi insipid, purces din Capitală să-şi cîştige o personalitate, să eva-deze din anonimat, să renască a doua oară — un om. Fecior de grefier la tribunal, rămas orfan de mamă la şapte ani, crescuse într-un apartament sărăcăcios, învă- ţase carte clasificat nici în frunte nici în coadă, colegii nu-i făcuseră nici măcar onoarea unei porecle, obţinuse două diplome de licenţă nici în frunte nici în coadă, la barou figura mai mult în coadă decît în frunte, printre avocaţii fără clientelă. Ce-ar fi avut drept să spere? Anonimul tipic. Mediocritatea cea mai netrebnică şi mai resemnată din cîte au fost şi sînt. Nu exista pentru ni- meni, el, care era rezultatul unei adunări de milioane şi milioane de inşi statistici cu totalul divizat prin numărul unităţilor. În colţul lui surîse amar, cum îi revenea surîsul acesta de cîteva zile.

— Te întreb, dragă Steriule, ce valoare poate să aibă materialul acesta de observaţie? Te plîng, fiindcă eşti nevoit să-ţi pierzi timpul ca să aduni o asemenea me-diocră recoltă... Te întreb dacă nu e o eroare a literaturii...

Teofil Steriu întoarse indolent capul sferic pe suportul guşei revărsate, părăsind priveliştea neagră de afară.

În ochii lîncezi, sclipi o scurtă săgetare de inteligenţă ironică şi dispreţuitoare, neaşteptat de vie şi de ascuţită la un colos cu atît de torpide mişcări. Pe urmă, îndată, privirea se stinse trîndav. Teofil Steriu vorbi tărăgănat:

— Nu mă întreba nimic, fiindcă n-am să-ţi răspund nimic! Nu-ţi înţeleg limba, nici

întrebările... Eu nu ştiu ce este aceea material de observaţie. Nu sînt nici socio-log, nici entomolog, nici psihiatru, nici clinician. N-am nevoie să observ nimic şi să colecţionez nici un document, după cum nu mai citesc nici o carte. Dacă ai privit o dată atent, un an din viaţă, ce se petrece într-un sat de trei sute de suflete, ştii tot, nu mai ai nimic de învăţat... Ai aflat tot, fiindcă gama conflictelor şi pasiunilor omeneşti e limitată. Ai văzut şi iubire, şi ură, şi recunoştinţă, şi suferinţă. Tot, tot, tot! Aşa încît nu mă plictisi cu întrebările tale. Păstrează-le pentru auditoriul conferinţelor... Întrebările şi mirările tale îmi amintesc acel călător norvegian, despre care povestea Guez de Balzac, pe la 1630, că a coborît întîia oară spre zonele temperate. Nu îndrăznea să se apropie de trandafiri şi se mira că există arbori care poartă flăcări în loc de flori. Aceasta e tot. Lasă-mă acuma să dorm!...

Ostenit de o atît de penibilă sforţare, Teofil Steriu îşi potrivi basmaua în jurul gîtului, căscă prelung, bătîndu-se cu palma peste gură, îşi rezemă ceafa de spătarul banchetei şi începu să sforăie la comandă.

Conferenţiarul nu se dădu însă bătut. Se întoarse către pictor, prinzîndu-l de nasturul hainei:

— Spune şi tu acuma, dacă într-adevăr nu...

— Ascultă, nenişorule! îl reteză scurt pictorul, cu un glas deodată detunat şi ameninţător, în glumă. Dacă ai de gînd să mă asasinezi şi pe mine, te-nşeli grozav. Uite! Fac moarte de conferenţiar şi salvez de la pătimire o lume întreagă, mii şi mii de auditori, nevinovatele victime ale tiradelor tale măsluite acasă, în faţa oglinzii, infam scamator de bîlci. Cu mine nu-ţi merge! Te suprim în doi timpi şi trei mişcări...

Ridică pipa în pumn, transformînd coada în ţeavă de revolver şi îndreptînd-o spre tîmpla bine pieptănată a asasinului.

— Sînteţi imposibili! capitulă conferenţiarul. M-am predat! Nu mai fac. Dar ce fel de oameni, Dumnezeule! Nici o pasiune pentru idee. Nici un interes pentru problemele care frămîntă lumea. Cum scrie ăsta cărţi? Cum pictezi tu tablouri?

— Foarte simplu. El se aşază la masă şi scrie. Eu mă aşez la şevalet şi pictez. Nimic mai simplu, scumpul meu.

Apoi, după o pauză, în chip de concluzie:

— Eu aş bea teribil o bere. Hai să vedem dacă mai este deschis vagonul-restaurant!

Conferenţiarul se codi. Dar venise rîndul pictorului să-l remorcheze de nasturul hainei.

Astfel, Tudor Stoenescu-Stoian rămase să ţină singur companie maldărului monumental al literaturii, care sforăia ca un ***Bébé Cadum*** bosumflat din placardele reclamelor de săpun, cu basmaua-barbeţică în jurul gîtului. Surîsul amar îi crestă mai adînc paranteza din jurul gurii.

Acestea erau, aşadar, celebrităţile divinizate de mulţime? ***Atît*** îşi aveau de spus? Şi mai ales aşa le spuneau? Tu- tuindu-i la rîndul său, în dialogul imaginar, îi execută pe rînd cu reproş, cu indignare, cu un superior simţ al răspunderii pe care o implică povara celebrităţii. Prin somn, corpolentul romancier imita, din buzele unsuroase, ţocăitul pruncilor sugaci.

— Complexul lui Oedip! rosti diagnosticul, cu glas tare, Tudor Stoenescu-Stoian, care citise, de curînd, o broşură de vulgarizare freudistă.

— Pardon?

Teofil Steriu desfăcuse cu un milimetru pleoapele pe lumina ochilor. Tudor Stoenescu-Stoian, stacojiu la faţă, imploră cerul să deschidă podeaua vagonului în două şi să-l lepede între linii. Dar romancierul se cuibări, găsin- du-şi un loc mai bun, lipi pleoapele şi continuă să doarmă şi să sugă prin somn.

De la staţia de schimb, în zori, cu oasele dureroase, cu gulerul mototolit şi cu obrajii năclăiţi de funingine grasă, Tudor Stoenescu-Stoian nu s-a mişcat de la fereastra vagonului.

Ceilalţi tovarăşi de compartiment şi-au continuat drumul cu rapidul, spre frontieră. El şi-a petrecut restul nopţii într-o sală de aşteptare cu bănci tari şi cu o lampă fumegoasă, care i-a spuzit marginea pleoapelor.

Bun prieten! Caldă invitare! Şi grabnic răspuns.

Dar cu ce precauţie de melc înaintează trenul minuscul cu mecanism de jucărie!

Îi pare că merge nu înainte — ci îndărăt, în timp.

Locomotiva e strivită de capuşonul enorm al coşului. E aidoma cu gravurile din cărţile de fizică, înfăţişînd maşina cu aburi a lui Stephenson. Vagoanele păstrează pitorescul incomod al diligenţelor. Scîrţîie. Se clatină pe arcuri. Oftează din frîne. Gem şi se vaită de durerile fierului bătrîn şi ruginit. Mecanicul schimbă saluturi amicale cu lucrătorii de pe linie şi cu cantoniştii, îi întreabă dacă le-a fătat purceaua şi dacă se duc joi la tîrg. Iar şeful de tren transportă bileţele, damigene cu vin, pui legaţi de

picioare ca nişte stranii buchete de pene şi creste, coşuri cu ouă şi fructe, de la o haltă la alta.

Toţi se cunosc. Toţi fac parte, într-adevăr, dintr-o strînsă familie.

Trăsuri şi docare preistorice aşteaptă în staţii. Spre ele se îndreaptă preoţi de sat cu anteriele decolorate şi vechili cu coada cravaşei înfiptă în tureatca strînsă pe pulpă a cizmei. Toţi poartă legături şi pachete, flacoane de farmacie învelite în hîrtie de mătase şi cutii cu firmele fabricilor de ghete. Copii cu mînecile prea scurte ies în întîmpinarea fraţilor mai mari şi părinţilor. Se ghiceşte de la distanţă, după mimică şi gest, cum întreabă ce le-au adus fiecare, fiecăruia, din Bucureşti.

Pe urmă, cocoţaţi pe capră, ronţăind bomboane sticloase şi ieftine, sugînd din ciubucul de zahăr colorat sau pocnind dintr-o biciuşcă cu şfichiu de canap, pornesc spre ireala lume a copilăriei, peste dealurile verzi ale vacanţei, peste dealuri şi livezi cu scrînciob în creangă de nuc, la bucurii şi fericiri pe care bucureşteanul Tudor Stoenescu- Stoian, născut şi crescut într-o casă cu etaj, lipită de alte case cu etaj, nu le-a cunoscut niciodată.

Le face semn prietenos cu mîna de la fereastră. Nu pentru dînşii — căci n-au cum vedea fluturarea degetelor. Dar pentru el, pentru bucuria lui, cel eliberat, în sfîrşit, într-o vacanţă deplină şi nouă, cum nu i-a dat toată copilăria.

Apoi, trenul iar se urneşte. Iar gîfîie. Iar scîrţîie.

Călătorii din vagon, urcaţi la ultima staţie unde-au fost însoţiţi cu alai, sînt veseli, cu chef şi fac aluzii la peripeţiile unui botez sortit, pare-se, să rămînă de po- mină. A

asistat chiar prefectul în persoană, doi deputaţi şi comandantul garnizoanei. E vorba, cu deosebire, despre acest prefect, Emil Sava, „om cu mînă de fier în mînuşă de catifea”, viclean şi perseverent, ahtiat de afaceri şi de parvenire politică, hotărît să strunească judeţul şi să extermine opoziţia.

Aluziile enigmatice nu le poate pricepe Tudor Stoenescu-Stoian, dar înţelege că a intrat pe teritoriul unei satrapii asiatice, unde un singur om taie şi spînzură fără nici o teamă de stăpînire.

În răstimpuri egale, intervine acelaşi refren:

— Mă-nţelegi? Cine, ce poate să-i spună ceva, de la obraz? Îi are pe toţi la mînă jupîn Emilache, hoţomanul! Crîcneşte unul? Pac, răspunsul: „Dumneata? Tocmai dumneata te-ai găsit să capeţi glas? Biiineee! Ia să căutăm aici la condică şi să vedem ce scrie la partida ma-tale?” Ce scrie? Scrie bine, de vreme ce nu mai crîc- neşte a doua oară cel care a prins glas o dată...

Apoi conversaţia se strămută la telegramele din ultima oră a gazetelor, pe care Tudor Stoenescu-Stoian le-a citit la cafenea, la Bucureşti, acum două zile.

Comentariile sînt pline de energie şi întrerupte de sughiţ:

— Mă-nţelegi, ce i-aş spune eu, Cristache puiule, lui jupîn Chamberlain şi lui musiu Briand. dacă eu aş fi în locul lui Titulescu la Geneva? Le-aş turna una să mă ţină minte şi să mă pomenească. Asta e, puişorule! A trecut vremea cînd eram o ţară mică şi ne ţineam copăcel de pulpana celor mai mari. Azi umblăm pe picioarele noastre. Aud? Este ori nu este, puiule?

— Este! confirmă domnul din faţă, care se numea Cristache, dar nu era pui, nici puişor, ci om în toată firea, cu bărbiţa căruntă şi cu părul rărit în creştet.

— Păi dacă este, pune-te în locul meu şi răspunde-mi cam ce i-aş putea spune eu oare lui Briand?...

Tovarăşul rămase bleg, cu tabachera în mînă şi cu ochii tot atît de căscaţi, cum căscat e capacul tabacherei.

Nu ştie ce i-ar spune, lui Briand, prietenul care s-a lăsat pe spate să sughiţă mai în voie, cu privirea înfiptă în tavanul vagonului. Nu ştie textual, dar, după mutra admirativă, se poate deduce uşor că pe sărmanul Briand îl aşteaptă o interpelare fulgurantă.

Îşi cunoaşte omul. Nu e un nevolnic să se intimideze, fiindcă dă ochi cu Briand şi cu Chamberlain. În decursul nopţii, la botez, a dovedit-o cu prisosinţă, rostind mai în glumă, mai în serios, cîteva adevăruri de la obraz domnului prefect Emil Sava.

— He-he! prinse a rîde celălalt, fericit că a scăpat de sughiţ. Te-ai fîstîci! Parcă te văd... ***Bonjour, mus- sieu*** Briand! ***Comansava, mussieu*** Briand?[1] Toate mof- turile diplomatice. Nu, domnule! Nu mai merge aşa, Cristache, fătul-meu!... Eu aş curma, o dată pentru totdeauna, cu marghiolelile astea. I-aş spune verde, că nu mai merge. Ho! Destul! Cunoaştem noi francmasone- riile dumitale! Politica dumitale, şăfule, e de pe vremea turcilor! Pe cine, adică, îmi tot vrei dumneata să mi-l prosteşti? Românul are o vorbă: „Nu se poate şi cu slănina-n pod, şi cu curechiul uns!” Nu merge! Asta s-o înveţi dumneata de la noi, ***lă peizan di Daniub.***[2] Trebuie s-o-nţelegi. Scurt şi cuprinzător!... Iară dacă dumitale poate nu-ţi place, dacă poate nu-ţi convine să

te strici cu lumea, lasă să vină altul. Fă loc, nu-ncurca drumul! Lasă să vină un om de fapte, şăfule, nu de discursurile dumi.tale. Am zis. Asta s-o ştii de la mine!

Pe urmă, trecînd inopinat la altă ordine de idei, după ce a privit cu jale afară:

— Ne stinge seceta asta! Dacă mai ţine o săptămînă, ne-a dat gata! Ian te uită la frunza păpuşoiului... Opărită cu leşie, nu alta.

Se întoarse neaşteptat către Tudor Stoenescu-Stoian, supunîndu-l la interogator, fără nici-un preambul:

— Sînteţi agricultor?

— Nu! mărturisi intimidat Tudor Stoenescu-Stoian acestui tovarăş de călătorie, care l-ar pune atît de ener- gic la rezon pe Briand, dacă ar fi în locul lui Titulescu. Sînt avocat şi publicist.

— Din Bucureşti, poate?

— Exact. Din Bucureşti...

— Ei, bravo, domnule! De ce nu spuneai? Bine că le-a fost dat ochilor mei să mai vadă rătăcindu-se şi pe la noi şi cîte-un bucureştean de sămînţă, pentru a ne cu- noaşte la faţa locului. Să mai aflaţi şi dumneavoastră cum o ducem prin aceste pustietăţi uitate de Dumnezeu şi de stăpînire şi lăsate pe mîna lui jupîn Emil Sava. Dă-mi voie să mă prezint mai întîi, ca s-o luăm după toate re- gulele: Stănică Ionescu, ***poprietar!*** Adică, vorba vine. Un fel de ***poprietar***, dacă se mai poate spune că mai este astăzi cineva stăpîn pe pămîntul lui, stors de ipoteci şi de ratele la „Creditul Rural”... Iară prietenul acesta al meu e domnul Cristache Cimpoieşu, tot agricultor şi tot ***po-prietar***... Cu alte cuvinte, robind ca şi mine pentru cei creditori şi pentru cei perceptori.

Tudor Stoenescu-Stoian strînse cu încîntare prefăcută şi exagerată mîinile celor

doi prieteni, agriculturi şi proprietari, care robeau pentru creditori şi pentru perceptor.

Cu amar gîndi că de două ori, de aseară, s-a aflat lîngă oameni avîndu-şi altceva de spus decît domnul Stănică Ionescu şi prietenul său. Alţi oameni, din altă lume, cu alte îngrijorări — de altă calitate. Dar toţi trecuseră pe lîngă dînsul ca pe lîngă un obiect neînsufleţit. Îşi rulaseră discul de patefon numai pentru dînşii. Se depărtaseră, pe urmă, în lumea vastă, cu fără-de-grija şi nepăsătoarea siguranţă că, oriunde s-ar afla, n-are să-i înghită numărul cel mare.

La dînsul îşi opriseră ochii numai asemenea fraţi gemeni de-o măsură cu el şi-i dăduse cuvînt un personaj caragialesc ca domnul Stănică Ionescu. Totuşi, ca să se arate amabil cu întîiele cunoştinţe recrutate în drum spre noua sa patrie adoptivă, oferi portţigaretul deschis.

Cei doi examinară ţigările străine şi scumpe cu o evidentă admiraţie. Le răsuciră între degete precaut, desci- frînd inscripţia aurită şi ridicînd minunaţi din sprîncene. Traseră primele fumuri cu o atenţie cucernică.

Se vedea lămurit că avocatul şi publicistul din Bucureşti crescuse astfel în consideraţia lor. Şi ciudat, Tudor Stoenescu-Stoian nu rămase indiferent la această constatare.

Acum, se schimbaseră rolurile. El era în locul unchiului şi nepotului din restaurantul Gării de Nord; el în locul lui Teofil Steriu şi al tovarăşilor de astă-noapte, din rapid.

Iar în locul lui, priveau ca la o vietate superioară, descinsă din altă planetă, cei doi agricultori şi proprietari.

— Îmi pare foarte bine că am onoarea să cunosc un ***publicist*** din Bucureşti! mărturisi cu sincer entuziasm domnul Stănică Ionescu.

De mult căutam să văd şi eu cum arată unul la ochi. Dacă unul care nu s-a vîndut cu trup şi suflet la alde domnii Emil Sava şi Iordan Hagi-Iordan. Sau poate eşti cumva şi dumneata de-al guvernului?

Întrebarea cuprindea o bănuială şi o anticipată condamnare.

Tudor Stoenescu-Stoian se grăbi să le înlăture, retezat:

— N-am onoarea să-l cunosc pe domnul Emil Sava şi nici pe domnul Hagi-Iordan. Nu-i cunosc. Nu i-am văzut. Întîia oara aud numele acestea.

— Şi despre numele şi isprăvile lui Iordan Hagi-Iordan n-ai auzit? stărui, neîncrezător, victima creditorilor şi a fiscului.

— Şi despre numele şi isprăvile acestui domn Iordan Hagi-Iordan! întări Tudor Stoenescu.

Apoi, îndată, îşi luă seama.

— Adică nu... Mi se pare că mint...

— Ei, vezi? Ce-ţi spuneam! îl mustră triumfător domnul Stănică Ionescu.

— Dă-mi voie să termin. Mi se pare că mint, fiindcă acum îmi amintesc. Iordan Hagi-Iordan e, dacă nu mă înşel, petrolistul şi bancherul despre care s-a vorbit acum trei-patru ani. O chestiune destul de complicată. Denun-ţuri la parchet, anchete, proces, un scandal cu dedesubturi politice...

— Termin. Proces, denunţuri, anchete, un scandal cu învîrteli politice... Şi pe urmă, o scoatere din cauză, închiderea dosarului. O podoabă de-a dumneavoastră acest domn Iordan Hagi-Iordan! Un rechin de-al dumneavoastră, pe care ni l-aţi trimis să mai înghită pradă şi prin apele noastre. Întreabă pe Boldur Iloveanu, întreabă moşnenii din Piscul Voievodesei, dacă vrei să afli ce fel de

om e jupîn Iordan Hagi-Iordan şi ce fel de plocon ne-aţi trimis.

— În orice caz, nu l-am trimis eu! se apără, ofensat, Tudor Stoenescu-Stoian. N-aveam nici o cădere s-o fac. Nu fac politică, nu sînt petrolist, n-am legături cu nici o bancă — nici măcar n-am poliţe scontate la vreo bancă. Eu sînt un avocat care-mi văd de meseria mea şi un publicist cu alte preocupări. Îi spuneam tocmai aseară, în tren, prietenului meu Teofil Steriu...

Tudor Stoenescu-Stoian făcu o pauză să aştepte efectul.

Dar efectul întîrzia.

Nici domnul Stănică Ionescu, nici amicul său Cristache Cimpoieşu nu prea păreau să fi auzit despre existenţa lui Teofil Steriu.

De aceea stărui, apăsînd:

— ...îi spuneam prietenului Teofil Steriu, ştiţi, romancierul, preşedintele Academiei!... zic: Dragă babacule şi scumpe Teofile, în materie de politică şi de afaceri nu mă pricep de loc. Sînt ca acel călător sosit din Norvegia, despre care povesteşte Guez de Balzac pe la 1630, că a văzut întîia oară trandafiri înfloriţi; nu îndrăznea să se apropie şi se mira că există ţări unde arborii poartă flăcări în loc de flori...

Domnul Stănică Ionescu şi prietenul său, Cristache Cimpoieşu, îşi încreţiră frunţile, silindu-se să priceapă cum a fost povestea cu norvegianul lui Guez de Balzac. Cristache Cimpoieşu, care se resemnase pînă acum la rolul exclusiv de auditor, nu putu rezista şi întrebă cu nevinovăţie:

— Cum adică? Sînt trandafiri care fac flăcări în loc de flori? Asta acum o aud întîia oară.

— Nu, frate! interveni domnul Stănică Ionescu, autoritar şi cu oarecare milă pentru jalnica lipsă de subtilitate a prietenului său, agricultor şi proprietar. Cum poţi vorbi asemenea bazaconii? N-ai priceput cum devine chestia? Nu-i vorba de un trandafir adevărat. O păcăleală. O venit străinul în ţara lor şi, ca să-l păcălească, l-au lăsat să se frigă la un falstiţ de trandafir cu becuri în loc de flori...

— Acuma pricep! se dumiri domnul Cristache Cimpoieşu. Al dracului, dom'le, cîte le mai dau prin cap!

Tudor Stoenescu-Stoian, scîrbit de nivelul intelectual al tovarăşilor de drum, deschise un ziar şi începu să citească. Dar domnul Stănică Ionescu nu-i dădu răgaz.

Îşi continuă interogatorul cu aceeaşi vădită neîncredere.

— Care va să zică, nu faci politică?

— Nu.

— Şi nici n-ai legătură cu hoţomanii de la guvern?

— Nu.

— Atunci e altceva. Înţeleg şi admit! înţelese şi ad-mise domnul Stănică Ionescu, fără să se descurajeze de răspunsurile monosilabice. S-avem scuze. Şi fiindcă eşti, care va să zică, independent, cioară albă, am să-ţi dau eu o chestie, una grozavă, s-o pui la gazetă. Să rămînă ţara cu gura căscată şi să văd pe unde scoate cămaşa guvernul. Aş fi tare curios!... În altă ţară, domnule, un guvern, pus în fata unui asemenea scandal, şi-ar lua frumuşel pălăria: „Aveţi dreptate. Mi-am luat geamantanul şi plec. La revedere!" „Adio şi n-am cuvinte!" i-ar răspunde ţara. Şi aşa, ar rămîne loc pentru alţii mai cu scaun la cap şi cu obrazul mai subţire decît domnul Emil Sava, prefectul şi

vizirul nostru, care taie şi spînzură... Îmi pare rău că nu pot să-ţi spun toată istoria de-a fir-a-păr. Nu-i o chestie de două cuvinte. Am ajuns şi trebuie să ne dăm jos. Lasă-mi dumneata adresa să-ţi comunic cazul la Bucureşti! E o chestie mare. Sare guvernul în aer, dacă ştii cum să pui fitilul!... Haide, Cristache dragă, că pierdem potroacele!

Cei doi tovarăşi îi strînseră mîinile.

Au coborît amîndoi în gara pustie, unde domnul Stănică Ionescu se înfundă modest, ca un geniu ignorat de contemporani, ca şi cum n-ar fi fost tot el omul care i-ar arăta lui Briand cum să întocmească pacea Europei şi n-ar răsturna tot el guvernul într-o clipită, cu chestia lui grozavă. De acolo, de după salcîmii sfîrlogiţi de secetă şi albiţi de praf, după ce-au urcat într-un docar din altă eră a mijloacelor de locomoţiune, îi mai făcură semn fluturat cu batista.

Tudor Stoenescu-Stoian răspunse cordial. Îşi spuse că, oricum, e un început bun. N-a ajuns încă la destinaţie şi a izbutit să cîştige două amiciţii poate folositoare: oameni simpli, ignoranţi, dar cu datorii la bănci şi la creditori hrăpăreţi, deci cu procese, deci eventuali clienţi. Pe urmă, această socoteală meschină şi profesională îl scîrbi cu desă- vîrşire, ca şi josnica vanitate cu care, minţind, făcuse din Teofil Steriu un prieten la cataramă şi îi expropriase întîm- plarea cu norvegianul lui Guez de Balzac.

Încercă să-şi alunge gîndul.

Locomotiva, desigur la ultimul său voiaj, înainte de a intra într-un muzeu retrospectiv, unde va fi conservată pentru posteritate, gîfîia astmatic spre vîrful colinelor. Cuprinsă de o capricioasă sprinteneală, cobora cu viteză pantele; luîndu-şi seama, se potolea; chiuia, strănuta, fluiera

şi, împroşcînd un nor des de funingine, se opintea din toate ţevile şi supapele să mai urce un vîrf de deal.

Singur, la fereastră, Tudor Stoenescu-Stoian, contaminat de exemplul domnului Stănică Ionescu, uitînd gîndu- rile aspre şi mustrările care-l încercaseră numai cu cîteva minute înainte, transportat în cealaltă existenţă a lui, imaginară, reconstituia, în monolog interior, rechizitoriul lui Briand, menit să cutremure Europa. Gesticula chiar:

„Acesta eşti dumneata, domnule Briand! Un sclav al propriei dumitale retorici. Un sclav şi o victimă. Te laşi furat de cuvinte. Foarte frumoase fraze. Dar unde sînt soluţiile? Soluţiile nu pot veni de la un om sfîrşit. Şi dumneata eşti un om sfîrşit!”

Iar în clătinările vagonului, în scrîşnetul fiarelor vechi şi în geamătul ferestrelor şubrede în încheieturi, aude ridi- cîndu-se ca un singur glas rumoarea mulţimii vociferînd şi tunetul de aplauze. Surîde cu modestie şi face un pas îndărăt de la fereastră, ca să mulţumească auditoriului invizibil. Apoi, cu deprimare, redus la realitate, respinge asemenea năstruşnice năluciri.

Nu va avea prilej niciodată, nu să-l admonesteze pe Briand, dar nici măcar să-i vadă vreodată, într-aievea, faimosul chioştec de ţigară lipit în colţul gurii şi umerii hainei ninşi de mătreaţă. Nici pe Briand şi nici pe nimeni, din cei cu fotografia reprodusă într-o mie de gazete tipărite în toate idiomurile lumii. Şi cînd, printr-un răutăcios capriciu, întîmplarea îl va pune alături măcar cu alţii, de-o mai limitată celebritate indigenă, cum a fost brelanul de aseară, va rămîne ghemuit într-un colţ, intimidat şi obscur, abia îndrăznind să înşire un monolog în gînd.

Puterile lui sînt mai puţine. Ambiţiile lui, pe-o măsură mai măruntă. Fericirea lui, mai aproape.

Poate chiar în oraşul acesta patriarhal, cu acoperişurile mijind în frunzarul livezilor.

Se rezemă într-un cot, pe marginea ferestrei.

„Oraşul patriarhal” venea către el.

Mai adineaori, se înălţa în faţă-i un deal lutos, cu sur- pături de pămînt galben, cu pălămidă şi spinări dogorîte de arşiţă.

Şi deodată, la chiotul pueril al locomotivei, culmea s-a desfăcut brusc în lături, valea s-a desfăşurat încîntătoare.

A fost, într-adevăr, ca o vrajă.

A sclipit metalic un rîu în prunduri. O fîneaţă proaspăt cosită şi-a înşirat brazdele retezate. Pe fereastra vagonului s-a prefirat răsuflarea ierbii coapte.

„Oraşul patriarhal” venea către el.

Se vedeau acolo uliţi umbrite de nuci şi de tei, case pitulate sub streşini de jucărie, oameni pitici ca furnicile negre. Se vedea, într-un mijloc de piaţă, printre plopi şi castani, o biserică din acele străvechi, ctitorită de voievo-zii de foarte demult, poate de Ştefan cel Mare, poate de Alexandru cel Bun. Se mai vedea încă şi un cimitir mic, rustic şi rînduit în straturi cu iarba grasă, ca o grădină împrejmuită numai pentru flori şi arbuşti, nu pentru sfîrşitul cel groaznic şi fără explicare, cum moartea apare aiurea.

Aici totul era simplu, bătrîn şi cuminte, ca într-o filă de cronică întoarsă îndărăt, spre vremea începuturilor dintîi, cînd s-au adunat, pe ţărmul unui rîu cu apa argintie, pîrcălabi şi armaşi, robi şi arcaşi, negustori şi mazili, să-şi dureze încăperi de piatră şi să întemeieze

cetatea. Totul părea că s-a schimbat prea puţin, aici, în afară de calea veacului. Poate aici şi-au găsit adăpost virtuţile dîrze de atunci. Poate că aici s-a pitulat, la umbră de paltini şi stejari bătrîni, fericirea cea mare, statornică şi fără ameninţări, cruţată de neastîmpărul vremilor, de nesaţiul oamenilor, de deşertăciunea ispitelor.

„Oraşul patriarhal” venea către el.

O copilă fîlfîia la o barieră batista-i minusculă, în semn de voios şi alb bun-venit.

CARTEA ÎNTÎIA

„Ciudat este că adesea omul se teme tocmai de ceea ce spera.”

FLAUBERT

Capitolul I

TRECEA O ÎNMORMÎNTARE
CU DRICUL ALB

— Tudore!
— Sandule!

S-au îmbrăţişat înţepîndu-şi obrajii cu ghimpii mustăţilor. Îmbrăţişare stîngace şi scurtă, de bărbaţi, stînjenită că se dă în spectacol pe un peron de gară.

Pe urmă, s-au depărtat un pas, să se privească şi să se măsoare cît s-au schimbat în şapte ani.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi mărturisi că nu şi-ar fi recunoscut prietenul, dacă l-ar fi întîlnit, pe neaştep- tate, în mijlocul străzii. Se îngrăşase. Prinsese o guşă gelatinoasă, care-i căptuşea bărbia şi-i ascundea linia gî-tului. Ochii rotunzi, măslinii, fără gene; mustăţile rare şi lungi, pleoştite pe buze; capul sferic, unsuros şi tuns — toate îi dădeau o înfăţişare, pentru el, nouă şi comică, de focă. Mai răsufla şi astmatic, ca impresia să fie desăvîrşită. Îmbrăcămintea nu era după ultimul jurnal. Nu era după nici un jurnal. Croitorul s-ar fi zis că fusese preocupat de-o singură grijă: să preîntîmpine adaosul progresiv la cîntar. Izbutise pe deplin. Prietenul lui Tudor Stoenescu- Stoian purta un costum la fel cu acel pe care-l comandă părinţii economi copiilor în vîrsta creşterii, cu mînecile spînzurînd peste degete şi cu pantalonii răsuciţi în tirbuşon.

Sandu Buhuş suportă examenul cu voioşie. Îşi aşeză pălăria pe bila tunsă cu maşina şi rîse într-un gîlgiit transmis pînă-n valurile guşii:

— Am luat proporţii, nu e aşa? Am scăpat căciula pe baltă!... Dar ce vrei? Aici, în lipsă de altceva mai inteligent, mîncăm zdravăn şi facem osînză...

Era o explicaţie, o scuză şi întrucîtva o senină împă-care cu un destin irevocabil.

Tudor Stoenescu-Stoian îngăimă cîteva cuvinte neînţelese. Nu-şi putea lua ochii de la pălăria prietenului, prea mică şi prea pe vîrful

tidvei, cu panglica pătată de praf şi sudoare. Îi părea un stigmat al indolenţei provinciale. Poate o nepăsare voită şi orgolioasă faţă de deşertăciunile modei.

Dar celălalt continuă jovial:

— Tu ai rămas tot uscat ca un ţîr... Nu-mi place. Trebuie să pui ceva carne! Să facem ceva rezerve!

Spunînd, apăsă palma grasă pe umărul lui Tudor Stoenescu-Stoian, pipăindu-i în cunoscător osul claviculei sub stofă.

— Poftim! pufni pe nări, în chip de concluzie. Toacă, nu altceva!...

Călătorii cu geamantane şi legături se îmbulzeau spre ieşire, în forfota barbară a tuturor gărilor, cînd toţi se reped în asalt să cucerească un vehicul. Toţi, însă, îşi uitau o clipă graba, să salute:

— Să trăiţi, coane Săndel!... Ura, Sănducule!... Vă găsesc la ***birău***, coane Sandule?... Salve, Sandi!... O mie de ani paci, Didi!...

Sandu Buhuş răspundea fiecăruia pe nume, familiar, politicos sau de mîntuială, după cum arăta cunoscutul la chip şi la port: marchidanul cu boccea, domnul cu servietă şi cu trusă de piele, baciul cu desagi şi cu minteanul pe umeri, ofiţerul verificîndu-şi maşinal nasturii tunicii.

— Aveţi trăsură, coane Săndel? întrebă hamalul cînd sfîrşi de coborît valizele.

— Le pui în caleaşca de gală a lui Avram!... Ia-o înainte, Gheorghe... Şi spune-i să le aşeze cu băgare de seamă, nu ca lăzile în haraba. Hai! Trap, Gheorghiţă, că ne-apucă noaptea...

Tudor Stoenescu-Stoian recunoscu şi admiră, pizmu- ind, siguranţa cu care prietenul păstra un adevărat in-ventar al populaţiei din urbea natală: birjari şi negus-

tori, hamali şi căpitani, preoţi şi băieţandri. Toţi erau: Avram, Gheorghe, Nicule, Ţîlică, Tavi, părintele Toma, Vichi sau Ionel. Scrisoarea nu exagerase. Aici, toţi al-

cătuiesc o mare şi strînsă familie. Aici e necunoscută deznădăjduita solitudine din mijlocul mulţimilor.

— O săptămînă...

Sandu Buhuş se întrerupse să facă loc unei doamne în vîrstă, înaltă, scheletică şi solemnă, înfăşurată în mantilă neagră de dantelă şi de mărgele.

— Toate omagiile, coană Cristino!

Doamna clătină sacadat capela cu voaletă. În faţa ei, toţi se dădeau la o parte, cu un amestec vizibil de respect şi de complice derîdere. Bătrîna părea că nu observă intenţiile ofensatoare. Răspundea numai la plecăciunile îndoite de şale, trecînd ţapănă şi gravă, cu paşi automaţi.

Un moşneag cu livrea decolorată, cîrpită şi cu fire-turile coclite, călca pe urmă-i, abia tăbîrcind un gea-mantan jerpelit, strîns armonică în curele. Tudor Stoenescu-Stoian vru să întrebe ce este cu această pereche de strigoi, dar prietenul îi luă vorba, înnodînd firul întrerupt:

— ...o săptămînă ai să accepţi tot ce-am aranjat eu. Să nu crîcneşti nici mîlc. Să te supui! Pe urmă, ai să vezi, ai să cîntăreşti, ai să-ţi faci socotelile tale şi ai să alegi. Deocamdată, eşti prizonierul meu. Te-ai predat?

— Kaputt![3] capitulă Tudor Stoenescu-Stoian, ridi- cînd mîinile cu precipitare într-o parodie de panică exagerată, cum îl impresionase un comic răsfăţat al Bucureştilor, în ultima revistă de la „Cărăbuş”.

— Aşa te vreau, Tudore dragă. Iar pentru început, trebuie să ştii că această primă săptămînă eşti musafirul meu, al nostru...

— Dară deranjul? N-aş vrea... Încercă Tudor Sto- enescu-Stoian o rezistenţă moale şi protocolară.

— La noi nu există deranj! afirmă cu energie prie- tenul. E cuvînt scos din dicţionarul nostru. Sîntem doar în ţara Moldovei, nu uita, unde a fost tradiţia să des- hami de trei ori caii oaspeţilor înainte de a te îndura să-i slobozi pe poartă, afară... Acuma, dă-mi recipisele de la bagajele mari.

Tudor Stoenescu-Stoian se execută, renunţînd la orice împotrivire. Prietenul le trecu hamalului, împreună cu o hîrtie de o sută de lei.

— Gheorghe, le scoţi imediat de la magazie. Toc- meşti un cotiugar şi te prezinţi cu ele... La mine acasă, şi cît mai repede.

— ’nţeles, coane Săndel.

— Acuma, mînă Avrame!

Birjarul dădu bici şi „caleaşca de gală” — birjă ceva mai puţin hodorogită decît celelalte — se puse în mişcare cu oarecare avînt. Lăsară în urmă un cupeu înalt şi îngust, cocoţat pe arcuri, tîrît cu icnituri de o gloabă albă, de saca. Înăuntrul cutiei, prin geam, se vedea, rigidă şi îmbălsămată, doamna de pe peronul gării. Sandu Buhuş mai salută o dată, apoi se răsuci pe jumă- tate în trăsură să-şi cerceteze mai amănunţit prietenul. Îl bătu pe genunchi, cu nestăpînită satisfacţie:

— Iată-te, aşadar, şi la noi! Îţi spun drept, nu-mi venea să-mi cred ochilor cînd am primit telegrama. Te asigur că n-ai să regreţi de fel! Cel mult ai să regreţi că nu ţi-a dat ideea de acum cinci-şase ani. Cinci-şase ani pierduţi...

Îşi curmă vorba, să salute două doamne vaporoase sub umbrelele străvezii, într-un echipaj de casă cu ha- muri lăcuite. Pe urmă, un domn cu ochelari de scafandru şi cu pardesiu de doc, îngropat între coşuri, damigene, legături şi pleduri, în automobilul otova de praf, sosit, fără îndoială, de la drum lung pe şosele şi ponoare de ţară. În sfîrşit, strigă unui trecător de pe trotuar, întor- cîndu-se peste coşul trăsurii şi rotunjind palma pîlnie la gură:

— Astăzi nu pot, coane Iordăchel! Imposibil... Im- po-si-bil! Contramandăm... Con-tra-man-dăm! Am musafir... Mu-sa-fir!

Cu degetul arătă spre Tudor Stoenescu-Stoian. Argument viu şi prezinte, care nu mai admitea nici o discuţie.

Trecătorul făcu semn din cap că a înţeles şi că nu are nimic de spus.

— E cam fudul de urechi conu Iordăchel al nostru. De asta am zbierat aşa! dădu lămurire suplimentară Sandu Buhuş. Altfel, cercetător şi cunoscător de docu-

mente istorice, de urice şi zapise. De la el ai să afli viaţa oamenilor care-au fost odată pe-aice...

Întoarse ochii spre faţa prietenului, să citească un semn de înveselire zeflemistă.

— Mă gîndeam că am să te văd zîmbind... mărturisi cu uşurare. Mă gîndeam şi mă temeam. M-am pomenit vorbind ca eroii lui Sadoveanu: ***„De la el ai să afli viaţa oamenilor care-au fost odată pe-aice”***. Dar văd că nu găseşti nimic de rîs.

— De ce-aş găsi? E foarte natural. Te înţeleg. Nu eşti născut ca mine, într-un apartament cu chirie, la etaj, cu necunoscuţi deasupra capului şi cu alţi necu-

noscuţi sub picioare. Eşti legat de pămînt. Eşti o verigă într-un lanţ.

Tudor Stoenescu-Stoian se asculta vorbind. Se aproba. Se plăcea. Se admira. Cuvintele rostite exprimau un simţămînt sincer, absolut, total.

Stînjenirea penibilă de la început se risipise. Se ri-sipise şi luciditatea corosivă, cu care înregistrase atît de amănunţit înfăţişarea şi portul vulgar al prietenu- lui: pălăria prea mică, petele panglicii, capul sferic de focă. Îl învăluia acum într-o înduioşată şi recunoscătoare simpatie. Se simţea iarăşi lîngă prietenul lui generos, simplu, fără ascunzişuri, sentimental şi brav, de altădată. Prietenul de atunci şi, poate, salvatorul providenţial de astăzi. Aşa cum i-a presimţit semnalul de naufragiu cu antenele lui fine, în ciuda aspectului grotesc; aşa cum i-a întins mîna să-l smulgă din mediocritatea şi neantul Capitalei. Se ştia iarăşi la adăpost, în siguranţă, cules ca un căţel al nimănui, de pe drumuri.

Acestea nu-l împiedicau, însă, să se asculte cu plăcere, repetînd şi admirîndu-se:

— Da, Sandule dragă. Tu eşti o verigă dintr-un lanţ.

— Bine spus! încuviinţă Sandu Buhuş. Orice om trebuie să fie, să se socotească o verigă dintr-un lanţ. Numai Adina e de altă părere. Adina, nevastă-mea...

O umbră trecu pe obrazul rotund, lucios şi prosper, de focă. Neprevăzut, posomorîndu-i voioşia de pînă atunci.

Tăcu, privind fără să vadă şiragul prăvăliilor scunde de pe ***Strada Mare***. Tudor Stoenescu-Stoian pricepu că

45

a apăsat, fără voie, pe-o rană veche, dar vie. Tăcu şi el, vinovat, cu ochii la strada necunoscută, cu trecători necunoscuţi.

Se rînduiau firmele prăfuite, cu vopseaua mîncată de rugină, cu litere de-o fantezie demodată: ***La ghemul de aur; La Ţicu; La Moise Şepcaru; La Potemkin; La Segal, şicul parizian; La mielul alb; La David Ieşanu; Librăria „Miron Costin”...*** Negustorii necunoscuţi salu-tau din prag, printre pălăriile ţărăneşti cu găitan, pieile de opinci, fiarele de plug, sacii cu bulgări de sare şi roţile de caş scoase la vedere.

Tudor Stoenescu-Stoian răspundea el pentru prietenul cu privirea absentă.

— E o fiinţă bizară Adina... vorbi, într-un tîrziu, Sandu Buhuş. Poate prea complicată pentru mine... Îmi face vină că mă îngraş. Îmi face vină că nu port straie ca primii amorezi de film. Ar vrea să mă vadă un mu-ţunache... Închipuieşte-ţi mutra mea într-un asemenea rol!... Nu-i place casa noastră bătrînească. Spune că miroase a mucegai, a zămnic, a cavou. N-a vrut să audă de copil... Se simte exilată aici... Acum a trebuit să insta-lez şi un radio.

— Toată lumea îşi instalează un aparat de radio! observă Tudor Stoenescu-Stoian, luînd, din oficiu, apărarea necunoscutei Adina.

— Ştiu. Nu mă socoti atît de absurd şi de retrograd. Poate te-a înşelat intonaţia mea. Am anunţat instala- rea unui aparat de radio, parcă aş fi spus că am introdus în casă o maşină infernală, o ispită de pierzanie a dia-volului. Aşa cum bunica, acum treizeci de ani, privea cu nelinişte pîlnia telefonului... Dar ai să vezi, ai să înţelegi şi ai să-mi dai dreptate. Am ţinut să te previn... Altfel, nu m-aş spovedi pe drum. Contez foarte, foarte mult pe tine... Sper că ai să-i devii prieten,

confident... Şi aşa, ai să mă ajuţi să-i scot unele idei din cap... Îţi spun pe nepregătite, ceea ce n-am spus niciodată, nimănui. Vezi tu? Pentru oricine, pentru tine, pentru mine, instalarea unui aparat de radio e tot ce poate fi mai simplu şi mai natural. Pentru Adina însă, înseamnă cu totul altceva... Ascultă glasurile lumii — cum spune ea. Chemările
lumii — cum spun eu. Îşi întreţine o nostalgie. O sufe-rinţă. Înainte, era neprecisă. Acum e concretizată. Există asemenea fiinţe bizare, care se simt în exil oriunde se află...

Birjarul opri.

Venea, dimpotrivă, un convoi mortuar.

O înmormîntare de fată, cu dricul alb, cu îngeri vopsiţi alb, cu cai albi în strai alb.

— Asta-i fata lui domnu' Trifan! crezu de cuviinţă să lămurească Avram, întorcîndu-se jumătate, pe capră. A doua, în trei ani.

Tudor Stoenescu-Stoian se descoperi, lăsînd să treacă moarta asta necunoscută, care l-a întîmpinat în oraşul necunoscut.

În lumina lină a după-amiezii, cu soarele filtrat prin perdeluirea subţire de nori ca pînza de in, trecea lin dricul alb, cu sicriul alb, sub coroanele albe.

Un om gîrbov, între două fete cernite. Îl susţineau ele? Le susţinea el? Tustrei înaintau strînşi unul în celălalt, cu mersul împleticit. După dînşii, alţi necunoscuţi şi alte necunoscute. O şcoală înşiruită în pas neregulat şi mărunt, aşa cum se sileşte, cu stinghereală, să-şi înăbuşe neastîmpărul, tinereţea colcăind de viaţă. O şcoală de fete cu uniformele negre-lucioase, de satin. Nu se ghiontesc şi n-au glas. Şi-au pus ciorapi şi pantofi negri. Au renunţat la o după-amiază de vacanţă, ca să-şi conducă o colegă la cimitir. Una de-a lor, cu care au rîs, s-au alun-

gat, s-au certat, au citit cărţi şi au luat pedepse împreună — iar acuma e întinsă în sicriul alb, în rochia albă, cu mîinile albe neclintite pe piept, cu fruntea albă legănată pe perna de atlas alb.

Nu e nici o mirare că nu se ghiontesc şi că nu rîd, deşi sîngele tînăr şi animal le svîcneşte în obraz, pulsează fierbinte-n artere, le-a îngarofit gura.

Privesc în pămînt.

E o înmormîntare modestă şi tristă.

O fată a murit într-un oraş şi e dusă la groapă într-o zi de vară, cu cerul alb. Dricul se balansează şi scîrţîie în roţi. În fruntea convoiului sînt prapuri şi cruci cu batiste legate, colaci şi colive cu flori de bomboane şi de cafea,
un preot în birjă cu-n cal, calici care aşteaptă o pîine şi-un leu la împărţeala pomenilor.

Un clopot de biserică sună dogit şi ciudat, fără tris- teţe, ca o chemare voioasă de recreaţie şcolară. E însă mai sfîşietoare lipsa absurdă a acestui mister la un clopot sunînd pentru înmormîntare. Pe urmă, glasul dogit şi limbut îl acoperea alt clopot, de-aiurea, grav şi prelung.

Tudor Stoenescu-Stoian abia atunci şi aşa înţelese că nimic nu-i mai injust ca o moarte de fată, într-o asemenea vară, cu flori ce n-au crescut în grădini pen- tru morminte. Abia atunci înţelese că nimic nu-i de-o mai pătrunzătoare jale pentru un străin ca o înmor- mîntare cu dric alb, într-un oraş unde-a călcat întîia oară. Trece pe lîngă tine moartea. Moartea cea mare şi anonimă a tuturor. Nu moartea cuiva pe care îl plîngi, fiindcă l-ai cunoscut, fiindcă ţi-a rîs în viaţă, fiindcă duce cu el ceva din viaţa ta şi mîine îţi va lipsi.

Îşi aminti cimitirul rustic întrevăzut din tren.

Aşadar, se află morţi şi pentru asemenea ţintirime cu tufe de liliac şi de trandafir?

Oriunde, grădina morţilor n-aşteaptă, n-alege; lacomă, îşi cere în fiecare zi la poarta tîrgurilor zălogul, ca fiara cea neîndurată din basm.

Noul sosit în tîrgul necunoscut îşi simţi ochii împăienjeniţi de-o înduioşare blîndă şi largă, venită să bată la inima lui, de departe, în numele tuturor durerilor din vasta lume. Îşi ascunse privirea de privirea prie-tenului. Se gîndi la un gest teatral şi romantic. Are să întrebe de-o florărie. Are să cumpere un braţ de crini albi. Are să meargă pînă la cimitir, el, necunoscutul, ca să presare flori pe mormîntul unei necunoscute, după ce groparii vor arunca ultima lopată de ţărînă. Ascuns de toţi. Să nu ştie nimeni. Ca să-şi dovedească, aşa, că a intrat în oraşul străin un Tudor Stoenescu altul, fără sufletul împuţinat şi invidios, fără egoismul lui avar, fără şovăielile laşe; un om în care răsună grav şi vibrînd, ca în bronzul de clopot, durerile mari ale lumii şi presim-ţirea marilor taine de la hotarele vieţii de-aici şi de dincolo. Dar gîndul nu stărui. Se topi acolo unde se destră-

mau fumegoase toate intenţiile celuilalt Tudor Stoenescu- Stoian, himeric.

— Era şi domnul Magîlea! se întoarse a doua oara, pe capră, Avram. L-ai văzut şi mata, coane Săndel?

— Hai, mînă!

Birja porni.

Numai după aceea, întrebarea păru că a atins urechea lui Sandu Buhuş şi că a căpătat un înţeles.

Răspunse, dar pentru prieten, nu pentru birjarul bărbos:

— Fără îndoială că l-am văzut! Fără îndoială că era şi Magîlea. Numele nu-ţi spune nimic astăzi. Însă istoria acestui Magîlea ai s-o cunoşti, cum ai să afli, în trei luni, tot ce este de aflat într-un asemenea tîrg.

— Depinde... N-am stofă de detectiv, nici curiozitate de fată bătrînă.

— Nu e nevoie nici de una, nici de alta, ca să le ştii toate. Nu e nevoie să le iscodeşti tu poveştile... Vin ele la tine, îţi bat în uşă, îţi deschid geamul, pătrund în casă, în urechi, în memorie.

— Am să închid uşile şi ferestrele, am să-mi astup urechile.

— De ce? Dimpotrivă, te-aş sfătui să asculţi şi să alegi. Să alegi ceea ce prezintă un interes, dincolo de indiscreţia meschină şi ticăloasă. Ai să descoperi, astfel, drame nebănuite. I-am spus-o de o sută de ori Adinei. Ea strînge din umeri şi rîde. Ai să afli, astfel, povestea acestui Magîlea şi a fetelor lui Trifan.

— Nu mă grăbesc s-o aflu. Îmi ajunge închipuirea mea... rosti Tudor Stoenescu-Stoian cu oarecare emfază.

— Ba nu! Dă-mi voie!... protestă prietenul cu cap şi mustăţi de focă. Te asigur că realitatea nu-i mai prejos de închipuire. Dă-mi voie să ţi-o servesc eu. Cum vezi, nu rezist ispitei s-o iau înaintea altora. Să-ţi prezint versiunea mea. Tudose Trifan a avut patru fete. Pe cea mai mare a îngropat-o acum trei ani. Pe a doua o îngroapă astăzi. Au mai rămas două. Au să urmeze pe rînd cîte una, peste doi ani, peste trei... Oftica nu iartă oamenilor să- raci! S-a cuibărit într-o casă. Nu

pleacă pînă ce n-a terminat... Tudose Trifan îşi creşte fetele cu priceperea lui

de văduv şi cu puterile lui de mărunt slujbaş pe la primărie. Le poartă la şcoală. Nu mănîncă el, ca să aibă ce mînca ele. Nu se îmbracă el, ca să aibă ce îmbrăca ele... Cînd ajung la şaptesprezece-optsprezece ani, le duce la cimitir cu dricul acesta alb, la care ar putea să capete un abonament cu reducere. E scris! Sentinţă fără drept de graţiere. Iar acest Magîlea, străin, venit numai el ştie de unde, se îndrăgosteşte fără nădejde de fiecare, pe măsură ce le-ajunge ceasul morţii. E a doua pe care o petrece la groapă. La anul, sau peste doi ani, are să fie a treia. După cîte-am auzit, aceasta de-a treia a şi început să tuşească şi să scuipe sînge. Iată povestea lor şi versiunea mea! Realitatea, care se dispensează de imaginaţie şi o întrece. Sînt fel de fel de oameni şi de destine. Aici poţi urmări şi oamenii şi destinele mai de aproape. Te asigur că nu e întotdeauna un privilegiu reconfortant...

Sandu Buhuş îşi scoase pălăria şi îşi şterse nădu- şeala de pe frunte.

Căută în ochii prietenului un indiciu de înveselire ironică, fiindcă atît de nerăbdător a început să-l iniţieze în cronica urbei lui patriarhale.

Dar Tudor Stoenescu-Stoian nu surîdea zeflemist. Îşi regăsise vechiul camarad de şcoală şi de facultate, cu darul lui de a înnobila tot ce este mărunt şi trivial în viaţă, cu pasiunea lui aplicată de a descifra înţelesul, mobilul şi scuza actelor omeneşti, încîlcite şi în aparenţă inexplicabile. Se simţea bine lîngă el. Se simţea mai tare şi mai crescut lîngă el. Se întreba numai, de ce natura l-a condamnat pe Sandu Buhuş să

traverseze viaţa cu povara unei înfăţişări atît de ingrate? Cel puţin, figura lui era anonimă, insignifiantă. A prietenului devenise de-a dreptul grotescă.

Iar această superioritate, oricît îi păru de mizeră, se oploşi ca o scîrbavnică satisfacţie într-un ascunziş obscur al sufletului, acolo unde se cuibăresc, ca larvele, toate simţămintele rele, bucuriile nemărturisite şi răzvrătirile laşe. Îşi cunoştea bine cuibarul acesta Tudor Stoenescu- Stoian.

Adineaori credea că l-a golit. Acuma se popula din nou.

— E, fireşte, interpretarea mea, versiunea mea! stărui Sandu Buhuş. Alţii văd toată povestea altfel, au să ţi-o istorisească altfel. Fiecare transfigurează sau desfigurează realitatea, după optica lui. Viaţa nu-ţi dă decît ceea ce-i dai. Îţi restituie cu dobîndă numai ce i-ai împrumutat.

— Să ne consolăm cu această iluzie! rosti sceptic Tudor Stoenescu-Stoian, care în aforismele prietenului descoperea o irevocabilă condamnare a naturii lui şovăielnice, egoiste, meschine şi fără eroism.

— Uneori e o consolare, alteori, o sancţiune. Dar bine că am ajuns! Altfel, filozofînd în birja lui Avram, ne-am fi pomenit în grădina lui Akademos. Avrame, Avrame! Mai schimbă gloabele! Mai dă-le ovăz, jeratic, ceva; abia ne-au tîrît pînă aicea.

— Ovăz nu le dau eu, coane Săndel? se căină birjarul. Apoi haramurile aiestea, dacă m-aş potrivi lor, îs în stare să-mi mănînce şi sufletul şi tot nu se mai sa-tură, mînca-le-ar dalacul!...

Tudor Stoenescu-Stoian sări din trăsură, cuprinzînd dintr-o singură privire faţada casei, scundă dar largă, peronul, grădina cu petunii, cu pansele şi trandafiri; globurile

poleite în care birja şi caii lui Avram se oglindeau, miniaturale şi fantastice jucării deformate.

La o fereastră, se clătina perdeaua de broderie.

Numai o părere, desigur. Sau numai o adiere a vîntului.

Dar Tudor Stoenescu-Stoian îşi aminti deodată că e murdar de funingine, că e nebărbierit, cu pleoapele roşii de nesomn şi cu gulerul neschimbat. Îşi aminti că soţia prietenului e o făptură bizară, tînjind în exil.

Sandu Buhuş porunci slujnicei, răsărită în poartă:

— Duci toate în odaia pregătită pentru domnul, Li- saveto!... Întîi şterge praful. Ion de ce nu s-arată să-ţi ajute?

— La ce să m-ajute Ion? se indignă Lisaveta, jignită în amorul propriu. Că doar mîncat-am azi destul şi n-am de cărat saci la moară.

Scurtă, lată şi cu mînecile suflecate, slujnica dădea zor, apucînd valizele cu mîini musculoase de luptătoare.

— Ia dă-l şi pe cel măruţ, moş Avrame!... Ce, nu merge? Se lasă greu? Se vede că dumneata eşti acela care n-ai mîncat azi, moşulică!...

Pe peronul intrării, Tudor Stoenescu-Stoian îşi pipăi nodul cravatei, rectificîndu-l în reflexul geamului din uşă. Păşi. Dar înaintă numai trei trepte, clipind orb înăutru, după lumina de-afară.

— Fiţi binevenit în oraşul nostru!... Îl întîmpină stă- pîna casei, din umbră. În oraşul nostru patriarhal, ca să-i fac plăcere lui Sandi.

Glasul era moale, lasciv, cu o imperceptibilă nuanţă de ironie, insinuant şi complice.

Mîna înălţată sub buzele binevenitului era albă, elastică, de velur.

Cînd ochii s-au deprins cu semiobscuritatea încăperii şi Adina Buhuş i-a apărut materializată din estomparea viorie, Tudor Stoenescu-Stoian înţelese, cum ar fi citit într-o carte deschisă, neliniştea prietenului şi nostalgia de exilată a femeii.

Înaltă şi fragilă, Adina Buhuş amintea plantele decolorate din pivniţe, lungind în întuneric şi în umezeală luje- rul spre soare mereu absent.

Toată viaţa se afla adunată în ochi.

Ochi fosforici şi verzi, genaţi, cu sclipet jucăuş ca flacăra bolnavă, aprinsă şi stinsă deasupra apelor putrede, cu imense cearcăne devorînd jumătate din obraz.

Capitolul II

DEALUL CALIMANULUI FĂCEA HOTAR ÎNTRE DOUA LUMI

Degetele prelungi apăsară tîmplele. Au coborît pe urmă linia ovală a obrazului pîn' la unghiul bărbiei, într-un gest de extenuare dureroasă.

Chipul Adinei Buhuş păru mai îngust, maladiv şi fin.

Privi resignată nucii din livada bătrînească, peretele tapisat cu viţă agăţătoare, peste acoperişul casei o turlă de biserică, un plop singuratic la capătul străzii. Şi dincolo de toate acestea, făcînd fundal decorului, dealul rotund şi gol, lutos, mîncat de ploi şi de şuvoaie, ca înălţimile aride de pe ţărmul lacului Asfaltit.

— Iată, dragă domnule, ce înseamnă o viaţă de oraş patriarhal! Dealul acesta galben... În primele zile, nici nu-l observi. În zilele următoare, îl suporţi. După trei luni, te sufocă. Îţi înăbuşă orizontul... E ca un zid care te desparte de altă lume. Te simţi prizonieră aici. Fără scăpare. Fără speranţă...

— Dar e dealul Călimanului, Adino! Vestitul deal al Călimanului, dragă Tudore! interveni Sandu Buhuş. Loc istoric. De aici...

— Ştiu, ştiu! nu-l lăsă să sfîrşească Adina Buhuş. De aici, oştile hatmanului nu ştiu care s-au năpustit să sfarme oştile paşii nu ştiu cum, la anul nu ştiu cît... Aceasta nu schimbă nimic. Nu trăim pentru strigoii de atunci! Ne trăim o viaţă a noastră, de astăzi, care nu are nici măcar mîngîierea neprevăzutului de acum două-trei sute de ani. O năvălire, o bătălie, o bejenie — necunoscutul, aventura... Te-am lăsat înadins să-mi recapitulezi întîlnirile de azi...

Se întoarse spre Tudor Stoenescu-Stoian:

— Mă asculţi, dragă domnule? L-am lăsat înadins pe Sandi să-mi recapituleze

întîlnirile de azi. Adică evenimentele care crede el că mă interesează. Ai constatat şi dumneata, ce bilanţ! În gară l-a văzut pe-un oarecare Tavi, şi pe-un alt oarecare Petrăchescu. Pe stradă l-a întîlnit pe-un oarecare Iordăchel Păun, un bătrîn maniac şi surd. Două doamne, din, ah! societatea noastră înaltă. Un fost vechil, devenit mare proprietar, care se întoarce de la moşie cu gîştele în automobil. O înmormîntare cu povestea ei respectivă...

— Uitam... întrerupse Sandu Buhuş cu un surîs de blajină indulgenţă sub mustăţile de focă! Uitam!... Se mai afla în gară şi cucoana Cristina. Mai superbă şi mai fantomatică decît oricînd. (Întorcîndu-se spre Tudor Stoenescu-Stoian). Ai crezut, poate, că e mama lui Sesostris? În acest caz, te rog să-ţi ceri scuze Adinei. E una din cele trei slăbiciuni ale ei. Doamna Cristina Madolschi, ultimul vreasc din arborele genealogic al Movileştilor.

— Vă rog să nu rîdeţi! se încruntă Adina Buhuş, adîn- cindu-şi cuta dintre sprîncene. Cel puţin, Cristina Madolschi merită interes şi compătimire. E victima vremurilor şi a oamenilor de aici. Dar ceilalţi? Dar celelalte? Ce-ţi spun toţi? Ce li se mai întîmplă? Pînă deseară am să mai aflu, în continuare, că fetiţa prefectului s-a îmbolnă-vit de gîlci, că avocatul X îşi vinde casa sau că a pus-o la credit, că madam Y a pierdut trei sute de lei la maus, că lui Zet i-a fugit servitoarea şi că se pune la cale o logodnă. E tot ce se petrece, oare, mai interesant pe lume? Te rog, dragă domnule, să-mi răspunzi sincer... Te fac pe dumneata arbitru.

— Orişicît!... îngăimă Tudor Stoenescu-Stoian, stîn- jenit cu totul în rolul acesta nou de arbitru. Orişicît! Viaţa e alcătuită din

asemenea nimicuri aparente. Un ochi atent poate observa...

Se opri, poticnit. În vidul din creier, în care mai răsuna monoton duruitul roţilor de tren şi scrîşnetul fiarelor, nu găsea ce-ar mai putea să observe un ochi atent într-o viaţă alcătuită din mici nimicuri aparente. Îşi trecu mîna pe frunte, strămutînd şuviţa de păr.

A fost ca un semn magic, care-a slobozit inspiraţia.

Căci îndată îşi drese glasul şi zîmbi încîntat mai dinainte de cele ce avea să spună:

— Vedeţi, doamnă, e numai chestiune de bunăvoinţă. Într-un oraş de cincisprezece mii de locuitori... Dar ce spun eu „într-un oraş”? Nici nu este nevoie de atît. În- tr-un sat de trei sute de suflete, dacă priveşti atent, un singur an, la tot ce se petrece în jur, ai aflat toată gama conflictelor şi pasiunilor omeneşti. Ai văzut şi iubire, şi ură, şi gelozie, şi ingratitudine, şi eroism, şi vanitate, şi suferinţă... tot, tot... Tot ce-au pus în tragediile, şi în dramele, şi în comediile lor un Sofocle şi un Aristofan, un Shakespeare şi un Moliere, un Racine, un Tolstoi, un Cehov sau un Bernard Shaw. Fiindcă totul e interesant şi palpitant pe lume, de vreme ce este viaţă.

— Aceasta numeşti dumneata viaţă? E moartea din viaţă! E înmormîntarea de viu.

— Depinde de unghiul optic, doamnă.

— Constat că te dai de partea lui Sandi, domnule. De altfel, era de aşteptat. Aş paria că n-a pierdut timpul de la gară pînă aici... Te-a iniţiat. Ţi s-a plîns.

Genele Adinei Buhuş au îngustat privirea verzuie şi ironică, plimbînd-o de la un bărbat la celălalt. Sandu Buhuş încercă să protesteze.

Dar prietenul i-o luă înainte. Se simţea tratat prea de sus. Prea înglobat în gloata cea mare.

Un demon ascuns îl împingea să-şi cîştige o revanşă cît mai urgentă. Descoperise, adineaori, un filon. Filonul lui Teofil Steriu.

Îl urmări deci, pînă la epuizare:

— Pardon, doamnă. E o calomnie. Sandi nu mi-a spus nimic. Nu m-a iniţiat, cum pretindeţi, în nimic. Nici n-a- vea de ce s-o facă. Uitaţi că ochiul căpătă, cu vremea, o specializare profesională. Ca ochiul unui medic, deprins să stabilească un diagnostic de la prima vedere, chiar asupra trecătorului de pe stradă. Nu sînt numai avocat mediocru şi numai un biet licenţiat în litere, rămas din tembe-lism fără catedră...

— O! da! Scuzele mele! Cum de-am neglijat aceasta? Acum vorbeşte scriitorul, publicistul... surîse agresiv Adina Buhuş. Dar vai! Nu toţi sîntem scriitori. Nu toţi pot găsi satisfacţie sau consolare, contemplînd viaţa. Observînd-o. Recoltînd material pentru romane... Alţii s-ar mulţumi cu
mai puţin. S-o trăiască, această viaţă, fiindcă e un dar care nu mai revine a doua oară. E dreptul muritorilor de rînd.

În jilţul de trestie împletită şi ripolinată, femeia se lăsă pe spate cu mîinile împreunate sub ceafă, purtînd privirea de la soţ la prieten şi clătinînd nervos piciorul ridicat peste picior.

Umbra frunzelor de nuc tremura străvezie pe obraz, pe umerii bluzei.

Tudor Stoenescu-Stoian admiră pantoful fin, linia curbă a pulpei în ciorapul ca elitra de cărăbuş, sînul elas-tic întins sub mătasea pală, în poziţie provocătoare; toată făptura, în acelaşi timp morbidă şi plină de ispită, a acestei languroase exilate. Dar ironia muşcătoare

din glas deşteptase în el zăcăminte nebănuite. Nu minţise toată viaţa lui, pînă acum cîteva ceasuri, în tren, cînd a făcut cunoştinţă cu domnul Stănică Ionescu şi cu prietenul său Cristache, agricultori şi proprietari.

Se mulţumea întotdeauna cu imaginea celuilalt Tudor Stoenescu-Stoian, himeric, proiectată numai în închipui-rea lui, păstrată numai pentru sine, consumată numai în monologul lui interior. Acum îl tiraniza nevoia absurdă şi vinovată s-o resfeţe şi sub ochii altora, măsluind jalnica realitate şi înfăţişînd-o într-un nimb irizat.

Se bărbierise. Îşi schimbase celălalt costum, de-o tăietură aproximativ bucureşteană, cămaşă nouă, cravată adusă de-un pricăjit de client, de la Viena. Mîinile miroseau plăcut şi proaspăt a săpun englezesc: săpunul găsit pe farfurioara lavoarului, dovedind atenţia şi gustul rafi-nat al stăpînei. În agresivitatea Adinei Buhuş, presimţea o intenţie impacientă să-l atragă de partea ei, aliat împotriva soţului cu mustăţi de focă şi cu înapoiate idei provinciale. Toată parada cu încrucişarea de floretă a cuvintelor avea, poate, numai acest sens tăinuit. O cochetărie. Un artificiu feminin. În orice caz, se afla, în sfîrşit, cineva să ia aminte la părerile lui, să le discute şi să le combată. Îl proclamaseră arbitru.

Ca atare, surîse cu superioritatea omului blazat de prea multe şi pretimpurii experienţe:

— Doamnă, viata poate fi trăită oriunde. Decorul nu are nici o importanţă! Numai la operă şi la teatru, regizo-rii fac apel la decor pentru a salva mediocritatea textului... În viaţa cea adevărată, aş spune chiar că, de multe ori, decorul striveşte omul, cînd

depăşeşte dimensiunile noastre modeste. Adevăratele caractere şi marile drame sînt apanajul provinciei. ***Madame Bovary***, nuvelele şi piesele lui Cehov, romanele lui Mauriac şi ale lui Edouard Estau- nie. E viaţa concentrată în interior. Omul vertical.

— Bravo! îl bătu cu palma grasă pe umăr Sandu Buhuş, răsucindu-se pe scaun să-l ajungă mai bine. Bravo, Tudore! Ai rostit astea aproape cu vorbele mele. Parcă ţi le-aş fi dictat.

— Văd că vă înţelegeţi perfect! strînse buzele într-o schimă dezolată Adina Buhuş. Nici nu mai ştiu ce rost am eu aici.

— Ba de fel, doamnă! protestă cu intenţie curtenitoare Tudor Stoenescu-Stoian, rotunjind cu emfază braţul spre livada cu nuci şi caişi, cu potecile de nisip blond şi cu iarba tunsă mărunt. E nevoie de-o femeie frumoasă în această grădină, tocmai ca să pună în valoare simplitatea ei patriarhală.

— Scîrţ! îi reteză efectul Sandu Buhuş, cu un rîs înveselit şi gros, sub mustăţile pleoştite de focă. De data aceasta, nu-ţi mai pot spune că te-ai exprimat cu vorbele mele. Apare în tine puşlamaua bucureşteană!

Dar Tudor Stoenescu-Stoian nu păru demontat de întrerupere.

Pe de o parte, îl încînta ipostaza aceasta de puşlama bucureşteană. Însemna succese uşoare, dezinvoltură, inso-lenţă; adică tot ce lipsise obscurului trecător de pe Calea Victoriei, expeditorului de telegramă de la ghişeul Poştei centrale, călătorului din restaurantul Gării de Nord şi din compartimentul rapidului. Pe de altă parte, se apropia de ceea ce socotea el decisiv întru a cîştiga pentru totdeauna interesul şi simpatia Adinei Buhuş:

— Îi spuneam, aseară, lui Teofil Steriu...

— A! îl cunoşti pe Teofil Steriu? Romancierul? în-trebă Adina Buhuş, schimbîndu-şi poziţia crucificată pe spătarul jilţului şi plecîndu-se să asculte cu o nerăbdătoare curiozitate. Ce fel de om e? După fotografie, pare o figură comună. Păcat!

— E drept. După fotografie şi chiar în realitate, pare o figură foarte comună... Dar ce înseamnă oare, în realitate, ceea ce numim o figură comună? se întrebă Tudor Stoenescu-Stoian, apărînd călduros o cauză proprie. Figuri distinse au actorii de cinematograf uneori, şi de cele mai multe ori frizerii, familiarizaţi cu oglinda, unde-şi con-fecţionează zilnic o figură interesantă după chipul şi asemănarea altora.

— Da, bărbierii şi comisvoiajorii, completă, din spirit de solidaritate foarte explicabil, Sandu Buhuş.

— Exact, bărbierii şi comisvoiajorii... Teofil Steriu are o mutră foarte banală. Să admitem. Aceasta nu-l împie-dică să poarte un ochi foarte deschis, subtil şi compătimitor la tot ce se află ascuns în sufletul omenesc... Cum spuneam, l-am întîlnit aseară în tren. O companie din toate punctele de vedere amuzantă. Iuraşcu, pictorul...

— Îl recunoşti şi pe Iuraşcu?

— Relativ! continuă să mintă Tudor Stoenescu-Sto- ian, ameţit de un succes care-l costa atît de puţin. Relativ... Aşa cum poate pretinde cineva că-l cunoaşte pe Iuraşcu! Un tip capricios şi cam zănatic. Plin de contradicţii. De altfel, ca inteligenţă, domnul să mă ierte!... Tot ce-a avut de pus natura în el i-a plasat în ochi şi în mînă. Cu fosfo-rul a fost mai zgîrcită. Eram cu Iuraşcu, pictorul, şi cu Stamatian, conferenţiarul...

— Îl cunoşti şi pe Stamatian! exclamă, animată, Adina Buhuş. Dar dumneata cunoşti

tot ce are ţara românească mai interesant! Şi după aceasta, vii să te îngropi într-o mizerie ca oraşul nostru! E inimaginabil! E o crimă! Sandi, o să-l ai pe conştiinţă. Sînt sigură că numai tu... Inimaginabil!

— Dimpotrivă, doamnă! E foarte simplu. Sandi n-are nici o vină... Îi sînt recunoscător că a dat realitate unui gînd al meu mai vechi şi foarte vag. E foarte simplu, doamnă, fiindcă vin să lucrez. Viaţa Capitalei mă fură. Amici, telefoane, cunoştinţe, spectacole. Astă-seară, invi- tat la o masă. Mîine, o întîlnire. Poimîine, un ceai... Trece o săptămînă, o lună, un an, trec zece. Te trezeşti, într-o bună dimineaţă, că a lunecat timpul peste tine şi că n-ai dat nimic vieţii din tot ceea ce aveai mai bun...

Tudor Stoenescu-Stoian îşi asculta înduioşat glasul.

În clipa aceea, nu mai vorbea pentru auditor. Transfigurat în propria sa închipuire, se vedea, într-adevăr, victimă a conspiraţiilor de împrejurări, care l-au împiedicat pînă acum „să dea vieţii ceea ce avea în el mai bun”.

Cu milă pentru acest destin vitreg şi viclean, se zugrăvi mai departe:

— Avocat mediocru sînt. O licenţă în litere, neutilizată pînă astăzi, am pe undeva, în fundul geamantanului. Acesta e tot bagajul meu. Destul de sărăcăcios... M-am gîndit că e mai eroic să vin cu bagajul acesta aci, să-mi asigur o existenţă modestă, fără pretenţii şi fără multe sforţări, ca să-mi rezerv timp liber pentru lucru. Pentru ceea ce simţeam eu că se pierde pentru totdeauna.

— Atunci e altceva... Înţeleg! Acum înţeleg totul! rosti gînditoare Adina Buhuş, înfăşurîndu-l în privirea-i fosforică.

— Vedeţi că aveam dreptate, doamnă?

— Retractez. Fac ***mea culpa***[4]... Dar spune-mi, ce făcea Teofil Steriu? Ce spunea Iuraşcu? E simpatic în intimitate Stamatian? L-am auzit la o conferinţă. Mi-a făcut impresie de om cam afectat. Se cam ascultă cînd vorbeşte... Dar poate e o simplă impresie. Povesteşte-mi, te rog. Sînt atît de curioasă! Atît de dornică să mai aud şi altceva, nu numai despre domnul prefect Emil Sava şi despre dealul Călimanului!

Adina Buhuş aştepta, pregătindu-se să asculte şi privind cu bărbia în pumn, ca la teatru.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi execută presupuşii amici fără nici o cruţare, cu o inventivitate volubilă, de care se miră singur.

— Stamatian e, într-adevăr, afectat. Pînă la dezgust! Dar dacă îi accepţi această slăbiciune, rămîne un tip plin de carte şi de idei ingenioase. În schimb, Iuraşcu e opac cu totul la orice idee generală. Talent cu duiumul. Însă ce camarad incomod! Curios, apucat, fanfaron... Abia am scăpat de dînsul aseară. Eram obosit. Plictisit. Toată ziua am alergat să-mi iau rămas bun de la prieteni, de la cunoscuţi, de la...

— Completează, te rog... Înţeleg. „De la prietene”... insinuă, cu o indulgenţă complice, Adina Buhuş.

Tudor Stoenescu-Stoian respinse bănuiala cu o rezistenţă ipocrită, de falsă discreţie, care lăsa cîmp liber imaginaţiei să reconstituie o existenţă agitată, plină de aventuri şi persecutată de spectrul femeilor crampon:

— O! cît despre prietene!... Să nu vorbim despre capitolul acesta!... În sfîrşit, eram obosit, enervat, voiam să citesc. Pentru mine, lectura e un calmant. Iuraşcu, nu, şi nu, şi nu!

Să mergem numaidecît în vagonul-restaurant să ne îndopăm cu bere. N-am avut încotro! Fie! I-am făcut pe plac. Cînd ai asemenea prieteni, te resemnezi la tirania lor şi te supui la toate mofturile...

— Eu nu le-aş numi mofturi! luă de astă dată Adina Buhuş, din oficiu, apărarea gloriosului brelan. Un creator are dreptul la capricii. Mai ales cînd sînt atît de inofensive.

— Să admitem! făcu încă o concesie generoasă Tudor Stoenescu-Stoian. Să admitem, deşi, de la o vreme, încep să te oştenească... Dar să mă întorc la subiect. Acolo, la restaurant, se iscă o dispută între tustrei... Una, cum li se întîmplă întotdeauna cînd sînt împreună. Fiecare trage într-o parte. Fabula cu racul, broasca şi o ştiucă. Fiecare crede că are mai multă dreptate, după cum strigă mai tare. Se uitau chelnerii în masa noastră. Mă simţeam jenat.

— Jenat în asemenea companie? îl mustră Adina Buhuş.

Tudor Stoenescu-Stoian făcu un gest cu mîna; adică: „sînt păreri şi păreri".

— Şi-au dat şi ei seamă că singuri n-o scot la capăt. Au apelat la arbitrajul meu. Şi, fiindcă pe asemenea chestiuni nu sînt dus de multe ori la biserică, i-o mărturisesc neted lui Teofil Steriu: „Dragă babacule Steriu, n-am ce-ţi face! Regret că trebuie să le dau dreptate lor. Unui zevzec ca Iuraşcu. Şi unui individ pedant, ca onorabilul nostru amic Stamatian. Dar au dreptate! În opera pe care o admir şi n-are rival printre contemporani şi compatrioţi, există totuşi o lacună. Femeia. Lipseşte, îţi lipseşte înţelegerea sufletului feminin..."

— Dar nu văd de fel aceasta! se scandalizâ Adina Buhuş. Cum ai putut să afirmi dumneata aceasta? Dimpotrivă, femeile lui

Teofil Steriu rămîn pentru totdeauna săpate în amintire... Vorbesc ca simplă cititoare. Şi tocmai de aceea, cred că mărturia mea e mai preţioasă. Rămîn săpate în amintire, cu cel mai fin modelaj. Uite, eu le văd. Şi ca făptură fizică, şi ca realitate psihologică. Trăiesc, le urmăresc mişcîndu-se, am suferit şi m-am bucurat cu ele. Teofil Steriu e neîntrecut în arta de a le da viată. Le-a copiat după natură. Atîtea ascunzişuri! Atîtea contradic- ţii! Tot ce se află imprecis, fluid, tăinuit în sufletul unei femei...

Tudor Stoenescu-Stoian aprinse ţigara şi privea la Adina Buhuş cu un aer foarte amuzat.

Identificat cu rolul plăsmuit de închipuirea lui scăpată din frîu, se vedea, într-adevăr, în jilţul de trestie ripoli- nată, un încercat expert al psihologiei femeieşti, ascul- tînd indulgent naivităţile unei profane. Scutura scrumul cu o mişcare lenevoasă şi distinsă. Înălţase sprîncenele, surîzind cu superioritate. Uitase prezenţa soţului.

Cînd Adina Buhuş isprăvi, îşi rosti sceptic concluzia:

— Perfect... Recunosc aici opinia generală a cititoarelor, glasul majorităţii... Toate ar fi bune, dacă aceste femei, în care credeţi că v- aţi regăsit, n-ar corespunde unor clasi- ficaţii convenţionale. Teofil Steriu, observator admirabil, aş spune genial, în tot restul operei lui, a dat însă greş cu sexul slab şi insesizabil. Capacitatea lui de observaţie şi de intuiţie s-a oprit aici. Mai departe, n-a înţeles nimic. Nici n-a simţit. Aceasta i-o spuneam: „Dragă babacule Teofile, de cîte ori te văd apropiindu-te, în romanele tale, de un suflet femeiesc, îmi amintesc întîmplarea norvegianului povestită de Guez de Balzac, pe la 1630... Desigur, n-o cunoşti. Să ţi-o spun. Ia

notă! Poate să-ţi servească... Acest norvegian cobora, întîia oară, spre regiunile temperate. La fiecare pas, întîlnea ceva uimitor... Cînd a dat întîia oară peste un trandafir, n-a îndrăznit să se apro- pie şi s-a mirat că există pe lume arbori care, poartă flăcări în loc de flori...”

— Foarte frumos spus! încuviinţă Adina Buhuş. Nedreaptă comparaţie, nu tocmai la locul ei, dar foarte frumos spus.... Şi Teofil Steriu ce-a răspuns?

Tudor Stoenescu-Stoian se lăsă aşteptat.

Părea că urmăreşte atent numai plasa destrămată de fum, blazat de răspunsurile amicului său Teofil Steriu, care nu merită atîta discuţie.

— Ce să răspundă? La sfîrşit, a recunoscut dreptatea mea. Are o calitate. Nu e încăpăţînat! El e un utilizator, dacă se poate spune. Trage cu urechea şi ascultă ce vorbesc unii într-un loc. Observă dincolo. Citeşte în altă parte. Ia notă. Un eclectic. Înregistrează. Transfigurează. Prelucrează... Dacă prinde din aer o reflecţie justă, o ex- propriază. Încît nu m-aş mira de fel să descopăr, în cea mai apropiată carte a lui, utilizată de-a dreptul toată în- tîmplarea cu norvegianul lui Guez de Balzac...

— Ce pasionant! exclamă Adina Buhuş cu bărbia în pumn, înălţînd o privire învăluitoare sub genele lungi, asupra omului cu atît de glorioase prietenii.

— Pasionant? Pînă la un punct... consimţi ipocrit Tudor Stoenescu-Stoian. Oamenii aşa-zişi mari nu mai apar atît de interesanţi, cînd îi vezi în halat şi-n papuci.

— Dumitale îţi este uşor s-o spui! continuă animată Adina Buhuş. Ţi-e uşor, fiindcă ţi-a fost aceasta existenţa privilegiată de toate

zilele. Să ai asemenea cunoştinţe! Să participi la ideile lor! Să apeleze la arbitrajul tău! Şi să-ţi regăseşti ideile într-o carte a lor, într-o conferinţă! Ce poate fi mai pasionant? Dragă domnule, eu te compătimesc! Sincer, fără nici o rezervă. Orice ar spune Sandi despre oraşul lui patriarhal. Şi orice vei fi crezînd dumneata despre un mic univers unde se află, comprimate în pilule, toate pasiunile şi conflictele omeneşti. Mă tem că peste o lună, peste două, ai să suspini amar după prietenii de care te lipseşti atît de uşor astăzi. Nu mă tem. Sînt sigură. E inevitabil. Scris... Uite, putem face pariu. Mai repede decît crezi, are să te sufoce şi pe dumneata dealul acesta. Zidul acesta, între dumneata şi restul lumii.

Adina Buhuş privi duşmănos spre dealul Călimanului, cu rîpele lui adîncite de puhoaie şi cu profilul arid, des- părţind pînă la cer universul de-aici de vastitatea lumii.

— Am făcut un comitet! se crezu dator să anunţe Sandu Buhuş. Un comitet de iniţiativă, să reîmpădurim toată coasta. Era, pe vremuri, un codru care se întindea cîteva poşte, dincolo de deal. Acolo au aşteptat arcaşii şi călăreţii hatmanului Mitru Căliman. La acest comitet trebuia să ne întrunim astăzi cu Iordăchel Păun, bătrînul cel surd, de pe stradă. Atunci aveţi să vedeţi, Adina şi tu, Tudore, că alta era înfăţişarea tîrgului nostru la poalele unui codru de fagi şi de paltini.

— Şi aceasta cu ce are să mă consoleze? întrebă Adina, strîngînd din umerii fragili. Ce are să schimbe? Cînd închid ochii...

Coborî pleoapele viorii o clipă, astupînd lumina şi priveliştea. Pe urmă le ridică, surîzînd cu o mare tristeţe şi osteneală:

— Uite, acum, cît am închis ochii o clipă, m-am revăzut nu aici şi nu aceasta de acum... Cu

tanti Cora. Aşa cum eram atunci. Fetiţa cu şosete şi cu pantofi albi de căprioară, cu părul pe spate... La Paris. Cînd pleca la galeriile ***Lafayette*** sau la ***Printemps*** să facă interminabilele ei cumpărături, tanti Cora mă lua întotdeauna cu dînsa. Avea pasiunea cumpăratului. Pasiunea oraşelor mari, a bulevardelor forfotind de mulţime, a magazinelor mari, cît oraşele. Mă văd urcînd şi coborînd scările, intrînd şi ieşind din ascensoare, trecînd dintr-un raion în altul. Simt în nări mirosul de mătase, de lînă, de stofă, de catifea, de olandă apretată. Aud foşnetul hîrtiei împachetate. Glasul vînzătoarei: ***„Je vais vous le faire envelopper immédiate- ment, madame. Vous l'emportez? C'est plus sûr à cause des fêtes."***[5] Pe urmă, strada. Mirosul special al bulevardelor, ameţitor ca un narcotic. Reclamele luminoase. Zgomotul acela... Ascultaţi tăcerea de aici? Ascultaţi-o, vă rog!... Nu vi se pare că am murit cu toţii de mult, că sîntem îngropaţi şi că ne-am adunat aci numai fantomele noastre? Despărţiţi de lumea cea vie cu zidul acesta oribil.

Degetele prelungi ale Adinei Buhuş apăsară din nou tîmplele. Au coborît pe urmă linia ovală a obrazului, pînă la unghiul bărbiei, în acelaşi gest de extenuare dureroasă.

Privi, ca deşteptată din somn, masa rotundă cu servi-ciul de cafea, coşul de fructe, jocul umbrelor dantelate de frunze pe faţa de olandă. Privi soţul cu mustăţile de focă, lăbărţat între braţele jilţului. Privi grădina, nucii, pere- tele căptuşit de viţă. Peste acoperiş, turla bisericii cu bulbul de tinichea ruginită, şi, dincolo, dealul rotund su- grumînd orizontul.

Realitatea ei din fiecare ceas, monotonă, imobilă şi fără speranţă.

Tot ea fusese oare, vreodată, copila cu bucle pe spate, cu şosetele şi cu pantofii albi de căprioară, ţinînd fricoasă de mînă o doamnă impunătoare, abia stăpînindu-şi nerăbdarea să desfacă pachetele de cumpărături la hotel? ***„Je vais vous le faire envelopper immédiatement, madame. Vous l'emportez? C'est plus sûr a cause des fêtes"***... — Adino, ţine tu pachetul. — Da, tanti. — Adina, n-ai pierdut cumva pachetul? — Vai tanti, cum îţi poţi închi- pui? — Adina, vezi să nu se desfacă şnurul! — Da, tanti. — Adina, nu era oare mai bine să fi cumpărat mătasea cea verde? — Era frumoasă şi aceea, tanti. — Trecem mîine şi o cumpărăm, Adina. Dă mîna acum, să traversăm. Fii atentă...

Fiecare traversare de pe un trotuar, la celălalt lua proporţiile unei aventuri. După ce ajungeau, priveau îndărăt, rîzînd nervos, ca după un mare pericol prin care au trecut. Îmbulzeala de automobile, autobuzele apocaliptice cu radiatoarele ca botul de hipopotam, mirosul fad, de lămîie dulceagă şi fiartă, al gurilor de metrou... Şi noaptea, pînă tîrziu, lumina farurilor intrînd fantastic în cameră pe fereastra cu perdelele ridicate, plimbîndu-se circular pe pereţi, topindu-se să facă loc altor şi altor lumini. Adormea cu ele în ochi. Le simţea prin somn, desfăcîndu-se, crescînd, strîngîndu-se ca fabuloase evantaie imateriale de raze. — Dormi, Adinuţo dragă?... auzea prin somn. Răspundea surîzînd prin somn, prin vis. Tanti Cora nu închidea ochii pînă tîrziu, tîrziu de tot, după miezul nopţii. Se ridica într-un cot, aprindea becul cu capuşonul roz, să mai însemne ceva uitat din lista cumpărăturilor pe a doua zi. Cobora din pat, în capotul de dantelă, să

contemple încă o dată obiectele din raftul şifonierei, din geamantanele ticsite. Răsfoia un catalog. Calcula preţuri. Pregătea o telegramă în ţară, cerînd de la bancă mereu alţi şi alţi bani.

Pe urmă, toate s-au sfîrşit, s-au stins, cum s-ar fi tras o perdea neagră peste luminile invadînd roată deasupra patului unde dormea o copilă cu bucle răvăşite pe pernă. Doamna impunătoare la statură şi puerilă sub această înfăţişare maiestuoasă, cu gusturile cunoscute de toţi şefii de raion din marile magazine, şi-a găsit astîmpăr într-un cimitir de acolo, străin. A doua zi, după ce-au dus-o, mai soseau încă la hotel pachetele cu ultimele achiziţii. În ţară, creditorii au scos la licitaţie o mie şi una de nimicuri stranii, spre minunarea şi decepţia cumpărătorilor. Iar ea e aici, îngropată de vie aici, cu dealul acesta în faţă, apă- sînd-o mai greu ca o lespede de mormînt pe piept.

Privirea Adinei Buhuş se întoarse spre omul sosit din altfel de lume, atrasă ca floarea-soarelui cînd se răsuceşte după lumină.

Capitolul III

OGLINDA CU TREI CANATURI

Din frişca spumoasă a săpunului, lama Gillette scotea la iveală, cu fiecare nouă înaintare, o nouă porţiune de obraz. Netedă şi odihnită.

Niciodată Tudor Stoenescu-Stoian nu-şi examinase chipul atît de atent în oglindă.

O făcea acum, mai întîi cu ochii Adinei Buhuş. Mai apoi, cu luciditatea unei conştiinţe zguduite din torpoare.

Cînd isprăvi, depuse maşina de bărbierit şi se retrase un pas. Se apropie pieziş, repezit brusc, ca şi cum ar fi voit să surprindă un amănunt încă neobservat şi ascun- zîndu-i-se viclean. Luciul sticlei se împîcli de răsuflarea caldă. Şterse ceaţa cu prosopul. Porii se căscară enormi, monstruoşi şi ciudaţi, ca răcitele cratere de vulcani din peisajul lunar, la capătul lunetei astronomice.

Era o oglindă cum nu mai întîlnise.

Maliţioasă, halucinantă, geamănă cu acele globuri de cristal misterioase, în care ghicitoarele pretind că descifrează destinele.

Deschisă în trei canaturi, arăta trei Tudor Stoenescu- Stoian, în trei dimensiuni, sub trei aspecte, deopotrivă de şăgalnic răutăcioase.

În una se vedea minuscul din creştet pînă-n tălpi, tot aşa cum se afla zugrăvit piticul Guliver în ţara uriaşilor, călare pe-un deget, răsturnat într-un fund de pălărie sau agitîndu-se ca o gînganie, pe-o masă vastă cît o piaţă publică, în gravurile din cărţile copilăriei. Tot aşa se simţise el de o mie de ori (acum îşi dădea seama mai crunt), creatură infimă şi precară, fie stîrcit la ghişeul Poştei centrale din Bucureşti, fie strecurîndu-se ghiontit pe Calea Victoriei, fie ghemuindu-se obscur şi fără nume, în colţul compartimentului de rapid.

În cealaltă latură a oglinzii, se lăţise, invadînd spaţiul pînă la ramă, un Guliver uriaş în ţara picitilor. Îl recunoştea din aceleaşi gravuri. Cu fiecare parcelă a figurii de proporţii gigante, cu fruntea enorm boltită ca o cupolă, cu ochii dilataţi de dihanie apocaliptică şi cu firele de păr groase ca sîrma. Îl recunoştea pe acela şi se regăsea pe el. Celălalt Tudor Stoenescu-Stoian, de-o hipertrofiată importanţă şi de dimensiunile unui fenomen, aşa cum crescuse poate în consideraţia domnilor Stănică Ionescu şi Cristache Cimpoieşu, agricultori şi proprietari; aşa cum se proiecta, fără îndoială, în imaginaţia Adinei Buhuş, tovarăşul de drum şi amicul mincinos al brelanului de celebrităţi din tren; aşa cum el singur se închipuise şi se înfăţişase, furat de propriile-i născociri, într-o deznădejde a propriei sale mediocrităţi anonime, anonime, anonime...

Şi, în sfîrşit, în oglinda din mijloc, normală, privea, atent şi dezgustat de el însuşi, un Tudor Stoenescu-Stoian din totdeauna, cu părul lui fără culoare, cu ochii lui fără expresie, cu trăsăturile lui oarecare, neîngăduind nici o menţiune specială într-un paşaport pentru o întreagă viaţă de om.

Dar astăzi, obrazul acesta amorf era mai proaspăt ca altădată, după un somn de nouă ceasuri neîntors, în patul moale, cu aşternut de olandă şi cu plapumă de puf, într-o tăcere ireală, mată şi neîntreruptă de nici o suflare.

Somn neîntors. Populat însă de peripeţii învălmăşite şi absurde, înverigîndu-se în afară de spaţiu şi de timp, cu logica incoerentă a visului, cînd totul pare firesc şi acceptabil.

Îl vizitase, mai întîi, Teofil Steriu. Cu basmaua popească înfăşurată în jurul gîtului peste guler, cu luciul cheliei brobonit de năduşeală, îl tutuia şi-l ruga să-i povestească înc-o dată întîmplarea cu norvegianul lui Guez de Balzac. „Te rog, Tudore dragă, nu mă lăsa! Am neapărată nevoie pentru ultimul meu roman. Tu ştii că nu-s decît un biet utilizator! Ascult de ici, observ de colo, culeg de din-colo.” N-apucase să-i sfîrşească de povestit întîmplarea cu norvegianul, şi Teofil Steriu dispăru, ca să lase loc Adinei Buhuş. Se făcea în grădina cu poteci de nisip galben, sub nucii şi merii stufoşi. Adina Buhuş îi prinse braţul şi îl
imploră s-o scoată din temniţa aceasta cu priveliştea spre chemările lumii zăvorîtă de dealul Călimanului. „Ascultă, Tudore! Nici nu mai desface bagajele. Plecăm amîndoi. De cînd te-aştept! Cum de n-ai înţeles că pe tine te-aştept? M-am săturat de existenţa aceasta alături de un individ cu mustăţile de focă. Ne aşteaptă tanti Cora! E în gara de Lyon, cu o mie de pachete. Tu, care cunoşti sufletul

femeiesc, nu se poate să nu pricepi ce se petrece aici. Dă-mi mîna, s-o apăs pe piept. Simţi cum bate inima dedesubt? De cînd te-am văzut, bate. De atîta aşteptare, bate.” Adina Buhuş i-a apăsat mîna pe sînul elastic, pînă ce s-au topit bătăile inimii, s-a topit şi grădina, s-au topit merii şi nucii stufoşi, ca totul să se prefacă într-o sală ticsită de public. Acolo, la tribună, Iuraşcu pictorul, care era în acelaşi timp şi Stamatian conferenţiarul, se bîlbîia jalnic, încercînd să explice misterul creaţiei şi paradoxele psihologiei feminine. Lumea aplauda în batjocură. Îl cerea pe el, Tudor Stoenescu-Stoian, să ia cuvîntul şi să lămurească, o dată pentru totdeauna, într-un definitiv arbitraj, aceste probleme peste puterea de judecată a unui săr- man pictor, cu care natura a fost generoasă numai cînd i-a pus lumină în ochi şi dexteritate în vîrful degetelor; peste puterea de discernămînt a unui conferenţiar pedant şi afectat. El s-a ridicat şi, în cuvinte inspirate, a satisfăcut plebea. Mulţimea l-a aclamat şi l-a înălţat în triumf pe umeri. A deshămat caii de la birja lui Avram, care mîncau jeratic, l-au dus la cimitir să învie din morţi pe fata lui Tudose Trifan. Funcţionarul de la primărie căzuse în genunchi, rugîndu-l. „Bine. Fie! Să admitem!” cedase el, şi făcu un semn. Moarta îndată s-a înălţat din cosciugul alb, cu florile albe de crin în braţe, şi a început să se plimbe pe alei, iar cînd a întors capul să-i surîdă şi să-l îmbie, a descoperit că fata lui Tudose Trifan era Adina Buhuşi, cu ochii ei mari, fosforici şi verzi, cu imense cearcăne devorînd jumătate din obraz.

Toate s-au petrecut în vis, firesc, simplu, rapid şi agreabil ca o joacă.

Abia după ce a deschis ochii, deşteptat de mirosul cafelei aburind pe măsuţa de noapte, arătările au început să-l

chinuiască. Amintirea lor şi amintirea purtării din toată după-amiaza şi seara trecută.

Fusese mai întîi o mustrare discretă şi indulgentă. Crescuse pe urmă, copleşindu-l de umilinţă şi scîrbă.

Trecîndu-şi piatra astringentă şi puful de pudră pe obraz, se mai examină încă o dată de aproape şi de departe, pe rînd, în tustrele oglinzile.

Toate trei îi restituiau privirii un singur şi acelaşi individ.

Un impostor şi o canalie.

Minţise cu sfruntare, înfăţişînd într-aievea o existenţă himerică, aşa cum o plăsmuia pînă acum numai pentru el, nebănuită de nimeni şi inofensivă. Minţise urmărind o ţintă precisă şi infamă: să deştepte curiozitatea, interesul, simpatia, poate iubirea Adinei Buhuş, femeia prietenului care-i deschisese casa şi, cu o atît de spontană dragoste, se oferise să-l scoată din scufundarea fără scăpare.

— Astfel arată, aşadar, chipul unui mistificator fanfaron, chipul unei canalii? se întreba Tudor Stoenescu- Stoian, confruntîndu-se în oglinda din mijloc.

Curios! E chipul lui din totdeauna.

Minciuna şi infamia nu lasă nici un stigmat pe frunte, nu te înseamnă cu fier roşu sfîrîit în carne. Rămîi tot acel de ieri şi de oricînd. Ba încă, pentru a dejuca desăvîrşit concluziile istorioarelor cu morală din cărţile de lectură şcolară, chipul lui Tudor Stoenescu-Stoian, departe de a trăda josnicie şi mustrare de cuget, era mai destins, mai luminat şi mai proaspăt, după atîtea ore de somn, după împroşcarea rece a duşului şi după cafeaua

turcească, tare şi parfumată, care-i biciuise de cu dimineaţă nervii. Nu coborîse în oraşul acesta nici de douăzeci şi patru de ore. Şi, straniu, în locul hotărîrilor energice şi curajoase cîte îl însoţiseră pînă în Gara de Nord, la plecare, o dedublată fiinţă a lui îi luase locul. Făcuse paradă pentru el cu sabie de tinichea, se împăunase cu flori de hîrtie, crescuse cu uluitoarea evoluţie a ciupercilor veninoase, pe-un gunoi dospit după ploaie.

În jocul multiplicat al oglinzilor, cu toată faţa odihnită şi de-o înşelătoare seninătate, Tudor Stoenescu-Stoian citea o judecată şi o sentinţă. Iar fiindcă era deocamdată numai un om slab, cu voinţa gelatinoasă, nu încă un impostor într-adevăr şi o canalie, imaginä o dezlegare expia- torie.

Chiar acum, pînă la dejun, va găsi un prilej să mărturisească Adinei Buhuş realitatea mizeră, cu o voluptate acră a umilinţei. Se va spovădui în prezenţa prietenului. Fără nimic patetic şi tenebros, ca să înlăture echivocul plin de orgoliu al confesiunilor din romanele lui Dostoievsky din ***Învierea*** lui Tolstoi. Va spune că a fost o glumă. O glumă de prost gust şi, în acelaşi timp, o lecţie premeditată, regizată înadins, ca s-o vindece de supersti-ţia celebrităţilor cu fotografia în ziare şi cu viaţa de toate zilele tot aşa de banală ca a tuturor muritorilor de rînd. Va întreba, încheind, întrucît ar înfăţişa el altă valoare omenească dacă, într-adevăr, ar tutui şi l-ar tutui un Teofil Steriu, un Iuraşcu sau un Stamatian? Întrucît s-a schimbat oare ceva, întrucît a pierdut oare ceva din această valoare autonomă, după ce s-a zăvorît în ungherul lui modest de compartiment, ascultînd, anonim, discuţiile brelanului glorios? Se va întoarce spre Sandu Buhuş să-i ceară opinia, să-l

judece şi să-l condamne el. Iar prietenul îi va da imediată aprobare, fiindcă va găsi lecţia ingenioasă şi binemeritată.

Poate, pe urmă, îl va trage chiar la o parte, să-şi arate recunoştinţa.

Nu-şi va ascunde surpriza că atît de bine i-a înţeles drama din căsnicia lui, numai după cele cîteva cuvinte din trăsură, şi că atît de prompt i-a venit într-ajutor, cu o operaţie de chirurgie menită să vindece definitiv nostalgia în vid a unei fiinţe tînjind şi plîngîndu-se de viaţă, în loc s-o trăiască.

Astfel, va netezi din nou drumul. Va proceda la o curăţenie totală, va plivi buruiana cea rea din el, ca să înceapă existenţa de aici cu sufletul primenit, cum se deschide drumeţilor o fîntînă cu izvorul nou, după sfeştanie.

Mai tîrziu, cînd înţelegerea desăvîrşită se va instala în casa lui Sandu Buhuş, cînd Adina se va fi tămăduit, împăcată cu soarta şi cu viaţa, cînd el îşi va fi găsit un rost statornic şi fruntaş în tîrgul acesta ospitalier, cu toţii îşi vor aduce aminte cu înduioşare de episodul deci-siv pentru tustrei.

Se şi vede la masa de sub nuc.

Tot într-o după-amiază de vară, cu cerul perdeluit în nori subţiri ca pînza de in. Tot cu dealul Călimanului astupînd orizontul spre vasta lume. Doar ceva mai bătrîni, mai potoliţi, mai senini în cuminţenia cea mare, care e recompensa anilor şi concluzia experienţelor.

Va depune atunci ţigara pe marginea scrumierei şi va ridica ochii la profilul Călimanului. Pe urmă, va plimba privirea de la Adina Buhuş la culmea împădurită cu fagi şi cu paltini tineri, şi, îndărăt, la soţ. Amîndoi i-ar înţelege gîndul. Amîndoi i-ar surîde mulţumindu-i din ochi, fără cuvinte, ca nişte

prieteni deprinşi de mult să-şi citească intenţiile înainte de a le rosti.

Rolurile ar fi inversate. În locul unui Tudor Stoe- nescu-Stoian fără căpătîi şi fără aşezare, alergînd la cea dintîi îmbiere a unui vechi camarad, cum răspund căţeii de pripas, gudurîndu-se, la chemarea trecătorilor de pe stradă, în jilţul ripolinat, ar privi ocrotitor la cei doi, un geniu bun al casei, un trimis providenţial, venit să risipească neînţelegerea şi să înscăuneze, ca în istoria popoarelor prea îndelung frămîntate de o blestemată dihonie lăuntrică, o eră de pace şi de armonie. „Cînd mă gîndesc cît de absurdă eram atunci!" ar exclama, gînditoare, Adina Buhuş.

Ridicînd ţigara de pe scrumieră, el ar îndepărta dis-cuţia aceasta cu mîna, o dată cu fumul, cum alungi cu modestie orice amintire a întîmplărilor în care ai jucat un rol important. Sau, poate, va socoti potrivit prilejul să spovedească abia atunci adevărul întreg. Cum n-a fost vorba de-o glumă de gust îndoielnic şi de-o lecţie pre- meditată. Ci cum şi el, pradă unei nostalgii pentru astfel de viaţă, în afară de cea aievea trăită, printr-o perver- siune pe care nici atunci nu-şi va putea-o explica deplin, a minţit cu toată convingerea, fără nici o rezervă min- tală; şi-a măsluit o altă personalitate, ca excrocii impostori; a crezut el singur o clipă în ea. Şi cum abia a doua zi, mustrat de conştiinţă, a mărturisit adevărul, dar numai pe jumătate. L-a prezentat într-o lumină priel-nică. I-a inventat o justificare generoasă. A sprijinit adevărul în cîrja altei minciuni, ca să-l facă verosimil.

Atunci îşi va permite luxul acesta al adevărului în- treg, absolut. Bunii lui prieteni îl vor înţelege şi-i vor ierta inocenta

înşelăciune. Va rămîne, pentru dînşii, ca un tămăduitor al ipohondriei, care după ce i-a vindecat de boala închipuită, le mărturiseşte că elixirul miraculos din sticlă fusese apă chioară de fîntînă, şi praful misterios din pilule, inofensivă cretă pisată. Poate, privindu-l cu neîncredere, vor refuza să-l creadă. Poate vor socoti că minte, că mistifică atunci, din vanitate şi din maliţie, nu că a minţit şi că a mistificat acum.

Tudor Stoenescu-Stoian se pomeni fluierînd aria obsedantă a sezonului. „Şlagărul" ultimei reviste de la „Cărăbuş", care făcea ravagii în Bucureşti; i-l fredonau sub ferestre, dimineaţa, vînzătorii de cornuri, ţigănuşii cu ziare, şoferii de la staţia de taxiuri:

Suflet candriu
De papugiu...

Îşi pipăi nodul cravatei, adusă cadou de la Viena de clientul ce se considerase achitat cu această dovadă de atenţie şi neglijase să-i mai achite şi onorariul. Îşi ne- tezi şuviţa de păr, înălţînd-o să-i descopere fruntea în-gustă. Totul îi părea din nou simplu şi uşor de dezlegat, cum se înlănţuiseră, prin vis, învălmăşitele peripeţii în logica lor absurdă şi totuşi atît de firesc acceptată prin somn. Mărinimos, acordă circumstanţe atenuante clientului pehlivan, care substituise unui onorariu de două mii de lei, o cravată de şapte şilingi. (Imprudent, mizerabilul nu avusese măcar grija să scoată eticheta cu preţul!) Acordă tot atît de mărinimos circumstanţe atenuante şi celor trei Tudor Stoenescu-Stoian, din cele trei canaturi ale oglinzii: uriaşul, piticul şi muritorul de dimensiunile de toată ziua. Încheiase armistiţiu cu mustră-rile de conştiinţă. Suspendase

ostilităţile. Mergea să pună temeliile unei împăciuiri definitive şi de îndelungă du- rată cu el însuşi, cu orînduielile lumii care-l respinseseră mereu, pînă acum, la zonele periferice; cu viaţa.

Salută cu o reverenţă exagerată tripla lui făptură de dincolo de cristalul luciu. Uriaşul, piticul şi omul pe măsura de toate zilele îi răspunseră cu aceeaşi exagerată derîdere.

„Pe voi vă las aci! Rămîneţi pentru totdeauna aci!” le recomandă în gînd porunca de despărţire, răsucindu-se cu o dezinvoltă piruetă şi îndreptîndu-se spre uşă.

Dar din apa verticală a oglinzilor, din lumea lor ireală, se şterseră dispărînd şi cei trei Tudor Stoenescu-Stoian, îndată ce le întorsese spatele, ca să-l însoţească invizibil, cu paşi nesimţiţi.

Ei nu renunţau atît de uşor. Nu se îndurau să-l părăsească singur, în oraşul străin. Îl întovărăşeau cu fidelitate, îşi împărţeau rolurile.

Unul o lua înainte să-i deschidă drumul şi să-l aş- tepte, în scaunul gol dinaintea Adinei Buhuş. Altul pleca să ducă zvon de sosire în tîrgul patriarhal. Al treilea îl privea peste umăr, să nu se abată de la firea şi de la măsura lui din totdeauna.

Credea, naiv, că s-a lepădat de dînşii, că i-a pecetluit în neant c-o poruncă. Era numai prizonierul lor.

Capitolul IV

ANIMULA VAGULA, BLANDULA...[6]

Adina Buhuş înălţă privirea galeşă sub genele lungi.

Se întrerupse din lustruitul unghiilor, cu frivola unealtă de ivoriu şi piele de căprioară, suspendată în aer:

— Toată noaptea m-am gîndit mult, foarte mult, la discuţia noastră de ieri.

Tudor Stoenescu-Stoian înghiţi un nod de iască.

Surîse vag şi stupid, cu ochii împrăştiaţi.

Se ivea, de la început, prilejul să-şi dezvăluie ade-vărata lui faţă. Pocăit, aşa cum se hotărîse înaintea oglinzii cu trei canaturi şi cum i se păruse atunci atît de firesc. Adevărata lui faţă şi tripla-i fiinţă care-şi disputa, pe rînd, întîietatea în el.

Dar lipsea prietenul. Fără dînsul, toate proiectele de vîrtos eroism se împotmoleau. Se simţea flasc, cu vertebrele moi. Avea

nevoie de o prezenţă care să-i dea curaj şi să-i uşureze spovedania; de-un aliat să-l susţină şi să recunoască un tîlc altruist imposturei de-o zi. Cine l-a pus pe Sandu să plece de acasă cu noaptea-n cap? Iritat, Tudor Stoenescu-Stoian trecu toată vina vîscoasei lui indecizii şi răspunderea evenimentelor pe socoteala celui absent.

După cafeaua cu lapte, din sufrageria cu mobile greoaie şi sculptate în nuc masiv, cu naturi moarte şi episoade vînătoreşti pictate după moda din veacul trecut, Adina Buhuş îl invitase în camera ei. O luase înainte, păşind şerpuit în rochia neagră, să-i deschidă uşa. Rezemată de uşor, aşteptase efectul şi aprobarea, cu un surîs complice. Iar îndată, din aspectul de agresivă noutate a încăperii, Tudor Stoenescu-Stoian a înţeles de ce, într-adevăr, numai aici pretindea ea că se simte bine şi-n larg.

Nu şi-ar fi închipuit că poate exista în asemenea casă, străveche şi impregnată de suvenirul altor vieţi, un contrast atît de strident.

Exilata îşi alcătuise, cu o savantă şi consecventă premeditare, un interior după chipul şi nostalgiile-i depăr- tate. Tot aşa cum roabele de odinioară, răpite de hoardele barbare şi tîrîte cu părul despletit de coada cailor, îşi amăgeau captivitatea reconstituindu-şi la celălalt capăt al lumii, înăuntrul colibelor de paie şi de lut, un ungher al lor, o mică şi consolatoare patrie a lor, cu obiecte şi podoabe de-acasă, cu atmosfera de-acasă.

Camera avea o fereastră lată, tăiată-n zid. Prin geamul fără perdele, lumina se revărsa albă şi crudă asupra mobilelor de desen cubist. Scaune, măsuţe, birou şi lămpi geometrice. Cristal şi nichel. Interior

ultramodern de clinică, din care lipsea numai mirosul dezinfectantelor.

În scaunul scund şi incomod, Tudor Stoenescu-Stoian se simţea abandonat, impresurat de efluvii glaciale şi ostile, ca un bolnav care şi-a pierdut curajul în ajunul operaţiei decisive.

Singura lui dorinţă, acum, era să obţină o amînare.

— Îmi venea astă-noapte să mă duc în cealaltă ca- meră, la Sandi! reluă Adina Buhuş, trecîndu-şi instrumentul de ivoriu în cealaltă mînă şi continuînd toaleta unghiilor. Să-l trezesc din somn şi să recapitulăm. Te rog să nu surîzi şi să nu-mi atribui o indiscreţie depla- sată. Nu e aşa că te întrebi, în definitiv, cu ce drept adică, eu, o necunoscută pînă mai ieri, mă amestec în viaţa dumitale?

Tudor Stoenescu-Stoian se apără cu un gest mut, dar elocvent, de asemenea bănuială: „Cum şi-ar putea oare permite să gîndească aşa ceva?”

— Am dreptul, răspunse Adina Buhuş, tălmăcindu-i în felul ei gestul de protestare, am dreptul acesta, fiindcă dumneata ai venit aici ademenit de scrisorile lui Sandi. El, cu incurabila lui manie de a cînta pe toate strunele tîrgul acesta, unde se simte foarte bine, te-a indus în eroare. Cu cea mai perfectă bună-credinţă, desigur. Pînă aici, sîntem de acord. Dar ceea ce i se potriveşte lui, nu ţi se potriveşte dumitale. Ceea ce-l mulţumeşte pe el, nu te poate mulţumi pe dumneata. Altceva aştepţi de la viaţă.

Altceva ceri. La altceva ai dreptul!... Eu sînt mai în măsură ca oricine să înţeleg aceasta şi să o simt. Nu găseşti?

— Exageraţi, doamnă! rosti cu jumătate de glas Tudor Stoenescu-Stoian. Exageraţi cînd

mă covîrşiţi sub povara unor virtuţi pe care nu le-am avut niciodată.

— Aş dori să laşi la o parte modestia aceasta, care nu-şi află rostul! îl povăţui Adina Buhuş, ameninţîndu-l cu polizorul de fildeş. Altfel, să ştii că mă supăr! Te rog să nu mă socoteşti numai soţia prietenului dumitale, Sandi. Să mă consideri prietenă. Camaradă. O prietenă şi o camaradă pur şi simplu, independent de amiciţia dumitale cu el. Iar între camarazi şi prieteni, modestia n-are ce căuta. După ce-am închis paranteza aceasta, lasă-mă să arăt cum văd eu lucrurile, cum le-am meditat serios toată noaptea. Dacă ai fi un ins oarecare, aş înţelege şi aş accepta judecata lui Sandi. Ai să trăieşti cot la cot cu toţi Tavii şi Ionelii lui de aici, cu domnul prefect Emil Sava, cu domnul colonel Jack Valivlahidis, comandantul regimentului, şi cu toţi Petrăcheştii de care e plin tîrgul. Concurenţa e mai puţin aprigă decît într-un oraş mare ca Bucureştii. Se găseşte loc şi pentru unul mai mult. Ţi-ai face ceea ce se numeşte o situaţie. Amiciţia lui Sandi ţi-ar fi utilă, fiindcă aşa cum e el, recunosc, rămîne un om de ispravă şi se bucură de o binemeritată consideraţie. Te-ai înscrie într-un partid. După cîţiva ani, te-aş vedea primar, deputat, în sfîrşit, după puteri şi după noroc. Dar din lumea de unde vii, pe dumneata nu te poate satisface asemenea orizont mărginit, ca pentru oamenii de aici.

— Dar, doamnă... Încercă Tudor Stoenescu-Stoian o ultimă şi eroică împotrivire, înainte de a capitula iarăşi ispitei nevrednice. Dar, doamnă...

— Dă-mi voie să termin! îl invită nerăbdătoare Adina Buhuş, lustruind de zor unghiile cu pielea de căprioară, fără să-l

slăbească din ochi. Ştiu ce vrei să-mi spui! Liniştea de aici. Atmosfera de aici. Posibilităţile de izolare. Mi le-ai înşirat ieri; şi ieri, sub prima impresie, le-am acceptat. Dar astă-noapte le-am trecut în revistă pe toate şi nu mi s-au părut atît de puternice argumente. De aceea am vrut să-l deştept pe Sandi şi să examinăm situa-ţia din nou. M-am dus chiar pînă în prag, la camera lui...
Sforăia! Sforăia ca un fericit ce este, cu cea mai împăcată conştiinţă. Şi mi-am dat seama încă o dată, că ar fi o naivitate să încerc a discuta aceasta cu ***el***. De cîte ori ajunge discuţia la oraşul lui, la oamenii lui de ***aici***, la acest cimitir şi la aceşti strigoi, orice tentativă mă descurajează. Vorbim două limbi neînţelese. Iată de ce m-am hotărît să am o explicaţie direct cu dumneata. Dacă vrei să mă tratezi ca prietenă, bineînţeles. Dacă vrei să-mi acorzi toată încrederea, bineînţeles...

Adina Buhuş aşteptă, cu polizorul suspendat în aer, cu privirea fosforică şi neliniştitoare, dezvelită sub genele încovoiate.

— Mai încape îndoială? consimţi măgulit Tudor Stoenescu-Stoian. Mi-am spus de la început că sîntem făcuţi să ne înţelegem! completă după o clipă, abandonîndu-şi, în aceeaşi vreme, prietenul şi hotărîrea eroică din faţa oglinzii cu trei canaturi.

— Aceasta mă flatează! mărturisi Adina Buhuş. Mă flatează şi-mi agravează răspunderea faţă de dumneata.

Zvîrli instrumentul de fildeş şi de piele pe cristalul măsuţei de noapte. Se ridică în picioare, tipărindu-şi cutele rochiei. Înaintă, plecîndu-şi faţa aproape de figura lui şi rostindu-i rar, apăsat şi imperios:

— În acest caz, ascultă-mi sfatul! Împlineşte-mi dorinţa! Încă n-ai desfăcut bagajele, nu e aşa?

— Nu! îngăimă Tudor Stoenescu-Stoian. Adică nu- mai trusa de toaletă şi un geamantan mic, să-mi schimb hainele... rectifică scrupulos un raport fidel al situaţiei. Dar bagajele mari nu le-am desfăcut. Stau neatinse.

Spunînd, îşi freca involuntar ochii, minunîndu-se că i se repetă, în viaţa de-aievea, visul de astă-noapte. Acum mai aştepta numai ca Adina Buhuş să adauge: „Plecăm amîndoi! De cînd te-aştept! Pe tine te-aşteptam. M-am săturat de existenţa aceasta alături de un individ cu mustăţile de focă. Dă-mi mîna s-o apăs pe piept!...” Îşi ascunse mîinile la spate, ca şi cum s-ar fi temut să nu-i apuce Adina Buhuş palma dreaptă şi să i-o apese pe sînul elastic, cum făcuse în vis.

Dar soţia prietenului sfîrşi:

— Tocmai! Cu atîta mai bine. Nici nu le mai desface. Ascultă-mi sfatul. Urcă-te în primul tren şi fugi de aici! Nici nu mai privi în urmă. Nu eşti făcut pentru viaţa de aici!

Tudor Stoenescu-Stoian, pe scaunul lui scund, geometric şi incomod, surîse prosteşte, stînjenit de această scenă care îi amintea episoadele văzute la teatru şi în filmele palpitante. Unde o castelană ieşită din minţi sfătuieşte călătorul înnoptat să fugă departe de blestemul ruinelor cutreierate de stafii şi vampiri.

În privirea fosforică, lărgită şi fixă a Adinei Buhuş, lucea ceva din această rătăcire a minţii. În glasul saca- dat şi grav, strălucea ceva din glasul obsedatelor din ospicii.

— M-ai priceput ce vreau să spun? Mă asculţi?

Aşteptă aplecată. Atît de aproape, încît Tudor Stoenescu-Stoian simţi în obraz respiraţia arzătoare.

Sub privirea intolerabilă, coborî ochii. Şi nu răspunse.

Continuă să surîdă, stînjenit şi neghiob.

Luptau în el cei trei Tudor Stoenescu-Stoian, din oglinda cu trei canaturi. Crezuse că i-a închis în cameră, că s-a lepădat de dînşii pentru totdeauna, înecaţi în cele trei lacuri verticale. Scăpaseră însă tustrei. Se furişaseră nevăzuţi. Erau prezenţi. I se substituiseră. Îşi disputau rîndul şi dreptul. Cel din oglinda lui Guliver pitic în ţara uriaşilor, exprima zdrobit sub povara nimicniciei şi mă-sura cu mihnire cît de puţin merita el sfatul mărinimos al femeii. Se ghemuise mic şi netrebnic, mai împuţinat şi mai umil. Ar fi cerut glas să spovedească adevărul trist şi fără nădejde. „Acesta sînt, cum mă vezi, nu cel care m-ai crezut. Acesta am fost totdeauna. Pentru că sînt aşa, mi-am căutat scăpare aici. Mă mulţumesc cu atît de puţin! Nu cer decît un loc să respir, un ungher unde să nu mă turtească uriaşii sub tălpile lor grele. Acceptă-mă aşa! Întinde-mi o mînă de ajutor, să aflu tărie şi să-mi croiesc o viaţă după aceste puteri, aşa cum mi-a întins mîna frăţeşte prietenul meu vechi, Sandu.” Dar nu căpăta glas, obiditul acesta umil şi fără de curaj. Îl expropriase cu totul celălalt Tudor Stoenescu-Stoian, din oglinda lui Guliver uriaş în ţara piticilor. Crescuse proiectat din închipuirea Adinei Buhuş. Căpătase din nou viaţă, contur şi proporţii. Sorbise cu nesaţ fiecare cuvînt care însemna pentru el o băutură vrăjită şi întăritoare. Şi cu nici un preţ n-ar fi rostit mărturisirea imprudentă, menită să năruiască amăgirea Adinei Buhuş. Pentru el, totul intra în orînduielile cuvenite, aşa cum le aştepta, cum le chema, cum le merita: grija femeii şi sfatul; dorinţa să nu-l vadă captivul pigmeilor, teama

să nu-l împotmolească în ticăloasele lor mlaştini stătute, îndemnul să nu-şi trădeze destinul croit pe măsura vastelor spaţii. Lupta lui să-şi facă loc, îmbrîncind la o parte tizul cel umil şi obidit, se vădise o prea ieftină joacă. Întîmpinase o prea şovăielnică împotrivire. Pusese stăpînire şi, ca orice uzurpator victorios, asculta cu plăcere măgulirile care-i dezmierdau auzul şi vanitatea. În prezenţa lui, chiar celălalt Tudor Stoenescu-Stoian, din al treilea canat din mijloc, cel de toate zilele, fără semnalmente speciale într-un paşaport pentru o viaţă de om, abia îşi mai prizărea fiinţa. Renunţase la orice rezistenţă, uitase orice remuşcare; iar printr-o bolnăvicioasă întortochere a sufletului, se simţea acum decepţionat cu tot dinadinsul, numai fiindcă nu i se îm- plinea întreg visul de peste noapte şi că femeia îl trimitea să plece singur, în loc să-l roage: „Ia-mă cu tine!” Această ingratitudine îi ulceră inima ca o trădare.

— Nu-mi răspunzi nimic? stărui Adina Buhuş.

Tăcerea şi surîsul împrăştiat al lui Tudor Stoenescu-Stoian însemnau pentru ea un răspuns. Răspunsul de care nu se mai îndoia.

Femeia se îndreptă de mijloc şi izbucni în hohot crispat:

— Ah! Mă aşteptam! Era de aşteptat. A fost mai tare Sandi ca mine!

— Nu... dar...

— Nu mai încape nici un ***dar!*** În orice caz, mi-am făcut datoria. Am conştiinţa împăcată. ***Dixi et salvavi animam meam.***[7] Să considerăm capitolul acesta încheiat. Mă gîndesc numai că n-are să treacă multă vreme şi am să te văd iarăşi pe scaunul acesta. Nu chemat de mine. Şi nu surîzînd ca acum. Ai să vii ca să recunoşti că am avut dreptate, să

regreţi că nu mi-ai ascultat sfatul şi să descoperi că e prea tîrziu ca să-l mai poţi urma. Căci acesta are să fie epilogul! Mîine-poimîine, ai să descoperi că e prea tîrziu...

Adina Buhuş căută pe mescioara de cristal, printre flacoane şi pulverizatoare, portţigaretul de lac negru. Aprinse o ţigară şi se instală pe scaunul scund.

Cu cotul pe genunchi, privi îndelung prin inelele de fum, la omul neclintit din faţă.

Era simpatie, milă, curiozitate în acest examen mut şi atroce. Şi era o tristeţe.

Poate o clipă numai, presimţi, din surîsul nehotărît şi stînjenit de pe buzele omului, tripla lui fiinţă din oglinda cu trei canaturi, aşa cum se deosebeşte amestecul incomplet şi rudimentar de metale într-un aliaj neizbutit, de calitate inferioară. Tudor Stoenescu-Stoian nu mai putu suporta tăcerea imobilă, privirea atît de stăruitor sondîn- du-l în adîncuri, unde el singur n-ar fi voit să răscolească.

— E o dimineaţă superbă! rosti el, ca să spună ceva.

Întoarse ochii spre fereastra dreptunghiulară, afară, la pomii însoriţi din livadă, şi peste vîrful lor stufos, dincolo, la dealul Călimanului şi la cerul albastru de vară. Scăpa, aşa, de confruntarea neîndurată. Adina Buhuş păru că n-a auzit. Îl cerceta acum din profil, printre pleoapele micşorate

— Nu pricep, de ce-o fi întîrziind Sandu? făcu a doua tentativă Tudor Stoenescu-Stoian.

Aceeaşi tăcere.

— Mă duc să-i ies în cale.

— Te rog să rămîi!

Adina Buhuş îl fixă pe scaun cu un semn autoritar şi scurt al ţigării dintre degete. Tudor Stoenescu-Stoian se supuse cu pasivitatea docilă a hipnotizaţilor. În mişcarea bruscă, ţigara îşi lepădase scrumul pe covorul

cu desen cubist. Bărbatul renunţase la gînd, la voinţă şi iniţiativă, cu privirea absorbită de cilindrul intact al cenuşei. S-ar fi spus că singura problemă care îl preocupa era să explice prin ce capriciu al legilor fizice, scrumul fragil se păstrase întreg.

Femeia îşi plimbă privirea de la el la scrum şi îndărăt.

— Mă întreb...

Se opri. O pauză penibilă şi încărcată de ameninţări. Tudor Stoenescu-Stoian ridicase ochii. Inima îi ticăia mărunt, acuzatul aşteptînd lectura sentinţei.

Dar Adina Buhuş îşi contempla acum volutele de fum, scuturîndu-şi fruntea bombată sub cîrlionţii părului. Îşi sfîrşi întrebarea, atenuîndu-i înţelesul plin de ameninţare, într-un surîs inofensiv şi melancolic.

— Ciudat! Poate n-ar trebui să-ţi mărturisesc aceasta. Sînt idei absurde şi jignitoare, care nu se cuvin destăinuite niciodată. Uite! Nu ştiu de unde mi-a venit. Nu ştiu de ce. M-am pomenit întrebîndu-mă, adineaori, dacă nu mă înşel cumva asupra dumitale? Dacă nu exagerez cu naivitate, dramatizînd un caz foarte banal?

Tudor Stoenescu-Stoian înclină capul în pămînt. El de această întrebare se temuse. Mai ales de aceasta. O sim-ţise venind. Şi în loc să-l umilească, să-i dogorească obrazul cu un val de sînge, i-a fost o uşurare. În numele celor trei ireconciliabili uzurpatori din paravanele oglinzii, prinse glas şi elan unul singur. Nevolnicul plin de obidă, călcat şi strivit în trecerea grăbită a vieţii, împins la o parte şi mereu osîndit la tăcere; nevolnicul acesta căpătă el cuvînt. Omul de pe scaun se ascultă astfel rostind, cu un amestec de uimire, de reprobare şi totuşi cu o

triumfătoare satisfacţie în pocăita lui umilinţă:

— E ceea ce voiam să vă spun încă o dată, doamnă. Exageraţi! Vă înşelaţi! Adevărul e mult mai simplu şi mai netrebnic...

Presimţirea trecuse însă pe lîngă femeie. Era departe. Adina Buhuş, o alungase cu oroare. În această bănuială urîtă, crezuse că a recunoscut simptomele alarmante ale unei degradări. Se molipsise, aşadar, şi ea de josnicia tuturor? Judecase ca toţi. Ca şi dînşii, coborîse înţele- gerea lucrurilor la nivelul lor meschin: aşa cum nu admit ei nimic mare, luminos, dezinteresat, de-o discretă şi simplă nobleţe. Tot aşa pusese şi ea la îndoială un act peste dimensiunile comune. Iar el, în loc să se revolte, capitula umil! Nu-i şi aceasta încă o dovadă a rarelor, a marilor abnegaţii şi lepădări de sine? Adina Buhuş surîdea acum bucu- roasă că şi-a biruit josnicele şi nedreptele îndoieli. Obra-zul se înseninase după concentrarea crispată de adineaori, ca luciul apelor sclipind radios, cînd s-au risipit negurile.

— Ah! Opreşte, te rog! Nu observi ce fals sună cuvintele astea în gura dumitale? „Exageraţi! Vă înşelaţi!
Adevărul e mult mai simplu şi mai netrebnic!” Mereu această modestie insistentă, care după mine e o altă formă mai subtilă a orgoliului. Da-da! Nu mă privi aşa. Căci, dragă domnule, totul poate să fie simplu sau mai puţin simplu, netrebnic sau eroic, după optica observatorului care înregistrează şi interpretează. Să nu-mi spui dumneata mie, că a fost atît de simplu să ajungi la hotărîrea despre care vorbeam ieri. Nici că e lipsit de eroism surghiunul acesta de bună-voie! Să nu mi le spui, fiindcă n-am să te cred.

Tudor Stoenescu-Stoian nici nu mai încerca să pretindă aşa ceva. În timpul cît vorbise Adina Buhuş, dispăruse omul împuţinat de pe scaun, cu umerii lui încovoiaţi, cu privirea lui împrăştiată şi cu zîmbetul umil. Îşi pierduse glasul, se volatilizase. Plăpînd şi efemer, din nou nu putuse rezista conspiraţiei perfide care-l alungase să plece tiptil, să se refugieze în canatul lui Guliver pitic în ţara uriaşilor, să aştepte acolo cu obrazul ascuns în palme. Îi luase iarăşi locul brutal omul destinelor grandioase, restaurat în drepturi de imaginaţia Adinei Buhuş. Acesta nu mai privea în pămînt. Nu mai avea în glas tremur de înduioşătoare sinceritate; nu adresa nici un apel deznădăjduit.

Ridicase ochii insolenţi. Surîdea sarcastic din colţul buzelor. Consimţi la toate prepusurile generoase, mărturisind ca un răsfăţat al soartei, care-şi poate îngădui luxul tuturor sincerităţilor:

— Trebuie să recunosc, într-adevăr, că n-a fost o hotărîre luată uşuratic. N-a fost atît de simplu. N-a fost simplu de fel!

— În sfîrşit! exclamă Adina Buhuş, ridicîndu-se cu neastîmpăr să arunce ţigara în scrumieră şi revenind la loc. În fine, te-ai decis să renunţi la jocul acesta de-a v-aţi ascunselea? Aceasta aşteptam. Acum da, sîntem camarazi, prieteni, tovarăşi de exil! Putem continua fără reticenţe protocolare, fără mofturi. S-o luăm metodic... Eu ţi-am dat un sfat. Cel mai bun după mine. Să pleci înainte de a te împotmoli aici. Înainte de a te prinde ca o muscă pe hîrtia unsă cu ulei. Nu l-ai acceptat. De prisos să mai cercetăm împreună de ce. Probabil îţi spui că un asemenea sfat, venit de la o femeie, are prea puţină valoare. Ce ştiu eu? Ce pot eu? Dumneata ai alte arme, altă rezistenţă. Nu se

compară cu ale unei biete femei. Poate ai dreptate. M-am precipitat. Am exagerat pericolul. Am judecat după mine. Te-am coborît la nivelul meu. Te rog să mă scuzi...

— Vai, doamnă! Nici să nu ne oprim la aşa ceva! îi acordă graţie Tudor Stoenescu-Stoian.

— Şi fiindcă ai rămas ferm în decizia dumitale, consider o datorie a mea de camaradă, de prietenă, de exilată mai veche, să te previn... să te apăr măcar de cîteva mizerii mărunte care te aşteaptă, sînt inevitabile, par inofensive şi pe nesimţite iau proporţii. Cu alte cuvinte, să-ţi ofer experienţa mea. S-o foloseşti. Să mă accepţi ghid. De acord?

Prietenul gloriosului brelan din rapid consimţi şi la aceasta cu un surîs amuzat:

— Fireşte că sîntem de acord! chiar dacă admitem cazul că am venit cuirasat pentru asemenea bagateluri. Că mi-am revizuit armura înainte de a pleca cruciat în necunoscut.

Adina Buhuş se opri o clipă, contrariată. Reluă firul cu o oarecare ezitare:

— M-am gîndit şi la aceasta. Bineînţeles că ai venit cu armura revizuită, cum spui, de vreme ce sfatul meu nu ţi-a clătinat nimic din încrederea dumitale. Dar vezi, tocmai aici stă primejdia! Vii pregătit pentru un fel de luptă. Cu o armură pentru asemenea luptă, curajoasă, făţişă, loială. Aici te aşteaptă un război perfid, subteran. Mori înţepat de ţînţari. Mîncat de muşte. Ah! E o luptă mult mai teribilă.

— Parol? întrebă, cu sceptică ironie, omul deprins să joace rol de arbitru în chestii mult mai grave şi între personalităţi mult mai importante decît o romanţioasă provincială.

— Nu glumi! Te rog, nu glumi! stărui, grav, Adina Buhuş. E destul să-ţi dau un singur exemplu ca să te conving. Ai văzut adineaori? Un moment m-am îndoit de dumneata. Mi s-a părut că nu poate să fie sincer, în orice caz sincer complet, tot ce mi-ai spus ieri. M-am îndoit că vii la noi, că ai renunţat la Capitală, la prieteniile de acolo, numai fiindcă ţi-ai imaginat că vei găsi aci o atmosferă prielnică de lucru. Mi s-a părut că ai exagerat. Că ai forţat nota, fiindcă ai găsit o provincială credulă să te asculte şi să ia de bun tot ce-i prezinţi. Mi-am spus că, poate, ai părăsit Bucureştii din alte motive, mult mai banale, mai puţin eroice.

— De-o pildă? provocă temerar destinul Tudor Stoenescu-Stoian, cu o ameţitoare şi delicioasă voluptate a primejdiei, din ce în ce mai străină de firea lui din totdeauna.

— Ştiu eu! Datorii, creditori care plictisesc, vreo legătură de care ai vrut să te debarasezi.

— Numai atît? Pentru atît nu-şi schimbă un om linia vieţii, nu pleacă în lume!

— Tocmai. Aşa am judecat şi eu... Dar mai tîrziu! După ce-mi pusesem abject întrebările celelalte. Şi aici voiam să ajung. Iată o primejdie a atmosferei de aici, a vieţii de aici, a mentalităţii de aici. Începi să devii bănuitor. Să respingi mobilul nobil din actele cuiva. Să cauţi întotdeauna o pricină mai măruntă, mai josnică. Şi aceasta mi se întîmpla mie, care mă credeam imunizată! Mulţumesc domnului, a fost numai o tentaţie şi a trecut. Dar e un avertisment. Voi ţine socoteală de el. Ţi l-am dat exemplu fiindcă era proaspăt, imediat, ca să tragi concluzia cît de contagioasă e o anumită molimă, foarte curentă în partea locului. Irezistibila tentaţie de a scormoni în existenţa vecinului, de a-i căuta în rufele lui murdare, de a le murdări cu o imaginaţie

pervertită, chiar dacă sînt imaculate. Pînă acum, mă socoteam o victimă. Iată-mă şi culpabilă!

Adina Buhuş se opri, aşteptînd.

Tudor Stoenescu-Stoian rosti vag şi sentenţios:

— Şi excesele de conştiinţă sînt tot un fel de boală, doamnă... O boală imaginară. Ipohondrie morală.

— Posibil! Dar dumneata îţi permiţi încă a le judeca toate din Sirius. Generalităţi. Maxime. Aforisme. Paradoxe. După cîteva luni, să te văd dacă mai spui acelaşi lucru! Nu uita că eu trăiesc aici de cinci ani. Cinci ani! Îmi par cinci veacuri. Am avut timp destul să învăţ că n-ai dreptul să trăieşti ignorînd ce se petrece în dreapta şi în stînga ta. Nu-ţi este permis. Aşa ceva, aici, pare o ofensă. O impertinenţă pe care nu ţi-o iartă nimeni. Am avut timp să capăt destulă experienţă, vai! destulă şi amară. Şi eu am venit ca dumneata... Ba cu pretenţii încă mai modeste. Nu ca să-mi refac viaţa; nu ca să mă consacru cine ştie cărui ideal. N-aveam ce reface. Venisem numai ca să mă resemnez la viaţă, pur şi simplu. Mi se părea uşor. Sandi îmi înfăţişase oraşul lui patriarhal în culori atît de trandafirii! Desigur, cum ţi l-a zugrăvit dumitale în scrisorile cu care te-a ademenit să porneşti la drum.

— Nu m-a ademenit nimeni, doamnă! Am venit sin-gur, mi-am ales singur soluţia aceasta! protestă Tudor Stoenescu-Stoian, în numele liberului său arbitru, ofensat.

— Bine-bine! Am înţeles! Dumneata ai venit de buna dumitale voie. Eu am venit pentru Sandi, adusă de Sandi. Nu pot spune că a fost o căsnicie din dragoste. Nu e un om să dezlănţuie pasiuni. Dar e bun, înţelegător, răbdător, şi cu tot aspectul lui cam otova, e de

o gingăşie de sentiment rară. Un caz. Îl vezi cu ce haine caraghioase umblă îmbrăcat? Aceasta numai fiindcă nu-i vine să renunţe la croitorul care-l îmbrăca atunci cînd era copil. Croitor moştenit de la părinţi. Nu-i vine să se lepede de el. I se pare că l-ar întrista prea mult. Atît, ajunge — nu e aşa? — ca să zugrăvească un om! Eram săracă, singură. Am fost crescută în condiţii mult peste posibiltăţile mele reale. O orfană săracă, răsfăţată de rude bogate. Mai întîi o mătuşă, tanti Cora, despre care vorbeam aseară; mai apoi, după moartea ei, nişte unchi m-au ţinut la un pen-sion din Elveţia. M-au deprins cu o viaţă comodă, confortabilă — piano, literatură, sporturi de iarnă, sporturi de vară. Am crescut fără să cunosc lipsurile, dar şi fără să fiu pregătită cu nimic pentru existenţa mea viitoare de fată nevoiaşă. Pe urmă, cei care-mi purtau de grijă au murit pe rînd. M-am pomenit singură. Dezarmată. Dumneata nu-ţi poţi imagina ce înseamnă această singurătate.

— Dimpotrivă! O cunosc foarte bine! rosti Tudor Stoenescu-Stoian, motivînd să mai adauge din ce îndelungă şi amară experienţă personală.

— Chiar dacă o cunoşti, pentru dumneata e ceva văzut din afară. Pentru mine e ceva trăit. Toate colegele de pension risipite pe toată suprafaţa globului. Nu erau trei din aceeaşi ţară. Una din San-Salvador, alta la Londra, alta la Roma, alta la Viena, alta în Indii. Primeam scrisorile lor, cum le primesc şi acum. Toate se întorseseră acasă la părinţi, la un cămin. Îşi creaseră un cămin al lor. Sau se pregăteau să-l creeze, după chipul şi asemănarea lumii lor. Îmi scriau despre fericiri care mie îmi erau interzise. Atunci a apărut Sandi. Nu era un ideal pentru mine.

Era numai o salvare... Am devenit doamna Alexandru Buhuş, din laşitate în faţa vieţii. Am avut onestitatea să i-o spun. Dar tot aşa de onest credeam că prietenia poate ţine loc de iubire, într-o căsnicie; legătura de toată ziua, solidaritatea a doi oameni care convieţuiesc sub acelaşi acoperiş. Iar acum, mă judec cu severitate şi mă condamn. Nu sînt ceea ce voia Sandi. Nu-s ceea ce poate merita. Şi, mă crezi? Nu sînt, tocmai din pricina acestui oraş al lui, patriarhal. Din pricina inchiziţiei, atmosferei de aici. Lume măruntă, stătută, ca mlaştinile care fermentează. Miasmele mă sufocă. Mi-au destrămat nervii. Aiurea, în altă atmosferă, nu m-ar găsi Sandi, de cîte ori se întoarce acasă, atît de crispată şi agresivă, ca o pisică gata să zgîrie. Aici?...

Adina Buhuş zîmbi cu dezolare, ridicînd mîna lînced spre fereastra dreptunghiulară şi lăsînd-o să cadă neînsufleţită pe genunchi:

— Aici? Uite dealul Călimanului care astupă lumea. Am avut naivitatea să cred că-mi croiesc un mic colţ, un interior care să-mi aducă viaţa cea vie a veacului la mine în casă, dacă nu puteam eu să mai ajung la ea. Am comandat cataloage de la expoziţia de arte decorative de acum doi ani, la Paris. Priveşte, te rog!

Răsuci braţul rotund la pereţii cu tapetul în desene geometric degradate, la scaunele rigide, la mobilierul de clinică:

— Priveşte, te rog, rezultatul grotesc! Căci e un re-zultat grotesc. Abia acum, îmi dau întîia oară socoteală cît e de deplasat aici, în casă, şi cît e de deplasat aici, în oraş. O caricatură a intenţiilor. Şi pe urmă, obsesia aceasta! Cînd am deschis fereastra largă (bietul Sandi s-a supus, deşi îi maltratam faţada casei lui bătrîneşti), uitasem că nu

pot suprima şi priveliştea. Mi-a rămas dealul Călimanului în faţă. El mă respinge la oamenii de aici; şi eu, cu oamenii de aici, cu viaţa lor de aici, nu mă pot împăca. Am încercat. În primii doi ani, am încercat cu toată bunăvoinţa. Vizite, mese, ceaiuri, comitete filantropice... Cancanuri, politică electorală, intrigi, rivalităţi, partide de cărţi, mîzgă de viaţă, nu viaţă. În fiecare zi, mă întorceam cu un gust de cenuşă în gură. Nu mă interesa ce-i interesează, nu mă bucura ce-i bucură, nu mă alarma ce-i alarmează. Iar mizeria e că sînt perfect conştientă cît îi strică aceasta lui Sandi. Pentru viaţa lui de afară şi pentru viaţa lui de aici, din casă, de unde fuge cît poate ca să evite discuţiile conjugale. Şi-a făcut birou în oraş. Povestea ariciului şi sobolului. L-am scos din casa lui, a părinţilor, a bunicilor. O ştiu aceasta şi nu pot altfel... După doi ani, am renunţat să mă „aclimatizez", cum nădăjduia Sandi. Am părit-o cu toţi. M-am izolat. Rezultatul? Ştii cum îmi spune lumea-n oraş?

— Încă nu! Dar o să aflu cu siguranţă într-un ceas, dacă voi ieşi în stradă şi dacă lumea e aşa cum o zugrăviţi, doamnă.

Tudor Stoenescu-Stoian pusese o intenţie glumeaţă în întorsătura răspunsului. Însă Adina Buhuş nu ţinu socoteală, animată de povestea ei, pentru care credea că a găsit, în sfîrşit, un confident.

— Ca să nu te mai osteneşti şi s-o afli de la alţii, te informez eu. Unii îmi spun „Meduza" fiindcă aş avea, cică, ochii şi părul faimoasei gorgone. Alţii îmi spun „Pantera neagră", fiindcă nu ies în oraş decît într-o toaletă simplă şi neagră ca aceasta. Cum vezi, cu toată izolarea în care trăiesc, n-am scăpat de două porecle şi de reputaţia unei femei fatale. Fatală? Poate da. Pentru singurul om de aici care n-ar merita-o. Pentru Sandi. Şi

nu în sensul în care o înţelege lumea. Fatală, fiindcă i-am stricat viaţa fără vina mea, fiindcă îi contrariez dorinţele de fiecare ceas, fiindcă nu pot să mă pasionez de ceea ce se pasionează toţi Tavii şi Petrăcheştii lui, doamna şi domnul colonel Jack Valivlahidis cu ifosele lor fanariote, domnul Iordăchel Păun şi o sumă de indivizi pe care ai să-i cunoşti în curînd şi au să te supună la aceeaşi încercare. Prin aceasta i-am fost fatală. Aspira la o existenţă liniştită, molcomă, vegetativă. Eu i-am adus neliniştea în casă. Un semn veşnic de întrebare. Pantera închisă în cuşcă. Dar încolo? Cui? Ce rău i-am făcut vreodată? Am venit cu intenţiile cele mai sincere să mă acomodez; cînd am văzut că e imposibil, n-am cerut decît să mă lase toţi în pace. Rezultatul e acest vid din casă şi această animozitate a oraşului. Le poate înţelege cineva?... Din afară văzută, poate par cu drept cuvînt odioasă, absurdă, comică, aşa cum îmi par acum groteşti mobilele acestea, care nu sînt în atmosfera lor. Am aici o carte, în care îmi pare că am găsit o cheie a destinului meu.

Adina Buhuş se ridică şi aduse de pe etajera de cristal şi nichel un volum legat în pînză, cu pete mari şi stri- dente de culori: aceleaşi motive cubiste, de care pînă acum cîteva momente era încîntată, iar acum îi păreau deodată odioase şi groteşti.

Deschise la pasajul însemnat şi citi, cu faţa plecată, cu ochii lungi de meduză perdeluiţi de inelele şerpuite ale părului, căzute peste frunte şi făcîndu-i umbră:

„Dar orice om e rizibil cînd îl priveşti din afară, fără să ţii socoteală de ce se petrece în cugetul lui şi în inima lui. S-ar putea transforma Hamlet într-o farsă epigvamatică, cu o scenă burlescă, unde eroul îşi surprinde mama în flagrant delict de adulter.

S-ar putea face din viaţa lui Crist povestirea cea mai spirituală a lui Guy de Maupassant, comparînd nebuneştile pretenţii ale lui Rabbi cu abjectul său destin. Tot omul e, în acelaşi timp, o farsă ambulantă şi o tragedie ambulantă. Omul care lunecă pe o coajă de banană şi-şi fracturează craniul descrie pe cer, căzînd, un arabesc de-un comic nepreţuit.”

Adina Buhuş închise cartea.

Cu o clătinare a frunţii, trimise şerpii încolăciţi ai părului spre ceafă. Privi la omul de pe scaun, cu ochii avizii, aşteptînd un accent de adevărată omenie.

Tudor Stoenescu-Stoian din nou surîdea stînjenit şi împrăştiat.

Femeia dezmierdă maşinal scoarţa de pînză a cărţii, cu degetele lungi şi subţiri. O întinse sub ochii lui Tudor Stoenescu-Stoian, cu un zîmbet care nu avea nimic fatal:

— De altfel, citeşte, te rog. ***Ex-libris***-ul meu rezumă tot ce cred despre mine. Nu e o deviză de femeie fatală.

Tudor Stoenescu-Stoian descifră inscripţia gravată cu litere de aur verde şi stins: ***„Animula vagula, blandula...”***

Versul împăratului Adrian nu-i sună ca un melan- colic suspin al pîlpîietoarelor suflete, rătăcitoare şi line, aşa cum şi-l însuşise exilata. O clipă, îi jucă înaintea ochilor ca un nume latinesc de animal nevertebrat, din regnul inferior, un protozoar gelatinos — amibă sau infuzorie — aşa cum îi veneau în minte denumirile din manualele de zoologie; aşa cum făptura şovăielnică şi puţintică apărută iarăşi din canatul oglinzii lui Guliver pigmeu în ţara uriaşilor, socoti că i s-ar fi potrivit o etichetă şi lui.

Rosti chiar, cu glasul timid al celuilalt:

— ***„Animula vagula, blandula!”*** E o carte de vizită ca pentru mine!...

— O, nu! Pentru dumneata nu! protestă energic Adina Buhuş, retrăgîndu-şi cartea şi, o dată cu ea, deviza ameninţată de expropriere. Cu dumneata e altceva. Ştii ce vrei! Ştii să vrei! Dai îndestulă dovadă. E cu totul, cu totul altceva... Pentru dumneata aş vedea un ***ex-libris*** în genul: ***„Omnia mea mecurn porto”***[8], sau ***„Non omnis moriar”***[9], sau ***„Aere perrenius”***[10]. Cum se cuvine pentru un creator. Pentru un om rezervat altor fapte.

Tudor Stoenescu-Stoian nu se împotrivi. Dispăruse — pentru a cîta oară? — vietatea gelatinoasă de la perife- ria regnului animal, protozoarul gata să accepte, cu umilitate, eticheta: ***„Animula vagula, blandula”***. Pe scaunul scund şi incomod, surîdea, superior şi competinte, adîncul cunoscător al sufletului feminin, care contesta această pretenţie lui Teofil Steriu, romancierul, şi care găsea foarte natural rolul prezent de confesor.

— Aceasta e povestea mea! încheie Adina Buhuş, ridicîndu-se. Ţi-am istorisit-o fiindcă, pentru mine, înseamnă descărcarea unei poveri care-mi apăsa sufletul de mult. Dar şi fiindcă poate să-ţi folosească într-o măsură şi dumitale. Ştii ce te-aşteaptă. Ştii ce te ameninţă. Vei şti de ce trebuie să te fereşti!... O izolare, cum visezi dumneata, nu este cu putinţă. N-are să ţi-o permită nimeni. Rămîne să găseşti un compromis. O cale de mijloc. Aici poate să-ţi fie de folos armura dumitale... revizuită şi pusă la punct. Să-ţi plăsmuieşti două figuri, două personalităţi. Una pentru mulţime. Ipocrită, afabilă, familiară. Aşa ca să nu jignească pe nimeni. Aşa ca să nu însemne o provocare. Cealaltă, cea adevărată, s-o

păstrezi pentru dumneata. Să rămînă secretă... Pentru mine, experienţa nu-mi mai poate folosi. E prea tîrziu! Sînt clasată. Şi nici n-aş putea, de altfel. Pentru dumneata e altceva. Nu ştiu dacă mă exprim destul de înţeles?

— Înţeleg! Am înţeles perfect! se grăbi să afirme Tudor Stoenescu-Stoian.

Înţelegea. El, care descoperise în oglinda cu trei canaturi nu două, ci trei versiuni ale propriei sale fiinţe; le descoperise acolo şi le purta cu dînsul, dar nu mai ştia care e cea adevărată, secretă, unică, a lui.

— Cu atîta mai bine. N-am pierdut dimineaţa degeaba! se bucură Adina Buhuş. Acum am să te acompaniez şi să-ţi arăt oraşul. Splendorile oraşului patriarhal! Spre dezolarea lui Sandi, care, desigur, ar fi ţinut să-ţi prezinte mai intîi „versiunea lui".

Îşi potrivi pălăria mică în faţa oglinzii, cu un gest degajat şi scurt, fără îndelungul examen de aproape şi de la distanţă al femeilor cochete. Dar nici n-avea nevoie de o astfel de minuţioasă preparaţie. Pălăria minusculă, strînsă pe tîmple, întregea minunat linia felină a siluetei, costumul simplu şi negru, de-o sobrietate pe care concetăţenii lui Sandu Buhuş o găseau agresivă.

În stradă, Tudor Stoenescu-Stoian se simţi încîntat că însoţeşte o asemenea femeie.

Îşi apăsă borul moale al pălăriei mai pe-o sprînceană, tînăr şi cuceritor.

În urma lor, perdelele ferestrelor se clătinau, lăsînd pe rînd să le cadă colţul ridicat.

Una, şi alta, şi încă una.

Pînă la capătul străzii, şi pe urmă pe cealaltă stradă, ca la un semnal transmis din casă în casă, prin fir invizibil.

Capitolul V

POPAS, LA RINALTI

Cofetăria „Rinalti” era, în acelaşi timp, marele cartier general al oraşului şi postul cel mai strategic de observaţie.

Aşezată pe Strada Mare, exact la jumătatea drumului între gară şi episcopie, aţinea calea trecătorilor de toate categoriile şi cu toate apetiturile.

Unii treceau; alţii se opreau.

Cei care-au trecut, aflau cine s-a oprit. Cei care s-au oprit, ştiau cine-a trecut. Cine-a trecut. Cînd. Încotro. Împreună cu cine. Cum era îmbrăcat. Mai ştiau, bineînţeles, dacă arăta voios sau i se înecaseră corăbiile. Dacă era pedestru sau în vehicul.

Astfel, cumulînd succesiv, după marşul soarelui pe meridianul ceresc, oficiul de cafenea, local de aperetive ori numai inofensivă ***„confiserie modernă cu specialităţile bonbons, caramels, café glacé, cassata napolitana şi alte felurite***

îngheţate asortate”, la acest sediu al marelui cartier general se puneau la cale toate ofensivele şi defensivei diferitelor unităţi politice, didactice, judecătoreşti, militare, administrative şi ecleziastice; de la acest mereu vigilent punct de observaţie, se păstra răbojul tuturor manevrelor din penumbră sau de-a dreptul făţişe şi senza- ţionale: marile evenimente ale tîrgului — divorţuri, certuri, rupturi politice, dizidenţe, alianţe.

Casă fondată în 1870 (cum menţiona un subadaos al firmei şi etichetele cutiilor de bomboane), nu-şi schimbase prea mult înfăţişarea de pe vremea venerabilului întemeietor, de mult odihnit întru domnul.

Acest legendar fondator, ***signor*** Giuseppe Rinalti, sosise în oraş tînăr, în epoca diligenţelor şi a chervanelor cu un pui de bărbiţă garibaldiană cu ceva capital şi cu mult mai grandioase planuri.

Ca şi alţi compatrioţi, risipiţi prin ţara Moldovei în acea vreme îşi făcuse de-acasă socotelile cu îndestulă chibzuială. Într-o ţară nouă, plină de viitor şi în nerăbdătoare primenire, este întotdeauna nevoie de constructori. Era meşter constructor, prin învăţătură şi tradiţie fami-lială. Ţara era nouă şi era în primenire. El venea, deci, să construiască. În zece-cincisprezece ani, avea să-şi rotun- jească o agoniseală respectabilă, cu care să se întoarcă acasă, pe malul Adriaticii şi să îmbătrînească printre feciori, printre nepoţi şi poate strănepoţi, la umbra cipri- lor şi la adăpostul grijilor, căscînd de urît, deşertînd pîntecoasele garafe de Chianti, istorisind înflorite amintiri din fosta colonie a lui Traian de la Dunăre şi Carpaţi, unde ţăranii mai purtau cuşmele şi opincile daciilor de pe columna de la Roma.

Dar socoteala de-acasă nu se potrivise cu cea din oraşul patriarhal.

Nimeni nu construia nimic.

Începuse o antrepriză de binale, şi aşteptă. Făcu oferte pentru construcţie de poduri, şi aşteptă. Pierdu timpul, capitalul şi iluziile. Încercă să le recupereze toate, prefă- cîndu-se în cioplitor de monumente funerare. Pe urmă, căzînd tot mai jos, deveni, ca şi alţii de pe cuprinsul Moldovei, negustor de cuţite, brice, arme de vînătoare şi foarfece.

Pe toate le încercă şi cu toate dădu greş. Înainte de a migra calicit şi descurajat spre alte limanuri mai ospitaliere, cu părul cărunt, cu barba turmentată de profet neînţeles şi cu o droaie de copii, se agăţase, fără prea multe speranţe, de această ultimă experienţă.

Nici nu-i mijise prin minte cu o zi mai înainte. Se hotărîse numai fiindcă, în dimineaţa cînd începuse să-şi împacheteze boclucurile, aflase că Iani, cofetarul boieresc al oraşului, murise subit.

Şi împotriva tuturor aşteptărilor, cofetăria „Rinalti", fondată în 1870, prosperă atît de rapid, încît în 1872 se instală în casă proprie. Această inexplicabilă derîdere a sorţii a rămas uimirea cea mai mare din viaţa bătrînului Giuseppe Rinalti, pe care n-a contenit s-o împărtăşească, pînă la moarte, cui voia să-l asculte, istorisind cum îşi vizase el paşaportul, cum turna cu găleata în ziua aceea, cum ***signora*** Silvestra, însărcinată în a şasea lună cu al şaselea prunc, plîngea pe legăturile cu boarfe şi cum orăcăiau, smîrcîindu-se, micii pelerini — Mario, Sandro, Cecilio, Domenico şi Marco, în ordinea cronologică, zgribuliţi în frigul umed al toamnei, într-o asemenea ţară a blestemu-lui, unde şi elementele naturii se îndîrjeau ostile pînă la sfîrşit.

Au desfăcut boccelele. Au rămas. Au rămas pentru totdeauna.

Copiii au crescut, s-au risipit în cele patru vînturi, adică în patru tîrguri vecine, şi-au găsit rosturi, au izbîndit ei în întreprinderi de binale, în construcţii de poduri, în cioplitul monumentelor funerare. S-a păstrat, fidel meseriei adoptive, nunai fiul cel mai mare. Casa fondată în 1870 a trecut, după douăzeci de ani, la moartea întemeietorului, în mîna lui Mario; pe urmă, după alţi douăzeci, în a treia mînă, din a treia generaţie.

Actualul patron, ***signor*** Alberto Rinalti, e italian numai cu numele şi pronumele, cu acel ***signor*** rostit de concetăţeni fără nici o intenţie maliţioasă, cu certificatul de botez în ritul bisericii romane şi cu două-trei înjurături toscane transmise prin tradiţie orală italienească. Nu tînjeşte după ţărmul Adriaticii şi după cerul slăvit de poeţi, fiindcă nici nu şi le poate imagina; iar geografia şi istoria Italiei le-a învăţat vag şi trăgînd la fit, în Şcoala primară nr. 2, cot la cot cu odraslele indigenilor din mahalaua Trăscău. S-a însurat cu o băştinaşă, ca şi Mario. ***Signora*** Elena Rinalti e născută Lenţa Bîrliba. Dar nu i-a dat decît un fiu, curmînd vîna prolifică a familiei.

Iar junele vlăstar, Giuseppe, e obiectul unor grave îngrijorări. Nu vrea să audă despre onorabila şi fructuoasa carieră părintească. Învaţă italieneşte singur, cu dicţionarul; poartă un medalion cu stema Italiei, agăţat în lănţug sub uniforma de liceu şi a bătut în perete, deasupra patu-lui, o gravură a lui Dante Alighieri, florentinul cu faţa osoasă, cu nas coroiat şi cu bărbia răsucită înainte, ca un vîrf de opincă daco-moldavă.

Prin tradiţie şi printr-o superstiţie negustorească, localul a păstrat aproape

neştirbită orînduiala din anul fundaţiei. Dulapurile, sub uşile lor de sticlă, sînt tapisate şi acum, în interior, cu aceleaşi simetrice rînduri de cutii goale, de carton, în acelaşi format şi din aceleaşi tandre culori: bleu, roz, oranj, gri. Aceleaşi sticle de sirop şi aceeaşi monumentală amforă de cristal, plină pînă la gură cu dragele în aceleaşi culori desuete ale cutiilor. Mesele de marmură vînătă nu şi-au schimbat locul, o dată pentru totdeauna fixat de ***signor*** Giuseppe. Nici cele două oglinzi, acum cu apele împîclite, în care clienţii întrevedeau mişcîndu-se propria lor fantomă din lumea de dincolo. Nici cele patru tablouri, cu rame masive şi poleite, reprezentînd patru episoade culminante din dramatica existenţă a gelosului Othello.

Doar scaunele desperecheate marcau succesivele renovări ale mobilierului. Doar candelabrul din tavan îşi înlocuise lampa burduhoasă de petrol cu un complicat sistem de becuri, cînd s-a introdus lumina electrică în oraş.

Renovări prudente, conservînd cu pietate tot ce mai rezista timpului şi mai putea fi utilizabil, din vestigiile trecutului.

În acest decor permanent, permanent rezervate rămî- neau şi locurile de predilecţie ale clienţilor.

Se întîmplă, bunăoară, uneori, dimineaţa, după sosirea personalului, să se instaleze la o masă şi cîte un necunoscut. Îşi depunea servieta pe scaunul de alături, sau geamantanul de dimensiuni portative, la picioare. Comanda ceai, cafea cu lapte, turcească ori marghiloman. Era servit cu toată solicitudinea cuvenită. Marfă de calitate bună. Patron afabil. Necunoscutul îşi nota în memorie numele cofetăriei, s-o recomande şi altora în treacăt prin oraş.

Dar dacă desfăcea ziarul şi se aşeza pe lectură lungă, cu mare uimire constata un ciudat neastîmpăr la chelner şi la patron. O tuse semnificativă, un scaun mutat fără nici o pricină de la locul lui, un schimb fugar de priviri.

Pînă ce chelnerul, sau chiar ***signor*** Alberto în persoană, îl invita politicos:

— Fără supărare... Vă rog să vă mutaţi alături. Asta e masa lui conu Iordăchel Păun.

Necunoscutul n-avea timp să-şi exprime mirarea sau autoritatea. O privire a patronului la pendulul din perete ţinea loc de argument decisiv:

— E nouă şi-un sfert! Trebuie să sosească din moment în moment.

La masa de alături, soseau, la zece, alţi obişnuiţi tot aşa de statornici. Se primeneau după ceas şi după fazele de metamorfoză ale localului: unii veneau pentru cafea şi partida de table; alţii, la ceasul aperitivului, pentru pateuri, ţuică, mastică, şpriţuri şi vermut cu sifon; după- amiază şi seara, se succedau alte serii — de ambele sexe acestea şi de-o vîrstă încă neameninţată de diabet şi de obezitate — permiţîndu-le să se înfrupte fără risc din specialităţile de confiserie ale casei: ***„prăjituri, bonbons, caramels, café glacé şi alte felurite îngheţate asortate”***.

Plecau, se înlocuiau, îşi cedau terenul. Schimbau reflecţiile de la o masă la alta şi de la grup la grup.

Cei dintîi sosiţi erau pensionarii. Se prezentau cu aceeaşi regularitate cu care, în existenţa lor de funcţio-nari, semnaseră la oră fixă în condica de prezenţă, la tribunal, la primărie, la prefectură, la administraţia financiară, la cazarmă sau la serviciul sanitar. Îşi luau locul lor, la masa lor, pe scaunul lor.

Începeau partida de table cu partenerul lor, la fiecare gherlă aveau exclamaţia lor, după cum aruncau răspunderea ghinionului pe chibiţii lor.

Vreme de două ore, localul dormita în torpoare, cu liniştea subliniată de sunetul monoton al zarurilor şi de tusetele hîrcîite ale bronşitelor tabagice şi incurabile.

Nimeni nu se ostenea să comande. Tabietul fiecăruia era cunoscut. Ca şi numărul bucăţilor de zahăr în cafea.

Într-acest timp, în fumul compact de tutun în care se conservau supravieţuitorii carierelor birocratice, îşi făceau apariţia neregulată clienţii accidentali. O slugă trimisă cu un bileţel pentru o comandă de tort. Uneori, chiar o doamnă în persoană abătîndu-se în treacăt, pentru a reînnoi o provizie epuizată de pesmeţi, pentru cutia de bomboane a unei aniversări. Un proprietar sau arendaş de la ţară, cu lista de cumpărături în mîna pîrlită de soare, cerînd creion să şteargă un capitol din pomelnic. Un copil care-şi desfundase acasă puşculiţa cu economii şi, refu- zînd să dea crezare înţelepciunilor din cărţi, venea să experimenteze pe cont propriu povestea fiului risipitor.

La amiază, fizionomia cofetăriei „Rinalti” se transforma brusc.

Făceau erupţie ofiţerii, dascălii de liceu, avocaţii, slujbaşii în drum de la birou spre domiciliul conjugal.

Atunci scaunele nu mai ajungeau. Consimţămîntul tacit asupra locurilor rezervate era suspendat. Se amestecau vîrstele şi breslele. Madam Rinalti, somnolentă, albă şi puhavă, cu ochii spălăciţi fără gene şi cu un aer resig- nat de martiră fără pricină, înlocuia soţul la casă, lăsînd

toată libertatea de acţiune lui ***signor*** Alberto, care abia prididea, cu un singur chelner, la atîtea comenzi nerăbdătoare.

O oră şi jumătate se încrucişau glasuri pe toate dia- pazoanele; răsunau rîsete, glume şi întreruperi, chemări şi închinări; treceau din gură în gură ultimele ştiri ale dimineţii; se alterna ciocnetul paharelor cu vehementele comentarii ale evenimentelor locale şi universale.

Unii se călcau pe picioare şi alţii înghiţeau strîmb. Unii plecau acasă cu un pacheţel, alţii cu o veste nemaipomenită care le ardea gura. Căci cu tot haosul aparent al acestor dezbateri şi vociferări, o forţă invizibilă şi ocultă canaliza grija dominantă către aceeaşi matcă. Ochii cău-tau mereu pe uşă şi, prin cele două ferestre, afară. Pasi- vul, prezentul şi viitorul trecătorilor de pe stradă era exa-minat prompt şi sumar, destinul lor pecetluit.

Pe urmă, larma se potolea, încăperea se golea treptat. Chelnerul culegea paharele, scutura mesele, răsturna scrumierele şi căra tava de pateuri deşartă.

Totul, reintra în calmul melancolic al unei pustii cofetării provinciale cu specialitatea ***„bonbons, caramels, café glacé”***.

După siestă, se iveau iarăşi pensionarii. La ceasul plimbării, elita feminină şi infanţii respectivi, cu şi fără guvernante, cu şi fără părinţi sau bunice.

Păşea marţial şi închingat în tunică domnul colonel Jack Valivlahidis, zbirul regimentului, privind de la înălţimea sa deşirată mulţimea de rînd, prin gemuşorul monoclului. Se oprea să deguste din pioioare, la galan- tar, paharul său de vermut Cinzano. Răspundea la saluturi distant, cu un deget la cozorocul chipiului. Uneori îl însoţea doamna colonel, Caliope

Valivlahidis, tot aşa de înaltă şi de marţială în rochiile foşnitoare, urmată de Coco, căţeluşul pechinez, care-şi însuşise aroganţa stăpînilor şi era un adevărat personaj al tîrgului, cunoscut, răsfăţat, alintat de toată suflarea civilă şi cazonă din Căliman.

Înaintea cinei se întrunea, cu oarecare absenţe şi cu o mai extenuantă înfrigurare, conclavul de la aperitive.

O animaţie cu alt caracter, monden şi cam stînjenit, căpăta cofetăria „Rinalti" în serile de după spectacol, cînd se abătea vreo trupă de teatru în turneu. Atunci, soţii gălăgioşi de la douăsprezece rămîneau ţepeni şi muţi pe scaune, între nevastă şi mama-mare. Salutau ceremonios de la o masă la alta. Priveau în tavan sau citeau gazetele sosite cu trenul de seară. Căscau, uitînd să mai ducă mîna la gură.

Şi mai ales tăceau.

Doamna în toaletă, care a fost amănunţit studiată de vecinele de lojă sau de fotoliu rezervat, sorbea cu vîrful buzelor lichior cleios din păhărelul subţire şi înalt, imitînd inconştient gestul eroinei din actul III. ***(Decor: la 12 noaptea, pe terasa unui somptuos restaurant, pe ţărmul mării, la Saint-Raphaël.)*** Copiii dădeau iama prin prăjituri, servindu-se singuri cu porţii supranumerare şi abuzînd de certitudinea că nu vor căpăta pe loc, în public, urecheala făgăduită printre dinţi. Mama-mare povestea pentru a nouăzeci şi noua oară o reprezentaţie memorabilă cu Adelina Pati, la care a asistat cînd era logodită cu răposatul bietul Iorgu.

Apoi venea ceasul obloanelor trase.

Întîrziaţii făceau un semn birjelor rătăcitoare cu un cal hleampăt şi strigau birjarului: „Acasă!" — fără să mai explice

unde, fiindcă oriunde se afla casa fiecăruia, pe străzile goale, oarbe şi mute, îşi mai avea locul ei bine întipărit şi în mintea atotştiutorului pilot de pe capră. Burlacii şi gospodarii rău năravişi se abăteau uneori la „Santiago”, cabaret cu ***jazz-band***, numere senzaţionale şi program primenit la cincisprzece zile (cînd dansatoarea spaniolă devenea cîntăreaţă pariziană şi cîntăreaţa berlineză devenea celebra primă-balerină de la Opera din Riga). Alţii, mai fideli tradiţiilor patriarhale, se înfundau la „Mielul alb” ori la „Bercuş”, unde vinul era vechi şi

garantat, grătarul pînă la ziuă şi lăutarii prezenţi la datorie.

A doua zi dimineaţă, obloanele cofetăriei „Rinalti” se ridicau o dată cu sosirea personalului în gară. Încă înainte de a intra pe uşă primul pensionar, printr-un misterios fenomen, bilanţul nocturn al oraşului îl precedase. Nu s-ar putea spune cum şi de unde. Poate radia din pereţii îmbibaţi de efluvii magnetice, din marmura sexagenară a meselor, din scaunele desperecheate, din oglinzile cu luciul fantomatic şi plumburiu, în care trupurile omeneşti apăreau ca plutitoarele cadavre de înecaţi, balansate vertical în fundul oceanului. Poate se materializa filmul acesta al nopţii, cu toate amănuntele, coagulîndu-se instantaneu din nevăzut. În orice caz, întîiul sosit, în lipsă de alt auditor, se adresa lui ***signor*** Alberto:

— Care va să zică, iar au făcut-o lată az-noapte alde domnu’ Tavi şi alde jupîn Picu?

Chiar fără acel „domn” şi „jupîn”, stabilind o bine- precizată distanţă, numai din modulaţia glasului, patronul cofetăriei „Rinalti” putea să deducă uşor oprobriul care

apăsa asupra lui Picu şi Tavi cu pricina, după noua lor ispravă.

Dar comercial şi prudent, ***signor*** Alberto se mulţumea să surîdă discret, abţinîndu-se să manifeste vreo opinie.

Poate nu afla o noutate. Poate, din aceleaşi miste- rioase efluvii, cunoştea şi el, fără să fi auzit de la nimeni, cine a fost la „Santiago”, cine la „Mielul alb”, cine la „Bercuş”; cine, cu cine, cît au stat, ce-au discutat, ce-au consumat, cît au cheltuit şi în ce dispoziţiune au plecat acasă, în birjă sau pe jos. Poate ştia cum toţi ştiau tot despre toţi.

Era însă singurul individ din cofetăria „Rinalti” pe care asemenea chestiuni îl lăsau cu desăvîrşire indiferent. El privea fără să vadă. Asculta fără să audă. Afla fără să-l intereseze. Pentru dînsul clienţii care intrau şi ieşeau, trecătorii de pe stradă, concetăţenii, în casele lor cu uşile închise şi cu perdelele trase, însemnau cafea turcească sau şvarţ, tort sau coniac, vermut cu sifon sau un sfert de kilogram caramele, ***cassata napolitana*** sau dulceaţă de vişine, baclava sau strudel de mere — după consumaţiile de predilecţie, după cumpărături sau comenzi. „ Domnu’ ” Tavi era vermut cu sifon. „Jupîn” Picu era, pînă la douăsprezece, mastică şi, tot restul zilei, turcească amară, dublă. Iar asprul inchizitor, care îi judecase atît de sever şi îi osîndise cu noaptea-n cap, era cafea mică, dulce, subţire, fără caimac.

O dureroasă anxietate îi provocau clienţii necunoscuţi şi meteorici, între timpul de cînd intrau pe uşă şi se instalau la masă, pînă ce-şi exprimau aspiraţiile.

Signor Alberto îi categorisea anticipat, cu emoţia unui jucător care-şi mizează restul averii pe un cal de curse sau pe-o carte. Miza pentru cafea cu lapte. Străinul comanda,

la o oră imposibilă, coniac sau îngheţată de fistic. Mizerie, care-l posomora, nemulţumit de sine şi de client, pe tot restul zilei! Încă mai dureroasă sufe- rinţă îl încerca atunci cînd, din senin, clienţi cu vechime de decenii şi cu obiceiuri imuabile, printr-un capriciu absurd şi pervers, se lepădau de ceai cu rom ca să jindu- iască la cataif cu frişcă, sau treceau de la cafea subţire- dulce la marghiloman. În prezenţa unor asemenea abera- ţiuni, deznădăjduit, renunţa să mai priceapă spre ce ireparabile catastrofe aleargă omenirea ieşită din făgaş, şi, scîrbit, printr-o firească asociaţiune de idei, se întor- cea cu gîndul la Giuseppe al lui, buchirisind pînă la mie-zul nopţii, cu dicţionarul italiano-român alături, în cărţile scoase din pod şi moştenite de la întemeietorul dinastiei, Giuseppe I. Încruntîndu-şi fruntea măslinie şi frecîndu-şi părul creţ şi lucios ca astrahanul, se hotăra să-i smulgă gravura lui Dante din perete, să-i interzică portul medalionului cu stema Italiei sub tunica de uniformă, să-l retragă de la liceu şi, începînd de a doua zi, să-l pună la gura cuptorului, la copt baclavale.

Dar apărea atunci pe uşă un „şvarţ cu rom” sau un „vermut-sifon”, cerîndu-şi într-adevăr respectivul şvarţ sau vermut. Şi totul intra în ordine. Signor Alberto executa comanda, pe urmă rămînea privind cu beatitudine, peste capetele clienţilor, peste acoperişul clădirilor din faţă, dincolo, profilat pe cer, dealul lutos al Călimanului, care nu astupa pentru dînsul nici un orizont, fiindcă nu se întrebase niciodată ce poate să fie pînă la capătul lumii.

Vara, o dată cu vacanţa, orînduielile celorlalte trei sezoane sufereau grave modificări.

Unii clienţi lipseau, plecaţi în vilegiatură. Alţii îşi schimbau orariul, chinuindu-se să-şi umple în vreun fel, fie cum o fi, ziua de libertate a concediilor, prea goală şi prea lungă. Mesele suplimentare de tablă roşie, scoase pe trotuar, tulburau vechile aşezări strategice. Apăreau studenţi zgomotoşi şi studente cu apucături emancipate. Apăreau străini veniţi să-şi viziteze rubedeniile. Poposeau turişti, coborînd din automobile prăfuite şi pretinzînd băuturi cu nume ininteligibile; examinînd cu imperti- nenţă paşnicii consumatori autohtoni ca bestiile curioase dintr-o menajerie; schimbînd reflecţii ireverenţioase pe socoteala lor şi lăsînd în urmă resturi de ţigări englezeşti sau americane în scrumiere, o nostalgie imprecisă, pizmă- reaţă şi totuşi admirativă, în sufletul celor care rămîneau aglutinaţi, la mesele vinete de marmură datînd din 1870, anul fondaţiei.

Grupurile se adunau în dezordine. Se grupau fără nici o normă, în jurul unui nucleu adeseori lipsit de pres- tigiu — primul venit, instalat înăuntru sau afară, sub cortul de doc vărgat sau sub cerul liber, după variaţiile meteorologice: ploaie, vînt, furtună, soare sau umbră.

Printre tîrgoveţii cu obrazul afînat şi de-o jalnică moleşire a sîngelui, se amestecau proprietari, arendaşi şi progeniturile lor, cu feţele dogorite de arşiţă şi numai cu frunţile albe şi lucii, delimitînd precis zona pînă unde au fost apărate de pălăriile cu boruri moi, în nămiezile de la arie, treier, coasă şi secere. Aceştia zguduiau mîinile cunoscuţilor să le smulgă din umeri, purtau jambiere, costume de sport sau straie lipsite de orice eleganţă, descheiate din nasturi şi îmbîcsite de praf.

Erau pe ducă; dar îi apuca noaptea. Se împărţeau în două categorii. Cei care se interesau de preţul vîn- zărilor, fiindcă în fiecare an mai înstrăinau o porţiune de moşie, şi cei care se interesau de preţurile cumpărări-lor, fiindcă în fiecare an îşi mai rotunjeau domeniul.

Pe unii şi pe ceilalţi, îi aşteptau docarele şi automobilele la marginea trotuarului, ticsite cu pachete de la băcănie, cu piese de schimb pentru tractoare, mori şi maşini de secerat, ghemuri de sfoară de manila, trufandale şi saci. Şoferul sau vizitiul se apropia de masă să se achite de anumite însărcinări date special în grijă de coniţa sau coana mare: vanilie, zahăr şi lămîi pentru dulceaţă; borcane, rom şi făină trei nule.

Stăpînul scotea din buzunar, cu un suspin, ultima hîrtie de-o mie, împăturită: — „Uf! Nu s-a mai isprăvit, frate? Hai, pleacă şi adu restul!" Pe urmă se întorcea să continue vorba începută. Discuţiile obşteşti deviau, de la problemele politicii mondiale şi de la indiscreţiile cronicii strict locale, la chestii de bănci şi de poliţe, de giruri şi ipoteci, proteste şi sechestre, preţul vagonului de grîu Brăila-port, greutate hectolitrică şi procent de cor- puri străine.

Generaţia proaspăt înmatriculată, în registrele universităţilor din Iaşi şi din Bucureşti, se regăsea cotidian în vacanţă, solidar dezgustată de monotonia oraşului natal şi anacronic.

Ca să uite această deplorabilă realitate şi să se transporte în ritmul veacului, relua cu energie controversa inepuizabilă a mărcilor de automobil şi a vedetelor de cinematograf. Printr-o deformaţie geamănă cu a lui ***signor*** Alberto, deşi de altă natură, categorisea eliptic concetăţenii după mărcile

automobilelor respective: Buick, Nash, Chrysler, Ford sau Chevrolet, seria şi numărul cilindrilor; iar trecătoarele, după aproximativele sau numai iluzoriile înrudiri de trăsături şi de siluetă, cu Greta Garbo, Lya Mara şi Mary Pickford. Tinerii purtau părul după modelul lui Rudolf Valentino sau Ramon Novaro.

Deschideau gazetele numai la foaia sportivă. Umblau cu capul gol şi, spre scandalizarea veteranilor străjeri ai tradiţiei, se aventurau adeseori în stradă fără veston, numai în cămaşa colorată de Oxford, cu gulerul descheiat, fără cravată şi cu mînecile suflecate.

Cum însă aceştii viitori candidaţi la burtă, chelie, artritism, diabet, la condica de prezenţă, astm şi ajutoriat de primărie se aflau deocamdată deportaţi la mesele periferice şi cum nu aveau încă acces în cercul persoane-lor cu evidentele atribute ale maturităţii şi cuminţirei: burtă, chelie, artritism, diabet ori astm — toţi alcătuiau, în cafeneaua „Rinalti”, numai nişte nomade triburi, gata să se risipească spre alte destinaţii, departe de suprave- gherea incomodă a părinţilor, a bunicilor, unchilor şi fraţilor mai mari.

De altfel, nici nu s-ar fi înţeles unii cu alţii.

Vorbeau într-o limbă străină; timpul şi spaţiul căs- case între părinţi şi copii distanţe interplanetare; copiii deplîngeau, cu o ironică şi adeseori jenată compătimire, ramolismentul părinţilor; părinţii oftau cu îngrijorare, profeţind o soartă cumplită unei generaţii frivole, risipelnice şi lipsită de instinctul de conservare. Părinţii fumau tutun de cutie, în tabachere de metal, cu foiţă job şi cu ţigaretă de chihlimbar sau chiar de cireş, ca să facă economie; generaţia nouă, inclusiv

studentele emancipate, ţigări Bucureşti a 2 lei 50 bucata. Bunicii, unchii şi părin-ţii întorceau hainele pe dos, precum o dovedeau buzuna-rul de la piept, strămutat de la stînga la dreapta; gene- raţia nouă sosea de la Bucureşti şi de la Iaşi cu garderoba masculină şi feminină copiată după idolii filmului de-un sezon.

Astfel, copiii se simţeau stînjeniţi de portul vetust al părinţilor; iar părinţii de portul extravagant al copiilor.

Un cuvînt mai mult să evolueze în oraş evitîndu-se, în constelaţii aparte, ca să se întîlnească faţă în faţă numai acasă, la masă, unde se examinau reciproc deasupra farfuriilor, pe furiş, într-o tăcere încărcată de rezerve şi de drojdia neînţelegerii.

Capitolul VI

CÎŢIVA PRIETENI
ŞI MAI MULTE CARACUDE

În acea dimineaţă însorită de iulie, întîiul sosit la cofetăria „Rinalti” a fost domnul Iordăchel Păun, pensionar, cercetător de documente istorice, urice şi zapise; arheolog, numismat şi autorizat expert în heraldică.

Pentru ***signor*** Alberto: cafea mică, tare, cu un strop de jamaică şi cutia de table nr. 3.

Păşind pragul, domnul Iordăchel Păun privi, peste ochelarii cu rama subţire de aur, la pendulul din perete. Ca şi cum atît aşteptase, pendulul bătu muzical 9 şi un sfert. Domnul Iordăchel Păun simţi, ca întotdeauna, satisfacţia datoriei punctual împlinite.

Nu întîrziase un minut. Dar rămase în cumpănă la alegerea locului.

Masa lui dinăuntru îl aştepta, proaspăt făţuită cu cîrpa jilavă, cu scrumiera curăţată şi cu gazeta din Capitală întinsă pe speteaza de trestie. Îl ispiteau însă, în aceeaşi vreme, mesele goale de afară, trotuarul stropit, umbra încă răcoroasă de sub cortul vărgat.

Signor Alberto curmă indecizia din sufletul clientului, transportînd, din proprie iniţiativă, tablele nr. 3 la o masă de afară, mutînd tot acolo ziarul şi scrumiera de porţelan, anunţînd iminenta apariţie a cafelei.

Gazeta nu era pentru domnul Iordăchel Păun. Nu-şi arunca ochii niciodată asupra evenimentelor din cele cinci continente, fiindcă socotea că nu se mai petrece nimic interesant pe lume de la moartea lui Cuza-vodă. Jurnalul era rezervat pentru partenerul său, domnul Pantelimon Tacu. Acesta trebuia să sosească din clipă în clipă. Domnul Iordăchel Păun se pregăti de adăstat, fără nici un semn de impacienţă. Îndeplini cu strictă meticulozitate ritualul din totdeauna,

răsucindu-şi ţigara, înfigînd-o în ţigaret şi depunînd-o tacticos alături, ca s-o aprindă numai după prima sorbitură de cafea.

Popasul său la „Rinalti” dura puţin. O oră. Trei partide de table. Pe urmă, o pornea după alte ocupaţii, fiindcă îl aşteptau, într-adevăr, sumedenie. Unele în legătură cu îndeletnicirea sa de arheolog, numismat, genealog şi cititor de pergamente. Altele în legătură cu numeroasele comitete şi comiţii, unde era prezident, viceprezident, membru de onoare şi mai ales împăciuitorul cu mult tact şi multă ascultare, cînd se iveau neînţelegeri.

Blajin, tăcut şi îndeobşte preocupat mai mult de slova uricelor decît de dihoniile politice ale prezentului, se bucura în tot oraşul de o mare şi excepţională stimă, cu toate că se strecura printre contemporani străin de pasiunile lor. Nu-l izola surzenia. Afla şi dînsul, ca toată lumea, ce-a săvîrşit unul, ce i s-a întîmplat altuia, ce-l paşte pe al treilea şi ce pune la cale al patrulea.

Dar toate acestea existau pentru el numai ca să le poată asemui cu alte fapte şi întîmplări pline de învă-ţătură, de acum un veac, două ori trei, consemnate în hronici, urice şi zapise. Era un bătrînel curat, îngrijit, politicos şi cu o graţie în mişcări de pe vremea mazurcii poloneze. Părul şi barba, în albul lor imaculat, păstrau încă fineţea mătăsoasă a firului bălan din juneţe. Straiele negre, uzate, însă fără urmă de praf; gulerul şi manşetele tari cu destrămăturile tunse minuţios; batista proaspăt despăturită din saltarul scrinului şi mirosind a sulfină; toate acestea îi dădeau o înfăţişare de sărăcie demnă şi aristocrată, datorită în mare parte coanei Veturia, care-l îngrijea ca pe-un copil bătrîn, cercetîndu-i în fiecare zi nasturii, aşezîndu-i în pungă polul zilnic de cheltuială

şi răsucindu-l de două ori să-l privească înainte de a pleca de acasă.

De un an încoace, descoperise că ultima lui datorie în această viaţă e să ducă la capăt opera pusă la cale împreună cu Sandu Buhuş: reîmpădurirea Călimanului, ca să dea dealului vechea-i splendoare, de pe timpul cînd hatmanul Mitru s-a năpustit din tihăraiele de-acolo, cu arcaşii şi călăreţii lui, asupra oştilor turceşti comandate de Mehmet-paşa.

Golindu-şi cafeaua şi fumîndu-şi ţigara — un fum, o înghiţitură — privea cu duioşie, peste acoperişul caselor, culmea aridă.

Sub ochii lui albaştri şi uzaţi de migăloasa descifrare a literelor slavone încolţeau, din lutul sterp, vlăstarele verai ca în minunile fachirilor, creşteau stufoase, îşi amestecau frunzarul şi crengile, se prefăceau în codru nepătruns, cu poteci mînînd în poieni tăinuite, de dincolo de creastă, unde umbrele oştilor aşteptau umbra unui semnal de bucium ca să năvălească, fără sunet de copite, într-o bătălie a umbrelor înviată din file de cronici.

Aşa l-a găsit domnul Pantelimon Tacu — pentru ***signor*** Alberto: sirop de smeură cu sifon.

Din lumea aceasta reală, l-a deşteptat glasul uscat:

— ’nă’mneaţa, Iordăchel! Ţi-ai pus pahare?

Iordăchel Păun făcu semn că nu şi-a pus ventuze, ceea ce-i atrase dezaprobarea vechiului său amic şi permanentului adversar la tabla

Cu o zi înainte tuşise, zvîrlise ţigara după două fumuri. Acum nu mai simţea nimic. Fumase ţigara cu poftă. Cafeaua era delicioasă. Fusese numai o părere, o încercare.

Dar Pantelimon Tacu nu vedea lucrurile aşa de uşuratic. Continua să clatine din cap, descărcîndu-se de orice răspundere. Tot ce se petrece în jurul lui însemna o ameninţare vicleană de boală, de primejdie, de nenorociri şi de catastrofe, cu deznodămîntul final — moartea.

— Bine, Iordăchel! N-ai nevoie de pahare? Nu-ţi pune!

Exclamaţiile sunau încărcate de prevestiri teribile. Iordăchel Păun se simţea gata să-şi ceară iertare. El nu voia să supere pe nimeni. Făgăduise să-şi pună ventuze. Nu şi-a pus. N-a făcut-o, mai ales ca să n-o alarmeze pe coana Veturia. Însă cruţîndu-şi bătrîna tovarăşă de viaţă, îşi împovărase conştiinţa cu altă vină, nesocotind povaţa unui prieten.

— Îmi pun! îşi luă angajament cu solemnitate. Deseară o rog pe Veturia să-mi pună numaidecît!

Pantelimon Tacu nu se arătă prea convins de eficacitatea unui remediu aplicat cu o întîrziere de douăzeci şi patru de ore:

— Nu-i totuna!

— Ce zici? întrebă Iordăchel Păun, făcînd mîna pîlnie la ureche.

— Nu-i tot aceea! Încearcă! strigă Pantelimon Tacu. Încearcă, dacă n-o fi prea tîrziu!

Cercetătorul de urice şi zapise simţi un junghi ascuţit sub coastă.

Lumina dimineţii se împîcli posomorîtă. Îşi încheie nasturii hainei. Renunţă la a doua ţigară.

Deschise cutia de table şi începu să aşeze tacticos pulurile pentru amîndoi, în poziţiile inamice de atac. În vremea aceasta, Pantelimon Tacu desfăcu ziarul şi, ca în fiecare dimineaţă, se aprofundă în lectura necrologurilor. Nu-i scăpa un mort. Îl interesa

cu deosebire vîrsta. Cînd rubrica era goală, lepăda gazeta decepţionat. Cînd se întindea pe două coloane, o savura cu voluptate. Toţi mureau. El trăia! Mureau oamenii de şaptezeci şi de optzeci de ani mureau şi atîţia de douăzeci, şi de optsprezece, şi de şaisprezece ani!

Tovarăşul isprăvise de înşirat rotiţele albe şi negre.

Aşteptă, privindu-l.

Cunoştea chipul acesta din tinereţe. Dar acum îşi spunea întîia oară că, de douăzeci de ani, Pantelimon Tacu nu s-a mai schimbat; nu i s-a mai adîncit o cută în obraz, nu şi-a mai pierdut un fir de păr din cap şi un dinte din gură. Cei mai mulţi din oraş nici nu-şi mai aminteau să-l fi pomenit altfel. Nici nu-şi închipuiau că a fost vreodată tînăr, aşa cum l-a cunoscut Iordăchel Păun; că a avut altă privire, cu sclipet de viaţă în ea, alt rîs în locul rînjetului acestuia împietrit, cu care sorbea pomelnicul morţilor.

Pentru toţi, era numai aşa şi numai atît.

Un cap respingător şi spîn, ieşit dintr-un guler prea larg, cu porii pielii căscaţi şi presăraţi cu puncte negre, fără picătură de sînge în obraz, cu ochii goi de privire, cum sînt capetele de piatră ale statuilor dezgropate din pămînt, cu profilul ros de umezeală şi de veacuri, mai păstrînd încă fire de ţărînă şi fibre de rădăcini în materia poroasă.

— Gata? întrebă Iordăchel Păun, cu o compătimire subită şi întîia oară lucidă, pentru omul care se teme de moarte şi era mort de mult.

— Încă unul şi gata!

Pantelimon Tacu mai avea de parcurs ultimul anunţ mortuar. Cînd sfîrşi, lepădă

gazeta şi îşi frecă degetele scheletice, ca după o afacere care a izbutit mulţumitor.

— Ştiu c-au fost astăzi, nu e glumă! Şase! Şase, dragă Iordăchel!

Şase muriseră! De douăzeci şi de treizeci de ani. O fată de şaptesprezece... Toţi tineri şi toţi muriseră. Iar el trăia! Ca întotdeauna după asemenea lectură, nu-şi putea stăpîni un simţămînt straniu şi monstruos de satisfacţie. Încă o dată, moartea îl ocolea, alegîndu-şi victimele de aiurea şi împlinindu-şi numărul din alte contingente.

Trase cutia de table înainte şi începu partida, spio- nînd pe figura lui Iordăchel Păun semnele boalei care avea să-l cruţe pe el, de vreme ce se oprea la altul.

Toate mişcările lui erau puţintele şi avare. Îşi economisea forţele. Lepăda zarurile din cornetul de piele, în loc să le arunce. Cînd scotea din joc o piesă a adversaru-lui, nu se ostenea s-o ridice. Îi făcea semn s-o pună singur sus, pe muchea cutiei, la vedere. În schimb, strîngea aproape de tot paharul înalt cu sirop şi sifon, apărîndu-l cu mîna de pericolul unei exproprieri imaginare, hotărni- cind în spaţiu un domeniu al său.

Cu aceeaşi hapsînie a instinctului de proprietate, nu îngăduia chibiţilor să-i mute pălăria şi umbrela care ocupau scaunul de alături, nu permitea chelnerului să-i ridice paharul, chiar după ce-l golea şi încurca masa.

Nu fuma, nu se atingea de băuturi vătămătoare, nu dădea mîna cu nimeni cînd se ivea vreo epidemie în oraş, mirosea a acid fenic şi nu deschisese nimănui casa de moşneag burlac şi chiabur, egoist şi avar, una din cele mai arătoase clădiri de pe Strada Mare, cu împrejmuire de zid, poartă cu suliţi de fier, patru cîini răi în lanţ şi gratii duble la

ferestre, alături de palatul lui Neagu Izbă-şeanu-Recurs, alt bătrîn faimos al ţinutului, bogătanul cel cu trei moşii, trei conace, trei păduri şi 33 procese cu întreaga omenire: vecini, ţărani, fisc, ministere, furnizori şi cumpărători de grîne, samsari, firme străine. La pala- tul lui Neagu Izbăşeanu-Recurs, pe poarta deschisă, se vînturau veşnic automobile şi birje, oaspeţi, rude, prieteni şi avocaţi. În căsoiul lui, hardughie sumbră şi parcă pustie, nici o ţipenie.

Acolo trăia singur ca un huhurez. Geamurile din faţă nu erau niciodată luminate noaptea. Poate nici nu-i călca piciorul în ele cu lunile, ca să nu roadă covoarele şi să nu zgîrîie parchetul.

Trăia într-o cameră dosnică, lîngă bucătărie, cu pat de fier, cu pătură cazonă şi lighean de tablă.

De acolo apărea, ca să poarte în oraş duhoarea lu- gubră de morgă şi să întunece toate bucuriile. Prezenţa lui strecura în cea mai deplină înveselire a tuturor, o nelinişte ascuţită, trecînd din om în om, ca şi cum toţi şi-ar aduce aminte deodată că a uitat acasă lumînarea aprinsă lîngă perdea sau deasupra vrafului de ziare. Prietenia cu Iordăchel Păun, redusă, de altfel, la cele trei partide cotidiene de table, ca să nu se mai vadă apoi tot restul zilei, făcea parte din acele inexplicabile legături dictate de legea contrastelor.

Un singur răzbunător al opiniei generale îl urmărea cu îndărătnicie, îl căuta şi se desfăta cu rafinata cruzime a pisicilor cînd le cade şoarecele în labe. Îl zări şi acum de pe celălalt trotuar. Traversă şi, înainte de a da bună dimineaţa, strigă răguşit la chelner să rînească locul, adică, în limbaj convenţional, să ridice din calea lui pălăria, umbrela şi paharul lui Pantelimon Tacu.

Chelnerul se execută. Proprietarul umbrelei şi pălăriei nu cuteză să opună nici o împotrivire. Înghiţi în sec.

Numai după ce asistă la această operaţie, noul venit le întinse mîna păroasă şi se lăţi pe scaun.

Grigore Panţîru — pentru ***signor*** Alberto: cinci coniacuri Martel — era o făptură bărboasă, cu straiele cafenii lăbărţate, cu guler murdar, cravată înnodată strîmb şi cu nasul socratic străbătut de vinişoare albastre. Îşi scoase pălăria pleoştită, zvîrlind-o în mîna chelnerului din zbor şi dezveli astfel o frunte enormă, prelungită de chelie pînă la ceafă, cu bulbi asimetrici şi cu floacă rară la tîmple. În acelaşi timp, fala, teroarea şi discreditul unei generaţii didactice de mult stinse, ieşise la pensie de două decenii, se apropia de optzeci de ani şi, cu toată viaţa destrăbălată, care-a fost de nenumărate ori obiectul unor anchete fără rezultat, nu-şi pierduse nimic din vîrtoşenia noduroasă a trupului şi din agerimea minţii. În tinereţe, isprăvise studii strălucite la Sorbona, numele lui mai era şi acum citat în publicaţii de specialitate străine, legat de anume probleme întîia oară rezolvate de matematicianul valah; tutuise miniştri care i-au fost colegi de universi- tate şi nu-i ajungeau atunci nici pînă la gleznă. Pe urmă, miniştrii luaseră calea cimitirelor, toţi contemporanii de carieră didactică la fel; numai el supravieţuia, veşnic arţăgos şi mahmur, cînd dădea ochii cu oamenii morţi ca Pantelimon Tacu.

Dar mahmureala se risipea repede. I-o limpezea priveliştea lumii, întotdeauna încîntătoare şi proaspătă pen-tru el. Şi-o limpezea acasă şi altfel, cînd dimineaţa, în zori, mai rezolva şi acum înalte probleme de trigonometrie, de algebră şi de mecanică,

accesibile doar cîtorva duzini de savanţi în Europa.

Întinzîndu-şi picioarele crăcănate sub masă şi scăr- pinîndu-şi pieptul păros prin deschizătura cămăşii fără nasturi, mormăi în chip de bun găsit:

— Tot n-ai murit, Tacule?

Pantelimon Tacu nu răspunse şi dădu gherlă.

— Dacă te-ai apucat ta să dai gherlă la ceasul ăsta, să ştii c-ai intrat în anul morţii!

Pantelimon Tacu subţie buzele spîne şi veştede, mai trase a doua gherlă, pe urmă a treia. Acum era cu ieşirea din casa adversarului, baricadată de şase porţi. Partidă irevocabil pierdută.

— După calculul probabilităţilor, scumpe Tacule, eşti marţ! îl asigură binevoitor Grigore Panţîru. Te povăţuiesc să nu te mai osteneşti degeaba. Nu scapi de-aici, cum n-ai să scapi de cavou!

— Ci lasă-l frate, că l-ai omorît! (interveni Iordăchel Păun, care nu auzea, dar reconstituia spusele lui Grigore Panţîru după mimică şi cuvinte răzleţe.

— Eu îl omor? se miră, scandalizat, conu Grigore. Eu îl omor?... El se omoară! Şi, de altfel, ce-ar mai fi de omorît în el? Priveşte-l, rogu-te! Eu de douăzeci de ani îl privesc şi aştept. Pot spune că atît mă mai ţine în viaţa aceasta, dezonorată de asemenea indivizi pe care-i mai rabdă soarele. Să-i rostesc cuvîntarea funebră, pe urmă să-mi cer şi eu slobozenia. Am să fiu scurt: „Întristată adunare! Priviţi-l, dar nu-l mai bociţi. Fiindcă nu i s-a întimplat nimic nou şi nimic rău! Se temea de moarte şi a scăpat, în sfîrşit, de frica aceasta. Vă întreb acum, întristată adunare, nu este oare vreo deosebire între

acest Pantelimon Tacu întins în sicriu şi între cadavrul care umbla acum trei zile pe uliţa mare cu umbrelă şi cu galoşi? De ce se temea? Ce i s-a întîmplat nou? Ce i s-a întîmplat rău? Numai dacă veţi găsi un răspuns, apucaţi-vă iar de bocit." Mai mult, ce-ai putea spune despre dînsul? Uite-l cum dă gherlă! în afară de gherlă, ce-a făcut? Ce-a dat el vieţii? Pentru cine a trăit? Pentru ce?... Acestea sînt singurele probleme pe care nu le-am putut eu dezlega pînă acum şi pentru care lucru am să mai cer lui ***signor*** Alberto un coniac de urgenţă.

Grigore Panţîru îşi consideră misiunea încheiată.

Acum îşi putea consuma restul coniacurilor pînă la limita de cinci, dezinteresîndu-se de partida de table şi de existenţa jucătorilor. Se rezemă cu ceafa de geam, trase un scaun sub picioare şi aşa, lungit, privi trecătorii şi strada cu o mare mulţumire de a trăi, radiind din toată figura hirsută.

Se întorceau de la piaţă ţărani cu coşurile goale, ţă-rance desculţe. Îl salutau salahorii cu care s-a întîlnit în cîrciumi de mahala. Ochii mărunţi şi lucioşi sorbeau ca ventuzele, avid, tot spectacolul vieţii: soarele torid de iulie, tremurul umbrelor, negustorii din uşile dughenilor, întunericul dinăuntru, de peste capetele lor, unde se întrezăreau nelămurit rafturile goale, un vrăbioi zburînd de pe-o muche de firmă pe o margine de acoperiş, trapul alignit al cailor de birjă. Totul îi producea o egală şi desăvîrşită plăcere. Totul îi părea deopotrivă de vrednic de luare aminte.

Nu era legat de oraşul acesta, ca toţi ceilalţi, prin rădăcini mai vechi şi adînc răsfirate: rubedenii, aşezări bătrîneştii, naştere, ani de copilărie... Venise în tinereţe,

din celălalt capăt al ţării, din Gorj, pentru un singur an, după doctoratul de la Sorbona, ca să aştepte înfiinţarea unei catedre universitare la Bucureşti, înadins pregătită pentru un asemenea element valoros.

A rămas, n-ar putea spune de ce.

Cînd l-au invitat pentru simpla formalitate a concursului, a mototolit adresa oficială, a azvîrlit-o şi nici n-a răspuns. Nu regretă nimic. Pentru el, dealul Căli- manului nu e un obstacol care a astupat priveliştea universului. Universul îl are în cap cu toate legile lui, care adesea îi sînt indiferente, iar alteori îl interesează numai pentru jocul pe lama de cuţit a inteligentei, cînd le descompune şi le recompune geometric, în limpeziciunea cristalină, glacială şi ameţitoare a logicii. Dar acestea sînt chestiuni care-l privesc numai pe el, pe celălalt Grigore Panţîru, încuiat dimineaţa în camera plină cu hîrţoage, cu patul strîmb, cu masa şchioapă şi cu cîrmojuri de pîine, piepteni şi coji de săpun amestecate sub ziare.

Atunci, cu bretelele spînzurate şi cu pieptul flocos desfăcut din cămaşă ca un torace de cimpanzeu, se aşază în faţa tablei bătută în perete de cincizeci de ani şi înşiră cifre, formule şi semne cabalistice, cu o iuţeală vertiginoasă, pînă ce nu mai rămîne între degete cu nimic din bucata de cretă scoasă din buzunar, dintre capete tocite de creioane, cutii de chibrituri, pachete cu resturi de tutun prăfuit şi pipe trimise cadou de foştii elevi. Le suprimă pe toate cu buretele. Îşi caută pălăria slinoasă s-o tuflească pe chelia învălurată, sub care se află adunate şi vii toate învăţăturile lumii; porneşte, uitînd uneori să-şi încheie nasturii. Cînd a călcat afară, îl înghite îndată viaţa cea lacomă a

tuturor şi mai ales a celor mărunţi şi simpli. Îl cheamă şi-l îndestulează.

— Cu plecăciune, coane Grigore!

— Să trăieşti! Sănătate, Tache!

Trecătorul care i-a dat bună ziua se clatină. E beat de cu dimineaţă, sau poate nu s-a trezit de az-noapte. Îl cheamă Tache Fanaragiu, şi e într-adevăr fanaragiu în mahalalele mărginaşe, unde nu s-a tras firul electric. E un ticălos şi un beţiv. Dar Grigore Panţîru i-a răspuns cu o mare simpatie şi îl priveşte din urmă cum se leagănă în mijlocul străzii, cu o înduioşare paternă. Înţelege tot, iartă tot: slăbiciuni, pasiuni, păcate... Urăşte numai ceea ce e mort, uscat, îmbălsămat, împotriva naturii, cum îi pare acest Pantelimon Tacu, de alături.

— Bună dimineaţa, coane Grigore! Am dat cep aseară poloboculuí de la Huşi. S-arată fain, coane Grigore.

— Bravo, Grimberg! Am să trec să văd cu ce marfă te lauzi.

— Poftim, coane Grigore! V-aştept numaidecît.

Moise Grimberg n-are s-aştepte mult. Cum n-are mult de aşteptat nici Bercuş, nici atîţia cîrciumara din centru şi mai ales de la periferie. La toţi le vine rîndul, azi sau mîine. O ştie şi el. O ştie şi Grigore Panţîru.

El nu şi-a pus niciodată animalul la penitenţă. L-a lăsat să se tăvălească în îndestulările lui de animal; iar recunoscător, trupul i-a păstrat ascuţimea minţii intactă şi rece, în ciuda anilor şi a decrepitudinii, care pe toţi cei din jurul luii nu i-a cruţat. Toţi, cîţi îi osîndeau apucă-turile dezmăţate şi îi deplîngeau însuşirile irosite, au putrezit acum. Îşi dădeau cuminţenia lor pilduire, iar în urmă n-au lăsat nici măcar amintirea numelui. Şi-au cumpătat fiecare pas, au

agonisit, s-au lipsit de plăceri şi de bucurii, au încercat să se înalţe pe cioturile lor de aripi neputincioase şi au căzut după o scurtă pîlpîire — ori s-au tîrît toată viaţa, ca viermii. Sfîrşitul a fost acelaşi. În patul agoniilor zvîrcolite, în jilţul de paralizaţi, într-o moarte cunoscută mai dinainte, ca etapele unui fenomen chimic pus sub observaţie, într-un laborator. S-au privit murind cu ochii la termometru şi la bule- tinele de analiză.

— Sănătate şi voie bună, coane Grigore!

— La mai mare, Tănăsescule! La mai mare! Cînd pleci?

— Marţi, coane Grigore!

— Bravo! La mai mare!

Grigore Panţîru face semn în sus, cu mîna păroasă în care ţine pipa, spre o scară invizibilă pentru măsurătoarea mărirîlor. Doctorul Vîlcu Tănăsescu se mai întoarce, peste coşul trăsurii, să fluture degete înmănuşate, mulţumind urărilor. De-o săptămînă, apăruse decretul de numire în gradul de şef al unui mare spital din Iaşi. A fost elevul lui conu Grigore; iar Grigore Panţîru şi-l aminteşte în banca a treia, din stînga, lîngă fereas- tră — un băieţoi molîu, cu mîinile ieşind prea lungi din mîneci, cu fruntea plină de coşuri şi cu o scăfirlie tunsă de maşina numărul zero. Acum e chirurg cu mare viitor, vestit dincolo de hotarele Călimanului. Încă o surpriză din altele o sută. El a văzut primenindu-se aşa un rînd de oameni şi altul, şi altul. Pe unii aici, sub ochii lui. Pe alţii îi urmăreşte de la distanţă, unde-au ajuns.

Iar trecerea lor prin viaţă, de cînd au intrat întîia oară pe poarta şcolii, cu pantalonii scurţi, ţinîndu-se sfioşi de mîna mamelor, pînă ce-au sfîrşit la chelie şi sprijiniţi în baston; trecerea aceasta pain viaţă, cu neprevăzuta

metamorfoză din două, trei sau patru deceniii, îi este un spectacol tot atît de palpitant ca perindarea trecătorilor pe stradă.

Scuturã pipa pe marginea mesei, scormonind scrumul cu un ciot de briceag.

Duhoarea infectă de tutun ordinar copleşi mirosul de acid fenic din hainele lui Pantelimon Tacu. Pe urmă, Grigore Panţîru îşi îndopă luleaua din nou. Scotoci după chibrituri în buzunarele pline cu sfori, capete de creioane, carnete unsuroase şi fărămituri de cretă; mormăi mul- ţumit cînd descoperi cutia, aprinse şi începu să pufăie cu nemărginită fericire.

— Ce, ne părăseşti, Iordăchel fiule?

Iordăchel Păun îşi îmbumbiase mănuşile de aţă cenuşie. În picioare, se pregătea de plecare, potrivindu-şi pălăria de pai, demodată dar spălată de coana Veturia cu acid oxalic.

— Un comitet, coane Grigore. Am un comitet...

— Ştiu, ştiu! Ţi s-a împlinit ceasul. Te-ai achitat de tabiet... Pleacă la datorie şi împacă-l pe Emil Sava cu preafrumoasa şi crepusculara coană Caliope, că se întîm- plă conflict între armată şi autoritatea civilă.

— Ce spui? Că n-am auzit.

— Mergi înainte fără grijă! N-ai nevoie s-auzi. Ceea ce faci tu e întotdeauna bine.

Iordăchel Păun înţelese pe jumătate şi surîse cu indecizia stingherită a surzilor. Îşi netezi, sub borul pălăriei, părul fin şi moale ca blana de pisică albă, salută ceremonios şi porni cu paşi mărunţi să aplaneze conflictul dintre domnul prefect Emil Sava şi doamna colonel Valivlahidis, crepusculara fostă frumuseţe a ţinutului.

Un timp, rămaseră alături la masă numai cei doi inamici implacabili.

Nu-şi vorbeau.

Din cînd în cînd, Grigore Panţîru scotea pipa din gură, se uita peste umăr la vecin ca la un vierme şi scuipa scîrbit printre dinţi.

Printr-o tainică fascinaţie, însă, Pantelimon Tacu nu se putea desprinde de pe scaun. Aceasta i se întîmpla întotdeauna. I se părea că Grigore Panţîru deţine secretul sănătăţii şi al vieţii veşnice. El era scutit de tributul celor-lalţi muritori. Şi stînd lîngă dînsul, respirînd din aerul lui, se simţea imunizat, avea iluzia că-i sustrage puţin din acest elixir.

O plătea scump. Peste seamă de scump. Dar n-avea încotro.

Cuvintele lui Grigore Panţîru, privirea dezgustată, rîsul lui răguşit, îi răsuceau vîrfuri de cuţit în inima de iască. Ştia că, la noapte, toate au să-i revină prin somn, cînd se zvîrcoleşte chinuit de visuri urîte în patul cu mindir şi pătură cazonă.

— Nu mai vrei să iei un coniac, Grigore? încercă să-l îmblînzească, biruindu-şi zgîrcenia.

Grigore Panţîru ridică sprîncenele stufoase, cu o mirare exagerată şi batjocoritoare.

— Mă-ăăi! De cînd te-a lovit damblaua risipei? Îţi spuneam eu c-ai intrat în anul morţii!

Şi îndată:

— De altfel, ştiu de ce-o faci. Fiindcă eşti sigur că n-am să primesc un coniac de la tine, cum nu primesc nimic de la nimeni. Am să admit o singură excepţie. La pomana ta! Trebuie să se afle prin pivniţă pe la tine, ascunsă, vreo sticlă de coniac de pe vremea cînd n-aveai tidva asta de cioclu. Au să mi-o ofere recunoscători, moştenitorii, ca unuia care ţi-am scurtat eu multe zile. Şi am s-o deşert, Pantelimonică fiule, pînă la fund, călare pe cavoul tău. Parcă mă văd,

întrebîndu-te la fiecare înghiţitură: „Cum te simţi, dragă Tacule? Gîl-gîl! Nu ţi-e cam răcoare, Pantelimoane fiule? Gîl-gîl!” Aceasta sper că se va întîmpla cît de curînd. Să nu mă ţii mult!... Acum curăţă locul, că-mi strici bunătate de dimineaţă cu soare.

Pantelimon Tacu se mută resemnat la altă masă.

Năvăliră, cu explozie veselă de glasuri, doi tineri şi o fată, în costume de tenis, cu rachete subsuoară. Din picioare, au ciugulit cîteva caramele, o prăjitură, au golit paharele brumate cu apă şi au plecat mai departe, spre terenul de joc, care e în grădina mare, în faţa gării.

Mersul lor era elastic, uşor, avîntat în acelaşi pas ritmic, pe tălpile moi de azbest. Glasul lor umplea strada. Costumele, uşoare şi albe, adunaseră toată lumina dimineţii de iulie.

Pantelimon Tacu îi privea din urmă cu ochi mocniţi.

Grigore Panţîru cu o mare plăcere.

Ca plăcerea să-i fie deplină, în aceeaşi clipă, se opri în faţă, din viteză, cu toate roţile frînate brusc, auto-mobilul lui Octav Diamandescu — pentru întreg oraşul, Tavi, pentru ***signor*** Alberto: vermut-sifon.

Tavi închise motorul, rîzîndu-şi singur unui gînd. Trecu picioarele peste portieră şi, sprijinit cu o mînă în volan, sări direct pe trotuar. Îşi rîse, de astă dată, încîntat de reuşita saltului.

Pe urmă rîse soarelui, rîse automobilului cu aripile ciocnite, rîse unei pete de unsoare de pe mîneca hainei de ***fresco*** cenuşiu, rîse mănuşilor noi şi plesnite la cusătură. Trimise un salut cu vîrful degetului, ca o pomană generoasă, spre masa lui Pantelimon Tacu şi

întinse amîn- două mîinile larg deschise lui Grigore Panţîru.

— Ah! Bine că te-am găsit, coane Grigore. Eşti rechiziţionat. La şase, cum se răcoreşte, te ridicăm pe sus şi plecăm la ţară. Merge şi Picu, Ionel, Mîntulescu, Guţă, toată banda. Aprobat?

— Aprobat!

— Poate aducem şi un papagal de la „Santiago", Nu te supără? Un papagal de sex feminin, care cîntă, vorbeşte, dansează — de-ai zice că-i om şi că poate mai şi gîndeşte. În orice caz, îşi exprimă opinii...

— Aduceţi şi un papagal de sex feminin. Nu mă supără. Nici măcar nu mă interesează, la vîrsta mea...

Tavi rîse dinainte, închipuindu-şi scena de deseară dintre papagal şi conu Grigore. Dar tot aşa ar fi găsit pentru ce rîde chiar dacă, prin absurd, Grigore Panţîru s-ar fi opus la aducerea papagalului de sex feminin de la „Santiago". El era fericit din principiu de tot ce i se întîmpla, bun sau mai puţin bun. Plimba prin oraş şi prin viaţă un rîs tonic, care-i dezvelea dantura puternică, intactă şi albă, luminîndu-i de la distanţă faţa bronzată de vînturi şi soare. Încă unul care-şi rîdea de boală, de moarte, de griji! Trecuse cam de multişor de treizeci de ani. Dormea numai trei nopţi din şapte ale săptămînii, dădea gata un automobil la trei ani, nu renunţa la luna lui de iarnă în străinătate şi, în loc să-şi părăduiască moşia părintească, îi mai adăuga un petic cumpărat în fiecare toamnă, tocmai de la vecinii care se pregăteau să i-o înghită după moartea bătrînului Tică Diamandescu.

Sosirea lui a fost ca un apel la adunare pentru clienţii cofetăriei „Rinalti".

Unul cîte unul au prins a răsări din toate cotloanele unde întîrziaseră. Mai întîi Picu

Hartular, cu cocoaşa îmbrăcată în veston verde, cu pantaloni albi, pantofi albi, cămaşă de mătase şi cravată asortată. Pe urmă, făpturile cu personalitatea mai ştearsă şi cu portul mai discret. Caracudele! Aceştia se mulţumeau să încapă pe un scaun, să tacă, să asculte şi arar să aventureze o reflecţie, o palavră ori o snoavă de mult rumegată, în jurul mesei unde cuvînt aveau de drept numai conu Grigore, Tavi şi Picu Hartular. O scurtă recapitulare a situaţiei a fost consacrată conflictului dintre doamna colonel Valivlahidis şi domnul prefect Emil Sava, cu prilejul serbărilor organizate de societatea filantropică „Mitru Căliman”.

Pentru Tavi, povestea era plină de toată nostimada; pentru Picu Hartular fericita ocazie să plaseze o anec- dotă răutăcioasă, mai mult sau mai puţin autentică, privind direct tinereţea furtunoasă şi mult filantropică a doamnei colonel Caliope Valivlahidis. Toată arta acestor anecdote şi toată ambiţia lui Picu Hartular se afla în gradarea savantă a efectului cu un glas cavernos de ventriloc, fără nici o tresărire de rîs şi de înveselire. Picu Hartular termina, iar pe figura lungăreaţă, agresivă şi chinuită, de infirm, nu se mişca un singur muşchi. Îşi scutura cu un bobîrnac un fir invizibil de praf de pe mîneca hainei, se strîngea în cocoaşă ca un curcan înainte de a da glas, dar nu dădea glas.

Lăsa auditorul să rîdă şi îşi examina, foarte absent în acest timp, mîinile albe şi îngrijite, unghiile date cu ojă, de care era tot atît de mîndru, ca şi de costumele, de cravatele, cămăşile, pălăriile, pantofii şi batistele cu monogramă, unice în tot oraşul. Avea faimă de gură rea şi îşi cultiva faima. În acest scop, în craniul cu păr rar, blond şi

cu cărarea impecabil trasă din mijlocul frunţii pînă la ceafă, păstra fişa tuturor concetăţenilor, dosarul tuturor scandalurilor, arhiva tuturor evenimentelor.

Avocat temut la bară, ţinea să fie tot atît de temut în viaţa de toate zilele, poate fiindcă numai aşa cocoaşa din spate îi părea o povară mai uşor de purtat în lume.

— Domnul Blîndu, cu blînda sa!...

Anunţase, rostind cuvintele inocent şi plecîndu-şi îndată ochii roşcaţi de iepure de casă, să-şi cerceteze lacul unghiilor. Dar toţi de la masă au surîs, ba unii au rîs de-a binelea cu hohote, căci domnul primar Atanasie Blîndu şi „blînda sa" îşi aveau o poveste eu cîntec. Trecuseră în automobil, salutînd şi răspunzînd la saluturi, afectuoşi şi tandri. Picu Hartular ştia însă şi avusese grijă să istorisească tuturor, cum domnul Atanasie Blîndu duce o viaţă de infern cu a doua sa soţie, doamna Clemence Blîndu, femeie tînără, nevricoasă, cu gheare ascuţite, care lăsau uneori urme de tatuaj pe obrazul placid al domnului primar.

Pe trotuarul din faţă, călcau privind în pămînt o pereche în straie de doliu. O fată tînără şi palidă, strîn- gînd la piept un braţ de flori albe. Un bărbat încă tînăr, nebărbierit, cu mersul ciudat, stîngaci, împleticit.

— Hm-hmm!

Exclamaţia lui Picu Hartular, în cavernosul ei laconism, condensa epilogul unui roman de toţi cunoscut.

Treceau spre cimitir Nadia Trifan şi Magîlea. Se duceau să pună flori pe mormîntul Corneliei Trifan, îngropată în ajun. Ceea ce pentru toţi însemna că Magîlea a şi început să se consoleze şi să consoleze pe a treia fată a lui Tudose Trifan.

— Lasă-i în pace! Pe ăştia lasă-i în pace! ceru graţie, în numele lor, Grigore Panţîru.

— Parcă Magîlea are nevoie de autorizaţia mea sau a dumitale, coane Grigore!

Picu Hartular era gata să mai adauge ceva. Dar rămase cu ochii fixaţi spre capătul străzii, cu o cută de atenţie între sprîncene.

— Pantera neagră! vesti o caracudă de la masă.

Picu Hartular nu dădu semn că a auzit. Caracuda stărui:

— Ea e, Picule! Meduza, c-un tip!

Într-adevăr, dinspre capătul străzii, se apropiau Adina Buhuş şi Tudor Stoenescu-Stoian. Îşi simţeau cotul, într-o intimitate inconştientă, pornită mai mult de la Adina Buhuş, după confesiunile ei de-acasă. Vorbea însufleţit, cum nu-i era în fire şi cum n-o văzuseră prea adesea observatorii de la postul strategic „Rinalti". Îi arătase jumătate de oraş lui Tudor Stoenescu-Stoian şi acum treceau să exploreze cealaltă jumătate.

De la toate mesele de pe trotuar, salutul a fost deopotrivă de adînc, cum se cuvenea pentru nevasta unui om atît de iubit şi de prieten cu toată lumea, ca Sandu Buhuş.

Tudor Stoenescu-Stoian răspunse glorios. Niciodată nu-l salutase un grup atît de divers şi de numeros — o adevărată manifestaţie.

— Aista-i amicul lui Sandu! L-am văzut ieri în gară! glăsui bucuros Tavi, ca şi cum anunţa sosirea unui scump prieten personal. Pare băiat bun după mutră! adăugă optimist.

— Cafea cu lapte! îi aplică diagnosticul Picu Har- tular, cu intuiţia lui ascuţită de infirm. Inodor, incolor, insipid.

— În orice caz, Pantera neagră se pare că s-a resem- nat şi la cafea cu lapte! insinuă a doua caracudă.

Iar cea dintîi, ca să nu se lase mai prejos, ceru ascultare, prinzînd curaj:

— Să vă spun una bună. Ascultaţi, Picule? Asta-i pentru colecţia ta. O trimite alaltăieri nevastă-mea pe servitoare, pe Domnica, la madam Buhuş, cu un bileţel. Să-i ceară o carte, ori aşa ceva. După ce vine cu răspunsul, o întreabă nevastă-mea: „Ce făcea coniţa?" Domnica, de colo: „Ce să facă! Stătea în sticlăria dumisale, că are o odaie de parcă-i sticlăria lui Carol Blehes — geamuri, lămpi, vaze, pahare!" Nu-i bună, Picule?

Picu Hartular nu se pronunţă.

Cu genele îngustate privise în urma celor doi, pînă ce-au cotit pe strada Sfinţii Voievozi. Găsise pe masă un capăt de creion, din cele pe care le deşerta întotdeauna din buzunări Grigore Panţîru, cînd îşi căuta cutia de chibrituri. Mînuind cu dexteritate vîrful tocit, desena o figură încă nelămurită, o încîlceală de spirale ca vrejii de viţă. Tavi Diamandescu încercă să desluşească desenul, cercetîndu-l din sus şi din jos, dintr-o parte şi din alta, cum se trudesc copiii să dezlege chestiunile de rezolvat. Îi păru sforţarea prea mare şi renunţă. Caracuda, decepţionată de efectul prea searbăd al istorisirii sale, apela în dreapta şi-n stînga, milogind o aprobare:

— Spuneţi voi dacă nu-i bună asta? Sticlăria lui Carol Blehes, geamuri, lămpi, vaze, pahare? Pantera neagră, în sticlăria lui Blehes!

— Dacă mă mai plictiseşti o dată, te trimit la masa lui Tacu! mormăi Grigore Panţîru.

Caracuda vru să protesteze. Privirea severă a lui conu Grigore îi opri glasul în gîtlej.

Abia pe urmă pricepu.

Din spatele lui, venea Sandu Buhuş. Strînse mîinile tuturor, începînd cu Grigore Panţîru.

Merse chiar să strîngă şi mîna lui Pantelimon Tacu, înţepenit pe scaun de-un ceas, în cotlonul său periferic, singur şi ocolit ca un ciumat de cei care intrau, se apropiau, ieşeau.

Signor Alberto nu mai aşteptă comanda. Pentru el, Sandu Buhuş însemna „un rînd la toţi”. La toţi — minus conu Grigore, fiindcă, mai întîi, conu Grigore îşi împlinise limita de cinci coniacuri matinale; fiindcă, mai apoi, nu admitea să-i plătească nimeni vreo consumaţie. În schimb, Pantelimon Tacu profită de ocazie şi ceru al doilea sirop cu sifon, deşi nu era satelit la sfatul cel mare.

— Am o bucurie! anunţă Sandu Buhuş, netezindu-şi mustăţile de focă. Am să vă vestesc o bucurie mare...

— Am văzut-o. A trecut pe stradă... vorbi Pîcu Hartular, fără să ridice ochii, conţinuînd să deseneze.

Pe urmă îşi dădu seama şi acoperi desenul cu scru-miera de porţelan.

— Ce vrei să spui? Cum, adică, ai văzut o bucurie trecînd pe stradă? se miră Sandu Buhuş.

— Foarte simplu. Nu e vorba de prietenul tău, bucu- reşteanul, cu care ne-ai îmbuibat capul de-o săptămînă?

— Da. Ei şi?

— Da. Ei şi? îi repetă întrebarea Picu Hartular, cu vocea amplificată în cutia coşcoavă a toracelui, ca într-o cameră de rezonanţă. Ascultaţi-l, fraţilor, cum se face a nu pricepe! Să te lămuresc, Sandule dragă, Sandi, Didişor!... Ei şi? Şi acest prieten de fason bucureştean a trecut adineaori, spre Sfinţii Voievozi, cu madam Buhuş. El este bucuria pe care voiai să ne-o anunţi. Pe el l-am văzut cu toţii trecînd pe stradă. Deci, ţi-am văzut bucuria trecînd pe stradă. ***Quod erat demonstrandum!***[11]

Sandu Buhuş dădu semnalul rîsului, deşi nu prea înţelegea unde stă hazul acestui silogism cam tras de păr.

Făcea, însă, ca toţi auditorii lui Picu Hartular. Se înveselea de orice încheiere rostită flegmatic de mult- temuta gură-rea a tîrguluii, fiindcă, sub spusele cele mai anodine, bănuia intenţia unui umor ascuns. Picu Hartular îi reteză însă rîsul:

— Stai, că n-am isprăvit, dragă Sandule. Vrei, de- sigur, să ne afli şi opinia? Să-ţi trăiască! Mi-ai făcut Bucureştii de rîs... Probabil că l-ai cules de prin gropile lui Ouatu, după cum arată.

Sandu Buhuş îşi pleoşti mustăţile, cu o mutră foarte nefericită:

— De ce vorbeşti aşa, Picule? E un băiat admirabil! O perlă de băiat... Cînd ai să-l cunoşti...

Se adresă tuturor, apelînd la un plebiscit general:

— Şi încă nu v-am spus. Judecaţi şi voi. Nu ştiam încă ceva nou! Cum ne-am pierdut din vedere de atîta vreme, nu m-a mai ţinut în curent. Aseară abia am aflat. Imaginaţi-vă! E prieten inseparabil cu Teofil Steriu, cu Iuraşcu, cu Stamatian. A trăit numai în cercul lor...

— Asta-i ceva admirabil! recunoscu Tavi Diaman- descu, bucuros că are de ce se bucura.

Chiar caracuda se mişcă pe scaune cu oarecare semne de curiozitate şi interes.

Dar Picu Hartular nu se lăsă bătut. Însinuă bănuitor:

— O fi! Se vede că s-au isprăvit oamenii interesanţi în Bucureşti şi atunci, neavînd încotro, s-au mulţumit şi bieţii Steriu, Iuraşcu, Stamatian, cu asemenea amici, cum ne mulţumim fiecare din noi cu toată caracuda

asta, în lipsă de altceva... În acest caz, însă, ce caută aci? Cum de
l-a lăsat pe Steriu, pe Iuraşcu, pe Stamatian, să-i schimbe pe-un tîrg păcătos de provincie?

— Acum, dă-mi voie să-ţi replic şi eu: Foarte simplu, dragă Picule! rosti, misterios şi triumfător, Sandu Buhuş.

— Simplu? Foarte simplu? se minună insinuant Picu Hartular.

— Dar nu?

— Eu aş zice foarte enigmatic şi de necrezut.

— Ba foarte, foarte simplu, fiindcă a venit să lucreze... Renunţă la viaţa de Bucureşti, la amici, la telefoane, ceaiuri, mese, ca să poată lucra aici. E publicist. Scriitor. Are de gînd să ne dea o operă mare şi eu socot o mîndrie că prin mine a venit aici. Că prin mine opera aceasta va rămîne legată de numele tîrgului nostru. Deocamdată, bagajul lui se rezumă la două romane pe sfîrşite. O ultimă revizuire, şi-s gata pentru tipar... Material mai are pregă- tit pentru alte vreo trei... Iată de ce-a venit, dragă Picule. ***Quod erat demonstrandum!***

În dorinţa sa generoasă să pregătească o atmosferă cît mai prielnică prietenului, Sandu Buhuş minţea cu nevinovăţie şi cu entuziasm, inventînd romane pe terminate şi în preparaţie, despre care Tudor Stoenescu-Stoian nu-i pomenise nimic.

— Cum zici că-l cheamă? întrebă perfid Picu Hartular, pipăindu-şi cravata verde şi micşorîndu-şi ochii roşcaţi.

— Tudor Soenescu-Stoian! îi repetă numele, cu reproş, Sandu Buhuş. Vi l-am spus de-o sută de ori...

— Stoenescu-Stoian? Despre un romancier cu numele acesta încă n-am auzit. Aţi auzit voi

cumva? Poate ai auzit dumneata, coane Grigore, care ştii tot, cunoşti tot?

— Dar îţi spun că n-a publicat încă nimic, sau prea puţin, se înverşună Sandu Buhuş să-şi apere prietenul. N-a fost grăbit. E din altă şcoală. Un giuvaergiu al frazei, dragă Picule. Şcoala lui Flaubert.

— Haide! Isprăviţi odată. Lăsaţi-l pe Flaubert în pace şi să vorbim despre altceva! interveni autoritar Grigore Panţîru, citind, pe figura amărîtă a lui Sandu Buhuş, cît suferă pe urma acestei discuţiuni. Voi, poşta tîrgului, caracudele, nu mai ştiţi nimic? Ce căutaţi aici la masă, dacă n-aţi adus nimic nou? Deşertaţi-vă tolba cu minciuni.

Picu Hartular nu lăsă caracuda să-şi împlinească misiunea. Cu voce încă mai cavernoasă, anunţă:

— De altfel, iată-l pe domnul Tudor Stoenescu-Flau- bert! Se întoarce singur, recitîndu-şi ultima frază din capitolul penultim al antepenultimului roman. Ceva, bineînţeles, à la Flaubert: ***„C'était à Megara, faubourg de Carthage, dans les jardins d'Hamilcar"...***[12]

Tudor Stoenescu-Stoian venea într-adevăr, singur, dinspre strada Sfinţii Voievozi. Nu arăta de fel să-şi recite ultima frază din capitolul penultim al antepenultimului roman.

Se apropia cu ţigara în colţul gurii, cu borul pălăriei tras strengăreşte pe-o sprînceană, cu o înfăţişare de om voios şi deschis, vagabondînd prin oraş fără ţintă.

Aşa îl dăscălise Adina Buhuş.

Pe îndelete, metodic, îi arătase că prima vedere la faţă cu viiitorii lui concetăţeni e decisivă pentru viaţa de mai tîrziu. Adina Buhuş, ea îl zărise întîi pe Sandi la masă. Ea socoti momentul prezentărilor propice. La aperitive, toţi sînt dispuşi să vadă lucrurile în

culori trandafirii, cu o mai generoasă simpatie. Şi ca atare, îl expediase; iar ea pornise acasă cu o birjă, pe altă stradă, evitînd să mai treacă pe dinaintea postului de observaţie.

Manevră pe care Picu Hartular o înregistrase în toate amănuntele, peste umărul lui Sandu Buhuş, în vreme ce vorbea gesticulînd cu mîinile subţiri, albe şi lungi, răşchirînd puţin degetul mic al stîngei, ca să pună în evidenţă inelul gros, cu piatra ca ochii iepurilor de casă şi ca ochii lui.

Tudor Stoenescu-Stoian se opri în faţa mesei cu o surpriză foarte izbutit jucată. Era, în acea bucurie înfrî- nată de stînjenire, ceva încă din timiditatea firească a celuilalt Tudor Stoenescu-Stoian de pe Calea Victoriei şi din restaurantul Gării de Nord. Mai era încă şi un artificiu de tactică — aşa cum îl sfătuise Adina Buhuş, să pară că l-a întîlnit pe Sandi din întîmplare, înconjurat de amici şi de caracude.

După asemenea dovadă de savantă duplicitate, Picu Hartular îl categorisi imediat printre indivizii primejdioşi şi ascunşi. Văzuse cum Adina Buhuş şi-a arătat bărbatul de la distanţă, cum au întors amîndoi capetele, cum pro- babil i-a identificat doi-trei comeseni mai însemnaţi, punîn- du-l în gardă. Iar individul se prefăcea că l-a zărit cu totul neaşteptat pe Sandu Buhuş!

Prezentările au fost lungi. Tudor Stoenescu-Stoian suportă examinarea din creştet pînă în tălpi, cu senzaţia unui recrut în pielea goală, în fata comisiei medicale. În special caracudele luară notă atentă de toate amănuntele fizice şi vestimentare, rezervîndu-şi din ochi, unul altuia, făgăduiala de a le discuta mai pe larg cînd vor rămîne singuri.

Sandu Buhuş strigă la chelner:

— Un scaun pentru conu Tudor!

— Poftiţi! Luaţi loc, coane Todiriţă! se agită Neculai, trecînd scaunul peste cocoaşa lui Picu Hartular şi insta- lîndu-l alături.

Signor Alberto, rob vechii sale pasiuni, se chinuia să prevadă cam ce-ar putea să comande acest client nou-nouţ. Mizã fără prea multe iluzii, la întîmplare, pentru vermut- sifon, şi îşi spune în acelaşi moment că s-a grăbit. Era un client de cafea cu lapte, dar nu era ora cafelei cu lapte.

— Un vermut-sifon pentru conu Todiriţă! transmise, cu vehemenţă, comanda, Nicolae.

Acest început de bun augur asigură noului venit, pentru totdeauna, simpatia lui ***signor*** Alberto. Într-adevăr, Alberto Rinalti simţi acea rară emoţie a jucătorului care era să mizeze pe un număr bun la ruletă, a ezitat, a aşezat jetonul pe alt număr, s-a răzgîndit în ultimul moment şi a pus tot pe cîştigător. Unui asemenea număr mărinimos, cu toată ingratitudinea jucătorului, i se cuvine recunoştinţă eternă.

Tudor Stoenescu-Stoian, ignorînd cu desăvîrşire că îşi cucerise o simpatie, după cum ignora că are de pe acum un inamic, se aşează pe scaun cu un surîs nevinovat şi molîu. Nu-i era îndemînă sub atîtea priviri iscoditoare.

Ca să facă şi el ceva, împinse în lături scrumiera de porţelan.

— Pardon! i-o trase îndărăt Picu Hartular.

Mişcare repede, dar nu îndestul de scurtă. Tudor Stoenescu-Stoian avu timp să întrevadă ceea ce nu putuse desluşi Tăvi sau încă, poate, nu era atunci terminat: un cap de meduză, cu şerpii încolăciţi în jurul frunţii, cu ochii imens de cercănaţi.

Nu dădu, însă, nici o însemnătate desenului.

Avea să-şi amintească mai tîrziu. Mult mai tîrziu. Acum surîdea fericit, fiindcă privirea lui se întîlnise cu a lui Tavi Diamandescu şi fiindcă, după stînjenirea din primul moment, descoperea voluptatea de a se afla centrul unei atenţiuni generale, de care nu s-a bucurat încă niciodată.

Deschise cutia cu ţigări străine. O deschise, bine- cuvîntînd ezitarea din Gara de Nord, cînd vînzătorul i-a întins cutia cu cincizeci de bucăţi, în loc de douăzeci cît ceruse; iar el n-a avut tăria să refuze.

Restul proviziei îl folosi ca o rezervă decisivă de muniţii, în plină ofensivă. Oferi din om în om, purtînd cutia sub nasul tuturor şi nimeni nu-l refuză. Caracudele mai cerură cutia să descifreze inscripţiile. Chiar Picu Hartular nu rezistă ispitei, după ce aspiră primul fum aromat.

— Ne-a vorbit mult despre dumneata, prietenul nostru cel cu inima de aur, Sandu... rosti cu provizorie bunăvoinţă, suspendînd o ostilitate de care Tudor Stoenescu- Stoian n-avea habar. Multe, multe şi elogios.

— O! Sandu exagerează... Întotdeauna exagerează calităţile prietenilor. El îşi închipuie...

Tudor Stoenescu-Stoian se opri, incapabil să-şi imagineze cam ce-şi poate închipui prietenul său, Sandu Buhuş.

Întîlni privirea binevoitoare a lui Tavi Diamandescu, ochii caracudelor, aşteptînd cu gîtul lungit. Şi deodată, pe scaun, crescu iarăşi şi iarăşi, dilatat, uriaşul Guliver din ţara piticilor, care-l urmărise nevăzut tot timpul pe stradă, evadat din rama oglinzii cu trei canaturi. Îi luase din nou locul, cum îl înlătura mereu de aseară, cum se instalase dis-de-dimineaţă, definitiv, pe taburetul inco-mod şi geometric din camera Adinei Buhuş. Tudor

Stoenescu-Stoian îşi ridică şuviţa de pe frunte cu un gest distins şi blazat, se lăbărţă pe spătarul scaunului şi, surî- zînd cu răsfăţ tuturor de jur împrejur, începu:

— E nostim de tot prietenul acesta al nostru, Sandu. Cazul lui îmi aminteşte o istorie pe care i-o spuneam alal-tăieri seara, în tren, lui Teofil Steriu. Cunoaşteţi, desigur. Romancierul...

— Preşedintele Academiei! se grăbi să completeze o caracudă, cu amabilă servilitate, tot aşa cum se grăbea să ofere chibrit, să-şi cedeze scaunul şi să strige chelnerul pentru oricare din cele trei personalităţi proeminente ale conclavului: conu Grigore, Picu Hartular şi Tavi Dia- mandescu.

— Preşedintele Academiei? căută, mirat, să-şi amintească, Tudor Stoenescu-Stoian, acest amănunt lipsit de importanţă. A! da-da! Parcă aşa ceva... Uitam, după cît de puţin caz face el de Academie. În fine, să ne întoarcem la Sandu al nostru. El e ca norvegianul despre care povestea Guez de Balzac şi i-î aminteam eu babacului Teofil. Zice-se că acest norvegian, pe la 1630, cobora întîia oară spre regiunile temperate...

CARTEA A DOUA

„Ci atunci împuţinarea au fost bîntuit tîrgurile, mai amarnic decît ciuma şi pîrjo- lul, de s-au sleit norodul de viaţă, şi de nădejdi în ziua de mîne, precum se sleiesc de apa vie fîntînile părăsite.”

CRONICA

Capitolul I

CONU TODIRIŢĂ E UN PERSONAJ

Trei luni au trecut. Numai trei.

Şi Tudor Stoenescu-Stoian nu străbate acum zece paşi pe Strada Mare, fără să salute un cunoscut ori fără să aibă de răspuns la salutul unui cunoscut.

Pentru prea puţini a mai rămas încă „domnul” Stoenescu-Stoian. Pentru cei mai mulţi a devenit Todiriţă pur şi simplu. Iar pentru cîteva caracude mai umile, e chiar

„conu” Todiriţă, aşa cum îl întîmpină cu bună dimineaţa negustorii din pragul prăvăliilor de unde n-a cumpărat nimic niciodată şi cum îl poftesc birjarii să-l ducă acasă. ***Acasă!*** — fără alte lămuriri.

E o figură a tîrgului; un personaj tot atît de cunoscut ca numitul Coco, pechinezul doamnei Caliope colonel Vali- vlahidis.

Îşi are scaunul lui la cofetăria „Rinalti”, la masa lui conu Iordăchel Păun, unde, o dată cu frigul şi cu ploile toamnei, şi-au instalat lîngă fereastră cartierul general şi postul de observaţie conu Grigore, conu Picu şi conu Tavi. Cînd intră, nu-şi mai dă osteneala să comande. Pentru ***signor*** Alberto a rămas un vermut-sifon, după capriciul celei dintîi consumaţii întîmplătoare, din cea dintîi dimineaţă.

A devenit astfel un statornic şi pasionat băutor de vermut-sifon.

Caracudele îi respectă scaunul. Cu grabă se ridică să-i facă loc. Întorc o privire apăsată spre ***signor*** Alberto sau spre Neculai, cînd vermut-sifonul întîrzie. Îi trimit pălăria din mînă în mînă spre cuier. Uneori se interesează cum îi mai merg romanele.

— Bine! îi asigură Todiriţă, cu fermitatea unui surugiu deprins să strunească, într-o singură mînă vîrtoasă, patru cai înaintaşi.

Alteori, o caracudă cu vagi informaţii artistico-lite- raro-culturale se încumetă să-l întrebe ce veşti a mai primit de la prietenii lui de departe: Teofil Steriu. Iuraşcu şi Stamatian.

— Mai ales Iuraşcu, aş vrea să ştiu ce mai spune, coane Todiriţă? Năucul ceala de Iuraşcu îmi place mie grozav!

Atunci, conu Todiriţă pipăie în buzunarul de la piept o scrisoare inexistentă, pare o clipă că e gata să o scoată şi s-o dea lecturii,

se răzgîndeşte şi anunţă cu arătătorul la buze:

— Ssst! Poate într-o zi o să ne facă unul o surpriză. Poate tustrei. Mă tem că o să mă calce aici.

Caracuda se simte fericită de această confidenţă sub pecetea secretului celui mai desăvîrşit. Arde de nerăbdare s-o împărtăşească şi celorlalte caracude. În aşteptare, servil, după ce şi-a pipăit toate buzunarele în căutarea unei cutii de chibrituri, strigă la chelner cu ton de imputare:

— Neculai! Ce naiba, nu vezi? Foc la conu Todiriţă!

— Îndată, coane Todiriţă!

Diminutivul, purtat din gură în gură. e un dulce bal-sam pentru inima lui Tudor Stoenescu-Stoian, după ce o viaţă întreagă purtase un nume lung şi înnădit, pe care nu-l pomenea nimeni: iar colegii din baroul de Ilfov îl confundau întotdeauna cu toţi Teodoreştii, Stoeneştii, Stoi- căneştii şi Tudoranii din cartea de telefon.

Sînt, intr-adevăr, şi zile cu ploaie şi cu nelămurite nelinişti în văzduhul suflat de vînturi, cînd singurătatea din biroul avocatului Tudor Stoenescu-Stoian e vizitată de o mustrare. Cu mîinile la spate, în picioare, în faţa ferestrei, priveşte prin perdeluirea ploii dealul Călimanului, făcînd zid vînăt spre larga libertate a lumii. Dar pe dînsul nu-l apasă poarta aceasta despărţitoare. Nu ea îl ţine aici. E prins într-o plasă mult mai fragilă şi totuşi mai inexpugnabilă, de plăsmuiri, ca o gîză în pînza păianjenului.

Oricît s-ar zbate şi oricît de plăpînde sînt firele, l-au capturat de-acum înainte irevocabil.

Tudor Stoenescu-Stoian există aici numai prin aceste închipuite prietenii, numai pentru această închipuită îndeletnicire de scriitor sever cu propria lui creaţie. S-a familiarizat cu prietenii imaginari de departe; îi tutuieşte, le-a urzit o viaţă plină de patetice episoade şi de năzdrăvane peripeţii; o viaţă poate mult mai verosimilă decît cea a lor, de-aievea. Le-a recrutat simpatii şi antipatii. Le-a dat un contur bine precizat: un Iuraşcu năuc, un Teofil Steriu placid şi somnolent, un Stamatian pedant şi afectat. Ei îşi continuă existenţa lor cea trăită, după legile omeneştilor contradicţii, luptînd fiecare cu demonul şi cu harul tiranic din ei, urcînd şi coborînd abrupte povîrnişuri, în căderi şi izbînzi inegale. Toate se mistuie departe. Toate, acolo, sînt tulburi şi nestatornice. Şi toţi ignoră că, undeva, un călător modest, ghemuit într-un ungher de compartiment, le-a rezolvat viaţa mult mai logic, mai armonios şi mai unitar. Le-a limpezit-o cristalic, aşa cum concetăţenii lui Tudor Stoenescu-Stoian şi-l închipuiesc la rîndul lor, închis în cameră tîrziu după miezul nopţii, plecat deasupra manuscriselor, dînd suflu şi perfecţiune personajelor de roman cu migala şlefuitorilor de diamante.

Personajele lui sînt acestea. Şi nu trece zi să nu se gîndească la ele, mai adăugîndu-le încă o lumină, mai adîncindu-le încă o umbră.

Picu Hartular se înverşunează să-l numească Tudor Stoenescu-Flaubert.

O face cîteodată cu un instinct ascuţit de infirm, cînd bănuitor îl sfredeleşte cu privirea roşcată să-i afle adevăratul secret al vieţii. De cele mai multe ori, însă, o face numai cu o iritată pismă, pe care n-ar vrea să şi-o mărturisească, o respinge, încearcă s-o înăbuşe şi îl roade, mereu prezentă. Tudor Stoenescu-

Stoian i-a uzurpat o parte din prestigiu. A fracţionat atenţia caracudelor. Intrus la masa lor, şi-a lăţit coatele şi nu se mai sfieşte să-i strice efectul celor mai dozate în venin bîrfeli, intervenind nepoftit:

— Aceasta-mi aduce mie aminte de-o întîmplare, cu Stamatian, într-o seară...

Caracudele lungesc gîtul şi ascut urechile.

Picu Hartular îşi contemplă unghiile lustruite, îşi examinează piatra roşcată a inelului, priveşte în tavan cu o indiferenţă afectată şi plină de ameninţări.

Se sileşte, la sfîrşitul istorisirii, s-o găsească plină de haz şi vrednică de reţinut, cu obiectivitatea exagerată a unui adversar mărinimos şi loial. Dar iritarea, strînsă în supape, creşte, coace, se preface într-o ură tenace. Au început s-o presimtă, nu numai Grigore Panţîru cu înţele- gerea lui veşnic vie, ci uneori şi un om ca Tavi Diaman- descu, deprins să plimbe peste tot ce se petrece în juru-i o privire şăgalnică şi un surîs optimist.

— Mi se pare, Picule dragă, că o să asistăm într-o zi la un duel pe viaţă şi pe moarte, între tine şi Todiriţă!

Tavi Diamandescu a izbucnit în rîs la năzdrăvănia ideii.

Îl şi vede chiar pe Picu, sărind ca un samurai cu spada în mînă, fandînd şi parînd lovituri. E atît de nostimă imaginea, încît a uitat observaţia justă şi serioasă de unde-a pornit. Bucuros şi nevinovat, ar vrea să asiste cu tot dinadinsul la asemenea ispravă. Grigore Panţîru şi-a scos însă pipa din gură, a bătut-o de marginea mesei să scuture scrumul şi după ce-a privit îndelung la Picu Hartular, s-a pronunţat, fără să surîdă în barba flocoasă:

— Tavi, Tavi! Eşti mai aproape de adevăr decît îţi închipui. Aceasta sau ceva asemănător, cu aceasta are să se întîmple poate mîine, poate peste o lună, poate peste un an, peste cinci... Dar o răfuială între dînşii are să existe. Una pe viaţă şi pe moarte, cum ai spus tu.

— Nu se poate! protestă Tavi, cu toată veselia risi- pită. Sînt doar amîndoi oameni de ispravă. Amici. Au altceva mai bun de făcut. Că se înghimpă pe ici pe colea, cu atîta mai bine. Ne mai înviorează. Nu e aşa, Picule?

Picu Hartular îşi privea degetele lungi, lustrul unghiilor, inelul.

Răspunse, fără să ridice ochii:

— Cu un ghebos nu se bate nimeni în duel.

Niciodată nu avea obicei să vorbească despre infirmitatea lui. Iar în glas, răsunase o amărăciune cum nu-i stătea în stăpînirea de fire s-o arate.

— Ce ţi-am spus! exclamă Grigore Panţîru, satisfăcut că a nimerit atît de precis diagnosticul.

Tavi Diamandescu se miră, dezvelindu-şi dantura albă în rîsul din totdeauna, revenit:

— Cum: ce mi-ai spus?... Vezi bine că un duel e exclus. Aceasta e tot ce interesează. O recunoaşte şi Picu.

— E exclus, doar fiindcă infirmitatea lui e o piedică... stărui conu Grigore pufăind şi uitîndu-se la cocoaşa lui Picu Hartular. Doar acesta e obstacolul... Altfel!...

Îşi scoase pipa şi atingînd cu ea spatele lui Picu Hartular, se adresă direct, cu o brutalitate premeditată:

— Aci fierbe ceva, Picule! Şi prevăd o explozie. Vezi să nu-ţi erupă vulcanul din gheb!

Tavi Diamandescu se mută de pe un scaun pe celă- lalt, cu neastîmpăr. Se simţea

consternat. Numai din vina lui începuse această discuţie stupidă. Iar conu Grigore nu mai era de recunoscut. Întîia oară îl auzea rostind cuvinte atît de nesăbuite pe socoteala unei infirmităţi cruţată de toţi, prin consimţămînt tacit, încercă să schimbe vorba:

— După masă, mă reped la ţară... Numai să-mi lăsaţi vorbă lui ***signor*** Alberto unde vă găsesc. Deseară sînt îndărăt şi tragem o raită la „Santiago".

Propunerea lui nu stîrni nici entuziasm, nici obiecţii. Grigore Panţîru şi Picu Hartular păreau că n-au auzit-o.

Tavi îi cercetă cu atenţie.

— Dar ce aveţi, frate? Coane Grigore! apelă cu sin- ceră părere de rău. Ce înseamnă aceasta?

— Întreabă-l pe el! continuă conu Grigore să împungă cu pipa cocoaşa lui Picu Hartular. Eu am spus ce-am avut de spus. E rîndul său să dea drumul supapei din Vezu- viul lui.

Spre mirarea lui Tavi, Picu Hartular, în loc să izbucnească, dezlănţuind o indignare şi foarte legitimă protestare, pentru chipul nemaipomenit cum îşi trata conu Grigore prietenii vechi şi fideli, ridică ochii întristaţi, de cîine bătut, şi vorbi cu simplitate:

— Ai dreptate, coane Grigore! Te-am înţeles de ce-ai vrut să te arăţi mai varvar cu mine, decît te îndeamnă inima. Ai crezut că am să izbucnesc. Şi că aşa, am să mă dezvălui... Ai dreptate! Tot răul îl port în ghebul acesta din spate, pe care vreau să-l uit cîteodată, dar, cum vedeţi, e ireparabil.

— Ei şi? Vorbeşti prostii, dragă Picule! încercă să-l consoleze Tavi Diamandescu, mutîndu-se iarăşi pe scaunul de alături. Vă spun drept că nu vă mai recunosc. De cînd ai început să te gîndeşti la asta?

— Tot timpul m-am gîndit la ***asta***... răspunse laconic Picu Hartular.

— Ce te-mpiedică? Ce ne-mpiedică? Aşa ai fost întotdeauna. Aşa te cunoaştem. Aşa te iubim şi eşti nedespărţit de noi. Doamne-Dumnezeule, am început şi eu să vorbesc prostii! Nu mi-am închipuit niciodată că o să ajungem să discutăm ca nişte sălbatici, toţi trei, o... un... în sfîrşit.

— Completează, dragă Tavi: o infirmitate, un gheb, în sfîrşit, o mizerie pe care delicateţea şi omenia dictează să nu i-o aminteşti niciodată nevolnicului în faţă.

— De ce în faţă? protestă Tavi Diamandescu. În faţă sau în absenţă, e acelaşi lucru. Dispreţuiesc asemenea nuanţe. Eu niciodată nu m-am gîndit la... în sfîrşit, nu m-am gîndit, fiindcă nici n-am observat. Întrucît mă priveşte, eşti ca mine, ca toţi. Aceasta e!...

— Ai face bine să te uiţi puţin în oglindă, Tavi scumpule! povăţui cu blîndeţe Grigore Panţîru. Să te uiţi la tine în oglindă, la el, şi pe urmă să observi... să observi şi ceea ce n-ai observat pînă acum.

— Nu mai înţeleg nimic. Începe să mă doară capul... se căină jumătate în glumă, jumătate serios. Tavi Diamandescu.

— Nici n-ai cum să înţelegi tu, care eşti sănătos ca un taur, inocent la minte ca un copil şi scăldat de moaşă în covată cu floare de năvalnic! spuse Grigore Panţîru.

Pe urmă, arătînd cu pipa spre cocoaşa lui Picu Hartular şi întorcînd-o spre pieptul lui flocos şi desfăcut din cămaşă şi spre chipul lui cu nasul socratic, cu fruntea presărată de noduri ca jumătăţile de nucă, încheie:

— Noi, însă, ne înţelegem altfel. Eu şi Picu! Nu e aşa, Hartular? Eu îl înţeleg pe el, cel

de acum, cum mă înţelege el pe mine, cel de acum patruzeci-cincizeci de ani.

— Hotărît! V-aţi pus să-mi sfărîmaţi capul! se tîngui Tavi Diamandescu, apucîndu-se cu palmele de tîmple. Uite! Simt că dacă mai continuaţi mă loveşte meningita.

N-au mai continuat, nici Grigore Panţîru, nici Picu Hartular, fiindcă au prins să-şi facă apariţia caracudele.

A sosit, mai tîrziu, şi Sandu Buhuş, măcar că nu e caracudă şi e numai un intermitent client al lui ***signor*** Alberto. A trecut şi Iordăchel Păun, între un comitet şi o traducţie autentificată a unui act scris cu litere cirilice.

Discuţia şi-a îndreptat de la sine albia spre treburile toamnei, preţul lemnelor, curba salariilor şi spre evenimentele politice. Picu Hartular a căpătat glas. A părut tuturor ca în dimineţile lui de vervă înveninată, cînd dă grăunţe de ronţăit pe-o săptămînă auditoriului nerăbdător să ajungă acasă şi să împărtăşească nevestelor ultima pătă- ranie a domnului primar Blîndu cu blînda sa, stadiul conflictului dintre doamna colonel Valivlahidis şi prefectul Emil Sava, scîrbavnica întîmplare a unei feţe episcopale, surprinsă în flagrant-delict cu o preoteasă, tocmai de respectivul popă şi soţ. Sub ochiul atent şi de-o insuportabilă luciditate al lui Grigore Panţîru, îşi înăbuşea glasul lui cavernos, parcă alt glas, lăuntric, ascuns, slab şi descurajat.

De cîteva ori, conu Grigore a clătinat capul de satir bocîrn şi flocos, alungînd un gînd supărător.

Tavi Diamandescu nu le-a observat toate acestea. Instinctiv, privirea lui nu se opreşte unde se sapă o umbră; caută desfătarea suprafeţelor lucii şi luminoase.

Dar cu acelaşi suflet direct şi simplu, cînd a dat ochii cu Tudor Stoenescu-Stoian, nu şi-a înăbuşit întrebarea pe buze:

— Ce e cu voi, dragă Todiriţă? Cu tine şi cu Picu...

— Cu mine şi cu Picu? Ce poate să fie? Nu poate să fie nimic. N-am de împărţit cu nimeni, nimic.

— Ei, bravo! Asta spuneam şi eu! se bucură din tot sufletul Tavi Diamandescu. Ce-aţi putea avea voi de împărţit? El are clientela lui. Tu te mulţumeşti cu foarte puţin. Pentru tine, avocatura nu e un scop. Am înţeles-o eu prea bine. E un mijloc de existenţă, modest, cît mai modest, ca să-ţi poţi vedea de scrisul tău... Pe urmă, tu ai şi catedra... Nu-nu! Numai intriganţilor poate să li se năzare că aveţi ceva de împărţit.

Încîntat că lucrurile se limpezesc atît de uşor şi că el le-a întrevăzut atît de prompt, îl invită pe Todiriţă să-i ţie tovărăşie în automobil, pînă la Crîngul lui Naum.

Acolo ochise un petec de moşioară, care nu-i părea de lepădat. Cum se instală la volan, Tudor Stoenescu-Stoian descoperi alături de el un alt om. Cu o frenezie a primejdiei şi cu o precizie de campion-profesionist. Tavi Diamandescu lua virajurile în plină viteză, calcula situaţiile cele mai dificile, fila intre două căruţe aşezate de-a curmezişul şoselei; încleştat cu amîndouă mîinile pe volanul de ebonit, cu piciorul apăsat pe accelerator, sfîşia aerul ca un obstacol material; pe urmă, se lăsa pe spate rîzînd cu toţi dinţii, cînd indicatorul la tablou juca între 100 şi 105, la şosea deschisă.

Treceau vertiginos îndărăt stîlpii de telegraf, teii de pe marginea drumului, cîmpurile cu negre şi deşarte arături de toamnă, cantoanele singuratice. Octav

Diamandescu îşi făcea loc în perna elastică de cîte ori se apropia o curbă ori o încurcătură de căruţe cu lemne: o imperceptibilă cută de atenţie se adîncea pe fruntea bronzată de soare; striga din treacăt o înjurătură, voioasă ca o felicitare, unui cherestegiu dormind beat în car, şi iar izbucnea rîsul alb şi tînăr, îndată ce se desfăşura drumul rectilin sub sfîrîitul roţilor.

— Te-ai uitat la ceas. Todiriţă, la plecare?

Tudor Stoenescu-Stoian mărturisi că nu s-a gîndit.

— Păcat! Sînt sigur că am făcut o medie de 80. Uite. ajungem! Inutil să-ţi spun că nu trebuie să te miri de loc de ce-ai să auzi şi ce-ai să vezi. Să asişti şi să fumezi.

La această invitaţie, Tudor Stoenescu-Stoian răspunse cu un surîs sceptic. Ce putea să vadă şi să audă? Tavi era un băiat bun, un chefliu, un zevzec, un fecior de bani gata. Atît şi nimic mai mult.

Descoperise acum că mai pătimeşte şi de nebunia vitezei, de atracţia primejdiei. Dar una se completează cu cealaltă. Un Tavi Diamandescu, însă, om de afaceri, cumpărînd un petec de moşie, tocmindu-se? Dimpotrivă, poate va fi nevoie să se amestece dînsul, prieteneşte, numai ca să-l împiedice de la o prostie

Maşina coti pe-un podeţ strîmt, cu scîndurile putrede şi ieşite din cuie, jucînd sub greutate.

— Trebuie reparat! Ce zic eu, reparat? Înlocuit! Un pod solid de stejar! decise Tavi, anticipînd rolul de proprietar cu drepturi absolute şi aspre răspunderi.

Roţile călcară pe-un drumeag moale, năpădit de troscot. Tavi Diamandescu încetinise, se răsucea pe volan în dreapta şi-n stînga, măsurînd distanţele, luînd notă de

amănunte infime, dar pentru dînsul de o importanţă considerabilă.

— Şi ticăloşia asta trebuie lărgită... De o parte şi de alta, plantaţi plopi şi tei! Apoi, grăindu-şi singur:

— Aşadar, n-au făcut nici o arătură de toamnă? Semn bun. Tavi puiule! Arătură înseamnă bani. Nu-s bani, nu-i arătură... Nu-i arătură, nu-s bani.

Se vedea o casă în fund. Un conac cu împrejmuirea părăginită.

Tavi împinse poarta cu botul radiatorului, intră în curte fără să claxoneze, opri în faţa uror scări cu treptele ştirbe. Privirea lui, deodată ascuţită şi rece, continua să înregistreze aceste semne ale sărăciei şi dezordinii.

Surîsul se destinse din nou, luminîndu-i faţa arămie:

— Bun! zise. Aici nu te latră nici cîinii. Alt semn bun. Todiriţă dragă! Te asigur eu că n-am făcut un drum de pomană.

Sări sprinten peste portieră şi numai după aceea apăsă butonul claxonului, să dea veste de sosire.

Cu mare mirare. Tudor Stoenescu-Stoian recunoscu în cei doi inşi, iviţi în capul scărilor, vechii lui amici din tren: domnul Stănică Ionescu şi prietenul său Cristache Cimpoieşu, agricultori şi proprietari.

Erau amîndoi zburliţi, cu mustăţile umede şi amîndoi se întreceau în temenele. Domnul Stănică Ionescu pierduse cu clesăvîrşire siguranţa cu care l-ar fi pus el la rezon pe Briand, dacă s-ar fi aflat în locul lui Titulescu, la Geneva. Nodul cravatei, coborît din guler, lăsa să se vadă vîrful de metal al butonului. Iar butonul era ruginit. Fireşte, părea şi acum cam cu chef. Vinul fusese însă, de astă dată, cu efect sumbru şi deprimant,

O singură tresărire de animaţie arătă, cînd Tavi vru să-i înfăţişeze tovarăşul de drum. Domnul Stănică Ionescu i-o luă înainte:

— He-he! Să fii dumneata sănătos, coane Tavi! Noi sîntem cunoştinţe vechi. Cu domnul jurnalist din Bucureşti am eu o chestie grozavă... Numai să pună o leacă umărul şi dăm guvernul peste cap!

— Cu atît mai bine! se bucură Tavi Diamandescu. Ai să discuţi chestia grozavă cu dumnealui şi aveţi să daţi amîndoi guvernul peste cap, cît stau eu de vorbă cu onorabilul Cristache.

Onorabilul Cristache Cimpoieşu păru adînc lovit de această perspectivă.

Apelă cu ochi disperaţi la prietenul Stănică, să nu-l lase singur la aman.

— Fii fără grijă, Cristache! îl asigură domnul Stănică. Asta nu-i chestie de discutat acuma. Nu merg două deodată. Fă bine şi pofteşte oaspeţii înăuntru... Poftim, domnule jurnalist! Poftim, coane Tavi!

În încăperea scundă, cu grinzi afumate şi cu ferestrele fără perdele, plutea un iz dospit de vin.

Paharele şi sticla se mai aflau încă pe masa fără înve- litoare.

Le culese o slugă lălîie şi desculţă, ştergînd urmele ude cu poalele pestelcii.

— De trei zile te aşteptăm! anunţă domnul Stănică Ionescu. Zău că de trei zile, coane Tavi!... În fiecare după- amiază, vin aici, la fratele Cristache, să-i ţin de urît şi să te aşteptăm, aşa cum ai promis.

— N-am avut timp! vorbi scurt Tavi Diamandescu.

— Înţeleg, înţeleg... Am aflat că sînteţi gata cu grîul. L-aţi pus tot în pămînt... La noi?... La păcătoşii de noi...

Domnul Stănică Ionescu îşi luă seama că era să des- tăinuie necazurile sale şi ale prietenului Cristache, într-un moment neprielnic. Alungă mărturisirea cu mîna, ca şi cum ar fi vrut să şteargă vorbele din văzduh.

— Luaţi loc, coane Tavi! stărui. De ce nu şedeţi?

Tavi Diamandescu refuză să se aşeze pe scaun.

Se plimbă prin cameră cu mîinile în buzunări, exami- nînd tencuiala căzută; privi distrat pe fereastră.

— N-am avut timp! repetă după o pauză destul de lungă, întorcîndu-se şi aprinzînd ţigara, fără să ofere port- ţigaretul la nimeni, cum o făcea el întotdeauna.

Căută cu ochii o scrumieră, să lepede chibritul.

— Puteţi să-l aruncaţi jos! îl îndemnă domnul Stă- nică Ionescu.

Într-adevăr, de jur împrejurul mesei, pe scîndurile goale, se aflau semănate cu nemiluita capete de ţigări şi chibrituri stinse. Singura semănătură, fără sorţi de prosperă recoltă, în gospodăria agricolă de pe sfoara de moşie a onorabilului Cristache Cimpoieşu, ***proprietar*** ajuns la aman. Tavi Diamandescu nu urmă pilda gazdelor. Merse pînă la gura sobei şi zvîrli acolo chibritul.

Pe urmă, se uită la ceas şi ridică semnificativ din sprîncene.

— N-am avut timp, cum prea mult n-am nici acuma. De altfel, nu i-am spus onorabilului Cristache nimic sigur. Am aruncat o vorbă, fiindcă şi mie mi-au trecut vorbe pe la ureche... Poate vin, poate nu vin! Să vă spun drept, şi acuma, dacă sînt aici, e numai din întîmplare. Am făcut un drum, să-i arăt prietenului Todiriţă partea aceasta din judeţ, spre Piscul Voievodesei, unde s-a iscat

năzbîtia cea nouă cu petrolul şi cu sondele... Cînd am văzut drumul cotind la stînga, mi-am adus aminte. Zic: omul acela poate mai aşteaptă şi acum! Să mă opresc cîteva minute şi să-l anunţ. Şi nu-l ţin cu vorba...

— Adică cum? întrebă cu nelinişte Cristache Cimpoieşu.

Amîndoi prietenii, agricultori şi proprietari, schimbară o privire alarmată.

— Cum să nu-l ţineţi cu vorba, coane Tavi? insistă Stănică Ionescu, glăsuind în numele amicului, din fire tăcut şi la minte cam greoi.

Tavi Diamandescu se îndreptă spre gura sobei să scuture scrumul.

Răspunse acolo, pe jumătate plecat, ca şi cum s-ar fi adresat stîlpilor de olane, nu celor doi prieteni, agricultori şi proprietari:

— Fiindcă m-am răzgîndit. Nu mai cumpăr! De la sobă, se întoarse spre Tudor Stoenescu-Stoian, apelînd la judecata lui: — Spune şi tu, Todiriţă... Acum e vreme de cumpărat pămînt? Numai nebunii cumpără pămînt. Oi fi eu nebun. Toată lumea mă socoteşte cam zănatic şi are dreptate. Dar nu merg cu sminteala pînă acolo, să mă mai încurc iarăşi şi să-mi pun capul sănătos sub Evanghelie. Aceasta am vrut să trec şi să i-o spun onorabilului Cristache.

Şi revenind la cei doi prieteni agricultori şi proprie- tari, îi privi în creştet, din picioare, cu mîinilc în buzunări şi cu ţigara în colţul gurii:

— Dacă v-am încurcat cu ceva, să-mi fie iertat. N-a fost cu voia mea. M-au luat alte griji şi uitasem c-am aruncat o vorbă. De acum putem merge, dragă Todiriţă!...

Tudor Stoenescu-Stoian se ridică de pe scaun, unde asistase mut la toată scena. Era bucuros şi totodată mirat că totul s-a isprăvit atît de repede; era mai ales scanda- lizat că

Tavi Diamandescu şi-a bătut joc de el, făgăduindu-i că are să fie martor la un tîrg complicat şi cu surprize, cînd el venea tocmai să anunţe că s-a răzgîndit şi că nu mai cumpără. Îşi căută pălăria din ochi.

Dar domnul Stănică Ionescu se repezi să pună stăpî- nire pe dînsa şi îi imploră să mai rămînă:

— Măcar o cafeluţă... Nu se poate să ieşiţi din casa omului fără să luaţi o cafeluţă! Ia mişcă, frate Cristache, şi vezi...

Cît timp Cristache Cimpoieşu lipsi să dea porunci pen- tru cafea, prietenul său, Stănică, uitîndu-şi rolul, diplomaţia şi discreţia pe care-o jurase, trecu la confesiuni:

— Asta-i o mare lovitură pentru bietul Cristache!... Aîta pot zice c-are să-i pună capăt...

— De ce? întrebă cu indiferenţă Tavi Diamandescu, întors cu spatele şi privind pe fereastră.

Ca să arate cît de puţin îl interesa toată povestea, căsca lung şi rămase neclintit, contemplînd curtea pustie, şurile dărăpănate, cele cîteva căruţe căzute într-o rînă, unele fără roţi, altele fără cruce, fără proţap, fără loitre, îngrămădite sub cerul liber, lîngă gardul desfundat.

— Mai întrebaţi de ce? se ridică domnul Stănică Ionescu de pe scaun, venind la fereastră. Văd că priviţi prăpădul din ograda asta... Apoi, n-ajunge atîta ca să vedeţi de ce, coane Tavi? Pe aicea parc-a trecut o vărsare de apă şi-a măturat tot. Şi să ştiţi de la mine că aşa a şi fost... Numai că vărsarea aceea de apă se cheamă muiere. A trecut pe-aicea o muiere...

— Mnda. Îmi pare c-am auzit aşa ceva... îşi aminti vag Tavi Diamandescu, uitîndu-se din nou la ceas.

— De bună seamă c-aţi auzit. Cine n-a auzit despre necazul lui Cristache?... Şi cine s-a aşteptat la aşa ceva?... Duci şapte ani casă bună cu o femeie. Crezi că te-ai înţeles şi-ai rămas legat cu dînsa pe toată viaţa. Pe urmă, într-o
zi, cînd te-ntorci acasă, găseşti vraişte peste tot, nevasta nicăieri... I-o cărat şi lucrurile din casă, coane Tavi! Cu căruţele încărcate le-a cărat şi-a plecat în lumea ei... De atuncea, cine mai poate spune despre Cristache că-i om? O căzut şi la patima băuturii. De cinci ani, face praf din el şi praf din moşie... Asta-i toată istoria pe care-o ştie toată lumea, coane Tavi, şi de aceea am să te rog să mai încerci şi să mai stai de vorbă... Poate cădeţi la învoială... Pentru el totuna-i...

— Dar nu cumpăr! Nu ţi-am spus că nu cumpăr?

— Bine, nu cumpăraţi! Vă costă ceva să staţi de vorbă?

Fără să-şi dea seama, domnul Stănică Ionescu, prin mimetism, jucîndu-şi rolul, adoptase intonaţia samsarilor de profesie.

— Ia mai zi o dată! îl îndemnă Tavi Diamandescu, zîmbind foarte înveselit,

— Ce-am zis? se minună domnul Stănică Ionescu. Am zis ceva rău? Vă costă ceva să staţi de vorbă?

— Parc-ai fost Tomiţă Bîrliba, misitul şi scumpul meu amic! îl bătu Tavi Diamandescu pe umeri. Bine, Stănică, numai de hatîrul tău am să stau de vorbă. Numai fiindcă mi-ai adus aminte de Bîrliba. Încolo, să ştii de la mine, o dată pentru totdeauna. Nu cumpăr. Nu-cumpăr!

Cristache Cimpoieşu a intrat aducînd singur, pe tavă, cafelele în ceşti desperecheate. Tavi Diamandescu s-a aşezat, în sfîrşit, pe scaun. De trei ori s-a aşezat şi de

trei ori s-a ridicat. Iar fiindcă rămăsese de hatîrul lui Stănică Ionescu, prietenul lui Cristache, din recunoştinţă, treptat, a trecut de partea cumpărătorului, aprobînd argumentele lui Tavi, consimţind el în numele celuilalt, scotocind din buzunări un capăt de creion pentru adunări şi înmulţiri, împărţiri şi scăderi.

A patra oară, cînd s-a ridicat de pe scaun. Tavi Diamandescu purta în buzunar, împăturită, zdelca pentru vînzarea-cumpărarea peteculuide moşie de la Crîngul lui Naum, cu preţul şi în condiţiile dictate de el.

Sări la volan, peste portieră. Şi înainte încă de a ieşi pe poartă, întoarse faţa pe jumătate spre Tudor Stoenescu- Stoian, cu un rîs de şţrengar care-a jucat cuiva o festă izbutită.

— Ai văzut cum l-am operat, Tudoriţă nene? Îmi era milă de el, îţi spun drept. Dar ce să-i fac? Afacerile sînt afaceri. ***A propos!*** Te pun pe tine să-mi închei actele definitive.

După o pauză, cînd au trecut podeţul şi au dat la şosea întinsă:

— Adică pe tine şi pe Picu... Le faceţi împreună.

Tudor Stoenescu-Stoian se împotrivi.

Nu înţelegea să răpească lui Picu Hartular un client vechi. De altfel, ar fi şi monstruos, lipsit de eleganţă, să încaseze onorariu de la un prieten cu care se întîlneşte în fiecare zi.

— Eşti un caraghios, Tudoriţă nene! declară Tavi Diamandescu, apăsînd acceleratorul pînă la fund. Am să-ţi fac şi-un cîntec, pe tema lui Balaoacheş, lăutarul nostru de la „Bercuş”:

Cine te-a făcut pe tine?
Tudoriţă nene!

Aşa bleagă şi distinsă.
Tudoriţă nene!

Căci eşti un caraghios, dragă Todiriţă! Cel mai mare caraghios, cu eleganţele şi delicateţurile tale.

— Oi fi, dar eu rămîn la ideea mea... Poate Picu Hartular vede altfel... Îl priveşte!

— Nu-l priveşte de loc. Mă priveşte pe mine. N-ai observat ce-a spus tata, aici, în zdelca din buzunar? Taxele, timbrele şi cheltuielile de avocat, pe din două. Deci, cheltuielile de avocat trebuie să le încaseze cineva... Spuneai, cînd te-am întrebat acum cîteva ceasuri, că n-ai nimic de împărţit cu Picu. Iată, acum vă dau eu ceva de împărţit... Am zis şi rămîne bun zis! Ambiţurile să le pui în romanele tale... Viaţa-i cu totul altceva, dragă Todiriţă. S-o înveţi de la mine. Eu am învăţat-o pe cont propriu... Şi nu mi-a fost uşor. Cînd a murit tata, acum zece ani, eram un zevzec pe la Paris. Abia îmi căzuse caşul de la gură şi mă credeam rentier de drept divin. Îl omoram cu telegramele. Bani şi cec; cec şi bani! Moare, vin acasă, îl găsesc înmormîntat şi în jurul meu gata ceilalţi ciocli. Cei care mă aşteptau... Îşi spuneau: „În trei ani, cît e de zev-zec, praf şi pulbere are să se aleagă de averea lui taică-su... Mă îndemnau în dreapta şi-n stînga cu bani. „Cît voiţi, conaşu Tavi? Cît vă trebuie? O sută, două?” Nici nu mai spuneau o sută de mii, două sute de mii... Aşa am luat eu întîia oară contact cu viaţa cea adevărată, prin amicul meu de astăzi, Toma Bîrliba, marele pehlivan, fără de care nu se face vînzare şi cumpărare în ţinutul Călimanului. „N-aveţi nevoie de bani? Cu atît mai mult. Ce, vă costă ceva să staţi de vorbă” Un an am stat de vorbă... Pe urmă, m-am dezmeticit. Am descoperit

secretul cum să rămîn zevzec cînd e vremea de zevzecie şi să-mi văd de treburi cînd e vorba de treburi. Nu-mi place să putrezesc de lene. Pot spune că nu-mi place nici să jupoi şapte piei de pe ţăranul care-mi munceşte pămîntul. O fac, dar cu măsură. Nu arar mă scol o dată cu dînsul din zori, pun mîna pe coasă, pe furcă, pe secere, să-i arăt şi lui că mă pricep la treaba asta. Tolstoism! zice conu Grigore, rîzînd şi strîngînd din umeri. Nu! O fac din igienă, să nu prind osînză, şi o mai fac din calcul, la rece. De ce ţi-ai îngriji vitele de muncă şi ai urgisi neghiob braţele de muncă? Aşa că-i ajut din cînd în cînd, îi mai cunun, le mai botez plodurile, le mai plătesc o înmormîntare. Iar dînşii mă socotesc om de ispravă — şi poate că sînt de ispravă în felul meu, faţă de alţii. Mai am cîţiva ani, pînă ce mi-or da cele dintîi fire albe. Atunci am să mă liniştesc definitiv. Ai să-l vezi pe Tavi în halat şi-n papuci, cu scufie, în cerdacul de la ţară, sugîndu-şi cafeluţa. Pînă atunci, duş şi gimnastică suedeză în fiecare dimineaţă. O porţiune de coasă ori de seceră, cînd se iveşte ocazia, cot la cot cu flăcăii, să le iau piuitul, numai de-al dracului. Viaţă! Viaţă pe care nu mi-am ales-o eu. Aşa mi-a venit din născare, aşa o trăiesc. Tot conu Grigore pretinde că, dacă m-aş fi născut în altă lume, aş fi ajuns altceva: un bun inginer, un bun administrator, un bun organizator. Poate, Tudoriţă nene! Mai ştii?... Nu asta mă împiedică să dorm şi să trăiesc... Drept care, trăiesc cum am apucat. Prezent la „Rinalti”, prezent la „Santiago”, prezent la „Bercuş”! Dar prezent şi dimineaţa la patru, pe cîmp, cînd trebuie şi atîta cît trebuie. Pentru mine viaţa e simplă şi scumpă, fiindcă mă bucură. Nu sînt un otrăvit ca bietul Picu. Are dreptate conu Grigore.

Nici n-aş avea de ce să fiu... Picu? Ai spus tu ceva vreodată despre cocoaşa lui Picu?

— Eu? se miră cu sinceritate Tudor Stoenescu-Stoian. Ţi-am declarat, o dată pentru totdeauna, că n-am nimic de împărţit cu el.

— Nu e vorba de împărţit. Mai întîi că acum vei avea de împărţit! Şi mai pe urmă, fără să ai ceva de împărţit, poate că ai aruncat o glumă, o vorbă fără să-ţi dai seama. Ştiu eu? I-o fi suflat cineva ceva, la ureche.

— Te rog să mă crezi! rosti Tudor Stoenescu-Stoian cu oarecare solemnitate. Îţi dau cuvîntul meu, n-am spus niciodată, nimic şi nimănui, nici despre Picu Hartular, nici despre cocoaşa lui Picu.

Prins într-o plasă atît de cumplită de născociri, Tudor Stoenescu-Stoian simţea o voluptate sănătoasă şi răcori- toaie, susţinînd de astă dată un adevăr pe care-l ştia deplin, curat, în afară de orice îndoială.

De la prima lui întîlnire cu Picu Hartular, s-a lovit de o agresivitate inexplicabilă şi stăruitoare. Aceasta durează şi acum. Cu oscilaţii, ca în curbele foilor de temperatură. Dar revenind a doua zi, mai vizibil, după o amăgitoare acalmie de douăzeci şi patru de ore.

— Aici încetează priceperea mea! mărturisi Tavi Diamandescu. Dă-mi un Tomiţă Bîrliba să ţi-l operez. Ţi-l operez! Dă-mi un Cristache Cimpoieşu ori un Stănică Ionescu: ţi-i operez! Dă-mi un papagal de la „Santiago”‘... Îi merg fulgii! Dă-mi un cal nărăvaş, o maşină, pune-mă înaintea unei baterii pe front, cum am comandat în război o baterie şi nu m-am făcut de ocară... Eu li-s tata lor. Dar întortocheturile voastre nu le pricep. N-aveţi nimic unul cu altul şi totuşi aveţi ceva! Dumnezeu să vă mai înţeleagă! Dumnezeu şi

conu Grigore! Să oprim puţin? De-aici, priveliştea e minunată. Cel puţin aşa spune toată lumea! se grăbi Tavi Diamandescu să treacă răspunderea opiniilor estetice asupra altora cu mai multă autoritate.

Frînă, ca întotdeauna, din plină viteză. Frînele scrîş- niră, motorul vibră, roţile se încleştară în nisipul jilav al şoselei.

— Asta dă-mi! spuse satisfăcut Tavi Diamandescu, bătînd cu mîna înmănuşată pe volan, cum ar fi alintat un
cal ascultător. Ai văzut oprire din viteză? Ai văzut precizie? Şi are trei ani rabla! Cum s-o schimb? De ce s-o schimb? Mai merge tot aşa de admirabil încă o jumătate de an, cum o vezi şi cum te văd...

Pe urmă, îşi descurcă picioarele dintre camerele desum- flate, dintre cheile pline de unsoare, bidoanele de ulei şi pompele zvîrlite vraişte în maşină. Sări peste portieră şi deschise cutia motorului. Începu să cerceteze ceva, strîn- gînd şi deşurubînd piese, cu exclamaţii, cu întrebări, cu ameninţări părinteşti şi încurajări, întocmai ca vizitiii cînd vorbesc cailor, la popas, frecîndu-i pe ochi şi trăgîndu-i de urechi.

Priveliştea nu-l interesa. Crescuse cu ea.

Şi era, într-adevăr, încîntătoare priveliştea aceasta, desfăşurată din vîrful Călimanului, ca o veche şi clară estampă.

Tudor Stoenescu-Stoian recunoscu acum fiecare strada a oraşului din vale, ştia cum se numeşte fiecare biserică. Piaţa, liceul. Grădina şi cazărmile. Livada Episcopiei, gara şi cîmpul de tir. Terenul de tenis, pustiu de cînd s-a risipit tineretul la şcolile de departe, cu dreptunghiurile de var liniate pe nisip.

Toate păreau extraordinar de limpezi şi de aproape, dar miniaturale ca într-un tîrg al furnicilor.

Asfinţitul de toamnă, fără neguri şi fără funigei, prefira o lumină melancolică şi lină peste această lume măruntă, cu măruntele ei aşezări.

În privirea lui Tudor Stoenescu-Stoian era înduioşare, recunoştinţă şi creştea o mustrare. Îşi ţinuse făgăduiala micul oraş patriarhal. Îl acceptase. Îl încorporase. Îl izbăvise de înfricoşătoarea singurătate din mijlocul mulţimilor şi de anonimat. Pentru toţi cei din vale, era, în sfîrşit, cineva. Un om şi un nume — nu o unitate din statistica trecătorilor zilnici de pe Calea Victoriei.

Mijeau şi cîteva prietenii.

Au început să-i ajungă pe la ureche şi cîteva aluzii despre candidatele la măritiş; simte multe perdele care se clatină în urma lui, la ferestre, cînd trece pe stradă. Are şi-un duşman. Un adversar inofensiv, în glumă, acel Picu Hartular, cu batistele parfumate şi cu o voce de ventriloc. Duelurile lor sînt o joacă pentru galerie, întru amuzarea caracudelor. Atît cît e nevoie ca să tragă un hotar bine simţit între dînsul şi gloata cea făra nume, fără însemnă-tate şi fără cuvînt, chiar într-un tîrg ca acesta să-ncapă într-o tipsie.

Încolo?

Nu-şi ştie nimic de împărţit, cu nimeni şi nici cu Hartular. În cinci ani, va agonisi destul să-şi cumpere şi el o casă. O viziune şi o bucată de pămînt, o parcelă din planetă, a lui pentru veşnicie, numai a lui, s-o poată recunoaşte de aici, de sus, cum citeşte ca pe o hartă casa lui Sandu Buhuş, în livada desfrunzită, casa lui Pantelimon Tacu în parcul împrejmuit de zid.

Dar de ce toate cu preţul unei minciuni?

Atît de simplu s-ar fi petrecut altfel, cu alt preţ, fără drojdia aceasta la fund, de nelinişte

şi de dispreţuire pentru el însuşi! Un tren — personalul de 18,38 — pleca din gară, slobozind o egretă albă de fum. Cine mai pleacă? De ce mai pleacă? Mai pot tînji unii după lumile de departe? Mai există o nerăbdare a plecărilor, un neastîmpăr, o chemare a necunoscutului? Viaţa e aici. Fericirea e aici: numai aici se poate înfiripa încet, treptat, durabil, prinsă în rădăcini, cum s-au încleştat, cu fibre adînci şi răsfirate, pomii livezilor din vale. Ce fiinţă ciudată Adina Buhuş! Ciudată şi puerilă. Cum poţi suferi de nostalgia unei lumi pentru care nu însemnezi nimic? Dreptatea e de partea lui Sandu Buhuş, nu a Adinei. Ea îl întreabă mereu cum înaintează romanul. Ba încă spune — romanele! Îl întreabă ce veşti a mai primit de la prieteni. De nu i-ar cere cumva să-i arate un manuscris, o pagină de roman! Mereu aceleaşi întrebări, aceeaşi nelinişte... Parcă şi-au dat toţi cuvîntul... Fără aceşti blestemaţi prieteni închipuiţi, fără aceste blestemate romane închipuite, priveliştea din vale i-ar fi o atît de blîndă, de împăcată şi de o deplină în- cîntare!...

— Ce ţi-am spus, Todiriţă! Este sau nu este minune?

Tudor Stoenescu-Stoian tresări vinovat.

Tavi Diamandescu isprăvise de meşteruit motorul. Cu basca împinsă pe ceafă, cu mîinile în buzunări, rîdea cu dantura întreagă.

— De cinci minute mă uit la tine. Te urmăresc cum priveai. Te-am prins asupra faptului... Mă uitam şi făceam deosebire între mine şi tine. Eu, ca un dobitoc, mi-am băgat îndată nasul în motor şi în duhoare de ulei. Pentru tine, n-a mai existat decît priveliştea aceasta. Te înţeleg. Asta s-o spui tu într-un roman, Todiriţă!

Todiriţă făcu semn mut cu mîna prietenului, să n-aibă nici o grijă. Ştia el ce are de făcut.

Capitolul II

ULTIMA DOAMNĂ
DIN NEAMUL MOVILESC

Iordăchel Păun privi gînditor afară, pe fereastra cofetăriei „Rinalti”, în ploaia de noiembrie înspicată de fulgi.

Paltonul proaspăt scos din lada de Braşov, cu toată grija coanei Veturia să-l aerisească, mai mirosea încă uşor a naftalină şi a foi de tutun, de paciuli, de sulfină. Dar departe de a supăra nările, mirosul acesta adăuga nu ştiu ce subtilă nobleţe bătrînelului nevoiaş şi îngrijit. Îl învăluia ca un nimb al sărăciei decente.

Se întoarse spre Tudor Stoenescu-Stoian şi cuvîntă cu glas micşorat, cum vorbesc surzii deprinşi să citească spusele altora după mişcarea buzelor, nu după sunet:

— Mai întîi, te rog să mă ierţi că te-am adus prin ticăloşia asta de vreme, la un ceas neobişnuit. Ţi-am dat întîlnire acuma, fiindcă ştiu că e cofetăria goală şi putem vorbi în linişte... E o chestie delicată. Cînd ai s-o afli pînă la sfîrşit, dacă vei avea răbdare s-o asculţi, ai să mă-nţelegi. Pe urmă, ai să răspunzi da sau nu. Refuzul n-are supărare.

— Mă rog! protestă Tudor Stoenescu-Stoian. Despre refuz nu poate fi vorba, coane Iordăchel. Pe mata cred că nu te-a refuzat nimeni în tîrgul nostru.

Iordăchel Păun îşi netezi părul alb şi moale, surîzînd iertător amintirilor:

— Asta numai eu o ştiu. Dar cum n-o spun la nimeni, să lăsăm povestea să treacă drept aşa. Dacă am auzit bine. ai spus ***tîrgul nostru***. Mă bucură cuvîntul. Pentru mine e dovadă că n-am greşit adresîndu-mă dumitale şi nu al- tuia. Eşti de-al nostru, dară eşti nou. Adică nu eşti amestecat în pasiunile de aici. Deocamdată, ai scăpat. Un asemenea om îmi trebuia mie.

— La dispoziţia matale, coane Iordăchel. Cu trup şi cu suflet.

— Sufletu-mi ajunge! Dacă aşa este, putem începe. Am s-o iau cam pe departe. Ai să înţelegi îndată şi de ce-o fac aşa şi nu altfel. Răspunde-mi, fără nici un ocol, cam ce părere ai despre Cristina Madolschi?

— Nu mi-am făcut nici o părere, coane Iordăchel. N-aveam cum. N-o cunosc. Atîta doar: am văzut-o şi o văd şi eu ca toată lumea, trecînd la plimbare cu cupeul, în fiecare zi, la acelaşi ceas.

— Răspunsul mă linişteşte... respiră uşurat Iordăchel Păun. Mă temeam să nu-ţi fi făcut o părere, de-o pildă, după cele auzite din gura lui Picu Hartular. El n-o cruţă pe dînsa, cum nu cruţă pe nimeni. De dragul unei snoave cu o leacă de venin în coadă, e-n stare să-şi sacrifice şi prietenii cei mai buni, pe-un dumneata, pe-un Grigore, pe-un Tavi — darmite o nenorocită fiinţă fără nimeni, pe lume, ca această Cristina Madolschi! Iar dacă ţi-i fi făcut despre dînsa o asemenea părere, puteam să cred că mă socoteşti şi pe mine un caraghios, cum o socoate lumea pe dînsa o bătrînă zăludă. În acest caz, discuţia noastră s-ar fi oprit aici... Mai spune-mi, acum, şi ce crezi despre Sultana Căliman?

— Numele acesta, cel puţin, acum îl aud întîia oară.

— E de mirare. Ţi-o mărturisesc că e de mirare. Că n-ai văzut-o, înţeleg... E greu s-o vezi. Fiindcă ea n-are cupeu să se trambaleze pe uliţa mare, în fiecare zi, la acelaşi ceas. Dară că nu ţi-a pomenit nimeni încă despre dînsa, mă uimeşte. Ştiam că tîrgul nostru are o memorie teribilă cînd e vorba să păstreze răbojul evenimentelor urîte, şi rele, şi întristătoare. Şi între aceste două bătrîne cu un picior în groapă, a fost şi este ceva şi urît, şi rău, şi întristător... Lumea se înveseleşte. Are ce mai vorbi. Are de ce mai rîde. Vine Picu Hartular şi mai toarnă untdelemn peste foc. Chicotesc caracudele o săptămînă. Pe mine, astfel de întîmplări mă mîhnesc.

Iordăchel Păun se opri să răsucească ţigară din tabachera subţiată de argint rusesc.

Urmă.

— Această Cristină Madolschi, ca să încep cu dînsa, aşa cum ai văzut-o în daradaica ei de pe vremea lui Pazvante, se trage din neamul Movileştilor. Cum? E de pri-

sos să-ţi înşir cu de-amănuntul. Vorbesc documentele de familie. Are un sipet. Le-am cercetat şi le-am puricat de nenumărate ori. Dar chiar fără întărirea pergamentelor, şi încă i se simte neamul după fire. Poate cunoşti ce soi de femei au fost Movileştile? Mîndre, ambiţioase, şi gata să se pună de pricină. Toată viaţa lor au uneltit şi s-au judecat. Unelteau pentru tron, în Ţara Moldovei sau în Polonia; se judecau pentru împărţeli de averi, mai cu seamă acolo, în ţara lehilor. Cristina Madolschi are în sînge toate aceste porneli. Mîndră şi uneltitoare!... Nu numai atîta. Ca să înţelegi ce fel de femeie s-a arătat încă din tinereţe, trebuie să-ţi mai spun şi acest amănunt. Chiar măritişul ei, acum patruzeci şi cinci de ani, a fost pe o socoteală de ambiţie movilească. Era frumoasă. Era cu avere. O ceruseră unii şi alţii. Băieţi tineri, zdraveni, frumoşi, cu viitor... Unii au ajuns mai tîrziu la dregătorii înalte din ţara şi din vremea noastră, de faţă. Ea nici n-a vrut să-şi coboare ochii la dînşii. Erau de neam „prost”. Ori neam de negustori, ori de boiernaşi fără însemnătate, ori chiar feciori sau nepoţi de clăcaşi. Ea şi-a ales unul după rangul şi socotelile ei. Ba chiar din neamul ei. Roman Madolschi îi venea văr de-a patra spiţă. Bătrîior, urît ca ucigă-l toaca, scuturat de bani, cartofor, muieratic şi chefliu. Toate năravurile şi metehnele într-un singur om. Dară era din sîngele Mo- vileştilor! Un Madolschi... S-au luat. S-o fi minunat şi el de ce noroc a dat peste dînsul, fiindcă umbla ca un scăpătat, mai mult pe la casele altora, invitîndu-se singur cînd lumea se lehămetuise să-l mai invite. Cristina Madolschi plutea în al nouălea cer. La documentele ei de familie, se adăugau acum pergamentele bărbatului. Neamul Movileştilor se întregea din nou, într-un

mănunchi. Roman Madolschi, el n-a plutit într-al nouălea cer. S-a dus într-acolo mai tîrziu, după zece ani, cînd şi-a dat obştescul sfîrşit. Pînă atunci, a umblat tot pe pămînt. Adică s-a pus vîrtos pe mîncare, pe băutură, pe joc de cărţi, trăsuri, cai de călărie, petrecanii şi alte isprăvi, ca pentru acea vreme. Cînd a închis ochii, singura moştenire pe care-a lăsat-o Cristinei Madolschi au fost procesele cu tot soiul de zarafi. S-a judecat zece, cincisprezece, douăzeci de ani. A rămas cum o vezi, cu droştile şi cupeurile hîr-

buite, cu un căsoi mare şi gol, cu sipetul ei de documente. Pînă aici, povestea n-are nimic prea interesant. Asemenea sfîrşituri au mai avut şi alte averi şi alte femei, nu nu- mai cele din neamul Movileştilor... Întîmplarea a făcut, însă, în tîrgul nostru, să se mai afle un alt vlăstar de neam vechi. Acest vlăstar se numea Pintea Căliman şi era singurul urmaş din mădularul hatmanului Mitru Căliman, cel cu bătălia de pe dealul nostru din faţă, care-i poartă de atunci numele. Două săbii poate mai încap într-o teacă; dară un boier de neam se vede că nu putea să mai încapă într-un tîrg cu o Movileasca. Mai întîi, Cristina Madolschi nu l-a suferit pe Pintea Căliman, fiindcă era boier fără destulă boierie. Movileştii au hîrtii de boierie de prin veacul al cincisprezecelea. Hatmanul Mitru Căliman a fost înălţat în rang din ostaş de rînd. Boieria începea cu el. Şi mai păcătuise Mitru Căliman dîndu-se de partea duşmană Movileştilor, în luptele pentru domnie de atunci. Acestea toate le-a dezgropat, din sipetul ei cu sineturi, Cristina Madolschi, şi, înainte încă de a sfîrşi procesele cu creditorii, a găsit dînsa destulă vreme slobodă să se ocupe de aproape şi de Pintea Căliman. De unde toată lumea îl ştiuse prieten cu răposatul Roman Madolschi, ca unii care se potriveau la fire, la apucături şi la slăbiciuni, văduva i-a închis uşa în nas. A căutat prilej să-i facă în plin văz al tuturor, ceea ce se numeşte ***un afront***. Ba i-a mai născocit şi nu ştiu ce procese... Vreme de vreo zece ani, dacă nu mai mult, această răfuială a fost fabula tîrgului. Pintea, om chefliu şi şugubăţ, a luat lucrurile în glumă. Nu şi-a pus mintea c-o femeie. O zădăra şi răspundea la zădăreli, numai ca să-şi facă o plăcere. Încolo, avea alte treburi, mai grabnice... Era şi el ocupat cu tocarea averii părinteşti — moşiile

Călimanilor, care cuprindeau vreo cinci sate. Cînd şi-a isprăvit această misiune pe pămînt, după pilduirea bunului său prieten şi tovarăş Roman Madolschi, a închis şi el ochii şi a trecut sub pămînt. Cavourile lor sînt vecine. Ai să le vezi vreodată la cimitir. Poate noaptea îşi mai bat unul altuia cu pumnul în perete, ca să se trezească şi să-şi amintească de cele isprăvi. A rămas văduva lui, Sultana Căliman. Nu-i de sînge nobil, movilesc. E numai neam de răzăş. A fost o fată fără prea multă carte. Ageră însă la

minte, iar în sînge cu boala de judecată a răzăşilor. Cum s-a văzut singură, a lăsat la o parte răfuielile cu toţi creditorii lui Pintea Căliman, ca să răspundă ea cum se cu-vine boieroaicei cu nasul pe sus. Şi aşa, s-a pornit război-iul între văduve. Aceste episoade ai să le afli poate din gura lui Picu Hartular. Oricît le toarnă el venin în coadă, nu sînt prea departe de adevăr întrucît priveşte faptele. Judecata acestor fapte merită, însă, mai multă blîndeţe şi înţelegere. Să le zicem sminteli femeieşti, şi mai ales sminteli bătrîneşti. Dară să le privim ca atare şi să le iertăm ca atare. Ajung îndată şi la încheiere, dacă îmi spui că le judeci ca mine.

— Nici nu mai încape vorbă, coane Iordăchel... încuviinţă Tudor Stoenescu-Stoian, nedumerit unde vrea să ajungă bătrînul.

— Mi-am închipuit că aşa are să fie. Cînd m-am gîn- dit să mă adresez dumitale, am pornit de la faptul că eşti un scriitor şi ca atare, cu altă înţelegere a sufletului omenesc şi cu altă blîndeţe, nu un avocat orişicine... Aşadară, văduvele s-au stropşit cu oţăreală una la alta, nu şi-au dat ziua bună, s-au tras la judecăţi, spre bătaia de joc a tîrgului. Dacă ai să mai ştii că singurele proprietăţi care le-au mai rămas, casele, se învecinează, ai să înţelegi ce-au putut născoci din această împrejurare prielnică o femeie din neamul Movileştilor, care a isprăvit de judecat şi de uneltit în lume, şi o femeie din neamul acelor mazili abraşi, care gonesc trei ceasuri după o cioară cu puşca în mînă, fiindcă le-a furat o perjă din livadă. Casele lor se învecinează în fundul ogrăzilor. A Cristinei Madolschi are faţada spre Sfinţii Voievozi: a Sultanei Căliman, faţada chiar în strada Hatmanul Căliman. Gardurile lipite în fund. Şi ce

zaplazuri! Cu întărituri de cetate. Vreo trei ani, s-au răfuit de la pomi. Ba că trece coroana unui nuc dincoace. Ba că face un plop umbră dincolo. Pe urmă, un cîine care lătra noaptea şi tulbura somnul Cristinei Madolschi. Au mai fost chestii cu cocoşi, cu mîţe, cu alte dihănii. Amîndouă bătrînele au stîrpit din amîndouă curţile neamul miţelor, cîinilor şi cocoşilor. De la o vreme, pă-reau că s-au potolit. N-aveau ce mai scormoni. Şi iată că alaltăieri, Cristina Madolschi mă cheamă să viu de ur-

genţă, fiindcă a descoperit ea ceva extraordinar! Mă duc. Credeam că e vorba de un document. Îmi arată o scrisoare mult mai dincoace, de pe vremea lui Roman Madolschi. O scrisoare prin care Pintea Căliman se lega, nu ştiu pentru ce pricină, să-i cedeze o parte din fundul ogrăzii, pe cîţiva metri adincime, ca să facă o aliniere a proprietăţilor. Cu ce pret? În ce condiţii? Pe un preţ încasat sau pe o plată viitoare? Scrisoarea nu spune nimic... Dar legămîntul există negru pe alb, cu dată şi semnătură în toată regula: „Prin aceasta, mă oblig ca de azi în 6 luni, adică în ziua de 10 august 1888, să predau cu act de veşnică stăpînire porţiunea de...” şi aşa mai departe. De altfel, ai să vezi scrisoarea. Cum de s-a interesat Roman Madolschi de aşa ceva, e singura întrebare la care m-ar mira răspunsul, chiar să-l găsesc. El şi rotunjind proprietatea nevestei? Nu-l văd. Ipotecînd ceva, înstrăinînd ceva... asta da! În sfîrşit, scrisoarea există. Poate era numai preţul unui pariu, cum aveau ei obicei să-şi joace între dînşii caii, trăsurile şi butoaiele cu vin din pivniţe, spre turbarea nevestelor. Acum, imaginează-ţi dumneata ce înseamnă o asemenea scrisoare în mîna unei astfel de femei.

— Nu înseamnă nimic! se grăbi să riposteze, profesional, Tudor Stoenescu-Stoian. Un petec de hîrtie, fără valoare. Chiar dacă ar exista un act autentic de vînzare-cumpărare, şi încă n-ar însemna nimic, de vreme ce, de la 1888 pînă acum, porţiunea presupus vîndută a fost stă- pînită mai departe, fără nici o tulburare, de Pintea Căliman şi de Sultana Căliman.

— Ştiu... Există prescripţie, dacă vrei s-o iei ca atare. Există încă alte chipuri de a interpreta, care să ducă la acelaşi rezultat în

justiţie. Ai dreptate! Scrisoarea nu înseamnă nimic. Petec de hîrtie. În mîna oricui, nu a Cristinei Madolschi... Pentru dînsa, însă? Aceasta e ul-tima fericire pe care putea să i-o mai acorde pronia cerească. Să se mai poată judeca iarăşi cu Sultana Căliman? Şi nu pentru un cîine, un cocoş ori un nuc din livadă. Să arate ea tîrgului ce fel de om a fost Pintea Căliman! Din ce neam prost! Cum a folosit el, şi pe urmă Sultana Căliman, moartea unui aşa de scump prieten şi tovarăş, ca să ascundă şi să nu respecte un legămînt scris negru pe alb! De trei zile, nici nu-şi găseşte somn şi astîmpăr.

— Atunci judece-se şi piardă! rosti Tudor Stoenescu- Stoian.

Iordăchel Păun îşi aşează ochelarii şi-l privi îndelung, cu o mustrare tristă şi blajină în ochii albaştri:

— Aceasta e concluzia dumitale? Pentru un asemenea răspuns vorbesc eu de-un sfert de ceas?

Tudor Stoenescu-Stoian îşi retrase încurcat cuvintele:

— Nu... dar... I-ar trebui o lecţie ca să se vindece o dată pentru totdeauna.

— Bolnavilor în van este să le dai lecţii... vorbi cu blîndeţe amară Iordăchel Păun. Bolnavilor, şi chiar celor care se cred mai sănătoşi la minte decît Cristina Madolschi ori Sultana Căliman. Nu-i vindeci cu lecţii. Îi tămăduieşti luîndu-i cu binişorul... Aceasta o fac eu în tîrgul acesta de mulţi ani, de cînd mă tot cheamă unii şi alţii ca un drept împăciuitor. Şi iată cum am ajuns eu la dumneata! Cristina Madolschi m-a rugat să-i caut un avocat. Să înceapă numaidecît proces. Un avocat dintre cei vechi, din partea locului, are să primească numai ca să aibă ce mai da de vorbă şi de înveselire caracudelor

de la „Rinalti”, de-aici. Ştiind prea bine că e un proces pierdut şi o halima întreagă, totuşi are să primească. Trebuie să cunoşti ce poveste a însemnat pentru tîrgul nostru războiul bătrînelor acestora, ca să bănuieşti cu cîtă grabă s-ar învoi să-l scormonească din nou. Are să mai fie despre ce se mai vorbi la masa aceasta, unde stăm. Are să se mai amuze chiar tribunalul... Lumea e crudă! Se desfată cum poate, într-un tîrg lipsit de evenimente ca acesta. Şi ca să nu se întîmple aşa ceva, m-am gîndit să apelez la dumneata. I-am vorbit. I-am spus că eşti cu alte vederi, nu ca toţi cîţi au purtat-o pe drumuri; avocat de la Bucureşti, cu multă pricepere... Aici vine partea delicată. Dumneata trebuie mai întîi să lungeşti, ca să zic aşa, studierea chestiunii. Pe urmă, s-o convingi că e un proces pierdut dinainte. Să cruţăm două bătrîne de un ultim spectacol, şi urît, şi trist, şi caraghios. Eu mă gîndesc la neamul lor, la morţii lor. Nu merită această ocară. Cum vezi, m-am apucat să împac şi morţii... Ai primit?

— Am spus de la început, coane Iordăchel. Dorinţa matale e ordin.

Iordăchel Păun zîmbi fericit:

— Mă bucur că n-am dat greş. Atunci putem merge. Coana Cristina ne-aşteaptă.

Făcu semn lui Neculai:

— Fugi de adă o birjă. Vezi, pe Avram ori pe Ţudic, că briştile lor îs mai spălăţele.

Chelnerul dădu fuga în zloata de afară, cu capul gol, să caute birjă. ***Signor*** Alberto se mişcă din dosul galantarului şi, apropiindu-se de masă, cutează:

— Coane Todiriţă, dacă nu vă e cu supărare, v-aş ruga să-mi acordaţi un sfert

de oră. Nu aici. Acasă. Spu- neţi-mi ziua şi ora cînd să viu. Am să vă cer un sfat...

— Despre ce e vorba? întrebă Tudor Stoenescu- Stoian, măgulit că atîta lume are acum nevoie de dînsul şi de sfaturile lui.

— Despre fiul meu, coane Todiriţă. Giuseppe, elevul dumneavoastră. Am un necaz cu el. Un necaz mai vechi.

— Giuseppe Rinalti, dintr-a cincea? Cunosc. Dar e un băiat foarte bun, ***signor*** Alberto, Foarte bun! Printre primii din clasă.

— Bun pentru şcoală, dar nu-i bun pentru mine! suspină signor Alberto, scărpinîndu-se în blăniţa de astrahan a părului.

— Asta-i ceva nou! surîse Tudor Stoenescu-Stoian. Bun pentru şcoală şi rău pentru dumneata? În orice caz, să stăm de vorbă. Treci mîine între cinci şi şase. Mîine sau poimîine.

— Vedeţi, n-aş vrea să vă deranjez. Ştiu că acasă lucraţi, scrieţi; toată lumea o ştie asta.

— Între cinci şi şase sînt liber întotdeauna, ***signor*** Alberto... îl asigură Tudor Stoenescu-Stoian, cu aerul unui om care-şi acordă şi el un ceas de libertate şi de odihnă, rupt gravelor îndeletniciri scriitoriceşti.

— Atunci, mîine la cinci jumătate, coane Todiriţă...

— Mîine, la cinci jumătate.

Signor Alberto se retrase în tranşeea de după galantar, să mediteze, cu blăniţa sprijinită în palmă, la toate necazurile unui tată dăruit de providenţă cu un copil bun pentru şcoală şi rău pentru breasla părintească.

Cu birja numitului Avram, amîndoi, Iordache Păun şi Tudor Stoenescu-Stoian, ghemuiţi sub poclitul strîmt, plecară în ploaia de noiembrie, înspicată de fulgi, spre alte ciudate necazuri ale oraşului patriarhal.

— La mata acasă, coane Todiriţă? întrebă Avram.

— Mînă'nainte! Ce-ţi pasă?

— Atunci la conu Iordăchel.

— Mînă înainte, îţi spun!

— Să apuci mai întîi pe Hatmanul Căliman! interveni Iordăchel Păun.

— Aha! crezu că a înţeles Avram. Mergem la coana Sultana.

Iordăchel Păun lărgi braţele sub poditul îngust, vru să le ridice spre cer; dar nici atîta nu-i îngădui cortul de piele. Le coborî resemnat, cu palmele pe genunchi.

— Ce oameni! se tîngui. Ce oameni! Tot vor să ştie, tot vor să afle! Apoi, întorcîndu-se spre Tudor Stoenescu- Stoian: — La Sultana Căliman nu ne oprim. Nu avem ce căuta. I-am spus lui Avram să treacă numai ca să vezi aşezarea casei şi să-ţi faci o idee. Pe urmă, facem la stînga şi iar la stînga şi ajungem la Sfinţii Voievozi, la casa Ma- dolschilor.

Pe strada Hatmanul Căliman, conu Iordăchel porunci lui Avram să ţină calul la pas, dar să nu oprească.

Birjarul renunţă să mai înţeleagă şi se supuse.

— Casa-i asta! lămuri Iordăchel Păun, plecîndu-se sub coş şi arătînd o clădire scundă şi galbenă, în mijlocul unei vaste grădini. Aşezare bătrînească, de pe la 1780. Destul să le compari una cu alta; aceasta, a Călimanilor, cu cealaltă, pe care ai s-o vezi acuşi, a Madolschilor, ca să ghiceşti ce neamuri deosebite le-au locuit. Călimanii nu iubeau fastul şi aparenţele. Se mulţumeau cu

o viaţă simplă. Vorbesc despre cei vechi. Pintea a fost un sfîrşit de neam. Ultima creangă din vîrf, de unde începe a pieri arborele. Acum, Avrame, fă la stînga şi iar la stînga!

Avram dădu bici şi coti la stînga şi iar la stînga.

Se arăta bucuros că, în sfîrşit, s-a putut dumiri. Nu mai aşteptă ordin.

Intră de-a dreptul în curtea caselor Madolschi, pe poarta larg deschisă.

Dintr-o singură privire, Tudor Stoenescu-Stoian pricepu cît de altfel de oameni au fost moşii şi strămoşii Cristinei Madolschi.

Casa se înălţa cu două rînduri, cu turnuleţe şi fronton. De o latuiă şi de cealaltă a peronului, doi lei de piatră, ciopliţi şi ştirbi, vegheau din capul scărilor, cu botul pe labe, o pustietate solemnă şi tristă. Ploaia înspicată cu fulgi spăla iarba tîrzie şi încă verde, dintre lespezile late. În uşile de stejar, se afla săpat un blazon. Dar soneria nu funcţiona!

Într-un tîrziu, după multe bătăi şi tot felul de alarme, le-a deschis uşa grea un moşneag cu barbetele albe, încovoiat de şale, într-o uniformă de valet, cîrpită şi cu fireturile verzi de cocleală. Mai purta şi mănuşi de aţă. Tudor Stoenescu-Stoian îl recunoscu. Era şi acesta încă o cunoştinţă veche de pe peronul gării, în cea dintîi zi cînd a sosit şi l-a purtat prin oraş, de la un capăt la altul, tot birja lui Avram.

Moşneagul lipi călcîiele atît cît îi îngăduiau picioa- rele strîmbe, şi, arătînd cu labele înmănuşate cu aţă spre scările de marmură, anunţă cu toată măreţia cuvenită:

— Măria-sa vă poftеşte sus. În salonul ***potretelor!***

Iordăchel Păun zîmbi sub mustăţile albe şi fine, cu o melancolică iertare pentru asemenea pîrdalnice slăbiciuni.

În sala ***potretelor,*** cea dintîi impresie a lui Tudor Stoenescu-Stoian a fost o senzaţie de frig. Nu răceala obişnuită din orice încăpere, unde n-a fost încă aprins focul în sală, în această ultimă lună ploioasă de toamnă. Ci un frig iremediabil, umed şi pătruns în ziduri: acelaşi, desigur, uniform şi mormîntal, în cea mai fierbinte amiază de iulie.

Cristina Madolschi se ridică, ţeapănă în articulaţii dintr-un fotoliu cu spătar înalt de lemn. Se ridică şi înaintă un singur pas.

Purta rochie neagră cu coadă şi ţinea o carte deschisă în mîna stîngă. Dreapta, întinsă sus, pînă la buzele lui Tudor Stoenescu-Stoian, era rece şi cu pielea încreţită ca foaia de gutapercă.

— Luaţi loc, domnii mei.

Braţul indică sacadat două jilţuri destul de depărtate, cu spatele întors spre ferestrele cu grele draperii de ca-tifea. Astfel, Tudor Stoenescu-Stoian avea în faţă chipul osificat al amfitrioanei şi, deasupra, spre comparaţie, înşirate pe perete, tablourile în ulei ale doamnelor şi domniţelor din neamul movilesc...

Cristina Madolschi îi surprinse privirea. Din cartea de pe genunchi, înălţă ***face-à-main***-ul[13] prins în lanţ, şi, ca un automat deodată pornit din rotiţe şi resorturi, articulă, punctînd cuvintele cu mîna înarmată:

— Observ că te interesează aceste portrete, domnul meu. Au nevoie de oarecare prezentări, tocmai în vederea chestiunii pe care o vom discuta. Vechiul meu amic şi consilier, domnul Iordăchel Păun, această personificare a modestiei şi fidelităţii, mi-a vorbit în termeni elogioşi despre dumneata.

Mi-a arătat că ai abandonat avocatura ca ocupaţie principală, pentru a te consacra literaturii. După interesul pe care l-au trezit în domnia-ta aceste portrete din alte epoci, am impresia că literatura pe care o scrii îşi caută inspiraţia îndărăt, în trecut. Ar fi îmbucurător şi era de dorit... Trăim nişte vremuri odioase. Triumfă vulgaritatea, insolenţa şi parvenitismul. Am uitat, poporul acesta a uitat că avem un trecut. De aceea, poate, îl dezonorează în fiecare zi cu spectacolul trivial al faptelor sale. Prietenul şi consilierul meu, domnul Iordăchel Păun, sînt sigură că mă înţelege şi mă aprobă...

— Evident, doamnă Cristino... se grăbi să afirme Iordăchel Păun, resemnat acestei introduceri inevitabile şi acestor lamentări pe care prea bine le cunoştea.

— Îmi permit să fiu de perfect acord, doamnă... în- tări şi Tudor Stoenescu-Stoian.

— Aşadar, nu m-a înşelat darul devinaţiunii! surîse, uscat şi rece, Cristina Madolschi. Lucrezi la o operă istorică?

— Exact! încuviinţă Tudor Stoenescu-Stoian, căruia îi era totuna.

— Şi cam din ce epocă, dacă nu sînt indiscretă?

— Epoca fanariotă... răspunse Tudor Stoenescu-Stoian, la întîmplare.

Cristina Madolschi lăsă să cadă ***face-à-main***-ul în carte, cu un gest consternat:

— Dar. domnul meu, epoca fanariotă este o epocă de decadenţă şi ruşine pentru clasa stăpînitoare din România. E o epocă urîtă. S-au amestecat clasele. E o epocă de par-venitism. De atunci a început căderea şi ticăloşirea la care asistăm. De atunci a dispărut nobleţea din viaţa acestei ţări şi a fost înlocuită cu alaiul fostelor slugi, care s-au

trezit stăpîni... Un scriitor are datoria de a-şi căuta sursele de inspiraţie mult mai îndărăt... Uite... Ridică din nou ochelarul cu mîner, punctînd spaţiul către tablourile din perete: — Uite, pe vremea acestei doamne Elisabeta Movilă, pe vremea acestei principese Caterina Corecki, pe vremea acestor contese Maria şi Ana Potocki, s-au petrecut evenimente înălţătoare şi tragice. Ele au fost martore şi eroine ale unei epoci care se cuvin consemnate în literatură. după cum au fost consemnate în istorie... Epoca fanariotă? Bună pentru a se făli cu ea alde domnul şi doamna colonel Valivlahidis! Dă-mi voie să rîd!...

Şi, într-adevăr, Cristina Madolschi rîse.

Un rîs inuman, gheţos, imobil, cadaveric. Pergamentul obrazului se pungise, dezvelind dinţii; crispat în contracţie, părea că nu-şi mai găseşte elasticitatea să se destindă la loc.

Rîsul dură aşa, mut şi atroce.

S-ar fi spus, în aşteptarea paznicului de panoptic, care să vină cu cheiţa şi să restabilească resorturile mecanismului detracat.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi şterse cu batista broboa-nele reci de pe frunte şi se simţi dator să rectifice, vorbind cu un glas străin de el, cuvinte străine de el, aşa cum i se întîmpla atît de des, de cînd păşise în oraşul de la poalele Călimanului.

— Aveţi dreptate, doamnă, toată dreptatea. E un ade- văr pe care nu l-am ignorat. Dar vedeţi. Lucrarea mea e un ciclu. Da... un ciclu. Aceasta e! Un ciclu care va cuprinde patru, cinci, poate şase volume. Mai degrabă şase volume decît cinci. Traversez cu ele toate epocile istoriei noastre, de la Alexandru cel Bun pînă în timpurile de faţă. Da, pînă în timpurile de faţă! Epoca fanariotă reprezintă

numai un moment. Un volum. I-am consacrat un singur volum, din şase. Am început cu acesta, fiindcă mi-a fost documentarea mai uşoară şi mai completă...

În jilţul său, Tudor Stoenescu-Stoian se asculta vorbind şi uita din nou că minte.

N-ar fi avut de ce minţi în faţa unei bătrîne ca această Cristină Madolschi şi în faţa unui bătrînel inofensiv şi cumsecade, ca acest cercetător de urice şi zapisuri, care-i acordase toată încrederea.

Dar minţea pentru dînsul, celălalt Tudor Stoenescu- Stoian. din canatul oglinzii rămasă în casa lui Sandu Buhuş. În acea clipă, se identifică întru totul cu plăsmuirile celuilalt: un asemenea om al marilor creaţii viitoare se vedea şi era sigur că o asemenea operă va scrie.

— În acest caz, înţeleg... aprobă Cristina Madolschi, izbutind să-şi restabilească zbîrciturile obrazului de pergament în echilibrul lor natural. Mi-ar face plăcere să contribui şi eu cu ceva la informaţiile dumitale. Posed documente preţioase. Prietenul şi consilierul meu, domnul Iordăchel Păun, le cunoaşte şi poate confirma valoarea lor. Le pun la dispoziţia dumitale.

Cu ***face-à-main***-ul, arătă spre fundul salonului, unde o ladă de lemn negru, cu incrustaţii de sidef, se afla ridicată între două perdele, ca un altar.

— Mulţumesc, doamnă! Foarte recunoscător, bună doamnă! se înclină uşor în jilţ Tudor Stoenescu-Stoian. fără să se îndoiască în acea clipă că de asemenea documente va avea nevoie şi că, într-adevăr, le va utiliza.

Privirea lui Iordăchel Păun îl înfăşură mai plină de bunăvoinţă.

Aşadar, la o epocă istorică, la o mare epopee lucra tînărul acesta, care-a lăsat Bucureştii cu ispitele lui, să se îngroape într-un orăşel de provincie? Şi nu i-a spus nimic pînă acum! A înlăturat întotdeauna vorba. Iordă- chel Păun îl preţui mai mult pentru această discreţie. Bunătatea din ochii blajinului bătrînel, încrederea totală şi simpatia sclipind caldă sub ochelarii cu ramă subţire de aur răscoliră un zăcămînt de remuşcare, toropit în su- fletul lui Tudor Stoenescu-Stoian. „Trebuie să mă aştern pe lucru! se hotărî eroic. De mîine încep. Neapărat. Nu

pot rămîne mereu un mistificator şi o canalie! Nu pot şi n-am nici un interes. De mîine, mă închid în casă trei ore pe zi, şi totul va fi simplu, fără nici o mustrare, fără nici o ameninţare.”

Cu această împăciuire măcar de-un ceas, Tudor Stoenescu-Stoian ascultă atent mîndrele slăviri ale neamului movilesc, oficiate de ultima supravieţuitoare a ramurii Madolschi.

Iar Cristina Madolschi nu-i cruţă nici un amănunt.

Scoase veriga cheilor şi deschise sipetul de lemn ne-gru cu incrustaţii, să desfăşoare pergamente cu grele peceţi. Îi trecu în mînă hrisoave, sineturi şi scrisori de familie, cu slovă latinească şi cu slovă chirilică. Înfiptă stîlp, în picioare, din mijlocul salonului, cu ***face-à-main***-ul îndreptat pe rînd, spre fiecare portret din peretele salo-nului vast şi glacial, recapitulă vieţi nefericite, furtunoase şi de mult stinse. Elisabeta de Lozna, doamna lui Ieremia Movilă, frumoasă, aşa cum îi păstra trăsăturile subţiri, ochii mari şi gura rotundă, copia de pe portretul din mănăstirea Suceviţa, înainte de a sfîrşi pîngărită şi tur- cită în haremul sultanului Mustafa întîi. Ecaterina-Margareta, doamna principelui Samuel Corecki, căzută în robia tătarilor. Contesa Ana Potocki, şi ducesa Kiajna Wisznowiecki, şi contesa Marja Potocki. Vlăstare movileşti, care au amestecat sîngele lor în neamul Leszcinski- lor şi Burbonilor, al Habsburgilor şi al palatinilor de Bran- demburg, al electorilor de Pfalz-Neuburg şi al suveranilor suedezi, greci, saxoni, belgieni, poloni, francezi, austrieci...

Pe urmă, deodată, lăsă morţii aceştia iluştri în ca-vourile lor şi Cristina Madolschi îşi

încreţi iarăşi pergamentul obrazului în rîsul mut şi lugubru:

— Dar, domnilor, ce spuneţi oare despre o asemenea amfitrioană? V-am vorbit numai despre dispăruţii mei şi am uitat datoria de gazdă... Nu ştiu de ce nu s-a servit mai repede ceaiul... Îmi permiteţi să vă părăsesc un moment şi să văd ce fac femeile la bucătărie?... E trist, dar în ziua de astăzi te vezi obligată să te ocupi personal şi de astfel de amănunte domestice, vulgare, care mereu te întorc pe pămînt şi te distrag de la ideile mai înalte, nobile, din alte sfere...

Păşi de-a curmezişul salonului, ţeapănă şi îmbălsă-mată, tîrînd coada rochiei de dantelă neagră.

Cînd au rămas singuri. Iordăchel Păun se plecă în jilţ, rezemîndu-şi cotul în genunchi, şi vorbi cu un zîmbet indulgent:

— Cred că n-ai luat în serios povestea cu „femeile" de la bucătărie?... De fapt, sărmana Cristina se slujeşte cu un singur om. Moşneagul pe care l-ai văzut la intrare. E bucătar, valet, vizitiu, argat, fată-n casă. Din gloata cea numeroasă a slugilor clasificate pe categorii, a rămas, fiindcă poate nu are unde se duce, ori poate fiindcă e credincios vremurilor cînd Roman Madolschi dădea aici recepţii vestite în trei ţinuturi. Acum, ceaiul ni-l pre-găteşte dînsa. Însă are să-l servească valetul, care răs-punde la numele de ***Antoine***, dar pe care-l cheamă Tărîţă. Antohie Tărîţă!... În acestea toate, un om ca Picu Har- tular şi ca semenii lui din oraş află numai prilej de rînjet şi de batjocură. Eu văd altceva.

Iordăchel Păun petrecu privirea de-a lungul tablou- rilor din perete, tipărindu-şi cu o mişcare măruntă, de pisică grijulie, părul alb şi moale din jurul urechilor.

Continuă visător:

— Da, da. Eu văd altceva. Pentru mine, stăpîna acestei case nu e numai o bătrînă maniacă, precum o socoate tîrgul şi precum, de altfel, o arată prea îndestul făptura. Peste toate acestea trec. Eu văd aici o deznădăjduită agăţare a unei vietăţi, să-şi afle rostul pe care ea îl crede cel adevărat al vieţii... Al vieţii ei!... Fiecare se agaţă de aşa ceva. Unii să-şi prelungească fiinţa în copii. Alţii să agonisească averi. Alţii în putere, în politică, în satisfacerea unor ambiţii. Dumneata ai lăsat toate ca să vii aici şi să scrii cărţile dumitale.

— Să lăsăm aceasta... se rugă Tudor Stoenescu- Stoian cu o sinceră umilinţă.

— O lăsăm. Adică, trecem peste aceasta. Dar recunoaşte că ai lăsat toate, ca să te consacri numai şi nu- mai cărţilor dumitale, fiindcă ai descoperit că aceasta îţi este singura şi adevărata chemare a vieţii... Aşa şi dînsa! Justificarea ei pe lume a căutat-o şi a găsit-o îndărăt. Fiinţa ei de acum e îndreptată mereu acolo, la obîrşia

cu drumul însemnat prin veac de pergamente şi de hrisoave, drum semănat cu aceste chipuri din pereţi. Ea pentru aceştia trăieşte şi, deci, trăieşte în afară de timp... Se crede — şi poate are dreptate — se crede numai împuternicita, reprezentanta acestui lung şir de Movileşti şi de Madolschi, aşa cum o privesc cu ochii lor morţi... Aşa cum ei şi-au aflat de mult astîmpăr în criptele de mănăstiri, spintecaţi de hangere turceşti, duşi în robie de tătari, alţii sfîrşiţi prin ţările apusului şi în pămîntul Poloniei, după ce-au rîvnit ori chiar au ajuns la înalte măriri. Pe dînşii îi apără, cînd se războieşte cu o Sultana Căliman, fiindcă în ea vede o urmaşă, fie chiar numai cu numele, a acelui Mitru Căliman, duşman de moarte al Movileştilor, care pe vremea Elisabetei de Lozna s-a dat de partea orheienilor şi a lui Ştefan Tomşa. Pe aceştia de aici, din cadrele înşirate, îi apără ea împotriva oamenilor şi vremilor de astăzi. Cum îi apără? Aceasta e altă socoteală!... Îi apără, poate, cu o strîmbătate şi cu o înverşunare, care nici aceasta nu e a ei. E moştenită de la acea Elisabeta de Lozna, care se judeca peste graniţă la Ustie, la Lemberg, la Halicz, se judeca în Ţara Moldovei, cu cumnată-sa Marghita, cu Nestor Ureche şi alţii, şi alţii... Mai are ea vreo răspundere? Ea răspunde nu- mai pentru dînşii, aceştia de aici, înşiraţi în rame, cu ochii lor care nu mai văd: dînşii răspund pentru ea. Acestea dumneata ai să le înţelegi şi le-ai înţeles: alţii nu vor să le înţeleagă şi găsesc înaintea lor numai o bă- trînă smintită şi caraghioasă...

Iordăchel Păun se opri brusc şi păru a cerceta cu foarte multă luare aminte chipul unui tînăr şi semeţ nobil leah, din cadra cea mai apropiată de el. Intrase în încăpere

Cristina Madolschi şi se îndrepta spre scaunul cu spătar înalt.

După ce se aşează ţeapănă, ca între braţele unui tron ori ca într-o strană de ctitoră, îşi chinui obrazul cu zîm- betul ei, care zădarnic voia să fie binevoitor şi senin:

— Ceaiul soseşte într-un moment, domnii mei. Ca întotdeauna, m-am văzut încă o dată silită să las o companie plăcută şi interesantă, pentru a face orînduială între nişte creaturi incapabile să execute un ordin...

— Ştiu, doamnă Cristino! suspină generos Iordăchel Păun. Cu slugile de azi, acelaşi lucru se petrece în toate casele...

— A, nu! E adevărat ce spui dumneata, domnule Păun. Dar cu o restricţie... Cu slugile de azi viaţa a de-venit imposibilă, tocmai fiindcă s-au învăţat să slujească în acele case despre care vorbeşti dumneata, adică în casele unor alte foste slugi, ajunse stăpîni... ***Antoine***, fii atent!

Antoine se necăjea amarnic să încapă pieziş pe uşă, cu o tavă imensă în braţe.

Mînerul uşii se agăţase în mîneca straiului de valet. Bombăni surd, probabil o sudalmă, adusă de Antohie Tărîţă de acasă. Pe urmă, cînd străbătu victorios în salon, împinse îndărăt uşa cu piciorul, într-o mişcare cu totul nedemnă de tradiţia servilor stilaţi.

Ceaiul era rece, decolorat, fără nici o aromă. Un ceai pe care orice client al lui ***signor*** Alberto l-ar fi turnat în ceafa lui Neculai. Pesmeţii, puţini şi vechi, rătăciţi în fundul unei farfurii prea mari, aminteau eşantioanele ingredientelor dezgropate din săpăturile Pompeiului.

Dar tava, linguriţele, paharele întreg serviciul, purtau monogramă şi blazon.

Cînd s-a terminat ceremonioasa formalitate. Cristina Madolschi a ridicat ***face-à-main***-ul în aer, dînd semnalul de luptă:

— Acum, domnii mei, putem trece şi la chestiunea urîtă şi scandaloasă care ne-a adunat aici! Sper, domnule Stoenescu-Stoian, că vechiul meu prieten şi consilier, domnul Iordăchel Păun, te-a pus în curent despre ce e vorba. Cine este această Sultană Căliman şi cine a fost acel Pintea Căliman? Ce fel de oameni şi ce fel de neam?... Îi cunoşteam. Nu întîia oară m-am ciocnit cu asemenea indivizi. Nu mă aşteptam, însă, să fie capabili şi de aşa ceva... Piesa de atac este aici... Te rog s-o ci- teşti şi aşteptăm să-ţi auzim cuvîntul, domnule avocat.

Cristina Madolschi întinse scrisoarea despăturită, flu- turînd-o de un colţ între degetele uscate. Tudor Stoe-nescu-Stoian părăsi jilţul s-o ia în primire şi se apropie

de fereastră s-o descifreze în lumina vînătă a crepusculului.

Supravieţuitoarea Movileştilor îi urmări privirea plimbată pe rînduri, cu ochii ei ficşi şi adînc scufundaţi în orbitele osoase. Toată viaţa Cristinei Madolschi se concentrase în această aşteptare. Suflarea îi expirase pe buzele albe şi subţiri. Cu mîinile cuminte aşezate pe genunchi, Iordăchel Păun o privea cu milă.

Se auzi, un răstimp, numai foşnetul ploii şi vîntul în ferestre.

Pentru Tudor Stoenescu-Stoian, scrisul din foaia învechită, cu cerneală palidă, nu avea nici o însemnătate. Cel mult, îi putea satisface o curiozitate de grafolog, dacă ar fi voit să reconstituie, din slova dezordonată, firea răposatului Pintea Căliman. Dar jucă pînă la sfîrşit comedia caritabilă pe care i-o ceruse Iordăchel Păun.

Clătină din cap şi ridică din sprîncene. Îndoi hîrtia în două şi se uită pe fereastră, gînditor, bătînd toba în geam cu vîrful degetelor, ca un om foarte adîncit să dezlege o problemă dificilă.

Pe stradă, în ploaia suflată de vînt, trecea un licean zgribulit, cu gulerul mantalei ridicat. Tudor Stoenescu- Stoian îl aşteptă să ajungă la colţ, pe urmă se întoarse şi rosti:

— Doamnă, chestiunea nu e atît de simplă...

— Nu e atît de simplă? se ridică pe jumătate, din articulaţii, Cristina Madolschi. Dar e scris negru pe alb, domnul meu!

— Este. Însă e scris foarte de mult, doamnă. Eu am datoria să nu vă aventurez într-un proces nestudiat. Lăsaţi-mi puţin răgaz, să-mi consult şi eu codurile şi jurisprudenţele... Primul pas e decisiv. Dacă

pornim procesul cu stîngul, riscăm să tragem consecinţele acestei pripeli.

— Care va să zică, procesul îl pornim? se linişti întrucîtva Cristina Madolschi.

— Să sperăm... Conştiinţa profesională mă obligă să-mi pregătesc toate armele.

— Să ne pregătim toate armele! hotărî Cristina Madolschi, răsucindu-se pe scaun, înviată din morţi.

— ...şi mai ales să ne gîndim din vreme la armele adversarilor noştri. Să parăm loviturile lor. Fiindcă ele vor fi... Le prevăd.

— Această mizerabilă e capabilă de orice! Recunosc, domnul meu. Ţi-o spun după o veche şi amară expe- rienţă. E capabilă de orice, cum a fost capabil de orice al său soţ, acel Pintea Căliman, şi tot neamul infam al Călimanilor. Dar de astă dată o avem în mînă. Îi avem în mînă! Ah! Domnul meu, sînt martorii aceştia care asistă la lupta mea de atîtea decenii... Ei ştiu că nu pot renunţa la această revanşă cu nici un preţ. De va fi ne- voie, merg pînă la orice sacrificii materiale. Pînă la ultimul ban. Să ştiu că nu voi avea ce pune pe masă şi să mă hrănesc cu cîrmojuri de pîine uscată. Nimic şi nimeni nu mă poate opri... Va primi o lecţie! Vreau să văd lipit la stîlpul infamiei numele acestei creaturi şi numele tuturor Călimanilor!

Vorbind, se adresa mai mult tablourilor din pereţi, cercînd să le anime recea lor impasibilitate, nu celor doi auditori şi aliaţi. Glasul i se îneca în gîtlej. Ochii scli- peau în văgăunile orbitelor; mîna, înarmată cu ***face-à- main***-ul de metal, apăsă oasele pieptului; din cocul înalt, se desfăcuseră cîteva şuviţe şi spînzurau pe frunte, de- săvîrşindu-i înfăţişarea sinistră şi teribilă în semiîntune- ricul încăperii.

Îşi trase respiraţia şi întrebă într-un suspin:

— Şi cît timp este nevoie să amînăm? Orice întîr- ziere de o zi este pentru mine o tortură, domnul meu, o tortură insuportabilă. Cînd introducem acţiune?

— Depinde. Cîteva zile. Lăsaţi-mi, doamnă, încă o dată vă rog, lăsaţi-mi cîteva zile.

După îndelungi pertractări şi după intervenţia lui Iordăchel Păun, consimţi cu regret la asemenea amînare. Tudor Stoenescu-Stoian scoase o copie, pe care o ştia inutilă, de pe scrisoarea cu pricina.

Cristina Madolschi închise originalul în sipetul de lemn cu incrustaţii de sidef, încercînd de două ori în- cuietoarea, să-şi asigure tezaurul. Pe urmă, îi petrecu

pînă la uşă, întinzîndu-le din prag, înalt, mîna osoasă cu pieliţa de gutapercă.

— Vă conduce cupeul acasă, domnii mei!

— Dar, doamnă...

— Vă rog. Am dat dispoziţii să vă aştepte cupeul la scară.

La scară, într-adevăr, aştepta cupeul înalt, cu gloaba albă şi antediluviană şi cu ***Antoine*** — Antohie Tărîţă — pe capră.

După ce s-au urcat în cuşca de lemn cu geamuri de cristal, Iordăchel Păun strînse recunoscător mîna lui Tudor Stoenescu-Stoian:

— Ai fost minunat!... Îţi mulţumesc. Mi-ai luat o piatră de pe inimă.

— Se putea altfel? Am promis doar.

— Bine, bine, înţeleg şi mulţumesc. Vorba e, acum, să găsim destule argumente pentru ca s-o convingem la renunţare, după cum am găsit argumentele amînării.

— Acestea sînt mai simple chiar decît mă aşteptam. Mă gîndesc, bineînţeles, la doamna Madolschi. La argumente pentru dînsa. În justiţie nici nu încape discuţie. În ce an a murit Roman Madolschi?

— Un moment... Aşa!... Pot preciza: la 18 mai 1893. Într-o sîmbătă.

— Sigur, coane Iordăchel?

— Nu m-am încurcat eu în date mai vechi şi mai controversate! rosti cu imputare în glas Iordăchel Păun. Pot spune şi ora: între şase şi şapte dimineaţa.

— Nu e nevoie de ore, zile şi luni. Anul mă interesează, coane Iordăchel! La 1893? Scrisoarea e datată martie 1888; fixează şi ziua pentru punere în stăpînire, august acelaşi an. Chiar pentru o femeie pornită pe pri- cini din absurd ca doamna Madolschi, şi încă o asemenea demonstraţie nu va cere multă bătaie de cap. De la acest termen fixat

în scrisoare, Roman Madolschi a mai trăit încă aproape cinci ani. Dacă avea ceva de urmărit, urmărea! Dacă scrisoarea mai era valabilă, o executa!... E atît de simplu, cu această judecată pentru mintea copiilor, încît o vom convinge la întîia întrevedere.

— Mă îndoiesc! oftă Iordăchel Păun. Dumneata încă n-o cunoşti îndestul, măcar c-ai auzit-o acum. Dar să sperăm.

— Eu sînt sigur, coane Iordăchel.

Tudor Stoenescu-Stoian rupse mărunt copia de pe scrisoare, deschise geamul cupeului şi aruncă fluturii de hîrtie în ploaie.

Vehiculul se hurduca şubred pe străzile deşarte. Mîr- ţoaga bălană se împleticea şi se poticnea. Vizitiul, în straniul lui costum friţo-fregolic pe capră, vorbea singur. Şi totul înainta în mîhnita amurgire ploioasă, ca o fantastică apariţiune.

Tudor Stoenescu-Stoian se bucură că nu e nimeni pe uliţe să-l vadă într-un asemenea echipaj şi să ducă şta- fetă la masa caracudelor, spre înveselirea şi comentariile lui Picu Hartular.

Dar Iordăchel Păun, cu totul din altă lume întors, îşi aminti, întrebîndu-l cu o blajină mustrare:

— Şi de ce nu mi-ai spus, frate, că lucrezi la o operă istorică? Dacă n-o iei în nume de rău. poate ţi-aş fi şi eu de folos, cu puţinele mele cunoaşteri.

— Cu cea mai mare plăcere, coane Iordăchel. Recunoscător! Gata oricînd... se sili să pară bucuros pre-tinsul scriitor de romane, lipsit de entuziasm.

— Oricînd? Atunci, mîine...

— Vezi că... N-aş vrea să-ţi răpesc timpul.

— Nu, nu! Mai poate fi vorba de timp pierdut? Pînă ce nu se răcesc toate... Vii

la mine. Te aştept cu documente şi cu o cafeluţă bătrînească. La orele pa- tru, da?

Pretinsul scriitor de romane suspină cuprins de o umilinţă numai de el ştiută, încuviinţînd:

— La patru, da...

Capitolul III

AU ŞI ORAŞELE TRAGEDIA LOR

Odaia era scundă, cu grinzi de stejar în tavan, pati- nate de ani, de fum, de vechime, ca o încăpere de casă ţărănească sau o chilie de arhondaric mănăstiresc.

Scundă, dar largă, cuprinzătoare. Şi cu trei pereţi din patru, căptuşiţi de rafturi cu cărţi din alte veacuri, legate în piele scorojită. Pe alocuri, în spaţiile libere, stampe şi hărţi de odinioară. O încăpere de muzeu, de bibliotecă, de arhivă, unde se încuibase izul de pergamente şi de hîrtie răscoaptă, amestecat cu mirosul plăcut de gutui, de mere, de sulfină. Mai abureau pe masă şi cafelele în fele- gene bătrîneşti.

Pe cele două geamuri, afară, în fund, dincolo de acoperişuri şi grădini, se zărea dealul Călimanului, veşnic prezent în tîrg, de oriunde, astupînd zarea.

Iordăchel Păun zîmbi cu melancolică indulgenţă faţă de sine şi de zadarnicele sale strădanii, ridicînd mîna uscăţivă spre dealul slut şi lutos:

— Deocamdată, precum vei fi aflat, cu dealul acesta luptăm. Adică, mai bine zis, pentru el luptăm.

— Cunosc... îngăimă Tudor Stoenescu-Stoian. Împădurire. Replantări...

— Exact; ne trudim să-l readucem la ceea ce a fost. Cum a fost. Dar nu numai de dragul

ochilor. Ci şi de hatîrul unui tîlc, ceva mai general. O racilă a mai tuturor timpurilor noastre.

Bătrînul tăcu îngîndurat.

Nu-şi desprindea ochii de la ferestre şi de la priveliş- tea din fund. Apoi, urmă cu oarecare îndoială, şovăind:

— Prietenul dumitale şi prietenul meu. Sandu, ţi-o fi povestit, măcar în parte?

Tudor Stoenescu-Stoian făcu un gest vag.

— Într-adevăr, în parte. Prea puţin... Oarecare os-tilităţi.

— Da. Oarecare ostilităţi şi îndeosebi oarecare inte-rese, mult mai precise şi mai urgente... Nu lăsa cafeaua să se răcească, în vreme ce-am să le înşir! Păcat...

Ca să-l îndemne, sorbi el cu încetineală din felegea- nul turcesc, fără toartă. Iar după ce-şi şterse mustăţile albe, despăturind batista de olandă tot aşa de albă, ţinu să lămurească:

— Am să le înşir, nu fiindcă pătimesc şi eu cumva de molima zavistiei şi cancanurilor care bîntuie tîrgul nostru. Ci fiindcă au să-ţi explice multe despre lumea unde-ai venit să trăieşti... Toate se leagă între ele şi se explică una prin-alta. Dealul acesta, al Călimanului, a fost despădurit fără milă şi chibzuială, pe vremuri, de-un oarecare exploatator de lemne. Cumpăra ieftin şi vindea scump! Fagi, paltini, ulmi, stejari... O frumuseţe — şi pentru suflarea tîrgului o binefacere a naturii. Răcoare, umezeală în toiul arşiţei, loc de plimbare. Se iveşte acel oarecare exploatator, Lache Ursuleac pe nume; face contract cu oraşul, fiindcă dealul şi pădurea aparţineau oraşului, obţine mai de sus aprobări, izbuteşte să încalce anumite condiţii şi se aşterne pe treabă. Bună treabă şi spornică treabă pentru el! În zece ani, dealul pleşuv. Şi în zece

ani, zestre pentru cinci fete... zestre depusă la bancă ori învestită în case, în prăvălii şi aşa mai departe. Una din aceste fete se întîmplă a fi mama soţiei domnului prefect Emil Sava, care s-a însurat în juneţea de licenţiat sărac, mai mult cu zestrea decît cu soţia... Pînă aici, nimic prea deosebit. Cum nimic prea deosebit n-a fost nici că tăierea nu ţinuse socoteală de cuvenitele condiţii şi restricţii silvice: semin- ceri, replantări, grija ca în trei decenii pădurea să se împînzească din nou... Au rămas rîpile urîte şi lutoase, care se văd. Învîrteală politică pe socoteala şi în paguba celor din vale, a tîrgului şi tîrgoveţilor. Ca unul care, în copilărie, mai apucasem o şuşăniţă de codru, pe unde plecam primăvara cu o droaie de băieţandri să hoinărim şi să culegem lăcrămioare, toporaşi şi ciuboţica-cucului, m-am străduit, la bătrîneţe, să înjgheb un fel de comi-

tet cu prietenul dumitale Sandu Buhuş, ca să desăvîrşim noi ceea ce neglijase numitul Lache Ursuleac, îmbogăţit în zece ani din speculă fără ruşine şi din matrapazlîcuri fără obraz. Şi de cine crezi că ne lovim acum?... De ostilitatea şi de interesele domnului Emil Sava, prefectul şi părintele judeţului... Are alte planuri. A depus ofertă pentru cumpărarea dealului Căliman, din partea faimoasei societăţi ***„Voevoda, Rumanian Company for the Development of the Mining Industry, Limited”***[14], cu director faimosul afacerist Iordan Hagi-Iordan din Capitală, marele tartor al petrolului. Adică sonde şi păcură, în loc de fagi, de ulmi, paltini şi stejari, aici, deasupra oraşului...

Bătrînul se opri, rezemîndu-se de speteaza scaunului şi aşteptînd.

Tudor Stoenescu-Stoian, după ce-şi cumpăni replica o clipă, rosti:

— Dar pentru oraş e un noroc nevisat! O făgăduială de prosperitate, de progres, de viaţă. Scapă de lîncezeala în care tînjeşte acum...

— Aceasta o pretinde şi domnul prefect Emil Sava!... zîmbi amar Iordăchel Păun. Taman argumentele sale şi ale domnului Iordan Hagi-Iordan.

— Şi nu-s argumente indestul de temeinice?

— Iartă-mă! Mai repetă, te rog! stărui bătrînul, du- cînd palma pîlnie la ureche. N-am auzit bine...

Tudor Stoenescu-Stoian repetă:

— Şi nu-s argumente îndestul de temeinice? Mie mi se pare că dreptatea e de partea lor...

Bătrînul zîmbi iarăşi amar:

— Aşa ar fi, dac-ar fi! Însă povestea are alt cîntec... Cine va profita în realitate? Oraşul?

Orăşenii?... Prea puţin!... Ce progres şi ce prosperitate au adus sondele şi rafinăriile de petrol la Cîmpina, bunăoară? Mai nimic în condiţiile actuale. Totul trece în casa de fier a societăţilor cu capital străin, cu cîţiva salahori şi cîţiva ingi- neri ori contabili indigeni. Ţară pe jumătate colonială. Soarta oraşelor noastre, cînd le păleşte iluzia unui înce- put de înfiripare industrială şi comercială. Se îmbogă- ţeşte un Iordan Hagi-Iordan sau un domn Emil Sava, cum s-a procopsit cîndva bunicul soţiei sale, Lache Ursuleac;

în dosul lor, mult mai departe, alţii, care dictează, speculează, profită, joacă acţiunile şi valorile la bursă... Nici n-ar şti bine în ce loc e situată, pe hartă, ţara de unde le vin cîştigurile. Nici nu le pasă cum trăim, ce ne doare, la ce năzuim. Veniturile să curgă! Noi rămînem aici, la alt capăt de lume, cu sărăcia noastră! Ai zis ceva?

— Nu. Nimic.

Tudor Stoenescu-Stoian nu spusese nimic, fiindcă nici n-avea nimica de spus.

Privea în neştire încăperea, pereţii, rafturile cu cărţi, stampele decolorate. Treptat, îl pătrundea intimitatea caldă a acestui adăpost de bătrîn cărturar, credincios ceas- loavelor sale şi învăţăturilor vechi din ele.

Foc nu exista încă în sobă. Însă din pereţi, din cărţi, din gravuri, din grinzile afumate, din scoarţele rustice de pe jos radia o căldură şi o tihnă învăluitoare, cum n-a cunoscut el toată copilăria în strîmtele apartamente bucureştene, unde a deschis ochii la viaţă şi a crescut într-o copilărie chinuită de lipsuri, precît îngăduia salariul unui grefier văduv şi posac, desprins de dragostea casei şi de orice înclinare pentru dulcile nimicuri ale unui interior gospodăresc. Aici, mirosul merelor şi gutuilor înşiruite pe rafturile de sus, deasupra cărţilor; florile de toamnă din glastre; jilţul vechi dar moale, elastic; cafeaua din fele-genele demodate — ce toropitoare şi blînde balsamuri!

Se lăsa alinat de toate. Îl cuprindea o aromeală pacificată cu întreg restul universului, cu sine, cu ascunsele sule răni, metehne, păcate. Ce să mai gîndească, ce să spună, ce să răspundă?

Bătrînul, pe scaunul lui tare, cu spătar drept, poate dar de la doamna Cristina

Madolschi, căci semăna ca un frate geamăn cu scaunul ei, îşi răsucea meticulos ţigara, neslă- bindu-l din ochii albaştri şi blînzi, binevoitori. A înfipt-o în ţigaretă, a aprins, a sorbit primul fum: apoi rosti:

— Nu, nimic? Nu ai nimica de spus deocamdată?... Înţeleg... Eşti încă străin de tot ce se petrece şi se dără-pănă zilnic, a pustiu, în tîrgul nostru. De altminteri, nu ca să vorbeşti dumneata te-am poftit în căsulia mea nevoiaşă de pensionar. Ci ca să vorbesc eu; să-ţi servesc eu unele informaţii şi reflecţii asupra oraşelor noastre, cu

soarta lor, după toate cîte le-am citit, le-am cercetat şi le-am adunat în mine pe îndelete, aproape o jumătate de veac; ca pe urmă să-ţi slujească dumitale pentru romanele pe care le scrii...

— O! romanele mele! se lepădă de ele Tudor Stoenescu-Stoian, cu un semn sincer de detaşare din mînă. Să nu mai vorbim...

Iordăchel Păun clătină din cap.

— Ba dimpotrivă, să vorbim. Lasă modestia la o parte. Ce rost are?... Ţi-ai impus o sarcină grea, foarte grea, recunosc. Dar ce misiune frumoasă pentru un scriitor şi pentru literatura noastră!... Ai să umpli un mare gol; o lipsă regretabilă şi prea puţin scuzabilă a acestei litera- turi. Iartă-mi tonul cam pedant. Cunoaşte că am fost puţintel şi profesor în juneţe. Profesor de istorie şi de geografie la liceul de aici. Din asta mi se trage tonul pedant şi didactic. Deformaţie profesională, ca să zic aşa... Cînd m-a părăsit auzul cu totul şi nu mi-am mai putut exercita profesia, am cerut scoaterea la pensie. Dar cu ticurile breslei am rămas. Mă pomenesc, din an în paşte, tam- nisam, ţinînd prelegeri de unul singur, ca de pe catedră. Concetăţenii mă tolerează şi mi-o iartă cu îndestulă omenie. Nu ştiu în ce măsură ai să mă suporţi şi dumneata?

— Se poate, coane Iordăchel?! Pentru ce-am venit? Pentru ce-am răspuns aşa de repede la invitaţia, care?...

Bătrînul turti ţigara în scrumieră. Se îndreptă de spinarea osoasă, mai rigid, pe scaunul tare, şi urmă:

— Să zicem. Să admit. Dumneata ai să alegi din spusele mele doar ceea ce-ţi va părea de un folos şi nu prea exagerat, nu prea ieşit dintr-un cap de maniac... Pomeneam despre lipsa regretabilă şi prea puţin scuzabilă a li-

teraturii noastre. Care lipsă anume? Lipsa oraşelor adevărate, puse în adevărata lor lumină. Mereu un contrast, o opoziţie între sat şi oraş. Toate cele bune şi vrednice de slăvit sînt ale satului şi ţăranilor; toate cele rele şi netrebnice, de hulă şi osîndă, sînt ale tîrgurilor şi tîrgoveţilor. Ca în ***Ciocoii vechi şi noi*** ai lui Nicolae Filimon, pentru a o începe de la începutul începuturilor. Ca în ***O scrisoare pierdută*** a lui Caragiale. Ca în ***Paraziţii*** lui Dela- vrancea. Ca în romanele de viaţă provincială, scrise de

Mihail Sadoveanu: ***Floare ofilită, însemnările lui Neculai Manea, Apa morţilor, Venea o moară pe Siret***. Ca în romanele lui Teofil Steriu. Şi altele prea îndestule. Ceva adevărat este! Fără îndoială: o jumătate de realitate... Dar de ce? Unde-i cauza? Care-i explicaţia?... Constat că pînă acuma, mai niciodată n-a răspuns critica literară şi istoria literară. Constat că, tot aşa, nici dumneata nu răspunzi.

Tudor Stoenescu-Stoian se mişcă în jilţul moale şi lărgi mîinile în lături.

— Ce să răspund? Ce-aş putea răspunde?

— Am să răspund atunci tot eu! zîmbi bătrînul pensionar, aruncîndu-şi ochii la ceasloavele din rafturi. Adică au să răspundă pentru mine aceste cărţi, în mare parte memorii şi însemnări de călători străini. Numai să te înarmezi cu îndestulă răbdare şi să te pregăteşti de suferinţă, pentru a suporta interminabila mea prelegere, fără cap şi coadă, aşa cum îmi trec gîndurile prin mintea mea bătrînă, alegînd grăuntele cel bun de neghină. Concluziile, poate, tot se vor dovedi utile, sper, pentru romanele dumitale istorice, care să ţină seama de adevărata istorie. Trebuie să mărturisesc că această adevărată istorie a fost pentru mine, pînă acum vreo doi-trei ani, ferecată cu încuietori, şi chei de trei ori răsucite, ca besactelele cu sineturi ale doamnei Cristina Madolschi. Nu zîmbi cu neîncredere. Nu eram numai surd; mai eram şi orb. Tălmăceam textele scrise negru pe alb, fără să le pricep tîlcul. Pînă ce, într-o bună zi, prietenul meu Grigore mi-a pus în mînă o carte a unui cărturar mai tînăr, cu alţi ochi şi cu altă judecată, mai puţin ameninţată de sclerozare decît, a mea. Mi-a schimbat lentile cu alte dioptrii la vechii mei ochelari. Ce zi şi ce noapte! Să te pomeneşti, deodată, că tot

ce-ai crezut şi ţi s-a părut a cunoaşte de-o viaţă întreagă era strîmb şi lipsit de adevăratul înţeles. Această binevenită catastrofă mi s-a întîmplat mie la bă- trîneţe. Mă minţisem şi mai minţisem şi pe alţii.

— Nu pot să cred! protestă din inimă Tudor Stoe-nescu-Stoian. Nu pot să cred în ruptul capului, coane Iordăchel.

— Totuşi, aşa este... zîmbi melancolic bătrînul pensionar. Cartea, pe care mi-a pus-o în mînă prietenul Grigore, mi-a deschis ochii şi mintea. Aşa că-ţi vorbesc, acum, după alte priceperi şi judecăţi, nu după cele învechite, în care am trăit şi am crezut... Mă rog: un fapt îmi pare acum indiscutabil! Toţi călătorii străini, din cele mai depărtate veacuri pînă în vremile cele mai recente, fără excepţie, n-au contenit a stărui asupra bogăţiei şi pitorescului rus- tic întîmpinat la fieştecare pas, de îndată ce-au trecut hotarele celor două foste ţări dunărene. Diversitate de peisaj, diversitate de costume ţărăneşti, stil de viaţă — idilele lui Teocrit, Virgil şi Lucreţiu. Realităţi de mult cunoscute şi recunoscute... Răscunoscute. De prisos să le mai recapitulez... Dar, ciudat! Aceiaşi călători, atît de spontan generoşi în elogii, cum ajungeau la oraşele şi la burgurile din fostele ţări danubiene, parcă printr-un consens unanim, se abţineau să mai pomenească ceva. Iar cînd se întîmpla să pomenească, termenii deveneau deodată mult mai reţinuţi şi mai circumspecţi, mai seci, s-ar zice mai stingheriţi. Aceasta, atunci cînd nu exprimau cumva, de-a dreptul, o scandalizată şi acuzatoare compătimire sau chiar o răspicată indignare pentru atîta lipsă de orînduieli edilitare, de igienă, de disciplină, de stil, de armonie arhitectonică, de respect

pentru vestigiile monumentale, multe- puţine cîte existau; pentru absenţa oricărei urme de conştiinţă citadină şi de educaţie urbană. Cei mai mări- nimoşi se mărgineau la un subterfugiu foarte ieftin şi întotdeauna comod. Apelau iarăşi la expedientul unei consolări, care ţinea locul unei supreme cincumstanţe atenuante: pitorescul! Eternul pitoresc, amăgeala ochiului, fireşte, de la distanţă, de la cît mai mare şi mai favorabilă distanţă, pentru asemenea amăgeli. Livezi, arbori, verdeaţă, vegetaţie... Un fel de fragil şi de efemer miraj, repede şi brutal risipit, de îndată ce imprudentul călător se apropia să pătrundă în paraginile uliţelor înguste şi maidanelor cu bălării. De îndată ce lua contact direct cu realitatea acestui pitoresc atît de încîntător, de la distanţă, în care-şi trăiau existenţa de toate zilele, ca vai de dînşii, autohtonii sufocaţi de norii de pulbere sau înotînd în viroagele putrede, unde orăcăiau broaştele şi deasupra

cărora bonzăiau cînd roiurile de muşte, cînd roiurile de ţînţari — după sezon; de îndată se schimba treaba şi to-nul. Cele mai necruţătoare cuvinte! Cele mai justificate decepţii!... Se află aici, în aceste rafturi, cîteva asemenea descripţii ale Călimanului nostru, actuale încă, prea actuale chiar şi pentru zilele de azi, de sub oblăduirea domnului prefect Emil Sava şi domnului primar Atanasie Blîndu... Indiferent de patria lor şi de obîrşie, călători francezi, italieni, ruşi, saxoni, englezi, olandezi, suedezi; şi indiferent de ţinta călătoriei, misionari franciscani sau iezuiţi, cavaleri rătăcitori ai ultimelor cruciade, pelerini moscoviţi, clerici din Asia Mică, membri ai ambasadelor politice şi diplomatice, negustori, emisari şi prospectori ai porturilor rivale din Mediterana şi Adriatica, veneţieni, genovezi, padovani, pizani sau raguzani, aventurieri sau simpli exploratori, mînaţi să cutreiere lumea numai din simpla curiozitate să cunoască universul epocii lor — aproape toţi, îndelungul a cinci veacuri, s-au declarat nedumeriţi, uluiţi, dezamăgiţi şi întristaţi cu deosebire de sumedenia acestor contraste. Şi aproape întotdeauna, aceşti călători şi-au însoţit constatările cu adaosul unor foarte mîhnite reflecţii asupra ravagiilor endemic dezlănţuite de războaie, de năvăliri, de ocupaţii, de nesiguranţa politică şi de secătuirea economică a tributurilor, de mizeria fizică, socială şi implicit morală a unui popor din ce în ce mai feroce exploatat şi mai secătuit de despoţii dinăuntru şi din afară, în cele două ţărişoare cu atît de amăgitoare aspecte de oaze paradisiace, bîntuite de atîtea contraste, de atîtea perspective de viitor ucise în faşă...

— Şi nu e adevărul cel mai adevărat? întrerupse Tu- dor Stoenescu-Stoian, fără să-şi dea seama cum l-a luat gura pe dinainte.

— Fără îndoială că da! E adevărul cel mai adevărat... Adevărul care, pînă acum doi-trei ani, îmi jignea amorul propriu de român. Abia acum am deschis ochii să văd, să pricep şi să mă simt mai puţin ofensat. Căci adevărul acesta se cuvenea cercetat şi sub cealaltă faţă, acolo unde se întreţes cauzele şi efectele. Cauzele cele mai îndepăr-tate în timp şi întrucîtva în spaţiu. Istoric şi geografic, cum îmi îngădui a le iscodi astăzi cu alţi ochi, ca un fost dascăl

de istorie şi de geografie... Aici voiam să te aduc, tinere şi nou prieten!

Bătrînul pensionar zîmbea, înviorat de însufleţirea gîndurilor care-l munceau şi pe care, poate, nu prea avea obiceiul să le mai împărtăşească şi altora. Se înălţă de pe scaunul tare. Îşi trosni încheieturile picioarelor amorţite. Păşi pînă la un dulăpior încrustat în rafturi, deschise o uşiţă şi scoase o garafă cu două păhărele pe-o mică tăviţă ovală de alamă.

Întorcîndu-se la masa dintre dînşii, rosti:

— Dă-mi voie să te tratez cu un elixir preparat de bătrînica mea. O vişinată bătrînească, în vîrstă de vreo duzină de ani. Nu prea am năravul alcoolurilor. Dar cred că acum nu strică... Are să-ţi dea puţintică rezistenţă, ca să înduri mai lesne poliloghia prelegerii cu care te pisez.

— Formidabil elixir! plescăi din limbă Tudor Stoenescu-Stoian, cu un aer de adînc cunoscător, după ce degustase o treime din păhărel. Formidabil elixir! Formidabilă prelegere!...

Iordăchel Păun n-a dat prea multă atenţie acestor duble şi elogioase aprecieri. Era prea subjugat de propriile sale gînduri, care-l munceau într-un fel de iluminare.

Se instală la locu-i, pe scaunul tare, răsuci altă ţigară şi se grăbi să continue, poate mai mult pentru dînsul decît pentru ascultător:

— Călătorii, aşadar, au trecut. Au văzut şi au înregistrat strădaniile, absurdele şi dezolantele contraste. Uneori au meditat asupra lor, căutînd să-şi explice originile. Iar dacă n-au izbutit să găsească explicaţia valabilă, cum atîţia şi atîţia ani n-o găsisem nici eu, în orice caz, de cele mai multe ori au simţit, au presimţit tragedia istorică şi socială a oprimatei populaţii de aici, au

participat mă-car momentan la ea, s-au înduioşat şi dînşii, măcar ocazional, de paradoxele şi vitrega soartă a acestor desmoş- teniţi care rămîneau locului, petrecîndu-i la plecare cu ochi mîhniţi, cum se duc în vasta lume, depărtîndu-se în spaţiu şi-n timp... Rog să mă crezi că nu rîvnesc să-ţi uzurp o imagine din domeniul literaturii dumitale. Zic, îndepărtîndu-se în spaţiu şi-n timp, fiindcă într-adevăr, pentru băştinaşii dintre Dunăre şi Carpaţi, de aici, „din

calea răutăţilor", cum suspinau bătrînii noştri cronicari moldoveni, chiar şi timpul părea că s-a oprit ca minuta-rele unui orologiu neîntors, să-i pironească fără-speranţă în iremediabila lor scufundare. Apoi, privilegiaţii călători în treacăt prin aceste abandonate şi despuiate meleaguri ale noastre, ajunşi la dînşii acasă, în patriile lor, nu o dată şi-au aşternut impresiile şi reflecţiile pe hîrtie. Le-au revizuit, le-au adnotat, le-au clasat. Unele au fost tipărite atunci. Altele, mult mai tîrziu, dezmormîntate din arhive de familie... Toate înfăţişează, pentru noi, o deosebită însemnătate şi valoare, pe care nu ştiam să le preţuiesc în adevărata lumină. Nu-s documente oficiale, care apără interese, principii, dibăceli diplomatice de stat, de guvernare, de castă — stigmatul iniţial al tuturor documentelor oficiale, de care se slujesc îndeobşte istoricii. Sînt altfel de documente, pe viu, care ar trebui să-i ajute a citi printre rînduri, precum m-am dumerit şi eu că trebuie să-mi recitesc cărţile îngrămădite o viaţă întreagă în aceste rafturi... Istoria n-o fac împăraţii, prinţii, generalii, marii sfetnici şi ambasadorii. Istoria o face, o făcea chiar pe atunci, poporul cel mare şi anonim. Nu ei! Aparţinea şi aparţine poporului; nu lor! Ca atare, socot astăzi, cu mintea mol- dovanului cea de pe urmă, că numai prin confruntarea celor două izvoare de informaţie opuse, contradictorii, adevărul istoric devine deodată logic şi clar. Cauzele şi efectele se înlănţuiesc altfel. Îţi dau firul conducător, cel pe care nu mă învredniceam să-l găsesc... E, de fapt, cazul frecvent al oraşelor noastre, din cele două ţări danubiene, care uimeau, care consternau sau indignau pe drept cu- vînt călătorii străini de-a lungul veacurilor, pentru mai adineori

amintita sărăcie edilitară şi anarhie urbanistică; cu toate celelalte consecinţe de altă ordine, înregistrate tot pe drept cuvînt de literatura noastră: scîrbavnice moravuri sociale şi politice, maimuţăreli de suprafaţă, cîrpeli de la o zi pe alta, marasm, despotismul satrapilor politici şi despotismul rutinei, al prejudecăţilor, al unor ierarhii fără nici o justificare. Mocirle stătute, putrede; miasme... Tot ce-ai găsit dumneata aici şi va începe să te cuprindă pe încetul după o bucată de vreme. E fatal! Stă scris... Nu clătina din cap. Repet: stă scris!

Cobora seara. Începuse să se întunece.

Bătrînul pensionar apăsă un buton şi aprinse lampa de pe masă. O lampă veche, de porţelan, cu globul translucid, fostă cîndva cu petrol şi amenajată ulterior cu fir şi bec electric...

— Nu zîmbi! spuse. Nu-i semn de zgîrcenie ori de rezistenţă la progres. Instalasem o lampă nouă, de metal. Eram însă deprins cu lampa asta veche, tovarăşa nopţilor mele de treizeci de ani. Nu mai puteam citi, nu-mi mai puteam duce la capăt însemnările mele. Mă incomoda. Ceva străin!... Aşa că am chemat un meşter, s-o adapteze pe această veche la electricitatea veacului, ca Rinalti cu candelabrele sale din anul fundaţiei, de acum o jumătate de veac... Ce vrei? Rutină, cîrpeli, capitulări numai pe jumătate la inovaţii... Sînt şi eu o cioarsă bătrînă a tîrgu- lui nostru, după chipul şi asemănarea civilizaţiei sale...

El zîmbea.

Tudor Stoenescu-Stoian se socoti dator să-i bată în strună, de altfel fără nici o ipocrizie, căci rosti adevărul curat:

— Dar e o lumină foarte plăcută! Cadrează cu întreaga încăpere, cu rafturile de cărţi, cu stampele vechi din rame. Înţeleg prea bine.

Iordăchel Păun îi umplu din nou păhărelul cu vişi- nată; îşi turnă doar cîteva picături şi urmă:

— Să zicem! Să zicem şi să ne întoarcem la prele- gerea mea de care nu scapi... Aşadar, cam astfel sunau concluziile călătorilor, cum dovedesc o parte din cărţile rafturilor de faţă, memorii şi documente de călători, vreo două sute la număr. Hm! Barbarie? Înapoiere? Spirit retrograd? Incapacitate de adaptare la ritmul timpului? Indolenţă? Complacere fatalistă, pasivă, a tîrgoveţilor, în propria lor delăsare şi mizerie?... Nu! Hotărît, nu! Cau- zele sînt mult mai adînci şi de altă natură. Lăuntrică, organică. Şi cele ce par cauze, hotărît sînt numai efecte! Încît numai scormonind rădăcinile acestor realităţi, rami- ficate departe în timp şi adînc în trecut, te vei lămuri şi dumneata, pentru romanele pe care le scrii, despre ori-ginea istorică, socială, politică, economică a acestei structuri inconsistente, strîmbe, anapoda, ingrate, pe care nu

le puteau discerne călătorii străini de pe vremuri, cînd treceau în fugă prin oraşele noastre, şi pe care nu le discern îndestul nici astăzi scriitorii noştri, majoritatea confraţilor dumitale... Mă rog, oraşele n-au fost şi nu sînt creaţii arbitrare! Se nasc, trăiesc, prosperează, se cufundă în declin şi mor, după legi de viaţă tot aşa de strict controlabile ca organismele studiate dc biologi. Cetăţi de apărare în puncte strategice, oraşe de tranzit comercial, cen-tre comerciale şi industriale, centre administrative şi politice... Bătrînul rapsod Homer a cîntat, în nemuritoarea sa ***Iliadă***, războiul troian, căderea Troiei, vechiul Ilion şi vechiul Pergam al pelasgilor. Iartă-mă că o iau de aşa de departe! E necesar, ca să nu vorbesc în gol, cum atîţia ani am gîndit în gol... Va fi existat poate o frumoasă Elenă, un Priam şi un Agamemnon, transfiguraţi de legendă, cărora Homer le-a adăogat o companie de alţi eroi, plăsmuiţi exclusiv de legendă şi de mituri: Achile, şi Patrocle, şi Hector, şi Ulise, şi Andromaca... Tot ce-i posibil, pînă la un anume punct... Dar ceea ce e sigur acum, verificat de săpăturile arheologice şi dat la lumină de istorici, e că legendara Troie a existat cu adevărat. Şi nu numai una. Ci vreo cinci-şase oraşe cu ruinele suprapuse, mereu nimicite şi mereu înviate din ruine, pe o adîncime de 16 metri, din care Troia lui Homer, Troia cea legendară, era abia ultima în ordine cronologică, ultima cu zidurile de apărare, aproape aşa cum le-a zugrăvit Homer. Deci, fapt astăzi verificat! Indiscutabil... De unde, însă, atîta vitalitate? De unde, însă, această îndărătnicie de a trăi şi de a învia mereu din ruine? Şi de unde, deodată, capitula- rea definitivă şi definitiva resemnare a morţii? Foarte simplu! Tot

iscoditorii arheologi ai săpăturilor şi tot istoricii iscoditori ai textelor şi documentelor au dezlegat enigma, care era şi ea foarte simplă. Ai urmărit cumva discuţiile specialiştilor din ultima vreme?

Presupusul autor al ciclurilor de romane istorice mărturisi stînjenit, într-o doară:

— Vag. Foarte vag... Ştii! Avocatura, procese, do- sare, pledoarii...

— Pricep.

— Mai ales Capitala, cu toate ale ei, care te distrag de la adevăratele preocupări mai adînci...

— Pricep! Pricep! Nu mai este nevoie să-mi spui... Îl scuză, cu blajină bună-credinţă, cercetătorul de documente. Deci, recapitulez eu, Pergamul, Troia, Ilion, cetatea mereu nimicită de asedii şi mereu reconstituită sub alte denumiri sau sub acelaşi nume, fusese de fapt nodul căilor de comunicaţie spre regiunile îndepărtate ale zăcămintelor de cositor, în tot decursul epocii bronzului. Iar fără cositor, nu se putea obţine aliajul bronzului din arama mult mai frecventă, mai lesne de lucrat, dar mai puţin rezistentă decît bronzul. Încît războaiele şi asediile Troiei, cu toate nimicirile şi cele cinci-şase resuscitări din ruini — poate şi mai multe chiar! — au însemnat, în realitate, tot atîtea episoade din epopeea cositorului. Şi ***Iliada***, despuiată de prestigiul legendei şi de aureola pe care i-a insuflat-o geniul lui Homer; dar tot atît de bine, dar încă mai just, s-ar fi putut intitula ***Cositoriada***... Aceasta era cheia istorică pe care n-am ştiut s-o descopăr singur! Că epicele cînturi ale lui Homer i-au pus şi lespedea definitivă pe mormînt; că Troia, cu toţi eroii săi. n-a mai înviat din ruine niciodată, ca să supravieţuiască numai în cînturile genialului rapsod, nu-i nici o mirare. Explicaţia e tot atît de simplă! Se încheiase epoca bronzului şi a goanei după cositor... Cetatea Troadei nu mai prezintă nici un interes. Îşi pierduse raţiunea de existenţă. Tot ar fi dispărut de la sine, acoperită de nisip şi năpădită de ierburi, ca atîtea alte cetăţi de popas şi de trafic, căzute în părăsire cînd vechile căi au fost abandonate şi înlocuite cu altele noi. Înfloritoarea şi legendara Palmyra, din oaza dintre Damasc şi Eufrat, cetatea de

atîtea ori distrusă şi a doua zi din nou răsărită din nisipuri, încă şi mai prosperă, fiindcă era popasul principal al caravanelor dintre Levant şi Occident; această Palmyra — atît de prezentă în istoria antichităţii şi a evului mediu — nu a îndurat oare ace- eaşi soartă după invazia turcilor din Asia Mică? Nu e astăzi un biet sat părăginit şi sărac, într-un pustiu de nisipuri?

Bătrînul pensionar se întrerupse să-şi răsucească altă ţigară. Îşi privi musafirul cu o îndoielnică îngrijorare:

— Mă tem că exagerez. Prea m-am întins la poveşti, la procesele mele de lămurire! Şi mă tem că dumneata nu mai rezişti la prelegerea asta istorico-geografică. Prea am luat-o de la Adam şi de la Homer!

Tudor Stoenescu-Stoian se mişcă în jilţul cu teluri elastice, protestînd din nou fără făţărnicie,

— Se poate să vorbeşti aşa, coane Iordăchel? Nu observi cu ce atenţie ascult? Eşti o adevărată comoară...

— Cam greu să te cred pe cuvînt. Cînd ai norocul să te bucuri de prietenia atîtor oameni mari, Teofil Steriu, Iuraşcu. Stamatian, nu-i o corvoadă cumplită să mai asculţi şi poliloghiile unei biete moşnegării surde şi maniace din Tîrgul Călimanului? Îţi închipui că moşnegăria surdă şi maniacă nu-şi cunoaşte neînsemnata lui puţinătate? Se compară cu dînşii şi cu mintea lor?

— Atunci, mă supăr, coane Iordăchel. Îmi faci cea mai mare ofensă.

— Bine. Să ne împăcăm. Mai torn un păhărel, nu?

— La voia dumitale...

Cedînd, Tudor Stoenescu-Stoian a întins păhărelul. Bătrînul pensionar a turnat din garafa de cristal, fără să-şi mai picure lui nici

un strop de licoare. Pe urmă, s-a îndepărtat la rafturi, să aleagă oarecare tomuri pe care le-a frunzărit, intercalînd între file cîteva benzi înguste de hîrtie şi le-a aşezat la îndemînă, pe masă, să-i slujească argument şi document la nevoie.

Continuă:

— Am făcut apel la aceste precedente mult mai cunoscute şi dezbătute de istorici, de arheologi, de economişti, întrucît păstrînd proporţiile, amîndouă, Troia şi Palmyra, proiectează pe un plan mai înalt, pe dimensiuni mai vaste şi prin exemplificări mai familiare în memoria cercetătorilor, înseşi destinele oraşelor româneşti din cele două foste ţări dunărene. Căci mai toate începuseră, şi ele, prin a fi oraşe de viitor, iar prin vicisitudinile istorice, geografice şi economice, au rămas numai un fel de sate. Doar ceva mai mari şi mai lăbărţate decît satele din nomenclatura administrativă; însă sate, vreme de atîtea secole iremediabil sate, în mijlocul unui popor condamnat la o viaţă pastorală şi rurală, cu un rudiment de veleităţi

urbane, de îndată anihilate de realitatea istorică, socială, economică. Cum e posibil? te întrebi. De ce asta?... Ani şi ani m-am întrebat şi eu, bîjbîind în întuneric. Pînă ce, în vremea din urmă, abia acuma m-am lămurit. Toate, din pricina aceloraşi motive istorice. Toate, sub imperativul unor împrejurări interne şi externe copleşitoare, care iau caracterul unor fatalităţi istorice, chiar dacă ne-am sili să înlăturăm această noţiune suspectă, prea adesea invocată ca un laş şi netrebnic argument pentru a scuza lenea de iniţiativă, lipsa de prevedere, incapacitatea de a organiza prezentul şi de a pregăti viitorul. Dar cum s-ar putea numi altfel decît fatalitate istorică, decît vitregă şi nelo-ială fatalitate istorică, invazia turcilor în Europa şi căderea Constantinopolului? Cum s-ar putea numi altfel precipitarea evenimentelor cu proporţii de catastrofă, care au năruit brusc elanul de viaţă al celor două oropsite ţări dintre Dunăre şi Carpaţi?... Cele două ţări dunărene, Moldova şi Valahia, abia reconstituite din haosul şi din negurile evului mediu la o viaţă statornică de state organizate, n-au întîrziat atunci să se adapteze şi să se folosească de noile condiţii ale existenţei, se poate spune cu o foarte lucidă şi aproape uimitoare percepere a realităţii... Primele documente ale primilor domnitori o dovedesc îndestul. Erau tratate de comerţ! Stabileau şi limitau drepturile de tranzit, legăturile şi privilegiile comerciale cu cele mai apropiate centre de schimb ale vremii, pe marile căi intereuropene şi europeano-asiatice, care treceau prin Moldova şi Valahia. Existau drumuri, existau oraşe cu un rost şi cu o viaţă bine definită. Existau chiar înainte de aşa-zisele descălecări!... Nu domnitorii şi descălecătorii au făcut oraşele şi ţara: oraşele

şi drumurile acestea au făcut domnitorii şi cele două ţărişoare. Cla- tini din cap cu neîncredere?

Cu adevărat, Tudor Stoenescu-Stoian clătinase din cap cu neîncredere.

Prea i se păreau deocheate afirmările pensionarului, probabil maniac incurabil! Altceva învăţase el pe băncile şcoalei din manualele de istorie; de altminteri fără să cugete prea adînc asupra faptelor memorizate de-a gata, ca un elev mediocru ce fusese, nici fruntaş, nici codaş.

Dar, din simplă bună-cuviinţă, se simţi obligat să tăgăduiască:

— Nu clatin din cap, coane Iordăchel. Mă surprinde...

Bătrînul zîmbi:

— Te surprinde şi nu-ţi vine a crede. Totuşi adevărul e acesta! Dovezile stau scrise aici, în cărţile acestea... Stăteau scrise aici şi nu le vedeam, nu le descifram tîlcul.

A deschis o carte. A deschis alta:

— Uite, dovezile, scrise negru pe alb. Multe din aceste oraşe au precedat cronologic întemeierea celor două ţări dunărene. Existau dinainte de existenţa politică a statelor noastre. În Cîmpulung, prima cetate de scaun a domnitorilor Valahiei, se află şi astăzi o piatră cu inscripţia anului 1300, pe mormîntul unui oarecare Laurentius, ***comes de Lungo-Campo***. Iar Baia, fosta primă capitală a domnitorilor Moldovei, posedă o pecete a consiliului comunal, cu o inscripţie latinească şi cu data aceluiaşi an, 1300, cum figurează pe diferite acte găsite în arhivele publice şi particulare. După aceste date ale comunelor urbane, care aveau un ***comes*** şi un ***consiliu comunal*** cu atribuţii precise, cu sigilii, cu puteri administrative şi cu autoritate jurisdicţională, anterioare primelor documente de

stat, s-ar putea spune, repet, ca nu statele au creat oraşele, ci că oraşele au creat cele două state române de pe versantul răsăritean şi sudic al Carpaţilor, Unii istorici mai tineri şi mai deschişi la minte, ca acel cu pricina şi cu cartea de la prietenul Grigore, au şi început a se pronunţa în acest sens. O rectificare cam tîrzie a adevărului istoric. Cam tîrzie, fiindcă legenda descălecătorilor a prins rădăcini şi îndeobşte ne împiedică să întrezărim decurgerea logică a faptelor, precum m-au orbit o viaţă întreagă şi pe mine.

— Curios! exclamă pretinsul autor al pretinsului ciclu de romane istorice. Aflu ceva cu totul nou...

Iordăchel Păun clătină el acuma din cap.

— Nou? Aşa mi se păruse şi mie... Ceva, dimpotrivă, foarte vechi, de peste şase veacuri, dacă nu mai mult. Ceva care explică soarta oraşelor noastre, condamnate la decăderea în care au ajuns, după un început atît de înfloritor. Nu exagerez! Încă puţină răbdare... Prin Moldova.

trecea drumul comercial din Polonia spre Marea Neagră şi mai departe, spre Orientul asiatic. Pe aici se scurgeau produsele oraşelor hanseatice şi flamande din Occidentul Europei spre pieţele din Asia, controlate de neguţătorii genovezi şi veneţieni sau raguzani. Pe aici urmau calea inversă produsele Asiei: mătasea, pietrele scumpe şi mirodeniile Orientului îndepărtat, după care alergase adul- mecînd dîra, celebrul Marco Polo, poreclit Millione, neguţătorul şi călătorul veneţian. Prin Valahia, prin pasu-rile Carpaţilor, treceau drumurile de la Braşov şi Sibiu, şi mai departe, din oraşele germanice şi olandeze, spre- Dunăre, spre Raguza, spre sudul Peninsulei Balcanice. Iar oraşele de popas, etapele cărăuşiei pe uscat şi porturile dc la Dunăre, în amîndouă ţările moldo-valahe, îşi însuşiseră de îndată organizarea liberă a oraşelor hanseatice, asigurîndu-şi venituri proprii şi pegătindu-se pentru o adevărată viaţă urbană. Aveau o raţiune de existenţă... Mărfurile din statele germanice şi din Flandra, chiar cele mai îndepărtate, din Anglia, chihlimbarul din ţinuturile baltice, grînele din regiunile rutene sau din podişul transilvan, dirijate spre Veneţia sau Genova, nu plăteau nu-mai o vamă de tranzit prin cele două ţări. Mai aduceau cu ele şi un spirit activ, nou, îndrăzneţ, care îmboldea iniţiativele populaţiei băştinaşe. Oraşele moldo-valahe erau gospodărite de ***„pîrgari”***, doisprezece la număr, adică ***„Bürgerii”***[15] oraşelor medievale şi hanseatice, exact în acelaşi număr, în frunte cu un primar numit ***„judeţ”*** în Valahia, ***„şoltuz”*** în Moldova. Aceeaşi organizare, dictată de necesităţile economice şi de comuniunea colectivă de interese, care se întindea în evul mediu „de la Londra la

Novgorod şi de la Florenţa pînă la Iaşi’’, cum citeam foarte ascuţita şi temeinica argumentare a acelui tînăr istoric de-al nostru, cu pricina... Premisele viitorului erau, aşadar, fixate! Nimic n-ar fi putut opri fireasca evoluţie a oraşelor din cele două ţări dunărene, în pas cu cele- lalte oraşe din Europa. Şi, în acelaşi timp, cu o asemenea prosperitate, nimic n-ar fi putut opri nici fireasca evolu- ţie a aceloraşi ţări spre o îndrumare comercialo-industrială, paralelă cu cea agricolă şi pastorală. Altă structură, alt sistem! Începutul se anunţa plin de făgăduieli. Unele

oraşe, şi nu dintre cele mai importante, ca, bunăoară, Botoşanii, de pe traseul drumului moldovenesc spre colonia genoveză Caffa din Crimeea tătărească, îşi asigurase venituri atît de îmbelşugate, încît el singur, din excedentul acestor venituri, putea alimenta exclusiv caseta particu-lară a soţiei domnitorului, purtînd, pînă tîrziu, denumirea de „Tîrgul Doamnei”. Iar această neîntreruptă circulaţie dintre Occident şi Orient, acest permanent contact cu două culturi şi civilizaţii de la puncte geografice opuse, întreţineau un ferment de preocupări şi de activitate in-telectuală, întreţineau un interes atît de viu pentru fenomenele şi evenimentele din vasta lume, încît, o dată cu oraşele, se primenea în permanenţă şi mentalitatea populaţiei rurale, a boierimii cu privilegii feudale, care locuia la conacurile domeniilor, a păturii mijlocii de răzăşi şi a ţăranilor. Cel puţin aşa dovedesc mărturiile vremii, încă de sub domnia lui Alexandru cel Bun şi Mircea cel Bătrîn. A fost cel mai fecund şi mai spornic moment din istoria ţărilor dunărene, pînă la Ştefan cel Mare. Un avînt al creşterii şi al adaptării la ritmul care transforma Europa, de la feudalism spre inovările sociale, economice şi politice, comerciale şi industriale, patronate de burguri şi de burghezia în faza ei de luptă şi emancipare, înainte de a începe să putrezească... Perspectivele se anunţau infinite. Energiile erau proaspete, avide, întreprinzătoare. Încercam şi izbuteam a înainta în pas cu vremea. Pe urmă?...

Furat de gîndurile şi spusele sale, cercetătorul de documente părăsi scaunul, poate fără să-şi dea deplin socoteală, şi străbătu odaia dintr-un capăt în altul, vorbind cu un neastîmpăr abia stăpînit.

— Pe urmă? Pe urmă, fatalitatea geografică şi istorică a decis altfel. Toate aceste elanuri au fost brusc şi brutal retezate. Căderea Constantinopolului, cucerit de sultanul Mahomed al doilea, la 29 mai 1453, a jucat rolul acesta al nefastei fatalităţi. Fără nici o exagerare. Gîndeşte! Ceea ce pentru istorici şi pentru Europa apuseană însemna sfîr- şitul evului mediu şi aurora Renaşterii, pentru cele două ţări româneşti abia înfiripate, ca şi pentru celelalte popoare şi state din Europa răsăriteană, pentru Polonia, Ungaria, Austria, fără a mai pomeni popoarele şi statele balcanice,

a echivalat cu o prăvălire îndărăt, afund, în orbecăiala evului mediu, la condiţiile şi instituţiile feudale. Ba încă, şi cu adaosul unei circumstanţe agravante, tot cu caracterul unei fatalităţi. Fără autonomia, care să îngăduie în vreun fel ori altul tentativa unui proces liber de evoluare... Soarta oraşelor era pecetluită! Îşi pierdeau ra-ţiunea iniţială de existenţă. Iar o dată cu ele, pecetluită era şi soarta celor două ţări de la Dunăre. Viitorul nu le mai aparţinea. Era dictat de bunul plac al pa- dişahilor înscăunaţi în capitala Bizanţului ca tot atîtea tentacule şi ventuze. Cîţiva domnitori, cu o trează conştiinţă patriotică, şi poporul, au încercat şi pînă la un punct au izbutit să reziste o bucată de timp. Au dus şi dînşii războiul lor de o sută de ani... Ştefan cel Mare, Vlad Ţepeş, alţii, cîţi au luptat cu deznădejde. Din păcate, această rezistenţă a fost cu putinţă numai atîta vreme cît mijloacele băneşti, furnizate de veniturile şi de prosperitatea oraşelor pe cale de sleire, le mai îngăduiau spasmurile unor lupte din ce în ce mai şovăielnice, mai slabe, mai agonice. Nu se pot cîştiga la infinit bătăliile numai cu muncitorii pămîntului, oricît de bravi şi de dîrji, smulşi periodic de la coasă, de la praşilă, de la seceriş, să lupte cu coasa, cu sapa, cu furca! Aceste ultime zvîrcoliri ale rezistenţelor au folosit mai mult Occidentului decît mi-cilor noastre ţărişoare şi vecinilor apropiaţi. Întîrziau o invazie. Permiteau îndeosebi statelor occidentale să-şi organizeze o viaţă mai consolidată şi să ne vîndă invadatorilor. Căci ne-au vîndut! Ne-a vîndut papa şi Veneţia pe vremea lui Ştefan cel Mare, lăsat să lupte singur. Ne-au vîndut regii Franţei, care-au pactizat politic cu Islamul... Poporul nostru rămînea la faţa

locului şi în „calea răutăţilor”. Nu numai că n-avea drept şi posibilitate să înainteze în pas cu veacurile. Dădea îndărăt. Parcurgea în sens invers drumul spre feudalism, spre şerbirea ţăranilor muncitori de pământ, spre privilegiile clasei stăpînitoare de pământ, spre ruralizarea condiţiilor de viată şi spre ruralizarea oraşelor. Turcii ne cereau tribut de grîne, de vite, de cai, de oi, nu de produse meşteşugăreşti. Dumneata nu vezi acum aşa procesul de decădere?

Luat pe neaşteptate, Tudor Stoenescu-Stoian gîngăvi cuvinte neînţelese, fără şir, ca elevul de odinioară, cînd nu-şi buchisise îndestul lecţiile:

— Ba da... Fireşte... Se vede de la sine...

Fostul profesor îl privi bănuielnic, oprit locului. O clipă, intui că a pierdut vremea de prisos.

Dar erau mai tari gîndurile care îl frămîntau în ultima vreme. Zori să se elibereze de ele:

— Mă apropii de sfîrşit. Concluziile le vei pune dumneata singur... Deci, Marea Neagră a devenit un lac interior al imperiului otoman şi al aliaţilor săi, tătarii din Crimeea. Un obstacol, nu o cale deschisă! Vechiul Pont Euxin, pe al cărui litoral navigatorii intrepizi ai vechei Helade ridicaseră prosperele lor cetăţi şi porturi de trafic comercial cu populaţia autohtonă, încă din vremea puternicului regat geto-dacic al lui Buerebista, încetase a mai fi plămînul unei respiraţii largi şi libere pentru popoarele asfixiate înăuntrul teritoriilor lor geografice. Toate ieşirile erau închise. La fel, toate intrările pe unde ar fi putut pătrunde suflul cel nou al Renaşterii. S-a lăsat o tăcere grea şi apăsătoare, ca după dezastrul marilor cataclisme. Ruine, cenuşă, morminte...

Oraşele noastre şi-au pierdut raţiunea economică şi politică de existenţă. Pe cînd cele din apus se înălţau şi prosperau după descoperirea Americii şi drumurile libere spre In- diile Orientale, tîrgurile noastre rămîneau în beznele izolării, mai departe, sub protectoarea veghe a suzeranilor de la Constantinopol, care schimbau domnitorii Moldovei şi Valahiei mai des decît şalvarii, cînd nu trimiteau un călău să le taie capetele şi să le aducă la Stambul, um- plute cu paie şi prezentate pe tavă. Oraşe ruralizate şi turcite, de bazar de improvizaţie, de provizorat. Oraşe de bîlciuri periodice. Proprietarii de latifundii, boierii, care căpătaseră pleaşca privilegiilor feudale din plin, şi-au strămutat locuinţele de la domeniile lor rurale, în aşa- numitele tîrguri şi capitale de ţinut, exact după tradiţia lor rurală. Nesfîrşite întinderi cu acarete de conac moşieresc, cu livezi, grajduri, stoguri de fîn, colibe pentru ţiganii robi, coteţe de orătănii, coteţe de porci, şoproane. Băltoace pentru raţe şi gîşte. Pitoresc!... Vreo disciplină?

Vreo armonie arhitectonică? Vreun respect al regulilor de igienă? Pîrgari, şoltuzi, judeţi, autoritatea şi iniţiativa unui sfat comunal ales de comune? Cine să le impună boierilor cu fumuri de ighemonicon bizantino-turco- fanariot?... Oraşe după chipul şi asemănarea claselor stă- pînitoare. Fără o stabilitate de caracter, fără o conştiinţă cetăţenească, fără demnitatea pe care o dă agoniseala muncii cu sudoare. Paraziţi ai veniturilor de la moşii sau paraziţi ai diferitelor dregătorii şi slujbe căpătuite pe sprînceană, cu veşnicul hatîr. Politicărie, nepotism... Cîţi trăiesc prin munca lor şi aduc oraşului un aport spornic, în acest Tîrg al Călimanului? Excepţii!... Chiar cei cu însuşiri reale pier, se închircesc, se pierd. Ca Grigore Panţîru. Ca prietenul dumitale Sandu Buhuş. Ca un Octav Diamandescu, fostul meu elev. Ca Picu Hartular, alt fost elev, care pe băncile şcolii promitea să ajungă un mare pictor, la fel cu Tu... cu Lo...

— La fel cu Toulouse-Lautrec, poate că vrei să spui, coane Iordăchel? întrebă Stoenescu-Stoian.

— Întocmai. De unde îl ştii?

Tudor Stoenescu-Stoian cunoştea numele pictorului infirm, cu cocoaşa lui Picu Hartular, numai printr-o sim-plă întîmplare. Aşteptînd tramvaiul pe un bulevard, în Bucureşti, îşi aruncase ochii pe un album artistic cu foile deschise, într-o vitrină de librărie. Iar imaginile repro- duse în culori şi numele i-au rămas întipărite în me- morie, nici el n-ar fi putut spune cum şi de ce.

Demonul meschin, care se strecurase însă în toată fiinţa lui de cînd a coborît din tren în Tîrgul Călimanu- lui, îi suflă perfid în ureche altă versiune, ceva mai puţin banală.

Răspunse:

— Cum să nu ştiu? De cîte ori n-am discutat acest caz cu Iuraşcu? El îl admiră fără nici o rezervă. Eu sînt mai puţin entuziasmat...

Abia a rostit cuvintele şi a simţit că roşeşte. Îi nă- vălise un val fierbinte în obraz, măsurînd prăpastia din- tre cinstea curată şi dezinteresată cu care bătrînul pensionar îşi destăinuia judecăţile sale îndelung adunate, chibzuite, drămăluite, verificate, sincer spovedite, şi din-

tre plăsmuirile lui atît de sfruntate. I-au intrat, oare, în sînge? N-are să se mai lepede, oare, de ele? Va rămîne pentru totdeauna un impostor?

Umilit de netrebnica drojdie a acestui examen de conştiinţă, Tudor Stoenescu-Stoian duse la buze fele- geanul golit şi cu drojdia rece de cafea pe fund, numai ca să-şi ascundă stînjenirea şi să nu se împotmolească în alte închipuite urzeli. Dar bătrînul nu observă nimic. Vorbi cu simplitate:

— Pare-mi-se că sînt şi eu de părerea dumitale. Fos- tul meu elev, Picu Hartular, mi-a arătat, într-o zi, un fel de monografie a acestui pictor, cu un soi de sumeţie agresivă, cum e firea lui. „Iată, coane Iordăchel, ce sînt în stare să zugrăvească cocoşaţii, cînd au norocul să se nască în altă lume! Ce spui?" Am întors paginile şi i-am dat cartea înapoi. Ce să spun?... Dansatoare, cîntăreţe, cabarete din Paris, cu lumina lor artificială, bălţată, şi cu lumea lor deşănţată. O fi pictură şi o fi fiind pictor mare! Însă nu-i ceva de competinţa mea. Eu am rămas la Leonardo da Vinci, la Tiziano, la Rafael, la zugrăve- lile iconarilor; cel mult la Teodor Aman şi la Grigorescu al nostru... Aşa că mă raliez la opinia dumitale, împotriva lui Iuraşcu, dacă- mi e permis. Fapt este că pictorul acela şi-a găsit un rost şi un loc, în lumea lui. Pe cînd Picu Hartular şi-a pierdut talentul, poate o mare vocaţie, aici, înăcrit ca atîţia alţii cu şi fără cocoaşă. Mai este nevoie să-i număr?...

Se aşează din nou pe scaunul dur, cu speteaza dreaptă, ştergîndu-şi ochelarii cu batista albă de olandă. Tăcu un timp; îşi plimbă privirea de la teancul de cărţi la musafirul cufundat între braţele jilţului încăpător şi elastic. Îl aştepta să se pronunţe.

Mirat de înfăţişarea-i covîrşită, umilă, împuţinată, se simţi tot el vinovat. Surîse melancolic, scuzîndu-se:

— Aşa păţeşti, dacă te laşi pradă unui bătrîn maniac şi surd, retras în găoacea surzeniei sale! Te prinde şi vorbeşte, pentru tot ce-a tăcut într-un an... Lungă şi plicticoasă prelegere! Iartă-mă! Două ceasuri de suplicii...

— Este nevoie s-o repet, coane Iordăchel?... se împotrivi Tudor Stoenescu-Stoian. Două ceasuri de supli-

cii?... Două ceasuri în care am învăţat să văd ceea ce n-am ştiut să văd cu ochii mei de pe băncile şcoalei.

— Dacă ar fi aşa, m-aş bucura din toată inima. Ţi-ar servi, cu adevărat, cărţilor dumitale...

— Au să-mi servească, te asigur! îl încredinţă cu fermă sinceritate presupusul autor al presupuselor cicluri de romane. În două ceasuri, mi s-au deschis şi mie ochii! Ce subiect! Tragedia oraşelor!

— Da, tragedia oraşelor muribunde de şase veacuri, care de şase veacuri mor, înainte de a fi apucat a trăi!

Bătrînul se însufleţise iarăşi. Nu-şi găsea astîmpăr. Ridicîndu-se în picioare, arătă una cîte una cărţile din teancul clădit la îndemînă.

— Aici sînt izvoarele principale, chiar de la începutul începuturilor. Documente prea puţin cunoscute de ma- rele număr al cititorilor. Mărturiile lui Guillebert de Lannoy, ***seigneur*** de Saintes, de Villerval, de Tronchien- nes, de Beaumont, de Wahegnies, diplomatul ducilor de Burgundia, omul de credinţă al lui Jean sans Peur şi ambasadorul lui Jehan de Wawrin, venit prin aceste părţi pentru a pregăti o ultimă cruciadă ca să salveze capitala Bizanţului. Documente cu data 1421, pe vremea lui Alexandru cel Bun. Documentele acelui Jehan de Wa-wrin, care pomenesc despre cetatea Giurgiului... Pe urmă, altele de mai tîrziu: Philippe d'Avril, Charles de Jop- pecourt, contele d'Hauterive, prinţul de Ligne. Prea îndestule! Intenţionam să-ţi citez paginile cele mai vred- nice de luare aminte. Ne-ar fi apucat însă miezul nopţii. Ţi le trimit mîine dimineaţă acasă, să le citeşti pe îndelete... Uite şi Michelet, Elisée Reclus, de Martonne; cronicarii polonezi. Toţi sfîrşesc cu aceeaşi concluzie. Oraşe oropsite,

moarte înainte de a-şi fi trăit viaţa pentru care se pregăteau şi la care aveau dreptul. Cauze şi efecte economice, politice, sociale. Oraş patriarhal? Romanticele oraşe patriarhale ale prietenului nostru Sandu Buhuş? Oraşe dărăpănate!... Ruinele au o nobleţe. Dărăpănătu- rile reprezintă numai o urîtă şi mizerabilă decadenţă. Aici s-a încuibat viaţa fără orizont, fără elanuri, fără speranţă, cu mizeria şi resemnarea exploatată de feluriţi demagogi politici cu haitele lor electorale, alde domnul prefect Emil Sava şi alde concurenţii săi din partidul ad-vers. „Am să aduc prosperitatea, belşugul, viaţa! se în- foieşte în pene la întrunirile publice. Oraşul are să devină un stup harnic de albine!" Şi lumea aplaudă. Şi discută. Şi speră. Şi trîntorii ciocnesc cupe de şampanie la toastu- rile banchetelor. Numai, ceva uită... Poate că aveai dreptate! Ceva e cu putinţă să se schimbe. Albinele cele harnice din stup au obiceiul să scoată trîntorii afară, să se descotorosească de gurile lor inutile; îi aruncă să piară. Poate că aceasta se va întîmpla, într-o vreme pe care n-am s-o mai apuc eu, cînd Călimanul va ajunge un centru petrolifer şi cînd muncitorii de la sonde şi rafinării vor întoarce altă foaie a istoriei. Aceasta o pretinde cărturarul cel june cu pricina. Aceasta o susţine şi Grigore, el, care vede de obicei înainte, în zilele de mîine, nu tot înapoi, în cele de ieri, ca mine... Mai ştim noi? Logic, istoric, aşa ar fi. Cauze şi efecte... Găsindu-şi o raţiune de existenţă, tîrgul meu, adică al nostru, îşi va găsi poate, atunci, şi mijloacele să-şi apere existenţa. Acum, cine s-o facă? Domnii Emil Sava şi Iordan Hagi- Iordan îşi sapă singuri groapa; introduc singuri calul troian între zidurile părăginitei urbe a Călimanului, care

nici măcar n-a fost vreodată cetate. Dumneata nu eşti de acord?

Tudor Stoenescu-Stoian îngăimă iarăşi o încuviinţare fără şir şi fără convingere. Întrebarea îl depăşea. Se simţea sfredelit de alte întrebări şi răspunsuri mai imperioase, urgente, personale: răscolit de mari hotărîri.

Se înălţă şi el în picioare, din jilţul moale, elastic.

— Pleci?

— Am abuzat peste măsură...

— De abuzat, am abuzat eu, dacă-i vorba pe asta... zîmbi bătrînul ppnsionar.

— Nici nu poţi bănui cu ce efect miraculos, coane Iordăchel! Plec de la dumneata alt om. Plec luminat şi cu atîta încredere în tot ce voi face.

— Sincer?

— Mai sincer decît m-ar ajuta cuvintele s-o spun coane Iordăchel.

— Atunci mă bucură. N-am pierdut timpul amîndoi. Cărţile le trimit mîine. Ştii?... Nu numai ca să nu-ţi fie

o povară pe drum, pîn-acasă. Ca să le împachetez eu, cu mîna mea.

O grijă prevăzătoare, ticăită, de maniac al cărţilor...

Iordăchel Păun a vrut să-i ajute în micul antreu la îmbrăcat pardesiul. A vrut să-l petreacă pînă la portiţa casei, în stradă. Tudor Stoenescu-Stoian s-a împotrivit cu toată energia.

— Ai să răceşti, coane Iordăchel. De ce vrei să te am pe conştiinţă?...

El voia să fie cît mai repede afară, pe uliţă, singur cu marile lui hotărîri.

Din uşă, a mai întors încă o dată ochii la încăperea cu rafturile de tomuri, la masa cu documente, cărţi şi file din însemnări, la lumina dulce şi caldă a lămpii cu globul translucid, la acest refugiu tihnit şi ospitalier al unei vieţi neîntinate, cinstite, împăcată cu sine, într-adevăr exemplară, nefrămîntată de ascunse şi scîrbavnice scăderi. În oraşul acesta, n-ar avea şi el drept la asemenea bătrîneţe senină?

— Noapte bună...

— Noapte bună! Şi despre Căliman, mai stau oricînd la dispoziţie cu alte documente, necunoscute de istorici. Ai văzut, că nu-s numai arbitru şi împăciuitor în gîlcevile doamnei Cristina Madolschi!...

Afară, noaptea era cu bolta cerului limpede şi înstelată. Aerul rece şi sonor.

Paşii lui Tudor Stoenescu-Stoian sunau avîntaţi de marile lui hotărîri. În inimă, în artere, în tîmple, îi zvîc- nea un fluid de optimism, poate nu străin şi de cele trei pahărele cu licoarea verde, tare, aromată. Îşi va ispăşi toate nimicniciile josnice. Le va răscumpăra pe toate. Ce simplu se clarifică toate acum! Într-adevăr, va scrie închipuitul

ciclu al închipuitelor romane istorice, pe care l-a născocit numai dintr-o mizerabilă deşertăciune, fiindcă se găsiseră alţii să-l creadă. Acolo e mîntuirea lui, în care nici el nu credea! De mîine, chiar de mîine începe...

Paşii sonori luau cadenţa frazelor epice în noaptea sonoră şi înstelată. Ce simplu şi firesc, toate! O masă de scris, teancul foilor albe înainte şi încrederea în tine, într-un alt rost al vieţii deşarte de pînă mai ieri!

Capitolul IV

PE LUME SÎNT TOT FELUL
DE DURERI

Execrabil!

Tudor Stoenescu-Stoian caligrafie cuvîntul în colţul drept al paginii; mototoli hîrtia şi o aruncă la coş,

Îndată, dedesubt, se ivise, aşteptîndu-l, altă foaie.

Cu încăpăţînare de şcolar sîrguincios, decis să-şi ducă tema pînă la capăt; în ciuda aţipelii din gene ori a ispi- telor de afară, aşternu cu scris mărunt, pentru a douăsprezecea oară, a douăsprezecea variantă a aceloraşi trei rînduri. Interverti ordinea adjectivelor; înlocui un neologism frivol cu un neaoş sinonim arhaic; crezu că a descoperit o modulaţie inedită şi balansată a frazei. Pe urmă, la sfîrşitul celui de-al treilea rînd, se poticni pentru a douăsprezecea oară.

Îşi reciti fructul trudei, o dată încet, o dată cu glas tare.

Adjectivele îşi întorceau spatele ofuscate că s-au aflat în asemenea companie. Sinonimul neaoş şi arhaic se pro- ţăpea la jumătatea rîndului din mijloc, ca un străbun get cu o miţoasă cuşmă şi cojoc de oaie, într-o recepţie de ambasadă cu fracuri, cu rochii decoltate şi coliere de perle. Balansul melodios al frazei aducea a bonzăit de cobză.

Conştiincios, Tudor Stoenescu-Stoian caligrafie, de astă dată în colţul opus al paginii şi cu semne progresive de exclamare:

Execrabil! Execrabil!! Execrabil!!!

Hîrtia făcută ghem n-o mai zvîrli uşor, cu eleganţa aruncătorilor cu inelul la gîtul raţei de celuloid, la Moşi.

O repezi ca un proiectil infernal în fundul coşului, peste celelalte unsprezece ghiomotoace inofensive. Nici una nu explodă! Nu se întîmplă nimic.

Pe birou, îl aştepta altă foaie albă.

Iar dedesubtul ei, încă douăzeci şi şapte de sferturi, din colile în număr de zece, îndoite în patru şi cu atîta elan feţuite cu latul cuţitului de fildeş acum un ceas, aşa cum se repeta de-o săptămînă cu o monotonă regularitate, ca să ajungă întotdeauna la acest deznodămînt.

Tudor Stoenescu-Stoian scrise dinainte, în colţul paginii goale, un viguros ***Execrabil!*** Trase o parafă vrednică de invidia copiştilor de la grefa tribunalului, unde răposatul său părinte ajunsese prim-grefier spre sfîrşitul vieţii. Aprinse o regală R.M.S. fără carton şi îşi acordă un repaus mai lung, cu resignarea omului care n-a epuizat rezerva de răbdare şi tutun.

Admiră satisfăcut caligrafia verdictului anticipat, cu parafa pavoazînd frontispiciul paginii neîncepute, ca un stindard fluturat la mansarda unei case în ajunul inaugurării.

Măcar atît izbutise!

Imita acum la perfecţiune scrisul fostuiui său profesor de limba română, obişnuit să aplice, pe marginea tezelor idioate, acest echivalent al notelor de repetenţie din catalog. ***Execrabil!*** Cu unul, două şi trei semne de exclamaţie! Cu un singur semn, execrabilul corespundea notei în catalog: 3. Cu două, notei 2. Cu trei, notei 1. O progresie invers proporţională.

Printre alte stranii metamorfoze ale lui Tudor Stoenescu-Stoian, şăgalnicul capriciu al destinului îl transformase şi în dascăl de limba şi literatura română la Liceul „Mitru Căliman”. Deocamdată pentru cîteva clase numai şi numai cu titlul de suplinitor.

Fostul elev adoptase cu dezinvoltură procedeul fostu-lui profesor de la colegiul bucureştean. Era o singularizare fantezistă şi mult comentată de liceenii celor cinci clase ale sale — o singularizare care, prin suciturile răstălmăcirilor din viaţa de toate zilele, îi crescuse prestigiul.

Noul suplinitor se anunţa maliţios, original şi simpatic.

Chiar victimele severelor calificări, în loc să-i păstreze gînduri răzbunătoare, anunţau colegilor cu o mutră mucalită şi amuzată de inevitabilul catastrofei:

— Măi Gicule, dragă, mi se pare că şi de data asta m-am învîrtit de-un ***execrabil*** cu trei jaloane!

Pe marginea biroului, aştepta un teanc de asemenea teze, unele cu asemenea menţiuni. Dar suplinitorul de limba şi literatura română recunoştea, într-această clipă de totală şi lăudabilă imparţialitate, că nici una din execrabilele compoziţii ale elevilor, nici cele cu semnul de exclamaţie triplu şi apăsat, nu s-au oprit la al treilea rînd.

Tudor Stoenescu-Stoian se poticnea întotdeauna aici.

De o săptămînă, nu izbutea să depăşească bariera fatală. Şi nici nu se bucura, cel puţin, de consolarea să poată arunca vina pe conspiraţia unor împrejurări vrăjmaşe! Zgomot şi uşi trîntite în casă; zgomot şi duruit de birje în stradă. Creditori pîndindu-l la poartă, asaltîndu-l cu somaţii şi prigonindu-l cu sechestre, ca pe-un Dostoievski oarecare ori pe-un oarecare Balzac. Nevasta cerîndu-i s-o ducă la plimbare şi plîngîndu-se că i s-a demodat pălăria de nu mai poate scoate capul în lume, cîntînd foxtroturi turbate la pian şi năpustindu-se în mijlocul celei mai superbe pagini să-i spună că servitoarea a spart castronul cel mare din serviciu şi a răspuns, dobitoaca, impertinent. Copiii orăcăind în leagăn ori bătîndu-i în uşă, să-i poarte tăticul în spate, ***chimerci***. Ostilitatea contemporanilor, in- comprehensiunea criticii, invidia confraţilor, indiferenţa lectorilor şi alte iremediabile suferinţe care ulcerează o inimă sensibilă şi secătuiesc izvorul inspiraţiei. Chiar editorul, pretinzînd despotic manuscrisul la zi şi oră fixă, cu neomenia unui neîmblînzit cămătar. Nimic, absolut nimic din toate acestea! Cu umila sa obiectivitate şi a obiditului Tudor Stoenescu-Stoian din canatul oglinzii lui Guliver pitic în ţara giganţilor, suplinitorul catedrei de limba şi literatura română îşi mărturisea că-i lipseşte cu totul dreptul de a beneficia de asemenea circumstanţe atenuante.

Atunci ar fi altceva! Ar depune senin tocul pe pieptul paginii albe, ca arma unui combatant împresurat prin trădare şi silit să capituleze. S-ar preda, aşteptînd epuizarea potrivnicelor împrejurări, ca să purceadă la atac cu forţele repauzate, într-o zi cu soare

mai clement, după o mai favorabilă pronunţare a oracolelor.

Dar pe dînsul nu-l ameninţa nici o tulburătoare şi per- fidă coaliţie a elementelor.

Nimeni şi nimic. Absolut nimeni şi absolut nimic.

El se afla la biroul de lucru, singur în mijlocul universului, cu foile albe înainte.

Iar fiecare foaie albă putea s-o anuleze anticipat, cu unul şi acelaşi ***execrabil***, variindu-i doar numărul semnelor de exclamaţie.

Sandu şi Adina Buhuş, ca nişte buni şi grijulii prieteni, i-au descoperit cea mai tihnită casă, cu cea mai tihnită proprietăreasă, pe cea mai tihnită stradă. Era adăpostit aici ca un preţios şi delicat cocon în capsula capitonată a fluturilor de mătase. În încăperile ei din fund, cu intrare separată, proprietara casei, Laurenţia Iancovici, păşea neauzit în pantofii cu talpa de pîslă.

Nu lătra un cîine, nu cotcodăcea o găină, nu cuciuriga un cocoş.

Motanul cel cenuşiu îşi purta amorul vagabond la alte sălaşuri din capătul străzii, unde făcea ravagii printre vampele neamului felin, cu o discreţie mută şi pudică, do- vedindu-se un animal retrograd şi ipocrit, care nu împărtăşea principiile lui David Herbert Lawrence. De altfel, se numea Ţîlică, nu Mellors! Iar pe ibovnicele sale, brune, roşcate, vărgate, tărcate, le chema Alunica, Ţigăncuşa, Cocolica, Tigreta, Loleta, Moaţa: nu Lady Chatterley, născută Constanţa Reid. Deci n-aveau de ce să umple lumea cu vacarmul unor amoruri patetic şi cinic strigate pe acoperişul caselor, în afară de săptămîna libertină a brîn- zei. Nu exista, prin

apropiere, ferăstrău circular. Nu se auzea chiotul locomotivelor în gară. Nu treceau nici negustorii ambulanţi cu covrigi-simiţi ori cu haine vechi.

Toată strada era scufundată într-o tăcere materială, palpabilă, imobilă. Era un cartier de pensionari, de mame, de bunici şi bunice; aşteptîndu-şi, în căsuţele lor cu strea- şina largă, cu cerdac şi livadă, copiii şi nepoţii risipiţi în toate unghiurile ţării, pe la învăţături, slujbe şi garni-zoane. Unii nici nu mai aveau de aşteptat pe nimeni. Priveau spre cimitirul de la poalele Călimanului cu o smerită împăcare.

Aşteptau să se strămute din tăcerea de aici, în tăcerea de acolo.

Alţii îşi frămîntau trupurile bătrîne noaptea, în aşter-nut, munciţi de insomnie. Urmăreau din pat, cu grijă, de la distanţă, necazurile copiilor şi nepoţilor plecaţi în lume, fără nădejde de întoarcere, prinşi acolo cu alte rădăcini, mereu făgăduind că se vor repezi măcar pentru două- zeci şi patru de ceasuri şi mereu amînînd de la un conce-diu la altul, de la o vacanţă la alta.

În această adăstare încordată, liniştea neclintită a stră-zii părea uneori un fenomen anormal. Asemeni acalmiei încărcată de panică, din preceasul cicloanelor, cînd nu palpită o frunză pe ram şi cerul se goleşte de zborul păsărilor.

Poate că fiecare casă înăbuşea un oftat. Dar răsunetul n-ajungea afară.

Cucoana Laurenţia îşi aşteptase şi dînsa tot astfel, vreme de douăzeci de ani, bărbatul alungat de un neîn-ţeles neastîmpăr să-şi încerce norocul aiurea, în misterioase tovărăşii şi himerice războiri, după ce fusese dat afară din slujba măruntă de la C.F.R., fiindcă se încingea la harţă cu superiorii şi lua

parte la suspecte întruniri. Rebel fără leac. Scria mereu că soseşte, că de astă dată a izbutit să biruie rezistenţa norocului, că l-a îmblînzit; pe urmă, sosea pe nevestite, după ce-a încetat să mai scrie, ca să plece a doua zi cu cel dintîi tren, pînă ce şi-a lăsat oasele în cimitirul Sfînta Vineri. Acum îşi aştepta feciorul, care moştenise acelaşi neastîmpăr; iar acesta nici nu mai scria că are să mai vină vreodată. Poate, în iatacul din fund, ofta şi dînsa, răsucindu-se noaptea prin somn, aprin- zînd chibritul să-şi arunce ochii la fotografia băieţaşului, aşezată pe măsuţa de la căpătîi. Însă nu i se auzea suspinul.

O singură dată, în cele dintîi zile, a cutezat să-l întrebe pe Tudor Stoenescu-Stoian, aducîndu-i fotografia:

— Iată, domnule Stoenescu, aista-i băiatul meu despre care-ţi spuneam... Poate l-ai văzut? Poate l-ai întîlnit vreodată în pîrdalnicul de Bucureşti, care nu se mai satură?... Acel afurisit de Bucureşti mi l-a înghiţit mie pe Iacob. Se vede că nu i-o ajuns. Mi l-a luat şi pe Ionică... Nu l-ai zărit cumva vreodată, prin vavilonia Bucureştilor?

După socotelile lui Tudor Stoenescu-Stoian, feciorul coanei Laurenţia va fi numărînd astăzi peste treizeci şi cinci de ani. Pentru dînsa e tot copilul cu strai prea larg şi cu breton pe frunte, aşa cum îl arată fotografia; rezemat cu cotul pe masa prea înaltă de mesteacăn, împodobită cu un teanc de albume şi glastră cu flori de hîrtie.

— Eu nu ştiu ce caută toţi în Bucureşti, parc-ar curge lapte şi miere! adăugase văduva cu amar. Toţi într-acolo trag. De-abia aşteaptă să facă aripi şi într-acolo zboară... Am avut eu o prietenă, sărmana, să tot fie ca la vreo treizeci de ani de-atunci. Aşa i-a plecat ei mai întîi bărbatul în lume. Măcar acela era

un bezmetic şi un ticălos, un pătimaş, nu ca Iacob al meu. A plecat şi dus a fost! Nu i-a mai auzit nimeni de nume... Sărmana, s-a mîngîiat cres- cîndu-şi băiatul. Şi cum a prins oleacă de fulgi în aripi, la Bucureşti de-a dreptul i-a fost drumul! Dară nu pot spune că a făcut rău. Din cînd în cînd, citesc eu numele lui prin gazetă. Poate ai auzit şi dumneata despre dînsul. Adrian Sîntion.

— Inginerul, arhitectul, milionarul? întrebase Tudor Stoenescu-Stoian cu mirare.

— Taman acela! Inginerul, arhitectul, milionarul.

— N-am crezut niciodată că e de-aici... continuase să se mire Tudor Stoenescu-Stoian. Dacă el e, atunci n-a plecat degeaba! E unul din oamenii cei mai de seamă ai ţării, coană Laurenţie. A ajuns departe... Întreprinderi, construcţii, mine, uzine... N-avea de ce rămîne aici... A ajuns departe de tot şi sus de tot.

Rostind cuvintele, Tudor Stoenescu-Stoian se gîndea cu melancolie la destinul înalt al

---

[1] Bună ziua, domnule Briand! Ce mai faci, domnule Briand? (***într-o franţuzească coruptă***).

[2] Ţăranul de la Dunăre (***într-o franţuzească coruptă***).

[3] Mort (***germ.***).

[4] Vina mea (***lat.***).

[5] „O să pun să vi-l împacheteze imediat, doamnă. Îl luaţi? E mai sigur, din cauza sărbătorilor” (***fr.***).

[6] Sufleţel rătăcitor, blînd (***lat.***).

[7] Am spus şi mi-am salvat sufletul (***lat.***).

[8] Toate ale mele le port cu mine (***lat.***).

[9] Nu voi muri cu totul (***lat.***).

[10] Mai durabil ca arama (***lat.***).

[11] Ceea ce era de demonstrat (***lat.***).

[12] Era la Megara, mahala (suburbie) a Cartagtnei, în grădinile lui Amilcar (***fr.***).

[13] Ochelari atîrnaţi de un beţişor sau cu mîner (***fr.***).

[14] Voevoda, Societatea română pentru dezvoltarea industriei miniere, cu număr limitat de acţiuni (***engl.***).

[15] Burghezi, cetăţeni (***germ.***).

acestui om puternic şi invidiat, căruia viaţa nu-i refuza nici o satisfacţie a planurilor şi intenţiilor.

— Departe de tot şi sus de tot, domnule Stoenescu! reluase văduva şi mama feciorului pribeag în lume. Drept este! Dară pentru sărmana maică-sa, mă întreb eu, la ce-i folosea aceasta?... Eram atunci tînără şi n-o pricepeam. Ionică al meu abia se ţinea copăcel. O vedeam cu ochii roşii de plîns şi întotdeauna îmbrăcată în rochie neagră... Se afla, domnule Stoenescu, pe culmea Călimanului nostru, o cruce de piatră veche şi mîncată de ploi... Acuma a căzut la pămînt... Acolo se suia sărmana, se aşeza pe-o lespede şi privea... Privea la început peste depărtări, în partea unde i-a plecat bărbatul. Pe urmă, a început să privească numai într-o parte, spre Bucureştiul cela, unde i-a plecat feciorul... Încercam eu s-o mîngîi, ca una care eram mai

tînără şi încă nencercată de durere... De ce-l plîngi? Pe băiat, de ce să-l plîngi?... Învaţă bine. Se bucură de lauda profesorilor. Are s-ajungă departe!... Ea tăcea şi mă privea. Apoi privea la Ionică al meu, cum încerca el să meargă ţinîndu-se de perete şi agăţîndu-se de feţele de masă... Ce-i foloseau toate cuvintele mele?... Aşteptîndu-şi copilul, s-a stins, domnule Stoenescu. Ca o candelă în care s-a terminat undelemnul, s-a stins. Pe urmă, abia mai tîrziu, a venit vremea s-o înţeleg şi eu... Iar cînd am înţeles-o, cînd mi-a plecat şi mie Ionică, ea nu mai era, să mă duc la dînsa şi să ne uşurăm amîndouă jelindu-ne una alteia, ca nişte femei şi mame singure ce-am rămas.

— Şi ce face prin Bucureşti Ionică al dumitale? arătase Tudor Stoenescu-Stoian interes pentru durerile gazdei, numai din simplă politeţe.

— Ce face? Parcă-l ştie cineva ce face? se jelui vă-duva. Nu-mi scrie nimic. De şapte ani, n-a mai dat nici un semn. Nu ştiu cu ce trăieşte... Cîteodată mă-ntreb dacă mai trăieşte. Numai inima mea de mamă îmi răspunde atunci că nu s-a pierdut; îl simte pe undeva, pe pămîntul acesta, zbătîndu-se. Întreb pe unii şi pe alţii, cînd aud că s-au întors din Bucureşti. Mă îmbrac repede şi pornesc să le rod pragul oamenilor: ,,Nu l-aţi văzut cumva pe Ionică al meu? N-aţi auzit cumva pe-acolo de el?" Nimeni nu l-a văzut; nimeni n-a auzit de dînsul. Despre Adrian Sîntion, să trăiască sărmana maică-sa, ar afla şi ar auzi... Zi de zi ar afla şi zi de zi ar auzi!... Nu-i lună lăsată de la Dumnezeu, să nu văd numele lui în jurnal... I-adevărat că puţini ştiu că-i de-aicea. Puţini îşi mai amintesc că umbla cu tăşcuţa subsuoară la şcoală şi-napoi. Povestea Sîntioni- lor e veche... Nici el nu-şi

mai aduce poate aminte că de-aici a prins aripi şi că de-aicea şi-a luat zborul...

Coana Laurenţia ştersese uşor, cu batista, geamul fotografiei şi îşi privise copilul în lumină, suspinînd:

— Pentru Adrian Sînton nu mai este cine se bucura, domnule Stoenescu; pentru Ionică al meu, n-am de ce mă bucura! Este cine se bucura; şi n-are de ce... Sărăcuţul de dînsul, cine poate şti cu ce nevoie şi necazuri se luptă?... Cîteodată visez noaptea că bate în uşă... Nici nu mai întreb cine bate... Simte inima mea, şi prin vis, că el este. „Aşteaptă oleacă, Ionică.” „Aştept, mamă!” Mă reped să deschid uşa. Nu-i nimeni! S-a topit ca un fum... Chiar prin vis, nu se îndură Domnul să mi-l lase cînd deschid uşa, să-l văd cum arată el acum. Îl văd numai pe Ionică din fotografia asta, în hăinuţele lui pe care le-am strîns în dulap. Le scot şi mă uit la ele. Şi atunci, mă aşez pe marginea patului cu hăinuţele pe genunchi, le dezmierd şi plîng ca o bătrînă singură şi fără putere ce sînt...

În ziua aceea, Tudor Stoenescu-Stoian şi-a spus că au nimerit-o rău prietenii lui, aflîndu-i asemenea gazdă. Şi-o închipuia venind mereu să-i împuieze urechile cu jelaniile ei şi cu povestea lui Ionică.

Dar se înşelase.

Cucoana Laurenţia îşi deşertase durerea. Nu-i mai tulbura liniştea încăperilor; se strecura ca o umbră arareori, să-l întrebe dacă nu pofteşte o cafeluţă ori o dulceaţă de caise; veghea ca fata nepricepută de ţară, să nu trîntească uşile, să nu intre nesunată decît dimineaţa, la focuri; îi păstra atmosfera capitonată pentru misterioasa elaborare a operei menită să traverseze istoria principatelor moldo- valahe, de la Alexandru cel Bun pînă la palpitanta epocă actuală.

Acum ar fi dorit să-i bată în uşă, să se aşeze în jilţ şi să-i vorbească. Să-i spună orice, numai să poată da pe socoteala acestei invazii a elementelor din afară neputinţa de a sări peste al treilea rînd.

Nu venea nimeni. Îl împresura tăcerea cea mai desă- vîrşită. În sobă, flacăra pîlpîia molatic. Iar el mai avea de anulat douăzeci şi şapte de foi albe, cu unul şi acelaşi ***execrabil*** fatal!

Dis-de-dimineaţă, odihnit, bine dormit şi limpede la cap, toate îi păreau sclipind luminos şi uşor de aşternut pe hîrtie: imagini, gînduri, personaje, conflicte, drame, iubiri... Toate o joacă! Iar cum purcedea să le aştearnă pe hîrtia albă, îşi pierdeau viaţa, căldura, strălucirea. Păţea întocmai ce i se întîmpla lui întotdeauna, cînd, în existenţa obscură din Bucureşti, îl ispitea o pălărie, o cravată, un pardesiu din vitrinele magazinelor. Dădea tîrcoale o săp- tămînă, îşi număra banii din pungă, chibzuia, se hotăra în sfîrşit. Iar a doua zi, pe el, pălăria nu mai avea formă; cravata, culoare; pardesiul, croială. Toate luau înfăţişa-

rea lui mediocră şi cenuşie, anonimă, topită în marele număr al trecătorilor. ***Execrabil!*** — ca rîndurile sleite care-i ies acum din peniţa condeiului, scrise cu cea mai cenuşie şi spălăcită cerneală, parcă pe cea mai sură şi mai scă- moaşă hîrtie.

Se ridică să se plimbe prin cameră cu mîinile la spate.

Privi pe fereastră la culmea Călimanului, cu văgăunile luminate de cei dintîi pospai de zăpadă. Pe muchia gardului, motanul cel cenuşiu se prelingea cu mers catifelat, pornind la vreo intîlnire, unde-l aşteaptă vreo Tigretă. Loletă ori Moaţă de-ale lui. Animalul!

Copleşit de năduf, martir de nimeni nebănuit, Tudor Stoenescu-Stoian se-ntoarse dezgustat şi dădu cu ochii de rafturile bibliotecii.

Acolo se aflau şi cărţile lui Teofil Steriu. Erau multe. Un raft întreg. Romane, nuvele, povestiri; de pe vremea lui Alexandru cel Bun şi de pe vremea războiului celui mare, şi chiar de cea mai fierbinte actualitate, de anul trecut. Animalul!

Cum pot scrie oare unii, la nesfîrşit, cu debitul continuu al unui robinet de baie uitat deschis? E foarte simplu, spusese Iuraşcu: „El se aşază la maşă şi scrie; eu mă aşez înaintea şevaletului şi pictez!” Animalele!

Tudor Stoenescu-Stoian deschise sertarul secret al biroului, cu o cheiţă întotdeauna păstrată asupră-i.

Scoase cele cîteva numere ale vagilor reviste literaro- artistico-politico-sociale, unde publicase şi el cîteva vagi articole critico-literaro-sociale şi două schiţe, despre care nimeni n-a pomenit niciodată nimic. Reprezentau un trecut. Acum, îndepărtat. Datînd de 5—6 ani, în primii doi ani după ce şi-a luat cele două licenţe. Revistele se tipări-

seră din cotizaţia colaboratorilor. N-a trecut nici una de al treilea număr. Nu le-a cumpărat nimeni, nu le-a citit nimeni, în afară de prietenii şi vagii cunoscuţi ai vagilor co-laboratori, obligaţi să achiziţioneze, fiecare, măcar cîte două duzini de abonaţi. Tudor Stoenescu-Stoian îşi citi. fără nici o tresărire de emoţie, numele tipărit în sumar. Îşi reciti articolele literaro-critico-sociale. Îşi reciti cele două schiţe. Era sigur! Roşi de aceste păcate ale trecutului. Toate meritau menţiunea: ***Execrabil!*** Cu două sau trei semne de exclamare.

Totuşi, printre numele pe atunci obscure, din sumar, cîteva au început să circule; le vede în fiecare zi pe co-perta cărţilor expuse în vitrina librăriei „Miron Costin”. Nu poartă menţiunea: ***Execrabil!*** Ci poartă cîte o bandă de altă culoare, pe care stă scris cu litere roşii: „Mare succes! Ediţia a doua. A şasea mie. Operă premiată de Academia Română. Premiul S.S.R.” Animalele!

Martirul paginilor poticnite la primele trei rînduri zvîrli scîrbit, în fundul sertarului secret, revistele anemice şi mizerabile la înfăţişare; răsuci cheiţa şi o puse în buzunarul vestei. Era cel puţin sigur că nu le cunoaşte nimeni, că n-a auzit nimeni de aceste reviste; că şi aceia care le-au avut cîndva sub ochi au uitat de mult cleioasele slove purtînd semnătura prea puţin gloriosului debutant.

Se instală la birou, mototolind foaia a treisprezecea, fără să mai încerce a da o justificare verdictului cu parafă de stindard.

Începu o pagină nouă şi la al treilea rînd iarăşi se poticni.

Barînd foaia cu o apăsătură vîrtoasă de peniţă, Tudor Stoenescu-Stoian îşi mărturisi că, după această eroică şi tenace experienţă de-o săptămînă, ar fi îndreptăţit să

încerce a scrie, poate cu mai mulţi sorţi de izbîndă, romanul unui om care nu poate scrie un roman.

Ar fi un roman autobiografic de tot hazul.

N-ar avea nevoie de vervă, de imaginaţie, de mult meşteşug. L-ar povesti pur şi simplu la dictafon, cum a citit că procedează unii literatori de avangardă, ca un oarecare Blaise Cendrars, slăvit de publicaţiile pariziene pentru modernismul curăţat de toată zgura prejudecă- ţilor din trecut. Îşi alcătuia cărţile la dictafon. Se instala la volan să conducă automobilul cu o singură mînă (amputat de război); sau pleca să cutreiere lumea la antipozi. Dar el n-avea drept să se risipească în aseme- nea fantezii. El trebuia să scrie un roman dens, solid, cu migăloasa răbdare a şlefuitorilor de diamante; un roman pe cît posibil istoric.

Cucoana Laurenţia păşea în vîrful tălpilor de pîslă fiindcă el scria un roman. Adina Buhuş îl întreba cu o

îngrijorată discreţie dacă e mulţumit de liniştea casei, sigură fiind că el scrie un roman. Sandu Buhuş era fe- ricit că-şi adusese prietenul aci ca să poată scrie în tihnă cele cinci-şase romane. Deveniseră cinci-şase! Despre ele se interesau îndeosebi, dar cu discreţie şi zîmbet de complicitate, Iordăchel Păun, colegii din cancelaria liceului, colegii din barou, caracudele de la masa cofetăriei „Ri- nalti", domnişoarele de măritat, cucoanele care-l privesc cu ochii micşoraţi printre gene, cînd intră, o dată pe săptămînă, la cinematograf; chiar un om mort ca Pante- limon Tacu, de vreme ce l-a întrebat, mai zilele trecute, dacă mor mulţi eroi, la ce vîrstă şi de ce boală, reco- mandîndu-i, pe urmă, să nu se surmeneze. Animalul!

Ziarul guvernamental şi local ***Călimanul*** a strecurat, încă de acum o lună, ştirea că „mult cunoscutul scriitor, publicist, avocat şi profesor din Bucureşti, Tudor Stoenescu-Stoian, intenţionează să se stabilească definitiv în oraşul nostru, pentru a se consacra în primul rînd operei sale literare. Ne facem plăcerea, cu riscul unei indiscreţii, a informa în acelaşi timp cititorii noştri, că un roman din vastul său ciclu va fi consacrat acestui patriarhal colţ de ţară, refugiu al tradiţiei." Ştia prea bine cine-a inspirat informaţia. Sandu Buhuş, în dorinţa lui de a pregăti o cît mai călduroasă atmosferă pentru înscrierea în partid. Animalul!

Tudor Stoenescu-Stoian întoarse foile virgine pe cealaltă parte, cum răsucesc perna, cu dosul în sus, bolnavii de insomnie, în nădejdea că aşa le va veni mai repede somnul. Schimbă peniţa. Pe urmă, se răzgîndi. Pregăti stiloul. Era sigur acum, că numai cu stiloul îşi scria romanele Teofil Steriu: animalul!

Inima lui Tudor Stoenescu-Stoian ticăi uşor. Nu fiindcă simţea venind, în sfîrşit, inspiraţia. Ci fiindcă auzea venind paşi. Sosea cineva să-l elibereze...

Acoperi foile albe cu sugativa şi strigă: „Intră!" înainte de a aştepta bătăile în uşă.

Intră slujnicuţa oacheşă şi cu ochii hlizind, pentru a vesti că vrea să-i vorbească un ***ilev***. Ţine morţiş. Nu se dă dus.

— Fie şi elev! se mulţumi măcar cu atît Tudor Stoe- nescu-Stoian. Spune-i să vină!

Elevul tropăi în antreu, scuturîndu-şi picioarele.

Urmă foşnetul mantalei dezbrăcate şi numai după aceea, o mînă apăsă timid clampa.

— A! Tu eşti, Rinalti? Ce e cu tine?

Giuseppe Rinalti nu îndrăzni să înainteze mai mult de doi paşi. Îşi epuizase toată energia afară, luptînd cu slujnica şi cu coana Laurenţia să înfrîngă consemnul strict, din ceasurile cînd Tudor Stoenescu-Stoian „lucra" la roman.

În scaunul din faţa biroului, crescuse uriaşul din oglinda cu trei canaturi, Guliver în ţara piticilor.

Se purta însă, de astă dată, ca un uriaş protector, păstrînd încă reminiscenţa înduioşată a celuilalt Guliver, pitic şi obidit, de adineaori. Sărmanul animal!

— Hai, îndrăzneşte, Rinalti! Vino mai aproape. Uite, aşază-te pe scaunul ăsta...

Elevul nu-şi permise să se aşeze pe scaun, în faţa unui profesor care mai era, pe lîngă altele, şi un atît de mare romancier inedit. Dar îşi depuse chipiul.

Tuşi. Descoperi pe degete o pată de cerneală violetă şi ascunse mîna.

Era un băiat scund, bine legat, cu blăniţa ereditară de astrahan a Rinalţilor acoperindu-i fruntea pînă deasu-pra sprîncenelor groase. Trăsăturile puternice, săpate adînc, aproape fără nimic din frăgezimea copilăriei, îi dădeau o înfăţişare de omuleţ încăpăţînat şi nu prea simpatic.

— Domnule profesor, am venit la dumneavoastră acasă, fiindcă nu mă adresez profesorului. Mă adresez scriitorului... La profesor a venit tata săptămîna trecută.

— Just, Rinalti! A venit să-mi spună că vrea să te retragă de la şcoală. Să te lase cel mult pînă la finele anului. Pe urmă, să te ţină pe lîngă dînsul, ca să-i în- veţi meşteşugul şi să-i moşteneşti firma. Aceasta a ve- nit s-o spună profesorului. Iar profesorul l-a sfătuit să nu facă aceasta. Eşti un băiat destul de conştiincios.

Promiţi! Rămîne să vedem întrucît îţi ţii promisiunea şi întrucît nu m-am înşelat...

Tudor Stoenescu-Stoian se plăcea ascultîndu-se.

Era sigur că elevul Rinalti Giuseppe va povesti în- tregii clase cu cîtă nobleţe şi cu ce dragoste ocrotitoare l-a apărat el împotriva unui părinte cu vederi obtuze.

— Şi tata? întrebă copilul, cu o cută duşmănoasă între sprîncenele groase. Tata ce-a hotărît, domnule profesor?

— Precis, n-aş putea să-ţi spun. Aceasta e o ches- tiune care vă priveşte; familiară. Eu mi-am făcut da- toria. Şi cred că i-am zdruncinat într-o bună măsură hotărîrea. Aceasta e tot ce-ţi poate afirma profesorul.

— Vă răpesc timp?

Rinalti Giuseppe nu adăugase: ,,domnule profesor".

Se adresa acum scriitorului, şi el scriitorului se te- mea să nu-i răpească timpul.

Tudor Stoenescu-Stoian făcu un gest vag cu mîna, ca un om care-şi sacrifică, din exces de omenie, un capital atît de preţios: timpul.

— De altfel, voi căuta să fiu scurt. Dumneavoastră aţi constatat care e situaţia mea acasă. Tata e italian numai cu numele şi e cofetar. Eu nu vreau să fiu co- fetar şi nu mă simt italian numai cu numele. De doi ani, învăţ singur italieneşte cu dicţionarul şi cu gra- matica. Am ajuns să scriu şi să înţeleg destul de bine. I-am scris lui Gabriele d'Annunzio...

Tudor Stoenescu-Stoian începu să rîdă.

Rinalti Giuseppe continuă:

— ...şi am primit răspuns de la Gabriele d'Annunzio. Acest răspuns mă încurajează. Îmi daţi voie să vă arăt scrisoarea?

Tudor Stoenescu-Stoian nu mai surîdea. Se uita cu- rios, ca la altă dihanie, la acest omuleţ păros şi creţ, care purta corespondenţă cu celebrul Gabriele d'Annun-zio şi nu voia să se facă în ruptul capului cofetar.

Elevul se chinuia să scoată din buzunarul de la piept, prea strîmt, o cărţulie cu scoarţele tari, în care păstra scrisoarea. O despături şi o întinse ca un trofeu.

Chiar cu puţina şi aproximativa sa italienească, Tudor Stoenescu-Stoian înţelese că era o scrisoare caldă şi prietenoasă; actul unui om brav şi generos, care-a descoperit un pui de om.

— V-am spus că acest răspuns mă încurajează, vorbi elevul Rinalti Giuseppe, împăturind scrisoarea cu sfin-ţenie şi strîngînd-o la piept între scoarţele cărţuliei. Trebuie să vă adaug că eu de mic am citit foarte mult şi am început să scriu... Visul meu e să devin scriitor. Dar nu aici, în România. În Italia. Sîngele meu mă cheamă acasă! sfîrşi cu un gest emfatic, de care îndată îşi dădu socoteala şi roşi.

— Atunci îmi pare rău, dar nu ştiu la ce ţi-aş putea servi, rosti Tudor Stoenescu-Stoian cu o ciudată, cu o abia simţită animozitate.

— Mă puteţi servi, domnule Stoenescu-Stoian. N-am altcuiva cui să mă adresez în oraşul acesta... Iar dincolo?...

Arătă cu mîna afară, pe fereastră, spre dealul Căli- manului, cu văgăunile presărate de prima pulbere îngheţată a zăpezii. Mîna era cea cu degetele pătate de cer-neală. O ascunse, repede, ruşinat, întrerupînd mişcarea teatrală. Totuşi, continuă:

— Iar dincolo, e dealul acesta, domnule Tudor Stoenescu-Stoian! Mă desparte încă de

restul lumii. De ţara mea cea adevărată. Sînt un copil încă. Şi pe un copil nu-l ascultă nimeni... Mi-am spus că poate un scriitor are suflet. De la scriitor cer sfatul. Am aflat din ziarele italieneşti — eu cumpăr ***Stampa*** din banii mei — am aflat că s-a anunţat un concurs pentru copiii italieni născuţi peste graniţă. Un concurs pe vîrste şi pe anii de studii... S-a dat o temă unică pentru toţi. O lucrare: ***„Ce simte şi care e datoria unui copil de italian care s-a născut şi a crescut departe de patrie”***. Se dau 12 burse. Premianţii sînt primiţi în Italia să-şi termine studiile pe socoteala statului; şi se plăteşte drumul, întreţinerea, hainele, tot-tot, şi bani de buzunar. Sînt două condiţii, pe care nu ştiu deocamdată cum am să le îndeplinesc. Una: autorizaţia părinţilor. E greu să-l conving pe ***signor*** Alberto să renunţe la proiectele sale...

— Rinalti! îl dojeni cu severitate Tudor Stoenescu- Stoian. Un copil nu vorbeşte niciodată aşa despre părin-tele său.

— Mă iertaţi... trecu repede Rinalti Giuseppe peste acest amănunt. A doua condiţie, este angajamentul pen- tru toţi laureaţii, să se întoarcă îndărăt după ce-au ter-minat studiile şi să continue acolo, în străinătate, misiu-nea lor. Aceasta nu ştiu dacă am s-o pot îndeplini. Eu cred că n-am să mă mai pot despărţi de Italia.

— Deocamdată nici n-ai plecat, Rinalti! observă cu ironie, nu lipsită de o inexplicabilă răutate, profesorul de limba română.

— Lucrarea o am aici! replică elevul, ca şi cum, o dată această formalitate îndeplinită, nu mai avea de ce se îngrijora de rezultat. O am aici! În italieneşte. Dar am şi o copie românească. Vă rog s-o citiţi şi dumneavoastră. Să-mi faceţi observaţiile

cuvenite. Iar dacă lucrarea merită să fie trimisă, dacă va fi laureată şi eu primit bursier, atunci apelez la domnul Tudor Stoenescu- Stoian, scriitorul, să intervină la Tudor Stoenescu-Stoian profesorul, ca să-l convingă pe ***signor***... pe tata, să-mi dea autorizaţia şi să pot pleca...

Elevul Rinalti Giuseppe pierduse sfiala cu care intrase pe uşă

Tonul sigur şi decisiv sună neplăcut pentru urechea lui Tudor Stoenescu-Stoian, profesorul şi scriitorul. Îi părea cam prea sigur de el, acest băieţaş!

— În sfîrşit, să vedem...

Şcolarul scoase două caiete. Le depuse pe marginea biroului.

— Dumneavoastră le citiţi cînd aveţi vreme. Dar ţin să vă spun că la 31 decembrie trebuie să fie la Roma. Aşa că aş vrea să le trimit la 15 decembrie cel mai tîrziu.

„Îmi pune şi termen acest băieţaş!" gîndi, din ce în ce mai ciudat nemulţumit, Tudor Stoenescu-Stoian, profesorul şi scriitorul.

Rinalti Giuseppe îşi luă chipiul de pe scaun:

— Nu vă mai răpesc timpul dumneavoastră preţios. Am onoarea să vă salut!

Se răsuci pe călcîie şi trase uşa după dînsul.

— Animalul! murmură Tudor Stoenescu-Stoian.

Deschise caietul cu versiunea românească, frunzărind foile cu o blazată curiozitate. Citi cîteva rînduri de-aici, cîteva de dincolo. Pe urmă, deschise prima pagină.

— Animalul! rosti cînd ajunse jos, şi nu mai lăsă caietul din mînă pînă la sfîrşit.

Animalul! Nu era nimic care să merite un ***execra- bil***, cu unul, două sau mai multe

semne de exclamaţie. Era, într-adevăr, ceva nou, cald, proaspăt, viu şi nostalgic. Pe două planuri suprapuse; o vibraţie de energie şi de optimism, pe un fond elegiac de dor. Animalul!

Tudor Stoenescu-Stoian îşi zvîrli foile sale albe, pe toate, în coş.

Rămase cu cele două caiete în faţă. Ceva uscat şi rău din el, începutul unei subterane degradări, nu-i îngă- duia să se bucure deplin de această descoperire şi să-i dea emoţia vînătorului din nu mai ştia ce basm nordic, cînd a văzut floarea, unică pe lume, de ferigă. Floarea care nu mai există şi nu va mai exista niciodată. Dimpotrivă, înaintea ochilor avea numai figura puţin sim-patică şi colţuroasă a elevului Rinalti Giuseppe; în urechi, numai glasul lui cu siguranţa care-l irita. Era ceva încă mai rău decît plăsmuirile inofensive: decît amicii închipuiţi, decît romanele închipuite. Dar nu-şi dădea seama cum unele boale lucrează mai întîi viclean, se infiltrează subtil, inocent, ca să se dezlănţuie cînd e prea tîrziu şi tot trupul se află minat.

Împinse caietele. Le împinse cu ciudă.

Maşinal, pe mapa de sugativă, lăsă creionul din mînă să deseneze arabescurile cu care îşi umplea timpul de-o săptămînă, în pauzele cînd se poticnea la cel de-al treilea rînd. Observă, atunci observă întîia oară, că n-a mai rămas nici un loc liber. Acelaşi desen, mereu acelaşi de-sen revenind sub mişcarea inconştientă a mîinii. Parcă erau şerpi încolăciţi. Parcă erau cîrcei de viţă. Parcă era un cap cu ochii prelungi şi imens cercănaţi. Un cap, şi altul, şi altele. Parcă nu era nimic. Numai un amestec

de curbe şi de umbre fără nici un sens. Şi totuşi, aceasta semăna cu ceva. Cu ceva, de undeva cunoscut, de pe marmura vînătă a unei mese din cofetăria „Rinalti” şi din reproducerile albumului lui Toulouse-Lautrec. Cînd? Cum? Ce absurde asociaţii! Şi ce legătură cu Picu Hartular, nesuferitul cocoşat, snob, agresiv, colecţionar de veninoase anecdote?

CARTEA A TREIA

„Oameni strîmbaţi, suciţi, deviaţi, într-o lume strîmbă şi pidosnică. Poate că altfel s-au născut să fie. Poate că altfel ar fi putut să fie în altă lume. Cine s-ar încumeta s-o tăgăduiască?”

ANATOLE FRANCE

Capitolul I

PASTEL ÎN ALB

Ninsoarea cea mare, din plin, s-a potopit într-ascuns, peste noapte, ca o de mult pregătită surpriză din anii feerici ai copilăriei.

De-o săptămînă, pospaiul subţire de zăpadă se topea, îngheţa; iarăşi se dezmorţea la amiazi, prefăcut într-o pastă vîscoasă sub tălpi, murdară şi împroşcată în ziduri din roţi. Oraşul părea mai sărac şi încă şi mai vechi, părăsit la marginea lumii, în afară de drumurile grăbite ale oamenilor şi ale veacului. Oraşul mai sărac şi mai vechi; iarna mai posomorîtă, sub cerul jilav şi jos, cu negrele crengi ale livezilor răsucind braţe crispate peste zaplazuri, ca să prindă scama de ceaţă în unghii.

În ajun, perdelele s-au lăsat pe-o amurgire vînătă şi urîtă. Toţi intraseră în vizuinile lor să-şi doftorească, unii tusea uscată din piept, alţii junghiul din coastă, durerea încheieturilor ţepene.

Pe măsuţa de noapte, îi aşteptau paharele de ceai aburind, leacuri băbeşti de buruieni amare, flacoane purtînd eticheta farmaciei „La îngerul păzitor”, cu linguriţa ală-turi. S-au doftorit şi s-au strecurat în aşternuturile reci, să le-ncălzească; au gemut, au oftat, au tuşit şi s-au răsucit. Numai Adina Buhuş a întîrziat în „sticlăria” ei, s-asculte glasurile lumii culese din noaptea umedă şi pustie, cu antena aparatului de radio. A învîrtit butonul zimţat

şi i-au intrat în odaie liedurile de la Viena, şi ceardaşurile ţambalagiilor din Budapesta, şi suspinele cu tremolouri ale barcarolelor din Neapole, şi corul din ***Tristan şi Isolda***, cîntat la Opera din Bayreuth. Alături, în cealaltă cameră, Sandu Buhuş, culcat pe canapeaua biroului, îmbrăcat în cămaşă de noapte cu arnici, tuşea în mustăţile de focă, întorcea foşnind ziarele sosite cu trenul de seară şi suna slujnica scundă şi cu mîini vînjoase de luptătoare, Lisa- veta, să-i aducă mai repede ceaiul de romaniţă.

Pe urmă, în toate casele tîrgului, pleoapele tuturor s-au lăsat ca al doilea rînd de perdele, să-i închidă pe fiecare în visul lor de fiecare noapte.

S-au scufundat dintr-o viaţă într-alta.

Iordăchel Păun şi-a regăsit ctitorii bărboşi, desprinşi din filele hronicilor şi adunaţi în divanul domnesc. Îl aşteptau să facă o pace şi să dea un sfat chibzuit. Tavi Diamandescu s-a năpustit încleştat la volan, pe un urcuş alpin în spirală, cu o sută douăzeci de kilometri pe oră şi cu vîntul vîjîind subţire în urechi. În patul de fier, Pante- limon Tacu a întins a mia oară braţele de sub pătura de cazarmă, să se apere de scheletul morţii aplecat asupră-i, rezemat în coasă şi rînjind. Laurenţia Iancovici a tresărit (pentru a cîta mia oară?) la bătaia mult cunoscută din uşă: „Tu eşti, Ionică? Aşteaptă că-ţi deschide mama... Oare, unde oi fi pus chibriturile, doamne iartă-mă?... Nu pleca, Ionică, nu pleca!...” Tudor Stoenescu-Stoian acoperi prin somn foaie după foaie, c-un scris mărunt şi volubil, sub ochii uimiţi ai prietenului său Teofil Steriu, sosit să-i prezinte norvegianul lui Guez de Balzac. Adina Buhuş, în şosete şi pantofi albi de căprioară, cutreieră iarăşi galeriile marilor magazine pariziene cu miros de

mătase, de lînă, de olandă apretată, ţinîndu-se de mîna tantei Cora şi ascultînd glasul vînzătoarei, ca o dulce şi nepămînteană muzică: ***„Je vais vous le faire envelopper immédiatement, madame. Vous l'emportez? Cest plus sûr à cause des fêtes."*** Giuseppe Rinalti străbătu străzile Romei, braţ la braţ cu o ceată de juni compatrioţi necunoscuţi, cîntînd şi vociferînd întru disperarea neputincioasă a lui ***signor*** Alberto, oprit în Forum cu o tavă de cataifuri cu frişcă în braţe. Cristina Madolschi s-a ridicat din patul înalt şi vast ca un catafalc, să-l întrebe pentru a mia oară, pe ***Antoine***, cine a sosit şi ce-nseamnă larma aceasta din curte şi din salonul portretelor. ***Antoine***, în straiul de valet cu fireturi sclipitoare şi cu pulpele strînse în ciorapi, pentru a mia oară răspunse, din uşa larg deschisă de perete: „Alteţa-sa principesa Ecaterina Corecki! Doamna contesă Maria Potocki! Alteţa-sa prin-

cipele Bogdan Movilă, capidan-paşa al împărăţiei otomane! Doamna contesă Ana Potocki! Doamna ducesă Regina Visznowiecki şi toată suita luminăţiilor-lor!... E curtea plină de carete şi de căleşti, măria-voastră!... Daţi poruncă unde să punem caii, unde să intre lăncierii şi pajii...” Pentru a mia oară, Picu Hartular, într-un superb costum de stofă englezească, cu ultimul model de cravată de la Barclay, s-a plimbat la braţ cu aceeaşi femeie în rochie neagră şi cu mlădieri feline în mers. Nu-i vedea faţa nici acum; niciodată nu-i vedea faţa! Nu-i auzea glasul nici acum; niciodată nu-i aude glasul! Dar sim- ţea o mare fericire, fiindcă prin vis ştia cum arată faţa aceea fără s-o vadă şi cum sună glasul acela fără să-l audă; fiindcă, printr-o magie, cocoaşa din spate a dispărut. A dispărut şi agresiva sonoritate din vocea lui, prin aceeaşi magie. Totul era acum magic, luminos şi bun. Femeia îl îndreptă cu o apăsare în braţ spre un anumit capăt de alee, unde el nu vrea s-ajungă. Întotdeauna, acolo, vraja cea blîndă se sfarmă, iar cocoaşa răsare din nou în spate, încă mai crescută şi mai hîdă. Povara vieţii lui de totdeauna. Atunci, femeia are să izbucnească în hohot răutăcios de rîs, ca în fiecare noapte, şi are să dispară a mia oară, ca totul să fie din nou urît, rău şi fără speranţă.

Toţi, în afară de Pantelimon Tacu, prin somn au cerut astfel, încă o dată, visului să se prelungească încă şi încă, să nu-i abandoneze treziţi la realitatea cea mîhnită din ei şi de afară.

Numai Grigore Panţîru îşi sprijinea, în acest timp, barba flocoasă în pumn, undeva, într-un univers al mizeriei, despărţit cu ziduri nevăzute, dar inexpugnabile, de universul de la „Rinalti”. Acolo, într-o cîrciumă depărtată

de mahala, la o masă murdară de rotocoalele ude ale paharelor, hohotea gros şi tresăltat, scuturîndu-şi pipa de scîndura băncii de cîte ori Tache Fanaragiul, beţivul şi ticălosul, începea să povestească de la capăt, de ce nu-l poate da pe dînsul afară domnul primar Atanasie Blîndu, măcar că-i un ticălos şi un beţiv.

— Mă apără du'ia Clemenţa, sireaca... Zău, coane Grigore! Mă apără şi iaca dom' premar n-are ce-mi face... Că eu le-am purtat doară scrisorelele... Cînd va'că se-n-

groaşă şaga, mă du’ş’spun: „Păi aşa ni-o’ost’orba, coa’ă Clemenţă?” Şi du’ia Clemenţa, de colo: „D’te şi n-ai ’ici o hrijă, Tache!” P-ormă, trece-n ’irou la dom’ premar şi-l scapă pe Tache, măcar că-i un ticălos şi beţiv, cum ol vezi, coa’ Grigore... Ol scapă, c-are unghii subţiri ş-as- cuţite du’ia Clemenţa, sireaca... Iară Tache se îmbată şi’ici nu-i pasă lui Tache!...

Astfel, numai Grigore Panţîru, ieşind tîrziu, după miezul nopţii, din cîrciuma depărtată de la mahala, unde l-a lăsat pe Tache fanaragiul dormind cu fruntea pe masă, numai el a cunoscut c-a început ninsoarea cea mare din plin, cu fulgi legănaţi şi moi.

Mergea pe străzile albe, cu pieptul desfăcut şi cu pălăria pe ceafă, lăsînd fulguirea să-i spele fruntea lucioasă cu noduri, nasul socratic şi barba-ncîlcită de faun. În fundul buzunarului, îşi scotocea, cu degetele păroase, capătul de cretă sfărîmată, gîndind cu plăcere la tabela neagră de-acasă, din perete, unde-avea să înşire iarăşi, vreme de-un ceas, radicali şi ecuaţii, sinusuri şi cotangente, formule din tabela de logaritmi care, în Tîrgul Călimanului, nu trebuiau nimănui.

Păşea fără grabă pe străzile goale şi albe, vorbind singur şi aprobînd:

— Mi se pare mie că ninge foarte frumos. Asta-mi place!... Mi se pare că iar a mai venit şi iar are să mai treacă o iarnă... Îmi place şi asta! Pot spune că-mi place chiar foarte mult!...

Păşea pe lîngă casele cu perdelele trase, cu feres- trele oarbe, scufundate în neliniştitoarea tăcere de moarte. El cunoştea visul din somn al fiecăruia dinăuntru, fiindcă de mult le citise viaţa ascunsă, pe care nici ei poate nu şi-o ştiau, şi fiindcă de mult le-o

dezlegase, ca tot atîtea probleme de trigonometrie cu formulele scrise în cartea de logaritmi.

— Aceasta-i foarte bun pentru dînşii!... Mîine au să se bucure de ninsoare şi-au să uite la ce viaţă s-au deş-teptat... Asta-mi place! Măcar pentru-un ceas au să uite...

Mergînd şi vorbind, a ajuns la bojdeuca lui hîită, a împins portiţa cu umărul, a intrat şi s-a încuiat cu tabela neagră din perete, limpezindu-şi aburul vinului şi al co-

niacului, cu lucida şi recea lui desfătare din fiecare tîrziu de noapte, înşirînd şi ştergînd cifre, formule, radicali şi ecuaţii.

Afară, potopirea fulgilor a continuat, fără zgomot, voioasă şi lină, ca o de mult pregătită surpriză pentru deşteptarea celor zăvoriţi în oarbele lor sălaşuri.

Iar dimineaţa, perdelele s-au ridicat să descopere un oraş fermecat şi dalb.

Deodată, ceva proaspăt şi tineresc a înviat în glasuri. Pe străzi au apărut copii, vîrîndu-şi cu lacomă bucurie mîinile roşii în zăpada afînată. S-au deschis ferestre. S-au auzit rîsete fără pricină, care muriseră de mult. Femeile treceau pe sub crengile merilor întinse peste zaplazuri, aşteptînd să se desfoaie florile reci. Nu se grăbeau să scuture fulgii din gene şi surîdeau cu o fericire copilărească.

Murdăria uliţelor desfundate, rugina întristătoare a acoperişurilor de tablă, viroagele negre de pe locurile virane, toate dispăruseră sub alba capitonare.

Părea acum un oraş ireal, fericit şi purificat; un un- gher de planetă, unde oamenii nu mai aveau nici un fel de suferinţă şi n-aveau de ce fi învrăjbiţi; unde s-a şters pentru totdeauna chinul şi plictiseala de pe chipurile lor şi unde totul se va petrece, de-acum înainte, fără făţăr-nicie şi fără durere, firesc şi simplu, pentru eternitate.

Dealul Călimanului nu mai făcea zid negru spre chemările depărtate ale lumii: zid negru şi nepătruns de temniţă.

Prin fîlfîirea molatică a fulgilor, apărea acum alb şi ocrotitor perete, înălţat înadins să apere luminoasa mi-nune de aici, tocmai de ameninţarea urîţeniilor şi deşertăciunilor de dincolo, de departe.

Domnul primar Atanasie Blîndu adormise tîrziu, cu durere de măsele şi cu falca umflată. Se deşteptă speriat din somn, scuturat cu violenţă de cele cîteva fire de păr din creştet:

— Ce e frate? Ce s-a întîmplat? A căzut guvernul?... tresări buimac, frecîndu-se la ochi.

— Scoală, Puciule! Ninge! În sfîrşit, ninge!

Clemence Blîndu, în pijama de mătase ***bleu-gris***, cu şalvari foarte largi, sărea valvîrtej prin dormitor şi bătea din palme:

— Ninge, Puciule! Ninge!

— Şi ce-i dacă ninge? căscă somnoros domnul primar Atanasie Blîndu, pipăindu-şi falca.

Numai după aceea se bucură puţin, fiindcă umflătura dispăruse şi constată că măseaua nu-l mai doare.

— Ce-ai zis? „Ce-i dacă ninge?" rosti Clemence, oprindu-se din salturile sale zburdate şi ţintuindu-l cu o privire pe care domnul Atanasie Blîndu o cunoştea prea bine. „Ce-i dacă ninge?" Te rog, priveşte! Priveşte afară! Să văd dacă mai poţi rămîne tot aşa de insensibil la această splendoare.

Domnul primar Atanasie Blîndu privi, ridicîndu-se în coate între perne, şi recunoscu sincer că, într-adevăr, nu poate rămîne insensibil la această splendoare.

Se scărpină doar cu oarecare dezmorţeală în puţinele fire de păr din creştet. Era frumos oraşul lui sub straiul alb de ninsoare! Foarte frumos şi de nerecunoscut în această amăgitoare curăţenie. Dar dacă se aşterne pe nins tot aşa de temeinic şi fără întrerupere vreme de o săp- tămînă, va trebui să scoată echipe de salahori la desfun- datul străzilor şi banii pentru plata echipelor îşi găsiseră altă întrebuinţare de mult: picuşuri pentru agenţii electorali, trăsura cea nouă pentru ajutorul de primar, cauciucuri pentru automobilul său.

— Spune dacă nu-i ceva minunat? stărui cu o ameninţătoare blîndeţe doamna Clemence. Te rog, spune! Spune că nu-i un peisaj scandinav!

— Este, Ans, este!... De ce să nu fie? Parcă sîn- tem în tîrgul cela, cum îi spune?... de-

a fost şi povestea Tavi Diamandescu... la Oslo... Oslo...

— Vezi, Puciule? Vezi că nu te-am trezit degeaba? îl dojeni Ans, ridicînd arătătorul în aer şi transformîn- du-şi ameninţarea în glumă... Numai să fi îndrăznit să-mi spui mătăluţă altfel şi ştii ce te aştepta!... Fiindcă, însă, recunoşti, întinde mutra bleagă, de Saint-Bernard blînd şi prostănac, s-o sărute Ans...

Puciu îşi oferi obrazul, dar Ans îi trecu o fluturată atingere de buze numai pe creştetul cu puţine fire de păr cărunte. Pe urmă, fugi la fereastră, în pijamaua de mătase ***bleu-gris***, să contemple peisajul scandinav.

Domnul primar Atanasie Blîndu, din fundul patului, ridicat între perne, contempla, la rîndul său, silueta nevestei în pervazul luminos, încadrată de jucăuşa legă- nare a fulgilor de afară. Devenise pentru dînsa Puciu. Ea era Ans. Nevasta cea dintîi, răposata Maria, îi spunea Blîndu: Blîndule! Pe dînsa n-a alintat-o niciodată cu un diminutiv, cu un nume ascuns şi complice, de dragoste. Era uscată şi osoasă, întotdeauna îmbrăcată în rochii de culori fumurii: personificarea virtuţilor casnice, a modestiei şi a seriozităţii. Se culca cu o bonetă de dantelă în cap şi cu o cămaşă lungă pînă-n pămînt. Ţinea o con- dică de cheltuieli şi transcria într-un caiet reţete de bucătărie, de torturi şi de marmelade; într-un alt caiet, sfaturi utile: cum se curăţă petele de rugină şi cum se stîrpesc puricii.

Atunci, rufele lui erau orînduite în dulap, nu-i lip- seau nasturii şi nu umbla cu butonii de la manşetă desperecheaţi. Dar, ciudat! Nu-şi aduce aminte cum îi era rîsul. Rîdea ea, într-adevăr, vreodată? Nu-şi aminteşte însă

nici să-l fi ţintuit vreodată cu o privire care să-i oprească răsuflarea pe buze, ca Ans. Ans, cine-o înţelege pe Ans? Cine-o poate înţelege? Acum stă şi priveşte neclintită la geam. Acuşi se va răsuci în călcîie de-acolo, şi nu se poate şti dacă va bate înciudată din picior ori dacă va veni să-i sară în braţe şi să-l giugiulească. Doamne, cu ce vorbe, care-i aduc sîngele în obraz!

Cîteodată, pleacă în oraş zgîriat; altă dată, cînd deschide lista de cumpărături la băcănie, se pomeneşte roşind şi o ascunde ruşinat.

Listele lui Ans sînt poate nostime, dar nu de demnitatea unui primar. Ea scrie: „Una cutie de icre moi (pentru cocoşel); trei sticle H_2O minerală; una sticlă lichior (nu strîmba din nas, Puciule, ştii tu de care şi ştii ce păţeşti dacă nu te execuţi!); una cutie conserve omar (înjură jupînul să nu-ţi mai dea marfă de pe vremea cînd era Cristina Madolschi fată mare!)". Şi tot aşa mai departe...

La fiecare capitol, o paranteză ori o drăcărie, care ar face deliciul lui Picu Hartular să-i cadă-n mînă şi s-o ducă la masa caracudelor; poate chiar s-o publice în ***Deşteptarea***, ticălosul pamflet al opoziţiei.

— Hm-hmm!

Ans s-a dat un pas îndărăt de la fereastră. Puciu a făcut şi el o mişcare defensivă între perne.

Exclamaţia lui Ans nu anunţa nimic bun.

— Curios! Foarte curios...

Puciu ar vrea să afle numaidecît şi el ce e curios, foarte curios. Îi stă întrebarea pe buze:

— Dar ce e, frate? Spune o dată!

Nu îndrăzneşte însă să întrebe. Mariei i-ar fi re- tezat-o scurt:

— Spune ce-i şi nu mai mă ţine aşa!

De altfel, Maria nici nu se uita pe fereastră, decît ca să vadă cum e vremea, dacă face a ploaie ori a soare, în zilele cînd punea servitoarea la spălat rufele.

Acum, Ans a înaintat la loc, şi-a lipit fruntea de geam, se înalţă în vîrful degetelor şi strîmbă gîtul să privească spre capătul străzii.

Probabil că nu se mai vede nimic, căci s-a întors nesatisfăcută, strîngînd şi destinzînd degetele, ca o pisică nervoasă cînd îşi joacă unghiile.

— Aceasta-i ceva nou! rosti scuturîndu-şi părul în- cîrlionţat în sfredeli oxigenaţi şi bătînd din picior. Ceva nou şi inexplicabil. Trebuie să aflu! Înţelegi, Puciule? Trebuie să aflu.

Puciu aprobă evaziv.

Deocamdată, s-ar fi mulţumit să afle cam ce anume vrea să afle Ans. Dar o întrebare directă şi precisă implica o sumedenie de riscuri, la a căror înfruntare domnul primar Atanasie Blîndu nu se mai încumeta prea adesea de cînd a devenit Puciu.

— N-ai auzit, Puciule?... Aceasta e ceva nou... Pantera neagră porneşte de-acasă cu noaptea-n cap!... Pantera neagră se trambalează pe străzi!... Unde-a pornit-o, mă rog? Unde-mi umblă dumneaei, cu nasul pe sus, de parcă toate-i miroase urît?

Întrebînd, tot întrebînd, Ans înaintase pînă aproape de pat şi Puciu se retrăsese prudent între perne, deşi nu se ştia întru nimic responsabil de fanteziile Panterei ne-gre, care-a pornit să se trambaleze pe străzi cu noaptea-n cap şi cu nasul pe sus. Încercă un zîmbet vag.

— Încă mai rîzi? Îţi vine să rîzi? Ce găseşti în asta de rîs?

Domnul primar se făcuse mic de tot între perne, aco- perindu-şi pudic faţa, nu fiindcă, în focul vehementelor sale interogaţii, sînii lui Ans irupseseră triumfal din pijamaua bleu-gris, ci numai fiindcă prezida şedinţa consiliului comunal la douăsprezece şi nu voia să se prezinte cu proaspete zgîrieturi pe obraz. Îl şi auzea pe Picu Hartular, cu glasul lui din butoi, sfătuindu-l cu o nevinovăţie prefăcută şi binevoitoare: „Coane Tănase, nu te mai juca acasă cu mîţa şi n-o mai lăsa să te zgîrie! Într-o bună zi, ai s-o păţeşti, ai să te infectezi şi rămîne comuna fără părinte!...” Îl şi auzea, pe celălalt, pe Pan- telimon Tacu, amestecîndu-se, fără intenţie: „Aşa s-a prăpădit Stanciu la patruzeci şi trei de ani. Aşa a murit băiatul lui Teodorescu la şaisprezece ani... Aşa a murit nevasta lui Solomon Gold la treizeci şi unu de ani. Infectaţi de mîţe sau de şoareci. Zgîrietura de mîţă şi muşcătura de şoarece sînt foarte periculoase, Tăsică dragă. Ascultă-mă pe mine, foarte periculoase!” Toate acestea treceau cu iuţeala fulgerului prin mintea lui Puciu, în vreme ce Ans îşi apropiase unghiile de faţa-i acoperită în palme.

Dar unghiile nu lui îi erau destinate. Zgîriau un inamic invizibil: brăzdau, poate, obrazul unei inamice invizibile.

— Tu rîzi? vorbi cu dispreţ. Dacă eşti într-adevăr prieten cu bietul Sandu Buhuş, cum te pretinzi, n-ar tre- bui să rîzi. Să-l plîngi, da; nu să rîzi! Un prieten nu se înveseleşte cînd nevasta celuilalt bate berbunca pe uliţe cu noaptea-n cap!

Faţă de asemenea perfide şi injuste insinuări, domnul primar Atanasie Blîndu, cu riscul celor mai teribile represiuni, crezu de a sa datorie să pună lucrurile la punct, ca un

om molîu şi, de fapt, îndestul de ispravă ce era.

Rosti, descoperindu-şi obrazul şi făcînd temerar faţă primejdiei:

— Ans, mică Ans, aceasta te rog să n-o spui! Niciodată. Despre nevasta lui Sandu Buhuş, nimeni n-a putut spune vreodată ceva. Chiar Picu Hartular... Nici el n-a putut inventa nimic...

Se opri, mirat că pînă acum Ans încă n-a început campania de represiune.

Doamna Clemence Blîndu îşi pusese însă mîinile în şold, ridicase bărbia, şi, într-o poziţie de superbie care distona întru totul cu insuficienţa vestimentară şi cu sînii globuloşi scăpaţi la aer liber. Îl invită:

— Zi! Te rog, zi înainte! Te-ascult...

— Nu mai am nimic de adăugat, Ans... Poate unora nu le place mutra ei... fumurile ei... De acord! Că nu intră în casă aproape la nimeni... De acord! Dar încolo?

— Încolo? îi luă întrebarea din gură Ans, cu un surîs batjocoritor. Să-ţi spun eu, încolo! Încolo, ai căzut şi tu pe bec, cît eşti de bătrîn şi de zaharisit. Na! Ai căzut şi tu, ca toţi... Toţi sar s-o apere... Toţi sînt de acord că e nesuferită, că are fumuri, că umblă cu nasul pe sus, dumneavoastră, bărbaţii, toţi... Şi pe urmă, toţi, cînd ajungeţi la ***asta***, daţi îndărăt... Nu se poate spune nimic. Nu-i voie să se spună nimic! Persoana doamnei Sandu Buhuş e sacră şi inviolabilă... Ehe! Ramolică dragă, tot ***noi*** o să scoatem la lumină şi misterul acesta...

Domnul Atanasie Blîndu, insensibil la epitetele cu care fusese gratulat în doze masive, zîmbi cu o mare blîndeţe, cum îl obliga, de altfel, şi numele:

— Mai întîi, ce numeşti tu ***asta?*** Şi, mai pe urmă, ce înţelegi tu prin ***noi;*** care ***noi?***

— ***Asta?*** Nu te fă mai stupid decît eşti, fiindcă-i şi greu! Ai atins limita. Nu te mai poţi depăşi. ***Asta*** — adică, mă rog, chestia după care umblă, pentru care mi-o porneşte dumneaei cu noaptea-n cap pe uliţe ca o căţea în călduri. ***Asta*** e ***asta!*** Iar ***noi? Noi*** sîntem femeile din oraşul acesta! proclamă, din proprie iniţiativă, Ans, solidaritatea sexului frumos şi slab de la poalele Călimanului.

— Şi dacă...? vru să presupună o simplă ipoteză Atanasie Blîndu.

— Nu există nici un dacă! Te rog numai să ai, să ***aveţi*** puţintică răbdare! rectifică Ans, adresîndu-se, peste cele cîteva fire ciufulite din capul soţului, întregii legiuni invizibile de bărbaţi de la poalele aceluiaşi Căliman. Pe urmă — îi invită în corpore — pe urmă să poftiţi şi să stăm de vorbă! Adică, mă rog, ce fel? Cum vine toată manopera? Şi pe cine poate prosti? Dumneaei trece cu nasul pe sus. Nu intră în casă la nimeni. Să nu-i calce pragul nimeni. La o adică, cine sîntem ***noi*** şi cine e ***ea?*** N-a văzut-o nimeni coborîndu-se cu hîrzobul din cer! Iar noi, după cît ştiu, n-avem lepră nici una. E adevărat că nu trăim într-o sticlărie, dar tot de şapte ori pe săptămînă facem baie ca şi dînsa.

Domnul Atanasie Blîndu continua să surîdă între perne ca un copil mare, bătrîn şi gras, care-a uitat că-l aşteaptă păpara la sfîrşitul discuţiei.

Se scărpina în creştetul luciu, cu cele cîteva fire de păr, incapabil să formuleze o împotrivire.

— De ce rîzi? începu să bată din picior Ans. Adică, nici n-ar trebui să te întreb! Ştiu de ce surîzi dumneata cu aerul acesta... Ştiu ce-ţi spui! Că n-am făcut întot-deauna baie de

şapte ori pe săptămînă? Că am fost fată săracă şi m-ai luat numai cu cămaşa de pe mine? Aceasta vrei să spui?

— Dar nu spun nimic, Ans, dragă Ans...

— Ba spui! Ştiu eu c-o spui... Şi ca să găsesc capac şi la asta, te rog să-mi răspunzi numai atîta: Pe dînsa a luat-o tîmpitul de Buhuş altfel? Nu era o calică?... A cules-o de pe la neamuri, unde făcea pe demoazela la copii şi a adus-o în tîrg să umble înţepată, cu nasul pe sus... Să mi-o facă aici pe pantera neagră şi pe meduza!... Am să-i arăt... ***Avem*** să-i arătăm noi panteră neagră şi me-duză! Pînă atunci, ce-mi jîmbeşti în fundul patului?

Pînă atunci, domnul Atanasie Blîndu nu jîmbea în fundul patului.

Nici nu mai asculta.

Cu melancolie, privea pe fereastră, afară, feeria in- utilă a ninsorii. În sfîrşit, o descoperise. Ningea ca altădată. Da, ca altădată. Îi părea, abia acum îi părea că a trădat o moartă. Şi se gîndea să ducă, pe ascuns, un

mănunchi de flori din sera Primăriei, pe un mormînt peste care ningea atît de feeric şi inutil.

Spre cimitirul acela cu mormintele albe, o porniseră alţii în dimineaţa potopită de fulgi legănaţi.

Mergeau într-acolo, alături de Nadia Trifan şi Leon Magîlea, să culce un braţ de crizanteme tot atît de albe ca omătul, sub două cruci alăturate: a Corneliei Trifan, veche de astă-vară, a Anei Trifan, veche de trei ani. Păşeau pe străzile aşternute cu proaspăt şi elastic covor, fără să-şi caute-n ochi. Poate ferindu-se să se privească, Leon Magîlea sprijinea braţul Nadiei de cîte ori traversau. Şi mîna întîrzia fără vrere pe braţ; iar tot fără vrere, braţul se lăsa strîns, poate strîngea. În pomeţii Nadiei, petele roşii păreau de fard, contrastînd cu paloarea mată a obrazului.

Dar nu era fard.

Nici nu era o năvală robustă a sîngelui biciuit de răceala ninsorii, de aerul fraged şi pur. Cîteodată, Nadia tuşea. Atunci apropia mănunchiul florilor de nări, iar în nări crizantemele risipeau un miros amar şi ud de mormînt.

Bărbatul privea înainte cu o încruntare dureroasă în ochii ciudaţi.

— Nadia, poate era bine să fi stat acasă. Să fi amînat pe mîine, pe altă dată.

— Nu, Leon. Întotdeauna Nelly se bucura atîta de cea dintîi ninsoare! Am să mă aplec pe mormînt şi am să-i şoptesc, acolo în pămînt, prin zăpadă: „Cornelio, mă auzi? Ninge!” Şi Anei îi plăceau atît de mult crizantemele! Am să le aşez şi am să-i spun: „Ano, ţi-am adus crizanteme... Aşa cum le iubeai tu!... Albe. Numai albe... Pentru tine, pentru voi le-am crescut de astă-vară. Le-am udat în fiecare dimineaţă şi seară, aşa cum m-ai

învăţat tu. Nu s-a uscat nici una. La tine, întotdeauna se pierdea una.” Pe urmă, am să le spun la amîndouă: „E şi Leon aici!” Am să le spun toate acestea şi au să se bucure. Fiindcă au să ştie că nu le-am uitat... Nu e aşa, Leon?

Bărbatul privea înainte, cu ochii lui ciudaţi şi cu o pietrificată durere săpată pentru totdeauna în colţul gurii. Ce mult semăna glasul Nadiei cu glasul Corneliei! Şi ce

mult mersul ei, ochii ei, buzele ei, cu mersul, cu ochii, cu buzele Anei. Nu şi-a apropiat niciodată buzele de gura, de ochii, de fruntea, de părul, de obrazul Anei, nici al Corneliei, nici al Nadiei. Niciodată!... Nu s-a atins de nici una — decît aşa, într-o strînsoare de braţ, într-o sărutare castă pe vîrful degetelor, la plecare, la sosire, pentru o mulţumită în mijlocul întîlnirilor lor, care n-au fost niciodată ascunse, fiindcă n-au avut niciodată ce ascunde.

Nu şi-a apropiat buzele. El le-a iubit altfel.

Poate le-a iubit ca pe nişte moarte înainte de a muri. Poate în Cornelia, în Nelly, a iubit-o numai pe Ana; poate în Nadia o iubeşte numai pe Nelly. Iar acum Nadia tuşeşte din ce în ce mai des, mai uscat şi mai lung... El a venit acum cinci ani în oraşul acesta, pentru o singură vară, după altfel de iubire, cu altfel de sfîrşit. A venit scîrbit de el, de femeia aceea, de dînşii amîndoi, de iu-birea lor, de orice iubire. A fugit de ea, de dînsul, de amîndoi; a ales oraşul de convalescenţă sentimentală la întîmplare, într-o joacă. A întins harta pe masă, s-a depărtat un pas, a închis ochii, pe urmă, pe nevăzute, s-a apropiat şi a pus degetul deasupra.

Numai hazardul a ales. Numai hazardul l-a trimis aici. Cinci veri au trecut. Cinci. Şi sînt acum două morminte sub zăpada neatinsă şi albă; şi mai este încă un loc alături, aşteptînd...

Mîna a încleştat, fără vrere, ocrotitoare, braţul care ţine florile cu miros de mormînt strînse la piept, iar braţul a răspuns fără vrere încleştării.

Tot pe strada aceasta a trecut iarna trecută şi acum două ierni, strîngînd braţul Corneliei, spre acelaşi ci- mitir. Tuşea tot aşa. Era

atunci, acolo, numai un singur mormînt şi poate la anul vor fi trei.

A descleştat braţul.

S-a dat în lături să facă loc doamnei Adina Buhuş. A ridicat pălăria, şi doamna Adina Buhuş a răspuns ca niciodată, cu un surîs luminat. Ca niciodată, a privit apoi cu simpatie înduioşată crizantemele din braţele Nadiei, a înălţat ochii spre figura mică şi pală, cu po- meţii prea trandafirii; a făcut o mişcare şovăită, ca şi

cum ar fi vrut să se oprească şi să sărute copila aceasta cu ochii limpezi şi cu pieptul mic, predestinată morţii. S-o sărute şi poate s-o alinte.

Dar a trecut mai departe, pe sub crengile teilor ninşi, înfăşurată în paltonul ei negru şi fără cută, pe trupul subţire şi balansat.

— N-am văzut-o niciodată aşa... şopti Nadia. Am crezut că se opreşte şi vrea să-mi spună ceva.

Leon Magîlea privea înainte, cu gura amară, cu ochii lui ciudat dureroşi.

Vorbi, pentru Nadia poate, pentru el poate; poate pentru nimeni:

— Părea fericită, de aceea era să se oprească. Sînt pe lume şi oameni fericiţi. Măcar pentru o zi, măcar pentru un ceas, fericiţi. Atunci nu pot să strîngă feri- cirea aceasta în ei, avari, aşa cum îţi închizi cu lacăt o durere. Fericirea se cere spusă... Se cere împărtăşită. Altfel, e tot aşa de insuportabilă ca o suferinţă. Poate, într-adevăr, era fericită doamna Buhuş şi avea nevoie să împrăştie în jurul ei fericire...

— Ce frumos vorbeşti tu, Leon, cîteodată! Cum vezi tu lucrurile altfel de cum le văd alţii!... Ce frumos!...

— Nimic nu este frumos în sine pe lume, Nadia, frumos ori urît. Acestea sînt numai reflexe, interpretări ale noastre. Poate numai convenţii. Ce ni se pare nouă frumos e culmea urîţeniei pentru un chinez. Ce li se pare lor frumos, e culmea ridicolului pentru noi. Nimic nu e frumos nici urît în absolut, în abstract, în afara de noi. O ninsoare ca aceasta e frumoasă în sine? Un apus de soare e frumos în sine? O floare, un fluture, o pasăre, o dumbravă, sînt frumoase în afară de noi? Pe lume sînt numai dureri şi numai fericiri. Acestea au fost pentru toţi,

întotdeauna aceleaşi... Şi sînt aceleaşi oriunde pe faţa pămîntului...

— Cum? Nici ninsoarea aceasta? Nici zăpada aceasta? Nici dimineaţa aceasta? şopti Nadia cu o uşoară dojană. Nu sînt o frumuseţe?

Inconştient, prinsese ea braţul bărbatului acum şi, strîngînd florile surorilor moarte la piept cu cealaltă

mînă, ridicase ochii întrebători spre privirea ciudat dureroasă, spre obrazul ciudat împietrit al tovarăşului.

— Pentru doamna Buhuş poate să fie într-adevăr frumoasă această ninsoare. Pentru astăzi şi poate nu- mai pentru un ceas. Fiindcă o vede cu ochii ei fericiţi de acuma... Dar pentru alţii? Pentru atîţia? Poate chiar pentru ea, peste un ceas sau deseară?... Cîteodată, ceea ce numim noi frumuseţe e o durere mai mult, Nadia, o suferinţă. Şi nu se pot numi frumuseţi acelea care-ţi produc o durere. Sînt numai o tortură mai savantă.

— Ce bizar vorbeşti tu, Leon!

— Nimic nu este bizar, Nadia. Totul e înspăimîntă- tor de simplu şi de comun. Fiindcă totul se poate în- tîmpla oricui, oricînd, altfel. Depinde de clipă; de ceea ce purtăm fiecare în noi. Un om cu oarecare lectură urcă pe Vezuviu, cu un tumult de emoţii. Un viţel paşte... Vezuviul e acelaşi!

La colţul străzii, traversînd, Nadia s-a întors, fiindcă se simţea privită din spate. Într-adevăr, din celălalt ca- păt, Adina Buhuş, oprită în loc, se uita după dînşii din urmă.

Era, în ninsoarea jucăuşă, numai o siluetă zveltă şi neagră, neclintită o clipă; nu i se desluşea nimic din figură, nici ochii, nici surîsul, nimic, nici chiar pata albă a feţei în gulerul blănii pufoase. Dar din ceva de ne-spus, din atitudinea întregii făpturi profilată pe tabloul alb, se ghicea că privirea ei nu are nimic scormonitor şi rău, nimic din lacoma curiozitate a celorlalţi, nimic pizmăreţ şi înveninat — îi îndemna numai:

— Haide!... Uitaţi... Bucuraţi-vă de minunea aceasta şi fiţi fericiţi!...

Capitolul II

MAI SÎNT ŞI ALŢI PRIZONIERI

Cînd Adina Buhuş nu-i mai zări, după ce dispăruseră de la colţ, cu degetele înmănuşate, făcu străzii goale, în urma lor, un semn voios, complice şi cu totul neaşteptat de la o doamnă atît de stăpînă pe sine şi sobră ca dînsa. Se răsuci avîntată pe tocuri şi porni înainte cu mersul mlădiu, în joaca zglobie a ninsorii.

Era fericită, într-adevăr fericită, fără nici o pricină.

Înălţa obrazul în bătaia zăpezii, lăsa fulgii să i se anine de genele lungi şi nu-i scutura, îi aştepta să se topească surîzînd singură, nimănui.

Strada albă, casele albe, grădinile albe, Crengile des- foind albele flori afinate, oraşul transfigurat, clinchetul zurgălăilor de la cea dintîi sanie, departe, pe altă stradă, în văzduhul capitonat; toate, erau toate ca în vacanţele de altădată de aiurea, ca în viaţa cealaltă a ei, în iernile cînd se deştepta în pensionul elveţian, într-o lumină orbitoare cum credea că n-o să mai poată fi: albă, şi albă, şi albă... Şi iată că asemenea deşteptări mai pot fi! Mai sînt.

Cînd a dat în lături perdeaua ferestrei late cu o nemărginită plictiseală pentru tot ce ştia c-o aşteaptă — mereu şi mereu aceeaşi privelişte — şi-a dus mîna la piept să-şi

oprească geamătul de bucurie. De atunci a inundat-o fericirea.

N-a mai recunoscut oraşul vechi, şi posomorît, şi urît. Nu mai putea fi tot el, în această pavoazare festivă. Şi-a frecat ochii cu pumnii mici, să alunge amăgirea de vis — şi n-a fost amăgire.

Dealul Călimanului nu mai stătea zid negru de fortăreaţă, masiv şi înăbuşitor, astupînd orizontul. În flutura- rea aeriană a fulgilor, se imaterializase; părea că fîlfîie şi el ca o provizorie cortină de spectacol, gata să se deschidă pe o feerică reprezentaţie, într-un asemenea decor de magie.

Au năpădit-o lacrimile. A ameţit-o albul acesta intact, impresurînd-o de pretutindeni, din faţă, de sus şi de jos. A plîns de fericire şi pe urmă n-a avut cui să-i spună fericirea.

Sandi plecase la biroul lui din oraş, după ce împărţise slugilor ordine prozaice — cum să rînească ograda şi să scuture pomii, ca să nu se rupă crengile încărcate de omăt. Poate aceasta era singura zi cînd el n-ar fi trebuit să lipsească de lîngă dînsa! Poate acela era ceasul unic, de mult aşteptat şi pentru totdeauna pierdut, cînd viaţa le oferea înţelegerea deplină şi blîndă, cu iertări reciproce!

El însă plecase, şi Adina a rătăcit prin odăi cu neastîm- păr. Era prea întuneric înăuntru, prea vechi erau mobilele şi prea impregnate de viaţa altora, străină de dînsa. S-a îmbrăcat cu grabă, alungată din urmă, să nu piardă minunea de afară, şi a pornit să ducă aiurea fericirea năvălită în inimă, în ochi, în glas, în tremurul nervos al mîinilor; fericirea care se cerea risipită, dăruită, cîntată, plînsă, hohotită.

A plecat să-şi „facă rondul“ — cum spunea ea — cînd mergea să-şi vadă cele trei

slăbiciuni din oraşul acesta, care nu fusese niciodată al ei şi poate acum începea să devină.

La Cristina Madolschi, poarta de fier a aflat-o închisă. A bătut, a aşteptat şi n-a răspuns nimeni.

Pentru atît, nu i s-a posomorît fericirea din ochi. Nu face nimic! Poate a plecat şi dînsa în cupeul înalt şi ridicol, după care se întorc şi rîd liceenii, cu ***Antoine*** pe capră-n livrea şi cu gloaba bălană; poate a plecat şi dînsa la morţii ei, la cavoul din cimitir, mai populat decît casa cu încăperile imense, sonore şi goale.

S-a întors pe strada Sfinţii Voievozi. A răspuns la salutul lui Picu Hartular cu acelaşi surîs transfigurat cu care prindea fulgii pe buze. Picu Hartular îşi lipise cocoaşa de un zid să-i deschidă drum, silindu-se să dea salutului o graţie dezinvoltă de paj. Adina îi iertă blana pretenţioasă de biber, pantofii cu ghetre de postav, parfumul rar şi scump, dar violent, ofensînd văzduhul rece şi rustic ca o profanare. I le iertă pe toate, fiindcă în dimineaţa aceasta se simţea dispusă să ierte totul.

În faţa bisericii Sfinţii Voievozi, la locul din totdeauna cunoscut, aşezat pe marginea de piatră a grilajului, întindea mîna cerşetorul orb, cu barba pieptănată şi cu straiele întotdeauna curate, ca un veşmînt de sărbătoare. Era încă o figură a oraşului, ca altele atîtea, prezentă la postul de nimeni uzurpat. Îl purta, de obicei, un căţel pe străzi pînă aici, tîrîndu-l de cureluşa scurtă, oprindu-se la traversat şi dînd semn cînd se ivea un obstacol nou şi necunoscut: o gaură de canalizare, o schelă sau o trecere barată. Pe Adina o înduioşase mult prietenia aceasta între un orb şi un cîine. Cîteodată, orbul

vorbea necuvîntătorului tova-răş; căţelul îi căuta în ochii fără lumină, clătina din coadă şi părea că înţelege. Acum, căţelul pirotea încolăcit la picioarele moşneagului, cu botul în zăpadă; iar orbul întindea mîna neclintită, nimănui, în strada deşartă, aşa cum Adina surîdea nimănui.

În palma deschisă, ningea.

Adina Buhuş l-a deplîns că orbul nu se poate bucura de această minune: că n-o poate vedea. S-a oprit, a scos punguliţa de căprioară din geantă şi a deşertat-o în palma udă de ninsoare.

— Să vă dea Dumnezeu tot ce doriţi, coniţă Adină! a început să se ploconească orbul. Tot ce doriţi şi să vă bucuraţi ani mulţi, de lumina soarelui, pînă la adînci bătrîneţe, coniţă Adină!

— De unde ştii, moşule, cine sînt şi cum mă cheamă? se miră Adina, cu drept cuvînt.

— Ştiu, coniţă. N-am vedere, dar simt. Vă ştiu eu pe dumneavoastră.

— Şi cum sînt, moşule? Cum sînt? dacă mă ştii.

— Înaltă, coniţă, şi frumoasă, şi frumoasă... Şi bună, coniţă, bună care nu se mai află! Şi iaca, acuma sînteţi bucuroasă şi fericită. Asta n-o văd, dară o simt mai bine decît acei care au ochi de văzut să vadă.

— Poate, moşule, poate...

— Să vă simt eu tot aşa şi mîne, coniţă, şi mîne şi-n- totdeauna.

— Să dea domnul, moşule.

— Domnul dă şi tot domnul ia! trase concluzia amenințătoare orbul cu barbă pieptănată de ctitor şi cu straie curate de sărbătoare.

Dar Adina Buhuş nu dădu nici o atenţie acestei profeţii fataliste.

Cu pasul balansat în ninsoarea din ce în ce mai deasă şi potopitoare, s-a îndreptat voioasă spre cealaltă stradă, unde se află casa lui Scarlat Buhuş, slăbiciunea ei cea mare din oraşul fără prieteni: Scarlat Buhuş, unchiul lui Sandi, şi pe vremuri scandalosul fenomen al familiei, fostul locotenent care-a luat parte unui leat prost, să-l apere de o pedeapsă nedreaptă şi care a pălmuit un colonel, a făcut temniţă şi douăzeci de ani a cutreierat apoi lumea, străbătînd cele cinci continente în pas gimnastic, cînd hamal într-un port olandez, cînd vînător de tigri în Indii, cînd favoritul unei regine din Madagascar şi cînd prizo-nier al piraţilor chinezi din Marea Galbenă. De zece ani s-a întors cuminţit, să-şi altoiască trandafirii, să-şi ude răsadurile şi să crească găini de rasă, ca un altfel de pen-sionar retras din activitate. De şase luni e bolnav, între trofeele lui de vînătoare, suliţi africane şi arcuri lapone. De atunci, mereu a vrut ea să-l aducă pe prietenul lui Sandi, pe Tudor Stoenescu-Stoian, să-i prezinte o figură vrednică de interesul unui romancier. Dar nu l-a adus; nu aşa voia să-l cunoască, cu ochii pe jumătate închişi şi cu barba crescută, toropit într-un fund de pat de drojdia cine ştie cărei boli tropicale. Îl tot aşteaptă să se ridice cum a fost, cum îl ştia: cu ochii lui vii şi cu povestirile lui colorate, singura ei desfătare în oraşul acesta vreme de atîţia ani pustii.

Portiţa era dată-n lături.

Lătră subţire un căţel antipatic, cu panglică roză la gît; lătră şi îndată fugi să se ascundă sub scări, cu o laşitate nedemnă de un paznic al casei.

Adina Buhuş nu-l chemă să-l împace şi să-l dezmierde. Nu-l putea suferi, cum nu-i putea suferi stăpîna. Aştep- tînd în uşă, se întoarse să privească la trandafirii lui Scar-lat Buhuş,

neîngropaţi şi fără şomoiege de paie în ninsoarea rece. O încercă o mustrare. Nu se gîndise pînă acum să trimită servitorul lor, să-i îngroape şi să-i pregă-

tească pentru hibernare — iar „femeia aceea” niciodată nu arăta vreo grijă pentru bucuriile şi plăcerile unchiului Scarlat.

„Femeia aceea” deschise, în sfîrşit, uşa antreului.

Părul vopsit era prins în fluturi de hîrtie şi creţurile obrazului puhav erau năclăite în dresuri.

— Ce surpriză! exclamă cu voce dogită, groasă şi dezagreabilă. Mata, madam Adina? Credeam că ne-aţi uitat!... Poftim, intraţi, madam Adina.

Ea mai întîrzie în prag, să dea glas căţelului:

— Hai, Bijulică! Hai la mama!... Îţi ajunge acuma.

Bijulică ţîşni printre picioare în săliţă, scuturîndu-şi labele de zăpadă şi strănutînd.

— Trebuie să-i port de grijă ca să nu răcească, mititelul! lămuri bătrîna puhavă şi vopsită. Toată săptămîna trecută am avut necaz cu el. Mi-a gogit dumnealui, ca un om, madam Adina, ca un om. Nu-i aşa, domnişorule?

Domnişorul Bijulică, înţelegînd că e vorba de el, sărea şi dădea din sfîrcul de coadă.

— Şi unchiul Scarlat cum se mai simte? întrebă Adina Buhuş, coborînd glasul, ca să n-ajungă întrebarea îngrijorată pînă la urechile bolnavului.

— Eah! răspunse, fără atîtea exagerate precauţiuni, stăpîna lui Bijulică, mai ridicînd încă vocea, poate dinadins, ca bolnavul s-audă. Trebuie să-l ajungă o dată viaţa bezmetică pe care a dus-o! Dară — îşi luă seama — pot spune că de-o săptămînă e mai binişor. Cînd a început să-i fie lui mai bine, taman alt necaz. Se-mbolnăveşte Bijulică, sărmănelul de el!

— Nu-l trezim acuma? Nu doarme cumva? continuă Adina în aceeaşi şoaptă plină de grijă.

— Ha-ha! Mă faci să rîd, madam Adina!

Şi într-adevăr, femeia spoită rîse cu salturi în pîntecul lăbărţat, ajutînd Adinei Buhuş să-şi pună blana în cuier.

— Zău că mă faci să rîd! Parcă mai ştie cineva ce-i cu el, cînd doarme şi cînd e treaz? Cîteodată crezi că doarme, şi numai ce prinde a vorbi să bagi de seamă că-i treaz. Altă dată îi vorbeşti şi bagi de seamă că doarme. De patru-cinci zile, s-a ridicat din pat... Face şi el cîţiva paşi, ţinîndu-se ba de masă, ba de pereţi, ba de-un scaun. Acuma l-am pus în jilţ, între panărămile lui. Zice că dacă se uită la ele, asta-i dă viaţă! Îşi aduce aminte de nebuniile lui, că amarnic a mai fost de năuc şi bezmetic.

— Putem intra?

— ...că nu-i doară ministru, să te-anunţi mata la el cu carte de vizită!

Cînd au intrat, Bijulică s-a avîntat printre picioarele lor, s-a urcat dintr-un salt pe genunchii bolnavului din jilţ şi, punîndu-i labele pe piept, şi-a manifestat satisfacţia că-l regăseşte, aplicîndu-i o limbă lungă şi roşie pe obraz.

Timid, cu ochii la femeia cu părul prins în cîrlige de hîrtie, Scarlat Buhuş a încercat să-l îndepărteze cu toată delicateţea cuvenită, pentru a nu irita urgia stăpînei. Bijulică se întoarse cu faţa către musafiră, pe genunchii bolnavului, fluturîndu-i coada scurtă pe la nas: iar bolnavul nu se apără.

— Dă-te jos, Bijulică! porunci stăpîna. Te pomeneşti că-i mai lua şi boala lui, acuma! Hai, jos!

Căţelul antipatic şi răsfăţat sări jos.

Numai atunci, figura lui Scarlat Buhuş se lumină şi păru că a luat aminte de sosirea Adinei.

— Tu erai, Adino? întrebă. E aşa de întunecos aicea, că nu te mai cunoşteam în dreptul geamului.

Adina se plecă şi îi sărută obrazul proaspăt bărbierit.

Bătrînul îi prinse mîna rece şi o strînse apăsat. Parcă era o rugăminte în strînsoarea aceea; o rugăminte şi o recunoştinţă. Recunoştinţă că a venit; rugăminte să plece cît mai tîrziu.

— Aşadar, te-ai ridicat, unchiule? se bucură Adina. De acuma are să meargă mai repede.

— M-am ridicat... vorbi Scarlat Buhuş, surîzînd cu tristeţe. Am început să învăţ a merge copăcel. De ieri, am făcut progres.

— Da! interveni glasul răguşit şi gros. Mi se mai laudă cu progresele lui! Mai bine-ar spune că se scapă pe el, dacă n-am eu grijă...

Scarlat Buhuş privi pe fereastră afară, cu ochi care deodată nu mai vedeau nimic. De aceasta era sigură Adina Buhuş, fiindcă privirea lui semăna acum cu a orbului de la biserica Sfinţii Voievozi.

— Iaca, aşa stă şi se uită şi degeaba-i vorbeşti!... se plînse tovarăşa lui Scarlat Buhuş. Acuma degeaba-i vorbeşti. E ca şi mort.

Adina îşi trase un taburet (veche şi plăcută a ei cunoştinţă), se aşează la picioarele bolnavului, lipindu-şi tîmpla de genunchiul învelit în pledul cadrilat.

— Apoi vă las... vesti stăpîna lui Bijulică. Pe el, să doarmă cu ochii deschişi, şi pe mata, să-l priveghezi, madam Adina. Eu mă duc să pregătesc o dulceaţă şi-o cafeluţă... Hai cu mămica, Bijulică!

Adina Buhuş respiră uşurată.

Îşi dezlipi tîmpla de genunchiul învelit în pled şi privi îndelung de jos în sus, chipul omului care părea că nu vede, că nu aude, că nu simte. Nu arăta atît de pierdut, unchiul Scarlat! După faţă nu arăta. Acelaşi obraz uscat, osos, cu vechile cicatrici brăzdate; una la colţul sprînce- nei, alta despărţind obrazul stîng, în diagonală. Erau cicatrici fără nici o urîţenie. Dimpotrivă, accentuînd o virilitate; ţinînd locul unui furtunos livret de campanie.

Ea ştia povestea fiecărei cicatrici: a acestora două, şi a tăieturii de la mînă, şi a degetului înţepenit, şi a rănilor nevăzute, de sub halatul de lînă, înjunghietura din spate, cicatricile gloanţelor din piept.

Toate aveau o poveste a lor, îndepărtată în calendar şi pe hărţi; suvenirurile lui Scarlat Buhuş, de la antipozi, din sudul Africii, din platoul Tibetului, din pădurile Braziliei.

Iar el se afla acum aici, într-un jilţ, cu amîndouă mîinile pe genunchi, ca un bătrîn cuminte, împresurat de trofeele de pe pereţi: suliţi, scuturi, piei de panteră, coarne de ren, dinţi de fildeş, pumnale malaeze, săgeţi cu vîrful înveninat. Era aici, cu părul lui alb şi învolburat ca o coamă, cu obrazul subţire, tăbăcit, ars de toate vînturile lumii, de alizee şi musoane, de sirocco şi vînturile şuierătoare ale Sudanului; obraz poate înşelător întinerit pen-tru o zi, de lama briciului. Stătea neclintit şi se temea de femeia cea urîtă, puhavă şi spoită, cu părul cănit prins în cîrligele de hîrtie.

Pentru femeia aceasta a pălmuit el colonelul acum treizeci şi opt de ani, după ce-şi ridicase duşmănie din pri-

cina soldatului, leatul prost şi nedreptăţit. Pentru ea a făcut închisoare, pentru ea a pornit pe urmă să cutreiere lumea. În vremea aceasta, cîntăreaţa de şantan provincial a trecut de la un colonel la un căpitan, de la un comis- voiajor la un sergent-plutonier, la atîţia, pe cîţi nici ea nu-i ţine minte. Cînd s-a întors din depărtatele lui vagabondări, Scarlat Buhuş a cules-o, bătrînă şi calică, mai continuîndu-şi meseria pe socoteala altora mai tinere, mijlocind întîlniri, ademenind fete şi închiriindu-le ca-mere cu noaptea şi cu ceasul. A cules-o, şi aşa şi-a instalat în casă un stăpîn. Niciodată n-a vrut să se plîngă Adinei, să-i spună ceva; măcar să-i explice de ce-a căutat-o s-o afle şi de ce-i îndură tirania. A mai iubit-o, acolo, în depărtările lumii, pe ***aceea*** de atunci? S-a întors înadins s-o afle? A mai regăsit în aceasta ceva supravieţuind celei de atunci, cu toată înfăţişarea-i hidoasă?

Unchiul Scarlat nu pomeneşte niciodată nimic. Numai în strîngerea lui de mînă, stăruitoare şi mută, cînd îi mulţumeşte Adinei că a sosit şi cînd o opreşte să nu plece încă, se află închisă poate toată povestea...

Adina Buhuş îşi prefiră privirea pe pereţii încărcaţi de arme şi de piei.

Fiecare poveste a fiecărui pumnal o cunoaşte, a fiecărei blăni de vînat. Numai povestea lui şi-a tăcut-o întotdea-una. A ascuns-o şi poate are s-o ducă în groapă cu el... Aceasta e o mătase de ***batik***, cu care se îmbracă femeile din Java. Şi dincolo e un ***kriş*** malaez, armă teribilă în mîna indigenului atins de nebunia omucidă, numită acolo ***amock***. Blana aceasta e adusă din Alaska! De acolo poartă el cele două gloanţe în piept, slobozite de un metis, din pricina unei certe

pentru cinci măsuri de aur jucate în cărţi... Iar el se află aici şi învaţă să meargă copăcel!

Adina tresări.

Mîna uscată, aceea cu degetul înţepenit, îi netezi rădăcina părului la tîmplă, uşor.

— Tu eşti, Adina? întrebă Scarlat Buhuş. Uitasem că ai venit... Uit foarte multe acuma, Adino.

— Nu e nimic, unchiule Scarlat... Nu e nici o mirare!... Şase luni de boală lasă o urmă. De-acum ai intrat în convalescenţă şi totul are să meargă repede...

— Poate, Adino... Aşa spune şi medicul... Ce face Şte... Sto... Stan? Nu Stan! În sfîrşit, soţul tău...

— Sandi, unchiule? E foarte bine. Aleargă după treburile lui. Are cîteva procese mari, cu onorarii bune, şi face economii. Vrea să cumpere, să răscumpere o parte din moşia părintească.

— Înţeleg... Da-da! înţeleg... Vi... Vidina. Nu, Vidina, Valparaizo... Vilna, aşa ceva... Tu ştii...

— Vidra, unchiule Scarlat! Vidra!...

— Da-da, Vidra. Acolo am copilărit... Acolo am copilărit eu cu tatăl lui. Şi... lui So... Nu. Lui Sandi. Da, cu tatăl lui Sandi. E foarte frumos la Vidra. Există acolo o oază cu palmieri.

— Unchiule!... Îl mustră, cu un zîmbet trist, Adina. La Vidra o oază cu palmieri?

— Nu... Ai dreptate. Aceasta e altceva. Aceasta e mult mai dincoace. E ceva din Sahara. Mergi opt zile cu astea, cum se cheamă?... cu animale care au în spate cocoaşă... cu hartulari, da, cu hartulari... caravane de hartulari.

— Cămile, unchiule Scarlat. Caravane de cămile.

— Da, cămile, exact. Vezi tu, Adina, cum am început să uit? Dă-mi tu puţin globul. Ea nu vrea să mi-l dea niciodată, şi eu nu pot s-ajung pînă sus.

Globul terestru era cocoţat pe un dulap, printre suluri de hărţi şi mînere de suliţi.

Era un glob tot aşa de cunoscut de Adina ca taburetul pe care şedea acum, fiindcă aşa, cu sfera aceea pusă jos, Scarlat Buhuş îi povestise de zeci şi de zeci de ori peripeţiile lui depărtate. Adina căuta atunci cu degetul insulele mărunte ale Polineziei, porturile din golfuri, strîmtorile şi drumurile punctate ale vapoarelor pe oceane, deşerturile caravanelor şi pădurile arar străbătute de picior omenesc.

Se înălţă pe un scaun şi coborî globul în braţe.

Bolnavul din jilţ întinse mîinile tremurătoare, lacom, ca un copil după o jucărie de mult rîvnită. Îl strînse mai întîi la piept, avid. Pe urmă, îl depărtă pe genunchi şi începu să-l răsucească încet, dezmierdmdu-l ca pe o vietate cu vie simţire. Se oprea cu privirea la o anumită pată albastră de ape, cafenie de munţi, albă de deşerturi,

verde de codri şi pampasuri, savane şi jungle. Adina încerca să ghicească anume ce a căutat şi a găsit. Birmania? Munţii Atlas? Ţara de Foc? Filipinele? Groenlanda?

Ochii se întorceau, căutînd ceva pe perete.

Adina ştia ce. Şi înţelegea dureroasa sforţare a gîndu- lui să se elibereze sprinten din torpoare; înţelegea legă- tura de amintire, ştia că drumul parcurs de ochi de pe punctul hărţii la trofeul, la arma, la vînatul sau straiul din perete, însemna, pentru bătrînul ţintuit în jilţ, o altfel de călătorie, îndărăt în timp, departe în zări; o călătorie acum mult mai anevoioasă în amintire chiar, în închipuire chiar, decît a fost călătoria cea de aievea, pe drumurile străbătute douăzeci de ani cu picioarele acestea învelite în pled şi abia susţinîndu-l cînd înainta copăcel. Dar Scarlat Buhuş nu rostea nimic... Nu-şi trăda gîndul. Sclipirea înviată din ochi i se stingea treptat... Păru îndată foarte obosit şi întinse globul cu indiferenţă, cum leapădă un copil jucăria de care s-a plictisit.

Iarăşi se uită pe fereastră cu ochi inerţi, fără să vadă.

Cînd a intrat fosta cîntăreaţă de şantan provincial cu domnişorul Bijulică ţopăind în jurul ei, Adina se afla ea pe taburet, cu sfera de carton pe genunchi, învîrtind-o încet şi trăind ea scufundată ceea ce bătrînul din jilţ poate uitase ori poate nu-l mai interesa.

— Ţi-a cerut şi matale şi i l-ai dat! pricepu stăpîna lui Bijulică. N-ai scăpat de dînsul pînă ce nu i l-ai dat?... Ai să-l înveţi cu năravu... Eu îi fac altfel. Îl las să ceară şi-mi văd de treburi... Ian serveşte, madam Adina, un dulceţ de caise! Le-am făcut aşa cum îi plăcea colonelului. Cu şîmbure în fiecare caisă. Acela om, colonelul! Un grad înalt în toată puterea cuvîntului, ca domn' colonel Jack Valivlahidis

din Călimanul de-acuma, şi încă mai clasa întîi. Cînd răcnea o dată, tremura tot righimentul!... Ce să spun: tremuram şi eu!... Mă mai scutura şi pe mine cîte- odată, de-mi mergeau fulgii. Dar din dragoste mă bătea... Dragostea fără scărmăneală din cînd în cînd, ca nunta fără lăutari... Acela om!

— Unchiule Scarlat, nu vrei? se ridică Adina în genunchi să-l servească, ţinînd chiseaua sus şi aproape.

Scarlat Buhuş poate nu auzise. Nu auzea. Nu făcu nici un semn. Privea în nimic, cu ochii lui goi, absent de la toate.

— Lasă-l mata, madam Adina! o sfătui femeia. Acuma degeaba-i vorbeşti... Şi lui, parcă dulceţ de cais îi trebu- ieşte? Parcă ştie a preţui? Vezi mata şi crede-mă, aşa mă scoate pe mine din sărite. Ce vrea, mă rog? Ce-i trebuie? După ce-a pornit în lume haihui ca un năuc, pe urmă a venit hîrbuit, să-i fiu eu îngrijitoare... Măcar de s-ar fi ţinut ceva de el! Putea să facă avere... A avut, după cît spune el, de cîteva ori atîta bănet, nu glumă, de nici nu mai ţinea socoteală. Purcoi de napoleoni. I-a făcut praf, i-a tocat cu nebuniile lui şi s-a întors acasă, cu ce? Te-ntreb pe mata, madam Adina, cu ce? Pleacă unii prin America şi mai înţeleg... Agonisesc bani albi pentru zile negre, lasă o moştenire; aşa am avut eu unu, fost arendaş, mai mult negustor de piei de cloşcă. Nu dădeai o para chioară pe el. A plecat şi-acela în America... Toate ziceam — că-l cunoşteam mai multe — ziceam c-are să moară de foame pe-acolo. Şi acuma vreo trei ani, aflu eu că negustorul de piei de cloşcă a lăsat moştenire de milioane, m-auzi mata, madam Adina? Milioane! Milioane de dolari, nu de lei de-ai noştri năpîrliţi şi rîioşi. Atuncea să nu mă-ntreb eu încă o dată, cu ce mi s-a întors el acasă? Ce-a cules el din

toată lumea? După ce-a umblat ca un zănatic, de-mi trimitea cărţi poştale ilustrate, să te cruceşti de peste cîte mări şi ţări — cu ce mi s-a întors?

Adina Buhuş nu asculta nici ea, cum nu asculta nici bătrînul cu ochii goi, din jilţ.

Privea şi ea pe fereastră, la ninsoarea de afară, care deodată îi păru atît de tristă şi atît de zadarnică fru- museţe.

— Să-ţi spun eu matale cu ce s-a întors, dragă madam Adina! se înverşună stăpîna lui Bijulică. Cu toţi haragii şi cu toate ruginăturile de pe pereţi, cum le vezi, cu astea s-a întors! îmi vine cîteodată să le iau pe toate şi să le bag la foc... Am mai cunoscut eu o persoană care făcea voiajuri aşa. La fiecare două-trei luni, iar pleca să facă o raită. Era reprezintant la nişte fabrici din Anglia. Acela om! De cîte ori se-ntorcea, trecea frumuşel pe la bancă, să mai

depună ceva... El? Uită-te mata pentru ce s-a întors. Ca să gogească şi eu să stau şi să-l dădăcesc!

Adina se ridică.

Făcu o ultimă încercare:

— Unchiule!... Nu-ţi aduce aminte nimic ninsoarea aceasta? Ştii, unchiule... Ninsoarea din Norvegia, cînd aţi mers cu schiurile şi aveai o prietenă... Edwi, unchiule!... Eu o ţin minte... Edwi!... Era blondă şi nu te lăsa să pleci.

Omul din jilţ nu voia să-şi amintească nimic.

Poate pentru el nici nu mai exista nimic. Chiar trecu- tul acela viu şi fabulos, consolarea din urmă a bătrînilor ţintuiţi în jilţ, era abolit.

Bijulică îi sări pe genunchi şi îl linse pe obraz. Nu îndrăzni să se apere, el, care culcase, cu un singur glonţ de carabină în ochi, ipopotamul din mlaştinile Niamzei; tigrul în jungla Bengalului; ursul polar în gheţurile din mările Siberiei.

Mîna nu prinse să oprească apăsat mîna Adinei.

Poate-i era ruşine s-o ştie martoră la această decrepire şi s-o ştie ascultînd tînguirile femeii cu obrazul puhav spoit şi cu părul prins în cîrlige de hîrtie.

— Mai poftim mata, madam Adina! o invită stăpîna lui Bijulică din prag, strîngîndu-şi şalul de lînă roşie pe umeri.

Şi îndată, strigă după căţel:

— Fă-napoi, dimone! Intră-n casă, Bijulică! Nu te-o fi lovit şi pe mătăluţă dusul să intri în amor cu Edwi!...

În urma Adinei, privi cu o strîmbătură din gura mare şi urîtă ca o rană ulcerată, cu zîmbetul mieros, dispărut:

— Cînd o mai vezi şi pe asta, te strînge de gît cu fumurile ei! Nu-i aşa Bijulică, puiul mamei?

Bijulică lătră, ţupăi, se gudură.

Femeia trînti uşa.

Abia în stradă, Adina Buhuş îşi aminti că în poşetă rămăseseră cadourile ei din totdeauna pentru unchiul Scarlat. Dar nu se întoarse să le mai dea. Pentru astăzi, erau inutile.

Ninsoarea potopea înainte, cu aceeaşi voioasă vînzo- leală de fulgi, încă mai deasă şi mai grăbită, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic trist şi fără alinare. Paşii Adinei erau însă mai puţin avîntaţi şi elastici, albul zăpezii parcă nu mai era tot atît de alb, oraşul parcă nu mai era atît de feeric.

Surîse, totuşi, cînd îl întîlni iarăşi pe Picu Hartular, salutînd din nou cu aceeaşi graţie de paj. Surîse, fiindcă îi răsunară imediat în urechi cuvintele unchiului Scarlat: „...O caravană de hartulari, Adino, da, de hartulari!...” Nu era nimic răutăcios în surîsul Adinei Buhuş; o simplă şi nevinovată amintire, tresărită şăgalnic în începutul ei de- ntristare.

Iar Picu Hartular păru foarte fericit de surîsul adresat numai lui în strada goală. Cu pălăria în mînă, făcu apoi un pas, parc-ar fi avut ceva de spus; apoi se răzgîndi sau pierdu curajul, salută încă o dată şi rămase în urmă, în ninsoare, cu cocoaşa învelită în blana de biber şi rezemată într-un perete zgrumţos, uitîndu-se după femeia cu mersul încetinit, într-un mai lînced şi extenuant balans.

La răspinteala străzilor. Adina Buhuş se opri neho- tărîtă.

Fericirea ei de dimineaţă, bucuria fără pricină era acum mai puţină şi mai nesigură.

O simţea pîlpîind, agonică.

Ar fi voit să şi-o apere, cum ocroteşti noaptea flacăra luminării suflată de vînt, rotunjind palma. Dar nu avea drept să se gîndească numai la ea, numai la aceasta.

Plecase să-şi dăruiască fericirea care o inundase, s-o împărtăşească şi altora, să-i zguduie din amorţeala lor şi să le ducă măcar o trecătoare înfiorare de căldură în mîhnitele lor lăcaşuri. Acum, aproape nu mai avea ce dărui. Presimţea că nu peste multe ceasuri, ea singură va rămîne cu braţele goale, atîrnate, în vechiul oraş, din nou străin şi încă mai ostil. Şi totuşi, socoti că ar fi o neiertată ingratitudine să şteargă din „rondul ei" tocmai făptura cea mai urgisită, aceea care avea mai multă nevoie de puţină căldură şi de puţină lumină, fiindcă era osîndită să moară aici, captivă aici, înainte de a fi trăit.

Făcu semn unei sănii şi dădu adresa.

Se abătu la băcănia lui Dumitrov; ieşi însoţită de băiatul cu braţele încărcate de pachete.

Sania luneca sprinten spre străzile mărginaşe, zurgălăii sunau vesel, ninsoarea desăvîrşea o minune încă mai rară în asemenea locuri îndeobşte urîte şi triste; mai urîte şi mai triste ca pretutindeni aiurea; cu garduri căzute, cu maidane mlăştinoase, case-ntr-o rîlă şi şanţuri cu spini. Cartierul mărginaş al tîrgului, unde sărăcimea din magherniţe, salahorii, şi spălătoresele, cu puzderie de ploduri flămînde, nu se bucurau de atenţia domnului primar Atanasie Blîndu şi a antreprenorilor de lucrări publice: canalizări, conducte de apă, becuri electrice. Zăceau în nămoluri şi bezne. Acum mahalalele erau numai pitoreşti; Calicia îşi pierduse iremediabila dezolare întunecată. Co- piii tîrau sănioarele primitive de scînduri cu strigăte voioase; spini urîţi din şanţuri deveniseră ciudate şi în- cîntătoare exemplare dintr-o necunoscută floră polară; sub cuşmele de zăpadă, casele fumau, potolit din pipele hogegelor.

Adina Buhuş văzu şi cel dintîi om de omăt, cu altfel de pipă în gură şi cu ochi de cărbune.

Coborî cu obrajii îmbujoraţi de aerul rece, cu privirea din nou animată. Poate i-a fost presimţirea înşelătoare, exagerată. Poate dimineaţa ei luminoasă n-avea de ce să sfîrşească posomorît.

O lătră şi aici un cîine, dar altfel la chip şi cu altfel de glas. Un cîine ciobănesc, fumuriu la blană, care-a recu- noscut-o îndată şi i-a ieşit înainte cu paşi măsuraţi, ca un venerabil amfitrion, ştiind că nu-l prind ţupăiturile şi linguşelile indivizilor de teapa lui Bijulică.

— Ce faci tu, Dulamă, bătrînule? îl întreba Adina, înfundîndu-şi cu plăcere degetele înmănuşate în părul nins. Acasă-i stăpîna?

Cîinele clătină din coada stufoasă prietenos şi se uită spre uşa cerdacului.

— Atunci e acasă! înţelese Adina. Altfel făceai de strajă la poartă, moşneagule, nu?

La întîia bătaie în uşă, nu răspunse nimeni. Adina intră în săliţă şi ciocăni, acolo, a doua oară. Se auzea un plîns hărţăgos de copil. Pe urmă, glasul tăcu şi se auzi numai un sfîrîit de tigaie.

— Voie? rosti, apăsînd mînerul şi deschizînd pe jumătate. Voie, Isabelo?

— Vai! Iar ma găseşti aşa! exclamă Isabela, scoţîn- du-şi mîinile roşii dintr-o albie şi ştergîndu-le cu poalele şorţului. Poftim, te rog, dincolo... Dar te anunţ că e frig... N-am făcut foc de săptămîna trecută.

— Stau aici, Isabela!... decise Adina. Şi nu te speria. Nu stau mult.

În albia cu leşie, abureau rufe colorate de cit. Din tigaia de pe foc, se împrăştia un miros de grăsime sfîrîită. Într-o clipă, Adina Buhuş fu înconjurată de doi copii, care lup-tau între ispita s-o pipăie şi propeliştea severă din ochii surorii mai mari.

Se mulţumiră s-o anunţe într-un glas:

— Tanti, Mihăiţă are gîlci!

— Cum se poate? se miră cu exagerare Adina, ca să le facă plăcere.

— Iac-aşa! Dacă n-a fost cuminte şi a ieşit afară, are gîlci şi-acuma stă în pat.

Pe pat, al treilea copil, cel care plîngea adineaori şi era Mihăiţă cu pricina, îşi mai suspina încă aleanul, cu dege-tul în gură şi cu dîre de lăcrimi pe obraz.

— Cum vezi, spuse Isabela, mereu aceeaşi şi aceeaşi poveste!...

Şterse lacrimile de pe obrazul copilului, îl aşează între perne, înşiră ceilalţi doi copii să stea cuminte pe marginea patului, trase tigaia de pe foc şi numai după aceea luă loc pe scaun, în faţa Adinei.

Era o fată fără vîrstă şi fără frumuseţe. S-ar fi spus, vulgară în trăsături, dacă toată figura nu s-ar fi aflat luminată de ochii albaştri de o limpezime unică.

Birjarul ciocăni în fereastră cu coada biciului.

Purta în braţe pachetele din sanie.

— Iar? întrebă cu mustrare Isabela. Întotdeauna simţi nevoia să ne aduci aminte că am ajuns în această situaţie, să primim şi să nu dăm niciodată.

Adina o ascultă, surîzînd fără supărare.

Ba chiar întări spusele, repetîndu-le cu adaos:

— Da, Isabela! întotdeauna simt nevoia perversă să-ţi aduc aminte că aţi ajuns în această situaţie, să primiţi şi să nu daţi niciodată... Aceasta să fie singura mea crimă

din viaţă şi singura ta umilinţă... Acum fii cuminte, ia pachetele şi păstrează reproşurile pe altă dată.

— Mă duc eu...

— Ne ducem noi! se oferiră cei doi copii de pe mar- ginea patului, cu neastîmpăr. Ne-ai adus şi smochinele noastre?

— Desigur, Amelico! Se putea să uit? Desigur că v-am adus şi smochinele voastre, şi portocalele voastre.

Copiii dădură buzna să ia în primire pachetele din braţele lui Avram, birjarul. Adina continuă să surîdă, cu răbdarea unei surori mai mari cînd aşteaptă să treacă îmbufnarea surorii mai mici şi prostuţe.

— I-ai auzit? întrebă. Smochinele lor!! Puteam să-i privez de smochinele lor, ca să-ţi menajez amorul tău propriu, Isabelo? Bucuria lor e bucuria mea... Cum e şi bucuria ta, Isabelo de Castilia!

Isabela roşi la această glumă veche a Adinei.

Privi îndată în pămînt, la vîrful pantofilor, care erau jupuiţi şi căscau ţintele mărunte, ca două boturi de ani-male bizare şi crude, rînjind sărăciei lucii din casă.

— Dacă ar fi numai smochinele şi portocalele lor!... Dar întotdeauna te gîndeşti şi la celelalte cîte ne lipsesc... Lor şi mie. Ştii că vii la nişte flămînzi! Poate îţi imagi- nezi că te aşteptăm, că de asta te aşteptăm. Şi nu vreau! Nu vreau, asta nu vreau s-o crezi.

Adina se ridică de pe scaun şi veni în faţa Isabelei. Îi ridică bărbia în palmă, privindu-i în ochii înlăcrimaţi.

O dojeni, de astă dată fără să mai surîdă:

— Isabelo, dacă o singură dată te mai aud vorbind aşa... Nu numai atît! Dacă o singură dată te mai simt gîndind aşa, chiar fără să mi-o spui, să ştii că nu-ţi mai calc pragul.

— E o ameninţare? rîse nervos Isabela.

Şi îndată îşi plecă fruntea, smucindu-şi bărbia din mîna Adinei, acoperindu-şi obrajii în palme şi izbucnind în plîns.

— Te rog, iartă-mă! Cîteodată sînt rea... Dar nu mai pot. Cîteodată sînt rea şi cu ei.

Copilul dintre perne, văzînd-o plîngînd, începu şi el să zbiere. Adina nu ştiu pe care să-i împace. Încercă întîi cu copilul.

Mihăiţă o respinse cu înverşunare şi cu pumnii.

— Ulîto! fugi de-aici! Nu vleau să te văd în ochi. De cîte oli vii tu, după aceea Beluţa plînge... Pleacă de-aici, ulîto şi lea!

N-avea încă patru ani plodul bolnav de gîlci dintre perne şi înregistrase în memoria lui aceasta. De cîte ori vine prietena Beluţei, sora mai mare rămîne pe urmă potopită de plîns.

Adina Buhuş rămase în picioare, în mijlocul camerei, privind cînd la copil, cînd la Isabela zguduită, pe scaun, de plînsul ei cu sughiţuri.

— Adevărat, Mihăiţă? Adevărat, Isabelo?

Aşadar, ceea ce credea ea că aduce aici, întotdeauna — o bucurie deplină şi puţină căldură — era numai un prilej de plîns după ce pleca?

— Adevărat, Mihăiţă? Adevărat, Isabelo?

Nu răspundeau. Amîndoi nu răspundeau. Adina în-trebă ceilalţi doi copii mai mari, care intrau tăbîrcind pachetele.

— E adevărat, Amelico, Fabian? De cîte ori plec eu de aici, Isabela plînge?

Copiii se uitară unul la altul, neştiind dacă trebuie să răspundă ori nu. Beluţa nu numai că plîngea întotdeauna după ce pleca „tanti" Adina, dar atunci mai era şi „rea" cu dînşii, îşi pierdea repede răbdarea, îi ocăra pentru nimic şi sfîrşeau toţi prin a avea de ce plînge. Plăteau cu aceasta smochinele şi portocalele lor.

Acum îşi dădeau socoteală de-o regulă fără greş repetată, pe care Mihăiţă, cel cu gîlci dintre pernele roşii, o proclamase, în lipsa lor şi în numele lor, cu atîta fermitate. Răpusă de amărăciune, Adina le ghici răspunsul din tăcerea lor stînjenită, din schimbul de priviri, din mutrişoarele deodată ostile.

Cuprinse cu braţul umerii Isabelei şi o ridică de pe scaun s-o ducă la fereastră şi s-o cerceteze mai adînc în ochi.

— E adevărat, Isabelo? Aceasta se întîmplă după ce plec eu? Pentru aceasta vin eu?

Isabela nu-şi ascunse ochii. Vorbi cu simplitate:

— E bine, poate, să fiu o dată pentru totdeauna lo- ială! Nu vii pentru aceasta. Dar aceasta se întîmplă...

E şi explicabil. Cînd stau singură numai cu dînşii, mă abrutizez. Uit. Am alte griji. Trăiesc numai pentru dînşii. Unul are gîlci. Celuilalt i s-au rupt ghetele... Nu mai am cînd să mă gîndesc şi la mine. După ce-ai trecut prin casa noastră, rămîne întotdeauna o urmă în mine. Ai scormonit tot... Mi-ai amintit tot! Cum să nu plîng atunci? Nu sînt o eroină de tragedie clasică. Cum să nu fiu ***rea*** cu dînşii? Nu sînt din stofa martirelor creştine, care găseau o voluptate în suferinţă şi abnegaţie... Sînt o biată vietate de carne şi de nervi...

— Mai bine, atunci, să nu viu?

Isabela nu rosti răspunsul. Dar ca şi tăcerea co- piilor adineaori, tăcerea ei era un răspuns.

— Ce straniu lucru, Isabelo! vorbi cu tristeţe Adina Buhuş. Credeam că te simt atît de aproape de mine şi eşti deodată atît de departe! Era dimineaţa aceasta o bucurie aşa de mare!... Veneam să ţi-o aduc şi ţie... Îţi imaginezi tu cum mă întorc?

Cu buzele strînse, Isabela privea pe fereastră în ninsoare, împietrită.

Copiii se aşezaseră cuminţi pe marginea patului, cu picioarele spînzurate.

Nu îndrăzneau să desfacă pachetele. Simţeau şi ei că se petrece ceva neprevăzut şi grav.

— Atunci, să-ţi trimit îndărăt şi caietele?... Aşa cum se ceartă şcolăriţele şi-şi restituie cadourile din timpul cînd erau prietene?

Isabela strînse din umeri:

— Poţi să faci cu ele ce vrei... Dacă mi le trimiţi, tot le arunc în foc. Poţi s-o faci singură...

— În acest caz, le păstrez, Isabelo. Le păstrez, nu pentru mine. Pentru tine. Ai să le găseşti oricînd.

— Nu-mi mai aduce aminte de aceasta! Nu vezi cum mă chinui? Cum vrei tu să nu plîng după ce pleci, dacă întotdeauna vorbeşti despre aceasta?

Adina Buhuş înclină capul. Îşi recunoaşte vina atît de evidentă şi totuşi atît de bine intenţionată. Cu amîn- două mîinile, cuprinse umerii Isabelei. Încercă să surîdă. Nu izbuti.

O apropie şi îi sărută fruntea.

— Cu bine, Isabelo... Dar te rog să nu te socoteşti singură aici. Să te gîndeşti întotdeauna că mai sînt şi eu în oraşul acesta şi că pentru tine rămîn întotdeauna aceeaşi, Isabela.

Se întoarse spre pat:

— Cu bine, copii!

Amelica şi Fabian au coborît de pe marginea patului. Au sărutat cuviincios mîna.

— Şi vedeţi, n-o supăraţi pe Beluţa!...

Numai Mihăiţă, cel cu gîlci dintre pernele roşii, s-a arătat intratabil. Întinse un pumn răzbunător.

— Să pleci, ulîto! Să pleci...

Cînd se închise uşa după Adina Buhuş, Isabela făcu un pas. Lungi mîinile într-un gest de chemare. Dar împietrirea, vraja cea rea o ţinu pe loc. Mîinile atîrnară grele. Apoi căzu pe scaun cu obrajii în pumni.

Afară, Adina Buhuş îşi apăsă tîmplele cu degetele subţiri.

Ca întotdeauna, cîinele o petrecu pînă la poartă, aş- teptind mîna prietenoasă să-i treacă prin părul ud, aştep- tînd întrebarea cea bună:

— Ce faci tu, Dulamă, bătrînule? încă n-ai ieşit la pensie?

Acum, însă, Adina nu-l vedea.

Privea înainte. Şi înainte, în dreapta, în stînga, îndă- răt, pretutindeni, o împresura o ninsoare de cenuşă.

Capitolul III

METAMORFOZA

— Caietele sînt acestea! vorbi Adina Buhuş, aşezîn- du-le pe măsuţa de cristal şi de nichel.

Le netezi drăgăstos cu vîrful degetelor prelungi, în- dreptînd delicat colţurile răsucite. Pe urmă, îşi împreună mîinile deasupra lor, privindu-l pe Tudor Stoenescu-Stoian în ochi, să-i citească un semn de nerăbdare, de curiozitate, de interes.

Nu află nimic din toate acestea.

Urmă, dezamăgită:

— Însă, înainte de a le răsfoi, cred necesar să-ţi istorisesc în cîteva cuvinte povestea lor...

Tudor Stoenescu-Stoian, nărăvit acum cu rolul de confesor, de mentor şi de arbitru, îşi compuse o figură de circumstanţă, pomenindu-se la masa caracudelor.

— Pariez că e o poveste tristă! rosti surîzînd. Aici, în oraşul meu de adopţie, observ că toate poveştile tu- turor sînt triste de la o bucată de vreme...

Adinei Buhuş nu-i plăcu zîmbetul acela superior, zeflemist şi de un scepticism de cafenea.

Curios! Multe au început să nu-i mai placă la acest prieten al lui Sandi, în care-şi pusese acum cîteva luni atît de nevinovată şi totală încredere. Descoperea amănunte ce existaseră poate şi ea nu le-a observat; sau poate au prins să apară de-abia în ultima vreme. Continuă, privindu-l stăruitor:

— Ai ghicit. E o poveste tristă şi aceasta. Într-adevăr, poveştile tuturor de aici sînt triste într-un fel sau altul... Dar de data asta, îmi pare că „povestea” te va interesa mai mult decît altele, fiindcă e vorba despre o scriitoare. O poetă. Însă, inedită. O scriitoare — după părerea mea profană — de mare, foarte mare talent.

Surîsul lui Tudor Stoenescu-Stoian se adînci în colţul buzelor într-un imperceptibil început de rînjet, dispre-ţuitor şi agresiv.

— Cum văd eu, s-a umplut tîrgul de scriitori şi de poeţi! Răsar ca ciupercile!...

O fugace mustrare îi trecu pe dinaintea ochilor. Se ştia vinovat faţă de copilul care-i încredinţase, şi acela, două caiete. Îl amînase mereu. Spusese că a rătăcit cheia de la sertar, că nu le găseşte. Pe urmă, s-a enervat cînd elevul Rinalti Giuseppe a devenit plictisitor cu insisten-ţele lui, bătîndu-i în uşă cu tot consemnul sever şi ţinîn- du-se pe stradă cu şapca în mînă după dînsul. Dar mustrarea fu de scurtă durată. Cu o răutăcioasă satisfacţie, se gîndi că de acum poate să i le restituie. Aveau prea puţini sorţi să mai ajungă la Roma în termenul cuvenit.

Adina Buhuş reţinu jocul din fizionomia lui Tudor Stoenescu-Stoian. Era ceva nesincer, suspect, dezagreabil, ca apariţia unui stigmat multă vreme ascuns.

— În orice caz — apăsă involuntar pe cuvinte — în orice caz, nu e vorba despre o ciupercă apărută după ploile de astă-vară, cum spui.

— Glumesc! se dezvinovăţi Tudor Stoenescu-Stoian. De altfel, nici n-am specificat: după ploile de astă-vară. Vara trecută a fost secetoasă... Nu se poate glumi?

Adina Buhuş trecu peste întrerupere.

— Caietele acestea sînt de trei ani la mine. Deci, e o poveste ceva mai veche. Iar Isabela nu cred că mai scrie şi că va mai scrie vreodată... Ai aflat că se numeşte Isabela. O cunosc de cinci ani. Era, atunci, o studentă foarte săracă şi foarte orgolioasă, cu examene strălucite. Nimic nu-i stătea pe atunci în cale, cu toată această sărăcie. O bursă la Bucureşti îi asigura viaţa pînă la sfîrşitul studiilor. I se deschidea o carieră excepţională, după cum i-o prevesteau profesorii... Pe urmă, într-o singură lună, şi-a pierdut părinţii. O telegramă a adus-o aci... Trei copii. Un frate mic, încă în leagăn. Şi nimeni în jurul ei... A rămas să-şi crească fraţii, pe cel din leagăn şi alţii mai mărişori... Despre examene, despre continuarea studiilor, despre cariera plină de promisiuni, nu mai poate fi vorba. E captivă aici. Să spele rufele copiilor şi să le gătească de mîncare. Captivă, fără nici un fel de scăpare. Povestea Isabelei se rezumă la atît. Destul, prea destul, pentru cei ce n-au inima de iască...

Adina Buhuş făcu o pauză.

Întoarse cu melancolie cîteva foi, uitîndu-se la un titlu, amintindu-şi un vers, regăsindu-le ca pe nişte vechi, plăcute şi triste cunoştinţe.

Tudor Stoenescu-Stoian rămase, în vremea aceasta, cu ochii fixaţi la sînul femeii, împungind mătasea hainei de casă ca două corniţe de ied. Adina simţi privirea fără să-şi ridice ochii de pe caiet. Cu impacienţă, îşi cercetă şi îşi potrivi deschizătura chimonoului.

Un instinct fin dar precis o avertiza că n-are cui vorbi, că s-a adresat greşit unui asemenea om, vanitos, desigur, şi, cum credea ea încă, desigur blazat asupra debutanţilor necunoscuţi, după ce-a trăit în Capitală numai în cercul unor celebrităţi ca

Teofil Steriu, Iuraşcu şi Stamatian. Totuşi, se înverşună să-şi ducă pînă la capăt ceea ce considera ea o sacră misiune.

— Povestea Isabelei e aceasta! Povestea caietelor e alta. Prin ce ascunsă chemare nu ştiu, şi nici nu cred că este ceva explicabil, Isabela s-a simţit fascinată de Spania. A pasionat-o peisajul, istoria, atmosfera unei ţări pe care n-a văzut-o niciodată. Am bănuit ceva, cînd am intrat întîia oară în camera ei — în camera unde astăzi nu-şi permite să facă focul. Toate fotografiile, reproducerile, gravurile din pereţi — erau spaniole. Grenada, Se- villa, Valencia, Cordoba. Velasquez, Greco, Murillo, Ri- bera, Zurbaran, Goya, Zuloaga. Trei sferturi din cărţile bibliotecii sale nevoiaşe erau manuale de geografia şi istoria Spaniei, istoria literaturii şi artei spaniole, poeţi şi romancieri spanioli. Am tachinat-o. I-am spus Isabela de Castilia.

În mlădierea joasă a glasului, Adina Buhuş îşi cerea iertare absentei:

— I-am spus Isabela de Castilia! A rămas pentru mine multă vreme o glumă pe care o credeam inofensivă. Abia acum trei zile, mi-am dat seamă cu cîtă cruzime răscoleam o rană... Caietele acestea mi le-a încredinţat de mult. Chiar în anul cînd a ştiut că va rămîne prizo- nieră aici. Mi le-a pus în mînă, într-o zi, la plecare, pe-

trecîndu-mă pînă la uşă şi fugind repede în casă. Nu mi-a spus ce voi găsi în ele. Nu-mi vorbise niciodată mai înainte. Le-am citit. De atunci, le-am recitit de zeci şi zeci de ori. Eu cred că se pot numi adevărată, cea mai adevărată poezie. Un talent care se pierde şi care trebuie salvat într-un fel. Am însemnat cîteva. Te rog să le vezi şi să-ţi spui o părere.

Adina Buhuş întinse caietele cu scoarţele violete de muşama.

Tudor Stoenescu-Stoian le vîntură mai întîi cu o apăsare elastică de deget, cum fac jucătorii de pocher cînd le începe în mînă o pereche nouă de cărţi.

— Ştiu c-a scris, disperata! Trebuie să fie aici peste o sută de poezii.

— O sută şaizeci şi opt... rectifică Adina Buhuş. Din care o sută douăzeci, sonete.

— Sonete? Cine mai scrie astăzi sonete? E o marfa demodată.

— N-am auzit că s-au demodat sonetele lui Petrarca, Shakespeare ori Hérédia. Nici ale lui Eminescu sau Mihail Codreanu...

— În fine!

Tudor Stoenescu-Stoian nu mai insistă într-o discuţie cu o profană, susţinînd asemenea jalnice erezii literare.

Răsfoi paginile.

Scrisul era mărunt, majusculele caligrafiate meticulos, titlurile subliniate cu cerneală roşie. Iar titlurile acelea erau; Mirador, Toledo, Alcazar, Ermita, Patio, Alhambra, Ciudad Rodrigo, Dolorosas, Toro, Muchachos, El Carmen, Majas, El Escorial, Mirabel, San Sebastian de Gormaz, Plaza de la Paz, Don Juan Tenorio, Burgos...

— Un adevărat ghid al Spaniei, cum se anunţă! exclamă Tudor Stoenescu-Stoian, cu acelaşi presimţămînt de inexprimabilă

aversiune, cu care luase acum o lună şi mai bine în mînă caietele elevului Rinalti Giuseppe. Ar trebui să le citesc într-o bibliotecă şi cu un dicţionar la îndemînă. În biblioteca acestei domnişoare Isabela de Castilia, cu rezumatele de iniţiere geografico-istorico-ar- tistico-literare.

— Te rog, citeşte-le şi aşa!... şi aici! rosti, rece, Adina Buhuş. A mai scris şi Eminescu sonetul Veneţiei, fără

să se fi plimbat în gondolă prin Veneţia. N-a făcut supliment la un ghid şi cititorul n-are nevoie de un ghid, ca să simtă ce-a vrut să spună.

Tudor Stoenescu-Stoian citi un sonet şi altul, şi altul. Îi păru ceva monstruos şi nedrept. De unde, într-adevăr, de unde descoperise fosta studentă accentele cele juste, pentru a învia o Castilie, o Grenadă, o Andaluzie, o Astu- rie, pe care nu le văzuse niciodată? Nu le văzuse nici el. Nici nu foiletase, vreodată, vreun ghid, vreo istorie, vreun manual despre arta şi trecutul Spaniei. Cunoştin- ţele lui erau nebuloase. Cîteva romane de Blasco Ibanez. Şi cealaltă Spanie, convenţională, a revistelor ilustrate şi a spectacolelor de operă. Şi iată, deodată, că din versurile scrise mărunt, cu titluri şcolăreşti subliniate, se desfăcea, animîndu-se, o lume pe care o simţea autentică, plină de culoare, de atmosferă şi de un trecut. Adia mireasma rosmarinilor, pe care marinarii o adulmecă din larg, încă înainte de a zări ţărmul iberic. Defilau Pirineii cantabrici cu profilurile lor calcaroase. Platoul desertic al Castiliei Noi, grădinile Murciei şi ale Sevillei. Califii mauri şi emirii sarasini, regii războaielor şi cruciadelor, Inchiziţia şi Invincibila Armada, conchistadorii îmbarcîndu-se spre Indiile Apusene, catedralele şi mos- cheele, feeria sevilliană şi ***corrida*** madrilenă, ***noche tole- dana***[16] şi lampioanele Valenciei, Don Quichote şi morile de vînt gesticulînd cu braţele pe un cer încropit de arşiţă şi de pasiune. De unde le ştiuse, de unde le adusese studenta aceasta neisprăvită, să le închidă în caietele ei cu scoarţe de muşama? Încă o dată, în loc să-l bucure miracolul acesta de o rară şi

[16] Noaptea toledană (***sp***.).

consolatoare expiere pentru tristeţile lumii şi urîţeniile omeneşti, simţi un junghi răsucit în inimă.

Tot aşa inchizitorii Spaniei se vor fi năpustit cu ură să distrugă frumuseţea păgînă a palatelor şi moscheelor maure, socotindu-le o ofensă şi o provocare, astupînd colonadele, văruind mozaicurile, înăbuşindu-le strălucirea fragilă.

Rosti:

— Mnnda!... Este ceva

— Numai ***ceva?***

— Părerile sînt subiective. Cum eu nu o cunosc pe această Isabela de Castilia, să mă înduioşez că a ajuns să şteargă nasul infanţilor şi să-i scalde sîmbătă seara, n-am nici un motiv să-i exaltez calităţile. Ceva este! Mai puţin, însă, decît ceea ce sînt sigur că-i atribui cu exagerare, din simplă şi de altfel foarte lăudabilă generozitate.

Adina Buhuş retrase caietele din faţa lui Tudor Stoenescu-Stoian, cu un gest brusc şi maternel, adăpostindu-le la piept.

— Nu ştiu de ce, dar mă aşteptam la asemenea răs-puns! declară, continuînd să-l sfredelească cu privirea.

— Şi te-a scandalizat? surîse, cu infatuare, Tudor Stoenescu-Stoian. Aş dori să te uiţi puţin în oglindă, ca să te convingi cîtă dreptate am. Gestul acesta, cu care strîngi caietele Isabelei de Castilia la piept, dovedeşte cît de puţină-obiectivitate ai pus în judecata unor versuri, recunosc, drăgălaşe, de amatoare... Aşa cum sînt picturile fetelor de pension: cuiburi de rîndunele şi de zaharicale, ierni de cataif, lacuri bleumarin cu bărci de coajă de nucă... Şi inevitabilele pansele...

— Cum poţi să vorbeşti aşa?

— Mi-ai cerut o opinie sinceră. Mi-am spus o opinie smceră!

Adina depuse caietele pe măsuţa de crisal şi de nichel, cu o dureroasă decepţie.

— Aş fi vrut altceva. Cu totul altceva. Să te văd entuziasmat. Cerîndu-mi-le să le trimiţi lui Teofil Steriu, altcuiva dintre prietenii dumitale de la Bucureşti... Să le publice în vreo revistă. Să le găsească un editor. Pentru Isabela ar fi fost o consolare... Poate o salvare...

— Literatura nu este un azil şi nici editorii nu fac operă de filantropie!

Dură o tăcere grea.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi trase scaunul incomod, fără spătar, mai aproape de masă. Surîse insinuant, în- trebînd:

— Te-ai supărat că am fost sincer pînă la brutalitate, cum mi-ai cerut?

— Aceasta n-ar avea nici o importanţă. Nu e vorba de mine. De supărarea ori nesupărarea mea.

— Pentru mine are importanţă... declară Tudor Stoenescu-Stoian, plecînd capul să caute privirea Adinei, care nu se îndura să se despartă acum de caietele condamnate. Lasă caietele acestea... Există poate aici, aproape, ceva mai interesant decît poveştile cu emiri şi califi. Mă asculţi?... Are importanţă pentru mine... Nu m-aş împăca de fel cu gîndul că am supărat cea mai frumoasă şi inaccesibilă femeie din oraş.

Adina înălţă ochii scăpărînd de indignare.

— Pentru dumneata, dacă nu mă înşel, sînt soţia prietenului vechi, Sandu Buhuş. În această calitate, de prieten al lui Sandi, te afli aici! Atît şi nimic mai mult.

— Din nefericire! suspină Tudor Stoenescu-Stoian.

Vorbind, se lăsase pe spate şi, cu mîinile sprijinite în cristalul măsuţei, dezbrăca cu privirea soţia prietenului său Sandu Buhuş.

Avea conştiinţa unei ispite josnice şi ireparabile. Dar ispita era mai tare ca dînsul. Şi poate chiar el nu mai era omul inofensiv şi resignat, care sosise acum o ju-mătate de an cu trenul plecat din Gara de Nord. Dospea în el ceva tulbure şi rău. Desenul maşinal executat de peniţă pe sugativa biroului. Cîrceii de viţă şi şerpii încolăciţi; ochii imenşi, cercănaţi; capul Meduzei. Aceasta erau! De o sută de ori repetat capul Meduzei. Nevasta prietenului stătea aici, ispititoare, singură, neînţeleasă de un bărbat cu mustăţile de focă, umblînd toată ziua după treburile lui, apărînd în procese fără onorar treburile altora, ale necăjiţilor din mahalale şi ale ţăranilor zdren-ţăroşi din sate, sensibil la aleanurile lor şi incapabil să simtă ce vrea, ce-i lipseşte unei

asemenea femei cu pasiunea consumată în vid. Iar el îi evocase de o sută de ori chipul, îl evocase şi îl invocase, fiindcă era atras de dînsa fără s-o ştie, printr-o chemare mai adîncă de controlul judecăţii. Înseamnă, în asemenea împrejurări, o infamie să iubeşti, să doreşti soţia unui prieten? E numai o fatalitate. Mai ales cînd prietenul e vinovatul cel mare şi unic, neglijînd o astfel de făptură superbă a creaţiei, făcută pentru iubire şi pasiune; lăsînd-o să se mistuie

într-un tîrg ticălos, fiindcă dumnealui avea ceva mai urgent de isprăvit — să-şi împlinească suma pentru a răscumpăra o parte din moşia părintească sau să replanteze dealul Călimanului! Tudor Stoenescu-Stoian alungă ultima rămăşiţă a mustrării de cuget şi se absolvi.

— Din nefericire, eşti soţia lui Sandu! repetă. Din nefericire pentru dumneata şi din nefericire pentru mine...

— Ce vrei să spui cu aceasta? întrebă Adina, ridi- cîndu-se.

Tudor Stoenescu-Stoian se ridică şi el, fără să piardă din ochi sînii femeii împungînd mătasea chimonoului.

Răspunse:

— Am vrut să spun ceea ce ştii prea bine! Ceea ce înţelegi şi este de înţeles.

O năvală ameţitoare de sînge îi tremura buzele, îi tăia respiraţia şi îi juca imaginile înaintea ochilor. Întinse mîinile să apuce degetele Adinei:

— Ceea ce credeam că ai înţeles de mult, Adina!

Adina Buhuş îşi smuci degetele şi se retrase cîţiva paşi, refugiindu-se în cadrul ferestrei late.

Vorbi repede şi şuierător:

— Cum poţi face aceasta? Cum ţi-ai putut permite aceasta? M-aş fi aşteptat la orice... Dar la aceasta... La aceasta!...

— Iubirea nu cunoaşte nici o lege, Adina!... rosti Tudor Stoenescu-Stoian, apropiindu-se. Cu atîta mai mult, nici o prejudecată. Sîntem deasupra mulţimii. Aşa m-ai considerat întotdeauna. Aşa te-am considerat întotdeauna!

Era acum aproape de Adina Buhuş. Iar palmele se ridicau să cuprindă sînii.

Adina lunecă, prelingîndu-se, pe lîngă perete.

Puse degetul pe butonul soneriei:

— Dacă mai înaintezi un pas, sun! Sun să se adune toţi servitorii.

Tudor Stoenescu-Stoian rămase în faţa ferestrei cu palmele ridicate încă, în cupă. Îşi şterse broboanele de pe frunte, fără batistă, cu dosul mîinii.

Dezmeticit, îngînă:

— Te rog să mă ierţi... A fost o clipă de nebunie. Dacă ai şti! Dacă ai şti...

Chiar cerîndu-şi iertare, minţea. Nu socotea că a fost o nebunie. Îşi spunea numai că a fost lipsit de tact. Că n-a ales ceasul cel mai potrivit. Că nu l-a pregătit. Că trebuia să înceapă altfel.

Adina Buhuş desprinse degetul de pe butonul soneriei.

Îl invită, cu o gravitate în glas, care îndată dădu speranţă lui Tudor Stoenescu-Stoian că totul nu este pierdut:

— Te rog să stai un moment. Ia loc. Să lămurim şi aceasta cu tot calmul.

— Nu-mi cere calm... se agăţă Tudor Stoenescu-Stoian de cuvînt. Nu pot să am calm. L-am pierdut de mult.

Vorbea ca şi cum ar fi pierdut calmul pe stradă, ca un obiect: ceasornicul sau stiloul.

— Ai să-l regăseşti! îl asigură Adina Buhuş. Fiindcă, fără calmul acesta, e în joc prietenia dumitale cu Sandi.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi luă docil locul pe scaunul incomod.

Adina rămase în picioare, privindu-l de sus, în creştet, cum stătea el cu fruntea plecată în jos, pocăit. Observă cu dezgust că părul acela fără culoare era rar în vîrful capului: rar şi gras.

Vorbi:

— E în joc prietenia dumitale cu Sandi! A mea nu mai intră în discuţie. Nu mai există.

— Adina... îngînă Tudor Stoenescu-Stoian. A iubi nu este o crimă. De cîte ori ai recunoscut-o aceasta?

— În primul rînd, te rog să nu-mi spui pe nume: Adina. Nimic nu-ţi dă dreptul. Mai ales acum. Şi în al doilea rînd, te rog să mă asculţi pînă la sfîrşit, fără să mă întrerupi. Ai să alegi! Eşti liber să alegi. Pretinzi că a fost o

nebunie... O rătăcire... Să admit. Deşi, după încrederea pe care ţi-am acordat-o din primul ceas cînd ai păşit pragul casei noastre, o asemenea nebunie nu-ţi era permisă. E o trădare faţă de mine şi faţă de Sandi.

— Dar...

— Nu doreşti să mai urmez?... Te-am rugat să nu mă întrerupi. De la dumneata nu am ce asculta. Aş putea să-i povestesc scena aceasta lui Sandi. La ce folos? El are atîta

încredere în oameni, atîta bunătate, încît nu merită să-şi piardă o iluzie... Încă una. Deci n-am să-i pomenesc nimic. Totul rămîne între noi... N-ai nici un motiv să-i ocoleşti casa. Ar deveni bănuitor. Ai da de discutat oraşului acestuia, unde pereţii sînt de sticlă, şi aceste discuţii, aluzii sau întrebări directe, ar însemna pentru Sandi o suferinţă, pe care, încă o dată repet, n-o merită. Poţi să vii, să pleci, ca şi mai înainte. Şi poate, cu încetul, vom deveni din nou prieteni; poate ai să-mi recîştigi prietenia... Eu sînt hotă- rîtă să uit. Din tot sufletul meu, să uit. Ziua aceasta să nu mai existe. Priveşte! Rup foaia din calendar. Am suprimat-o!

Adina Buhuş înaintă la calendarul din perete cu ultimele foi ale lunii decembrie.

Smulse foaia şi o mototoli între degete. Se întoarse cu faţa la Tudor Stoenescu-Stoian, silindu-se să surîdă cu indiferenţă:

— Mai mult, ce mai vrei? Ce mai pot să fac? Pentru Sandi o fac, nu pentru dumneata... I-am complicat destul existenţa. Nu sînt ceea ce a vrut el, nici ce a sperat el. Nu doresc să-i mai înstrăinez şi un prieten... Dacă, după cele petrecute azi, dumneata te mai poţi pretinde prieten. Iar ca să ne deprindem, noi doi, cu această situaţie nouă, te invit mîine la dejun. De acord?

— Dacă mă ierţi... puse condiţia Tudor Stoenescu- Stoian.

— Am spus că ziua de astăzi pentru mine nu există! Am suprimat-o.

Adina Buhuş îşi dădu seamă că mai ţinea încă în mînă foaia de calendar mototolită. Merse pînă la gura sobei şi o zvîrli în foc.

Pe urmă aşteptă.

Tudor Stoenescu-Stoian se ridică de pe scaun cu ochii plecaţi, cu o privire piezişă. Nu

se afla nimic bun, purificat de remuşcare, în privirea aceea oblică de cîine bătut şi alungat.

Dar Adina Buhuş n-o observă. Pentru dînsa, ziua era într-adevăr ştearsă, suprimată, cum îşi făgăduise mai mult sieşi decît lui Tudor Stoenescu-Stoian.

În încăperea cu mobile reci de cristal şi de nichel, rămase o clipă cu mîinile spînzurate de-a lungul trupului, cu ochii la dealul alb al Călimanului: alb, însă fără transparenţă, din nou făcînd un zid masiv, un rece gheţar între dînsa şi căldura bună a lumii de departe.

Reveni la măsuţă cu cele trei caiete violete. Oftă. Scoase un plic şi, înainte de a începe răvaşul, scrise adresa lui Teofil Steriu.

Capitolul IV

APEL NOMINAL

La „Rinalti”, caracudele erau în păr.

Făcuseră roată în jurul colonelului Ţibică Artino, sosit în garnizoană cu primul tren al vacanţei de Crăciun.

Brav, rotofei şi jovial fiu al oraşului, colonelul se ridicase de jos de tot, dintr-o mahala vecină cu cimitirul de la poalele Călimanului. Îşi petrecuse copilăria hoinărind printre cruci şi morminte, zburătăcind vrăbiile cu praştia, întinzînd capcane de guzgani în cavouri şi procedînd la oarecare razii nemiluite printre florile de la căpătîiul răposaţilor, cînd se nimerea vreun patron ori vreo aniversare a scumpilor dascăli de şcoală primară.

Vecinătatea lăcaşului de morţi şi sărăcia din casa vădanei Artino nu-i adumbrise nimic din voioşia înnăscută şi gureşă. Trecuse prin şcoala militară cap de promoţie; trecuse prin garnizoană cincisprezece ani cu gradul de sublocotenent, locotenent şi căpitan. Plecase în război căpitan şi se întorsese colonel, cu trupul grăsuliu hăcuit de schije, cu pieptul tapisat de decoraţii şi cu casca pe ceafa triplă, vesel ca un nuntaş, iubit de soldaţi şi de foştii soldaţi ca un părinte grijuliu cu dînşii, cam răstit uneori, dar răfuindu-i de zor întotdeauna cu dreptate, scăpîndu-i de la strîmtoarea severelor pedepse şi sfîrşind cu o iznoavă de-a lor, plină de tîlcuri.

De cinci ani, fusese chemat la centru, la Bucureşti, în minister, unde se vădea de neapărată trebuinţă, deşi nu era din tagma lingăilor cu rubedenii, cu ploconeli şi temenele slugarnice. Spre deosebire de colonelul Jack Valivlahidis, care comanda de zece ani regimentul, mereu sperînd înaintarea la gradul de general, nu purta ponoasele unui trecut netrebnic din vremea războiului: nu se oploşise la adăpost, să-i ţîţîie inima de frică la cel dintîi bombardament şi să apară apoi marţial la parade, cînd a amuţit ultima canonadă. N-avea moşie de zestre în iudeţ, ca moşia preafrumoasei şi crepusculare doamne Caliope, cu lanurile lucrate de soldaţi. Nu împinsese nici un recrut la deznădejde, cum purta colonelul Jack Valivlahidis patru dezertori pe cuget şi trei spînzuraţi în carcera regimentului. Nu trecea, cu ifose marţiale, printre muritorii de rînd şi nu-i privea de la înălţime prin gemuşorul rotund al monoclului. Om întreg, de omenie, el aştepta steaua de general fără nici o nerăbdare şi nici o manevră pe lîngă atotputernicii zilei, ca un drept cuvenit, care trebuia să-i vină peste abilităţile diplomatice, legăturile de rubedenie şi politicăria camarazilor. Pînă atunci, deocamdată, nu lăsa să treacă nici o vacanţă şcolărească de Paşte sau de Crăciun, fără să se înfiinţeze, cu aceeaşi simplitate şi voie bună a elevului nevoiaş de odinioară, la căsuţa bătrînei de lîngă cimitir, la poalele Călimanului.

Îşi părăsise, pentru cîteva zile, nevasta şi copiii la Bucureşti, la cinematografele, ceaiurile şi desfătările lor; sosea cu trenul de seară, cu un geamantan încărcat de bunătăţi.

Oprea birja întotdeauna la colţul uliţei, deschidea portiţa uşor-uşor, să n-audă nici vîntul, înainta tiptil, aşa cum se întorcea

acasă hoinarul de altădată în vîrful degetelor, cînd se întrecuse cu gluma şi îl apucase noaptea, zgîria la geam. Uşa se dădea în lături şi lăsa să-i cadă bătrîna în braţe.

Urma întotdeauna aceeaşi bucurie minunată a văduvei Artino şi pe urmă acelaşi bocet întrerupt de întrebări şi amestecat cu amintiri.

Seara şi a doua zi, jumătate de dimineaţă, colonelul Artino, din Ministerul de Război, devenea Ţibică, zis şi Bică, zis şi Ţibi, cel care răscolea pe vremuri mahalaua cu isprăvile lui de pomină, cum au rămas de pomină şi isprăvile ostăşeşti de război, pe vremea cînd fostu-i comandant, îmbătrînit „bun în grad", colonelul Jack Valivlahidis, dădea bir cu fugiţii, în episoade tot de pomină. Că fostu-i comandant îl ocolea acum, cu toată acreala unei cariere poticnite pe loc, asta-l durea pe dînsul în cot! Fie la el, acolo, şi la doamna sa Caliope, preafrumoasa şi crepusculara consoartă! Ţibică, zis şi Bică, zis şi Ţibi, cotrobăia de îndată în cămară, în şură şi în magazie, să descopere vestigiile trecutului, conservate cu pietate de bătrînă: capcane, undiţe, cărţile şi caietele vărzite ale elevului Artino V. Vasile, buhaiul urăturilor de Anul nou, steaua şi săniuţele cu tălpile putrede.

Dezbrăcat de tunică, despica butuci, aşa cum îi despicase feciorul văduvei în anii de lipsă. Aştepta să i se prezinte la apel foştii tovarăşi de haimanalîc pe medeanuri şi în zăvoaie, rămaşi la obscurul şi mizerabilul lor destin: funcţionari mărunţi la percepţie, uşieri, lăptari, salahori, acari la gară şi tăietori de lemne. Le asculta necazurile, îi îmbărbăta cu vorba şi îi ajutora cu fapta (în speţă, ceva numerar), îi îndopa cu ţigări şi îi cinstea cu o anumită secărică teribilă.

De la Tache Fanaragiul, colegul de bancă de la Şcoala primară nr. 2, lua cunoştinţă, pentru a zecea oară, de ce domnul primar Atanasie Blîndu nu-l poate scoate din slujbă, măcar că e un ticălos şi un beţiv, chestiune prea bine ştiută şi de conu Grigore Panţîru. Cucoana Laurenţia venea să-l întrebe dacă nu l-a văzut pe Ionică al ei, ori dacă măcar n-a auzit despre dînsul. Se abătea pe la cimitir să-şi revadă mormintele şi cavourile de unde rechiziţiona odinioară florile parastaselor şi aniversărilor — morminte din ce în ce mai părăsite şi mai uitate. Descoperea altele necunoscute şi descifra inscripţiile proaspete de pe cruci şi de pe monumentele de marmură, luînd act de unităţile şterse din controale.

Pe urmă, înainte încă de ceasul aperitivelor, pleca agale spre centru şi se înfăţişa la „Rinalti", să afle ce s-a mai petrecut de la Crăciunul sau de la Paştele trecut.

Apariţia sa lua proporţiile unui eveniment pentru caracude.

Signor Alberto — pentru care fostul sublocotenent- locotenent-căpitan rămăsese acelaşi şpriţ la ţap — constata cu mare satisfacţie că ex-clienţii săi revin fideli tradiţiei, chiar după ce s-au depărtat de matca natală şi au încă-runţit cu totul.

Sublocotenentul de pe vremuri consuma în cretă cînd întîrziau soldele.

Colonelul Artino din Ministerul de Război făcea un semn discret lui Neculai să ţină din scurt rîndurile cara-

cudelor, fiindcă numai manutanţa bine aprovizionată asigură bunăstarea şi moralul trupei.

— Pe voi vă iubesc, declară colonelul Ţibică Artino caracudelor, fiindcă sînteţi întotdeauna prezenţi la datorie! Aşa cum v-am lăsat şi vă ştiu. Mulţi şi nu geniali, dar băieţi de ispravă.

Iar mai apoi, de îndată:

— Şi tu, de ce te supăraşi numaidecît, Petrăchescule? Nu m-am gîndit la tine numaidecît.

Caracudele rîdeau de Petrăchescu. Iar Petrăchescu n-avea încotro. Rîdea şi el de rîsul celorlalţi, care nu erau numaidecît mai geniali decît dînsul.

Acum, cu mantaua descheiată pe burta voluminoasă, cu luna plină a obrazului lucind de plăcere şi de sudoare, colonelul Ţibică Artino, la al treilea şpriţ la ţap, istorisea cu mare înveselire cum descoperise el în tren că oraşul acesta e un oraş de mame şi de bunici.

— Aceasta pot să v-o dovedesc numaidecît cu martori. Şi ţie, Caracudescule! Şi ţie, Caracudeanule! Şi ţie, Cara- cudovici! Şi ţie, Caracudenberg! Şi ţie, Caracudică! Şi ţie, Caracudovschi! Şi ţie, Caracudov!...

Răsturnat pe capătul scaunului, clătinînd restul celui de-al treilea şpriţ pe fundul ţapului, colonelul Ţibică Artino trecu în revistă cu plăcere foştii concetăţeni cu numele patrimonic schimbat, prin a sa autoritate, din Petrăchescu, Tămăşeanu, Dobrovici, Steinberg, Leonică, Mitrovschi şi Pavlov, în tot atîţia Caracudeşti, Caracudeni, Caracudovici, Caracudenbergi şi aşa mai departe. Îi plăcea şi această subită inspiraţie, graţie căreia îi înglobase într-o mare familie zoologico-etimologică, lăsîndu-le rădăcina comună şi fixă, ca să le varieze numai

terminaţia, după numele cel adevărat din foaia matricolă.

Ştia că şi după plecarea lui, pentru totdeauna de acum înainte, vor răspunde la acest apel. Îi învălui într-o înduioşată privire părintească.

— Ai zis ceva în front? Caracudeanule?

— Eu, don' colonel? se apăra Caracudeanu. Pot eu pentru ca să-mi permit şi să discut cu superiorul? V-am fost sublocotenent pe front...

— Credeam c-ai mişcat! Să-ţi fac niţel muştru numaidecît... Neculai!

Degetul grăsun arătă chelnerului paharele, ţapii, ţoiu- rile de ţuică deşarte.

Neculai îşi făcu datoria.

Colonelul Ţibică Artino lămuri caracudelor auditoare cum a descoperit el că oraşul acesta e un tîrg de mame şi de bunici:

— Eram şase în compartiment. Cinci şi cu mine şase! Unii mai tineri; alţii contingente mai vechi. Unii cunoscuţi; alţii necunoscuţi. După un sfert de ceas, îi iau la rost. Eu nu pot sta mut mai mult de-un sfert de ceas. Numaidecît trebuie să vorbesc. Îi scot la raport.

Colonelul îşi drese glasul, fiindcă era mare meşter în reproducerea dialogurilor, aidoma, cu mimica şi intonaţia personajelor.

— ***Întreb:*** Dar dumneata încotro, domnule Gold?... Te ştiam strămutat la Galaţi, la Brăila, pe undeva. ***Iar Sami Gold, pe care îl ştiţi şi n-a mai pierdut un şfanţ din capital de cînd a plecat de-aici:*** Ca şi dumneavoastră, domnule colonel. Merg să văd pe mama cu ocazia sfintelor sărbători. ***Zic:*** Foarte frumos, stimabile Gold! ***Şi trec, la altul, la căpitanul Ulea:*** Dar tu, Georgică, de unde-mi ieşişi? Parcă erai la Oradea Mare. ***El:*** La Arad, să trăiţi, dom- nule

colonel! Dar m-am învîrtit de-o săptămînă, s-o văd pe bunica, domnule colonel! ***Eu:*** Şi să mai faci o razie de noapte pe la „Santiago”, cu alde Tavi Diamandescu şi Hartular?... ***El:*** Tot ce se poate, domnule colonel! Cum scăpăm din post şi ne dă voie popa la frupt... ***Trec la altul, un leat nou:*** Dumneata, tinere?... ***Junele, pudrat, lins pe cap şi fandosit:*** Cum, nu mă mai cunoaşteţi, domnule colonel? Sînt Anibal Sava, fiul lui Emil Sava, al prefectului... Şi eu merg s-o văd pe ***maman! Eu, de colo:*** Bravo, Anibălică! Văd că ai memorie bună şi atunci numaidecît trebuie să ţii minte cum te-am urecheat eu cînd ai dat cu bicicleta peste mine, Asdrubălică dragă!... ***Mă întorc şi spre fetişcana din ungherul compartimentului:*** Dar mata, domnişoară? ***Ea (colonelul subţie glas de primadonă şi face farafastîcuri din bărbie):*** Eu sînt Lola, domnule colonel. Lola Păun. Nepoata domnului Jorj Păun, pe care, desigur, îl cunoaşteţi... Merg s-o văd pe ***grand-maman... Eu mă bucur şi mă veselesc:*** Aha! Va să zică mata eşti Lolica, nepoata lui conu Iordăchel?... Asta-mi face plăcere şi are să-i facă mai mare plăcere coanei Veturia... ***Mai iau la rost şi pe ultimul. Un fel de moşnegărie cam ca tine, Caracudov. Cine-o fi şi cum îl cheamă, nu ştiu. Zic:*** Cred că nu-i mai spune şi dumneata că mergi să-ţi vezi vreo bunică. ***El, de colo, rizînd:*** Bunică nu, domnule colonel, că a murit, Dumnezeu s-o ierte, anul trecut! Dar tocmai pe mama merg s-o văd... ***Eu:*** Sînteţi o familie de centenari? ***El:*** Nu, domnule colonel. Deocamdată nu! Numai bunica trecuse de 109 ani. Mama are de-ab’ia nouăzeci şi unu... Dar cazurile de longevitate sînt foarte frecvente în familia noastră... ***Zic:*** Te cred! N-ai nevoie să mă mai convingi...

— Acela-i Petriţoiu, colonele! se dădu cu părerea Pantelimon Tacu. Bunica lui Pestriţoiu de la Finanţe; ea a murit anul trecut, la 109 ani... Şi numai Pestriţoii trăiesc cîte nouăzeci şi o sută de ani...

— Dar tu de unde ai mai apărut, Tacule? se bucură colonelul, întinzîndu-i mîna peste capetele caracudelor. Te-am căutat în cimitir, la cavou!... Ţi-am văzut numele scris, dar fără dată... Te aşteaptă... Zic: nu i-a sosit încă veleatul şi m-am bucurat, ştiind că dacă nu te-am găsit acolo, am să te găsesc aici.

Pantelimon Tacu, abia sosit, mirosind a acid fenic şi încotoşmănat în jurul gîtului cu un baiader de lină groasă şi verde, căuta un scaun cu ochii.

Dar chiar caracudele refuzau să-i acorde vreo atenţie şi mai ales să-i dea vreun scaun alături.

— Lăsaţi-l, mă, şi pe el! se rugă cu înduioşare prefăcută şi jovială colonelul. Nu fiţi aşa de cruzi cu un om care-a scăpat un picior în groapă! Ca mîine moare şi are să vă muncească mustrarea de cuget...

— Nu-i purta dumneata grijă, dom'le colonel. Că el ne-ngroapă pe toţi...

Colonelul Ţibică Artino nici nu-i purta deocamdată de grijă. Îşi aminti unde-a rămas:

— Care va să zică, erau cinci în compartiment şi cu mine şase. Toţi au răspuns precum aţi auzit. Mergeau în aceeaşi direcţie, cu acelaşi obiectiv. Acum, vă întreb — pe tine Caracudescule, pe tine Caracudeanule, pe tine Cara- cudovschi şi tot neamul vostru caracudesc... Este ori nu este acesta un oraş de mame şi de bunici?

— Este! confirmară caracudele-n cor.

— Atunci să ne mai trimită numaidecît, ***signor*** Alberto, cîte un rînd şi să trecem la

apelul nominal şi la inspecţia trupei... Ce-i cu Tavi? Nu-l văd pe Tavi!

— Ehei! Domnule colonel, pe unde-i sticlesc lui ochii acuma!...

Răspunsese în numele celorlalţi Caracudică, iar în glasul lui concentrase toată invidia admirativă a tuturor.

— Pe unde-i sticlesc ochii? Nu s-o fi-nsurat?

— Ce-nsurat, domnule colonel!... Îi sticlesc ochii la Nisa, la Cannes, la Monte-Carlo... A cumpărat cu bani gheaţă Crîngul lui Naum şi tot i-a mai rămas mărunţiş şi pentru Nisa, Cannes, Monte-Carlo...

— Foarte frumos! Bravo lui! Asta-nsemnează că nu e caracudă ca voi cei de faţă şi cei absenţi, să chibiţească toată ziua la mesele altora şi să le mai miroase pe deasupra şi picioarele. Nu te supăra, Caracudovschi dragă, că nu m-am gîndit numaidecît la tine.

Caracudovschi nu se ofensă, fiindcă nu-i miroseau lui numaidecît picioarele mai mult decît altora şi fiindcă, de altfel, nici nu era sezonul cînd această particularitate odoriferă a chibiţilor prezenta vreun incovenient.

Colonelul continuă apelul:

— Picu Hartular?

— Trebuie să apară din moment în moment. A mai scormonit una de-ale lui... Un proces între Cristina Madolschi şi Sultana Căliman. Coana Cristina s-a adresat mai întîi lui Stoenescu-Stoian. Dar Todiriţă a refuzat. Nu era un proces de talia lui şi — chiar dacă ar fi fost unul — n-a vrut să asmuţe duşmănia între două venerabile figuri ale oraşului... Cel puţin aşa istorisea mai deunăzi conu Iordăchel Păun, lăudîndu-l pentru demnitatea cu care s-a purtat... Şi era foarte supărat conu Iordăchel pe Picu, fiindcă el a primit... Parcă acuma îl cunoaşte pe Picu!

Păi Picu, tocmai din această pricină s-a prins îndată să intenteze acţiune. Pledează pe gratis, pierde la sigur, dar mai pune o dată oştile faţă-n faţă.

— Bine, lasă aceasta!... Cunoaştem povestea. Grigore Panţîru, ce-i cu Grigore?

— Nemuritor, zdravăn şi păros, cum l-ai lăsat şi cum ai să-l mai găseşti multe Crăciunuri, domnule colonel. Cred că pică şi el din minut în minut.

— Sandu Buhuş?...

— S-a mai îngrăşat două kilograme şi Pantera neagră a mai scăzut unul... Acuma, Săndel luptă să-l bage în partid pe Tudor Stoenescu-Stoian, iar Todiriţă se lasă greu. Spune că nu vrea să se amestece în politică... Şi-l cred! El n-are decît de pierdut din politică...

Colonelul Ţibică Artino îşi încreţi o clipă cutele frunţii, concentrîndu-şi amintirile.

Nu apărea la orizontul memoriei, semnalizînd, nici un Tudor Stoenescu-Stoian.

Întrebă:

— Cine e, în definitiv, acest Stoenescu-Stoian? Despre ce Todiriţă-mi tot vorbiţi?...

— Băiat straşnic, domnule colonel! Tudor Stoenescu- Stoian. Trebuie să fi auzit de el pe la Bucureşti. Avocat, profesor, şi scriitor, de la dumneata din Capitală. Prieten la cataramă cu Teofil Steriu, cu Iuraşcu, cu Stamatian... A lăsat Bucureştii cît îs ei de Bucureşti şi a venit la noi: s-a instalat aci, s-a înscris în barou, are catedră la liceu. Dar nu pentru asta a venit. Scrie romane.

— Să fie sănătos! rosti colonelul Ţibică Artino cu indiferenţă. Credeam că-i vreun băieţaş care s-a ridicat de-aici. Un fiu de-al oraşului — cum ar spune Iordăchel Păun.

— Numai fiu adoptiv, dom'le colonel, dar un fiu care n-are să-l facă de ocară! stărui,

plin de convingere, ultima caracudă sosită, făcîndu-şi loc cu coatele să încapă la masa cea mare. Aista are să facă onoare tîrgului... N-ai observat dumneata, domnule colonel? Oraşul, adică, mai drept spus, judeţul nostru, a dat ţării de toate. Oameni politici, profesori, militari... Numai scriitori şi artişti n-a dat nici unul... În lipsă de altceva, ne mulţumim şi cu un fiu adoptiv, pe care să-l vedem colea, în antologie, alături de Eminescu, şi de Slavici, şi de Caragiale, şi de Sadoveanu, şi de Steriu... Trebuie să mai ştii, domnule colonel, că Todi- riţă al nostru scrie un roman cu subiect din partea lo-cului... Un roman din viaţa hatmanului Mitru Căliman...

— Să fie sănătos şi să-l scrie, să-l scrie numaidecît!...

Caracudescu, Caracudeanu, Caracudopol, Caracudel şi tot neamul caracudesc se dădură în lături să facă loc lui Grigore Panţîru şi lui Picu Hartular.

Asistară cu înduioşare la mişcătoarele îmbrăţişări şi trecură resemnaţi la rolul lor de muţi auditori şi spec-tatori, zvîrliţi pe al doilea plan de prezenţa celor două personaje, care nu erau pentru nimeni, şi nici pentru colonelul Ţibică Artino, un Caracudîru sau un Caracudar oarecare.

— Te-ai tras la faţă, Picule! constată colonelul. Nu-mi place mutra asta de cotoi jigărit. Te pomeneşti c-ăi fi amorezat!... Cît despre tine, Grigore dragă?... Drept a spus un Caracudesc de-aici!... Te găsesc cum te-am lăsat: nemuritor, zdravăn şi bărbos... Aceasta-mi face plăcere. Tu ai să-l îngropi pe Tacu, numaidecît... Aşteaptă el să-i îngroape pe toţi, dar cu tine şi-a găsit sacul petecul!

Grigore Panţîru îşi scutură pipa de marmura mesei, începu s-o cureţe,

împrăştiind o duhoare cătrănită de tutun ieftin.

Caracudele participau la operaţie cu atenţie încor- dată de savanţi, urmărind o experienţă decisivă pentru soarta omenirii. Conu Grigore se întrerupse să deşerte primul coniac din raţia sa în număr de cinci; numai după aceea ridică ochii la colonelul Ţibică Artino şi mormăi în barba flocoasă:

— Ţibică dragă, nu-i port eu grijă lui Tacu! Că moare ori că trăieşte, cu aceasta umanitatea nici nu pierde nici nu cîştigă nimic. Dar remarca ta mi-a dat de gîndit. Deci şi tu ai observat că Picu a început să se jigărească? Eu îl văd în fiecare zi... Nu-mi dau seamă... Adică, nu-mi dau seamă deplin în ce măsură se jigăreşte; deşi poate îmi dau seama perfect de ce se jigăreşte şi de ce are să se mai jigărească încă. Boala lui e fără leac...

— Ei, asta-i? se miră colonelul Ţibică Artino. Cum, frate?

Grigore Panţîru suspendă discuţia, indicînd rotund cu pipa conclavul caracudelor.

Nu era o problemă de dezbătut cu asemenea martori.

După care pauză, şi atenţia asistenţei se strămută în altă direcţie. Îşi făcea apariţia pe uşă un grup numeros

şi nu prea obişnuit la postul de observaţie şi la marele cartier general Alberto: domnul perfect Emil Sava, domnul primar Atanasie Blîndu, inginerul Dinu Grin- ţescu, deputatul Olimp Niculescu... Înainte de a dezbrăca blănurile, trecură să strîngă mîini şi să împartă asigurări despre chestiuni care s-au aranjat, se aranjează sau se vor aranja.

Numai inginerul Dinu Grinţescu, străin de această lume, preocupat şi cu privirea absentă, rămase la o parte, urmărind un calcul nevăzut, pe care îndată îl şi verifică, scoţind stiloul şi pachetul de ţigări şi înşirînd cifrele pe cartonul alb, printre inscripţiile Regiei Monopolurilor.

Domnul Emil Sava înainta cu blana desfăcută din nasturi şi cu o mînă în buzunarul pantalonilor, zuruind veriga cheilor prinse în lanţ. Atîtea chei, atîtea insigne ale multiplelor sale îndeletniciri: cheia de la biroul prefecturii, cheia de la lada de fier de acasă, cheia de la biroul său avocaţial, cheia de la sertarul cancelariei din Piscul Voievodesei... Sunînd cheile cu o dulce muzică nichelată, se interesă de sănătatea colonelului Ţibică Artino, îl invită pentru a doua zi la dejun şi se bucură, în îndoita sa calitate particulară şi oficială, că fostul sub-locotenent-locotenent-căpitan nu şi-a uitat oraşul copi-lăriei şi al juneţii. Pe urmă, îi făgădui o mare surpriză:

— Peste doi ani, dragă Ţibică, te invit să pofteşti şi să-ţi vezi oraşul... Oraşul şi judeţul. N-ai să le recunoşti! Ţi-o garantez!

— Cunosc garanţiile voastre!... rîse cu scepticism colonelul Artino. Ai să-mi arăţi că ţi-ai asfaltat strada sau că Blîndu şi-a făcut un scuar în faţa casei... Încolo? Chiar să-mi dai înscris la mînă, nu te-aş crede că ai altceva de făcut şi că aveţi să faceţi altceva,

cu Blîndu al tău, cu Olimp şi cu toţi ceilalţi zei ai Olimpului împreună... De altfel, a trecut perioada alegerilor... Nu ştiu de ce mai simţi nevoie să îndrugi verzi şi uscate caracudelor acestora care se prefac că te cred, dar nu te cred cum nu cred eu că am s-ajung mitropolitul Moldovei!...

— Nu e ce-ţi imaginezi tu... rosti misterios prefectul, încetînd să mai sune cheile în buzunar. Nu-i vorba de politică... Altceva, dragă Artino! Cu totul altceva.

Trase lanţul cheilor afară şi apucă una la întîmplare:

— Vezi? Asta e cheia de la biroul meu... Cum des- chid eu sertarul şi sînt sigur că se deschide cu cheia asta, aşa sînt eu sigur că am să răsucesc o cheie şi am să dau drumul prosperităţii în oraş şi judeţ, pe-o rază de trei poşte...

— Să fii sănătos şi vezi să nu-ţi pierzi cheia... Poate e un lacăt cu cifru...

— Nu rîde, Ţibică!... Pînă acum cîteva zile, era încă un secret... Acum, totul e în regulă... Îi dăm drumul! Şi atunci ai să vezi ce schimbare formidabilă într-un singur an, în doi cel mult! Avem să trăim şi avem să vedem!

— Să dea domnul, numai ca să-i facem necaz lui Tacu. Să trăim şi să vedem minunea minunilor şi min-ciuna minciunilor! Din partea mea, eu m-aş mulţumi să-mi găsesc oraşul măcar aşa cum l-am lăsat acum cîţiva ani. Să nu-l ticăloşiţi mai rău! Mi-e drag cum l-a lăsat Dumnezeu şi cum îl lăsasem eu: cu dealul Călimanului aşa, ca o spinare de mistreţ, cu ***signor*** Alberto şi cu caracudele sale prezente... Dar am constatat că aţi început să-l pociţi...

— Mă rog, mă rog, ce te face să spui aşa ceva? se simţi atins domnul primar Atanasie Blîndu.

Colonelul Ţibică Artino, care aflase şi el ceva de la Tache Fanaragiul, se veseli mai dinainte de cele ce avea să spună domnul primar:

— Nu te repezi, Tănăsică maică! Am văzut că aţi pus un fel de monument al eroilor în piaţă, un fel de ordonanţă care se răsteşte cu pumnul tocmai în primă- rie... Lăsaţi morţii în pace!... Mai bine, spune-mi ce e cu tine? Ce-s zgîrieturile astea-n obraz? Ai început să te tatuezi? Parcă eşti un rege din Ubanghi sau din Dahomey, dacă ai aflat cumva, de la Scardat Buhuş, cam încotro şi unde figurează pe hartă Ubanghi sau Dahomey!

Domnul primar Atanasie Blîndu roşi sub tatuajul acoperit cu pudră rozachie. Pudra coanei Clemence, din cutia de pe măsuţa de toaletă. Bătu în retragere, expli- cînd fără prea mare convingere:

— Ia, o parşivă de mîţă!

— Taci, coane Tăsică, să nu te-audă mîţa că te ex-primi aşa de ireverenţios, îl povăţui cu binevoitoare dulceaţă Picu, privindu-şi unghiile. Te-aude, pe urmă vii mîine supratatuat şi ai să spui că s-a făcut mîţa hiper- parşivă!

Pantelimon Tacu socoti momentul oportun să intervină cu un sfat igienic:

— Zgîrieturile de mîţă sînt foarte periculoase, Tă- nase! S-o ştii de la mine... Aşa s-a prăpădit Stanciu la 43 de ani, în mai 1921... Măcar, te-ai dezinfectat? Dă cu tinctură de iod.

Pentru prestigiul autorităţii, domnul prefect Emil Sava îşi salvă primarul, trăgîndu-l departe de masa unde caracudele chicoteau pe înfundate şi unde Grigore

Panţîru încă nici nu scosese cuvînt să le pună el vîrf la toate.

— Hai, Tăsică! Cu amicii noştri, n-o mai termini niciodată. Se vede că nu-i bate nici o grijă şi nici o răspundere. Cu bine, la toată lumea! — şi tu, Ţibică, nu uita invitaţia de mîine la dejun... Îţi cunoaşte Ortansa toate gusturile. Are să fie un menu ca pentru tine.

Domnul prefect trecu, zuruindu-şi cheile în buzunar, la masa unde inginerul Grinţescu încă nu-şi isprăvise calculele pe cartonul pachetului de ţigări.

— Şi scribăreţul acesta cine mai este? întrebă co-lonelul Tibică Artino, arătînd, cu ţapul golit din mînă, spre omul cu cifrele. Nu-i cunosc mutra. Iar vreun romancier?

Parte dintre caracude nu ştiau nici ele cine este necunoscutul care se bucura de deosebita atenţie a domnului prefect Emil Sava.

Dar unul mai informat hazardă o ipoteză:

— Că-l cheamă Dinu Grinţescu, ştiu. Că e inginer, ştiu... Că a trecut de vreo trei ori spre Piscul Voievo- desei, iarăşi ştiu... Că domnul prefect se poartă cu dînsul cum s-ar purta cu un ou de păuniţă albă, mai ştiu şi aceasta. Din asemenea elemente, conu Grigore Panţîru sînt sigur că ne-ar putea spune ceva mai mult, punînd în mişcare calculul probabilităţilor.

Grigore Panţîru, învăluit în fumul cătrănit, nu în- toarse ochii spre cel care vorbise şi socotea calculul pro-

babilităţilor un fel de maşinărie gata să intre în mişcare, dacă răsuceşti o manivelă sau apeşi un buton.

Nu se uită nici la masa domnului prefect Emil Sava, înconjurat de suita sa.

Vorbi totuşi, urmărindu-şi norii de fum învolburaţi spre tavan, din craterul pipei:

— Acest Dinu Grinţescu e un băiat foarte bun, dragă Artino. Un inginer ale cărui lucrări le-am urmărit şi au avut oarecare răsunet peste graniţă. N-a venit ca să scrie romane, ca acel Todiriţă Stoenescu. A venit să le facă, să le trăiască. Mă tem că Emil Sava are dreptate. Nu în doi ani, cum pretinde el... Dar în patru-cinci, n-ai să-ţi recunoşti oraşul, nici judeţul! Iar toate au să se întîmple numai prin scribăreţul de colo, cum i-ai spus, aşa cum îţi pare el un om de puţină importanţă, cu cravata într-o parte şi cu scrumul ţigării scuturat pe palton.

— Şi asta e o istorie! exclamă incredul colonelul Ţibică Artino. Aş vrea s-o mai văd şi pe asta numaidecît.

— Ai s-o vezi, fii fără grijă, Ţibicule! Are s-o vadă atunci şi Dinu Grinţescu şi are să se minuneze. Fiindcă el urmăreşte una şi alde Emilache Sava şi comparşii săi urmăresc alta...

— Pricep din ce în ce mai puţin, Grigore dragă. Vorbeşte-mi mai limpede, nu în oracole. Sînt la al cincilea şpriţ la ţap şi n-am cap pentru dezlegat oracole.

— E simplu ca lumina zilei... Cunoşti moşia lui Bol- dur Iloveanu? Piscul Voievodesei?

— Cum nu! Ce mai întrebi? N-am vînat noi de atîtea ori, acum douăzeci de ani şi acum cincisprezece ani, prin pădurile lui Boldur? Nu-ţi aduci aminte cum ne-a trimis el autorizaţia de la Paris, cu ce scrisoare gentilă?

— Tocmai. El a stat la Paris şi a trimis în dreapta şi-n stînga scrisori gentile. Iar aici, la faţa locului, alde Emil Sava şi alde alţii l-au lucrat. Tot cu aceeaşi gentileţe, fireşte! Astăzi, cea mai mare parte din moşie e împărţită, cică, ţăranilor, adică agenţilor electorali pe sprînceană; Boldur a fost expropriat ca absenteist. Iar restul a fost cumpărat de vechili şi de domnul Emil Sava în persoană, prin interpuşi. D. Emil Sava şi alţii... Mai află că există, înscrisă la tribunalul comercial de Ilfov, firma unei foarte recente societăţi: „Voievoda, Rumanian Company for the development of the Mining Industry, Limited", cu director Iordan Hagi-Iordan, preatemutul bandit din Bucureştii tăi, şi cu acţionari principali alde Emil Sava şi alţii la fel cu proba. Trage concluzia şi ai să înţelegi de ce fizionomia oraşului şi a judeţului are să se schimbe. Ai să înţelegi cu ce fel de cheie vrea Emil Sava să dea drumul prosperităţii. E drept! Cheia e încă în mîna lui Grinţescu. Deocamdată! Dar el are s-o potrivească la lacăt, are să deschidă şi pe urmă are s-o piardă din mînă. E scris, cum e scris afară, pe firmă, numele lui ***signor*** Alberto Rinalti.

Caracudele ascultaseră avid, cu murmure de mirare şi de emoţie. Colonelul Ţibică Artino află într-această ştire prilej să se bucure:

Atunci n-a minţit Emilache al nostru! I se întîmplă întîia oară în viaţă să-şi ţină cuvîntul. Iar toate caracudele acestea n-au decît a se bucura. Are să salte oraşul. Au să se procopsească.

— Ceea ce este încă de văzut. Procopseala nu e pentru dînşii... Ai să-i găseşti tot aci, cu hainele mai roase în coate şi cu pengelele mai rupte. Şi aceasta e scris, tot aşa ca numele lui Alberto pe firma de afară.

Caracudeanu, Caracudescu, Caracudică, Caracudovschi, Caracudenberg, Caracudopol şi tot neamul caracudesc arătară mare dezamăgire şi mîhnire la asemenea negre profeţii, fiindcă Grigore Panţîru se dovedise întotdeauna a nu fi un oracol mincinos.

Colonelul Ţibică Artino încercă să-i consoleze cu un înduioşat altruism:

— Atunci, dacă nu mai e nimic de făcut, să ne mai trimită ***signor*** Alberto încă un rînd. Numaidecît! Iar după acest rînd, să pornim fiecare la casele noastre şi să-l lăsăm pe Emil Sava în plata domnului. De altfel, nici nu v-ar sta vouă bine procopsiţi. Nu te văd pe tine, Caracudică, în automobil... Nici pe Caracudovschi plecînd cu Orient- Expresul la Paris... Voi aveţi hazul vostru şi rostul vostru aici, unde sînteţi şi cum sînteţi.

Se săltă pe jumătate de pe scaun, să-l salute pe conu Iordăchel Păun:

— Iată şi conu ***Jorj!*** De unde-a ieşit ***Jorj?*** mă mir şi eu. Îl lăsasem Iordăchel!

Iordăchel Păun intrase cu Lola alături şi nu se opri.

Răspunse în treacăt la saluturi, înălţînd sus pălăria şi descoperind părul mătăsos şi fin, ca blana de pisică albă. Se îndreptă direct la galantarul lui ***signor*** Alberto, aşteptînd nepoata să-şi aleagă prăjiturile, drajelele şi pes- meţii ceaiurilor de vacanţă.

Din cînd în cînd, Lola se întorcea să privească pe sub gene clientela cofetăriei „Rinalti". Strîmbă cu evident dispreţ buzele cărnoase, dar precis conturate cu ultima nuanţă de roşu Elisabeth Arden.

Era o fată înaltă, cu mijlocul extraordinar de subţire, mulat în paltonul de postav cafeniu, cu nasul impertinent căutînd în sus, cu nările palpitînd, cu pălărioara trasă pe-o sprînceană, cu părul inelat în bucle savant

dezordonate — o siluetă desprinsă din jurnalele pariziene de modă. Contrastul părea mai apăsat, alături de bătrînelul tuturor cunoscut, în paltonul lui vechi şi periat pînă la ultimul fir de praf, în sărăcia lui discretă şi demnă. Lola ronţăi o caramea, respinse cu oroare o sumedenie din produsele care făceau orgoliul firmei Alberto Rinalti, predă pachetul în mîna lui Jorj Păun şi ieşi în stradă, privind peste umăr, printre gene, edecurile înşirate front la mese.

Urmă o tăcere.

Grigore Panţîru scutură cu zgomot pipa de marmura vînătă, datînd de pe vremea lui ***signor*** Giuseppe Rinalti, întîiul în ordinea cronologică a dinastiei, apoi rosti, adresîndu-se nimănui:

— Bietul Iordache! Biata Veturia Păun!...

Nimeni nu întrebă de ce Grigore Panţîru deplîngea cu atîta amar pe conu Iordăchel Păun şi pe coana Veturia Păun. Poate că nici nu luaseră aminte la exclamaţia de compătimire, pentru a găsi cu cale să întrebe. Căci, în pragul localului, se desfăşură rapid o scenă de un interes mult mai pasionant şi imediat. Apăruse, trîntind marţial uşa, colonelul Jack Valivlahidis, monoclat şi îmblănit. Rotise ochii şi cînd îl zări pe celălalt colonel, Ţibică Artino, făcu scurt stînga-mprejur, salutînd cu degetul înmănuşat la cozorocul chipiului.

— ***Veni, vidi, vici!***[17] pufni în hohot Grigore Panţîru. ***Veni, vidi, vici!*** şi tule-o băiete, ca la Mărăşeşti!

[17] Am venit, am văzut, am învins (***lat.***).

Capitolul V

„AHO! AHO! COPII ŞI FRAŢI!...”

Erau cinci omuleţi de-o şchioapă.

Purtau căciuli ţuguiate şi traiste aproape cît dinşii la şold, purtau tot echipamentul de datină pentru urăturile din noaptea ajunului de An nou: buhai, talangă, harapnic.

Încotoşmănaţi în straiele lepădate de fraţii mai mari, încinşi cu brîie şi curele peste boarfe să nu-i răzbească gerul cumplit, păreau cinci pui de laponi coborîţi din ţinuturile arctice, grăbind să se înfăţişeze la vreme cu uneltele lor de dincolo de cercul polar, făurite din coarne de ren, piele de focă şi dinte lung de narval.

Dar nu erau decît cinci ploduri din mahalaua cimitirului, purceşi în amurg cu uratul şi cu sculele păstorilor dacici.

Se împleticeau în troiene. Dădeau glas cu mare gălăgie cîinilor, cînd se repezeau rînjind colţii după zăplazuri şi porţi. Chipurile, strigau să-i intimideze. Strigau, mai ales, să-şi facă lor singuri curaj.

Cel mai mărunt rămînea mereu în urmă. Luneca pe dîmburile sticloase, gîfîia, înota în nămeţi, se împiedica şi, rostogolit cu gluga pe ochi, cu mîinile prinse în mănuşi fără degete, cu picioarele în ciubote prea grele, se zvîrcolea ca un gîndac căzut pe spate.

Chema pe bădia într-ajutor şi se ruga să-l aştepte.

Bădia, pătruns de maturitatea celor doi ani mai mult de experienţă, se întorcea, admonestîndu-l cu umilitoare dojane, amenințа că-l trimite acasă şi regreta că s-a încurcat, într-o expediţie atît de îndelung pregătită, cu un asemenea tovarăş bicisnic.

Mezinul se juruia că n-are să mai cadă. Călca în traistă şi iar luneca într-un genunchi. Plîngăreţ şi conştient de evidenta-i inferioritate, stăruia cu deosebire în repetarea cuvîntului bădie:

— Zău că nu mai ***chic***, bădie! Lasă-mă să trec eu înainte, bădie! Nu începem cu părintele Mîrza, bădie?

Acasă, în viaţa lor cea de toate zilele, nu era vorba despre nici un fel de bădie. Îi spunea pe nume şi se încumeta chiar să-l înfrunte, sărind la bătaie cu pumnii şi schelălăind văicăreli injurioase cînd mînca scărmăneală.

Însă acum era cu totul altceva.

Se simţea un tolerat, în raporturi de la vasal la suzeran. Aşa fusese încheiat pactul! Pentru totdeauna să-l recunoască bădie şi să-i plătească deocamdată tribut trei sferturi din agoniseala nopţii.

Ceilalţi tovarăşi nu puseseră condiţii atît de severe. Nu erau fraţi mai mari. Erau numai simpli asociaţi la riscuri şi părţi egale.

Bădia se opri, trecîndu-şi mîneca pe sub nasul sfîrcîit:

— Iac-aicea, măi, stă Artinoaia, măi! Dac-a venit dom' colonel Ţibică, măi, să ştiţi voi că ne-am umplut, măi! Anul trecut mi-a dat mie zece lei, măi, şi-un colac de cel mare şi alb, ca la pomeni, măi!

— Care dom' colonel, bădie? Cel cu burtă? vru să ştie neapărat mezinul.

— D-apoi care, măi prostule, măi? Că n-are Artinoaia şăpte băieţi colonei, măi!

— Atuncea o venit, bădie! Zău c-o venit! L-am văzut eu cu ochii mei, bădie. Avea o burtă iac-aşa, cît o bute de la Anton Dogaru, bădie!

— Tacă-ţi gura, măi, că te-aude!

Au împins portiţa cu umărul.

În jurul casei cu streaşină lată, troianul se afla curăţat într-un complicat sistem de tranşee cu şanţuri de comunicaţie, metereze şi întărituri. Lucrase acolo colonelul Ţibică Artino din Ministerul de Război, dezbrăcat de tunică şi mînuind lopata cu avîntarea neodihnitului băiat de vădană de odinioară şi cu savanta iscusinţă strategică a unui comandant de pionieri.

Colindătorii s-au strecurat prin labirintul fortificaţiilor, s-au apropiat de fereastră şi au izbucnit urătura de datină

cu mugete de buhai, cu pocnituri de harapnic şi cu o vajnică piţigăială de glas:

Aho! Aho! Copii şi fraţi,
Staţi puţin şi nu mînaţi,
Lîngă boi v-alăturaţi
Şi cuvîntu' mi-ascultaţi...

Din dosul perdelei luminate, s-a mişcat, apropiindu-se, umbra colonelului Ţibică Artino, cu burta rotundă ca o bute de la Anton Dogaru. Şi altă umbră alături, mai mică şi împuţinată, adusă din spate: umbra bătrînei. Stăteau înăuntru, neclintite, ascultînd.

Piţigăiala glasului se stinse tot atît de nepregătit cum pornise. Conteni şi mugetul buhaiului. Numai cel cu ta- langa şi cel cu harapnicul îi trăgeau înainte: „uuu-uuu" şi „poac-poac".

Bădia îşi pipăi traista la şold.

Colonelul Artino deschise uşa, astupînd cu umerii laţi spaţiul luminat de la un uşor la celălalt.

— Asta a fost tot? întrebă gros şi cu mare supărare. Bine mă, jarcaleţilor, asta a fost tot? M-aţi făcut de rîs şi de ocară! Cine v-a învăţat pe voi să scheunaţi aşa?

— Bădia! rosti înfricoşat mezinul, declinînd cu laşitate orice răspundere.

— Care bădie? Ce bădie aveţi voi aşa de idiot?

Bădia o sfeclise cu totul, căutînd îndărăt cu ochii la calea de retragere, care nu se arăta prea uşoară printre atîtea şanţuri şi mameloane de zăpadă.

— Ia să-mi poftiţi numaidecît încoace şi să vă învăţ eu, nu bădia!... Să-mi ţineţi isonul cum se cade, altfel vă zvîrl peste parapete!...

Colonelul s-a dat din prag lîngă fereastra unde rămăsese dincolo, înăuntru, o singură umbră gîrbovă între lampă şi perdea.

Cu mîna a făcut semn omuleţilor să se apropie şi să ia aminte. Şi-a dres glasul gros şi a început urătura cea veche şi deplină, din anii copilăriei. Cu semne mute din mîini, i-a îndemnat să-l însoţească; aprobă din cap cînd buhaiul, talanga şi harapnicul au prins curaj.

Astfel, la fereastra văduvei Artino, s-au înălţat stihu-rile pluguşorului celui de demult, cu un glas cunoscut dar schimbat, cu altele necunoscute care se vor schimba peste ani.

Pe perdeaua albă, umbra tremura uşor.

— Asta-i urătură, meşterilor! declară colonelul Ţibică Artino, după ultimul ,,hăi-hăi!" Acum faceţi-vă-ncoace să vă văd mutrele şi să ştiu cu cine am onoarea!

Băieţaşii se codeau în uşă. Colonelul îi trase peste prag, de căciuli şi de glugi, unul cîte unul.

Odaia era scundă, cu grinzi afumate, cu scoarţe pe pereţi şi cu candela aprinsă la icoane; caldă şi cu miros de gutui şi de mere, ca în atîtea alte case din tîrg. Mezinul văzu pe-un dulap, înşirate tăvi cu plăcinte şi farfurii cu turte. Mai văzu în picioare, lîngă fereastră, pe Artinoaia bătrîna, zîmbind încă geamului unde-au hăulit, ţinînd hangul colonelului Ţibică Artino. Îndată se minună cum un om, aşa de rotund şi de mare, poate avea o mamă aşa de mică şi de slabă, cu obrazul încreţit ca pieliţa merelor galbene şi trecute.

— Tot cu nebuniile tale ai rămas tu, Ţibică! tresări bătrîna, deşteptată din cine ştie ce gînduri şi amintiri. Au să istorisească mîne împieliţaţii aiştia că te-ai luat la întrecere cu dînşii şi-are să mai aibă ce vorbi gura lumii.

Colonelul Ţibică strînse din umerii pătraţi şi dădu drumul unei sudălmi. Se aşează într-un jilţ, care trosni sub greutate, şi luă în cercetare cei trei colindători:

— Şi voi, jarcaleţilor, ai cui sînteţi şi cum vă cheamă? Să-mi răspundeţi numaidecît de ce-aţi pornit-o înainte de a se culca găinile şi de ce nu vă cunoaşteţi meseria?

Bădia, cu inima la loc şi cu căciula subsuoară, se făcu interpretul întregii unităţi. Îşi lămuri genealogia, a sa şi a tovarăşilor. Lămuri că au plecat decuseară fiindcă au de străbătut tot tîrgul, iar tîrgu-i mare.

Cît despre poticneala ce n-a respectat toate dichisurile ***Pluguşorului***, aruncă toată vina pe nevrednicul mezin, care e un debutant şi un prost, înrolat din generozitate şi mai mult încurcînd lucrurile în loc să fie de-un folos.

Mezinul ascunse, după spatele celorlalţi patru, o figură foarte demoralizată şi un sfîrc de nas roşu ca un vîrf de ardei.

— Aşadară, voi doi, după cum vine chestia, sînteţi nepoţi de soră ai lui Tache Fanaragiul? se bucură colonelul. Ceilalţi doi, odoarele lui Costache Drîmbă, căruţaşul? Iar tu de colo, eşti feciorul lui Culiţă de la gară? Atunci sîntem cunoştinţe vechi...

— Se-nţelege! gesticulă bădia, scăpînd căciula jos şi plecîndu-se s-o ridice. Eu v-am urat şi anul trecut.

— Mare ispravă! Prost m-ai urat şi anul trecut; prost şi anul acesta! La anul, dacă mi te prezinţi tot aşa, dacă văd eu că n-ai învăţat nimica de la lecţia pe care ţi-am dat-o eu adineaorea, să ştii că te înşfac de fundul pantalonilor şi te zvîrl tocma-n vîrful Călimanului! Asta o fac!...

Mezinul, simţindu-se răzbunat, cutează să-şi scoată la iveală nasul roşu, cu o lăcrimuţă dezgheţată-n vîrf.

Dar bădia rîse cu gura pînă la urechi, dovedind că înţelege gluma şi că nu se teme el de asemenea ameninţări fără urmare din partea unui domn colonel aşa de burtos şi de hîtru la vorbă.

— Mamă, dă-le, te rog, covrigii şi plăcintele... rosti colonelul. Hai! Să nu vă mai ţiu, că după cum v-aţi lăudat, aveţi de lucru în astă-noapte.

Le împărţi mărunţişul dinainte pregătit. Îi petrecu pînă la uşă. Le strigă din urmă să închidă portiţa după dînşii şi se întoarse la jilţul lui vechi, trosnind din încheieturi sub greutate.

În faţa sobei, în celălalt jilţ, se aşează şi bătrîna cu ghemul de lînă şi cu igliţele ei.

Se dău cu părerea:

— Eu zic, maică, să mai lăsăm un rînd-două. Pe urmă, să tragi zăvorul la portiţă. Altfel nu mai scăpăm de dînşii. Se înnădesc şi-şi trec vorbă din unul în altul, pîrdalnicii.

— Nu, mamă!... Lasă-i să vină, să miaune în legea lor şi să-şi ia fiecare porţia... Asta-i plăcerea lor, dar e şi plăcerea mea. Îi văd şi-i cercetez; mă întreb ce-are să se-aleagă de dînşii peste zece ori douăzeci de ani... Mă uitam la nepoţii cei doi ai lui Tache Fanaragiul. Poate s-ajungă pe urma mea; poate să rămînă ca Tache...

— Aşchia nu sare departe de trunchi, Ţibică maică! filozofă bătrîna.

— Eu nu spun aşa, mamă. Nu mă gîndesc numai la mine. Mă gîndesc la atîţia din tîrgul nostru: cum i-am apucat, cum i-am lăsat, cum îi găsesc. Pe urmă, nu-ţi aduci mata aminte, chiar de Tache, cînd era în şcoală? Aveam pentru el un fel de admiraţie. Cînd mă întreceam cu isprăvile mele, prea boacăne, întotdeauna mi-l dădeai de exemplu. Şi aveai dreptate! Credeam că are să ne ia înainte la

toţi. El îi scria pe curat lecţiile lui Atanasie Blîndu şi el îi dezlega problemele, pentru o pereche de ghete vechi. Acuma, îi spune coane Tănase şi mie tot aşa: coane Bică şi dom' colonel.

— Dacă-i un beţiv şi-un ticălos! Ce putea s-ajungă altceva?

— Şi această întrebare, mamă, poate că nu aşa tre- buieşte pusă. Poate n-a ajuns cum este fiindcă e un ticălos şi un beţiv. Poate e un ticălos şi un beţiv fiindcă a ajuns cum este...

Mîinile bătrînei se opriră din lucrul mărunt şi repede.

Ridică ochii şi întrebă cu mare nedumerire:

— Ce vrei să spui tu cu asta, Ţibică maică? Vorbeşti ca Sachelăroaia ţiganca, Dumnezeu s-o ierte, cînd dădea în bobi.

— I-a dat şi lui, mamă... zîmbi colonelul cu tristeţe. I-a dat în bobi şi-n cărţi. Îmi aduc bine aminte. Am fost amîndoi. Cu o săptămînă înainte de a pleca la concurs. Lui i-a spus că are să ajungă departe şi sus. Şi mie că are să mă aştepte răsplata amară a blestemăţiilor.

— De la o mincinoasă ca dînsa, ce puteai să afli?

— Atunci ea, Sachelăroaia ţiganca, părea cu toate acestea că are dreptate, mamă. Fiindcă eu eram un bes- metic şi Tache era un băiat pe care mi-l dădeau pildă şi profesorii şi mata, pildă vrednică de urmat. Numai un lucru n-au ştiut nici bobii, nici cărţile şi nici Sachelăroaia ţiganca. Anume: că două zile înainte de concurs, Tache avea să se îmbolnăvească. Şi anume: că la al doilea concurs, Tache n-avea să găsească banii de drum pînă la Iaşi şi de adăpost acolo o săptămînă... I-a trecut, pe urmă, vîrsta. A rămas aici, s-ajungă Tache Fanaragiul. Acestea unii le uită şi alţii nu... Eu cred că le-a uitat şi el de mult. I se pare că aşa a fost întotdeauna: un ticălos

şi-un beţiv. Că nici n-ar fi putut să ajungă altfel, şi altceva, şi altundeva. Iar pe mine mă minunează şi mă mîhneşte gîndul că omul le uită toate acestea.

— Poate-i mai bine, maică! Pentru unul ca dînsul, uitarea-i un mare bine. Îl ajută să nu-şi lege un ştreang de gît şi să nu se spînzure de un stîlp de felinar, după halul în care a ajuns...

Colonelul Ţibică Artino, din Ministerul de Război, se împotrivi cu o blajină mustrare:

— Aşa spui, mamă? Şi eu atunci, am aşadară, oare, dreptul să uit că numai de-un fir de păr a atîrnat înles- nirea ca să mă duc la concurs ori nu?... Ai vîndut caţa-veica de vulpe lui Caragheorghe, telalul. Eu n-am ştiut-o decît mult mai tîrziu. Dar n-am uitat-o. Fiindcă, fără cei treizeci de lei ai lui Caragheorghe, telalul, rămîneam şi eu aici, ca Tache. Rămîneam să-i spun şi eu lui Blîndu — coane Tănase! Şi poate, dacă mama lui Tache avea ea atunci o caţaveică s-o vîndă lui Caragheorghe, telalul, i-aş spune poate eu acuma lui Tache Fanaragiul, coane Tache, şi boier Tăchel, şi domnu' Tăchiţă!...

Bătrîna îşi aşează ghemul de lînă în poale, cu igliţele înfipte. Îşi făcu semnul crucii, răsucindu-se spre icoane:

— Doamne, Ţibică, nici în glumă să nu te mai aud, maică, vorbind aşa! De ce să le mai răsuceşti şi să le mai învîrteşti, cînd adevăru-i limpede ca lumina zilei? Tache e un beţiv şi un ticălos. I-a fost lui dat să ajungă un beţiv şi un ticălos. De aceea a rămas el un fanaragiu, pe care nu se îndură primarul să-l dea afară, de inimă bună, fiindcă au fost colegi de şcoală...

Colonelul Ţibică Artino renunţă să mai zdruncine convingerile neclintite şi simple ale bătrînei. Ştia că nici lui nu-i displace vinul şi

berea. Mai ştia şi că nici domnul primar Atanasie Blîndu nu-l cruţa pe Tache Fanaragiul în memoria camaraderiei din juneţe, ci numai datorită doamnei Clemence Blîndu, cea cu unghiile ascuţite, care atît de artistic tatuează cîteodată obrazul lui Puciu. Dar toate acestea nu puteau decît să tulbure noţiunile bă- trînei despre legile universului şi despre justiţia imanentă. Universul ei era mai simplu; justiţia ei mai logică şi mai consecventă.

De aceea, căzu de acord:

— Poate ai dreptate, mamă. Poate eu greşesc...

Şi rămase cu ochii întredeschişi, cu obrazul de lună plină dogorit de arşiţa jarului din sobă, urmărind, într-o torpoare care amesteca prezentul cu trecutul, drumul copiilor în amurgirea vînătă de-a lungul oraşului, la ferestre unde şi el a urat, în ajun de An nou, pentru alţi oameni ce s-au dus.

Cei cinci omuleţi înaintau, într-adevăr, din străzile mărginaşe spre luminile centrului.

Au trecut mai întîi la casa unde i-a întîmpinat la poartă Dulamă, dulăul de stînă. Perdeaua era ridicată. Domnişoara Isabela a ascultat urătura cu obrajii în palme, dar copiii s-au înghesuit la fereastră şi cu neastîmpăr s-au bucurat. Pe urmă, Mihăiţă, cu straie noi, pieptănat cu breton şi escortat de Amelica şi de Fabian, a predat cu mare ceremonial cinci covrigi uscaţi, mizeri şi incomestibili.

Scîrbit, bădia i-a lepădat în poartă lui Dulamă şi a interpretat situaţia în felul său:

— Asta-i o calică, măi! Şi-o fudulă. N-aţi văzut-o, măi, că nici n-a vrut să se mişte de pe scaun şi să asculte, măi? Apoi uneia ca asta ştiu eu ce i-aş spune, măi, să nu fie în sară de ajun!

S-au abătut şi pe la fereastra coanei Laurenţia Ianco- vici, care i-a netezit pe creştet şi i-a îndopat cu daruri în amintirea unui oarecare Ionică. Au lăsat-o singură, în faţa unei fotografii cu geam, cu o îmbrăcăminte de copil pe genunchi.

Au început mai apoi să ure, să pocnească din harapnic şi să bălăngănească din talangă, şi la fereastra unde i-a lătrat ascuţit un căţel cu panglică la gît. Un domn bătrîn, cu pled pe picioare, moţăia în faţa sobei; iar o cucoană spoită amarnic a ieşit să-i alunge cu vorbe de ocară, fiindcă l-au întărîtat pe Bijulică.

Coana vopsită ţipa, Bijulică lătra; numai domnul bătrîn, cu pledul vărgat pe picioare, nu tresări şi nu auzi ce se petrece.

Au rupt-o la fugă. Mezinul s-a poticnit, a căzut, s-a ridicat, s-a împiedicat iarăşi în traistă; a strigat deznădăjduit, după bădia, să nu-l lase zălog. Dar din stradă, bădia s-a întors să zbiere curajos, pentru a salva onoarea retragerii prea precipitată:

— Mînca-i-ar coada lui Bijulică! Friptă să i-o mănînci, cucoană!

După cîţiva paşi, îşi aminti că n-a fost destul de drastic:

— Uneia ca asta nu trebuia să-i spun eu cucoană, măi! Asta-i o madamă, măi! O parşivă de cele care cîntă la panaramă! Am auzit eu, măi, de la tătuca, de-a fost să-i sape grădina anţîrt, măi!... Iară ghiuju' îi bucşît în parale, măi! O cărat aurul cu stamboala de peste nouă mări şi nouă ţări, măi! Aur şi ***chietre*** scumpe, măi, la dînsul ca fasolele la noi! Aista o ucis şi oameni, măi! Un împărat de la Africa o ucis şi i-o belit ***chelea*** pe băţ, măi, şi pe urmă l-o prădat şi i-o lăsat ***copchiii*** să moară de foame, măi! Aista n-are nici o lege şi nici o frică, măi! Aista-i cîne hain, măi!

L-aţi văzut voi cum se preface că gogeşte? Şi numai ce are el o puşcă alături, măi, şi numai ce-o pune el la ochi, şi numai ce trage-un foc, măi, şi numai ce te-o achitat de viaţă, măi!

Mezinul, numai ce trase şi el cu coada ochiului în urmă, măi, şi numai ce se prelinse pe lîngă ziduri, măi, să nu-l ajungă focul de puşcă, măi!

Acum, luminile oraşului se înmulţiseră. Paşii scîrţîiau pe zăpada bătătorită. La locuinţa doamnei Cristina Ma- dolschi, poarta de fier era ferecată cu lanţ; dar înăuntru, toate ferestrele înalte se aflau luminate. Umbra ei singuratică trecea dintr-o încăpere vastă şi rece în alta, se oprea în faţa unui tablou din neamul ei movilesc, poate punea o întrebare, poate aştepta vreun răspuns.

Bădia încercă laţul, înţelese că nu-i chip de intrat şi-şi consolă tovarăşii:

— Lasă că-i mai bine, măi! Asta-i o zgîrcită şi-o zgrip- ţuroaică, o cunosc eu, măi... Îi putredă de bogată, măi, şi face farmece! Îşi aduce strigoi în casă, măi, călare pe mătură-i aduce, măi...

Mezinul o luă prudent pe lîngă grilaj, trecînd de zona pe care o credea el primejdioasă.

— Aicea stă domnu’ prefect, măi! La el e rost, măi...

Au intrat şi, spre marea lor mirare, sergentul de la poartă nu i-a alungat.

Dimpotrivă, le-a arătat la care fereastră să pocnească din harapnic şi să hăulească, unde domnul prefect şi cu familia se află adunaţi la pomul de Anul nou.

Căci domnul prefect Emil Sava cunoaşte că fiecare urător e o odraslă de alegător şi el însuşi un alegător în devenire. Deci le cultivă simpatia şi capacitatea de propagandă,

împărţindu-le cu mînă proprie colacii comandaţi la „Klein S-sor, brutăria naţională”, în contul cheltuielilor de reprezentare, din bugetul prefecturii, capitolul respectiv.

În salonul domnului prefect Emil Sava, cei cinci ură-tori au văzut pe fereastră, cu încremenire, un mare şi arătos pom de Anul nou, cu nuci poleite, lumînărele, becuri, jucării şi beteală de argint. Odoarele mai mărunte ale domnului prefect şi ale invitaţilor ţineau în braţe maimuţoi şi urşi de pîslă, păpuşi şi carabine de tras la ţintă, cărţi cu poze şi mingi cît bostanul. Huzur şi minunăţii, care-l lăsară şi pe bădia cu gura căscată.

— Aista-i om, măi! Mai zic şi eu, măi!

Mezinul se zgrepţăna şi n-ajungea şi el la geam.

Scînci:

— Ţine-mă şi pe mine numai oleacă, bădie, că văd numai capetele.

Bădia, într-un acces de inexplicabil altruism, îşi ajută fratele să se agaţe de fereastră, îl lăsă să privească şi începură să dea drumul la glas, la buhai, la talangă şi la pocniturile din harapnic doar cînd i-a luat sergentul la rost. Domnul prefect Emil Sava în persoană i-a chemat în antreu, s-a interesat cum îi cheamă şi ai cui sînt, le-a trecut pe mînă cîte-un colac, în palmă cîte-un cinci lei şi i-a trimis la plimbare.

— V-am spus eu, măi, aşa dom’ prefect, halal de el, măi! ***Ghine*** face tătuca că-l votează pe dînsu’, măi!

Entuziasmat de acest succes, bădia îşi dădu cu ideea să încerce fără întîrziere şi la domnul primar Atanasie Blîndu.

Dar la domnul primar cînta coana Clemence în casă şi Ans nu putea suferi asemenea mîrîituri de căţei lepădaţi pe la geamuri.

Se aflau şi acolo luminile aprinse, masă întinsă, invitaţi becheri; Picu Hartular şi diferiţi ofiţeri din garnizoană; se afla chiar orchestra militară, fiindcă la domnul primar orice masă mai îndelungă sfîrşea cu dans; însă toate acestea nu erau pentru cei cinci urători, care-au fost alungaţi de sergent.

Bădia luă conducerea spre altă direcţie, fără să se arate prea neconsolat de acest eşec:

— Dă-l dracului, măi, că aista-i un ciufut! Nu spunea moşu' Tache, măi, că-l bate şi-l zgîrie şi-l ***stuche*** nevasta, măi?... Apoi numai să fi putut ajunge noi la cucoana lui, măi, şi numai să-i fi spus noi că sîntem nepoţii lui moşu' Tache Fanaragiul, măi! Ce ne mai chema înăuntru şi ne mai poftea la masă, măi! Dă-i dracului, şi pe dînsa şi pe dînsu', măi. Tusea şi cu junghiul, cum spune mămuca, măi!

În cale le stătu casa lui Pantelimon Tacu, întunecată în împrejmuirea înaltă de zid.

Aprigii dulăi de pază s-au repezit izbindu-se-n poartă, lătrînd şi zbătîndu-se cu boturile printre gratii. Dar nici o lumină nu s-a arătat. În camera lui dosnică, în patul de cazarmă cu pătură aspră, Pantelimon Tacu, neinvitat la ospeţe de nimeni, singur şi cu spaima morţii în oase, privea cu ochii deschişi în tavan, aşteptînd să-i închidă şi să-i apară prin somn scheletul alb, rezemat în coasă, plecîn- du-se deasupra şi rînjind.

— Ştiţi voi cine stă aicea, măi? întrebă atotştiutorul bădia.

Iar fiindcă sigur era că nu are să răspundă nimeni, se grăbi s-o spună tot el:

— Aicea stă Tacu, măi! Aista-i ca Lazăr cel înviat din morţi, măi, care-o fost îngropat şi s-o ridicat din mormînt! Asta o ştiu eu tot de la moşu' Tache, măi. O fost el îngropat

ca toţi morţii, şi-o stat trei zile în ***cavăul*** lui de la cimitir, măi, şi pe urmă a treia zi, o înviat şi-o sunat, c-avea sonerie, măi!... Iară moartea i-o dat o putere şi o slujbă, măi! I-o spus: „Domnule Tacu, măi, iaca te iert şi te las să te-ntorci pe pământ, măi...! Dară să-mi cauţi oameni pe alese, că eu n-am vreme să le port socoteala la toţi, măi...” Şi Tacu a primit şi-a venit pe pământ, măi, şi de atuncea caută marfă pentru moarte, măi. Dacă s-o uita o dată mai lung la tine, şi-o spune numai atîta, măi: „Gata, bun!” — apoi să ştii că-i gata cu tine, măi! Asta-nseamnă, măi, că eşti bun de moarte şi moartea ştie de tine, măi!... Dar tu, ce tremuri de-ţi clănţănesc ţie dinţii, măi?

Mezinul clănţănea din dinţi nevoie mare:

— Bădie, m-o apucat frigul!... Zău că nu-mi mai simt ***chicioarele*** în ciubote, bădie!... Să mergem acasă...

— Ba, asta nu, măi! Ai vrut să mergi cu uratul? mergi cu uratul, măi!... N-am plecat la joacă, măi!

Cum erau acum destul de departe de casa lui Panteli- mon Tacu, procuristul morţii pe pămînt, mezinul începu să-şi mai simtă picioarele-n ciubote şi mărturisi cu eroism că e hotărît să ţină la probă, pînă la capăt.

Bădia se opri lîngă un stîlp electric, să facă o sumară situaţie a casei, numărînd capitalul la lumină.

Se arătă satisfăcut de rezultat.

— Aici avem parale, măi! Treizeci de la don' colonel Ţibică, douăzeci de la Iancovicioaia, de sufletul lui Ionică a ei, măi, cincisprezece de la domnu' prefect, măi... Pînă ce nu facem suta cincizeci, măi, nu ne-ntoarcem acasă, măi, chiar de ne-or degera urechile, măi, şi ne-or cădea nasurile, măi!

Au trecut pe la casele diferiţilor Caracudeşti, Caracu- deni, Caracudici şi Caracudopoli de la masa lui ***signor*** Alberto. Şi-au mai apropiat suma; iar bădia, atotştiutor, a mai comunicat tovarăşilor ştiri mai mult sau mai puţin fanteziste despre existenţa fiecăruia, despre apucăturile lor pidosnice şi despre fabuloasa viaţă secretă a unor indivizi care par atît de inofensivi pe stradă, cu galoşii şi umbrelele lor, cu căciulile şi paltoanele lor, cu nevestele şi odraslele lor.

Versiunile din sursa Tache Fanaragiul, remaniate de bădia, au populat tîrgul cu o sumedenie de monştri şi martiri, de zgripţoroaice şi zîne coborîte de-a dreptul din basm.

Mezinul a trecut printr-un necontenit duş scoţian de emoţii; de la cele mai cumplite înfricoşări la cele mai extatice minunări. El nu era călit şi sceptic ca bădia şi nici elev în clasa a doua primară.

Într-o vreme, ridicase ochii spre cerul sticlos, unde tremurau stelele mai mari şi mai vii ca în alte nopţi.

— Ian te uită, bădie! Iac-aceea trebuie să fie steaua cea nouă, de anul cel nou, după cum scapără, care nu se mai află, bădie!

— Taci tu cu steaua, măi, că n-avem noi vreme de stele, acuma! Mai bine să intrăm la conu Săndică Buhuş, măi! Acela-l agiută pe moşu' Tache, măi, de cîte ori are nevoie, măi! Aşa boier mai înţeleg şi eu, măi, măcar că nu-i prefect... Şi are o cucoană, măi!... O cucoană venită din alte ţări!... Şi-o adus cucoana asta, măi, din ţările ei, nişte animale grozăvite, măi, şi le ţine într-o cuşcă de sticlă... Cică are un fel de tigru negru cumu-i cărbunele, măi, şi-l ţine-n cuşcă, şi vorbeşte cu dînsu', măi, despre ţara lor de unde-au venit, măi! Şi mai are altă lighioană, măi, în altă cuşcă de sticlă... O ***ventuză***, măi, cu ochii de te-***nchetreşte***, măi, dacă te uiţi la dînsa, şi cu păr de ***şărchi***, măi, fel de fel de ***şărchi***, măi: vipere şi ***şărchile bou***. Numai spunea moşu' Tache, măi, că un singur fel de ***şărche***-i lipseşte cocoanei de la ventuza ei, măi; cică numai ***şărchile***-casei...

Au intrat deci în curte la Sandu Buhuş şi nu i-a alungat nimeni. Au privit mai întîi pe fereastra sufrageriei, să-şi dea socoteală dacă nu hăulesc degeaba, dar mai ales în nădejdea că vor întrezări poate cuştile cele de sticlă, cu fiarele aduse din ţara cucoanei: pantera neagră devenită tigru şi meduza devenită ***ventuză*** cu părul de ***şărchi***.

— Se vede, bădie? întrebă cu mare nerăbdare, cu emoţie şi teamă, mezinul.

— Tacă-ţi gura, măi, că nu se vede ***ninica!*** Dară cunosc eu acolo la masă, măi tată, măi, pe-un ***pretin*** a lui moş Tache... Iac-aceala din capu mesei, măi, îi conu Grigore Panţîru... El a fost panţîr în tinereţea lui, măi, căpitan şi general de panţîri, măi. Şi-o ucis la lifte păgîne, măi, şi le-o tăiat lor capetele, şi-o făcut zbranca prin ele, măi, de i s-o dus vestea! Iară acuma, măi, dacă o îmbătrînit, stă acolo la masă şi ***bè*** vin şi nici nu-i pasă, măi, că toţi se tem de dînsu', măcar că-i de-o sută de ani, măi!...

Cei din casă întoarseră ochii spre geam, fiindoă auziseră murmur de glasuri.

Aşteptau.

Bădia făcu semn de începere, iar larma piţigăiată se înălţă la cer, însoţită de mugetul buhaiului, de zornăitul

tălăngii şi de pocnetul harapnicului, după lecţia primită de la colonelul Ţibică Artino, din Ministerul de Război:

Aho! Aho! Copii şi fraţi,
Staţi puţin şi nu mînaţi,
Lîngă boi v-alăturaţi,
Şi cuvîntu' mi-ascultaţi:
S-a sculat măi an
Bădica Troian
Şi-a încălecat pe-un cal graur
Cu şaua de aur...

Hăulind, sunînd din clopot, pocnind din harapnic, stupind în palme să sloboadă mai vîrtos mugetele buhaiului, cei cinci urători nu slăbeau din ochi priveliştea din sufragerie, doar-doar de-or zări într-un colţ cuştile de sticlă cu fiare. Nu se vedeau decît stăpînii casei şi cei doi invitaţi: Grigore Panţîru şi Tudor Stoenescu-Stoian.

Pe Grigore Panţîru nu l-ar fi recunoscut nimerii şi mai ales Tache Fanaragiul. Cu barba pieptănată, cu guler curat şi cu cravata înnodată prin minune la locul ei cuvenit, stătea în capul mesei, faţă în faţă cu doamna casei şi nu pîcîia din pipa lui din totdeauna. Fuma o ţigară mai puţin mirositoare şi privea cu ochi ascuţiţi cînd la Adina Buhuş, cînd la Sandu, cînd la Tudor Stoenescu-Stoian.

De altfel, a doua zi, la începutul de An nou, dacă s-ar fi răspîndit zvonul că Grigore Panţîru a primit o invitaţie la masă, că s-a înfăţişat şi că a petrecut cîteva ceasuri într-o casă de om, cu feţe curate de masă, cu tacîmuri de argint şi pahare de cristal, zvonul ar fi fost respins ca ultima şi cea mai absurdă născocire.

În analele tîrgului, de cincizeci de ani, nu se pomenea ca Grigore Panţîru să fi acceptat

vreodată o asemenea invitaţie. Chiar Sandu Buhuş zvîrlise, cu două dimineţi în urmă, o vorbă numai la întîmplare. Îşi făcuse socoteala că în aceste seri de sărbători şi de desfătări familiare, se află cîţiva oameni singuratici ai tîrgului, fără neveste şi fără rubedenii, osîndiţi să-şi petreacă noaptea de Anul nou la ***signor*** Alberto sau la „Santiago”, la „Bercuş”, la „Mielul de aur”. Tudor Stoenescu-Stoian fusese invitat mai dinainte, de Adina. Picu Hartular se interesase ocolit cam cu cine s-ar mai putea întîlni; iar la numele lui Tudor Stoenescu-Stoian, îşi adusese deodată aminte că şi-a dat cu- vîntul doamnei Clemence Blîndu, să nu lipsească de la petrecerea sa cu dans şi şampanie.

Numai tîrziu şi numai într-o doară îi pomenise despre acest gînd şi lui Grigore Panţîru. Şi Grigore Panţîru s-a prezentat, ferchezuit la „Frizeria modernă”, mirosind a apă de lavandă, cu batista curată împăturită la buzunarul pieptului, cu celelalte buzunare deşertate de resturile pachetelor de tutun, capetele de cretă, creioanele şi carnetele lui slinoase.

Acum, în capul mesei, privea peste vaza de flori la Adina Buhuş, iar gîndul său se întorcea stăruitor la cocoaşa lui Picu Hartular. Stăruitor şi mîhnit.

Glasurile de afară se opriseră.

Sandu Buhuş nu trimise servitoarea să împartă nichelul aliniat pe colţul mesei. S-a dus el singur afară şi s-a întors cu cei cinci urători, împingîndu-i de la spate:

— Adino dragă, ştiu că nu-ţi fac plăcere!... Dar copiii aceştia sînt îngheţaţi... Literalmente sloi!...

Adina strînse imperceptibil din umeri. Îi era indiferent dacă au îngheţat ori nu copiii aceştia afară; dacă i-a chemat înăuntru ori nu.

Ea se gîndea la alţi trei copii, dintr-o casă mărginaşă de mahala: Amelica, Fabian şi Mihăiţă. La pumnul acestuia răstit, alungînd-o: „Să fugi, ulîto! Tu, să fugi!...” Biata Cristina, ce-o fi făcînd într-o asemenea noapte? Stau pachetele cu jucării şi cu daruri, strînse gata pe măsuţa de cristal din camera ei, şi nu se încumetă să le trimită. Se teme să nu se pomenească îndărăt cu ele şi cu un cuvînt ireparabil.

Iar de la scrisoarea pornită acum o lună şi mai bine la Teofil Steriu, nici un răspuns, nici cel mai mic semn, măcar un rînd, măcar o vorbă: un ***da*** sau un ***nu***, cum s-ar fi mulţumit ea.

Ochii lui Grigore Panţîru o sfredeleau şi treceau prin pînza de fum a ţigării la Tudor Stoenescu-Stoian, pe urmă la soţul cu mustăţi pleoştite de focă.

Un gînd şăgalnic şi poate crud, şi totuşi, poate, de-o adîncă şi supremă milă, îi aduse un surîs în barba şi în

mustăţile pieptănate, care treptat îşi luau înfăţişarea lor hirsută din totdeauna: „Ce-ar fi?... Ce-ar fi să le spun acestora, pentru o singură dată în viaţă, adevărul de care ei înşişi se tem? De îndată, acest Tudor Stoenescu-Stoian ar trebui atunci să se ridice de pe scaun, să părăsească această casă, poate oraşul acesta şi să nu mai calce pe aici niciodată... Dar pentru un om de ispravă ca Sandu şi pentru o femeie nefericită fără pricină, ca Adina Buhuş, adevărul ar fi poate şi începutul tămăduirii, începutul înţelegerii...” Pe urmă, stăruitoare, apăru iarăşi cocoaşa lui Picu Hartular şi figura lui din ce în ce mai lungită, ochii din ce în ce mai scufundaţi în găvanul orbitelor.

Ridică paharul de cristal şi aspiră mai întîi cu nările de faun aroma cotnarului. Închină pentru doamna casei, iar doamna răspunse cu un zîmbet absent, copleşită de amintiri cu totul îndepărtate şi cu totul străine de ceasul prezent: un suvenir olfactiv — miros de mătase, de lînă, de stofă, de catifea, de olandă apretată; un suvenir auditiv, un glas atît de cunoscut: ***„Je vais vous le faire envelopper immédiatement, madame. Vous l’emportez? C’est plus sûr à cause des fêtes...”***

A rostit oare cuvintele tare, fără să-şi dea seama?

Căci Grigore Panţîru, uitîndu-se la muchia cuţitului galben de desert, neridicind ochii, a confirmat ca pentru sine:

— Într-adevăr, în magazinele Parisului se află o întreagă poezie... Cînd am plecat eu, acum cincizeci de ani şi mai bine, era numai un început... Dar poezia aceasta se presimţea de pe atunci... Fără îndoială, nu e aceea pe care o exprimă grosier Zola în „Au Bonheur des Dames”[18]. Alta, mai nuanţată, mai subtilă,

de origine strict feminină, din punct de vedere feminin... Ce zici, romancierule?

Tudor Stoenescu-Stoian surîse fals.

Acum surîsul lui era din ce în ce mai fals şi se simţea din qe în ce mai stingherit sub o privire pătrunzătoare ca a lui Grigore Panţîru, sub o privire blajină şi încrezătoare ca a lui Sandu Buhuş, sub o privire de reţinut dispreţ ca a Adinei Buhuş. Şi totuşi, nu-şi putea birui irezistibila pornire care îl împingea spre ea, îl aducea mereu aici. Începea să-i urască pe Sandu Buhuş, pe Grigore Panţîru, îi duş-

[18] La fericirea doamnelor (***fr.***).

mănea pe toţi, pe Picu Hartular şi toţi Caracudiştii şi Caracudenii de la masa lui ***signor*** Alberto; o ura poate şi pe Adina, fiindcă şi ura e un alt fel, deznădăjduit, de a iubi.

— Nu ai nici o părere în această chestiune? insistă Grigore Panţîru. Se poate?... N-ai dezbătut niciodată problema aceasta cu prietenii dumitale bucureşteni, Teofil Steriu, Iuraşcu şi Stamatian?...

— Domnul Stoenescu-Stoian, interveni Adina Buhuş, e mai competinte în literatura istorică... Îl aşteptăm să ne dea romanul hatmanului Mitru Căliman... Adică, pentru a fi sinceră, mai nerăbdător decît mine îl aşteaptă Sandi...

— Sandu e întruparea răbdării! trase o concluzie laconică Grigore Panţîru şi, deodată, atunci abia păru că a observat prezenţa copiilor care se dezmorţeau lîngă sobă şi ronţăiau strugurii de Malaga distribuiţi de Sandu Buhuş.

Întrebă, poate numai ca să lase în suspensie cazul Stoenescu-Stoian:

— Tu, piciule, nu eşti cumva cimotie cu Tache Fana- ragiul?

— Păi cum nu! De ce să nu fiu? răspunse, sumeţin- du-se, bădia. Sîntem chiar nepoţi de-ai lui moş Tache... Eu şi cu aista mai ***micşor***, care-i un prăpădit şi-acuma merge întîia oară cu uratul, cu ***Pluguşorul*** cum se mai zice...

Mezinul privea încordat spre o anumită vitrină a sufrageriei cu geamurile de cristal.

Grigore Panţîru îi urmări privirea fixă, se răsuci peste umăr să vadă ce-l poate interesa atît; nu descoperi şi îl cercetă curios:

— Dar tu ce-ai aflat aşa de minunat de nu-ţi mai desprinzi ochii?...

— Că nu-i nimica, rosti decepţionat mezinul. Nu-i ce caut eu...

— Şi ce cauţi tu, anume?

— Cuşca de steclă cu animala ceea neagră a cucoanei şi ***verduza cu şărchi***... Asta caut şi văd că nu-i!...

Adina Buhuş zîmbi cu melancolie, adresîndu-se tuturor:

— Nu puteţi spune că nu sînt populară în oraşul acesta, domnilor!... Cred că aţi înţeles... O cuşcă de sticlă — aceasta e camera mea de care am început să am oroare.

Iar în cuşca aceasta se află închisă o animală neagră — Pantera neagră, cred că aţi înţeles-o şi aceasta — şi o ***verduză cu şărchi*** — sărmană Gorgonă, biată Meduză!... Voi lăsa în urma mea o legendă... Aşa se creează legendele, domnule scriitor!...

Pe urmă, se întoarse spre mezin:

— Şi de unde-ai aflat tu toate acestea, micule?

— De la bădia, de unde să le aflu! Că el toate le ştie...

— Iar bădia, de unde le ştie?

Bădia înaintă el un pas şi luă el cuvîntul.

— Le ştiu de la lume, cucoană. Toată lumea vorbeşte şi ştie...

— Aşa? se miră Adina Buhuş, privind la toţi cu o întrebare de bolnavă satisfacţie în ochi: „Ce vă spuneam eu, domnilor? Toată lumea vorbeşte şi ştie în oraşul acesta!”

Bădia crezu necesar să capete pe loc o confirmare sau o dezminţire a zvonului public:

— Poate vreţi să spuneţi că nu-i aşa? Că nu-i cuşcă şi că nu-s aicea-n casă nişte ***hiare?***

— Nu vreau să spun nimic, micule! Aşa este. Numai că tu n-ai prea înţeles bine... Animala cea neagră se numeşte panteră. Pantera neagră. Şi eu sînt această Panteră

nea- gră! Iar cealaltă, ***verduza cu şărchi***, altfel se cheamă. Meduză... Meduza eu sînt. Tot eu... Priviţi la părul meu... Nu-i făcut din şerpi?... Iar cine se uită în ochii mei împietreşte pe loc, dacă eu vreau să-mpietrească...

Adina izbucni în rîs nervos. În rîs cu lacrimi.

— Adino! Adino! o dojeni Sandu Buhuş. Ce însemnează aceasta, Adina?...

— Nimic, Sandu... Sînt veselă... Nu e o seară cînd trebuie să se înveselească toată lumea?... În sănătatea dumitale, domnule Grigore Panţîru!... Şi în eroismul du- mitale, cu care ai rezistat cincizeci de ani unui asemenea oraş!...

Cei cinci urători ai lui bădica Troian, cu ochii holbaţi la cucoana în rochie neagră şi decoltată, de catifea, cu părul încolăcit de şerpi, nu îndrăzneau să se mişte din loc.

Poate se şi socoteau pe jumătate gata împietriţi.

Adina Buhuş se întrerupse din rîs, depuse paharul golit de cristal şi se ridică de pe scaun. Răsturnă un pumn de nichel şi de bronz în mîinile băieţaşilor.

— Nu vă temeţi... Uitaţi-vă! N-am gheare de panteră neagră... Am numai nişte biete unghii de biată femeie... Şi n-am păr de şerpi... Am numai un păr cu ondulaţii indefrizabile de la natură... Ha-ha!

— Adina, te rog încetează!... se îngrijoră Sandu Buhuş de intonaţia necunoscută din glasul femeii.

— Nu e nimic... Uite, sînt cuminte. Nu mai rîd.

Adina Buhus reveni la scaunul său, cu două boabe de lacrimi atîrnînd în genele lungi.

Grigore Panţîru privea neclintit în muchia cuţitului galben de desert.

Şi încă o dată în seara aceasta, el, care rostea tuturor în faţă tot ce avea de spus, descoperi că sînt adevăruri care nu se pot spune şi nici nu pot fi vreodată înţelese; adevăruri inutile şi fără sorţi de dezlegare, chiar dacă ar fi spuse şi înţelese. Iar fruntea lui socratică, enormă şi învălurată de bulbi, se înclină ca o imagine de pe coperta revistei ***Je sais tout***[19].

Afară, după ce urătorii au ieşit pe poartă şi au făcut o nouă situaţie a casei, bădia îşi împinse căciula pe ceafă şi dădu o explicaţie evenimentelor la care-au asistat, în- tr-un chip cu totul special.

— Aţi văzut, măi? Ce v-am spus eu! Asta-i o ***fimee*** grozavă, măi!... În ţara ei o fost fată de rege, măi, şi-o învăţat vrăjitorii, măi... Se dă o dată peste cap şi se face ***banteră*** neagră, măi! Se mai dă o dată şi se face ***menduză***, măi!... Pe urmă se dă înapoi peste cap, şi iacătă-o că s-a făcut la loc cucoana lui conu Sandu Buhuş, măi!... Şi dacă o apucă dorul de ţara ei, măi, numai ce fierbe ea nişte buruieni într-o ulcică, măi, şi bea ceaiul acela, şi zboară iute ca vîntul şi ca gîndul, măi, în lumea ei... Iară acuma îi venea să plîngă şi să rîdă, de ciudă, măi, că o apucase dorul şi nu se putea duce, fiindcă avea musafiri la masă, măi... Dară ştiu că ne-o umplut de parale, măi!... Se cunoaşte că-i fată de rege... Mă tem eu, c-o furat-o şi-o adus-o lui nepotu-su, ghiuju cel de Buhuş, măi, cel care se pre-

[19] Ştiu tot (***fr.***).

făcea în scaunul lui că nimic nu ştie şi n-a văzut, măi, că nici usturoi nu a mîncat şi nici gura nu-i pute, măi!...

Drumul la întoarcere, în noaptea cu dilatate stele pe cer, a fost pe la casa lui Tudose Trifan.

S-au abătut numai prin această coincidenţă a itinerarului. Bădia îşi făcuse suma. Au hăulit grăbit şi scurt. În cameră, după perdea, o fată tînără i-a ascultat şi s-a arătat bucuroasă, bătînd din plame şi răsucindu-se mereu să vorbească altei fete, care stătea întinsă pe-o canapea şi tuşea. Un domn bătrîn, ori poate numai îmbătrînit, în straie negre, citea într-o carte. Altul, mai tînăr, ţinea mîna fetei culcate şi cu cealaltă mînă o alinta uşor.

— Am să vă spun eu, măi, ce-i şi cu aiştea! Că au şi dînşii povestea lor. L-aţi văzut voi, măi, pe cel de pe scaun? Acela-i Magîlea, măi!... Acela numai cu sînge de fată se hrăneşte, măi!... Acela-i strigoi... O venit el, măi, şi-o găsit în tîrgu' nostru şapte fete. Şapte surori, măi. Care de care mai frumoasă, măi, şi numai ce şi-o pus el ochii pe ele, măi! Şi în fiecare an bea sîngele a cîte una, de-o usucă, măi! Îi taie o vinişoară, pune gura şi suge din sîngele ei, măi, pînă ce-o usucă la inimă, măi... N-aţi văzut voi, cum o căuta la mînă pe ceea culcată, măi? Apoi, de ce-o căuta, măi? Ca să-i afle şi vinişoara ei!... Iar moşneagul acela e tata fetelor, măi, vai de capul lui!... De asta citea el în carte! Să afle un descîntec pentru strigoi, măi, şi să scape de Magîlea, măi... Altfel, nu se duce el de bunăvoie, măi, strigoiul dracului!...

Mezinul clănţănea iarăşi din dinţi, simţindu-se mic şi pierdut într-un asemenea tîrg, unde se află cîte un strigoi, cîte-un vampir, o panteră neagră, un înviat din morţi,

o vrăjitoare, o fată de rege ori un regicid, în fiecare casă.

— Eu ***chic*** de somn! începu să scîncească. Eu mă aşez jos şi mă culc aicea, bădie...

— Ba n-ai să te culci de loc, măi! hotărî bădia cu autoritate. Mai trecem pe la conu Iordăchel Păun şi am isprăvit... Lui conu Iordăchel îi urăm la anu' şi la mulţi ani pe gratis, măi!... Aista-i altfel de om, măi. Banu' lui e sfînt, măi! Aista-i cel mai bun om din tîrg, măi, şi cel mai cinstit care nu se mai află! De asta toţi boierii, cale de-o sută de poşte-mpregiur, i-au dat lui hîrtiile şi actele, măi,

să le ţină el socotelile şi îndreptările, măi! Şi el numai ce-i cheamă şi le spune, măi: „Asta-i a ta, măi, şi aiasta- laltă-i dreptul lui, măi!” Şi boierii n-au încotro, măi, cît îs ei de boieri! Se supun lui conu Iordăchel fără să vîşcăie, măi, fiindcă ei l-au ales, măi, şi i-o dat statu’ pecete, mai mare să fie el peste toţi judecătorii din ţară, măi...

Iordăchel Păun, mai marele judecător peste judecătorii ţării, în căsuţa lui modestă cu stîlpi văruiţi la cerdac, nu mai aştepta urători. Le trecuse ceasul.

Numai unitatea condusă de bădia nu se aciuase să-şi dezmorţească sfîrcul nasurilor şi să-şi inventarieze conţinutul traistelor şi pungii.

Era şi el, în sufrageria luminată, la masa întinsă, faţă în faţă cu cucoana Veturia.

Se mai afla un al treilea tacîm, neatins. Tacîmul Lolei. Toată seara, Lola n-a vrut să iasă din iatacul ei şi să guste din bucatele şi torturile cu atîta grijă pregătite dinadins de cucoana Veturia. A spus c-o doare capul, s-a închis cu cheia şi a cerut să n-o deranjeze nimeni.

De aceea, bătrînii au rămas toată seara mihniţi, cu tacîmul gol între dînşii, ca locul unui copil mort.

— Poate nu-i place la noi... mata ce zici? întrebase de cîteva ori Iordăchel Păun. S-a învăţat cu Bucureştii, cu teatrele şi cinematografele de acolo... Noi sîntem nişte bătrîni prea tăcuţi şi învechiţi...

— Am întrebat-o... M-am gîndit şi eu la asta. Şi mi-a răspuns că dacă nu i-ar fi plăcut, n-ar fi venit... N-o obliga nimeni...

— Într-adevăr! oftă Iordăchel Păun. N-o obliga ni-meni. Lola s-a depărtat de noi... S-a înstrăinat.

Amîndoi au tăcut o bucată de vreme. Şi-au ocolit privirile. Dar ştiau că li se întîlnesc gîndurile.

Cucoana Veturia, cu părul tot aşa de alb ca al lui Iordăchel Păun, cu rochia tot aşa de neagră şi de scuturată pînă la ultimul fir de praf, cum sînt straiele lui, îi semăna acum şi la chip, la privire, la zîmbetul bun şi trist, îi semăna şi la gîndurile şi judecăţile despre lume.

Au avut amîndoi o durere. Cînd li s-a pierdut feciorul în război, tînărul profesor de istorie şi sublocotenent de rezervă, lăsînd o nevastă tînără şi o fetiţă de cîţiva ani.

Pe urmă, durerea aceasta s-a alinat. S-a topit în durerea cea mare a tuturor şi în alinarea tuturor care au pierdut un copil, un frate, un părinte ori un soţ, pe lista nesfîrşită a morţilor de război. Au venit altele mai mărunte. Văduva feciorului s-a simţit chemată spre Bucureşti, s-a strămutat acolo, şi-a întocmit altă gospodărie, a aflat alt bărbat, să ţină loc de tată Lolei. S-au împăcat amîndoi şi cu aceşti ghimpi ascuţiţi şi mărunţi ai vieţii. Dar acum îi încerca a doua durere mare. Bătrînul nădăjduise că nepoata va lega firul rupt. Va prelua, la facultate, studentă, patima lui pentru istorie, documente, zapise şi urice, s-o ducă mai departe, să ajungă şi ea profesoară, poate să desăvîrşească tot ce n-a îndeplinit el, tipărind studii şi cărţi, cum s-au ivit îndestule cercetătoare şi de partea femeiască a cărtu- rărimii. Nimic, din toate! O simţeau înstrăinată... În ultimele vacanţe, Lola nici nu mai venise să-şi vadă bunicii. O dată examene, altă dată bătăi, a treia oară o răceală, a patra oară nici o explicaţie... S-au bucurat cînd au primit veste că s-a hotărît, în sfîrşit, să vină; că şi-a amintit, în sfîrşit, de dînşii. Iar în gară, le-a sărit de pe treptele vagonului o necunoscută, o făptură care i-a uluit din prima clipită şi pe care, de atuncea, zadarnic se trudesc s-o înţeleagă. Vine, pleacă, se-ntoarce, rîde, tace, nu răspunde la întrebări, pare dusă pe gînduri şi începe să cînte la pian; toate într-un vălmăşag capricios, care le scapă.

Acum s-a închis în camera ei şi tace. Mîncările pregătite de cucoana Veturia, după gustul copilei din celelalte vacanţe, s-au ars, s-au afumat, s-au răcit.

Bătrînii se simt parcă mai singuri.

Conu Iordăchel ar trece în biblioteca lui, unde e cald, o lumină plăcută şi moale,

lumina lămpii vechi cu globul translucid şi bec electric, în rafturi cărţi cu legături vechi, pergamente şi suluri de tinichea cu acte răzăşeşti. Ar fugi îndată de prezentul ingrat şi încîlcit, crud, chinuitor, scufundîndu-se în lectura unei hronici, unde toate, cel puţin, se desfăşoară clar, cu un fir logic. Dar nu sendură s-o lase pe cucoana Veturia singură, în sufrageria pustie.

Coana Veturia ar trece în iatacul ei, să citească un roman de Lamartine ori să-şi găsească de lucru, scotînd din nou albumul cu fotografiile feciorului mort în război,

unde viaţa lui stă scrisă filă cu filă, de la copilul culcat în pielea goală pe perne pînă la sublocotenentul rezervist, în uniforma nouă, cu care a plecat să nu se mai întoarcă. Dar nu se-ndură să-l lase pe conu Iordăchel singur, în sufrageria pustie.

Îşi spun şi acum „mata”. N-au ridicat niciodată glasul, chiar de cînd conu Iordăchel a început să nu mai audă decît anevoie (sînt aproape douăzeci de ani de atunci); se înţeleg din vorbe mai mult şoptite decît spuse cu glas tare.

Stau singuri, ştiu ce gîndesc, îşi ocolesc ochii de frică să nu aibă a-şi spune gîndul acela. Iar între dînşii e un tacîm neatins.

În această tăcere, a izbucnit la fereastră glasul şi gălăgia celor cinci urători.

— Copiii aceştia şi-au pierdut minţile!... se alarmă coana Veturia. Nu mai au casă? Nu mai au oare pe nimeni să îngrijească de dînşii?... Pot să răcească... Poate să li se întîmple ceva... Du-te mata şi le dă... Spune-le să se liniştească pe la casele lor.

Coana Veturia, tăcută din fire, vorbise mai mult şi mai repede decît îi era obiceiul, cu un fel de uşurare.

Aşa risipea gîndul dintre ei.

— Dă-mi mata bani, eu nu mai am... mărturisi Iordăchel Păun, scuturîndu-şi punga, din care se rostogoliră pe faţa de masă cîteva monede vechi de pe vremea împăratului Vespasian şi a lui Carol Quintul, a lui Despot-vodă.

Au împlinit suma. Au dat-o urătorilor. Urătorii au primit-o, cu toată hotărîrea spontană şi generoasă a bădiei de a vesti, dezinteresat, celui mai de ispravă om din tîrg, începutul de an nou, cu alte nădejdi şi bucurii.

— Nu puteam să nu primesc, măi, că pe urmă se supăra, şi pe conu Iordăchel i-un

păcat să-l superi, măi! De-acuma hai pe la bordeiele noastre, măi, c-am adunat peste două sute de lei, să trăiască don' colonel Ţibică, măi, că el a avut mînă bună, măi!

În noaptea albastră şi înaltă, paşii celor cinci omuleţi au scîrţîit pe zăpada încremenită de ger, din ce în ce mai slab, depărtîndu-se spre sălaşurile scunde şi întunecoase de mahala.

Bătrînii s-au aflat din nou faţă-n faţă, cu tacîmurile nepoatei înstrăinate între dînşii, aşteptînd fiecare să se ridice întîi celălalt.

Pendulul bătu ceasul unu după miezul nopţii.

Au înălţat amîndoi ochii. Şi amîndoi şi-au ştiut gîndul, amintirea, durerea deşteptată.

Exista acolo o crăpătură în cristalul pendulului, rămasă aşa de treizeci de ani. O ispravă, una din rarele isprăvi ale copilului care-a fost întotdeauna ascultător şi blînd, cu toată ascultarea şi blîndeţea lor, a amîndurora, adunată în el. Era tot într-o seară de An nou. Venise în vacanţă. Aveau musafiri la masă. El s-a urcat să potrivească pen- dulul după cronometrul lui, proaspăt cumpărat din Bucureşti. A lunecat. A lovit cu cheia în cristal. Şi s-a ales cu o spaimă şi cu o zgîrietură. De treizeci de ani, pendulul bate fără greş, fără grabă şi fără întîrziere, aceleaşi ceasuri şi ceasuri. Iar o inimă omenească nu mai bate şi nu mai este. Şi altă inimă, care ar fi putut să ţină locul aceleia, e din ce în ce mai străină şi mai neînţeleasă.

Ochii lor păreau că privesc înaintarea rotundă a minutarului, poate cristalul plesnit. Priveau însă mai departe, într-un nevăzut, care nu are nici început, nici sfîrşit, nici o măsurătoare. Într-un gol unde se simţeau

singuri, care îi împresura şi-i îndemna să-şi strîngă unul în altul oasele lor bătrîne.

Cucoana Veturia s-a ridicat cea dintîi. Dar s-a oprit în picioare, cu mîna rezemată de spătarul scaunului, în- dreptînd urechea.

La poartă claxonă un automobil. Se auzi portiera trîntită, pe urmă portiţa scîrţîind, pe urmă paşi pe zăpadă, pe urmă soneria de la uşă.

— Aceasta ce poate să mai fie? se minună Iordăchel Păun. Să ştii mata că s-a întîmplat ceva.

Era deprins să fie chemat numai la întîmplările altora.

De astă dată, nu se întîmplase nimănui nimic.

În uşa deschisă, apăru surîzător Anibal Sava, feciorul domnului prefect Emil Sava, student bucureştean, şi foarte precoce charlestonist. Căută mai întîi peste umărul lor. Rosti contrariat:

— Cum? Singuri?

Apoi îşi dădu socoteală că n-a respectat tot ritualul civilizat. Izbucni în rîs:

— Mă iertaţi. Sărut mîna, cucoană Veturia! La mulţi ani şi Anul nou cu bine, coane Iordăchel! Vă miraţi ce caut la ceasul acesta?... Pot să vă răspund imediat. Chiar de asta am venit, să vă spun imediat... Am venit s-o iau pe Lola... Pe domnişoara Lola... Am scrisoare de la ***maman***. Am scrisoare de la ***papa***. Autorizaţia părinţilor, măcar că nu mai sînt minor!

Anibal Sava scoase scrisoarea doamnei şi domnului Emil Sava, căută cu ochii un scaun, nu aşteptă invitaţie şi se instală aprinzînd o ţigară şi zvîrlind fumul în nasul bătrînilor.

Întrebă, rîzînd:

— E în regulă? Semnături autografe... Dumneata te pricepi în materie, cucoane Iordăchel!

Bătrînii se priviră, cercetîndu-şi părerea din ochi.

Doamna şi domnul prefect Emil Sava rugau în scrisoarea lor pe doamna şi domnul Iordăchel Păun, să permită domnişoarei Lola Păun, chiar la această oră tîrzie de noapte, participarea la petrecerea familiară şi dansantă de la doamna şi domnul prefect Emil Sava. Doamna şi domnul Emil Sava puneau domnişoarei Lola Păun automobilul la dispoziţie, iar pe doamna şi domnul Iordăchel Păun îi asigurau că nepoata domniilor-lor se va amuza ca în casa unor onorabili părinţi de familie.

— Sînt în regulă? continuă să rîdă Anibal Sava, admi- rîndu-şi lacul intact al pantofilor, pentru care lucru îşi răscrăcărase picioarele pînă în mijlocul sufrageriei. Bineînţeles, n-are peceţi şi sigilii, coane Iordăchel... Dar a trecut vremea peceţilor şi sigiliilor...

— Mă tem că e bolnavă... indispusă... Nici n-a vrut să iasă în astă-seară din camera ei... De altfel, cred că doarme.

Cucoana Veturia epuizase argumentele. Cuconu' Iordăchel mai învocă unul; cel mai decisiv:

— Şi nici nu e o oră cînd o fată poate pleca singură de-acasă.

Tînărul ascultă aceste argumente cu impasibilă siguranţă:

— Acestea toate nu înseamnă nimic... Încercaţi numai să-i spuneţi că am sosit cu o invitaţie de la ***maman*** şi de la ***papa***. Vă asigur eu că nu are să mai fie indispusă... Cît despre oră? Înadins ***papa*** şi ***maman*** n-au voit să v-o ia mai devreme, ca să petreacă şi în familie...

— Să încercăm... cedă în silă coana Veturia, agăţîn- du-se de speranţa că Lola are să se mai simtă încă tot atît de indispusă că acum trei ceasuri, că poate doarme, că poate are să refuze.

— Încercaţi! rosti Anibal Sava, ridicîndu-se de pe scaun.

Scoase tabachera plată de argint şi o oferi deschisă lui conu Iordăchel.

— Mulţumesc, tinere! Nu fumez! refuză sec Iordăchel Păun.

Abia sfîrşi de spus şi deschise cutia lui veche, răsu- cind o ţigară cu degetele care-şi pierduseră calmul tac-ticos din totdeauna. Anibal luă notă şi constată cu un surîs zeflemist:

— Adică fumaţi!... Dar nu fumaţi din ţigările tinerilor, coane Iordăchel... Aceasta aţi vrut să spuneţi?... Văd că v-am supărat şi nu ştiu de ce. Hai să ne împăcăm!

Tînărul întinsese voios mîna. Conu Iordăchel Păun nu-şi găsea în buzunări chibriturile şi deci nu putea întinde nici una din mîinile ocupate.

Anibal Sava oferi bricheta. Luă loc iarăşi pe scaun, răşchiră picioarele şi urmări cu privirea colacii de fum în tavan.

— Dacă nu mi-o daţi, stau aici pînă mîine. Uite, nu mă mişc de pe scaunul acesta...

Conu Iordăchel Păun îşi aminti că n-a citit gazeta, deşi el n-o citea niciodată şi o aducea acasă numai pentru coana Veturia.

Pendulul măsură minutele cu tictacul lui indiferent.

Apoi se auzi o uşă trîntită şi încă una. Năvăli Lola, gata îmbrăcată, cu pălăria pe cap şi cu şoşonii în picioare.

— Ce surpriză! bătu din palme. Am fost gata destul de repede? Zece minute pe ceasornic!... Pa şi pa!

Sărută din fugă obrajii bătrînilor, nu dădu nici o explicaţie, nu-şi pierdu timpul preţios cu nici o mulţu-mită. Tropăi pe scări, flutură cu mîna un grăbit „noapte bună”; pe urmă, fiindcă afară era lunecuş, apucă strîns braţul lui Anibal Sava.

— Au rămas paf moşulicii! începu să rîdă, după ce s-a urcat în automobil... Închipuieşte-ţi!... Cînd am văzut că nu vii şi nu vii, am crezut c-ai uitat şi m-au apucat dracii...

— Dar nu se putea, Lola! Nici pentru ai mei nu se putea, nici pentru ai tăi... Ţi-am lăsat timp să stai şi cu dînşii...

— Chiar c-am şi stat! Ca să înceapă iar cu poveştile lor de pe vremea lui Pazvante. M-am închis în odaie, am fumat şi am citit scrisori...

— Scrisorile lui Bob? întrebă cu gelozie Anibal.

— Bob! încetează o dată cu Bob. Ţi-am spus că s-a isprăvit cu el. ***Finis!***[20] Scrisorile lui le-am rupt, le-am ars... Ah! Ai răbdare... Miroşi a vin... Stinge mai întîi plafoniera... Vezi? Nici n-am dat cu roşu pe buze... Dar înainte de a ajunge, să aprinzi tu becul, ca să-mi refac mutra...

Mîna apăsă butonul. Plafoniera se stinse. Automobilul străbătu, în noaptea deşartă, oraşul patriarhal, pe o stradă şi pe alta, pe drumul cel mai lung, cum primise din vreme ordin şoferul domnului prefect.

— Ah! Parcă eşti Bob! exclamă tîrziu glasul Lolei. Cînd ai să te laşi o dată de obiceiul acesta

[20] Sfîrşitul (***fr.***).

CARTEA A PATRA

„Cu anevoie m-am tîrît pînă la Luvru şi
m-am prăbuşit aproape de intrare, în mă-
reaţa sală unde se află, pe soclul ei, prea-
slăvita zeiţă a frumuseţii, iubita noastră
doamnă din Millo. Am zăcut îndelung
timp aşa la picioarele ei şi am plîns atît de
amar, încît şi o piatră s-ar fi înduioşat. Ea
privea în jos, spre mine, cu milă, dar tot-
odată cu atîta disperare, de parcă voia să
spună: «Nu vezi că n-am braţe şi că nu-ţi
pot ajuta?»“

HEINRICH HEINE

Capitolul I

IDELE LUI MART

Un vînt fluid şi sonor a topit într-o singură noapte nămeţii.

Iar a doua zi, oraşul s-a deşteptat cu ferestrele învăpăiate de un soare primăvăratic, aprins pe vîrful Căli- manului ca un lampion, şi cu uliţele prefăcute în canaluri şi canalete veneţiene.

Căci toate se petrec în univers după o anume lege.

Această lege a şi explicat-o îndată Grigore Panţîru la masa cafenelei „Rinalti", în auzul şi spre consolarea caracudelor.

Intrase şi ieşea foarte aferat domnul primar Atanasie Blîndu. Purta pe obraz un proaspăt tatuaj de şef indian şi ascundea în buzunarul jiletcii lista de cumpărături, unde Ans îi amintea lui Puciu să comande tortul, pateurile şi saleurile pentru invitaţii de la dejun şi-l avertiza că s-a epuizat provizia de H_20 minerală, menţiona o provizie respectabilă de icre moi şi tescuite, de somon afumat şi lichior. Se mai aflau acolo nelipsitele reflecţii şi ameninţări foarte ireverenţioase la adresa unui respectabil părinte de comună, care l-au grăbit pe Puciu să caute alt loc de lectură, mai ferit de nişte ochi atît de iscoditori ca ai lui Grigore Panţîru şi Picu Hartular.

Dar conu Grigore i-a tăiat calea cu pipa.

Semnul fusese scurt, discret, însă, cu o putere oare- care magică. Grigore Panţîru

ridicase coada lulelei abia de-un lat de palmă deasupra mesei din ungherul ferestrei. Şi traiectoria prelungită în invizibil ca o barieră materială a retezat retragerea domnului primar.

Puciu s-a poticnit, a suspinat şi a făcut faţă inami- cului — o faţă brăzdată de preafrumoase zgîrieturi ovale şi descrescende.

— Ce-a dat strechea-n tine, Tănăsică, de-ai prins a zburda dis-de-dimineaţă? a mormăit Grigore Panţîru în barba flocoasă.

Domnul Atanasie Blîndu îşi justifică precipitarea în formule eliptice:

— Streche-a dat în primăvara asta de-afară! În soare şi-n vînt! Nu vedeţi ce scandal? Ce, nu mai avea timp hel-bet înainte? Nu putea s-o ia mai pe-ndelete? Pe uliţe, gîrle! În piaţă, iaz! Toate-n douăsprezece ore... Pe urmă, opoziţia strigă: „Circul sub apă! Circulaţia imposibilă!” Poftească dumnealor s-o rezolve, să-i văd!... Şi tocmai azi, Ans: invitaţi, masă, musafiri Bucureşti, tîr- guieli, comenzi... E ceva teribil! Vă spun că e ceva teribil!

Grigore Panţîru înălţă coada pipei în gest de paci-ficare:

— Domol! Fii calm, Tănăsică! Nu te potrivi!...

— Cum să nu mă potrivesc? Vine domnu’ Picu şi-mi face opoziţie în consiliu: circulaţie imposibilă, scandal!

Domnul Picu îşi admira degetele albe şi lungi, inelul cu piatra de culoarea ochilor de iepure de mosc.

— Pentru circulaţie am eu de făcut o propunere în şedinţa consiliului, coane Tănăstică... Te rog chiar să ne con- voci în şedinţă extraordinară.

— S-auzim! Cu plăcere... căzu cu inocenţă în cursă domnul primar, bucuros că i se oferă prilej să încheie armistiţiu cu adversarul cel mai acerb din consiliu, cu toate că se aflau în vizită şi cu toate că Picu era în graţiile doamnei Clemence.

— Scriem la Hamburg.

— Cum asta? Ce fel de Hamburg? se minună domnul Atanasie Blîndu. Ce-avem noi de-a face cu Hamburgul? Unde sîntem noi şi unde-i Hamburgul?

— Hamburg, situat pe Elba! Unul din cele patru oraşe hanseatice. Port cu un milion două sute mii de locuitori...

— Ei, şi?

— Sediul companiei ***Hamburg-America-Line***.

— Ei, şi?

— Ei, şi — ei, şi? Scriem la compania de navigaţie şi concesionăm transportul de călători şi de mărfuri. Luăm comision şi împărţim!

— Îl vezi? se văicări domnul primar. L-ai văzut? L-aţi auzit? Dumnealui face haz, mă ia la sigur şi îşi bate joc. Pe urmă-n consiliu, mie-mi cere soluţii... Soluţii? De unde soluţii?

Domnul Atanasie Blîndu se uită împrejur, la mese, sub mese; la scaune, sub scaune; la cele patru tablouri din pereţi, reprezentînd patimile gelosului Othello; la oglinda impîclită, reflectîndu-i chipul fantomatic al lui Montezuma, regele Mexicului, cu tatuajul de război înainte de a porni să-l înfrunte pe Fernand Cortez. Se uită la galan-tarul lui ***signor*** Alberto şi la părul creţ de astrahan al lui ***signor*** Alberto.

Nicăieri nu se afla nici o soluţie.

Prăjituri, tablouri de pe vremea lui Giuseppe Rinalti I, scrumiere, linguriţe, pahare, amfora cu dragele decolorate, cutii cartonate de bomboane, afişul turneului Tănase — orice se afla unde îndrepta ochii, în afară de soluţii.

— Fii pe pace, Tănăsică! îl linişti Grigore Panţîru. Nu-ţi uza tu meninginea pentru soluţii. Tot n-ai să le afli tu... Iar cetăţenii n-au a se plînge. Aşa a fost lumea şi tîrgul de cînd dealul Călimanului şi de cînd jos, în mahalaua Trascău şi în calicime, în fiecare toamnă şi primă-vară se abat inundaţiile, de nu mai pot ieşi oamenii din gloduri şi din apăraie. Aşa au apucat — şi aşa vor pătimi pînă la moarte! Ce eşti tu, sfîntu’ Sisoie, să săvîrşeşti minuni şi să schimbi o rînduială care durează de pe vremea lui Mitru Căliman?

— Asta le-o spun şi eu! Dar m-ascultă? M-ascultă?

— Mai spune-le şi au să te-asculte... Ce-ar fi, adică? Cu asemenea lumină şi cu asemenea cer, cu gălăgia vrăbiilor în crengi şi cu ghiocei la butonieră, toţi ar privi numai în sus. Şi ar începe să zburde cum te-am văzut pe tine zburdînd şi cum zburda mai adineaori, cu nările-n vînt, chiar gloaba de la birja lui Avram Barbarossa. Aşa,

bălţile tale şi noroaiele îi întorc cu ochii pe pământ. Îi readuc la realitate. Trebuie să bage de seamă unde calcă... Îşi aduc aminte că viaţa nu le-a fost lăsată de Dumnezeu ca s-o zburde. Nu-i aşa, caracudelor?

Caracudele recunoscură cu mîhnire că, într-adevăr, viaţa şi nici primăvara nu le-au fost lăsate de Dumnezeu ca să zburde. Copiii cer ghete, nevasta pălărie de pai; pardesiul se cere întors a doua oară pe faţa care devenise dos şi iarăşi va să fie acum faţă.

— Aceasta se numeşte legea compensaţiunii! declară conu Grigore. Nu eşti tu de vină. Nu stă scrisă în programul de gospodărie al guvernului. Cînd sînt prea urîte bălţile tale de jos, după ce-ai înotat prin hîrtoape ridici ochii în sus şi te consolează curăţenia cerului. Cînd prea al-bastra şi splendida frumuseţe a cerului te împinge la zburdat, te uiţi unde pui piciorul şi te-ai liniştit. Ţi-a trecut pofta! Poţi s-o invoci aceasta în consiliu, Tănăsică!

— Vă arde să rîdeţi şi să glumiţi! reveni la vechea sa jelanie domnul Atanasie Blîndu. Alţii zburdă şi eu...

— Lasă că şi dumneata ai zburdat, zburzi şi ai să mai zburzi, acasă. Noi zburdăm aici. Tot legea compensaţiei şi a lui conu Grigore... rosti cavernos Picu Hartular, despă- turindu-şi şi împăturindu-şi batista parfumată, să-i po-trivească monograma.

Domnul Atanasie Blîndu dădu să plece, pipăindu-şi şi el, printr-o îndepărtată asociaţie de idei, lista împăturită din buzunarul vestei.

Grigore Panţîru îl fixă însă pe loc, cu coada imperativă a pipei:

— Deocamdată să priponiţi dealul Călimanului, dumneata, Tănăsică, şi cu Emil Sava al dumitale! Să-l priponiţi, că toată

lutăria are să înceapă a veni la vale cu puhoaiele.

— Ce pot eu? Ce putem să facem? ridică domnul primar mîinile către cerul de dincolo de tavanul cofetăriei „Rinalti”.

Aşa, auditoriul avu prilej să constate că domnul pri- mar era asortat în tatuaj. Motivele arabescurilor de pe obraz se repetau pe mîini.

— Nu te mai preface! îl privi apăsat Grigore Panţîru. Cu asta, nu mai glumesc. Ştii foarte bine ce vreau să spun!

— Nu ştiu nimic, coane Grigore.

Grigore Panţîru îşi scărmănă barba flocoasă şi îşi schimbă glasul, redevenit deodată al dascălului supărat pe catedră, cînd descoperă germenele unei scîrbe omeneşti la un elev:

— Ascultă, Blîndu Tănase! Mi-ai fost elev. Te ştiam bleg, greu de cap... Dar băiat de ispravă... Bun şi prost. Acum văd că, pe lîngă Emil Sava, ai început să devii şi tu un pezevenghi ca el... E prea tîrziu, eşti prea bătrîn ca să înveţi meseria asta...

— Coane Grigore...

Inconştient, vocea domnului primar luase tonul milog al elevului Blîndu Atanasie, cînd se ruga domnului profesor Grigore Panţîru să-i dea media de trecere la sfîr- şit de an.

— Coane Grigore, uite, zău... E toată lumea asta de faţă...

— Tocmai fiindcă e toată lumea asta de faţă, ţin să ţi-o spun aci, cu toată lumea asta de faţă. Aţi pus la cale o nouă porcărie... Se află din întîmplare, în tîrgul vostru — vezi că spun al vostru, nu al meu — se află doi oameni de ispravă. Ba, încă şi mai din întîmplare, unul e chiar din partidul vostru. Iordăchel Păun şi Sandu Buhuş. Sandu Buhuş, picat din sărmana lui candoare la voi, în hîrdăul cu scîrna din care vă hrăniţi voi. S-au apucat amîndoi de-o treabă de unde nu cîştigă nimic. Aşa, pentru plăcerea lor şi pentru folosul tîrgului. Au făcut pregătiri să împădurească dealul Călimanului. Au adunat ceva bani. Au ridicat planuri de amenajare... Cunoşti aceasta?

— Cum să nu cunosc? Fac parte doar şi eu din comitet. Fac parte de drept...

— Tocmai! Şi fiindcă aşa de bine cunoşti, te-ai grăbit, cu Emil Sava al tău, să puneţi altceva la cale.

— Nu ştiu nimic! se apără domnul primar. Pe onoarea mea că nu ştiu nimic.

— Lasă-ti onoarea să ţi-o păzească blînda ta. Onoarea ta n-are ce căuta aici. Dacă nu ţi-ai mîncat-o încă singur, are să ţi-o mănînce Sava... Sau blînda ta... Se găseşte cine. Du-te şi te uită-n oglindă... Ai un cap făcut ca să-ţi mănînce alţii onoarea. Tu cu ponoasele şi alţii cu foloasele. Acum mergi şi-i spune lui Sava; raportează-i exact. Spune-i că dealul de colo, îl vezi?

Inocent, domnul primar privi pe fereastră la dealul Călimanului lutos şi ud, ca şi cum de data aceasta îl vedea înlîia oară.

— L-ai văzut?... Spune-i că se poate întîmpla, matahala asta, să-i mănînce lui capul.

Grigore Panţîru eliberă fostul elev cu un semn al pipei, reeditînd gestul roman pentru slobozirea sclavilor. Domnul Atanasie Blîndu se zvîrli în maşină, navigînd pe uliţele fluviale ale oraşului după treburile şi datoriile sale, muncindu-şi gîndul să afle despre ce porcărie e vorba şi pipăindu-şi din cînd în cînd, în buzunarul jiletcii, lista împăturită a lui Ans. Era, într-adevăr, un om prea împovărat cu prea diverse îndatoriri şi cu mintea prea neajutorată pentru atît de complicate răspunderi.

În urma sa, caracudele de la masă abia acum aflară, din continuarea dezbaterilor dintre conu Grigore şi Picu Hartular, că, în mare taină, prefectul şi asociaţii lui de la Piscul Voievodesei au făcut demersurile cuvenite pentru a cumpăra dealul Călimanului pe socoteala societăţii, în vederea unor îndepărtate sondaje petrolifere.

— Atunci are s-aducă belşug aici, coane Grigore! îndrăzni să-şi exprime himerica speranţă un Caracudesc oarecare.

Grigore Panţîru îl privi cu scîrbă, atît de stăruitor, încît Caracudescu îşi pipăi cravata şi îşi verifică nasturii de la pantaloni.

— Şi tu ai să te procopseşti din belşugul acela, hai? Chiar ai şi mutra!... Nici tu, nici comuna. Nici măcar dobitocul de Tănase, care el mai cheltuieşte încă din moştenirea părinţilor cu politica. Poveste veche, de alţii ştiută

şi pricepută încă de astă-toamnă!... Belşugul acela are să treacă de-a dreptul în buzunarul tîlharului pe măsură mai măruntă, care e Emil Sava al vostru. Iar tu ai să ieşi în fruntea haimanalelor la alegere, cu masalale, să strigi: „Trăiască conu Emil, că de la el mîncăm pîinea şi sarea!...” Numai că, atunci, ai să fii cu pantalonii mai rupţi în cur!

Caracudescu plecă nasul în pămînt, redus la justa sa valoare. Alţii — Caracudică şi Caracudovschi — găsiră mai prudent să se strecoare de la masă, pentru ca nu cumva domnul prefect Emil Sava să fie pus în cunoştinţă că au participat, fie chiar numai ca muţi şi imparţiali auditori, la o discuţie unde onoarea sa fost-a atît de brutal şifonată. Grigore Panţîru însă respinse îndată de la sine aceste chestiuni. Lui îi era totuna dacă dealul Că- limanului va înverzi într-o primăvară cu lăstari de fagi şi de paltini sau se va popula cu cipreşii negri ai sondelor; dacă va luneca la vale tîrît de puhoaie să acopere tîrgul sau dacă îl va acoperi numai pe domnul prefect Emil Sava.

Legă un fir întrerupt de gînduri. Se uită îndelung la Picu Hartular, la figura lui scofîlcită, cu pielea de suga-tivă pală şi cu ochii lui de culoarea pietrei de la inel, cu-fundaţi în găvanele osoase. Îi netezi cu coada pipei cocoaşa peste pardesiul de stofă englezească, aşa cum ar fi alintat cu vîrful bastonului un căţel al nimănui şi schilod de pe stradă:

— Ai, Picule? Numai tu nu intri în legea compensaţiei...

— Am asta, coane Grigore...

Şi ridică buzele, arătînd dinţii.

Conu Grigore rîse în barba flocoasă cu o vădită compătimire:

— Colţi? Ai colţi? Au devenit colţi de mucava, Picule!... Nu mai ştiu să muşte... Încearcă şi nu mai pot. Iar mîine, nici n-au să mai încerce... Aceştia numeşti tu colţi?

Picu Hartular voi să răspundă ceva. Dar intră Tudor Stoenescu-Stoian şi amîndoi îşi strînseră mîna. Fără să se privească în ochi.

Grigore Panţîru îşi îndopă pipa cu un rînd nou de tutun, se lăsă pe spătarul scaunului cu mîinile vîrîte în găurile de mînecă ale vestei, privindu-i cu o mare atenţie; încordată şi nu imparţială.

Figura lui hirsută nu trăda nimic din gîndurile de sub craniul învălurat cu bulbi asimetrici. Însă Tudor Stoenescu-Stoian n-avea nevoie să-i citească în cuget. Cunoştea în ce parte precumpăneşte simpatia omului acestuia temut, cunoştea că dinţii lui nu sînt de mucava şi îl îngrijora răbdarea mai ameninţătoare decît un atac direct, cu care îl cruţa încă, rezervîndu-şi cine ştie ce ceas potrivit.

— Ai auzit, Todiriţă? întrebă, cu o suspectă bună-voinţă în glas, conu Grigore, amintindu-şi un fapt de prea infimă importanţă. Tot ţineam să te-ntreb şi tot am uitat. Ai auzit că Giuseppe al lui ***signor*** Alberto ar fi trimis o lucrare la nu ştiu ce concurs de la Roma şi că ar fi primit ştirea că lucrarea i-a fost laureată?... E destul de intere- sant şi, pentru tine, destul de lăudabil...

— Lăudabil? De ce, coane Grigore? se miră stin- gherit şi cu mare circumspecţie Tudor Stoenescu-Stoian.

— Să-ţi spun mai încet, ca să nu m-audă ***signor*** Alberto al nostru şi să-ţi faci un inamic pe viaţă din el...

Grigore Panţîru se plecă într-adevăr şi-i vorbi cu glasul scăzut, ca şi cum, într-adevăr, erau destăinuiri care nu trebuiau s-ajungă la urechea lui Alberto Rinalti:

— E lăudabil, dragă Todiriţă, fiindcă sînt sigur că ai contribuit şi tu la acest succes cu ceva... Nu-nu! Nu clă-tina din cap. Dacă nu

cunosc exact chestia, o pot foarte bine reconstitui. Ce naiba? La ce mai serveşte calculul probabilităţilor? Astfel, nu ştiu şi totuşi aş pune mîna pe cruce că aşa au fost lucrurile. Încearcă să negi! Mai întîi s-a prezentat la tine ***signor*** Alberto. Ca un părinte egoist şi înapoiat ce e, a venit să te roage să-i descura- jezi băiatul de la asemenea veleităţi. Să rămînă la tejghea!

Mai apoi, tu, în loc să dai urmare acestor socoteli monstruoase, dimpotrivă, l-ai chemat pe Giuseppe Rinalti la tine, l-ai ajutat la lucrarea lui, i-ai dat ici o sugestie, dincolo l-ai făcut să renunţe la o copilărie de-a lui... Aşa, o parte din lauri ţi se cuvin de drept şi ţie, vezi însă, nu te apuca să ronţăi din ei!... Nu sînt un aliment recoman- dabil, chiar pentru poeţi şi romancieri. Toţi cîţi au mîn- icat salată de lauri au sfîrşit-o rău. Laurilor le stă bine cunună pe cap, nu în burtă, tinere prieten. În burtă-s cam indigeşti şi pernicioşi.

Tudor Stoenescu-Stoian tăcea, cu privirea împrăştiată, răsucind între degete scrumiera de pe masă, care tocmai înfăţişa o privelişte florentină lipită sub cristal.

— Te-nţeleg, reluă cu aceeaşi blîndeţe feroce Grigore Panţîru. Ce joci tu acolo, în mînă? Citeşte, că sînt cam miop şi nu-mi găsesc ochelarii.

Nu era miop; nu purta ochelari.

O ştia foarte bine Tudor Stoenescu-Stoian. Ştia şi conu Grigore că Tudor Stoenescu-Stoian o ştie. Dar aşa, tortura lui era mai savantă.

Şi Tudor Stoenescu-Stoian citi:

— ***Firenze... Loggia dei Lanzi...***

— Tocmai!... Pentru tine aceasta nu însemna nimic. Nu-ţi spunea nimic... O scrumieră ca oricare alta, datînd, prin cine ştie ce capriciu, tocmai de pe vremea lui Giuseppe Rinalti, celălalt Giuseppe, bătrînul, pe care l-am găsit eu aici, cînd am venit tînăr ca tine, mai tînăr ca tine... Uite, îmi amintesc bine acum... Despre această Florenţă îmi vorbea el atunci cu mare aprindere... Şi începeam să regret că eu m-am înfundat aici, că puţine şanse mai aveam să ies de-aici şi că totuşi această Florenţă exista

departe de mine şi fără mine, cu palatele ei şi cu statuile ei, cu grădinile ei şi cu pieţele ei, cu catedralele ei şi colinele ei: ***Palazzo Pitti, Palazzo Strozzi, Palazzo Vecchio, Piazza della Signoria,*** cu această ***Loggia dei Lanzi, Boboli, Fiesole*** et caetera. Îi invidiam pe cei care se mai puteau duce acolo, în vreme ce eu rămîneam aici, cu dealul Căli-

manului în faţă... Aveam atunci, bineînţeles, un alt grad şi cu un mobil mai vulgar, aproape sentimentele de astăzi ale doamnei Adina Buhuş... Iar tu! Tu nici un moment n-ai stat la şovăială să ajutori pe altul, ca măcar altul să-şi împlinească această aspiraţie... După cît am auzit eu, Giuseppe Rinalti e chemat să se prezinte la toamnă... Şi va rămîne acolo pînă la sfîrşitul studiilor. Şase, şapte, opt ani, zece chiar... Dacă are talent şi dacă n-ai contribuit tu cumva mai mult decît trebuie la lucrarea lui, îşi va face, poate, acolo o situaţie de scriitor. Şi e altceva să ai o situaţie de scriitor la Florenţa, la Milano, la Roma, la Neapole, decît aici, la masa caracudelor... Că l-ai ajutat tu să ajungă la asemenea perspective, pe el, un obscur şi-un fecior de cofetar-cafegiu, e o faptă, dragă Todiriţă, o faptă care din partea mea te dispensează să mai scrii romane. Eşti absolvit! Nu-ţi mai bate capul. Un scriitor, doi, zece — găseşti pe toate drumurile. Un om, e mult mai rar de aflat. Despre Diogene n-am auzit că l-ar fi găsit, măcar că l-a căutat o viaţă întreagă cu lumînarea. Şi de-atunci n-am auzit să-l fi aflat alţii, fără lumînare şi fără să-i cheme Diogene... Cine să-şi imagineze că mi-a fost rezervată această plăcere tocmai mie şi că am să-l găsesc tocmai la masa aceasta, numită a caracudelor? Îţi spun drept, Todiriţă! Mi-ai făcut o mare, o foarte mare plăcere. Mi-ai întărit o convingere a mea, un presentiment, de cînd te-am văzut întîia oară sosind, uite, la masa cea de-afară...

Mîna păroasă a lui Grigore Panţîru apăsă umărul lui Tudor Stoenescu-Stoian, grea ca o mînă de detectiv pe umărul unui răufăcător demascat: „În numele legii, eşti arestat!”

Dar era numai o bătaie prietenoasă pe umăr.

Lui Tudor Stoenescu-Stoian, de cînd a sosit în ora- şul acesta, la masa cea de-afară, nu i s-a întîmplat o singură dată să-l împresoare şi să-i dea asalt asemenea măsluiri ale intenţiilor şi faptelor sale. De zece, de o sută şi poate de o mie de ori! Toată faţa lui era acum măsluită. Şi-o măsluia, şi-o măsluise singur. I-o măsluiau ceilalţi,

care-i luaseră de bune născocirile din prima zi: Sandu şi Adina Buhuş, Iordăchel Păun, caracudele. Însă de această dată, credulitatea prefăcută a lui Grigore Panţîru nu-l mai încerca vag cu o vagă mustrare, repede zvîrlită departe. Era o ameninţare. Unde voia s-ajungă?

Îşi sorbi paharul de vermut-sifon pînă la fund. A început să devină execrabil vermut-sifonul lui ***signor*** Alberto! Amar şi medicinal.

Toate sînt execrabile în cofetăria-cafeneaua aceasta de provincie. Oamenii, băutura, aerul îmbîcsit. Va da tot mai rar pe aici; cît se poate mai rar.

Scoase ceasornicul şi îl confruntă cu pendulul lui ***signor*** Alberto.

— Uitam! îl reţinu încă un moment conu Grigore. Mă gîndesc ce-ar fi fost pe tine să-i rătăceşti caietul băiatului, să-l pierzi, să nu-l poată trimite la timp, să ştii că din pricina ta se schimbă destinul unei vieţi?... Cu o nenorocită ca Laurenţia Iancovici, mereu cu mintea la Ionică al ei, s-ar fi putut întîmpla şi asta... Găseşte caietul... Nişte hîrtii... Iarnă! Focul în sobă!... Nu ştiu cine ar fi fost mai de plîns atunci?... Giuseppe Rinalti rămas la baclavalele şi cataifurile lui ***signor*** Alberto, sau tu, muncit de conştiinţa ta?... Eşti grăbit? Acum poţi să te duci!

Grigore Panţîru scutură pipa de marmura mesei, re- petînd, subliniind fără nici un rost:

— Acum poţi să te duci...

— Ce-a fost cu acest concurs şi cu lucrarea băiatului lui ***signor*** Alberto? întrebă curios Picu Hartular, care toată vremea tăcuse, privind pe fereastră peisajul lacustru din stradă.

— Pe tine nu te interesează. Nu-i treaba ta... Tu pre- găteşte-ţi colţii! Treci pe la Frühling dentistul, să ţi-i pilească. Poate vei

avea nevoie de dînşii. Pînă atunci, la- să-mă pe mine... Eu am măsele olteneşti.

Aşa s-au anunţat Idele lui Mart, tulburi şi încărcate de ameninţări, în tîrgul tihnit de la poalele Călimanului.

Soarele şi vînturile primăverii au desfoiat mugurii, au pavoazat în cîteva zile livezile cu flori albe de cais, şi de cireş, şi de vişin, şi de măr. Cu flori roze de piersic. Pîrăul din zăvoiul cu plopi şi cu sălcii, care poartă un nume atît de urît — Poarca — şi-a dat în petec şi-n nume, ca în fiecare început de martie. A puhoit peste ţărmuri, s-a revărsat în cartierele calice, a măturat cîteva coşare, boj-deuci, pătule şi garduri din mahalalele încercate de-o iarnă cumplită.

Domnul Atanasie Blîndu a împărţit oarecare ajutoare la cetăţenii înscrişi în registrul partidului şi celorlalţi alegători, infideli, consolări platonice. Domnul prefect Emil Sava a fost mai drastic cu aceştia din urmă. I-a trimis să ceară ajutoare de la opoziţie, dacă în canaliile din opoziţie şi-au pus ei nădejdea.

Mai apoi, a survenit un episod de oarecare senzaţie, cu diferite versiuni şi cu deznodăminte neplăcute pentru domnul colonel Jack Valivlahidis, comandantul regimentului. Intransigent gardian al disciplinei şi onoarei ostăşeşti (pe timp de pace, bineînţeles), cravaşase peste obraz o santinelă, care şi-a permis să nu prezinte arma după toate regulile militare. Santinela a scăpat puşca jos şi a ridicat-o bombănind o sudalmă de-acasă, la adresa armei, nu a domnului colonel. Însă domnul colonel, în fervoarea cultului său pentru disciplina şi onoarea militară, a inter-pretat altfel inocenta sudalmă: insulta superiorului, carceră, forme de judecată şi aşa mai departe. Încît bietul soldat, cuprins de groază sau poate de amarul cumplitei nedreptăţi, şi-a luat zilele. Încă unul la număr şi la activul domnului colonel, tocmai cînd aştepta, în sfîrşit, înain-tarea la gradul de general, în preziua anilor de

pensie... Vîlvă şi scandal într-o gazetă gălăgioasă din Bucureşti; anchetă de la minister. A fost nevoie să pună în mişcare toate rubedeniile şi toţi sfinţii de la Ierusalim, pentru a potoli gurile rele şi a face ancheta să se pronunţe în favoarea sa, aruncînd toată vina pe soldatul mort şi îngropat în cimitirul militar.

Totuşi, primăvara a biruit peste aceste tristeţi şi necazuri şi netrebnice nimicnicii.

În ogrăzile mahalalelor au înflorit, după meri, liliecii, pe lîngă garduri hîde şi strîmbe. Au sosit rîndunelele în cuiburile de sub streşini late. Şi-au regăsit fiecare căsuţa; iar ca nişte harnice gospodine întoarse din călătorie, au prins să-şi deretice încăperile lor mici cît pumnul, să primenească aşternutul capitonat cu fulgi moi.

Mîhnirile au fost uitate. Doar cîţiva morţi, după zăceri lungi şi sleite în cocioabele fără foc, au luat drumul cimitirului de sub deal; înmormîntările au fost fără muzici şi flori. Acolo, în partea săracă a cimitirului, unde şi morţii se regăsesc în mahalaua lor, florile cresc singure, sălbatice şi amestecate cu buruieni şi spini, întocmai ca în viaţa cea vie.

Numai prin casele mai arătoase de la centru s-au arătat semne de răzmeriţă.

Unele cu pricină. Altele fără.

De bună seamă, şi acestea pentru a întări legea lui Grigore Panţîru asupra compensaţiei. Ar fi însemnat prea nemeritată minune, pentru făpturile despărţite de restul lumii cu zidul Călimanului, să se bucure deplin de o astfel de primăvară cu cer de mătase şi pajişte de mătase-n livezi. Vrajba dintre Cristina Madolschi şi Sultana Căli- man s-a îndirjit încă o dată, cu un nou proces de injurii şi calomnii. Dar cearta bătrînelor acestora, durînd de cînd e amintirea tîrgului, a trecut pe al doilea plan. Dospeau alte vrăjmăşii, încă ascunse. Se pregăteau să răspundă mult mai tîrziu şi cu mult mai aproape epiloguri. Deocamdată musteau în adînc, ca sămînţa pusă-n pămînt şi cerînd răbdare pînă la sorocul secerii.

Trecătorii îşi urau bună dimineaţa. Se cercetau despre sănătatea lor, a nevestelor şi- a copiilor. Puneau la cale şi soarta guvernului, ameninţat şi el de răzmeriţă, de dizi- denţe şi

remanieri. Totul părea cum a mai fost şi cum nici nu poate să mai fie altfel.

La aceeaşi oră, nouă şi-un sfert, conu Iordăchel Păun apărea în pragul cofetăriei „Rinalti”, privea la pendul cu satisfacţia datoriei împlinite. Îşi lua locul la masa goală. Răsucea ţigara, aşteptîndu-şi cafeaua şi adversarul celor

trei partide de table. Avea, poate, o cută mai mult şi mai amară în jurul gurii. Sau poate era numai o părere. Pan- telimon Tacu nu întîrzia peste măsură. Capul de piatră, dezgropat din pămînt şi mai purtînd urme de ţărînă în porii spongioşi, trecuse încă printr-o iarnă şi tot nu învăţase să surîdă încă unei primăveri.

Pantelimon Tacu mirosea a acid fenic. Iordăchel Păun, a sulfină uscată din scrinul cu rufe.

— Ia împinge gazeta încoace, Iordăchel, să văd cine-a mai murit.

Capitolul II

MESAJ DIN SICRIU

Telefonul zbîrnîi a doua oară.

Adina Buhuş îl lăsă să sune.

Totul era plictisitor, extenuant şi intolerabil în această dimineaţă de april, cu soarele de afară prea radios, cu albastrul cerului prea senin, cu parfumul florilor din grădină prea de timpuriu ameţitor...

Deschise fereastra lată să aspire un balsam proaspăt şi viu, după o noapte de nesomn; şi atîta lumină, atîta vibraţie a aerului, atît miros de primăvară, de iarbă, de frunze, de pămînt jilav, atît zumzăit de albine şi gîze au străpuns-o în piept, în ochi, în nări, în auz, ca un şuvoi de viaţă prea tare şi dureros pentru plămînii, pentru ochii, nările şi auzul unui convalescent. S-a dat un pas îndărăt. A clipit orbită. Şi-a apăsat bătăile inimii sub sînul elastic. S-a sprijinit, moale, de-un scaun de-al ei: rece, geometric, ostil. Întocmai ca o convalescentă.

Ea e o veşnică şi fără de speranţă convalescentă în interiorul acesta de clinică.

A închis fereastra şi a deschis o carte.

Culcată cu spatele la fereastră, la soare, la lumină, la zumzetul albinelor, de-abia a izbutit să se refugieze de la marasmul realităţii sale, în lumea fictivă a eroilor cu furtunoase pasiuni şi patetice drame — iar acum telefonul!

Soneria zbîrnîi a treia oară, mai îndelung, cu o mai enervantă tenacitate.

Adina Buhuş ridică ochii, desprinzîndu-se cu silnicie de pagina romanului, să reintre în mediocritatea vieţii de-aievea; întinse lenevos mîna spre pîlnia de nichel şi ebonită de la căpătîi.

Stătu la îndoială dacă să ducă receptorul la ureche ori numai să-l pună alături, pe cristalul măsuţei, şi să între-rupă legătura.

Ce putea să-i aducă nou, bun şi cald, o pîlnie inanimată de telefon? Desigur, suna Sandi de la biroul lui din oraş. Iarăşi s-au despărţit aseară cu un neant între ei! Ca întotdeauna, fără nici o pricină precisă. Au plecat fiecare în camera lor, la patul lor, cu un „noapte bună" glacial al ei, cu un „noapte bună" mîhnit şi încă o dată subaltern, milog, neconsolat, al lui. Sandi a pornit-o dis- de-dimineaţă fără s-o vadă: se teme întotdeauna să n-o deştepte din somn, să n-o deranjeze, să nu înceapă ziua cu o scenă iscată din senin. A dispărut dintre dînşii şi ritualul sărut conjugal pe frunte, la plecare, la sosire. Ea l-a înlăturat. Îi produce o dezagreabilă repulsie fizică atingerea mustăţilor pleoştite şi umede. Acum, fără îndoială, Sandi îşi cere, tot el, iertare la telefon. Ca să evite o explicaţie mai lungă, ochi în ochi, care n-ar putea, de altfel, să explice nimic, să repare nimic. Nici el, nici ea, n-au altă vină decît că sînt veniţi din două lumi deosebite şi că aspiră, tînjind, la lumile lor deosebite.

Vibraţia diafragmei, trepidînd chemarea de-a lungul firului electric, trecea prin metal în mîna Adinei. O senzaţie enervantă.

Totul e enervant, enervant, enervant...

Şi mai ales figura lui Sandi, pe care şi-l închipuieşte prea bine la capătul firului, aşteptînd cu mustăţile lui pleoştite de focă şi cu ochii lui de-o bunătate enervantă, cu răbdarea lui enervantă.

Adina Buhuş prelungi cu voluptate rea această aşteptare.

Îşi aruncă ochii pe foaia cărţii. Dacă totalul cifrelor din colţul paginii dă un număr cu soţ, răspunde. Dacă nu, aşază pîlnia jos şi taie

comunicaţia. 287!... 2+8+7=17 7 + 1 = 8. Opt: număr cu soţ. Trebuie să răspundă. Dar nu răspunde ea, capitulînd. A decis hazardul.

Şi ca să nu capituleze imediat nici hazardului, mai prelungi puţin aşteptarea lui Sandi, cu o perversiune pe care nu şi-o cunoştea. Duse pîlnia încet de tot la ureche. Era, într-adevăr, glasul lui Sandi! Allo! Allo! De cinci, de zece minute poate, striga şi nu-şi pierduse răbdarea. Glasul păstra aceeaşi egală şi insuportabilă resignare.

— Allo!... Tu eşti, Adina?

— Da...

— Te-am deranjat?

— Nu...

— În orice caz, te rog să mă ierţi... Dar s-a întîmplat ceva... Allo! Mă asculţi?

— Spune...

— Astăzi e invitat cumva Todiriţă la noi, la dejun?

— Cred... Ştiu eu? Acum vine şi neinvitat...

— Se poate întîmpla, dragă Adi, astăzi să nu vină, chiar dacă a fost invitat... Allo! Adina, m-asculţi?... N-ai citit gazetele de dimineaţă?...

— Nu!... Spune o dată ce ai de spus şi sfîrşeşte!

— Am să-ţi trimit gazetele... A murit Steriu. Teofil Steriu. A murit subit... Allo!

Adina sărise în picioare. Acum era ea nerăbdătoare la capătul firului:

— Allo, Sandi! Spune-mi mai repede, dragul meu.

— A murit subit... Ai să citeşti în gazete. L-au găsit la masă, mort de două-trei ore, la mijlocul unei pagini, la mijlocul unei fraze... Dar nu e vorba de asta... E vorba de Todiriţă!... Tu ştii prietenia lor. Se poate întîmpla să nu vină la masă... Nu este exclus sau, mai bine zis, sînt sigur că va pleca la Bucureşti, la înmormîntare... Allo! M-asculţi?

Adina Buhuş ridicase ochii. Intrase servitoarea pe uşă, cu revistele pariziene şi cu scrisorile aduse de factor. Aştepta să sfîrşească stăpîna. Adina făcu semn mut cu mîna să le lase pe masă şi să plece.

Lisaveta se execută.

— M-asculţi, Adino? Allo!

— Spune, Sandi... Te-ascult...

— În orice caz, pleacă sau nu — repet, eu cred mai degrabă că pleacă — n-are să fie în dispoziţia sufletească a unui invitat la dejun. M-am gîndit să-i caut de urmă. Să nu-l las singur! Eu înţeleg ce însemnează să pierzi un prieten, mai ales cînd prietenul acela a fost un Teofil Steriu. Îl caut. Dacă nu pleacă, ori dacă pleacă tocmai cu trenul de seară, îl conving eu să nu renunţe... Allo!... să vină la masă!... Dar, Adi, te rog pe tine să nu mai fii ca în ultimul timp cu el. Aceasta am vrut să-ţi spun, Adi, ca să te previn şi să ştii ce s-a întîmplat. Să-l menajăm. Să-l distragem de la gîndurile lui... Inutil să-ţi explic mai mult. Tu înţelegi, da, Adi?... Îţi trimit ziarele cu băiatul de la birou. Sînt date foarte interesante despre viaţa lui Steriu. Şi impresionante, Adi, foarte impresionante!... Ai să citeşti... Acum apare viaţa lui cea adevărată... Sensul acestei vieţi... Cu toate abnegaţiile, cu toate renunţările: închis în casă să-şi scrie cărţile lui... Şi murind la datoria lui!... În faţa paginii pe jumătate scrisă, la jumătatea rîndului întrerupt... În sfirşit, ai să vezi... Nouă, Todiriţă ne-a vor-bit prea puţin despre aceasta... Acum, la revedere... Allo? Allo! Da-da! Dacă îl găsesc şi l-am decis să vină la dejun, te anunţ. În orice caz, te anunţ. Încă o dată, la revedere!...

Adina Buhuş lăsă telefonul în cumpăna de nichel, cu o mişcare înceată, somnambulică.

Rămase în picioare, nemişcată

Nu mai lăsase dincolo, la capătul firului, bărbatul cu mustăţile de focă şi cu ochii lui de-o bunătate enervantă. N-o mai enervaseră nici reflecţiile lui de-un patos naiv despre viaţa şi renunţăriie lui Teofil Steriu. Această acuitate bolnăvicioasă, cu care înregistra deformat, ostilă şi agasată, fiecare gest şi

fiecare cuvînt al lui Sandi, chiar modul cum întorcea foşnind foaia ziarului, chiar ticul cu care îşi netezea mustăţile de focă, chiar sunetul glasului — toate dispăruseră.

Prezentă, reală, covîrşitoare. era numai moartea lui Teofil Steriu. Îi citise aproape toate cărţile. Îi scăpaseră doar cîteva. Şi îi rămăsese întotdeauna recunoscătoare pen-

tru magia cu care o transportase din lumea ei, cea torpidă şi monotonă, într-o lume a lui, care nu era mai veselă decît cealaltă reală, nici mai puţin monotonă, dar era săpată în adînc, scormonind rădăcinile răului iremediabil, singurătatea fiecărui om şi fiecărei vieţi, în mijlocul altor milioane de vieţi singuratice, dintr-o asemenea maşteră alcătuire a omenirii. Cărţile lui i-au fost un narcotic. Cîteodată i-au aţipit dezgustul bolnav de realitatea care o împresura. Altă dată i-au transfigurat această realitate; i-au transmis luciditatea să descopere o viaţă şi o dramă tăinuită, o frumuseţe şi un eroism, acolo unde totul părea mut şi lipsit de interes.

Iar în această recunoştinţă pentru autorul romanelor din rafturile de cristal şi de nichel, se amesteca acum o imputare lipsită de pietate şi absurdă. Teofil Steriu mu-rise. Şi în cinci luni, nu găsise de cuviinţă să răspundă la scrisoarea ei. Nu tresărise la apelul unei vieţi, al unui destin care se pierdeau. Aceasta nu-i părea drept! Nu se potrivea cu omenia adîncă şi răscolitoare din cărţile lui.

Adina Buhuş se mişcă din locul unde rămăsese imobilă.

Scoase cîteva cărţi, pe rînd, din etajera de cristal şi de nichel. Le răsfoi. Îşi aminti pasaje, nume de eroi, vieţi, episoade — pentru dînsa de-o realitate mai palpabilă decît viaţa trăită a oamenilor din juru-i. Privi îndelung la cîteva fotografii dintr-un volum omagial, tipărit cu prilejul unei aniversări. Teofil Steriu la 12 ani, la 18 ani, la 30 ani, la 45... Liceanul stînjenit în uniforma prea largă de bursier, cu ţeasta tunsă chilug şi cu degetul ţinînd semn între foile unei cărţi groase, cum avea el să scrie atîtea. Studentul cu lavalieră şi cu părul zbîrlit în bucle romantice spre ceafă. Omul

care a început să se îngraşe, să-şi piardă tinereţea şi părul. Colosul de osînză, cu haine de băcan ieşit duminica să se plimbe în grădina publică şi să asculte muzica militară. Din ce în ce mai gros, cu trăsăturile mai păstoase şi mai lipsite de expresie, cu ochii mai placizi. Şi scrisul din fotografia manuscriselor la diferite epoci, din ce în ce mai mărunt, mai fără ştersături şi fără linii energice barînd ***t***-urile, ca şi cum Teofil Steriu şi-ar fi eco-

nomisit din ce în ce mai avar energia, pentru atîtea cărţi cîte avea el să le mai scrie, le-a anunţat şi nu le va mai scrie nimeni de-acum înainte.

Adina Buhuş privi, peste pagina de carte, la primă- vara de-afară.

În volumul omagial, un admirator pomenea despre viaţa omului care şi-a interzis orice pasiune, orice sentiment, orice nebunie generoasă, orice desfătare; care a fugit de iubire, de-o tovarăşă, de copii, de toate bunurile şi îndestulările pămînteşti, ca să rămînă fidel numai cărţilor lui. Pentru el nu mai existau, aşadară, de mult, ca să-l bucure ca pe orice muritor, primăverile acestea cu flori şi cu zumzet de albine. Nimic! Nici soarele dimineţilor, nici scli- petul nocturn al stelelor. Pe toate le vedea, le simţea, le trăia, numai ca să le transpună în cărţile sale. Le părăsea de îndată, ca să se încarcereze în celula lui de lucru, la masa lui de lucru, osîndit la muncă silnică pe viaţă. Orice muritor avea drept la toate cele de dincolo de pereţii casei, de afară. El nu-şi îngăduia libertatea. Cine să-i scrie căr-ţile şi să dea viaţă lumii pe care o purta în el?... „Totuşi, putea să răspundă scrisorii mele!” gîndi Adina Buhuş, şi îndată reproşul acesta postum îi păru o blasfemie.

Trecu de la etajeră la masă, cu volumul în mînă.

Acolo o aşteptau revistele pariziene şi scrisorile aduse de Lisaveta. Le îndepărtă să facă loc cărţii. Maşinal, se uită pe-un plic. Recunoscu timbrul cu steaua Mexicului, vulturul, şarpele sacru întraripat, cununa de cactuşi ghim- poşi. Recunoştea scrisul. Mercedes, o fostă colegă din pensionul elveţian. Una din cele vreo douăsprezece prietene de-atunci, risipite în toate unghiurile

planetei şi mai tri- miţîndu-i încă veşti despre viaţa lor de-acasă, revenind mereu la amintirile de pension, unele triste, altele ghiduşe, dar toate învăluite acum într-o înnegurare elegiacă de melancolie. Altă dată ar fi sfîşiat plicul de nerăbdare, să de- vore avidă rîndurile prietenei. Mercedes aştepta un copil. Al doilea. Dacă avea să fie băiat, îi hotărîse numele Este- ban; fetiţă, numele Luiza. Ultima ei scrisoare îi tremurase lacrimi în gene. A lăsat-o o după-amiază întreagă pe gîn- duri şi amintiri contopite.

Acum, împinse plicul neatins.

Dedesubt, lunecă alt plic. Un scris necunoscut acesta, mărunt de tot, anormal de mărunt. Necunoscut? Totuşi, de undeva cunoscut parcă, foarte familiar, foarte proaspăt văzut. Şi ochii Adinei se întoarseră la volumul deschis de pe masă cu autografele lui Teofil Steriu din diferite epoci.

Plicul l-a rupt cu mîinile înfrigurate şi întîi semnătura de la sfîrşit a căutat-o.

Şi aceea era.

Semnătura lui Teofil Steriu.

Minusculă, s-o descifreze cu lupa...

Îi scria un mort!

Adina Buhuş îşi trecu vîrful degetelor fierbinţi pe fruntea fierbinte.

Da! Primea scrisoare de la un mort.

Şi citi:

„Bună doamnă,

E de prisos să-mi cer iertare pentru întîrzierea unui răspuns, care şi acum numai unei întîmplări se dato- reşte.

Dintr-un vechi şi prost năravv, nu citesc scrisorile. Nici nu le mai deschid. Sînt prea multe. Ştiu că nu pot răspunde la toate. Dacă aş răspunde la toate, atîtea cîte se adună vraf în fiecare dimineaţă pe birou, cine-ar scrie în locul meu romanele lui Teofil Steriu? Dacă aş răspunde numai la unele, de ce-aş fi ingrat cu celelalte? Deci, nu le deschid. E mai simplu! Le-aştept să se învecheasscă. Pe urmă, după 2—3 luni, chiar dacă le-aş deschide, şi-au pierdut interesul. Hanţi (Hanţi e bucătăreasa, menajera, secretara, cerberul de la uşa mare) le aruncă în foc. Operaţia aceasta o repetă de cincisprezece ani. Nu mai are nimic din cruzimea unui sacrilegiu. Cine nu

aruncă în foc scrisorile vechi de 2—3 luni?

Aşadar, scrisoarea dumneavoastră, doamnă, a scăpat de soarta celorlalte, numai printr-o simplă şi, pot recunoaşte acum, binecuvîntată, întîmplare. A stat îndelungă vreme

semn într-o curte, unde a ajuns luată din vraf, tot prin voinţa întîmplării. Am dat peste ea. Înainte de a o arunca în lotul lui Hanţi, am citit distrat, pe dosul plicului, numele. Buhuş! Un nume mie foarte cunoscut, fiindcă în penultimul meu roman, am abuzat de oarecare privilegii faţă de acest nume lipsit de apărare, poate cu o condamnabilă lipsă de scrupul. Eroul meu se numeşte Sandu Buhuş. Pe dosul plicului: Alexandru Buhuş, ***avocat. Sandu Buhuş al meu, situat într-o epocă destul de îndepărtată, pe la începutul veacului al XVII-lea, e un nelegiuit, un vînzător de ţară, un laş, un sperjur etc., etc. În sfîrşit, duce în spinarea lui de păpuşă umplută cu cîlţi, toate păcatele pe care un romancier e liber să le arunce, fără nici o teamă de răspundere, pe socoteala unui personaj născocit de fantezia sa. Mi-am adus aminte că o familie Buhuş a existat, într-adevăr, pe la începutul veacului al XVII-lea. E pomenit în hronici. Poate din hronici, chiar, îmi va fi rămas numele. Mi-am spus că avocatul Alexandru Buhuş, urmaş poate al acestor Buhuşi, se va fi simţit atins în onoarea numelui şi a familiei. Mi-am spus că mă va fi ameninţînd cu vreun proces, cu vreo somaţie să-mi rebotez eroul, să anulez ediţia etc., etc. S-au mai văzut asemenea cazuri! Dacă n-ar fi, n-ar mai avea de ce exista avocaţi. M-a amuzat perspectiva unui proces, ca unul care am atît de puţine prilejuri să mă amuz în viaţă.***

Am deschis numai pentru această satisfacţie josnică scrisoarea dumneavoastră, doamnă, v-o mărturisesc.

Şi mi-am dat îndată seamă, ce neiertată nelegiuire ar fi săvîrşit Hanţi. dacă o trecea în crematoriul ei. Mi-aţi provocat chiar o criză de conştiinţă. Vă rog să nu surîdeţi. E o foarte serioasă criză de conştiinţă. Cîte alte scrisori, de un asemenea apropiat interes, nu vor fi slujit la aţîţatul focului în soba mea, vreme de cincisprezece ani? Cum vedeţi, primul efect, al scrisorii dumneavoastră a fost hotă- rîrea pe viitor să-mi puric singur şi riguros corespondenţa ca s-o cruţ pe Hanţi de povara unor alle crime în perspectivă, săvîrşite cu seninătatea inocenţei. E cam tîrzie holărîrea, desigur. Dar tot mai bine cît de tîrziu, decît

niciodată! Viaţa îmi va da îndestul răgaz să repar trecutul fi să-l răscumpăr.

După prealunga dar indispensabila poveste a întregii mele corespondenţe în general şi a scrisorii dumneavoastră în special, răspunsul pe care sînteţi nerăbdătoare să-l aflaţi e, mă tem, tot atît de prolix.

Dar vă va interesa poate mai mult.

Protejata dumneavoastră n-avea nevoie de nici un fel de protecţie, după cum atît de just aţi presupus. Cu atît mai puţin ar fi avut nevoie de protecţia acelui domn Tudor Stoenescu-Stoian, la care spuneţi că aţi recurs să intervină, în calitate de confrate şi de bun prieten al meu. Nu urmăresc ce se tipăreşte de multă vreme. Pentru acelaşi motiv care, pînă acum o oră, socoteam că mă dispensează de obligaţia de a-mi citi corespondenţa. Deci nu-mi cunosc toţi confraţii. În schimb, îmi cunosc foarte bine prietenii, fiindcă sînt foarte puţini la număr. În numărul acesta restrîns nu se află nici un Tudor Stoenescu-Stoian. Prieten nici vechi, nici nou; nici bun, nici mai puţin bun... E un nume despre a cărui existenţă am luat cunoştinţă întîia oară acum un ceas, din scrisoarea dumneavoastră. Mi s-a părut ciudat. Am crezut că e la mijloc o confuzie. Pe urmă, am descoperit o explicaţie mai simplă. Aproape o certitudine. E vorba, fără îndoială, despre vreun vechi şi uitat coleg de facultate, sau, mai degrabă încă, de liceu, care îşi va fi schimbat numele. Se va fi dezgustat de cel adevărat, din cine ştie ce motive, cum se va fi dezgustat, bunăoară, soţul dumneavoastră de numele său, după ce va fi citit isprăvile celuilalt Buhuş,

plăsmuit de închipuirea mea. (Dacă aşa este — îi cer şi vă cer iertare. Sînt gata, la o nouă ediţie, să-i schimb starea civilă.) În privinţa prietenului meu şi a romancierului Tudor Stoenescu-Stoian, am întrebat şi pe ceilalţi prieteni ai mei şi ai săi, Iuraşcu şi Stamatian. I-am întrebat la telefon, înainte de a începe această scrisoare, ca să-l pot identifica. Pentru toţi reprezintă acelaşi X. Un argument mai mult să cred că e vorba de un pseudonim. Atîţia prieteni, de acum treizeci de ani, i-am pierdut din vedere! E o consolare şi o mustrare, că dacă noi i-am uitat furaţi de o astfel de viaţă, îi ştim foarte

departe, acolo unde se află, urmărindu-ne cu vechea lor dragoste şi cu amintirile înduioşate ale unei tinereţi care, pentru noi ceştilalţi, de mult a murit.

Cum vedeţi, amicul meu necunoscut Tudor Stoenescu m-a făcut să lunec în lamentabil sentimentalism.

Dar nu aceasta vă interesează, doamnă. Nu aceasta sînteţi nerăbdătoare a cunoaşte.

Într-adevăr, ce importanţă pot avea toate, cînd versurile prietenei dumneavoastră, Isabela, se dispensează, prin calitatea lor unică, de orice fel de recomandaţie, din partea oricui?

Sînt, doamnă, un bătrîn animal a cărui capacitate de emoţie s-a uzat de mult, fiindcă de mult am diluat-o în cerneala preanumeroaselor mele cărţi. Aşa o credeam pînă acum o oră. Versurile prietenei dumneavoastră, Isabela, au deşteptat acest suflet mort. M-am întors cu treizeci de ani în urmă, la vîrsta entuziasmelor. Şi cu această bucurie generoasă de atunci, doamnă, am citit şi am recitit cele 12 poezii. O asemenea strună subţire şi fină vibrează într-o literatură o dată la o jumătate de veac. Le-am închis aceste versuri în plicuri şi le voi expedia, în acelaşi timp cu scrisoarea de faţă, la cele două reviste unde am prieteni siguri şi inimoşi. Vor fi şi pentru revistele prietenilor mei, şi pentru cititori, un eveniment. Vă asigur, doamnă. De astă dată, nu mă înşel. M-am înşelat o singură dată. Mi-a sosit şi mi-a pătruns în casă, cu sila, un tînăr, nu de multă vreme. Un flămînd cu ochii sticloşi şi cu talent, doamnă. Chiar cu omenie în el, ceea ce-mi părea mai rar. Am făcut

atunci, ceea ce vreau să fac pentru Isabela dumneavoastră astăzi. M-am înşelat. Talentul i-a fost numai un mijloc, o carte de vizită, ca să se năpustească flămînd cu ea la praznicul îndestulaţilor! Şi-a trădat talentul. Din punctul meu de vedere, s-a sinucis. Îl văd uneori, îl întîlnesc. Întoarce capul în altă parte. Că se simte vinovat, nu faţă de mine, ci faţă de el, tot e ceva. Cu atît nu răscumpără însă ce-a pierdut. Se numeşte... Dar ce importă cum se numeşte, cînd pentru mine şi pentru credinţa mea e un mort?

Să mă întorc la Isabela dumneavoastră, a noastră, doamnă. Căci trebuie să vă deprindeţi cu ideea că va fi, de acum înainte, cît mai puţin a dumneavoastră şi cît mai mult a noastră.

Spuneţi că aţi transcris mai puţin de a zecea parte din caiete. Trimiteţi-mi aceste caiete cît mai neîntîrziat! Le voi găsi editor. Vom căuta să le dăm drumul la lumină şi la viaţă, cu tot ceremonialul cuvenit.

Autoarea acestor minuni e atît de săracă precum spuneţi? Şi e atît de tînără? Şi n-a trecut niciodată dincolo nu de Pirineii evocaţi de ea, ci nici măcar dincolo de Carpaţi? S-a jertfit pe ea şi sufletul din ea unor copii rămaşi ai nimănui? Dar atunci minunea e cu atît mai desăvîrşită!

Din parte-mi, sînt gata din tot sufletul meu egoist, şi tocmai ca să-mi ispăşesc egoismul acesta, care mi-a devenit odios de-un ceas încoace; sînt gata, din parte-mi, doamnă, să-i aflu aci, după puterile şi legăturile mele, posibilitatea unei vieţi aşa cum o merită. Cu o muncă potrivită pregătirii sale şi talentului său. O muncă prin care să crească, nu să se asfixieze. O muncă prin care să ia act, act literar, scriitoricesc, de lumea din jurul său, nu să se expatrieze cu imaginaţia dincolo de Pirinei, fiindcă acea lume îi serveşte ca un soi de anestezic pentru nefericirile sale. Aş dori să-i vorbesc, ca un frate mai mare, ca un unchi sfătos şi încercat de multe experienţe. Dacă o puteţi convinge să facă un drum pînă la Bucureşti, cu atît mai bine. Puteţi uza de această scrisoare cum vreţi şi cum credeţi, ca să-i biruiţi rezistenţa. Cunosc asemenea crize de

orgoliu, care sînt numai de deznădejde. Copila aceasta trebuieşte salvată, doamnă. Pentru ea — şi cu solidaritatea de breaslă, adaug: — pentru noi, pentru artă... Aş dori s-o văd, s-o cunosc, să-i risipesc neîncrederea, s-o întîlnesc; să vină ca la un frate mai mare şi la un sfătuitor. E o datorie pe care o uitasem de mult, pentru fraţii mei mai tineri şi părăsiţi, fiindcă o singură dată m-am înşelat.

În aşteptarea unui cuvînt de răspuns la aceste foarte simple şi legitime dorinţe, sfîrşesc mulţumindu-vă,

doamnă, că mi-aţi dat prilejul să încep a plăti, faţă de alţii şi mai ales faţă de mine, asemenea datorii uitate.

Devotat
Teofil
Steriu”

Scrisoarea căzu din mîna Adinei Buhuş.

Mototoli petalele zambilei unice din glastră. Pe urmă, îşi dădu seama ce face. Şi observă cît de bolnav îi tremurau degetele.

Tresări din gîndul fix şi din privirea fix magnetizată de rîndurile mărunte scrise de un mort; răspunsul unui mort şi răspunsul pe care îl cerea un mort. Tresări deşteptată cînd a zbîrnîit telefonul.

Tot glasul lui Sandi:

— Allo? Tu eşti, Adi?... Te ţin în curent, cum a fost vorba!... Am dat ochii cu Todiriţă. E neconsolat. Allo? Nu se aude ce spun? E neconsolat!... Ne-con-so-lat! Da-da! Mai rău decît o durere expansivă şi zgomotoasă... O durere conţinută... Tu cunoşti asta, de la Isabela ta... Tocmai! O durere comprimată, cu cît izbucneşte mai tîrziu, cu atît mai violentă... Allo! Mi s-a părut că ai rîs, Adi... Nu? De-sigur că nu: ar fi fost şi absurd. Nu e ceva să provoace rîsul... Allo! Întrebi dacă nu vine; dacă în acest caz nu mai vine! Dimpotrivă... L-am convins. Am insistat; am vorbit şi în numele tău, am spus că tu insişti. În fine, am izbutit să-l conving... Deci la unu jumătate, sîntem la masă. Nu uita ce te-am rugat, dragă Adi. Toate menajamentele de circumstanţă pentru bietul băiat... La reve- dere, Adi.

— La revedere, Sandi.

Pîlnia de ebonită şi nichel îşi reluă locul pe suport.

Nu e nimic de rîs? Adina ar fi voit să rîda, dacă ea ar mai fi putut rîde.

Neconsolat! Ne-con-so-lat! Tudor Stoenescu-X. prietenul lui Teofil Steriu. necunoscut şi totuşi neconsolat! Pentru un vodevil, pentru o farsă, pentru o melodramă grotescă, ar fi, desigur, tot ce e necesar ca să provoace un

hohot de rîs. Dar ea nu mai putea rîde. Şi în scrisoarea lui Teofil Steriu, de dincolo de moarte, se mai afla altceva, nemaiîngăduind nici o întîrziere şi zvîrlind departe asemenea stranii descoperiri.

Se afla o bucurie întreagă. Bucuria pentru care scrisoarea a fost scrisă, poate, cu cîteva ore înainte de clipa cînd Teofil Steriu a încremenit, scăpînd condeiul din mînă la jumătatea unei pagini, la mijlocul unui rînd; bucuria pentru care scrisoarea aceasta a fost aşteptată de luni şi de luni, pînă la pierderea definitivă a speranţei.

Adina Buhuş se uită la ceas.

Nici unsprezece. Mai avea timp.

Sună şi dădu ordin servitoarelor întru pregătirea mesei unde venea să fie consolat prietenul Tudor Stoenescu-X al lui Teofil Steriu; prietenul Todiriţă, al lui Sandi, bietul de el. Trimise pe Ion s-aducă o trăsură. Îşi puse pălăria fără să-şi mai cerceteze în oglindă obrazul crispat de atîtea simţăminte contrarii. Strînse scrisoarea în poşetă, după ce mai citi încă o dată partea care o privea pe Isabela. Îşi lunecă ochii pe ziarele trimise de Sandi. Chenarele negre în jurul fotografiei fără graţie. Articolele bucureştene scrise în grabă, pe colţul unei mese de redacţie, în ultimul moment, înainte de încheierea ediţiilor de provincie. Datele biobibliografice compilate pripit din cea dintîi enciclopedie şi cel dintîi anuar căzut sub mînă... În sfîrşit, Ion sosi cu trăsura şi Adina Buhuş plecă să ducă vestea cea bună trimisă de un mort, într-o casă unde nu era aştep- tată — unde nimeni nu mai aştepta nici un fel de veste bună, nici de la morţi, nici de la vii.

Trăsura străbătu Strada Mare, plină de forfota primăverii şi a zilei de tîrg.

Nu putea înainta prea repede. Iar pe străzile laterale ar fi fost încă mai greu să-şi deschidă drum, printre căruţele deshămate şi carele dejugate, cu boii rumegînd molcom şi impasibili braţul de fîn, cu caii ronţăind orzul din traista legată de gît.

Era o zi mare de tîrg. Bîlciul cel mai însemnat al primăverii, întrecut doar de iarmarocul din august, acela cu scrîncioabe şi panarame, cu roata norocului şi cu circ.

Atunci totul se desfăşoară pe platoul de sub poalele Călimanului. lîngă cimitir. Acum e risipit fără nici o rîn- duială. Ţăranii, veniţi să cumpere şi să vîndă, împîn- ziseră oraşul în straiele lor albe, cu mersul lor agale, netul- burat de claxonul automobilelor şi de strigătul fără efect al birjarilor. Negustorii chemau din uşile prăvăliilor cu piei de opinci, cu încălţări, stambă, droburi de sare, cuie, pălării, suluri de aba, nojiţe, fiare de plug şi geamuri, cu ulcele de tinichea şi garniţe cu oglindă; toţi ademeneau, se tocmeau, se jurau bătîndu-se cu pumnii în piept, ieşeau în stradă să aducă îndărăt o gospodină amarnică la ruperea preţului.

Pentru lumea aceasta nu se petrecuse nimic trist şi ireparabil, măcar că Teofil Steriu fusese prietenul cel mai sensibil al acestor vieţi mărunte, măcar că el, aproape singurul între toţi oamenii timpului, se plecase ca un uriaş bun şi răbduriu deasupra muşuroiului de furnici, să le consemneze cu minuţiozitate de entomologist existenţa, obiceiurile, dramele, suferinţele, mecanismul ascuns al instinctelor, aspiraţiile şi neantul pecetluit în fiecare al lor destin. Îşi pierduseră acest prieten, care le înveşnicise viaţa şi necazurile lor — peste timp. Nici nu-i ştiau de nume. Nici nu ştiau că a existat, că a scris despre dînşii, că a murit încarcerat, acolo în celula lui, la mijlocul unei file, la jumătatea unui rînd.

Acestea toate se petrecuseră numai pentru cîţiva, existau pentru cîţiva, rămîneau între cîţiva; aveau să le mai descopere din gazetă, cu prilejul necrologurilor, încă alţi cîţiva.

Deocamdată, oraşul era frămîntat de evenimente mult mai palpitante şi mai apropiate. Guvernul se schimbase de-o lună. Se pregăteau alegeri. Şi, printr-o neaşteptată întoarcere a socotelilor sale, pe care încă

nimeni nu le putea bine pătrunde, domnul prefect Emil Sava se rupsese din vechiul partid, trecuse la ceastălaltă parte, rămăsese tot prefect şi pregătea, cu o cruntă urgie de satrap, alegerile împotriva foştilor săi prieteni de ieri. Satele din împrejurimi îşi trimiseseră oamenii, învăţaţi cu meşteşu-gul nou al politicii, să afle ce se mai spune şi ce se mai

pregăteşte. Ziua de tîrg era un prilej potrivit unor asemenea investigaţiuni. Agenţii domnului prefect Emil Sava lucrau de zor. Recrutau oaste nouă. Biruiau nehotărîri. Cîrciumile duduiau de muşterii proaspăt convertiţi.

Moartea lui Teofil Steriu se petrecuse foarte departe şi vestea nu tulburase cu nimica o lume întru totul străină de absurda lui schimnicire.

Acestea le gîndea cu tristeţe Adina Buhuş, legănată în trăsura cu şubrede arcuri, trecînd pe Strada Mare, mai apoi pe ulițele mărginaşe, spre casa Isabelei.

În poartă n-o primi Dulamă, bătrînul. O străpunse, ca o sîrmă înroşită la foc, remuşcarea că de două luni n-a mai călcat pe aci. Dar după primirea din ce în ce mai gheţoasă a Isabelei, stăruinţa ei ar fi însemnat o lipsă de delicateţe. Acum (pipăi poşeta cu scrisoarea lui Teofil Steriu) poartă în geanta de piele de căprioară cuvîntul magic care va curma vraja cea rea şi va descrunta o frunte împietrită într-o durere fără nădejde. Dar în poartă n-o primi Dulamă, dulăul bătrîn.

Curios.

Şi nici un copil afară să se bucure de soarele acesta de primăvară, din nou blînd şi generos. Şi nici perdelele cunoscute în ferestre, la camera Isabelei, cu tomuri spaniole în raftul etajerei şi cu privelişti iberice în rame; în camera unde nu mai este nevoie de un foc în sobă mai mult, de vreme ce-a dat vîntul alinat al lui april.

Bătu în uşa închisă.

Îşi iţi capul prin întredeschidere o cumătră cu bariz negru şi plisc lung.

— Pe cine căutaţi, mă rog?

Întrebarea sunase fără voie bună.

— ...Isabela. Pe domnişoara Isabela o caut...

Uşa se deschise mai larg, dar cumătră cu plisc şi cu broboadă nu-şi trase trupul încovrigat în lături să libe- reze intrarea.

— Pe madama Isavela, care va să zică o cauţi mata?... Şi asta-i încă una!... De-o lună nimeni nu-ntreabă de dînsa, şi cînd începe unul, se ţin întrebările una de alta...

A mai căutat-o ieri unul de la percepţie, de cel cu con- dica şi taşca subsuoară. Cică i-a mai rămas madamei Isavela datorii din urmă; ori plăteşte, ori să-i vîndă lucrurile la darabană... Să-i vîndă! Numai dacă are ce şi dacă are de unde... Acum să-i pună sare pe coadă... Prinde orbul, scoate-i ochii!

Adina Buhuş se sprijini cu mîna de uşor.

— Mătuşă, te rog, răspunde la întrebările mele. Lasă, te rog, perceptorul... Ce este cu Isabela? Unde e Isabela? Unde sînt toţi: Fabian, Amelia... În sfîrşit, copiii?...

Cumătră prinse a rîde cu mîna zbîrcită la gură, ară- tînd gingii ştirbe şi vinete:

— Asta aş vrea şi eu s-o ştiu, cucoană! Şi eu mă-ntreb. Aş vrea s-o ştiu, cum ţinea numaidecît s-o ştie şi percep- toru' de ieri, care a vrut să lipească pe uşă, colea, o ţidulă roşie... I-am spus eu lui unde s-o lipească madamei Isavela, dacă are să-i deie ei de urmă vreodată; ceea ce eu nu cred...

— Mătuşă, te rog... Te rog...

Adina Buhuş îşi desprinse palma de uşă şi căută un loc mai bun să se sprijine.

Toate îi jucau înaintea ochilor. Cumătra cu plisc şi cu gingiile vinete. Uşa unde perceptorul a vrut să li- pească o somaţie roşie. Uşorul de care se sprijinise.

Se aşează pe marginea de grindă a cerdacului. Dar alăturată de-un stîlp; cuprinzînd stîlpul cu braţul.

— Mătuşă, te rog, lămureşte-mă. Unde-s toţi din casa aceasta... Unde-au plecat?

— Ţi-o fi rămas şi dumitale datoare cu ceva, cucoană dragă?... vru să se asigure mai întîi cumătră neclintită din uşă.

— Nu, mătuşă, nu-i vorba de aceasta... Vreau să ştiu unde se află Isabela. Ce s-a întîmplat? E o prietenă de-a mea.

Mătuşa cu ochii duşmănoşi şi cu glas oţărit privi în pământ şi strivi cu talpa papucului o gînganie de primăvară. Îşi frecă bine talpa de scîndura pragului şi numai

după această operaţie ridică fruntea de sub broboada neagră:

— Aşadară, ca prietenă o cauţi, mata?... Apoi te-ai trezit cam tîrziu! De întîmplat nu s-a întîmplat nimic... Numai că prietena matale a fost aicea şi acuma nu mai este.

— Nu-nţeleg, mătuşă, rogu-te. Nu-nţeleg!... imploră Adina Buhuş.

— Ai mata oleacă de răbdare, că ai să înţelegi. Mai întîi, trebuie să ştii că asta-i proprietatea mea. Eu sînt mama lui Timoftescu, arhivarul de la prefectură; Costică Timoftescu. Pe mine mă cheamă Alexia Timoftescu... Alexia de la Alexandru, fiindcă m-a născut mama la 30 august, după a douăsprezecea duminică de la Rusalii, în ziua de Sfinţii mucenici Alexandru, Ion şi Pavel; aşa că m-a botezat cu nume după ziua naşterii. Va să zică. această casă e proprietatea mea... Priveşte şi mata şi te minunează în ce hal mi-a lăsat-o madama Isavela, prietena matele!

Adina Buhuş privi, dar nu se minună. Se întristă.

Se mai cunoşteau urmele puhoaielor. Linia apei, un lat de palmă deasupra cerdacului. Nisipul adunat în gard. O poiată din care au rămas numai stîlpii şi acoperişul.

— Ai privit şi ai văzut, cucoană dragă? urmă Alexia Timoftescu, după ce lăsase îndestul de lungă pauză. Iată ce păţeşti, dacă închiriezi o proprietate la nişte prăpădiţi!... Acum trei ani, mi-a venit madam Isavela, mi-a cerut să-i închiriez casa. Aflase ea că sînt singură şi văduvă, că pe Arghir al meu l-a iertat domnul de acuma nouă ani, se împlinesc la 19 din luna septembrie, în ziua de Sfîntul martir Trofim. Care va să zică, a venit, mi-a plătit cinstit în palmă chiria pe o jumătate de an; nu zic! Ar fi păcat să spun.

Pe urmă, dacă am văzut eu aşa, m-am tras la Costică, la fecioru-meu, că tot avea el o odăiţă lîngă bucătărie... Şi nu-i stăteam belea pe cap. Îi mai purtam grija de nepoţi, că are vreo cinci ploduri, şi cel mai mic abia acuma are să împlinească şase ani, pe 11 de mai, în ziua de Sfîntul martir Mochie. Atunci, nu-mplinise încă nici trei ani... Zic: le sînt eu de un folos! Îi mai

păzeam cînd pleca Mariţa de-acasă — aşa o cheamă pe noră-mea; Mariţa, fata lui Pavelescu de la tribunal, poate ai auzit mata de dînsul? Unu aşa înalt şi grebănos, cu gîtul lung, de-i zice lui lumea Dromadirul!... Îi mai păzeam pe nepoţi cînd pleca să răsufle soră-mea de atîta jivalnie de ploduri, le mai împleteam un călţun, o mănuşă, o hăinuţă de lînă... Zic, din chiria de pe casă, adun şi eu şi-mi pun bani la o parte pentru înmormîntare şi pomeni, că după ce mori, nu se mai îngrijesc alţii, chiar dacă ţi-s copii, carne din carnea ta. Nici nu ştiu cum să te ducă mai repede la groapă... Şi chiar am apucat pînă acuma, din chirie, să fac la mormîntul lui bietu Arghir o cruce de marmură cum se cuvine; poţi mata s-o vezi cînd te duci pe la cimitir, că-i de văzut!... Pot zice că nu mai sînt altele ca dînsa împrejur. Am dat şapte mii de lei, dar nu-mi pare rău; face!

— Madam Timoftescu, te rog... Ajungi, te rog mai repede la Isabela... îngînă Adina.

— Ajung-ajung, n-avea mata grijă! M-am apropiat. Văd că te ţin locului şi eşti cu birja şi plăteşti mata bani birjarului, ca să m-asculţi pe mine... Aşadară, am dat eu casa jupînesei Isavela... Bun! Plăteşte chiria pe jumătate de an în palmă. La celălalt termen, m-amînă c-o lună. Dară după o lună o plăteşte, nu zic... La al treilea, mă amînă cu două luni... Şi tot aşa, la fiecare termen, îmi mănîncă mie cîte-o lună. Pînă ce-n trei ani s-au făcut şase luni. Se cheamă, aşadară, că era acuma în urmă cu şase luni... De casă, să nu mai vorbesc în ce hal a ajuns! Cine să ***repereze?*** Cine să bată un cui la un gard? Cine să tocmească poarta? să ridice un stîlp la şopronul de lemne? D-apoi sobele!... Şi prin acoperiş curgînd apa cînd ploua, de-am auzit eu că punea ligheanul în mijlocul casei... Acuma, după cum ştii mata,

dacă eşti din tîrgul nostru, la 11 a lunii de mart, în ziua Sfîntului patriarh Sofronie, vine Poarca nebună şi mătură tot dinainte, cum îşi face ea de cap în fiecare an; dar anul aista chiar s-o-ntrecut!... Aflu eu de prăpădul de-aicea. Mă reped să văd ce se-ntîm- plă... Abia se trăsese apele la locul lor. Ce să-mi vadă ochii în ogradă?... O căruţă încărcată cu buclucurile ju-

pînesei Isavela!... „Dar ce s-a-ntîmplat? — întreb — ce-i?” „Ce să fie? răspunde Isavela, prietena matale. M-am săturat de tîrgul acesta! Plec... Mă duc. Plec în lumea mea...” „Stai, că nu merge aşa, duduiţă dragă!... Chiria mea, unde-i? Eşti cu şase luni în urmă...” N-am ce spune! Scoate punga şi numără. Zice: „Tot veneam s-o aduc, înainte de a pleca la gară... Să aduc chiria şi să predau cheile...” „Dar reparaţiile? întreb. Aşa am predat eu casa? Bine, bine!... Cheile le-ai predat... Dar un chiriaş predă şi casa, după ***iventar!***...” aicea începe ea să strîngă umeri... Zice: „Uite, madam Timoftescu — sau cucoana Alexie, că nu-mi aduc bine aminte — ia mata din lucrurile acestea cîte crezi şi ce crezi, ca să te despăgubeşti...” Şi o apucă plînsul, prefăcuta! Bine... Mă prinde şi pe mine o milă. Hai. Fie! Stau toată ziua. Trimit răspuns lui Costică şi Mariţei să nu m-aştepte. Stau şi-o ajut. Încarcă ea toate bulendrele. Încarcă şi copiii într-o birjă. Şi pleacă la gară... Buclucurile la bagaje, copiii la tren!... Atunci m-o prins mila... Dară acuma, nu, cucoană! Nu! Fiindcă de-atuncea mi-am dat eu mai bine seamă în ce hal mi-a lăsat ea casa pe dinafară şi cît am eu de ***reperat*** aici. Parcă-o mîncat-o cu dinţii... Iar ca să-i pună vîrf, îmi mai lasă şi o javră bătrînă de cîne, de urla toată noaptea şi nu puteam închide ochii de răul lui... Pînă ce, într-o bună zi, a plecat şi el de şi-a luat lumea-n cap...

— Dar unde s-au dus? Pentru ce destinaţie au luat biletele de tren?... N-a spus nimic? În ce oraş?... N-a lăsat o adresă?...

Madam Timoftescu îşi arătă din nou gingiile vinete, rîzînd cu milă de această naivă întrebare:

— Că nu era proastă să lese ea adresa!... Ca să mă răzgîndesc eu, cum m-am şi

răzgîndit, să-i dau de urmă şi să cer despăgubiri, cum m-o învăţat Pavilescu? De asta să lese ea adresa? Ca să i-o cunoască perceptoru' şi să trimeată hîrtie din percepţie în percepţie să-i scoată lucrurile-n vînzare? De asta să lese ea adresa? Nu era ea atîta de proastă. Pe cînd aşa?... Te sui în tren! Trenu' nu lasă urme! Ţara-i mare şi largă...

— Şi ce-ţi datoreşte, madam Timoftescu? se ridică Adina de pe grinda cerdacului. Cît ai făcut socoteală că sînt stricăciunile?

— Că nu le-am făcut eu. cucoană dragă! A venit Costică şi le-a preţăluit. Zice: „Dac-o fi să-i dai de urmă vreodată, faci proces. Ţi-l deschide el, cu toate formele, tata-socru..." Tata-socru a lui; adică Pavilescu de la tribunal...

— Ei, şi la cît a preţuit pagubele?...

— Două mii cinci sute de lei, cucoană dragă! Asta, dac-ar fi la bună învoială. La proces ceri cinci mii, ca să capeţi atîta cît îi dreptul tău... Aceasta-i ştiut! M-a sfătuit şi Pavilescu...

Adina Buhuş se căută în poşetă. N-avea la dînsa atîţia bani.

Scoase să numere. Puse scrisoarea pe marginea cerdacului, scrisoarea lui Teofil Steriu, inutilă acum. Prea tîrziu scrisă de el, prea tîrziu trimisă pentru alţii.

— Uite, madam Timoftescu. N-am la mine decît o mie şi o sută de lei... Te rog să primeşti o mie. Eu îi datoram Isabelei o sumă mai mare... Plătesc pentru dînsa... Şi după amiază, trimit restul.

Bătrîna stătu o clipă în cumpănă:

— N-ai să te superi de-o întrebare, cucoană dragă?

— Nu. Spune!

— Nu v-a trimis cumva chiar dînsa, domnişoara Isavela? Poate numai ai vrut mata

să mă-ncerci şi să afli ce zice unul şi altul în urma dînseia? Poate a scris şi te-a trimes pe mata să cazi la învoială?...

— Nu, madam Timoftescu. Şi eu o caut. Şi eu vreau să-i aflu adresa. Dar nu pentru ce i-o cauţi dumneata şi perceptorul. Ca să-i aduc o veste bună.

— De bani? se interesă bătrîna.

— De bani şi de altceva, pentru dînsa mai de preţ decît banul.

— Asta-i încă una! exclamă madam Timoftescu, mi- nunîndu-se cu mîna la gura ştirbă... Eu mă gîndesc... Ce să mai umblăm? Lăs socoteala la două mii de lei. Mai trimiţi mata o mie şi s-a isprăvit. Dau chitanţă! Mi-o face Costică şi semnez cu punere de deget, fiindcă drept să-ţi spun matale, eu cu cartea, cam slab... Cunosc atîta cît să citesc vieţile sfinţilor părinţilor noştri... Încolo, cu scrisul!... Dară să dau chitanţă în regulă pentru două mii de lei.

— Nu, mătuşă. Pardon... Nu, madam Timoftescu. De chitanţă n-am nevoie. Iar suma rămîne aşa cum a fost preţuirea dintîi: două mii cinci sute.

— Asta-i încă una! continuă să se minuneze bătrîna cu plisc şi cu broboadă neagră, strîngînd banii în ghearele de zgîrcită. Pot zice că i-am găsit pe drum... De aici am să fac eu de-o sută de lei pomană pentru sufletul lui Arghir, Dumnezeu să-i uşureze sufletul... Şi cum te cheamă pe mata, cucoană dragă?

— N-are nici o importanţă... Rămîi cu bine, madam Timoftescu!... Şi n-o mai blestema pe Isabela.

— Că n-o blestem, doamne iartă-mă!... M-am plîns pentru dreptul meu. Acuma, dacă se cheamă că n-am a ce mă plînge, ca să spun adevărat, o plîng şi pe dînsa, pe unde-o fi

ea, în lume, cu pacostea de trei ploduri după dînsa.

În locul lui Dulamă bătrînul, pînă la poartă o petrecu pe Adina cumătra cu plisc încovoiat şi cu bariz negru.

Birjarul dădu bici.

Se-ntoarse pe capră:

— Aici am mai fost eu cu mata, coniţă. Am trecut şi acuma doi ani.

— Bine-bine. Mînă mai repede. N-ai să mai vii!

Capitolul III

„CELE MAI SINCERE CONDOLEANŢE”

Tudor Stoenescu-Stoian nu s-a simţit lovit de neconsolată durere cînd a aflat moartea gloriosului său prieten, Teofil Steriu.

A răsuflat uşurat.

Cel puţin senzaţia aceasta de eliberare a trecut înaintea tuturor celorlalte, în clipa dintîi.

Ca în fiecare dimineaţă, bătrîna Laurenţia Iancovici îi adusese gazeta împăturită pe tavă, o dată cu ceaşca de cafea. El nu se atinsese de ziar. Sorbise turceasca pe gîn- duri, preocupat, neizbutind să alunge obsesia unor oarecare reflecţii ale lui Grigore Panţîru şi Picu Hartular, din ajun, la masa caracudelor.

Poate nevinovate coincidenţe, poate simple zeflemele fără nici o temeinicie, dar de la o vreme stăruind prea alarmant. Nu-şi găsise locul pe scaun, sfredelit de privirea pă- trunzătoare a moşneagului cu barba de faun şi cu monstruoase protuberanţe frontale. Îl scosese din sărite glasul de megafon al lui Picu Hartular, cu rezonanţa amplificată în cocoaşă. Noroc că a apărut Tavi, dezlănţuind vîrtejul lui de întrebări, de invitaţii la ţară şi la „Santiago”, unde adusese o mreană grovază şi o desagă de raci, să-i prepare bucătarul după tot dichisul; proiectele unui Arminden înfricoşat, pe iarbă verde, cu miei fripţi hoţeşte şi pelin adus din Ţara de Jos.

Mai erau două săptămîni pînă la zi de-Ntîi mai. Dar frenezia lui Diamandescu, zugrăvind anticipat asemenea prăznuire a primăverii, după un vechi ritual pierdut şi cu grandoarea unui ospăţ homeric, i-a cucerit pe toţi. S-a strămutat astfel subiectul discuţiei. A scăpat de privirea Matusalemului, care pare că ştie

totul, parcă dintr-o ochire citeşte în ascunzişul sufletelor şi al vieţilor, parcă mereu îşi rîde de deştertăciunile omeneşti şi mereu sloboade în barba flocoasă aforisme şi reflecţii cu inofensiv caracter general, lovind de-a dreptul la ţintă şi făcînd dîră în oraş.

Pe ziua de ieri, scăpase numai cu atît. Însă alaltăieri, în cancelaria liceului, întrebarea inocentă a unui coleg despre un amănunt din viaţa lui Teofil Steriu l-a surprins nepregătit, bîlbîindu-se. Altă dată, Tavi i-a propus să-l poftească la dînsul, ca să cunoască o gospodărie modernă de proprietar moldovean. Iordăchel Păun l-a rugat să-i scrie pentru a rectifica o dată eronată dintr-un roman istoric. Iar insistenţele lui Sandu Buhuş să afle în fiecare săptămînă veşti despre prietenii din Bucureşti îl silesc să-i ocolească ochii. Pînă şi curiozitatea admirativă a caracudelor n-o mai poate suporta. I se năzare că toate ascund o cursă îndelung şi perfid preparată, ca să-l confrunte cu mizerabila lui impostură.

Cafeaua îi lăsase un gust leşiatic.

Leşiatică îi păru şi lumina de-afară, cu tot soarele sclipitor de april. Înăbuşitor, dealul acesta al Călimanului, pleşuv şi arid, astupînd jumătate de cer.

Despăturise gazeta într-un tîrziu, numai ca să-şi alunge neliniştea gîndurilor, să fugă de el, de oraşul şi oamenii acestui oraş, cică patriarhal, afurisit viespar de zvonuri şi de intrigi, transportat cu litera telegramelor la alt capăt de lume, unde se ciocnesc trenuri şi se prăbuşesc bănci, se adună conferinţe economice şi escadroane de jandarmi călări şarjează manifestaţiile şomerilor. Aşa, evada de aici, evada din el. A deschis foaia, a dat cu ochii de fotografia în chenar negru şi lat, de titlurile îndoliate.

Şi a răsuflat uşurat!

Întocmai ca Pantelimon Tacu, a simţit o bucurie de cioclu.

Aşadar, nu-l mai ameninţa nici o primejdie! Nici o intîmplare neprevăzută n-avea să-l mai pună faţă-n faţă cu închipuitul lui amic. Nici un capriciu al hazardu- lui — o vizită a lui Steriu prin aceste ţinuturi, o întîlnire cu vreun cunoscut comun, o maliţioasă coincidenţă — nu

putea să mai dea peste firul măsluitelor lui născociri. Teama aceasta nu-l muncise numai o singură dată. N-a răspuns chinuitoare numai într-un singur vis. Acum, orice risc dispăruse.

Teofil Steriu era mut.

Rămîneau ceilalţi doi: Iuraşcu şi Stamatian. Dar, din partea lor, îngrijorarea i-a fost mereu mai mică. Faima le era mai puţin răspîndită aici. Numele lor nu se afla scris sub ochii tuturor, toată ziua, pe coperta cărţilor din vitrina librăriei „Miron Costin". Iar dînsul asupra prieteniei cu Teofil Steriu stăruise, cu deosebire, în primele săp- tămîni cînd a sosit! Numele său de-al lui Teofil Steriu a rămas legat în mintea tuturor: la masa caracudelor, în casa lui Sandu Buhuş, în cancelaria liceului, la barou, oriunde.

Lăsase ziarul pe genunchi.

Şi abia într-un tîrziu, numai după ce a dresat acest bilanţ de profit şi pierdere, a ridicat iarăşi foaia, să afle amănunţit ştirea despre chipul cum s-a sfîrşit din viaţă romancierul cu existenţa de schimnic şi cu înfăţişare de băcan. Treptat, l-a prins lectura. S-a desprins de pe scaun să scoată din bibliotecă o carte şi alta, şi alta... Le regăsea. Îl regăsea pe Teofil Steriu cel dinainte. Aşa cum fusese pentru dînsul în adolescenţa lui de şcolar: mai tîrziu în Universitate; şi mai tîrziu încă, în cealaltă viaţă a lui, anonimă şi fără speranţă, din Bucureşti...

Atunci îi iubea cărţile cu simplitatea şi recunoştinţa altor o mie şi mii de cititori. Le aştepta cu nerăbdare. Îl introduceau într-un univers mai viu decît acel în care trăia... Pînă ce a venit înlănţuirea întîmplărilor din tren, din grădina lui Sandu Buhuş, de la masa caracudelor. Irezistibila ispită! Minciuna la început inofensivă, puerilă, gratuită,

vanitoasă, multiplicîndu-se, puind alte şi alte minciuni. Nisipurile mişcătoare care l-au absorbit pînă la gleznă, la genunchi, la brîu; pînă la gît. Iar fiindcă de aceste plăsmuiri nu se mai putea lepăda, fiindcă îl munceau uneori prin vis, alteori cu ochii deschişi, crescuse în el o ciudată vrăjmăşie pe cărţile lui Teofil Steriu, pe lu-mea lui Teofil Steriu, pe fiinţa lui Teofil Steriu. Aşa pri-

cepuse el de ce unii jefuitori, după ce pradă, îşi mai şi ucid victima, fără nici o necesitate, printr-o rătăcire a raţiunii, înverşunîndu-se s-o extermine.

Tot timpul, de cînd se află în oraşul acesta, avea sentimentul că pe Teofil Steriu l-a jefuit. Prin vis, episo-dul revenea în aceeaşi succesiune de amănunte:

Noapte. Compartimentul rapidului. Iuraşcu şi Stamatian plecînd la vagonul-restaurant. Teofil Steriu moţăind asudat şi cu cărnurile revărsate într-un colţ al banchetei. El, ghemuit în celălalt ungher, în diagonală, aşteptînd să adoarmă cu totul... Se înalţă tiptil. Îi bagă mîna în buzu-nar şi scoate, ca dintr-un sac fără fund, un manuscris, două, trei, zece... „— Pardon?" îngină, somnoros, glasul lui Teofil Steriu. Abia s-a mişcat. Abia a întredeschis pleoapele şi s-a răsucit să găsească o poziţie mai comodă. Pe urmă, a continuat să sforăie. Dar el e gata să se arunce asupra colosului de grăsime; să-l sugrume şi să-l lovească în ţeastă. Caută un obiect tare şi greu. O manivelă, un mîner de alamă... Să-l ucidă şi să-l tîrască pînă la uşă, să-l prăvale afară, pe linie... În fiecare noapte l-ar fi ucis, dacă în fiecare vis nu s-ar apropia în ultimul moment, pe culoarul vagonului, paşii şi glasurile lui Iuraşcu şi Stamatian. Se deşteaptă cu părul lipit de tîmple. Cu teama să nu adoarmă şi să nu reînceapă visul absurd de la capăt. Şi totuşi, în viaţa de toate zilele, asasinatul din somn îl săvîrşea fără nici o remuşcare. Altfel, fireşte. Însă nu mai puţin odios.

Ce însemna altceva decît un asasinat, înverşunarea să şteargă din preţuirea şi din amintirea sa tot ce era legat de numele lui Teofil Steriu? Tot: cărţile, eroii, peisajele, paginile care l-au mişcat pe vremuri, fauna şi

flora din aceste romane: tot, tot, tot!... De zece luni, nu-i mai ci-teşte o carte. Pomeneşte despre el, despre aceste cărţi, despre prietenia cu Teofil Steriu, fără nici o sinceritate, făţarnic şi mişel, ca un criminal care a stabilit un ***alibi*** şi revine mereu asupra lui, numai ca să-l fixeze şi în mintea altora. Încolo, tot aşa criminalii îşi urăsc, desigur, victima, fiindcă vine să-i tortureze prin somn şi fiindcă, la numele rostit pe neaşteptate, tresar cu spaimă, bîţîindu-se pe genunchii muiaţi!

Dar acum se sfîrşise. După vinovata uşurare de la început cînd a parcurs titlul necrologului, iată împăcarea cu el însuşi! Cealaltă eliberare. Sufletul lui Teofil Steriu, desprins de trupul gros şi diform, plutea aerian într-o lume unde toate se înţeleg şi se iartă uşor. Îi cerea ier- tare! iar iertarea o şi obţinuse, după emoţia din nou sim-plă, deplină, purificată, cu care îi deschide cărţile, regăsin- du-le, regăsindu-se.

Toată dimineaţa era liberă. Nici cursuri, nici procese, nici întîlniri în oraş.

Se hotărî s-o petreacă în tovărăşia romanelor ridicate cu braţul din dulap şi răvăşite pe divan.

Trecea de la un volum la altul. Ce vechi prieteni! Ce adevăraţi şi statornici prieteni! L-au aşteptat. Nu-i cer nici o socoteală pentru scîrbavnica lui trădare. Sînt tot cum au fost. Iată şi pasajul celebru. Descripţia secerişului în dogoarea de iulie, mai aievea decît secerişurile văzute de milioane de ochi... Iată şi primăvara, mai vie decît aceasta de afară! Şi funcţionarul de birou, cu nume acum mai cunoscut şi mai durabil decît al tuturor funcţionarilor care au trăit, fiindcă el e o sumă a tuturor, îi contopeşte pe toţi. Şi şedinţa Camerei, citată în toate istoriile de

literatură; şi moartea cîinelui, trecută în toate antologiile; şi episoadele din epocile voievozilor, şi atîtea vieţi, atîţia oameni; o lume întreagă — un univers concurînd starea civilă, cum s-a spus despre Balzac şi i se potriveşte şi lui. Prin ce taină, însufleţite, toate acestea, să trăiască în cugetul lectorilor, mai vii decît clipele trăite în viaţa de aievea? El singur o spusese în tren. Îşi aminteşte acum, fără neliniştea şi apăsarea de pînă mai adineaori. Îşi poate aminti acum pentru dînsul, fără să mai măsluiască realitatea... El singur, în auzul călătorului necunoscut şi ghemuit într-un colţ de compartiment, spusese că la întîm- plările din jurul său nici nu mai găsea un prea mare inte-res să privească prea îndeaproape cu lupa. Avea lupa în ochii lui. Văzuse şi înţelesese ceea ce nu văd şi înţeleg cei mai mulţi! Oare viaţa călătorului aceluia anonim din ungherul compartimentului ar fi înţeles-o el tot aşa? Şi

ar fi absolvit-o oare? Dacă ar fi venit la dînsul să-i spună tot, toate meandrele cîte l-au purtat pînă la minciunile lui, pînă la plăsmuirea unei prietenii care n-a existat niciodată, dar care i-a folosit atîta pînă la visurile lui omucigaşe: ar fi înţeles, el? ar fi iertat, el?

Tudor Stoenescu-Stoian îşi mută tîmpla sprijinită în palmă, căutînd pe divan un loc mai prielnic lecturii, în lumină. Îi amorţise cotul.

Schimbă altă carte, deschizînd la întîmplare. Dar, la sfîrşitul paginii, rîndurile începură să-i fugă de sub ochi. Îl năvăleau iarăşi întrebările. În ceasul acesta, cîţi oare, după ce-au aflat vestea morţii, nu stau ca şi dînsul cu o carte deschisă a lui Teofil Steriu; cîţi nu se descoperă, ca şi el, mici, mizerabili, inutili? Poate chiar în acest oraş. Cîţi nu regretă, ca el, cartea de care vor fi de acum pentru totdeauna lipsiţi? Foaia întreruptă la mijloc, rîndul întrerupt la jumătate — aşa cum istoriseşte reporterul ga-zetei că a fost găsit Teofil Steriu la birou, cu tocul căzut între degete şi cu capul lui enorm înclinat cu bărbia în piept.

Rîndul acela, pagina aceea, cartea aceea n-au să le mai sfîrşească nimeni, niciodată.

— Da! Intră!

După paşii care nu s-au auzit înaintea bătăii, Tudor Stoenescu-Stoian ştia cine se află în dosul uşii.

— Intră, coană Laurenţie!

Laurenţia Iancovici înaintă cu tălpile ei de pîslă, să culeagă tava şi să deşerte scrumiera.

— Credeam că aţi plecat... Altfel nu vă tulburam...

— Nu-i nimic, coană Laurenţie. Nu mă deranjezi...

Dar, în acelaşi moment, Tudor Stoenescu-Stoian se întrebă de ce proprietăreasa a mai bătut la uşă, dacă într- adevăr socotise că a plecat? Asemenea mărunte notaţii dau viaţă fluidă şi misterioasă tuturor paginilor scrise de Teofil Steriu, în aparenţă atît de simple şi lipsite de artă laborioasă. Laurenţia Iancovici minţea. Era evident. Ce

putea oare să îndemne la minciună o bătrînă aşa de is-pravă ca această cucoană Laurenţie?

Încercă:

— Poate mai vrei altceva, coană Laurenţie? Chirie? Avans?... Da-da... Te ghicesc eu după ochi că mai vrei ceva. Ai poate vreo ştire de la Ionică al dumitale?

Bătrîna oftă, cu tablaua în mînă, cu ochii căutind într-o parte.

— Ştire n-am... Dînsul m-a uitat cu totul... Dară eu nu pot să-l uit aşa de uşor. Şi bine-aţi spus că voiam eu şi altceva... Bine-aţi ghicit, măcar că nu v-aţi uitat în ochii mei.

— Ei spune, coană Laurenţie...

Glasul lui Tudor Stoenescu-Stoian se umanizase.

Se simţea şi el altfel, altul. Într-adevăr, moartea lui Teofil Steriu îl dezlegase de un blestem rău. „Numai de-ar ţine!" gîndi. Şi îndată alungă gîndul, ca o viespe supărătoare.

— Hai, coană, Laurenţie!... Niţel curaj şi spovădu- ieşte-mi păsul, dacă e păs.

— Numai să nu rîdeţi de mine... E ceva tot în legătură cu Ionică al meu.

— Cu atît mai mult. Te-ascult, coană Laurenţie.

Tudor Stoenescu-Stoian se ridicase de pe divan în capul oaselor şi aştepta, curios.

— N-aveţi mult ce-asculta. Numai să-mi daţi voie să trec dincolo, în iatac. Şi să nu vă supere...

— Bine, coană Laurenţie. Nimic nu mă poate supăra de la o asemenea proprietăreasă ca dumneata.

— Şi să vă spun şi despre ce-i vorba... Ştiţi, cutia cea lungăreaţă, învelită cu pluş roşu, de pe măsuţă? Cu dînsa am eu acuma ce am. E o cutie cu muzică... Răsuceşti cheiţa şi cîntă ceva foarte vechi, din vremea tinereţii mele.

Cutia aceea, cadou de nuntă, a stat ea acolo neclintită, de pe cînd era Ionică al meu copil, de ajungea numai cu fruntea pînă la masă. Îi plăcea lui cutia şi muzica dinăuntru, din cale-afară îi plăcea. Şi mă ruga să răsucesc cheiţa şi să dau drumul la muzică... Pe urmă, după ce-a

plecat el, n-a mai avut cutia pentru cine să cînte. Nici nu m-am mai atins de dînsa. O şterg de praf, o scot afară cînd scutur, o pun înapoi. Iară de-un ceas mă munceşte o dorinţă. E ceva parcă din afară de mine, ca o poruncă de sus... Numaidecît să răsucesc cheiţa şi să dau drumul la muzică, aşa ca pe vremea lui... Poate acolo unde-o fi el, s-a gîndit din senin la bucuria lui de copil, l-a apucat un dor şi dorinţa lui a ajuns pînă la mine. M-am ţinut s-aştept pînă plecaţi... Dar nu mai am astîmpăr... Acuma, pe ceas, îndată, o cere el!... Simt eu că o cere el, acolo unde se află... Asta e tot ce-aveam eu să vă rog.

— Bine, cucoană Laurenţie. Nici nu era nevoie de atîtea explicaţii. Treci dumneata dincolo; ia cutia... De altfel, poţi s-o păstrezi la dumneata. Mă tot întrebam eu ce rost are printre lucrurile mele.

Laurenţia Iancovici privi stînjenită, cu un zîmbet trist şi umil pe buzele pale:

— Vedeţi, tocmai asta nu vreau eu; nu se poate! ***Nu trebuie*** să iau cutia de la locul ei. ***Trebuie*** să cînte acolo, unde asculta Ionică. Acolo era odaia lui, pînă ce-a plecat în lume. Că din asta trăiam şi atunci. Din odăi date cu chirie. Pensie n-am. Nimica n-am. L-am crescut din chiria odăilor, strîmtoraţi în casă şi ajutorată de cîte-o fetişcană de la ţară, să mă înlesnească la gătit, la măturat, la tîrguielile din tîrg. Dară atuncea nu închiriam şi odăiţa lui. Acuma, acolo cere să-i cînte cutia cu muzică. Mi-o cere... ***Trebuie*** să-l ascult, ca să-mi potolesc jalea din inimă şi dorul.

— Bine, coană Laurenţie. Dacă ***aşa trebuie***, aşa să fie!

— Vă mulţumesc. Dar fără supărare, nu e aşa? Spu- neţi-vă că sînt o bătrînă cu mintea

zdruncinată de cînd şi-a pierdut feciorul în lume şi iertaţi-o ca atare.

— Dar nici nu mă gîndesc să spun aşa ceva, coană Laurenţie... Eu înţeleg. Înţeleg foarte bine. Astăzi, înţeleg foarte multe şi foarte bine... Mi s-a luat mie o perdea de pe ochi, care multe-mi ascundea văzului, coană Laurenţie.

Bătrîna lăsă tava la locul ei şi se închise în cealaltă cameră.

Tudor Stoenescu-Stoian aşteptă.

Iar după o vreme, deodată, dincolo, se auzi cîntecul desuet, subţire şi metalic al cutiei cu muzică. Era un vals de mult şters din toate amintirile. Şi sunetul foarte vechi, melancolic şi fin, pentru auzul deprins cu exploziile instrumentelor tumultuoase de ***jazz-band***.

Tudor Stoenescu-Stoian ascultă cu obrajii în palme, cu coatele rezemate-n genunchi. Atîtea mărunte taine sînt în viaţă, pe care el n-a ştiut să le vadă, să le simtă, să le presimtă! Lumea lui Teofil Steriu mişună de asemenea momente. Nu numai observate, nu numai inventariate — intuite. De aceea cărţile sale au depăşit măsura unui raft de bibliotecă, iar el, Tudor Stoenescu-Stoian, călătorul din ungherul vagonului n-a putut trece de al treilea rînd dintr-o foaie de o sută de ori începută.

Nu se gîndi cu vreo urmă de amărăciune la zilele acelea de neputincioasă îndîrjire. Îi păreau acum foarte departe. Şterse pentru totdeauna. „Numai de-ar ţine!” îşi aminti din nou, şi din nou alungă gîndul.

Dincolo, muzica din cutia de pluş roşu continua. Sulul cu ghimpi clinchetea în lamele delicate altă melodie. O romanţă tot atît de veche, de pe vremea cînd Teofil Steriu purta plete romantice, lavalieră şi poate că o fredona atunci celei dintîi iubite. Era o muzică graţioasă, pudrată, diafană. Ecou muribund dintr-o epocă fără brutalitatea vitezei şi nerăbdărilor, discretă, pentru totdeauna pierdută. Pe urmă, deodată, melodia sfîrşi. Se mai auzi un bîzîit molcom şi apoi nimic. Laurenţia Iancovici ieşi cu buzele strînse, cu ochii întorşi spre perete, să nu-i vadă

pleoapele roşii; luă tava şi se prelinse pe uşă cu paşii ei de pîslă.

Nu mai rostise nici un cuvînt, poate ca să nu-şi trădeze tremurul glasului.

Tudor Stoenescu-Stoian rămase cu faţa cuprinsă în palme, pe marginea divanului, potopit de hotărîri şi de gînduri bune. cum nu-l mai încercaseră de mult.

Aşa îl găsi Sandu Buhuş.

— Am alergat, dragă Todiriţă! rosti gîfîind. Am alergat; îmi era frică să nu fi luat trenul de dimineaţă.

— De ce? se miră Tudor Stoenescu-Stoian. Ce tren?

O clipă, Sandu Buhuş crezu, după calmul chipului şi glasului, că poate prietenul n-a aflat vestea. Dar ziarul stătea desfăcut pe birou cu fotografia lui Teofil Steriu în chenarul ei lat, iar cărţile risipite pe divan le ştia ale cui sînt.

— Am crezut că pleci la Bucureşti... La înmormîntare.

Tudor Stoenescu-Stoian nu se gîndise la aceasta.

Uitase cu desăvîrşire că, dincolo de viaţă şi de moarte, el juca aici un anume rol.

Tăcerea căpătă pentru prietenul din tîrgul patriarhal altă interpretare:

— Atunci, pleci deseară? Sau mîine? Ai timp destul.

— Nu plec nici deseară, nici mîine. N-am ce căuta. N-am pentru ce pleca.

Sandu Buhuş îl privi nedumerit. Îşi dădu socoteală că nu şi-a scos pălăria. O lepădă pe birou. Pălăria se rostogoli peste fotografia din ziar. I se păru o impietate. Pălăria lui asudată, cu pete de grăsime, peste chipul unui mort celebru! O trase pe colţul mesei. Îşi netezi mustăţile pleoştite de focă, îngîndurat. Nu se simţea capabil să descopere cuvintele destul de potrivite pentru o asemenea durere stăpînită.

Se apropie de prieten, punîndu-i amîndouă mîinile pe umeri:

— Tudore!... Tudore, nu trebuie să stai aici, în casă, cu cărţile acestea... Să ieşim la aer. A plînge, nu mai folo-seşte nimic.

— Vezi bine că nu plîng defel!

— Cuminţenia e să accepţi... Soarta, întîmplarea, poate că ştiu mai mult decît noi. L-au cruţat poate de alte sfîrşi- turi mai penibile: paralizie, hemiplegie, infirmităţi degradante. Acceptă!...

Tudor Stoenescu-Stoian zîmbi în silă:

— Dar n-accept? Dragă Sandule, observă că accept totul foarte bine... Foarte simplu...

— Nu aşa...

Cu stîngăcie, Sandu Buhuş îl zgudui şi îi trecu braţul gras peste umeri:

— Nu aşa. Tudore! Ştiu ce se petrece în tine... Nu mă poate înşela calmul acesta... Ştiu ce ascunde. Nu te duci la Bucureşti fiindcă vrei să-ţi rămînă în amintire aşa cum era în viaţă, mişcîndu-se, vorbind, rîzînd — nu întins pe catafalc, între sfeşnice şi flori, cu mîinile pe piept. În locul tău, aş face la fel! Însă nu m-aş închide aici cu cărţile acestea, să roadă din mine. Am vorbit acum un sfert de oră cu Adina. Ţine neapărat să te aduc la masă. Vrea să-ţi vorbească. Tu-ţi imaginezi cît îl admira ea pe Steriu! Neapărat vrea să te vadă. Altfel, la ce-ar mai folosi o prietenie, dacă în asemenea împrejurări nu ne-am da reciproc asistenţă?

Tudor Stoenescu-Stoian clătină sceptic din cap.

Ştia el prea bine, mai bine decît Sandu Buhuş, cît de puţin ţinea Adina să-l vadă în ochi, să-i vorbească, să-l cheme la masă. Şi, cu toate acestea, de dînsa avea nevoie acum. Cu Adina Buhuş trebuia să înceapă. Faţă de dînsa purta el vina cea mai grea şi mai umilitoare în acest oraş. Pe dînsa, mai ales, o minţise, împins mai întîi de vanitate, mai apoi din patima rea şi fără vindecare, din amestecul de ură şi de iubire; pofta crescută în el ca o plantă veninoasă, invadîndu-i fiinţa, toropindu-i ultimul licăr de conştiinţă, arzîndu-i buzele şi tremurîndu-i degetele.

În această clipă, se limpezea ceva cald şi luminat în viaţa lui tulbure de zece luni. Va merge să-i mărturisească. Să-i ceară iertare. Să devină, în sfîrşit, prieteni buni, tovarăşi de exil, aşa cum îi ceruse ea în cele dintîi zile.

— Aşadar, ne-am înţeles! rosti Sandu Buhuş. Aştept să te îmbraci.

Tudor Stoenescu-Stoian nu se împotrivi. Trecu în iatac. Îşi alese haine de-o culoare închisă, o cravată cu desene mai puţin fanteziste.

Pe stradă, Sandu Buhuş îi prinse braţul ca unui bol- nav; căută să-l distragă de la amintirea lui Teofil Steriu.

Îşi mărturisi decepţia pe care i-a provocat-o Emil Sava, rupîndu-se de partid cu o bandă de electori şi ducînd astăzi război cu vechii tovarăşi de luptă, fiindcă aşa cereau interesele procopselilor personale legate de „Piscul Voievo- desei", noua societate petroliferă de strălucit viitor.

— Am rămas numai cîţiva. Tănase Blîndu, eu, o mînă de oameni. Iar acestea se întîmplă, dragă Tudore, tocmai cînd îţi pregătisem o intrare în partid cu toată miza în scenă cuvenită! Ai să vezi, de altfel... Sava are să apeleze la tine... Ne-a şi luat ziarul, ***Călimanul***. Într-o lună, are să-l transforme într-un pamflet, ca să ne atace pe noi, fiindcă am refuzat să fim complici la manoperele politice... şi la celelalte. Cunoşti tu la ce fac aluzie! Va apela la tine, dar sînt sigur că ai să răspunzi cum merită.

Tudor Stoenescu-Stoian nu-şi luă nici un fel de angajament. Îi venea greu să declare că Emil Sava o luase înainte. Îi şi trimisese invitaţie de înscriere în partid, flu- turîndu-i cîteva perspective ispititoare. Deocamdată, definitivarea catedrei: poate un post de avocat al statului şi al judeţului. Pentru mai tîrziu, după un scurt stagiu, ros-turi mai înalte şi mai remuneratorii.

Acum îi era silă de Emil Sava, care le oferise; de el, care nu le acceptase, dar nici nu le respinsese.

Tăcea sub apăsarea acestei mustrări. Hotărît, trebuie să-şi revizuiască energic conştiinţa! Va începe clarifi- cîndu-şi viaţa în faţa Adinei Buhuş. Va urma, refuzînd răspicat ademenirile prefectului Emil Sava.

Soarele de april îi părea mai dulce şi blînd. Sorbi cu nesaţ aerul molatic, lărgind nările.

— Astăzi e zi de tîrg! vorbi într-un tîrziu Sandu Buhuş. Şi priveşte cum operează

fostul nostru amic, Emil Sava! A împănat oraşul de agenţi electorali...

Cu mîna scurtă şi groasă, arătă doi ţărani în straiele lor albe, ademeniţi spre intrarea unei cîrciumi de-un surtucar cu nasul roşu şi cu ochii injectaţi de băutură.

Fiindcă Tudor Stoenescu-Stoian tăcea şi nu privi spre grupul din uşa localului de propagandă electorală. Sandu

Buhuş îşi explică în felul său preocuparea prietenului. El îi vorbea despre politică; iar bietul Tudor se afla cople- şit de cine ştie ce amintiri, care-l duceau cu gîndul la marele dispărut! Străbătu restul drumului pînă în Strada Mare, dojenindu-se cu asprime pentru vinovata-i lipsă de tact. Ar fi putut să-l smulgă de la asemenea amintiri cu altceva, mai puţin trivial decît mizeria unei campanii electorale şi a unei dizidenţe de partid.

Numai Adina are s-o facă, firesc, fără efort, cu subtilitatea ei feminină.

Cîteva caracude l-au oprit pe Tudor Stoenescu-Stoian să-i strîngă mai apăsat mîna şi să-l încredinţeze de sincera lor durere pentru pierderea unui astfel de om şi prieten. Pantelimon Tacu traversă de pe celălalt trotuar, aţinîndu-le calea:

— Cincizeci şi doi de ani şi opt luni!... Putea să mai trăiască încă zece, cinsprezece ani, cu puţină igienă! Prea gras; asta-i pricina. Prea multă carne, prea puţină miş- care! Aşa a murit, acum doi ani, Cîrnoveanu de la Administraţia financiară... Îţi aminteşti, Buhuş? Tot la birou... Îi cade condeiul din mînă, lasă bărbia în piept şi gata!... Degeaba-i spuneam: „Bagă de seamă, Cîrnovene, bagă de seamă! Mai mişcă-te, frate!... Mai lasă birja şi mai înşir-o pe jos. Pe lîngă că economiseşti patru curse pe zi, îţi lungeşti viaţa cu 24 de ore la fiecare drum... Patru drumuri pe zi, cîştigi patru zile din viaţă!...” Asta-i spuneam. Dar ţi-ai găsit să m-asculte? Rîdea, cum îţi vine ţie să rîzi, Buhuş... Bagă de seamă şi tu!... S-o ştii de la mine. Oamenii nu mor. Se sinucid...

Sandi Buhuş îşi remorcă prietenul de braţ.

Prin faţa cofetăriei „Rinalti” au trecut fără să se oprească. Nici Tudor Stoenescu-Stoian nu voia să simtă asupră-i, sfredelindu-l, ochii lui Grigore Panţîru şi ai lui Picu Hartular. Nici

Sandu Buhuş nu ţinea să-l lase pradă curiozităţii lacome şi condoleanţelor brutale de la masa caracudelor.

Se bucură cînd îl întîlni pe Iordăchel Păun.

Făcu semn unui birjar, eternului Avram, şi rosti, înainte de a se urca în trăsură:

— Ţi-l predau, coane Iordăchel!... Faceţi o plimbare pînă la grădina publică. Mă aşteptaţi pe bancă. Eu vă ajung din urmă cu birja. Mă reped pînă la birou să dau cîteva motivări scrise secretarului şi să verific cîteva dosare... Dă bici gloabei, Avram!

Iordăchel Păun primi cu blîndă inimă această misiune. Porni alături de Tudor Stoenescu-Stoian, păşind mărunt şi ferindu-se de atingerea mulţimei forfotitoare.

Cînd norodul se rări, spre capătul străzii, îi prinse şi el braţul, susţinîndu-l ca pe un bolnav şi glăsuind cu mîhnire:

— Ai pierdut un mare prieten, Todiriţă. Aceasta vorbeam eu cu Veturia azi-dimineaţă, cum am aflat vestea... Era un om rar şi un mare iubitor al trecutului... Nu i-am citit decît romanele istorice. Celelalte nu le pricep. Nu-mi spun nimic. Sînt dintr-o lume urîtă şi tristă, ca aceasta pe care o vedem în fiecare zi; fie că e mînată cu biciul de către vechilii lui Emil Sava, ca biata gloabă a bietului Avram, fie că e mînată cu un bici nevăzut de către pati-mile ei nesăţioase... Am auzit că şi în zugrăvirea unei asemenea lumi era el neîntrecut. La ce bun?... Merită oare atîta atenţie?... Ştim noi încotro merge? Ştim noi cum va sfîrşi? Cunosc eu, din singurătatea mea de surd, ce-o frămîntă şi de ce glasuri ascultă? Mie, mi-au ajuns cărţile lui istorice. În toate, o singură eroare am găsit. O confuzie de date. De altfel, o face şi Neculce, iar după Neculce, Xe- nopol şi Iorga. A propos. I-ai scris atunci, cum te-am rugat?

Adina Buhuş mută florile de liliac dintre dînşii, să-i vadă mai bine faţa şi ochii.

Toată purtarea lui Tudor Stoenescu-Stoian în decursul mesei, răspunsurile lui, simplitatea potolită şi înfăţişarea umilă o intrigau peste măsură.

Pregătise scrisoarea lui Teofil Steriu într-o carte pusă la îndemînă, gata s-o scoată la vedere şi să-l confrunte cu

corpul delictului, zdrobindu-l fără nici o putinţă de replică, de explicare, de scuză. Un impostor! Cel mai cinic şi mai vulgar impostor!

Iar pînă acum, prilejul îi scăpa mereu. Nu era cel din totdeauna. Nu-şi exagerase neconsolarea, cum se aştepta ea după convorbirea telefonică de azi-dimineaţă cu Sandi. Nu pomenea nimic despre peripeţiile amiciţiei cu glorio-sul brelan: Teofil Steriu, Stamatian, Iuraşcu. S-ar fi spus că ştie despre existenţa scrisorii din carte, că dinadins, cu o abilitate de contrabandist ori de braconier, se strecoară printre toate cursele menite să-l prindă asupra faptului. O! Era mult, mult mai ipocrit şi mai viclean de cum îl socotise, acest pretins amic al lui Sandi!

Pipăind cartea din care ieşea colţul scrisorii, întrebă cu perfida intenţie să-i întindă o nouă cursă, mai fără sorţi de scăpare:

— Nu regreţi defel acum că n-ai trimis caietele Isabelei, cît mai era încă timp? Sau poate eşti tot aşa de sigur că le-ai fi aruncat şi dînsul la coş, cum le-ai găsit dumneata nevrednice de tipar?

Tudor Stoenescu-Stoian vorbi cu accent de sinceră pocăinţă, care Adinei Buhuş îi păru culmea iezuitismului:

— Toate regretele, la ce-ar mai folosi oare?... Acestea şi altele sînt astăzi prea tîrzii... Poate că versurile domnişoarei Isabela meritau, într-adevăr, altă soartă!... Le-am judecat poate nătîng, superficial, pripit, într-o zi cînd totul conspira să-mi întunece judecata... Oare, nu trecem toţi prin asemenea zile şi ceasuri, cînd sîntem mai prejos chiar de noi înşine; încă mai nedrepţi, mai egoişti, mai orbi faţă de alţii?... Pentru această zi, pe care aş vrea s-o şterg din

viaţa mea, am a cere acum de două ori iertare... O dată domnişoarei Isabela; o dată doamnei Adina Buhuş.

Adina nu-l lăsă să termine.

Cu nemărginit dezgust, îi reteză tăios vorba:

— Nu-mi răspunzi însă la întrebarea mea!... Prietenul dumitale (apăsă pe cuvînt), ***prietenul*** Teofil Steriu, aşa

cum îl cunoşteai intim, zilnic, în toate fibrele fiinţei lui necunoscute de noi, muritorii de rînd, ar fi avut el oare curiozitatea să le citească? Dacă nu pentru ce cuprindeau caietele, măcar pentru faptul că le trimitea şi că le recomanda un atît de bun prieten ca dumneata!... La aceasta te rog să-mi răspunzi.

Aşteptînd, Adina Buhuş jucă plicul lui Teofil Steriu între foile cărţii, hotărîtă să-i întindă scrisoarea sub ochi, de îndată ce Tudor Stoenescu-Stoian va purcede la altă sfruntată înşiruire de minciuni şi baliverne. Aşa cum o minte pe dînsa, aşa cum i-a minţit pe toţi, de zece luni încoace. Cît mai repede aceasta! Înainte de a se întoarce în sufragerie Sandi.

— Ei, nu-mi răspunzi? stărui Adina Buhuş cu un surîs răutăcios. Ce-ar fi spus, ce-ar fi făcut marele dumi- tale ***prieten?*** El, care acum nu mai poate s-o spună...

Dar Tudor Stoenescu-Stoian, în loc de răspunsul sfruntat, ridică ochii trişti şi vorbi rar, cu un zîmbet plin de amărăciune:

— Prietenul meu!... Teofil Steriu era prea mare, ca să-şi facă prieten dintr-un nimic ca mine... Adevărul e acesta...

— Ciudat! exclamă Adina Buhuş cu deziluzie, închi- zînd cartea cu documentul deocamdată inutil, de vreme ce mistificatorul se arăta gata să mărturisească fără nici o constrîngere, schimbîndu-şi tactica într-un joc pe care ea nu-l mai înţelegea. Ciudat! Foarte ciudat...

N-a explicat însă ce i se părea atît de ciudat; iar Tudor Stoenescu-Stoian n-avea s-o ştie niciodată, căci cuvîntul lor a fost întrerupt de Sandu Buhuş.

Soţul cu mustăţile de focă intră în sufragerie, anunţînd:

— Dragă Adi, e Statachiu în antreu. El sunase... Pe tine te caută, Tudore! În tot oraşul te-a căutat. Cu nu ştiu ce telegramă... Îl chem aici, nu e aşa, Adi?

Ceruse părerea Adinei şi nu aşteptă răspuns.

Din uşă, chemă cu o voce groasă, prefăcut ameninţătoare şi teribilă:

— Intră, mizerabile! Acum eşti în mîna noastră şi n-ai să scapi teafăr din camera torturilor!

Statachiu era directorul liceului „Mitru Căliman”. Trecuse de partea lui Emil Sava, adică la inamic. Pentru care crimă de înaltă trădare merita epitetul de mizerabil şi se putea aştepta la cele mai crunte şi savante torturi.

Totuşi, păşi pragul cu zîmbet senin, fiindcă ştia că în casa lui Sandu Buhuş, la asemenea oră, cel mult putea să-l aştepte o cafea turcească. Sărută mîna amfitrioanei, cerîndu-şi iertare pentru asemenea invazie. Scutură semnificativ mîna lui Tudor Stoenescu-Stoian. Se aşeză pe marginea scaunului şi despături o telegramă pe masă, ceremonios, cum prezida conferinţa profesorilor în cancelarie.

Păros, butucănos, cu sprîncene enorme, cu pieliţa albăstrie în partea bărbierită a obrazului, făcea impresia că se sufocă în gulerul prea strîmt. Îşi pipăi chiar butonul, lărgind gulerul cu arătătorul încîrligat.

— Iată despre ce e vorba!...

O luase pe tonul oficial.

Se corectă, singur:

— Vă plictisesc numai cinci minute... Am alergat, cutreierînd tot oraşul, fiindcă e o chestiune în care nu pot lua o hotărîre fără dumneata, domnule Stoian. O hotărîre urgentă.

— Să trecem dincolo şi rămîneţi aici... propuse Adina Buhuş. Sau treceţi dumneavoastră în salon?...

— Nu e nevoie, doamnă! declară directorul. Nu e nici un secret. Dimpotrivă. Poate voi avea nevoie de intervenţia dumneavoastră, dacă singur n-am să izbutesc... Am primit această telegramă. A primit una identică şi prefectul. Guvernul a hotărît să facă lui Teofil Steriu funeralii naţionale. Iar în ziua înmormîntării, adică mîine, toate şcolile să fie

închise, elevii adunaţi într-o sală comună — un profesor să le vorbească despre viaţa şi opera marelui dispărut. În speţă, sala ar fi Teatrul Central iar conferenţiarul, domnul Tudor Stoenescu-Stoian. Are toate calităţile pentru aceasta...

— Fireşte! afirmă ironic Adina Buhuş.

— Tocmai... Scriitor. Amic cu marele şi regretatul defunct...

— Fireşte!...

— Bun cunoscător al operei sale... Al vieţii sale...

— Fireşte!...

— Mă temeam de un singur lucru... Să nu plece la Bucureşti, la înmormîntare, şi să ne lase în pană. De aceea am alergat personal... Ai acceptat, domnule Stoian?

— Fireşte! stărui provocător Adina Buhuş. Nici nu mai poate începea vorbă! E dator s-o facă aceasta, pen- tru memoria lui Teofil Steriu: vechiul, marele, iubitul său prieten!... Nu este aşa, domnule Tudor Stoenescu- Stoian?

Adina îl privi cu capul puţin înclinat pe un umăr, măsurîndu-l cu un surîs de dispreţ, de compătimire şi de provocare.

Comedia se anunţa mult mai interesantă decît se aşteptase. Lua o întorsătură teatrală. Mîine, Tudor Stoenescu-Stoian va vorbi, va invoca prietenia cu Teofil Steriu, va născoci alte amintiri şi le va repeta pe cele de mult născocite.

Pe urmă, cînd va termina, ea va face să circule din mînă în mînă scrisoarea lui Teofil Steriu, dejucînd măcar postum toată impostura şi răzbunînd astfel pe dispăruta sa prietenă Isabela.

— Nu este aşa, domnule Stoian?

— Evident! recunoscu impostorul, mincinosul, făţarnicul, cu un straniu accent de uşurare. Am această datorie pentru memoria lui Teofil Steriu...

Tudor Stoenescu-Stoian vorbea despre cealaltă dato-rie, pe care o cunoştea numai dînsul. Se ivea prilejul să-şi achite mustrarea de conştiinţă faţă de omul folosit de el, ucis prin vis de el; faţă de cărţile trădate de el, vreme de zece luni.

Va fi o ispăşire publică. Se va reabilita faţă de el însuşi.

De aceea, repetă cu o apăsată intenţie în glas:

— Are dreptate doamna Buhuş. Mă voi plăti de această datorie cît mă vor ajuta puterile mai onorabil.

„Ce canalie! gîndi Adina Buhuş. E mult, mult mai primejdios şi mai sfruntat de cum şi-ar putea imagina cineva! Cît de abil îşi dozează fiecare cuvînt! Nici prea exagerată durere. Nici prea îndelung lăsîndu-se rugat.

Desigur, a şi înjghebat un nou plan de alte mistificări, acum cînd nu se mai teme de nici un risc şi de nici o demascare. Dar mîine? Ah-ah! Să-l vedem, mîine!”

Directorul împături telegrama. Rosti:

— Atunci misiunea mea e terminată...

Se pregăti de plecare. Sandu Buhuş îl opri la cafea. Adina nu-şi putea desprinde privirea uimită şi încărcată de repulsie de la monstrul care mîine va fi tras la răspundere pentru toate netrebnicile-i născociri de atîtea şi atîtea luni.

Iar Tudor Stoenescu-Stoian, calm şi împăcat cu sine, fără nici un presentiment, surîdea visător sub această privire. Da-da! Totul se arăta limpede şi simplu. Din nou limpede şi simplu. Pentru dînsul, explicaţia pe care o datora Adinei Buhuş era numai amînată. Mîine, după ce va încheia conferinţa, aşa cum o întrezăreşte el, aşa cum a şi început să lucreze în el, se va înfăţişa Adinei: „Ştii de ce-am vorbit? Ştii ce-a însemnat pentru mine această vorbire?... Uite, şi uite, şi uite!...” Are să-i povestească tot şi ea are să-l înţeleagă. Nu se poate să nu-l înţeleagă... Tot, începind cu hotărîrea din faţa oglinzii cu trei canaturi, cu nisipurile mişcătoare care l-au furat, cu verigile lanţului de alte şi mereu alte viclene laşităţi şi ispite, cu visurile sale de ucigaş...

Statachiu se întoarse către amicul lui Teofil Steriu, eli- berîndu-şi beregata din presiunea butonului.

— Şi cum se face că n-ai plecat la Bucureşti?

— E simplu! răspunse, în locul său, Adina Buhuş. La Bucureşti, Teofil Steriu are destui prieteni să-l conducă pînă la groapă. Prieteni comuni: Iuraşcu, Stamatian şi alţii pe aceeaşi măsură. Unul care să-l plîngă aici nu

s-ar fi găsit însă în locul domnului Tudor Stoenescu-Stoian... De aceasta s-a sacrificat.

— Nu înţeleg... mărturisi directorul liceului, cu degetul uitat în deschizătura gulerului, privind cînd la Adina Buhuş, cînd la Sandu, cînd la Stoian.

— Aveţi să înţelegeţi mîine, domnule director! făgă-dui ameninţător Adina Buhuş, apăsînd cu palma cartea unde se afla închisă sentinţa de ostracizare a impostorului. Mîine. la ora aceasta, toţi vor fi înţeles tot!

„Are dreptate lumea cînd spune despre nevasta lui sărmanul Sandu Buhuş că e cam sărită din minţi!” gîndi directorul liceului. Şi încuviinţă, cu o înclinare din cap şi cu un surîs complice, aşa cum ştia el că nu trebuieşte contrariată ideea fixă a celor clasificaţi de medici pe jumă- tate iresponsabili, trăind într-un veşnic delir de grandoare, de persecuţie, de neînţelese plăsmuiri ale închipuirii bolnave.

— Da-da! Desigur. Mîine, domnul Stoian are să ne pregătească o mare surpriză... Deocamdată să-i daţi bilet de voie, să meargă cu mine şi să organizăm programul.

— Există ceva care totuşi are să lipsească din pro-gram! insinuă Adina. Altfel de surpriză.

— Din orice program există ceva care lipseşte, doamnă.

Capitolul IV

MORTUL CARE ADUCE

Adina Buhuş îşi potrivea pălăria în faţa oglinzii, estompa cu puful roşul din pomeţii obrajilor: se examina atent, asemeni campionilor în preceasul unei mari bătălii. Sandu o aştepta în scaunul nichelat şi incomod, stingherit ca un urs dresat într-o vitrină cu bibelouri fragile.

Aşa se simţea el întotdeauna în camera aceasta străină de sufletul şi de deprinderile lui.

— Eşti nerăbdător? întrebă Adina, privindu-l prin oglindă. Şi eu am trac... Dar pentru alte motive.

— Nu sînt nerăbdător, Adi! Trac, de ce să am? Nu m-am îndoit niciodată de Tudor... Constat numai că e prea tîrziu.

— Niciodată nu e prea tîrziu! îl asigură femeia, zîm- bindu-i enigmatic prin luciul cristalului, cu spatele întors. Te asigur! Mai ales pentru prietenul tău, n-are să fie niciodată prea tîrziu.

Sandu Buhuş se uită la ceas. În orice caz, minutarul arăta deocamdată că pentru conferinţa lui Tudor Stoenescu-Stoian se aflau în întîrziere.

Iar el avea oroare să deranjeze publicul într-o sală plină, cu becurile stinse, cînd toţi ţistuiesc la scîrţîitul paşilor şi întorc involuntar capetele spre lumina din cadrul uşii deschise.

— Cred că a început...

— Pe mine mă interesează mai mult cum are să sfîr- şească. Aşa că un sfert de oră mai tîrziu sau mai devreme n-are nici o importanţă! rîse răutăcios Adina.

Sandu o privi curios.

Multe nu înţelegea el din gîndurile, din preocupările şi din neastîmpărul Adinei. Toată viaţa lor îşi vorbeau ca acum, se cunoşteau şi îşi trimiteau cuvintele ca acum, printr-o oglindă. Era între dînşii un obstacol invizibil şi totuşi de nepătruns, care le devia gîndurile şi cuvintele, le răcea, îi păstra departe, cum falsifică o oglindă poziţia normală a obiectelor în spaţiu.

Dar de ieri dimineaţă, Adina îi părea încă şi mai stranie, o simţea mai înfrigurată, cu nervii mai încordaţi. Aluziile ei erau şi mai misterioase.

Rosti, fără prea mari speranţe să capete o explicaţie:

— Tu ai ceva, Adina... De ieri, ai ceva împotriva lui Tudor. Ce ţi-a făcut? Tocmai acum, cînd bietul băiat simte nevoie de asistenţa unor prieteni ca noi, tocmai acum ai găsit să-i faci zile amare?... Te-am rugat. Credeam că sîn- tem de acord... Cînd colo!

Adina îi făcu faţă, întorcîndu-se, cu toaleta terminată, îşi privi bărbatul de sus în jos, cu ochii micşoraţi între pleoapele înguste. Îl privi cu milă, ca pe-o eternă victimă ce era, a tuturor: a ei, a prietenilor, a bunătăţii şi a credulităţii lui.

— Într-adevăr, am ceva, dragă Sandi! Acum ţi-o pot spune, înainte de a pleca la conferinţa ***bietului*** tău prie- ten. E bine s-o ştii tu, înaintea altora... Uite, într-adevăr, ce am. Citeşte!

Îi întinse, din poşetă, scrisoarea lui Teofil Steriu.

Sandi citi mai întîi maşinal, adresa expeditorului de pe dosul plicului.

— Teofil Steriu? întrebă. O scrisoare de la Teofil Steriu?

— Exact. O scrisoare de la Teofil Steriu către doamna Adina Buhuş. După toate aparenţele, ultima lui scri-soare... Nu e nevoie s-o citeşti toată. Pentru cele ce te interesează, ajunge pasajul acesta şi acesta...

Adina se plecă să-i indice cu unghia întoarsă care anume pasaje. Pe urmă, se rezemă de pervazul ferestrei, cu braţele încrucişate, aşteptînd.

După primele rînduri, o paloare cadaverică se întinse pe faţa lui Sandu Buhuş.

— Imposibil! exclamă... Imposibil!

— Continuă, te rog! îl îndemnă Adina cu un calm neîndurat. Ai să te convingi că e foarte posibil şi ai să deduci cum şi de ce a fost posibil.

Sandu Buhuş parcurse scrisoarea de la pasajul însemnat pînă la sfîrşit.

Apoi, o luă de la capăt.

— Nu pot să cred... Nici un om nu poate săvîrşi aceasta!...

— Totuşi, s-a găsit unul s-o săvîrşească. Şi continuă s-o săvîrşească, deoarece în faţa unei săli pline, nu se sfi- eşte încă o dată să pomenească despre „marele, bunul, ne-despărţitul său prieten...”

Omul cu mustăţile de focă se topise pe scaunul nichelat, cu mîinile spînzurate: parcă se micşorase, aşa cum se împuţinează oamenii de zăpadă şi se înnegresc la faţă, cînd dă soarele cald al primăverii.

— Adina, dar aceasta e o faptă de canalie!

— De perfect acord. De canalie şi de escroc.

Scrisoarea tremura, atîrnînd între degetele groase ale lui Sandu Buhuş.

Lunecă jos.

Sandu se plecă greoi s-o ridice; din nou îşi aruncă ochii pe pasajele împricinate. Se uită la dată, verifică în amintire unele coincidenţe; îşi tamponă broboanele de năduşeală de pe frunte.

— Tu ai primit-o ieri şi nu mi-ai spus nimic?... Ştiai de ieri şi nu mi-ai spus nimic...

În glas era un accent de imputare.

Adinei îi fu milă şi rosti, punîndu-i mîna pe umăr:

— Te rog să-mi ierţi aceasta, Sandi... Mai întîi am alergat să aduc vestea Isabelei. Aceasta era mai interesant decît toate, pentru mine! Să duc o bucurie într-o casă de unde bucuria ştiam bine că a dispărut de mult. Am alergat... Isabela, însă, e plecată din dulcele tău oraş patriarhal... N-a lăsat adresă, nimic; nimeni nu ştie unde se află... Deci vestea cea bună n-am avut cui s-o duc. A sosit prea tîrziu... Abia pe urmă, după aceea, am revenit să mă ocup şi de povestea bunului tău amic... Şi nu ţi-am spus, fiindcă voiam să-l văd pînă unde merge... Am avut dreptate. Răbdarea mi-a fost recompensată. Dacă ţi-aş fi spus de ieri, dacă ai fi ştiut-o de ieri, conferinţa de astăzi n-ar fi avut loc... Această culminare a farsei! Nici conferinţa şi nici surpriza pe care i-o pregătesc...

Sandu Buhuş înălţă ochii rotunzi şi dureroşi, de focă lovită în inimă:

— Ce surpriză, Adi?

— Aceea pe care o merită... Am văzut programul... Întîi conferinţa d-lui Stoenescu-Stoian. Pe urmă, partea a doua: lecturi din opera marelui dispărut şi scumpului său prieten. Ei bine! În pauza aceasta, dintre una şi alta, voi face să circule scrisoarea în două-trei mîini. Destul să încapă în mîna lui Grigore Panţîru sau Hartular!... Destul să încapă în

mîna doamnei Blîndu!... Te asigur că deseară, cu primul tren, d-l Stoenescu-Stoian va pleca pentru totdeauna din oraşul tău patriarhal, unde a sosit ca un aventurier, ca un escroc, să înşele buna-credinţă a oamenilor...

— Adi!... Aşa ceva nu se poate.

— Ai să vezi că se poate. O datoresc Isabelei.

— Adi... Tu nu poţi face aceasta!... E ceva urît, vulgar, teatral... Ceva de vodevil şi de melodramă.

Adina hohoti, cu braţele încrucişate, cu spatele reze-mat de geam:

— Şi mistificarea grosolană a lui Stoenescu-Stoian nu e ceva de vodevil şi de melodramă?

— Aceasta nu e un cuvînt. Adi. Nu e un argument... Nici tu, nici eu n-o putem face. Gîndeşte! Ar însemna să ne coborîm la nivelul lui...

— Îl aperi? întrebă Adina, înclinînd capul şi privin- du-şi bărbatul cu o sinceră îndoioşare... Ce bun şi naiv eşti tu. Sandi! Mai găseşti încă nevoie să-l aperi? Mai ai încă inimă să-l aperi?...

Sandu Buhuş se ridică în picioare. Îi cuprinse mîinile şi o privi în ochi, aşa cum nu mai fusese între dînşii, de multă vreme, un gest de apropiere, spontan şi direct:

— Nu-l apăr, Adi. Nu pe el îl apăr. Pe noi... Pe tine, pe mine. La aceasta nu ne putem coborî. De mult nu te-am rugat nimic, Adi! De mult ne-am înstrăinat. Trăim sub acelaşi acoperiş şi sîntem străini. Dă-mi voie să-ţi cer acum o renunţare. Mîine, mai tîrziu, ai să judeci calm şi ai să-mi dai dreptate. La ce-ar folosi aceasta? Ce-ar putea să-i folosească Isabelei tale o răzbunare — cum spui tu — care i-ar produce şi ei repulsie? Şi nouă, ce ne-ar folosi? Eu am pedeapsă mai mare

pentru el... Care să nu ne coboare pînă la el...

Adina vru să-şi smulgă mîinile. Întorcînd capul, Sandu îi ţinea însă degetele în cleşte de fier:

— Te rog să mă asculţi. Adi! Pedeapsa mea e aceasta... Scrisoarea rămîne între noi. N-are să-i ştie nimeni de existenţă. Nimeni. Nici Stoian. Să-l lăsăm să continue... E o iertare mai grea decît o pedeapsă, tocmai fiindcă nici el n-are s-o ştie... Şi încetul cu încetul, îl îndepărtăm din casa noastră. Fără să priceapă de ce... Fără ca lumea să prindă de veste... Are să ne calce pragul mai rar. Am să mă port aşa, ca s-o simtă că trebuie să mi-l calce mai rar. Peste cîteva luni, n-are să-l mai calce defel. Îl cruţ de o explicaţie umilitoare. Iată ce cred eu că ne-ar da dreptul să ne socotim altfel decît el, pe altă măsură... Nu e nimic teatral. E numai ceva uman, Adi. S-o facem de hatîrul lui Teofil Steriu, al umanităţii din cărţile lui Teofil Steriu.

— Tu faci literatură, Sandi!

Sandu Buhuş surprinse şovăiala, cedarea din glasul Adinei.

— Posibil. Dar tu ce altceva faci în viaţă, Adi? Fii consecventă cu tine. Scoate pălăria... rămînem acasă.

Îi scoase el pălăria, stîngaci, cu lipsa de graţie care îl urmărea şi în gesturile de tandreţe.

Adina îl lăsă, cu un surîs ostenit, resemnat, doborîtă de o mare sfîrşeală.

Într-adevăr, tot elanul răutăcios şi răzbunător îi pierise. Energia se vlăguise uşor, aşa cum i se întîmpla întotdeauna în oraşul acesta torid, unde domnul prefect Emil Sava îşi continua mendrele electorale şi afaceriste, fără să întîm- pine nici o rezistenţă; unde domnul colonel Jack Valivla-

hidis împingea soldaţii la dezertare şi la sinucidere, fără nici o sancţiune; unde sărăcimea din mahalalele mărgi-naşe îndura toată obida.

Nu putea duce la capăt nici ea o faptă de neînduple- cată pedepsire, aşa cum nu izbutise ea, de atîtea ori, în altele bune şi omenoase.

Totul era aici inutil. Toate îi păreau atît de îndepăr- tate şi străine de dînsa!

În mijlocul camerei, Sandu nu ştia ce să facă, ţinînd pălăria Adineti în pumn, ca pe suportul din vitrina modistei. Adina îi luă pălăria din mînă. O zvîrli pe pat. Închise scrisoarea în sertar şi răsuci cheia.

— Şi acum, ce ne facem?

— Mergem în grădină, să vedem ce fac florile... E mai interesant decît conferinţa amicului nostru şi al lui Teofil Steriu...

Ironia din glas sună însă silnic şi trist.

Pe estrada sălii de teatru şi de cinematograf „Central”, în vremea aceasta, prietenul lor, Tudor Stoenescu-Stoian, îi căută deznădăjduit cu ochii.. Pregătise toată noaptea conferinţa — panegiric!

Recitise paginile memorabile din opera lui Teofil Steriu. Îşi însemnase pe o foaie punctele vorbirii. Puţine, căci ştia acum că totul există în el dincolo de un plan sistematic, cerîndu-se să fie spus într-un torent tumultuos.

Întîrziase începutul, aşteptînd sosirea prietenilor. Existau două loji goale. Una era a lui Buhuş.

Din dosul cortinei, de zece ori a tresărit, crezînd că-i recunoaşte. Sala era ticsită. Tot oraşul. Chiar duşmanii proaspeţi şi implacabili în noile lor răfuieli: Emil Sava şi Atanasie Blîndu, foştiii tovarăşi de pînă mai

ieri. Îi văzuse întorcîndu-şi capetele şi evitînd să se salute... Această ferocitate a manevrelor politice din aşa-zisul oraş patriarhal de provincie îl încîntă. Ştia, preştia că vorbirea lui are să îmblînzească tot ce e crud şi are să lumineze tot ce e întuneric de hrubă umedă în toate conştiinţele. Nu avea trac!... Se minuna de asemenea siguranţă în afară de el, de firea lui timidă şi poltronă. În douăzeci şi patru de ore se săvîrşise această minune.

Lectura de peste noapte; cărţile lui Teofil Steriu l-au fecundat, l-au întărit şi l-au înnobilat. În toată mulţimea de aici avea să strecoare un fior din eternitatea închisă în paginile lui Teofil Steriu.

Dar mai ales pentru Adina Buhuş şi pentru Sandu Buhuş avea să vorbească. De trei ori directorul veni pe scenă, lărgindu-şi gulerul şi răsuflînd astmatic, să-l grăbească. Trosneau balcoanele şi galeriile de elevi. Lojile şi stalurile gemeau de îmbulzeală. Mulţimea arăta semne de nerăbdare.

Numai cele două loji rămîneau goale.

La a patra intervenţie a directorului, Tudor Stoenescu- Stoian n-avu încotro. Făcu semn. Luminile s-au stins în sală. Cortina s-a ridicat.

A rămas cuvîntarea aceea, într-adevăr, neuitată în analele oraşului şi unică în viaţa lui Tudor Stoenescu- Stoian. Fără nici o meşteşugire, prin simpla vibraţie lăuntrică şi gravă, a prins toate sufletele şi le-a capturat cu o mie de fire invizibile, într-un singur pumn. În mîna cu care gesticula, împărţind umanitatea în două. Cei puţini, din neamul lui Teofil Steriu. Cei mulţi, din neamul lor, ai tuturor, aflaţi în acea sală. A zugrăvit mediocritatea, deşertăciunea, ambiţia, capitulările, laşa resemnare, neputinţa — zugrăvindu-se cu umilă sinceritate pe el însuşi, număr din marele număr. Şi prin

contrast, a purtat gîndul tuturor la viaţa scriitorului care s-a plecat ca un uriaş înţelegător, blînd şi iertător, asupra măruntelor existenţe. Nici glasu-i nu mai era cel din totdeauna. Dar ochii căutau mereu la lojile goale, în întunericul sălii. Într-o vreme, văzu două umbre aşezîndu-se pe scaune. Crezu că le-a recunoscut. În sfîrşit!... Vorbi, adresîndu-se cu deosebire acestei loji: prietenilor cărora avea să le facă el, pînă în seară, spovedania cea întreagă şi izbăvitoare. Pe hîrtia cu aliniatele însemnate nu şi-a mai aruncat privirea. N-avea nevoie! Îi dicta cuvintele o putere mai înaltă decît toată luciditatea unui plan dinainte chibzuit cu migală... Un ceas. Cînd a trecut o oră? N-a ştiut nici el, nici mulţimea din sală, cu sufletul atîrnat de buzele lui. Cînd a încheiat şi s-a aprins lumina, ochii n-au văzut alba fluturare a palmelor ropotind aplauzele, nici batistele femeilor ştergînd pleoapele umede pe furiş. Căutau spre loja unde crezuse că se afla Adina Buhuş şi Sandu. Din lojă, îl aplauda Pantelimon Tacu şi o caracudă. Ce-a fost? Ce s-a întîmplat? De ce n-au venit?

Şi-a lăsat mîinile strînse, fără să-şi dea seama ce răspunde şi cui răspunde. Îi prinsese braţul prefectul Emil Sava:

— Dar eşti un fenomen, nenişorule! Ce nu spuneai?... Ai fost extraordinar!... Ai stofă de orator, dragă Stoian... De mare, de extraordinar orator!... În legislatura viitoare, te trimitem în Cameră, cum mă vezi şi cum te văd... Păcat că acum e prea tîrziu!... M-am angajat şi nu pot să-mi încurc socotelile...

Tudor Stoenescu-Stoian lupta să se elibereze din mîna prefectului, pe culoarul îngust şi înţesat de foştii lui auditori.

— Nu scapi... Stai!... Mai întîi trebuie să-mi dai cuvîntarea pentru ***Călimanul***... Trimit un

exemplar şi la Bucureşti, la oficiosul nostru... O ai scrisă?

— N-am nimic, domnule Sava. Te rog, lasă-mă!...

— Te înşeli... Te-nşeli dacă îţi imaginezi că ai să scapi aşa de uşor din mîna mea... Un asemenea om căutam eu de zece ani în ticăloşia asta de tîrg, şi nu-l găseam. Un om să ne facă onoare şi la centru, să ne reprezinte şi în Cameră. Nu numai mameluci. muţi, surdomuţi, care votează cu pumnul plin de bile albe...

— Domnule prefect, te rog, lasă-mă!

În jurul lor se adunaseră, cerc, dascălii, şi avocaţii, şi pensionarii: toţi fruntaşii tîrgului veniţi să felicite nebăruitul orator, care, cu atîta modestie, vreme de zece luni, nu pomenise nimic despre acest har fără de pereche în micul lor univers patriarhal. Unii îşi dădeau coate. Prefectul ţinea să-l angajeze pe loc! Să nu-i scape cumva din mînă. Va rezista? Va primi? Se aflau şi din cei care s-ar fi bucurat să-l vadă primind, şi din cei cari s-ar fi întristat fiindcă în politica locală va însemna un adversar nou şi un concurent de temut.

La toţi, Tudor Stoenescu-Stoian privea uluit, fără să-i vadă. Stăruia singură întrebarea: unde sînt Sandu şi Adina Buhuş? De ce n-au venit? Ce înseamnă lipsa aceasta?... Doar pentru dînşii, mai ales pentru dînşii vorbise cu atît de sincer şi unic elan, cu atît de omenească căinţă...

— Şi unde vrei să alergi, în definitiv? îl cercetă prefectul. Nici nu s-a terminat programul... De altfel, după cele ce-ai spus, lecturile nici nu mai au interes... L-ai turtit pe bietul Steriu!...

Se opri, deodată luminat:

— A! Ştiu... Acum ştiu unde vrei să alergi... Am observat că lipseau tocmai bunii dumitale prieteni. Buhu- şii!... De buni prieteni ce sînt!...

Emil Sava triumfa.

Absenţa aceasta se potrivea cu socotelile sale. La înscrierea lui Tudor Stoenescu-Stoian în partid, obstaco-lul cel mai hotărîtor era prietenia cu Sandu Buhuş. Cît timp se afla sub influenţa acestui imbecil sentimental şi naiv, nu avea nici o siguranţă că va izbuti să-şi anexeze asemenea element, care se dovedise aşa de preţios.

— Cum vezi, n-au catadicsit să vină şi să te asculte!... Am venit noi, ticăloşii, banditii, transfugei, trădătorii... Noi, cei lipsiţi de nobile sentimente!... Vrei să alergi şi să vezi ce s-a întîmplat?... Te asigur că nu s-a întîmplat nimic. Tot aşa cum nu li s-a întîmplat nimic nici amici- lor dumitale: Picu Hartular şi Grigore Panţîru! Cînd am venit, i-am văzut pe aceşti doi onorabili la „Rinalti". Iar Tavi, care a sosit mai tîrziu, îmi povestea că a văzut pe doamna şi pe domnul avocat Alexandru Buhuş în grădină, numărînd omizile, cum îşi numără domnul Buhuş membrii din rămăşiţa lor de partid. Ciurucuri!... Vrei să alergi să-i vezi? Îţi pun automobilul la dispoziţie...

Tudor Stoenescu-Stoian izbutise să scape. Schimbă un picior pe celălalt, ascultînd distrat cuvintele lui Iordăchel Păun:

— Ceea ce ţineam să-ţi spun că mi-a făcut plăcere, e discreţia din tot ce-ai vorbit. Nici o aluzie la prietenia cu Teofil Steriu. Nici o amintire anecdotică. Aceasta mai ales...

— Coane Iordăchel, te rog să mă ierţi. Dar trebuie să plec...

Iordăchel Păun îl privi din urmă, cu mirare şi sim- patie. Preţuia din zi în zi mai mult acest om nou venit în tîrgul lor patriarhal şi pe care nici el nu ştiuse să-l cunoască îndeajuns. Nu făcuse caz de prietenia cu Teofil Steriu. Iar acum alerga alarmat, lăsînd toate la o parte, să vadă ce s-a întîmplat cu prietenii săi, Buhuşii.

Altul, ar fi rămas la faţa locului, să soarbă pînă la fund ameţitorul elixir al succesului: primind felicitări, strîngînd mîini, răspunzînd răsfăţat măgulirilor.

În stradă, Tudor Stoenescu-Stoian se pomeni cu Giuseppe Rinalti după dînsul.

Elevul, cu şapca în mînă, călca lîngă el, potrivindu-şi pasul în cadenţă:

— Domnule profesor... Mi-aţi provocat un caz de conştiinţă...

— Bine-bine, Rinalti! Lasă pe altă dată.

— Nu pot, domnule profesor... Trebuie să vă mărturisesc acum... Am crezut... Astă-iarnă am crezut lucruri urîte despre dumneavoastră... Ştiţi? Atunci cînd nu găseaţi caietele mele... Şi am făcut ceva încă mai urît. Am spus acestea domnului Grigore Panţîru... Pe urmă, cînd am primit ştirea că am reuşit la concurs şi că la toamnă pot să mă prezint în Italia, mi-a părut rău... Dar nu ca acum... Abia acum regret din tot sufletul; acum v-am înţeles, domnule Tudor Stoenescu-Stoian! Vă rog să mă iertaţi...

— Bine-bine! Eşti iertat, Rinalti... Nici n-am ce ierta... Judecata e în noi. Noi ne iertăm; noi ne condamnăm...

— Şi încă vreau să vă mai spun ceva... Am aici, în caiet, stenografiată cuvîntarea. Eu am învăţat şi stenografia pentru mai tîrziu... De la primele cuvinte, am înţeles că va fi ceva rar, care nu trebuieşte pierdut... Aveam caiet.

Aveam creion... Am stenografiat tot... Mîine vă pot da cuvîntarea transcrisă pe curat...

— Bine-bine, Rinalti... Lasă acestea!...

În sfîrşit, găsi o birjă goală. Omniprezenta birjă a eternului Avram, cel cu două gloabe de schimb la trăsură şi cu şapte guri flămînde acasă. Toate le vedea şi le sim-ţea acum altfel, cu sufletul uşurat de păcate şi mustrări. Alergă la Sandu Buhuş.

Prietenul îl primi ocolindu-i privirea, cu fruntea încruntată. Era în curte. Înaintă pînă la poartă şi îi bară intrarea.

— Dragă Sandule, ce-a fost? întrebă cu nerăbdare, fără să bage de seamă gestul care-i tăia calea. De ce-aţi lipsit? Ce înseamnă aceasta?

— Nimic. Îmi închipui că ai putut spune ce-aveai de spus şi în lipsa noastră...

— Sandule! S-a întîmplat ceva cu doamna Buhuş?

— Nu s-a întîmplat nimic. Cum o vezi, e în grădină...

Întoarse ochii spre grădină. Îi întoarse şi Tudor Stoenescu-Stoian.

Adina Buhuş se îndepărta spre fundul aleilor, cu spatele la dînşii.

— Vreau să-i vorbesc... Vreau să vă vorbesc, San-dule...

— Nu astăzi... În altă zi!... hotărî Sandu Buhuş cu dezgust.

— Dar tocmai astăzi trebuie, Sandule! Astăzi... E pentru mine o zi decisivă aceasta!

— Şi pentru mine a fost la fel: o zi decisivă. Înţelege, însă, că nu pot... nu pot sta mereu la dispoziţia ta...

Tudor Stoenescu-Stoian făcu un pas îndărăt.

Îl asaltau presupunerile cele mai stranii şi mai ab-surde; toate, în afară de cea unică şi adevărată.

— Ai avut o discuţie cu doamna Buhuş?... Ceva neplăcut?...

— Dimpotrivă... Sîntem astăzi mai aproape ca ieri, şi ca alaltăieri, şi ca întotdeauna.

„Poate i-a spus că am îndrăznit, într-o zi, ceea ce nu are drept să îndrăznească un om cu nevasta unui prieten! îşi închipui Tudor Stoenescu-Stoian. Dar de ce i-a spus tocmai astăzi? De ce ireparabilul acesta, tocmai acum!”

Ridică braţul într-o mişcare umilă şi vinovată, cer- şind graţie:

— Dragă Sandule, prietenia noastră nu trebuieşte să...

— Lasă prietenia noastră pe altă dată! îi reteză cuvîn- tul Sandu Buhuş.

Pe urmă, i se păru că a fost prea aspru şi, cu toată repulsia, se birui:

— Înţelege, te rog, că astăzi nu sînt capabil să văd, să vorbesc, să ascult pe nimeni... Am pierdut şi eu pe cineva!... Eu şi Adina. Avem nevoie să fim singuri.

— Tocmai în asemenea împrejurări un prieten este util...

Sandu Buhuş îl privi în adîncul ochilor:

— Eu nu-mi aleg prietenii după cît pot să-mi fie de utili... Nu mă gîndesc la utilitatea lor şi nu-i utilizez...

— Dar aceasta voiam să-ţi spun şi eu, Sandule! Pentru aceasta am alergat. Întreabă-l pe Emil Sava. M-am smuls din mîinile lui.

— Ai făcut foarte rău! Puteai să rămîi în mîinile lui. Ţi-ar fi o amiciţie foarte utilă. Chiar ţi-o recomand aceasta. Nu pierde ocazia.

Tudor Stoenescu-Stoian se rezemă cu palma de stîlpul porţii. Ce ciudat! Venise cu inima zvîcnind de nerăbdare. Îi părea că nu mai ajunge destul de repede. Iar acum, hotărîrea cea bună din el se istovise.

O vedea căzută la pămînt, la picioarele lui, ca o floare peste care a fost turnată leşie.

— Eu tot nu pricep, Sandule!

— Nici n-aş dori să pricepi! Mai bine...

Sandu Buhuş făcu un pas îndărăt, cu sprîncenele încruntate, întorcînd capul spre fundul grădinii, unde Adina îl aştepta singură. Tudor Stoenescu-Stoian înţelese că pentru astăzi, cel puţin, orice încercare de prietenească şi frăţească îmblînzire e zădarnică.

— La revedere, atunci, Sandule.

— La revedere.

Atingerea mîinilor fu moale, îndepărtată, străină.

— Unde mergem, coane Todiriţă? întrebă birjarul.

— Oriunde, Avrame. În centru...

Dar după cîţiva paşi, opri birja. Îi era insuportabil ţăcănitul copitelor, duruitul roţilor, scrîşnetul arcurilor.

Coborî şi continuă drumul pe jos. Cînd ajunse pe Strada Mare, lumea ieşea de la „Central”. Îl salutau cu exagerată curtenire

notabilităţile tîrgului, îl salutau elevii, întorceau ochii după dînsul femeile şi fetele de şcoală.

Pentru a scăpa de această curiozitate atroce, s-a refugiat la „Rinalti”. Căzu mai rău, din lac în puţ: la masa caracudelor, unde toţi se aflau în păr şi discutau cu aprindere.

După tăcerea bruscă la apariţia lui, înţelese despre cine vorbeau şi ce-au putut să vorbească. Încă o dată l-au felicitat toţi, s-au îngrămădit să-i strîngă mîna, i-au deschis loc larg şi l-au lins cu privirile adulatoare. Era eroul zilei! Moartea lui Teofil Steriu trecuse pe al doilea plan. Pe întîiul, rămînea „succesul” lui Tudor Stoenescu-Stoian. Revelaţia unui talent pînă atunci ascuns; un talent care încă nu şi-a spus ultimul cuvînt.

Grigore Panţîru îşi scoase pipa şi, răsturnîndu-se pe spătarul scaunului, îl sfredeli cu ochii pitulaţi sub sprîncenele stufoase:

— Aud ceva extraordinar despre tine, Stoian! Pretind toate aceste caracude că ai fost sublim, inegalabil, formi-dabil şi superlativ! Tavi a şi plecat la „Santiago”, nici cel din Chile, nici cel din Cuba, nici cel din Haiti, nici cel din Argentina; la „Santiago”-ul nostru de pe uliţa Zim- brul Moldovei, să-ţi comande pe deseară o masă de sărbătoare şi să te proclame cetăţean de onoare al urbei lui Mitru Căliman. Prefectul aud că te-ar fi invitat să te înscrii neapărat în partid, pe loc, în condiţii excepţionale. Poate ţi-o fi oferit şi vreun acont? Pentru mine este ceva inexplicabil. Ţi-o spun neted. Nu mă aşteptam. Te credeam dintr-o stofă mult mai ieftină... Ce s-a întîmplat? De unde ţi-a venit harul divin peste noapte?

— E foarte simplu, coane Grigore! rosti cu o modes- tie neprefăcută, cu totul

neprefăcută, din inimă, bucuros să se uşureze cuiva, Tudor Stoenescu-Stoian. Am fost sincer. Am spus ce-am simţit. Iar restul e numai exagerare...

— Ai fost sincer? mormăi Gnigore Panţîru. Ai spus ce-ai simţit? S-ar deduce, din aceasta, că altă dată nu eşti sincer. Că, de obicei, nu spui ce simţi... În orice caz, te-aş sfătui să fii pe viitor numai sincer şi să spui numai ce simţi. Văd că-ţi prinde mai bine! Dar explicaţia nu mă satisface... Nu se agită toate caracudele acestea pentru o sinceritate. Nu te invită Emil Sava să intri în banda lui, numai pentru atît. Nici n-are el nevoie de oameni care pătimesc de meteahna sinceităţii. Vezi cazul Buhuş!... E altceva cu tine şi nu pricep ce... Lămureşte-mă!

— Am eu o explicaţie, coane Grigore! interveni glasul de ventriloc al lui Picu Hartular. Se întîmplă ce-a voit să spună versul lui Eminescu. Ţii minte?

Iar deasupra tuturora va vorbi vreun mititel,
Nu slăvindu-te pe tine... lustruindu-se pe el
Sub a numelui tău umbră...

Nu pretind că aceasta a făcut-o dinadins, cu premeditare şi cu bună-ştiinţă, Stoian. Dar aceasta explică entuziasmul amicilor noştri de-aici. Au uitat despre cine a vorbit Stoian. L-au uitat pe Steriu. Le-a rămas în cap numai ***cum*** a vorbit amicul lui Teofil Steriu. De aceea, chiar Stoian singur e scandalizat! Intenţiile lui au fost denaturate, răstălmăcite, pot spune degradate. Coborîte din slăvi, la interpretări şi la consecinţe mai terestre. Poate şi la calcule mai terestre. Ce vrei? Tîrgul patriarhal al lui Sandu Buhuş! Aceştia

sîntem. Le reducem toate la nivelul nostru. Eroii s-au sfîrşit cu Mitru Căliman...

O caracudă luă cuvîntul cu o generozitate şi un curaj care nu-i stătea în fire, sub impresia proaspătă a emoţiei din sală.

— Nici nu poate fi vorba de stihurile lui Eminescu, coane Grigore! Dumneata nici n-ai fost s-auzi. Păcat! Nici tu, Picule! Atunci, n-aţi mai lua atît de uşuratic, în periplizon, sentimentul la care s-a înălţat Todiriţă al nostru. Şi delicateţea, coane Grigore! Şi tactul, Picule! N-a pomenit nimic despre prietenia lui cu Steriu. Şi putea s-o facă. Ştiam doar cu toţii ce veche legătură era între dînşii, cu toată deosebirea de vîrstă. Dar n-a făcut caz de aceasta. Care altul n-ar fi căzut în păcat? Todiriţă a vorbit ca un admirator necunoscut despre autorul unor cărţi pe care le-a iubit şi i-au mers la inimă, mai mult decît nouă, caracudelor acestora de aici.

— Na-na! pufni pe nări un val de fum Grigore Pan- ţîru. Na-na, gloabă! Ce, te lovi şi pe tine modestia, Cara- cudovschi? De cînd şi de unde? Uite la dînsul! A devenit şi el elocvent! A prins glas. Vorbeşte şi el ca din carte! Bagă de seamă, Stoian. Faci şcoală! Şi nu-i prudent. Au să vină mîine elevii să te concureze şi-ţi scad acţiunile la Emil Sava, marele nostru tartor politico-administrativ şi reprezentantul local al marelui tartor petrolist din Capitală, Iordan Hagi-Iordan. Ia aminte! Prieteneşte te pun în gardă.

Tudor Stoenescu-Stoian tăcea cu un surîs împietrit pe buzele amare. Cu ce suflet vorbise el. pentru cine vorbise el! — şi care era răsunetul!

Picu Hartular îşi privi degetele lungi, piatra inelului, unghiile lăcuite cu roz. Vorbi, fără să se adreseze nimănui:

— Cazul Stoian-Steriu îmi aminteşte mie un cuvînt al nu ştiu cărui scriitor francez. Poate Jules Renard, poate Capus, poate numai Willy. Spunea unul din aceştia că o bună prietenie, un bun şi adevărat prieten, e ca un cartof. Rentează şi după ce l-ai îngropat în pămînt. Mai ales după ce l-ai îngropat... Dacă e adevărat, atunci, dragă Stoian, trebuie să te ţii bine! Te ameninţă o carieră

strălucită. Steriu ţi-a lăsat o moştenire grea, pe care eşti obligat s-o accepţi fără beneficiul de inventar. Ai pus sentiment, cum spui? Foarte frumos! Dar sentimentul şi prietenia, ca şi cartofii îngropaţi în pămînt, sînt un capital care se cuvine exploatat... Să ţii la preţ, cînd vei cădea la tocmeală cu Emil Sava. Te sfătuieşte un om cu experienţă în tîrgul acesta. Şi observ că ai mînă bună în alegerea prietenilor. Vii sau morţi, nu mergi la pagubă cu dînşii. Ai văzut anul trecut piesa în care juca Iancovescu? Se numea, dacă nu mă înşel, ***Le chien qui apporte***[21]. S-ar putea face o variantă cu titlul: ***Le mort qui apporte***. Întocmai: ***Mor-tul care aduce***... Căci bietul Steriu e un mort de ispravă. Nu-şi părăseşte prietenii nici după ce şi-a dat sufletul... Aduce, aduce mereu!... Succes. Popularitate. Admiraţie. Emoţie. Preţuire în condica lui Emil Sava. Mîine-poimîine, un scaun de deputat... Şi cîte, încă! Ai răbdare. Toate de-abia au început... Ce, te superi? Te-ai supărat? Pleci? Ah! Succesul te face irascibil! Regret că ţi-ai pierdut calmul tău imperturbabil, care era încă o calitate simpatică, dragă Todiriţă.

Tudor Stoenescu-Stoian se ridicase de la masă cu fălcile încleştate, cu ochii înneguraţi. Îşi luă ziua-bună cu un semn circular adresat tuturor, fără să intindă mîna.

Ieşi, trîntind uşa.

— Mi se pare mie că sîntem toţi nişte bestii! exclamă Grigore Panţîru, scuturîndu-şi scrumul pe marmura mesei. Toţi! Adică noi doi: eu şi tu, Picule! A avut şi băiatul acesta o zi bună. Rară. O zi cînd s-a depăşit pe sine. Ne-am grăbit să i-o otrăvim. Caracudele acestea au fost şi ele, pe ziua de azi, mai oameni decît noi. S-au depăşit şi ele, pre ele.

[21] Cîinele care aduce (***fr.***).

— Dar meritul lor nu e prea mare, coane Grigore! rînji Picu Hartular. Ei au asistat la conferinţa lui Stoian. Noi nu. Pe ei i-a convertit Stoian la sentimente nobile. Pe noi, n-a avut cine să ne convertească. Ne putem acorda deci, din oficiu, circumstanţe atenuante...

Se opri, cu un gînd plin de satisfacţie. Şi Adina Buhuş a lipsit. Aşadar, nici ea n-a participat la această stupidă emoţie, cu care s-au întors toţi auditorii lui Tudor Stoenescu-Stoian. Cu atît mai bine!...

Micşoră ochii roşcaţi. Toţi de la masă au întors privirea după privirea lui, afară pe geam, în stradă.

Acolo, Emil Sava gesticula energic şi convingător, în faţa lui Tudor Stoenescu-Stoian. Todiriţă părea că rezistă. Pe urmă, că şovăie. În sfîrşit, că a început să cedeze.

Prefectul îi cuprinse braţul. Îl trase spre automobil. Apoi portiera se închise şi şoferul dădu drumul motorului.

— Ei, ce v-am spus? triumfă Picu Hartular. De ispravă mort Teofil Steriu! Aduce grozav! I-a adus lui Emil Sava un orator în partid. I-a adus lui Todiriţă al nostru primul tain de caşcaval... Şi încă e numai un început!...

Capitolul V

CAUZE ŞI EFECTE

În patriarhalul tîrg de la poalele Călimanului, înscrie-rea lui Tudor Stoenescu-Stoian în partidul domnului Emil Sava a fost evenimentul cel mai important al primăverii. Viu comentat de oficiosul local, anunţa semnul cel nou al timpurilor.

Se sfîrşea cu diletantismul unora şi cu lihnita goană după căpătuială a altora, în politica acestui ţinut uitat de Dumnezeu şi părăsit de stăpînire. Cadrele vechi se primeneau cu oameni proaspeţi, formaţi în înaltă pregă- tire cărturărească, neuzaţi şi constructivi.

Într-un număr cu aspect excepţional şi sărbătoresc, ***Călimanul*** publicase, în fruntea primei coloane, scrisoa-rea de înscriere în partid a distinsului profesor, avocat, conferenţiar, publicist şi amic al marelui Teofil Steriu; iar pe două pagini de text mărunt, strălucita cuvîntare stenografiată de elevul Rinalti Giuseppe. Astfel, pentru domnul Emil Sava ca şi pentru natură, nimic nu rămînea pierdut, după cum poruncesc legile de conservare ale materiei. Totul numai se transforma. Ce e drept, printr-o îndestul de stranie şi vizibilă metamorfoză a intenţiilor, în parcursul lor pînă la realizări; a cauzelor pînă la efec- tul final.

Scrisoarea fusese simplă, substanţială şi de o impresionantă modestie.

O splendidă lecţie de civism.

Pentru a înlătura inevitabila bănuială de oportunism- fripturism, cum suna barbarul termen pus la modă de năravurile epocii, noul fruntaş al partidului respingea anticipat orice funcţie, orice sinecură, delegaţie, misie şi mai ales mărire, fie ea chiar onorifică.

Era o adeziune dezinteresată şi spontană, dictată de un nobil simţ al datoriei, pentru a contrtibui cu o colaborare discretă la ridicarea ţinutului şi a concetăţenilor care l-au adoptat.

— Admirabil! aprobase domnul Emil Sava, bătîndu-l pe umăr. Aceasta are să facă o teribilă impresie. Ai astupat de la început gura canaliilor! Deocamdată, nu-ţi ofer nimic, nu primeşti nimic!...

Făcuse o pauză, sunînd lanţul cu chei în buzunar. Atîtea chei, tot atîtea insigne ale multiplelor sale rosturi şi grave răspunderi: cheile de la biroul avocaţial; de la biroul prefecturii; de la societatea, încă în leagăn, ***„Voe- voda, Rumanian Company for the Development of the Mining Industry, Limited”;*** de la decanul baroului; de la Banca populară „Călimanul”; de la cancelaria moşiei cu vie, parc, eleşteu şi conac princiar, recent achiziţionate; de la atîtea case de fier! Ascultase mai întîi această plă-cută muzică metalică — suavul imn de biruinţă al unei vieţi,

Pe urmă, surîse cu o fericită inspiraţie:

— Adică, nu! Încă mai bine! Am să-ţi ofer ceva şi ai să refuzi! Iar refuzul are să apară în gazetă. Dai, aşa, dublă lovitură. ***Primo,*** ai luat piuitul opoziţiei. Dezinteresare probată! ***Secundo?*** Toţi băieţii noştri din partid au să vadă că nu au de-a face cu un

concurent sosit în ultimul moment, să le smulgă locmalele de la gură. E o lecţie fină pentru cîţiva hămesiţi de-ai mei, care s-au tocmit pe locuri şi simbrii ca precupeţele la hală... Aceasta, deocamdată. Mai apoi, lasă pe mine!... Ştiu eu cînd vine şi vremea traistei cu grăunţe!

Deocamdată, înscrierea lui Tudor Stoenescu-Stoian a fost vestită, deci, ca un eveniment semnificativ şi de către oficiosul guvernului din Capitală. În suplimentul de duminică, aceeaşi foaie a tipărit conferinţa-panegiric, repro-dusă mai apoi şi discutată de alte ziare, semnalată de critică şi socotită cea mai simţită şi generoasă interpretare a vieţii şi operei lui Teofil Steriu. S-a pomenit cu acest prilej, cu îndestul tîlc, şi despre intelectualitatea modestă a pro-

vinciei. Despre talentele care nu aspiră la gălăgioasă publicitate şi se dispensează de ratificarea cafenelei literare, Tudor Stoenescu-Stoian era un caz elocvent. Ieşea din anonimat şi din obscuritate, pe un drum ocolit şi spinos. Îl accepta, în sfîrşit, şi Capitala, unde atîţia ani, foştii lui camarazi de barou îi confundaseră numele cu al tuturor Stoeneştilor, Teodoreştilor, Stoicăneştilor şi Tu- doranilor din cartea de telefon.

Iar fiindcă toate erau „deocamdată", tot deocamdată a luat şi conducerea ziarului ***Călimanul***. A schimbat formatul, a inaugurat rubrici inedite, a susţinut campania electorală cu o vigoare care a dezorganizat unitatea de la masa caracudelor. Tîrîţi de curent, mulţi cetăţeni, pasivi, pînă atunci în dihonia politică şi exercitîndu-şi dreptul de vot unic, egal, secret şi obligatoriu, după simplul capriciu al simpatiilor momentane şi după legăturile de rubedenie, s-au înscris în partid cu manifeste colective.

Recrutul domnului Emil Sava recruta la rîndul său neaşteptaţi partizani.

Frecîndu-şi mîinile sau zuruindu-şi cheile, domnul Emil Sava nu pierdea nici un prilej să-şi exprime entuziasmata uimire:

— E ceva extraordinar ce se-ntîmplă cu tine, Todi- riţă. Credeam că am nas de copoi. Fler, ca nimeni altul în meseria asta ingrată care se numeşte politică... Şi cînd colo, dacă nu venea fericita coincidenţă cu moartea lui Steriu şi cu succesul tău de la „Central", puteai să muce- zeşti mult şi bine în tîrgul nostru, fără să am habar din ce stofă erai croit! Parol! Îmi tot dădea ghes, încă de astă-vară, Buhuş, că eşti aşa şi pe dincolo. Dar îl lăsam să spună. Îţi mărturisesc acuma, chiar insistenţele lui te-au clasat în ochii mei de la început... Ce mare procopseală

putea să însemne un prieten al lui Sandu Buhuş? Un naiv şi un caraghios ca el... Fiindcă pentru mine, bietul Buhuş a fost şi a rămas un perfect imbecil în politică. Îmi pare bine că te-ai convins şi tu...

Tudor Stoenescu-Stoian se ferea să aprobe sau să contrazică asemenea opinii.

Prietenia cu Sandu Buhuş se răcise. Se întîlneau. Îşi întindeau mîna. Vorbeau cu indiferenţă despre chestiuni indiferente.

De cîteva ori, a fost invitat la masă. A primit. Nici Adina, nici Sandu n-au făcut niciodată aluzie la ziua cînd, printr-o inexplicabilă (pentru el) atitudine, legăturile lor s-au înstrăinat. Nu pomeneau numele lui Teofil Steriu. Nu-l pomenea nici el. Trecuse ceasul confesiunii care-i arsese buzele.

La întîia întîlnire, de după acea unică zi, cînd s-ar fi putut pleca să-şi examineze sufletele ca florile uscate într-un ierbar, a fost prea tîrziu pentru tustrei. N-au mai avut ce-şi spune. Fiecare, tăcînd, credea că aşa îl cruţă pe celălalt de-o imputare dureroasă şi binemeritată. Iar înverigarea de fapte, care l-a împins pe Tudor Stoenescu- Stoian să intre în buna sa voie sub tutela domnului Emil Sava, îi aminteşte întotdeauna unul din primele romane scrise de Teofil Steriu, în tinereţe, cînd viziunea sa era mai romantică şi mai pesimistă, înainte de a învăţa să privească viaţa cu mai blîndă împăcare.

Se afla, în acel roman, povestea unei fete frivole, pe jumătate vinovată şi pe jumătate viictimă, într-o dramă cu urmări ireparabile. Crescută într-o familie răsfăţată de toate îndestulările pămînteşti şi mondene, într-o criză savant gradată şi anunţînd de pe atunci neîntrecuta subtilitate de analiză a lui Teofil Steriu, s-a trezit năzuind la o existenţă simplă, modestă, ştearsă — refugiată undeva, într-un colţ rustic de ţară, cu un iubit tot aşa de simplu, modest şi şters. Era sătulă de vanitatea în care a trăit. Descoperise fericirea într-o căsnicie molcomă şi fără peripeţii. Dar familia voia altceva pentru dînsa. Îi alesese o fericire pe măsura lor. O astfel de căsnicie, cu un astfel de om... Toate împotrivirile,

explicaţiile, rugăminţile, lacrimile n-au folosit nimic. S-au lovit, ca de tot atîtea uşi închise, de inima părintelui, a mamei, a surorilor mai mari. Iar romantic şi răzbunător, în ajunul cununiei, după o ultimă şi neizbutită încercare de a se face înţeleasă, eroina lui Teofil Steriu a ieşit noaptea în stradă şi s-a

oferit celui dintîi trecător. S-a întors dimineaţa cu trupul spurcat şi cu o boală urîtă, care i-a putrezit mai apoi toată viaţa măduva oaselor... Teofil Steriu a refuzat să mai retipărească romanul acela. Îl socotea prea sumbru şi în afară de obşteştile acceptări pe care se întemeiază un destin omenesc. Într-o lume unde a capitula e prima condiţie a fericirii molcuţă şi călduţă, comodă şi fără tragedii patetice.

Dar Tudor Stoenescu-Stoian prin acest roman trăieşte acum şi prin el se explică.

Tot aşa a bătut la uşi închise, cînd venise să-şi întindă inima purificată în palme. Ca eroina balurilor şi recepţii-lor din romanul lui Teofil Steriu, sătulă de nimicnicia succeselor mondene, dezgustată de vanitatea calculelor matrimoniale, înspăimîntată de minciuna unei vieţi care ameninţa s-o captiveze pentru totdeauna; tot aşa alergase să ceară altora înţelegere şi ajutor, ca să se izbăvească dintr-o existenţă plăsmuită din neadevăr şi deşertăciune. Niciodată n-a cunoscut un elan mai absolut şi mai străin de firea lui molîie şi poltronă. Se depăşise. Iar dînşii, cîr- tiţele oarbe ale oraşului patriarhal, i-au întors spatele. I-au răspuns ricanînd. Nici Adina Buhuş, nici Sandu n-au presimţit ce pornire l-a adus în ziua aceea; Grigore Panţîru şi Picu Hartular l-au primit cu rînjet — o conspiraţie perfidă s-a urzit să-i poticnească zvîcnirea, să-l zvîrle în braţele lui Emil Sava.

Tot aşa, ca eroina lui Teofil Steriu, s-a oferit din ură, din dezgust şi din răzbunare, celui dintîi venit. I-a pătruns răul în măduva osului. Cel puţin, ştie ce are de aşteptat de la Emil Sava. O ofertă. O tocmeală. Un preţ!... Nici despre această tocmeală, despre această ofertă de vindere- cumpărare nu-i pomenesc nimic Adina Buhuş şi Sandu. De cîte ori a

încercat să le explice, să-i aducă şi pe dînşii pe urma firului întortocheat care l-a mînat la asemenea abjectă capitulare, au strîns din umeri, l-au ţintit apăsat în ochi, au schimbat vorba.

Şi o arşiţă intolerabilă îi usucă gura, şi un gol i se cască în inima deşertată de sînge, de cîte ori gîndul lui se

opreşte la Adina Buhuş, de cîte ori o vede, de cîte ori îi aude glasul sau îi tresare amintirea unui gest, un surîs, o mlădiere a trapului, privirea morbid filtrată prin genele lungi. Chinul acesta atroce şi dulce nu-l ştie nimeni. Nimeni nu-l poate bănui. E o durere îndărătnică, răsu- cită în carnea lui ca un cuţit împlîntat pînă în plăsele — o durere ftizică, întunecîndu-i lumina ochilor, silindu-l deodată să se rezeme de un colţ de masă, de spătarul unui scaun, de un zid.

N-a cunoscut aceasta pînă acum. N-a crezut că poate exista.

Îi caută calea ei la ceasurile de plimbare. Îl umileşte răceala şi dispreţul ei din privire. Se simte îngălbenind cînd, pe aceeaşi stradă, îi apare neaşteptat Picu Hartular, ca să-l spioneze, desigur, şi să răspîndească numai el ştie ce mişelnice invenţiuni. Iar ca să uite aceasta, cu ură pe el şi pe tot şi pe toţi, se înfundă mai înverşunat în ameţitoarea voluptate rea pe care i-a oferit-o noua îndeletnicire de combatant politic, cot la cot cu domnul Emil Sava.

A rostit cuvîntări, a scris articole. Toate — cuvîntări şi articole — toate pe măsura jalnicelor gîngăveli ale debuturilor sale din publicaţiile obscure, cu atîta grijă închise în sertarul secret. Tot ce avusese el de spus, rar, bun şi înnobilat deşertase dintr-o singură dată în cuvîntul de la „Central”.

Dar atît concetăţenii cît şi domnul Emil Sava nu mai observă aceasta. Numele lui ajungea ca să dea greutate unei formule găunoase, culoare unei fraze banale, viaţă unei peroraţii leşinate.

Cu o bolnavă şi pervertită satisfacţie Tudor Stoenescu- Stoian se urmărea pe el însuşi în aceste izbînzi pe care nu le căutase. Era o altfel de răzbunare pe tot ce-ar fi voit el să fie

cîndva şi viaţa i-a refuzat; pe toţi cîţi i-au întors spatele şi l-au respins.

Acum nu mai avea nevoie să mistifice pe nimeni. Nu mai exista ca închipuit amic şi confident al lui Teofiil Steriu. Ci prin ***el!*** Prin ceea ce aştepta lumea şi domnul Emil Sava de la ***el!*** Prin invidia, prin admiraţia şi chiar ura pe care o provoca ***el.*** Toţi ochii erau aţintiţi asupră-i.

Viaţa îi surîdea abject şi crud, dar îi surîdea. Nici nu-i cerea eroice sforţări, cum risipise zădarnic în trecut atîtea bune intenţii şi brave hotărîri, îndată sleite. Acuma era destul să se lase purtat de val.

Destinul îi scosese în cale un regizor neîntrecut, înde- mînatic şi prompt, ca domnul Emil Sava. „Cu mine nu merge nimeni la pagubă!”, amintea dibaciul comandant al trupei, ridicîndu-i moralul, de cîte ori se înteţeau atacurile ori se prevedea vreo defecţiune. Şi domnul Emil Sava îşi dovedea spusele cu prisosinţă. Alegerile au sfîrşit într-o catastrofă pentru opoziţie.

O mare parte din succesul moral se răsfrîngea asupra lui Tudor Stoenescu-Stoian. De aceea, păşea pe stradă mai sigur şi mai semeţ, ascunzîndu-şi, sub crusta acestei insolenţe, devastarea aridă din el. „Nu m-aţi voit cum mă voiam eu? Iată-mă cum mă voiţi voi! Ale voastre dintru ale voastre, în tîrgul vostru patriarhal!”

Faţă de un singur om se simţea acum stînjemit.

Nu de un om. De un pui de om!

Faţă de elevul Rinalti Giuseppe, fiul cofetarului-cafe- giu, care-i umilise amorul propriu şi nu înceta să-l umilească.

Laureatul concursului de la Roma şi viitorul bursier al Italiei stăruia cu o iritantă inocenţă în credinţa că şi-a ofensat profesorul. Nu pierdea nici un prilej să-şi ceară încă o dată iertare. Ba îşi îngăduia chiar să exprime regretul că un asemenea scriitor şi vorbitor s-a lăsat ispitit de politică şi de lupte electorale, cînd are altceva mai grandios de realizat:

— Nu vorbeşte un elev profesorului! îl asigura Rinalti Giuseppe, călcînd alături şi schimbînd pasul să păstreze cadenţa. Nu mi-

aş permite aşa ceva. Vorbeşte un admirator scriitorului... Tot eu am să vă traduc primul volum în limba italiană. Cu o prefaţă de Gabriele d'Annunzio. La el are să-mi fie întîiul pelerinaj, cum ajung în Italia. I-am scris din nou şi din nou mi-a răspuns. I-am trimis conferinţa tradusă. S-a bucurat că am reuşit şi că voi cunoaşte adevărata mea patnie... M-a felicitat că am avut

norocul unui asemenea profesor, care a rostit o atît de inimoasă şi pătrunsă de umanitate cuvîntare. Să vă arăt scrisoarea...

De la pieptul tunicii, dintr-un ***Cicero*** cu scoarţele tari, Giuseppe a scos mesajul din patrie.

Tudor Stoenescu-Stoian a parcurs rîndurile cu melancolie.

Un omuleţ ca acesta îşi urmărea cu tenacitate o viaţă a lui. Iar un val de sînge îi dogori obrazul la gîndul că, dintr-o mizerabilă animozitate, s-ar fi putut întîmpla să-i răpească unica raţiune de existenţă. În mai puţin de un an, aşa devenise; acesta devenise. Nu mai făcea un pas, nu mai întîlnea o făptură, să nu-l zgîrie îndată în cuget unghia ascuţită a unei mustrări. Chiar şi faţă de Iordăchel Păun s-a purtat mişelnic.

Nu era el oare, acum, complicele lui Emil Sava în toate sceleratele lui operaţiuni? Nu demonstrase el oare, într-un articol, că oraşul va avea numai de cîştigat prin vînzarea Călimanului improductiv, trecut în proprietatea societăţii petrolifere „Piscul Voievodesei?" Iordăchel Păun nu ceruse niciodată nimic, nimănui. Şi întîia oară cînd lansase un apel către concetăţeni, o făcuse pentru al lor bine şi a lor desfătare a ochilor. Îndemnindu-i să-şi împădurească povîrnişurile sterpe ale Călimanului şi să-i redea înfăţişarea de pe vremea hatmanului Mitru. Era lucru încheiat. Sumele adunate. Programul pregătit pentru o mare sărbătoare a pomilor. Domnul Emil Sava a voit altceva şi a hotărit altceva. Astăzi, Călimanul aparţine societăţii sale şi a marelui pirat financiar din Capitală, Iordan Hagi-Iordan. Iar Tudor Stoenescu-Stoian simte mîna bătrînului mai moale şi ostenită cînd i-o întinde: inertă şi rece.

Elevul Rinalti Giuseppe a împăturit scrisoarea, a închis-o între scoarţele cărţii latineşti şi înainte de a saluta, a ţinut să mai adauge un amănunt de o considerabilă însemnătate pentru el:

— I-am arătat-o şi unchiului Carlo! S-a bucurat din cale-afară. Ah! E altfel de om, unchiul Carlo, domnule

Stoian! Nu s-ar spune că în vinele lui curge acelaşi sînge ca în vinele tatei. A fost de trei ori pînă acum în Italia. Şi-a cumpărat casă la Padova. Acolo vrea să îmbătrînească... Iar copiii lui, verii mei, învaţă în patrie... Toate acestea nu le ştiam, nici nu mi le închipuiam, domnule Stoian! E ceva prea frumos!

Rinalti Giuseppe aştepta un cuvînt de minunare sau măcar de interes.

Dar Tudor Stoenescu-Stoian tresări săgetat în inimă. Nu auzise nimic, nu-l interesa nimic din toate acestea. El presimţea, înainte de a zări apropierea Adinei Buhuş. Se afla pe undeva, pe aproape. Acuşi va apare în capătul străzii — ici ori dincolo. Iar el va şovăi, neştiind dacă trebuie să se oprească sau să treacă mai departe cu o înfăţişare mincinos preocupată.

— Vă plictisesc, domnule Tudor Stoenescu-Stoian? N-am să vă mai plictisesc mult. La toamnă scăpaţi definitiv de mine. Şi dumneavoastră, şi ***signor*** Alberto...

Elevul s-a depărtat, pipăindu-şi cu latul palmei la piept, prin tunică, scoarţele tari ale cărţii cu cele două scrisori de la Gabriele d'Annunzio.

A pornit spre piaţa Miron Costin. Acolo, pe fostul loc viran, năpădit de bălării şi slujind pînă în iarna trecută drept cel mai la îndemînă depozit de gunoaie şi cel mai central cimitir pentru cîini, găini şi pisici — acum, cincizeci de salahori, zidari, pietrari şi dulgheri înalţă edificiul Palatului administrativ. E încă o victorie a timpurilor şi o operă a domnului Emil Sava! De două- zeci de ani s-au fost alcătuit mereu vagi planuri; s-au fost alocat vagi sume; s-a fost promis cetăţenilor, tot aşa de vag, punerea pietrei fundamentale, în manifestele tuturor partidelor în ajun de alegeri. Dar fapta a

rămas rezervată omului de faptă! Domnul Emil Sava a izbutit într-o lună ce nu izbutise nimeni în douăzeci de ani. A smuls de la centru primele fonduri pentru a consolida astfel, în judeţ, situaţia delicată a unui guvern improvizat din sfărîmăturile flotante ale altor partide. A răpit opoziţiei capitolul cel mai de efect din programul realizărilor locale.

Manifestelor vagi, le-a răspuns într-o singură săptămînă cu şantierul şi schelele răsărite din pămînt. Iar după a sa veche şi mult experimentată tactică, „lovitura” a fost, şi de această dată, „dublă”.

Săvîrşea act de gospodărie; inaugurarea construc- tivă a guvernului. În aceeaşi vreme, însă, îngloba în fon-dul extraordinar al lucrărilor şi preţul Călimanului. Cele trei milioane, oferite pentru un deal cu viroage şi scaieţi, au căzut ca o danie din partea filantropicei societăţi ***„Voevoda, Rumanian Company...”***

Aşadar, mai mult decît prin contribuţia ministerelor, a comunei şi a judeţului, palatul căpăta fiinţă din cti- toria directă a domnului Emil Sava. Încă o dată, nimic nu rămînea pierdut pentru chibzuitele socoteli ale unui om sunînd în buzunar veriga cu atîtea chei, insignele atîtor îndatoriri, interese şi răspunderi.

Bîrfitorii nărăviţi, ca Grigore Panţîru şi Picu Hartular, puteau rînji la masa caracudelor; foştii tovarăşi de ieri, imbecilii şi naivii de teapa lui Atanasie Blîndu şi Sandu Buhuş, puteau să se arate indignaţi cui avea vreme să-i asculte. Palatul administrativ creştea văzînd cu ochii, iar inaugurarea va însemna pentru domnul Emil Sava şi glorioasa încununare a unei cariere politice închinată binelui obştesc.

Spre deopotrivă surpriză a lui ***signor*** Alberto şi a fiului, său Giuseppe, antrepriza construcţiei a adus în oraş un Rinalti, care restaura vechea tradiţie a familiei.

Acest Rinalti, cu numele Carlo, făcea parte din ramura ruptă breslei de cofetari şi cafegii, îndeletnicire rezervată numai primului născut din tată în fiu, după dorinţa lăsată cu limbă de moarte de către Giuseppe I, întemeietorul

dinastiei. Odraslele fără drept la succesiunea firmei peregrinaseră în alte unghere de ţară. Încercaseră, unii cu mai mult noroc, alţii cu mai puţin, diverse cariere, ca fraţii Rovetta de la Iaşi, cu prăvălia lor de cuţite şi arme vînătoreşti, celebră în toată Moldova. Carlo reluase meşteşugul ancestral. Construia poduri, edificii publice, gări şi hoteluri, realizînd visul cu care a sosit pe vremuri, în Ţara Românească, străbunul pribeag cu barbă garibal- diană şi cu o pepinieră de ploduri.

Faima şi-o făcuse aiurea. Aiurea şi învăţătura.

Nu-şi cunoştea vărul şi nepotul. Îşi pierduseră urma.

Cînd a intrat în cofetăria „Rinalti”, după ce a descifrat cu emoţie firma cu vopseaua mîncată de rugină şi spălată de ploi, Carlo a înţeles cu milă mărginitele ambiţii care îndestulau existenţa lui ***signor*** Alberto. În schimb, cu o protectoare bucurie, a încurajat aspiraţiile lui Giuseppe- junior.

De atunci, nu trece zi fără ca laureatul concursului de la Roma să nu se abată prin piaţa Miron Costin, unde Carlo Rinalti supraveghează armata de salahori, pietrari, zidari şi dulgheri, cu nemilostivirea unui călău de galeră. Nu fiindcă ar ascunde cumva, sub haina de catifea neagră, o inimă încă mai neagră. E, din fire, uşor la înduioşare, risipelnic şi nărăvit vînător — deşi om deschis şi amator de snoave. Dar contractul prevede un termen american de recepţie, ţinînd socoteală de vremelnicia guvernelor. Domnul Emil Sava a căutat, cu o legitimă prudenţă, să-şi asigure banchetul şi festivitatea inaugurării, pentru a nu oferi ploconul de-a gata vreunui nevrednic succesor.

Signor Carlo plăteşte suplimente de salarii, zile de sărbătoare duble, prime costisitoare de viteză. Cu tot atîta atenţie şi pasiune, urmăreşte progresul zidăriei de la o noapte la alta, ca şi ultima oră politică din ultima pagină a gazetelor din Capitală.

Suferă pentru ceasurile de criză ale guvernului, triumfă cînd un răspuns tăios de pe banca ministerială a luat glasul unui deputat interpelator. Giuseppe a învăţat şi el să-i cunoască toanele, în funcţie de barometrul politic. Le ghiceşte dinainte, căci

prin constrîngere, a devenit şi el un asiduu cititor al ultimei ore parlamentare.

Viaţa îi pare, astfel, mai complicată şi mai bizară, în această a două a lui patrie, unde chiar arcurile de triumf au mai slabă consistenţă decît frişca din cataifurile lui ***signor*** Alberto.

Astăzi e fără nici o grijă.

După foaia de temperatură a guvernului, unchiul Carlo n-are de ce răcni, în urechile ţiganilor salahori şi a compatrioţilor cioplitori de marmură, pateticele lui blasfeme în limba divinului Dante.

Aşa s-a şi dovedit. L-a întîmpinat de pe puntea schelelor, cu un strigăt voios, arătîndu-i pe unde să urce. Haina de catifea, părul, mustăţile, obrazul, ghetele şi jambierele de piele sînt ninse de praful roşu al cărămi-zii. A căpătat şi el ceva din înfăţişarea materiei cu care lucrează. În afară de blăniţa creaţă de astrahan a părului — stigmat ereditar al dinastiei Rinalti — nici o asemănare nu există între ***signor*** Alberto şi ***signor*** Carlo. Unul e puhav, decolorat, cu trăsăturile de cocă muiată şi cu ochii somnoroşi de eterna veghe în dosul galantarului; celălalt, vînjos şi energic, cu liniile ascuţite şi cu ochi pătrunzători, de ziditor şi de vînător. Se cunoaşte bine că nu categoriseşte omenirea în indivizi vermut-sifon, ţuică, turcească- mică, şpriţ sau ştrudel cu mere, după lista de consumaţii.

— Ce e cu tine, Giuseppe, micule? îl întrebă zîmbind cu simpatie.

— Am primit o scrisoare de la Gabrielle d'Annunzio. Spune că mă aşteaptă. Vrea să mă vadă la mutră, unchiule!

— Are să fie puţin cam decepţionat... Ai încă prea mult ceva din mutra lui Alberto. Dar are să treacă... Recunosc eu aici oarecare semne de schimbare.

Carlo Rinalti îşi apucase nepotul de bărbie cu degetele pudrate de cărămidă şi îl cercetă competente, tot aşa cum ştia el să-şi imagineze clădirea întreagă şi gata, încă de la primii pereţi din dosul schelelor. După sfîrşitul examenului, păşi să distribuiască ordine, îndemnuri şi înjură- turi ţigăncilor care se cinchiseră la adăpost şi la umbră, să fumeze capete de ţigări răsucite în foi de hîrtie igienică. Pe urmă, se opri cu ochiul atent, de vînător, urmărind o scenă care îl interesa cu deosebire.

— Giuseppe, cine e doamna de colo, în rochie neagră?

— Doamna Adina Buhuş. O persoană foarte distinsă, care, după cît spune lumea, se simte aici în exil...

Adina traversa piaţa cu mersul ei prelung şi felin.

— Şi tipul de dincolo?

— Domnul Tudor Stoenescu-Stoian. Profesorul, conferenţiarul...

— Ştiu-ştiu! Scriitorul, romancierul... Mi-ai îmbui- bat destul urechile...

Tudor Stoenescu-Stoian tăie în diagonală dramul Adinei Buhuş. Salută. Făcu un gest şovăielnic de oprire Dar femeia trecu mai departe.

— Şi celălalt... Piticul cu raniţa în spate?

— Domnul Picu Hartular. Un avocat foarte inteligent! spiritual şi temut.

Picu Hartular, ascuns pe jumătate de trunchiul unui tei stufos, părea foarte absorbit în lectura ziarului despăturit ca un paravan.

Privirea lui căuta însă peste titluri, peste foaia de hîrtie, pierdută şi febrilă.

— Dar de ce întrebi, unchiule? se miră Giuseppe.

Carlo Rinalti păstră reflecţiile pentru el.

— De nimic... Aşa, ca să cunosc şi eu cîteva personaje din oraşul vostru...

Şi rămase gînditor, pînă ce toţi dispărură. Adina Buhuş spre Strada Mare, Tudor Stoenescu-Stoian ocolind spre club şi redacţia ***Călimanului***, Picu Hartular retrăgîndu-se în dosul teiului şi pornind la cofetăria „Rinalti”, să citească, de astă dată într-adevăr, ultimele evenimente politice din ultima oră a ziarului.

Această scenă se repeta de-o săptămînă. Poate de mai multe.

De-o săptămînă o observa Carlo Rinalti. Iar ochiul lui de vînător reţinuse mişcările, privirile, pînda celor doi, indiferenţa distantă a femeii. Toate îi aminteau ceva cunoscut din experienţa lui de puşcaş. În împrejurări de acestea, în asemenea ameţire şi pierdere a instinctului de conservare, cad uşor în bătaia puştii cocoşii de munte, cerbii şi ţapii, tot vînatul codrilor, dacă n-ajung cumva să se încaiere între dînşii şi să se extermine înainte de a mai aştepta glonţul sau ploaia de plumbi.

— Acum, ca să mă întorc la tine, Giuseppe, ţin să te anunţ... M-am înţeles cu Antonia. Am primit ieri răspuns de la dînsa. Vreau să te vadă, să-şi cunoască nepotul. În vacanţă, ai să te duci, aşadar, la Bucureşti pentru o săptămînă!... Se întorc în ţară şi copiii mei... Cît despre echipamentul de plecare în Italia, aceasta ne priveşte pe noi...

— Mulţumesc, unchiule...

— Haide-haide! Nu-mi mulţumi mie. Nu pentru tine o fac. Pentru bunicul, Giuseppe. Cred că şi el n-ar mai ţine neapărat să te faci cofetar şi să iei locul lui Alberto la tejghea...

— Unchiule...

Dar Carlo Rinalti nu-l asculta. Cu picioarele răşchi- rate în jambierele roşii de praf, dezlănţui o detunare de înjurături sonore, fără nici o pricină evidentă, numai fiindcă sub acest bici salahorii ţigani lepădau chişteocurile din colţul buzelor şi pentru cinci minute se întreceau să bată recordul de viteză, urcînd şi coborînd punţile elas- tice de lemn cu rafturile de cărămizi clădite în spate, ca sclavii lui Keops.

Capitolul VI

ÎNTOARCERI ŞI ÎNDEPĂRTĂRI

Bătrîna Laurenţia Iancovici se deşteptă din somn şi din vis.

Deschise ochii uzi de lacrimi în bezna densă. Ridică urechea s-asculte. Se auzea numai furtuna de-afară, zbuciumul ploii în geam, foşnetul frunzelor zbătute de vînt. Încă o dată, visul se repeta acelaşi şi acelaşi. I s-a părut c-a auzit paşii de atîta vreme aşteptaţi, că a bătut un deget în uşă, că a chemat glasul cunoscut. Dar n-a fost decît amăgirea chinuitoare din totdeauna. Şi vaierul ploii lugubru în noapte.

Cu un suspin, a lăsat capul pe pernă. A închis ochii. A aţipit.

O clipă? Un ceas?

A doua oară a tresărit smulsă din somn şi din vis. De data asta, cu presentimentul de dincolo de viaţă, că afară, în noapte, în ploaie, în vînt, venea către dînsa minunea de mult aşteptată. Iar paşii, într-adevăr, se apropiau. Auzul ei îi desluşea în tot zbuciumul furtunii sonore. Cu mîna uscată îşi apăsă pieptul uscat. Înclină bărbia ca un vreasc rupt de urgia care trosneşte afară crengile nu- cilor. Doamne, de ce chinuirea aceasta a speranţei, a doua oară într-o singură noapte? Ştia ce are să urmeze. Bătaia în lemn, întrebarea ei, răspunsul din totdeauna, iar cînd se va repezi

la uşă, numai întunericul deşert şi vîntos. Toate, aidoma ca în orice vis.

Şi paşii totuşi veneau. Acum scrîşnesc pe nisipul potecii de la portiţă. Acum trec pe sub ferestrele din faţă. S-au oprit pe singura treaptă de piatră. Un tuset străin. Pe urmă, ciocănitul degetului.

De trei ori. Întocmai, întocmai ca-n vis.

— Cine-i acolo? gemu cu sfirşeală întrebarea din fie-care noapte.

— Eu! răspunse glasul străin. Eu! Deschide!

Bătrîna s-a frecat la ochi. N-a sărit în mijlocul ca-merei, cum se zvîrlea ea spre uşă, prin somn. Atît de străin era glasul acesta! Poate a fost numai o nălucire, încă mai crudă decît celelalte.

— Deschide, odată! stărui vocea, răstit. Sînt eu, ce dracu'?

— Aşteaptă s-aprind, Ionică... Nu pleca, Ionică, nu pleca!...

Mîna tremura, căutînd butonul luminii.

Tremură trăgînd zăvorul.

Peste prag, o dată cu ploaia şi vîntul, străbătu înăuntru un bărbat înalt, înfăşurat în manta neagră de cauciuc, cu o şapcă trasă pe ochi. Înaintă şi se opri orbit de lumină. Cauciucul ud mirosea urît; şiroaiele au prins îndată să se prelingă pe scoarţa unde se juca, tîrîndu-se de-a buşilea, adevăratul Ionică din cadra Laurenţei Iancovici. Bătrîna privea încremenită, cu ochii lărgiţi, cu gura întredeschisă, cu şalul pe umeri, cu mîinile spînzurînd.

Străinul scoase şapca, o zvîrli pe un scaun şi rosti rînjind:

— Frumoasă primire! Mă aşteptam la ceva mai mult, bătrînico!

— Ionică... gîngăvi Laurenţia Iancovici. Tu eşti, cu adevărat?

— Precum s-ar zice. Deşi hîrtiile de identitate ar putea pretinde la nevoie altfel...

Rînjetul s-a îmblînzit o clipă în surîs. Un surîs întristat, ostenit, omenos. Numai după surîsul acesta l-a recunoscut bătrîna şi s-a prăbuşit în braţele lui, agăţîndu-se cu degete avide, pipăindu-l, strîngîndu-l.

— Tu, Ionică? Tu, Ionică... Tu?...

Atît o ajuta suflarea să spună.

Bărbatul se lăsă strîns, pipăit, sugrumat de îmbrăţişări. Peste umărul bătrînei, privea fix un punct nevăzut, cu o încruntare adînc brăzdată între sprîncene.

— Gata! Ajunge acum! rosti, îndepărtînd-o. Lasă plînsul pe mîine. Ceva de mîncare se găseşte pe-aici?

Instinctiv, ochii bărbatului au căutat spre locul unde se afla altădată dulapul cu dulceţile şi acadelele lui Ionică. Dulapul lipsea.

— Văd oarecare schimbări! insistă bărbatul, răsucin- du-se în foşnetul mantalei de cauciuc să verifice alte modificări.

— Au trecut ani. Ionică... Multe s-au schimbat. Mulţi s-au schimbat. Dulapul lipseşte, fiindcă l-am mutat în camerele din faţă. Am acuma un chiriaş mai pretenţios. Două camere şi masă. Te-am aşteptat, te-am aşteptat! Dacă am văzut că nu vii, m-am gîndit să dau şi odaia ta cu chirie. Ca să pot pune ceva la o parte.

Bărbatul rînji iar, cu dispreţ şi asprime.

— Ca să pui la o parte? Veşnica voastră poveste. Pentru cine să pui la o parte? Pentru ce să pui la o parte?

Apoi, lepădîndu-şi mantaua şi alegîndu-şi cu ochii un loc:

— Ţi-am spus că mi-e foame. Nu-ţi cer să tai viţelul cel mai gras. Mă mulţumesc cu o ciozvîrtă rece, cu o bucată de brînză...

Laurenţia Iancovici încă se mai freca la ochi. Trecu în bucătărie. Scotoci prin dulapuri şi oale. Se întoarse. Privea pe furiş, cu nelinişte, la omul străin de pe mar- ginea patului. Străinul privea în gol. Obrazul scofîlcit şi osos, privirea încruntată, sprîncenele stufoase, buzele acelea subţiri şi fălcile încleştate erau ale unui străin. Ionică al ei arăta altfel şi glasul lui era altul!

— Mai ai servitoare? întrebă bărbatul, ridicînd ochii lui sticloşi.

— Ca întotdeauna... O fată de la ţară. Pentru chiriaşi mai ales. Doarme unde a fost cămara. S-o scol? Ai bagaje?

— Las-o să doarmă. Şi chiriaşul e acasă? Doarme şi el? Am văzut întuneric în faţă.

— În astă-seară lipseşte... Se întoarce mîine. E cu domnul Emil Sava, plecat la Piscul Voievodesei.

— Cu atîta mai bine! declară Ion Iancovici. Aşadar, sîntem singuri?

— Da, Ionică. Singuri. De ce-ntrebi?

— Simplă curiozitate! reteză scurt bărbatul. Ce-i cu mînearea?

— Am pus să se încălzească laptele. M-am gîndit că ai nevoie de ceva cald.

— Te-ai gîndit bine!

Ce gheţos şi străin îi vorbea acest Ionică străin! Laurenţia Iancovici îşi ascundea faţa să nu i se vadă lacrimile. Îşi căută de lucru pe lîngă măsuţa de noapte, unde se afla fotografia celuilalt, a celui adevărat. Prefăcîndu-se că şterge praful de pe sticlă, strînse chipul la pieptul ei slab. Apoi aduse farfuriile, întinse faţa de masă, turnă laptele cald şi tăie feliile de friptură rece. În timpul acesta, noul venit păşi repede la uşa săliţei din faţă, o deschise şi o închise brusc după ce-a cercetat cu ochii întunericul de- afară, din ploaie. A păşit repede să deschidă brusc uşa dinspre săliţa din fund, spre bucătărie. S-a întors mai liniştit la faţă, zîmbind şi clătinînd din cap a batjocură: „Nătărăii!” Bătrîna, cu braţele atîrnate, privea fără să priceapă şi rămase aşteptînd. Bărbatul se instală la masă şi începu să îmbuce. Ce mîini păroase şi mari! Şi ce murdară cămaşa, cu manşetele fără butoni! Aşa l-a învă- ţat ea pe Ionică al ei să mănînce? Şi aşa să se îmbrace? Iar fruntea aceasta, care i s-a părut ei înaltă, e numai un început de chelie. Laurenţia Iancovici nu îndrăznea să-şi întrebe feciorul de unde vine, de ce-a ajuns în toiul nopţii cînd nu soseşte nici un tren, cît va rămîne şi dacă n-a venit să rămînă pentru totdeauna.

Se încumetă să-l întrebe numai dacă nu doreşte o cafea neagră; o fierbe îndată la spirt.

— Cafea neagră? începu să rîdă bărbatul. (Bătrîna observă că îi lipsesc şi doi dinţi, iar ceilalţi erau negri şi cariaţi.) N-am nevoie de aşa ceva. Nu-mi găsesc eu somnul şi fără cafea neagră!

Se scobi în gingii cu un chibrit. Îşi suflă nasul într-o batistă mototolită, vînătă ca un ghem. Privi apoi îndelung

de jur împrejur, cu ceafa rezemată de spătarul scaunu- lui. Ceva i se lumina în ochi. Ceva i se destindea în trăsăturile încordate şi aspre. Se ridică şi se apropie de bătrînă, întinzînd deodată mîinile uriaşe şi păroase. Laurenţia Ian- covici se dădu îndărăt cu o teamă absurdă şi odioasă pentru inima ei de mamă. O fulgeră gîndul absurd că mîinile acelea îi caută gîtul, s-o sugrume. Dar i-au cuprins numai umerii slabi şi încovoiaţi, cu o scurtă pornire de înduioşare.

— Săraca bătrînică, săraca! rosti înăbuşit feciorul, mîngîindu-i stîngaci făptura puţintică şi cutremurată de plîns. Ai albit de tot!... Şi parcă te-ai micşorat la statură... Nu poţi spune că nu ţi-am făcut o surpriză, hai? Mă aşteptai? Mai credeai că trăiesc?

— Eram sigură, Ionică... Şi de aşteptat, în fiecare noapte te-am aşteptat... Aşa cum ai venit tu... O bătaie în uşă... De cîte ori am strigat eu prin somn, prin vis: „Tu eşti Ionică? Aşteaptă-mă Ionică, nu pleca!...” Dar întotdeauna plecai înainte de a deschide uşa...

— Săraca băbuţă, săraca!... Iată! Acum am venit, am bătut, am intrat, m-ai văzut, te-am văzut... Pot pleca.

— Ce fel de vorbă e asta, Ionică? Cum să pleci? Cînd să pleci?...

— Ajunge! vorbi scurt omul, îndepărtînd-o cu o scuturare a trupului. Să nu vorbim acum de aceasta... Nu-i vremea de lacrimi şi înduioşări... Mi-e somn. De o săptămînă bat drumurile noaptea, tot noaptea, ca să te văd înainte de a mă mistui cine ştie unde, pentru cine ştie cîţi ani. O imprudenţă. Însă aveam nevoie să te văd. Pentru mine şi pentru tine, bătrînico. Nu puteam să te las cu inima aşa... Da, mă răpune somnul. Pic din picioare... Unde dorm?

— În patul meu, Ionică. Eu mă culc dincolo, pe divan.

Omul îşi făcu o socoteală. Se vedea bine că îşi face o socoteală, după cum privi la uşa săliţei de-afară, la cea dintre camere.

— Fie. Dorm aici... Deşi nu-i cea mai cuminte treabă! La ce oră se scoală servitoarea?

— La şase, Ionică. Am să-i ies eu înainte, să umble încet. Trebuie să fii, cu adevărat, foarte ostenit. Dupa ochi, înţeleg că eşti foarte ostenit.

— Eu n-am dreptul să fiu ostenit! rosti enigmatic Ion Iancovici. La şase, va să zică? La şase poate să tropăiască, în voia cea bună. N-are să mă trezească. Am să fiu deşteptat de mult.

— Cum vrei, Ionică! Eu nu-ţi mai ştiu obiceiurile tale. Nici viaţa ta.

— E mai bine, băbuşco. Ţi-o spun eu că e mai bine!

Căscă, poate prefăcut, ca să arate cît îi este de somn, deşi susţinuse că n-are drept să fie ostenit. Bătrîna pregăti aşternutul.

— Mamă...

Laurenţia întoarse capul tresărind. Întîia oară de cînd sosise, îi spusese „mamă”, şi întîia oară glasul sunase ca al lui Ionică cel adevărat.

— Ce e Ionică, mamă?

— Te-aş ruga ceva, mamă. O copilărie. N-ai să rîzi nu e aşa?... Oare, mai există cutia cea roşie cu muzică?

— Există, Ionică. Există şi mai cîntă! Aşteaptă, tu...

Ea înţelesese şi găsea foarte firească întrebarea. O aştepta. O presimţea venind, după mlădierea cunoscută a glasului cînd i-a spus „mamă”. Tot aşa o ispitea celălalt Ionică, atunci cînd o ruga să-i pună cutia să cînte. Îşi înfăşură şalul pe umeri. Ieşi în ploaie, prin cerdac, la camerele chiriaşului. Rămas singur, Ion Iancovici păru deodată altul, cu toată asprimea din trăsături căzută, cu toată hotărîrea colţuroasă din el sleită. Privi iarăşi dureros pereţii, scoarţa de jos, icoana; luă cadra de pe măsuţă şi se privi. Bărbatul scofîlcit şi chel, privind copilul cu bucle bă-

lane. Se lăsă moale pe marginea patului; îşi cuprinse obrajii în palme. Stătu aşa neclintit, pînă cînd auzi afară fîşîi- tul mîinii, căutînd clampa în întuneric.

Atunci se ridică şi merse înaintea bătrînei, rîzînd silit:

— E o copilărie! O prostie! Nu trebuia... Fugi cu dînsa de-aci!...

Vorbea ca să se convingă. Bătrîna nu părea să-l fi auzit.

— Iacă, Ionică mamă, cutia ta, aşa cum ai lăsat-o. De cînd te-aşteaptă ea!...

Ion Iancovici o învîrti între degetele păroase şi noduroase, cu gingăşia surprinzătoare a unui uriaş alintînd un odor misterios şi fragil.

— Zici că mai cîntă, mamă?

— Fără îndoială, Ionică. Am pus-o eu să cînte nu de mult. Pentru tine, Ionică... Avem să mai vorbim noi despre aceasta... Răsuceşte cheiţa. Mai ţii minte cum merge?

— Să vedem...

Mîinile enorme tremurau; îi tremurase şi glasul; tremura şi cheiţa de alamă între degete. Răsuci pînă la capătul coardei. Bătrîna recunoscu atenţia încordată a copilului de-atunci, care-l făcea să-şi muşte buzele. Recunoscu şi delicateţea cu care a depus-o pe masă, aşteptînd. Întocmai, întocmai ca Ionică de-atunci! Au aşteptat. Dinăun-trul cutiei, porni un bîzîit metalic şi se opri scurt. Atît şi n-a mai fost apoi nimic. Ion Iancovici scutură cutia de pluş. O scutură şi bătrîna. S-au privit amîndoi. Nimic! Nici măcar bîzîitul metalic. Muzica dinăuntru murise. Tăcerea din cameră fu intolerabilă.

— Nu se poate aceasta, Ionică mamă...

— Cum vezi, se poate! rîse amar. De altfel, era o prostie! Un sentimentalism mălăieţ, moştenit de la tine... Lanţuri vechi, care trebuiesc rupte.

Vorbea cu nepăsare stăpînită. Dar fălcile încleştate, după ce-a tăcut, arătau prea bine că înăbuşe o ultimă mîhnire a celui care-a fost odată copilul Ionică.

— Să mai încercăm, Ionică maică.

— Ia-o, te rog!

— Poate la ceasornic are ceva...

— Ia-o, te rog, dacă vrei să n-o sparg!...

Pumnul ridicat ciocan era destul de puternic s-o sfarme în ţăndări. Laurenţia Iancovici duse cutia în camera cealaltă.

— Mîine o meşteruiesc eu... anunţă, întorcîndu-se. Mîine dimineaţă are să-ţi cînte iarăşi, Ionică, nu fi mîhnit...

— Mîine? rîse din nou bărbatul. Ha-ha! Mîine! Meş- teruieşte-o, dacă mîine crezi c-o să-ţi facă această plăcere... Acum te rog să mă laşi. Mi-e somn...

Bătrîna se înălţă în vîrful picioarelor să-i sărute frun- tea pleaşă, aşa cum altădată se pleca să sărute fruntea cu bucle bălane a copilului Ionică, înainte de culcare.

— Noapte bună, Ionică mamă.

— Să-mi ierţi, te rog, toate supărările pe care ţi le-am făcut vreodată, mamă...

Bătrîna vru să spună ceva. Gestul scurt o opri:

— Ajunge! închide uşa între noi. Eu nu pot dormi cu uşile în lături. Am învăţat să dorm cu trei zăvoare la uşă.

Uşa s-a închis între dînşii. Bătrîna s-a răsucit ceasuri şi ceasuri în aşternut. Asculta respiraţia de dincolo. Ştia că, dincolo, un trup se răsuceşte cu nesomn. A aţipit, toro- pită, cînd au pornit să cînte cocoşii. A aţipit cinci minute, zece, un ceas? A sărit, smulgîndu-se din visul ei din totdeauna, acum fără nici un rost, strigînd: „Nu pleca. Ionică, nu pleca!” A ridicat urechea să asculte răsuflarea din cealaltă cameră. Nu se mai auzea nimic. A întredeschis uşa cu mare băgare de seamă. Nu mai era nimeni. Patul mototolit. Nici o haină, nici şapca, nici mantaua. Numai mirosul de cauciuc ud şi petele încă jilave din dîrele de astă-noapte, pe scoarţa unde se tîra de-a buşilea copilul din rama de sticlă. Prinsă cu ac, pe pernă, o foaie de hîrtie: ***„Mamă, rămîi cu bine. E cuminte să nu ştie nimeni că am fost aici. E cuminte şi pentru tine şi pentru mine. Ţine seama: nimeni. Chiar dacă te întreabă cineva, dacă te iscodeşte. A trecut un străin, un meseriaş, care să te întrebe dacă n-ai ceva de lucru, de***

reparaţii. Un soi de vagabond, cum şi sînt. Aşa m-a făcut viaţa, mamă, nu tu. Numai bine, mamă, numai bine.”

Atît.

Laurenţia Iancovici n-avea voie nici să plîngă. Intrase servitoarea pe uşă.

— Da ce miroase aşa de rău aicea, cucoană?

Şi de dincolo, din cameră, în loc de răspuns, cutia cu muzică, înviată prin acelaşi capriciu din care murise, în-

cepu să cînte melodia veche şi stinsă şi melancolică, acum cînd nu mai trebuia nimănui.

Aceasta a fost tot.

După cîteva zile, domnul Emil Sava, zuruindu-şi cheile, întrebă chiriaşul din faţă cu un surîs misterios:

— Ia spune-mi tu, dragă Todiriţă, ce-ai făcut luni între 6 şi 7?

Stoian încercă să-şi amintească. Îşi aminti.

— Perfect! Şi marţi? continuă domnul Emil Sava interogatoriul. Marţi, de-o pildă, între 10 şi 12 seara?

Tudor Stoenescu-Stoian făcu o sforţare de memorie şi dădu raport cum şi-a petrecut el timpul în aceste ore. Tot aşa, răspunse cu precizie la alte întrebări misterioase, nedumerit de surîzătoarea curiozitate a patronului său politic. Domnul Emil Sava scoase din buzunar o foaie, verifică exactitatea afirmaţiilor, apoi i-o întinse, rîzînd:

— Bravo! Citeşte colea!... Ştiam dinainte. Iar acum, m-am convins de o sumă de calităţi ale tale, dragă Todiriţă. ***Primo:*** că ai o memorie admirabilă. ***Secundo:*** că eşti sincer, nu poţi minţi! ***Terţio:*** că nici n-ai avea de ce minţi. Viaţa ta n-are nici un secret. Limpede. Cleştar!

Citind însemnările din foaie, Stoian descoperi, cu mare mirare, că toate mişcările lui de cîteva zile încoace au fost semnalate într-un buletin precis, de unde nu scăpase nimic. Toate, chiar şi drumurile lui pe Strada Mare, prin piaţa Miron Costin, cînd a trecut numai ca să-i iasă în cale Adinei Buhuş şi să-i dea ziua bună, fără a avea curajul s-o oprească.

Domnul Emil Sava îl bătu pe umăr, risipindu-i nedumerirea neliniştită:

— N-avea nici o grijă. Nu te-am pus sub suprave-ghere. De tine n-am teamă. Ştiu că n-ai să mă trădezi. E numai o întîmplare. Trei imbecili de agenţi secreţi, sosiţi din Capitală, le-a intrat lor în cap, sau celor mai mari ca dînşii, că un oarecare terorist, anarhist, atentator, ar fi pornit-o într-acoace. Un individ primejdios. De trei ori arestat, de trei ori evadat. Au bănuit că ar fi feciorul ne-norocitei de Laurenţia Iancovici. Au pus casa sub supra-

veghere. Un idiot te-a filat şi pe tine. Pe urmă, au plecat plouaţi. Teroristul, anarhistul, atentatorul cu pricina n-avea nimic de-a face cu faimosul Ionică al Iancovicioaiei... De altfel, le-a scăpat printre degete, dacă va fi existat într-adevăr:

— Aceasta mă întreb şi eu. Ce să caute, într-un tîrg cum e Călimanul, un terorist, un anarhist, un atentator? îşi exprimă nedumerirea Tudor Stoenescu-Stoian.

— Să arunce o bombă sau să provoace agitare. Nu te întreba, căci nici ei n-ar şti să-ţi răspundă. Dar nu e cazul. Halucinaţii, exces de zel. Aşa că le-am spus s-o lase în pace pe Iancovicioaia, bătrîna. De ce s-o mai tortureze cu întrebări şi iscodiri? Ionică al ei o fi murit cine ştie de cînd, cine ştie pe unde!... Am şi eu copii... Cîteodată, îmi pot permite şi eu luxul unui sentiment gratuit... Nu rîde!... Dar cu acest prilej, am aflat şi cum îţi petreci tu ziua şi noaptea. Bravo, Todiriţă! Ai stofă de soţ model. Eşti născut să devii soţ model. Liceu, tribunal, gazetă şi acasă... Plimbare igienică la anumită oră. Ai slăbit-o şi cu masa caracudelor... În sfîrşit, te-ai convins ce poţi aştepta de la amiciţia cu o rablă ticăloasă de beţiv ca Panţîru şi cu un cocoşat cu ghebul plin de venin ca Hartular... Acasă: aproape tot timpul liber acasă, cum scrie raportul. Ţi-ar putea adăuga, pe-un buletin de identitate — profesia: casnică! Hotărît, trebuieşti însurat! Păcat să se piardă în mizeria morală a celibatului un asemenea odor de flăcău. Cam tomnatic, e drept! Dar oferi atîtea compensaţii!

Tudor Stoenescu-Stoian, care-şi cunoştea acum omul, înţelese că domnul Emil Sava avea ceva în vedere.

Se apără cu energie:

— Aici ai dat greş, dragă şefule! Te-ascult. Te urmez. Nu-ţi ies din cuvînt... Dar nu mă-nsor în ruptul capului. Jur!

— Toţi jură şi toţi sfîrşesc sperjuri...

— Să vorbim de altceva...

Domnul Emil Sava zurui cheile şi pentru moment cedă, surîzînd cu nestrămutată încredere, gîndului său ascuns:

— Bine, Todiriţă! Să vorbim. Deocamdată, să vorbim despre altceva...

Au vorbit despre altceva.

Se afla la ordinea zilei chestiunea unor oarecare scri-sori anonime, care-au adus mare tulburare şi nelinişte-n oraş. Una — o primise doamna Ortansa Sava. Aceasta era cert. Alta — o primise doamna Caliope colonel Valivla- hidis. Era şi aceasta cert — o văzuse domnul prefect cu ochii săi. Pe a treia — o primise Pantelimon Tacu. O arătase la masa caracudelor, uimit că există cineva să-i scrie fie chiar şi neiscălit, fie chiar şi numai ca să ia în batjocură zgîrcenia şi frica lui de moarte. Cert se ştia, deci, că au existat trei scrisori. Dar nesiguranţa intrase în toate casele, căci în toate casele se afla măcar cîte o conştiinţă tulbure. Soţii îşi priveau soţiile cu bănuială. Dacă au primit şi ele cumva vreo scrisoare destăinuind anumite infidelităţi, care iau proporţii catastrofale în capul femeilor? Soţiile îşi priveau bărbaţii cu aceeaşi nelinişte. Prietenii la fel; prietenele la fel. Se cercetau în ochi cu o neplăcută aşteptare. Poate scrisorile au fost, într-adevăr, numai trei şi poate nici nu fuseseră scrise de aceeaşi mînă şi cu acelaşi scop. O perfidă coincidenţă. Fiecare a primit în viaţă o anonimă. Acum, însă, dihonia politică rupsese prietenii de douăzeci de ani. Se dădeau pe faţă secrete pecetluite cu şapte sigilii. Şi cum toţi purtau pe suflet o vină cît de măruntă, mai veche sau mai proaspătă, faţă de cei mai apropiaţi amici, faţă de rude, de soţi, de soţii, toţi erau alarmaţi deopotrivă şi toţi se înverşunau să identifice autorul. Caracudele fuseseră şi ele cuprinse de neastîmpăr şi de indignare. Nu mai era chip de trăit. Nevestele îşi luau în primire bărbaţii. Prietenii se iscodeau cu vrăjmăşie. Şefii îşi muştruluiau subalternii. Legenda acestor scrisori scormonea prea multe mustrări ele cuget, peste care se

aşezase apa stătută a uitărilor. Se ridica mîlul de la fund. Se redeşteptau suspiciuni uitate. Dacă unul nu-l bănuia pe celălalt că a scris o anonimă, îl bănuia că poate a primit una. Rezultatul era aproape acelaşi. Pe vinovat nu-l aştepta un ceas amuzant, dacă va fi chemat vreodată la răspundere.

— Eu nu-mi imaginez cine ce interes are să se ţină de asemenea fleacuri? mărturisi domnul Emil Sava. În scrisoarea Ortansei, sînt numai nişte inepţii. Chestia unei servitoare dată afară. Idioţia că între guvernanta copiilor

şi fiu-meu cel mai mare, Anibal, s-ar fi petrecut nu ştiu ce porcărie: avort, eţetera; idioţia că între el şi Lola, nepoata lui Iordăchel Păun, se întîmplă nu ştiu ce parascovenii la fel cu proba... În scrisoarea primită de coana Caliope Vali- vlahidis, o intrigă tot aşa de stupidă... Că m-aş fi exprimat cu vorbe insultătoare despre trecutul ei... Poate chiar că voi fi spus aşa ceva. Ei, şi? Asta era anul trecut, cînd eram în conflict. La turbare, te ia gura pe dinainte! Dar acum sîntem în relaţiile cele mai bune... Colonelul Vali- vlahidis a ieşit basma curată din toate anchetele. Am pus şi eu umăr şi cuvînt. Ce naiba? Făceam parte din aceeaşi lume. O mînă spală pe alta şi amîndouă obrazul. Un obraz aveam. Să-l păstrăm curat: să nu ne dăm în tărbacă unul pe altul... Şi, de altfel, doamna colonel, fosta noastră prea-frumoasă şi veşteda coană Caliope, nu i-a dat nici o importanţă scrisorii. Ca dovadă că mi-a întins-o rîzînd. la ceai, acasă, în faţa Ortansei... Am comparat scrisul. Nu se potrivea cu cel din scrisoarea primită de Ortansa.. Cît despre scrisoarea lui Tacu?... O glumă idioată! Procedînd deci, metodic: dacă au avut un scop, nu şi-au atins scopul dacă n-au avut, rămîn farsele unui imbecil fără haz şi fără curaj... Şi cu toate acestea, nu e pentru nimeni plăcut să ştie că poate primi, peste un ceas, una pe socoteala lui. Cine are interes să colporteze neiscălit ceea ce, de-o pilda, un Picu Hartular sau un Grigore Panţîru spun cu glas tare la masa caracudelor?

La numele lui Picu Hartular, Tudor Stoenescu-Stoian micşoră ochii, prinzînd o idee din zbor.

Dar n-o rosti.

Surîse numai răutăcios.

— Aceasta-mi aminteşte un scandal petrecut în Franţa, acum nu ştiu cîţi ani... Un oraş întreg, tulburat de nişte scrisori anonime. O imaginaţie pervertită, care se amuza cu tot soiul de născociri. Au fost vreo două-trei sinucideri, căci scrisorile au dat în vileag chestiuni grave şi au provocat conflicte în familii... Fete dezonorate... Drame de gelozie. Cum vezi, nu e o poveste chiar aşa de inofensivă pe cît pare!... Dacă ţin bine minte, un romancier de mîna a doua a şi scris un roman. L-am citit pe vremuri în ***Mercure de France***. Un roman inspirat tocmai din acest

caz de sadism moral, de perversiune dospită în provincie, în oraşele patriarhale, unde oamenii mor de urît.

Domnul Emil Sava începu să rîdă, zuruindu-şi cheile:

— Lasă romanele! Tu le reduci toate la literatură.

— Nu-i literatură deloc! stărui Stoian. Ca dovadă că, în cazul de mai sus, a fost mai întîi realitatea; faptul petrecut! Romancierul a venit numai să romanţeze realitatea.

— Şi chiar dacă aş admite! strînse din umeri domnul Emil Sava. Chiar dacă aş admite tema ta... Am înaintat măcar cu un pas? Mă ajută aceasta să dau de urmele individului care se amuză pe socoteala noastră? A unui oraş întreg?

Tudor Stoenescu-Stoian vorbi într-o doară, privindu-şi unghiile, cum le privea Picu Hartular:

— Precis, nu! Dar se poate proceda prin deducţie, prin eliminare, prin calculul probabilităţilor, cum ar spune Grigore Panţîru...

— Exemplu... Dă-mi un exemplu concret!

— Exemplu?... Cine se îndeletniceşte cu anonime? Fetele bătrîne, servitoarele date afară, intriganţii, infirmii care nu se pot consola de infirmitatea lor.

Domnul Emil Sava înălţă ochii. Îi înălţă şi Tudor Stoenescu-Stoian.

Amîndouă privirile întîlnite pecetluiră un pact tacit.

— Un om ca Picu Hartular, de exemplu? întrebă, zu- ruindu-şi triumfător cheile.

— Nu zic asta... El se răcoreşte de venin la masa caracudelor. De ce-ar mai scrie şi n-ar semna ceea ce spune cu glas tare?

— Fiindcă lucrul scris are alt efect! Fiindcă merge direct la ţintă! Fiindcă aşa împrăştie

vrajbă, naşte conflicte... N-ai spus singur? În tîrgul din Franţa au fost două- trei sinucideri... Nu se sinucide un om pentru ceea ce se spune despre el la masa caracudelor. Se sinucide, însă, pentru drama pe care o dezlănţuie o scrisoare anonimă! Nu m-ar mira, deci, ca autorul să fie acest Picu. Mă mir, dimpotrivă, că nu m-am gîndit de la început la dînsul. El n-are altă grijă. N-are altă satisfacţie. Între toţi bagă zîzanie... Cîte ne-a făcut numai nouă! Mie şi ţie...

— Mie? Mie nu mi-a făcut nimic precis...

— Ţi-a făcut şi are să-ţi mai facă. Fii fără grijă!... Fii fără grijă!... Încă nu-ţi dai socoteală... Dar astăzi picură o vorbă, mîine alta... Picătură cu picătură sparge şi piatra. De zece ani asta o face şi nu-i cere nimeni socoteală. Poate a început să nu-l mai satisfacă efectul de la masa caracudelor. Vrea altceva... Vrea dramă! Îl putem servi noi. Să aibă dramă!...

Domnul Emil Sava n-a spus mai mult.

Nimic n-a adăugat nici Tudor Stoenescu-Stoian.

Dar, după cîteva zile, a început a umbla în oraş zvonul că glumeţul de prost gust, care se amuză expediind concetăţenilor răvaşe anonime, scrise cu mîna stîngă, nu e altul decît Picu Hartular. Îngrijorarea a fost, în consecinţă, mai mare. Cîte nu ştia Picu? Şi despre cine nu putea spune Picu atîtea adevăruri neplăcute?

Nu cuteza nimeni să i-o reproşeze în faţă Nu i-au tre- cut-o nici pe la urechea lui Grigore Panţîru. Unii au început, însă, să-l ocolească discret. Picu Hartular, fără să bănuiască nimic, continua să foarfece concetăţenii la masa caracudelor, în barou, la consiliul comunal, în instanţă, la bară, oriunde; cu aceeaşi egalitate de tratament care nu cruţa pe nimeni şi cu acelaşi glas cavernos, amplificat în cocoaşa găunoasă ca o cutie de rezonanţă.

Poate scrisorile rămăseseră tot numai trei, cîte au fost. Fiecare, însă, era sigur acum că mult mai numeroase circulă şi că lor numai nu le-a venit încă rîndul. Vrajba politică, ruperile de la un partid la altul, dizidenţele, în- duşmănirile între prieteni vechi şi altădată inseparabili ofereau terenul cel mai prielnic acestor neliniştitoare pre- supuri. Domnul

Stănică Ionescu, agricultor şi proprietar, îl opri într-o zi pe Tavi, să se plîngă de Cristache Cimpo- ieşu, fostul său nedespărţit amic şi fostul proprietar al moşioarei Crîngul lui Naum:

— Ai văzut, coane Tavi?... O viaţă întreagă l-am tîrît după mine. Ca un căţel se ţinea... Unde făceam un pas, hop şi el!... Acuma, ce mă pomenesc eu? L-a apucat damblaua politicii. S-a înscris la alde Emil Sava... Nici nu-mi mai întinde mîna... Cică Emil Sava are să-l facă pe dînsul om!...

Dacă n-am scos eu om din el, chiar că are să scoată Emil Sava!...

— Ei, şi ce te supără asta? se miră Tavi Diamandescu, pregătindu-se să sară în automobil, peste portieră. Lasă-l în seama Domnului şi a lui Sava!... Pînă una alta, ţin să-ţi mulţumesc pentru felul cum m-ai servit la cumpărarea Crîngului... Face! Ţi-o spun eu că face... Nu-mi pare rău. Am să scot grîu anul acesta, cît n-a scos bietul Cimpoieşu în trei ani... Cu bine şi să nu mai fii necăjit! Ai pierdut un Cimpoieş şi poţi să găseşti zece... Ce-a pierdut el, n-are să mai găsească în zece vieţi de om...

Tavi Diamandescu sări în maşină.

Dădu drumul motorului. Zvîcni pe roţi de gumă spre bariera oraşului. Domnul Stănică Ionescu rămase pe marginea trotuarului, singur şi trist, scuipînd amărît printre dinţi. În asemenea ceasuri îi lipsea lui fostul prieten, proprietar şi agricultor, devenit de trei ori ***ex.***

— Să fie a dracului de politică!

— Cu cine vorbeşti, Stănică? îl întrebă domnul Iordăchel Păun, care traversa strada cu umbrela de mătase cenuşie subsuoară.

Îl văzuse după buze că vorbeşte şi cu drept cuvînt se mira de ce vorbeşte singur.

— Ia, nu vorbesc cu nimeni! exclamă scîrbit domnul Stănică. Nici nu mai ai cu cine vorbi, de cînd cu politica asta!...

— Dar Cimpoieşu unde-ţi este?

— Cimpoieşu? scuipă domnul Stănică. S-a tocmit slugă la alte Emil Sava. La care lucru nu l-am urmat şi pentru care lucru am rămas singur.

Conu Iordăchel înţelese că are de-a face cu un om necăjit. Îl consolă cu blîndeţea lui din totdeauna:

— Ai făcut bine că nu l-ai urmat, Stănică. Iar despre Cimpoieşu, fii fără grijă... Are să-ţi vină îndărăt...

— Mie să-mi vină? se oţărî domnul Stănică. Pentru mine nu există. L-am şters! Iacă, aşa l-am şters!

Şi arătă cum, călcînd cu talpa, apăsat, scuipatul rotund ca o monedă. Aşa îşi şterse el de la inimă pe ex-amicul Cristache Cimpoieşu, ex-agricultor şi ex-proprietar.

Apoi adăugă:

— Nu m-ar mira să scrie el şi o anonimă neveste-mi... Aşa cum văd că a ieşit moda în oraş...

— Ce să facă? rotunji palma pîlnie la ureche Iordăchel Păun. Ce să facă?

— O anonimă, coane Iordăchel. O scrisoare cu tot soiul de ***mizerabilităţi*** în ea...

La auzul acestor presupuneri, conu Iordăchel se întunecă la faţă. Îşi luă bună ziua şi se depărta cu ochii în pămînt. Cuvîntul scrisoare îi amintise o faptă proaspătă, pe care voia mereu să o uite. Singura lui faptă cu nepu-tinţă de mărturisit cuiva. A făcut bine? A făcut rău? Aceasta n-are s-o ştie nimeni, niciodată. Acum se întreba şi el cu glas tare, cum îl găsise vorbind adineaori pe Stănică Ionescu. „Altfel nu se putea!” rosti, mutîndu-şi umbrela de mătase cenuşie sub celălalt, braţ. Şi, într-adevăr, altfel nu se putea.

Cu o săptămînă în urmă, Sultana Căliman îl chemase şi îi încredinţase o sumă de pergamente şi răvaşe, descoperite într-un sipet din pod. Îi ceruse să le citească, să afle ce spune în ele şi s-o lămurească dacă nu s-a rătăcit printre aceste hîrţoage uitate vreun document de valoare. Le-a cercetat. Şi, cu spaimă, nu există alt cuvînt, cu spaimă a luat cunoştinţă de cuprinsul unei scrisori, care pentru Cristina Madolschi ar fi însemnat o lovitură mai cruntă decît moartea. Era o scrisoare de acum două sute de ani, a unei Madolschi (tocmai o Cristină Madolschi; altă Cris- tină) către un Căliman, Elefterie. Iar din această scrisoare reieşea, fără nici o putinţă de îndoială, că o dragoste vinovată a existat între Cristina Madolschi de atunci şi acel Elefterie Căliman. Dragoste vinovată şi lungă, peste ştiinţa bărbatului legitim. Doi copii s-au născut. Purtînd numele neamului Madolschi,

dar în vine, sîngele Călimanilor. Astfel stătea dovedit, scris negru pe alb, că urmaşii de două veacuri ai Madolschilor, cu tot, cu numele lor, şi cu trufia lor, şi cu duşmăniile lor, au fost viţă de Călimani. Copii ai păcatului. Şi păcatul îl ispăşea Cristina, duşmănindu-şi cu atîta înverşunare neamul ei cel adevărat de sînge... Iordăchel Păun rămăsese o noapte întreagă în faţa scri-sorii, în biroul cu tomuri vechi şi cu suluri de hrisoave. Iar

în zori, a aprins la flacăra unui chibrit răvaşul, l-a aşteptat să se scrumească, a suflat cenuşa în vînt, pe fereastră, afară. Nu-i putea răpi Cristinei Madolschi sensul unei vieţi, care se întîmpla crud să fie numai nălucirea unei vieţi. N-o putea alunga dintre tablourile altor Movileşti şi Madolschi care o priveau, a lor, din veac. A făcut bine? A făcut rău? Aceasta n-are s-o ştie nimeni, niciodată.

Iordăchel Păun intră cu paşi mărunţi în grădina lui de-acasă. Întîi rupse cîţiva trandafiri pentru masa din camera cucoanei Veturia. Apoi trecu pragul în vîrful picioarelor, s-o surprindă, cum se oprea el de ani şi de ani, rezemat de uşorul iatacului, pînă ce ea ridica ochii de pe foile cărţii.

Acum, cucoana Veturia tresări şi ascunse volumul. Îşi apără pieptul cu degetele subţiri, peste bluza neagră de caşmir. Şi Iordăchel Păun auzi, după mişcarea buzelor, cel. dintîi reproş care i-a fost adresat vreodată în viaţă:

— Ah! Cum m-ai speriat, Iordăchel!... Să nu mai faci mata asta! Mă ştii cu inima slabă...

Conu Iordăchel îşi ceru iertare şi aşeză tacticos florile în vaza de cristal. Întrebă cu nevinovăţie:

— Ce citeai mata acolo, Veturio?

— O carte uitată de Lola...

Arătă cartea, dar n-o lăsă din mînă, strîngînd foile ca într-un cleşte.

— Atunci, nu mă poate interesa.

Cucoana Veturia respiră uşurată. Trecuse primejdia, îşi rosti aceeaşi părere:

— Nici pe mine nu mă poate interesa, Iordăchel. E o carte oribilă. Mi-am aruncat ochii din curiozitate... Asemenea cărţi ar trebui arse în foc...

— De aceea sufletele copiilor şi nepoţilor noştri ne sînt atît de străine... Fiindcă hrana lor e din asemenea cărţi.

— Da, Iordăchel. Foarte străine. Foarte străine. Foarte departe de noi şi foarte străine.

Dar Veturia Păun n-a mărturisit niciodată că nu cartea i s-a părut oribilă.

Nu cartea îi ardea degetele.

Era o carte ca oricare alta, din cele noi, ale vremii. În-tr-adevăr, mai neînţeleasă şi mai străină de sufletul ei, ca

romanele de Lamartine şi ca versurile lui Musset, păstrate şi acum din biblioteca elevei de pension Veturia Pencovici, cu semnătura naivă şi caligrafiată, cu data, anul, luna şi ziua din celălalt veac, cu flori presate de atunci, decolorate şi fără nici un parfum. Aceasta n-ar fi însemnat nimic, în cartea încleştată de degete, se afla o scrisoare uitată de-a Lolei. O scrisoare adresată Lolei. Iar în scrisoare, amantul Lolei (există oare alt cuvînt decit ***amant?***) făcea aluzii la unele ceasuri ale lor, la unele întîlniri ale lor, la unele sărutări ale lor, pe care nici nu le poate înţelege. Mai crude şi pline de spaimă decît le-ar putea înţelege fosta elevă de pension Veturia Pencovici, din anul 1874.

Capitolul VII

MORIŢ, CÎINELE NIMĂNUI

— Măi Moriţ, săracule, am rămas numai noi!

Cîinele privi cu ochi trişti, cum au numai maimuţele ofticoase din menajerie, după gratii de cuşti.

— Numai noi, măi Moriţ, săracule...

Cîinele dădu din coadă în semn de încuviinţare.

Picu Hartular n-avea nevoie să se aplece ca să-i dez- mierde blana roşcată şi pe alocuri năpîrlită de opăreli cu leşie, botul brăzdat cu cicatrici, urechile flendurite de muşcături. Mîinile lui erau destul de lungi şi umerii la un nivel destul de jos, ca să-l scutească de această osteneală. „Acel preacunoscut individ care-şi poate înnoda şiretele de la pantofi fără să se aplece! — zugrăvise ultima notiţă din Călimanul. Omul cu raniţa de venin în cîrcă! Invidiosul şi intrigantul stigmatizat de natură! Ridicola caricatură a creaţiei, tolerat pînă acum de unii cu o vinovată indulgenţă, de alţii numai cu repulsie, pentru ca, de la o vreme în- coace, să se răzbune pe oamenii zidiţi după corpul şi asemănarea marelui Creator, pe natura ingrată cu el şi pe Univers, deşertîndu-şi drojdia infamiilor în epistole anonime.” Aşa îl înfăţişa notiţa ziarului, fireşte, anonimă şi ea, la rubrica „Tipuri şi scîrbe”.

Iar Picu Hartular vorbea acum cu un cîine, care era lovit de aceeaşi stigmatizare a oprobriului public. Moriţ, cîinele nimănui.

— Am rămas numai noi, măi Moriţ, sărmanule!

Glasul lui Picu Hartular suna cu o intonaţie joasă şi gravă, de violoncel. Dar atît de slabă, atît de îndepărtată!... Începuse să se desprindă de această lume.

Mîinile erau mai prelungi şi mai palide. Obrazul mai golit de sînge, alb ca o mască bizară de carton presat, prinsă pe umerii unui copil, într-o lugubră travestire de carnaval.

Ochii roşcaţi, mai afund arzători în găvanul orbitelor. Şi hainele lui de stofă englezească, batistele parfumate cu monogramă, cravatele de la „Barclay”, mai zădarnice şi mai absurde pe-o sperietoare ocolită de toţi. I-a rămas numai Moriţ, cîinele nimănui. Viaţa i-a apropiat. Destinul lor e aproape identic. Amîndoi scoşi din lege! Amîndoi cu privirea tot aşa de agonică şi fără speranţă, cum o au cîteodată, nostalgic, numai maimuţele ofticoase, care tîn- jesc zgribulite după soarele tropicului.

Pe cîine îl cheamă Moriţ fiindcă, înainte de a face ochi, l-a cules de pe maidan Moriţ Şor, telalul. Trecea cu zdrenţele lui vechi pe umăr, strigînd lung şi plîngător, ca un vaier de durere, chemarea cunoscută de tot tîrgul: „..... mpăăăr haineeee veeeechi!... hai la aineee veeechi...”

A auzit scîncetul căţelului în spinii şi gunoaiele din piaţa Miron Costin, unde meşterii lui ***signor*** Carlo Rinalti înalţă acum, din roşu, Palatul administrativ... S-a apropiat. A văzut tîrîndu-se un pui orb de jivină, căutînd cu botul întins ţîţa caldă. Bietul Moriţ s-a înduioşat. L-a adus acasă, l-a crescut, s-a crezut săvîrşind faptă miloasă. A săvîrşit însă una crudă. A înmulţit, cu încă unul, pomelnicul martirilor. Căci din prima zi cînd căţelul a prins putere şi s-a aventurat pe uşa magherniţei cu haine vechi, copiii mahalalei l-au Botezat Moriţ şi au început să-l zburătăcească cu pietre, să-i arunce smîc în păr, să-l fluiere şi să-l tioh- răiască, să-i lege tinichele de coadă. Astfel Moriţ, cîinele nimănui, înfiat de cel mai oropsit şi bătrîn telal al tîrgului, a crescut în permanentă panică şi a căpătat idei foarte singulare despre orînduielile universului. Pentru el, toată omenirea: gospodinele din curţi, copiii

de pe uliţe, birjarii de pe capră, soldaţii trecînd pe stradă, fraţii de sînge — toţi cîinii asmuţiţi de glasul haimanalelor — tot ce este însufleţit şi mişcător şi mai ales contondent pe pămînt s-a coalizat pentru a întreţine pe lume un veşnic pogrom. Pietroaie, lovituri de bici, oale cu leşie, călcîie de cizmă, colţii celorlalţi cîini, trecuţi în unanimitate de cealaltă parte a baricadei, au lăsat urme în blana şi în carnea lui. Pînă anul trecut, avea un tovarăş de suferinţă. Bietul Moriţ Şor, în persoană. Pe urmă, Moriţ Şor a murit A fost dus la cimitirul comunităţii într-o zi ploioasă, în dricul

urmat de birje c-un cal, coreligionari bărboşi şi grăbiţi. L-a condus şi el, a urlat la poartă, după cum cere o veche tradiţie cîinească; apoi Moriţ, cîinele din nou al nimănui, s-a întors în oraş să poarte singur pînă la capăt calvarul, dormind în cotloane şi lăzi, hrănindu-se din movilele cu gunoaie. Altă dată şi Picu Hartular se oprea în stradă, cînd se întorcea cu chef de la „Santiago" sau de la „Ber- cuş". Se oprea să asmuţe în glumă răutăcioasă ceilalţi cîini, cu glasul lui de megafon, numai fiindcă îl amuza teribil privirea fricoasă a lui Moriţ, goana nebună, saltu-rile deznădăjduite peste zaplazuri, cu potaia năpustită după el. Acum l-a strîns de pe drumuri, l-a ademenit acasă cu vorbe blînde şi triste, l-a adoptat şi el. Destinul lor e identic. Sînt numai ei doi în mijlocul unui univers ostil. Cîinele e mai călit în asemenea existenţă. Omul mai şovăielnic şi mai deprimat.

Cere dînsul îmbărbătare de la animal.

— Am rămas numai noi, măi Moriţ, săracule!...

Moriţ dă din coadă şi ridică ochii lui de-o resignată tristeţe: „Ce putem face? Aşa ne-a fost scris... Ieri era şi mai rău! Eu nu te aveam pe tine. Tu nu mă aveai pe mine... Viaţa ne-a apropiat să fim doi. Oricum, e mai uşor de îndurat."

Pentru Moriţ, cîinele de pripas, viaţa e, într-adevăr, mai suportabilă acum. Are o casă, un culcuş, porţia asigurată. Are o curte unde se poate sări în voie. Din magherniţa lui Moriţ Şor, trebuia să coboare dis-de-dimineaţă în stradă. Iar în stradă îl aşteptau pietroaiele, smîcul, chiotele, fluierăturile şi tinichelele de coadă. De aici nu-l sileşte nimeni să treacă poarta. Îşi însoţeşte numai din buna lui voie şi din fidelă solidaritate noul

stăpîn. Nu-i cruţă pe amîndoi. Cu acel instinct al copiilor, care simt îndată că platoşa de rezistenţă a unui om s-a fărîmiţat şi a căzut, nu mai salută respectuos cînd trece domnul avocat Hartular. Îl aşteaptă să se depărteze şi strigă în urma lui, ţipînd şi bătînd tactul din palme:

Micu-Picu-Hartular
Poartă-n spate un cumar.
Picu-Micu zis gheban,

Vin' să-ţi dau un gologan!
Gologan dacă ţi-oi da,
Strînge-l în gheb, la tejghea!

Autorul stihurilor e necunoscut. Anonim şi el, ca scrisorile.

Dar în lumea uliţilor şi a maidanelor, cel mai înfocat popularizator al celor mai năzdrăvane istorii pe socoteala lui Micu-Picu Hartular e „bădia", nepotul lui Tache Fanaragiul, şeful de astă-iarnă al echipei de neobosiţi urători din noaptea de ajun.

Cînd începe să spună toate cîte le ştie el, măi, ţi se tidică părul măciucă în cap, măi, şi după aceea înţelegi şi tu, măi, că aşa suflet hain, măi, nu se mai află sub soare, măi!

Versiunea bădiei e abracadabrantă şi are curs numai într-o anumită zonă a oraşului, la un auditor de o anumită vîrstă. Însă e cu totul sinceră şi dezinteresată, fruct al unei fantezii homerice de loc viran. În altă zonă a oraşului, printre altfel de lume, de o altă vîrstă şi cu altfel de noţiuni, versiunile nu sînt însă mai puţin fabuloase, deşi mult mai puţin dezinteresate. Picu Hartular poartă răspunderea dihoniilor, a prieteniilor rupte, a manoperelor politice eşuate, a intrigilor din familii, a harţelor din căsnicii şi a logodnelor stricate. El, cu o demonică perversiune, a asmuţit frate împotriva fratelui, prieten împotriva prietenului, bărbat împotriva nevestei, slugă împotriva stăpînului şi şef împotriva subalternului. Toţi cîţi au avut de plătit o glumă, o aluzie, o întrebare la care n-au putut răspunde, rămînînd cu fălcile încleştate la masa caracudelor sau aiurea, aveau drept acum să-i întoarcă ppatele, să se prefacă pe stradă că nu-l văd, să arunce asupra lui laşitatea dospită din ei. Cu deosebire, domnul colonel Jack Valivlahidis sau Tuleo-lavale-

vlahidis, cum i-a scos porecla vitejească Grigore Panţîru, căci în ultima vreme are cuvînt a crede că tot din pricina unei anonime, expediată la un ziar din Bucureşti, s-a stîrnit din cenuşa răcită focul altor acuzaţii şi anchete. Ba că, la regimentul din Căliman, furnizori interpuşi vînd cu preţ urcat grîul şi furajele de pe moşia doamnei Caliope Valivlahidis. Ba

că şi ciolanele din cazanele cu ciorbă ale regimentului au provenienţă de la vitele moarte de felurite molime pe ima- şul aceleiaşi moşii. Ba că la Mărăşeşti, domnul colonel Jack Valivlahidis a lăsat regimentul fără comandă, fiind ocupat să-şi schimbe anume eroici pantaloni impermeabili cînd a început canonada. Şi cîte şi mai cîte alte infame calomnii...

Numai Iordăchel Păun pare că n-a auzit nimic şi că nu ştie nimic; la fel, Sandu Buhuş şi Pantelimon Tacu. Dar puterea lor e slabă faţă de clocotul cel mare.

— Am rămas numai noi, măi Moriţ, săracule! Dac-ar fi bietul Tavi aici şi conu Grigore, ai vedea tu că altfel s-ar schimba lucrurile. Mă tem c-au să vină prea tîrziu. Presimt că Tavi n-are să se mai întoarcă niciodată...

Moriţ îl împinge cu botul brăzdat de cicatrici.

Întîia oară îi sună, în urechile lui flendurite, numele acestea: Tavi, Grigore! Nu-i spun nimic. Picu Hartular l-a adoptat abia cînd a rămas singur de tot şi poate tocmai fiindcă Tavi Diamandescu şi Grigore Panţîru lipseau. Altfel cei doi prieteni i-ar fi ajuns. Ei nu s-ar fi lepădat de dînsul. Întîmplarea a voit altceva.

Tavi Diamandescu e într-un sanatoriu din Elveţia, cu picioarele fracturate, cu oasele pieptului strivite într-un accident de automobil. Plecase numai pentru o săptămînă la Paris, să se întoarcă în ţară cu o maşină dinadins comandată la uzină, carosată după planurile lui şi împlinin- du-i un vechi vis de pătimaş al vitezei şi al primejdiei. Automobilul s-a dat peste cap, într-o prăpastie a Alpilor. Tavi Diamandescu zace de o lună jumătate acolo şi nu sînt speranţe să se întoarcă, nici

întreg, nici cu picioarele amputate. Iar Grigore Panţîru, chemat cu telegramă, îl veghează la căpătîi de-atunci. La plecare, în gară, i-a scuturat mîna subţire în laba lui păroasă, recomandîn- du-i calm şi rezistenţă: „Numai pînă ce mă-ntorc, Picule! Am ac de cojocul lor!... Are să fie o răfuială cum nu s-a mai pomenit în oraşul acesta. Mulţi n-au să se mai ridice de unde am să-i zvîrl. Îi cam bănuiesc eu cine sînt. Ei nu bănuiesc, ce-i aşteaptă...”

Pe fereastra vagonului, cînd trenul s-a pus în mişcare, a mai scos barba flocoasă şi fruntea socratică; a mai făcut

semnul de retezare cu pipa. Aşa avea el sa-i decapiteze pe toţi! Pe urmă, trenul a dispărut la curbă. Picu a rămas singur pe peron.

Singur în tîrgul unde glasul lui de ventriloc n-a cruţat atîţia ani pe nimeni şi unde atîtea vanităţi au ulcerat — unde venise rîndul haitei să-l încolţească.

E o lună jumătate de atunci. Au început ploile toam-nei. Şi nici un semn să-l slăbească urgia aceasta, iscată din senin, nu s-arată. Le-ar fi primit toate cu nepăsare şi cu zîmbet, ca întotdeauna. L-ar fi încîntat dezlănţuirea de ură, de neroade prepusuri, viclenia unora, laşitatea altora, rolul acesta de Erostrat, N-a căutat, niciodată, mila nimănui. S-a voit temut şi urît. Era numai urît acum; ar fi ştiut el, într-o singură săptămînă, să se facă iarăşi temut, chiar singur, chiar fără să mai aştepte întoarcerea lui Grigore Panţîru. Dar îl mistuie o siguranţă intolerabilă.

Toată făptura-i estropiată şi toată ascuţimea tăioasă a cugetului s-au concentrat în siguranţa aceasta spăimîntoasă.

— Înţelegi tu, măi Moriţ, săracule? Orice!... Orice, în afară de aceasta...

Degetele albe şi lungi s-au desprins din blana cu jalnice cicatrici.

Cîinele priveşte în ochii noului stăpîn, care e încă mai hulit decît stăpînul cel vechi, Moriţ Şor. Se uită la poartă. Se uită iarăşi în ochii omului zidit ca neoamenii. Înţelege o hotărîre. E gata să-i ţină tovărăşie la drum, măcar că în stradă ştie ce-i aşteaptă pe amîndoi. Dă din coadă. A luat-o înainte.

— Nu, Moriţ, săracule!... Astăzi rămîi acasă... Azi te-am scutit.

Picu Hartular a plecat singur.

Şi, îndată, soarele s-a stins. Vreme de un ceas, cerul se limpezise de nori, albastru şi adînc. Părea că s-a sfîrşit cu ploaia haină.

Nici n-a ajuns, însă, în Strada Mare, şi a început iarăşi să picure. Mai bine făcea dacă-şi îmbrăca pardesiul — unul din pardesiele lui celebre pe timpuri în tot oraşul, de stofă englezească, parcelate cu enorme careuri în desenul ţesăturii, cu buzunări „să încapă cu tot cu cocoaşă în ele” — cum scria notiţa din ***Călimanul***. Acum e prea tîrziu! Nu se poate întoarce. Nu-l lasă o superstiţioasă teamă.

A devenit superstiţios de cînd i-a lunecat inelul din degetul slăbit şi nu i-a mai aflat de urmă. Cînd pleci în- tr-o asemenea expediţie hotărîtoare, nu-i bine să te întorci de la poartă. Nici să-ţi iasă un popă în cale. Lui i-a ieşit părintele Mîrza. S-a uitat în altă parte. De săptămîna trecută, părintelui i-a venit o anchetă de sus, care a probat, de altfel, numai cît de mincinoase şi de nedrepte erau învinuirile denunţului anonim. S-a ales cu vorbe de recunoştinţă şi laudă. Dar cine alt, decît Picu Hartular, a putut să se desfăteze, amărîndu-i cîteva zile cu ocara unui denunţ şi unei anchete? Părintele Mîrza a privit într-o parte din pricina aceasta. Picu Hartular în alta, fiindcă a pierdut obiceiul să mai privească în ochii cuiva.

Iar ploaia s-a aşternut să împînzească grădinile, şi acoperişurile, şi dealul Călimanului cu mohorîta întunecime lichidă a toamnei.

După-amiaza aceea cu mucedă bură a rămas în amintirea multora din oraş. De la „Rinalti”, unii l-au văzut pe Picu Hartular trecînd în susul străzii. Alţii, mai tîrziu, întorcîndu-se. Sînt unii care l-au zărit de la fereastra lor, din casă, sunînd şi aşteptînd zgribulit sub sita apei, ca un milog cocoşat

venit să ceară pomană. Au trimis servitoarea să spună că lipsesc, că au plecat; ori că dorm şi că au dat poruncă să nu fie deşteptaţi sub nici un cuvînt.

Micu-Picu Hartular gonea de la o casă la alta cu paşi din ce în ce mai dezordonaţi, balansîndu-şi braţele lungi, părînd că se ajutoră cu ele la mers, ca un bizar şi respingător păianjen.

Suna mai nerăbdător la o uşă. Încerca mai îndărătnic la o poartă. Traversa străzi. Revenea ca să plece mai departe, lătrat de cîini, întîmpinat de rîndaşi, împroşcat de noroiul ţîşnit din roţile automobilelor.

O singură îndurare i-a acordat vrăjmăşia oamenilor şi a elementelor. Ploaia strînsese de pe uliţe copiii. N-avea cine să-l strige din urmă, imitîndu-i glasul de megafon: „Micu-Picu-Hartular! Picu-Micu zis Gheban!”

Şi ar fi avut prea îndestul şi nimerit cui striga! Niciodată cocoaşa lui Micu-Picu n-a apărut mai hîdă ca acum, împungînd mai caraghios stofa fină a hainei prefăcută în-tr-un mototol ud. Mototol de cîrpă udă era şi batista cu

care îşi ştergea obrazul din cînd în cînd. Nu mai rămăsese nimic din straiele călcate şi scumpe, din batistele cu monogramă, din înfăţişarea periată şi insolent rafinată a micului tiran de la masa cofetăriei „Rinalti”.

Un ghebos alergînd pe stradă, în ploaie, cu braţe şi picioare de paing.

Aşa a ajuns, într-un sfîrşit, Picu Hartular, la poarta unde s-ar fi ghemuit jos să doarmă, să moară, să nu se mai ridice niciodată. Adina Buhuş îl observase venind, de la fereastra ei lată. O mirase aspectul comic-lugubru al acestei epave omeneşti. O mirase, dar n-o impresiona. Era cu gîndul, cu sufletul, cu toată fiinţa ei în altă parte

Peretele Călimanului e o mai înăbuşitoare poartă de temniţă în asemenea zile ploioase. Ea nu primise nici o anonimă, cum se temea Hartular. Nici n-o interesa povestea care făcea atîta vîlvă-n oraş, cum se temea Hartular. N-avea nici o părere, cum toată lumea avea una. Îi era indiferent dacă unii scriu anonime şi dacă alţii primesc. Cerea numai să fie lăsată în pace. Să nu vadă pe nimeni. Să n-audă pe nimeni.

Dădu ordin servitoarei şi îşi astupă ochii în perne, s-alunge priveliştea zidului vînăt.

— Cu duduia vreţi să vorbiţi? întrebă Lisaveta. Nu-i acasă...

Picu Hartular se rezemă de perete. Lisaveta îl privi cu dezaprobare, fiindcă hainele lui lăsau o pată murdară pe zid.

— Spune-mi, te rog, cînd vine?... Cînd se-ntoarce?...

— Că nu-mi dă doară mie socoteală! Nu-i dă dum-neaei nici boierului. Se duce cînd vrea şi se-ntoarce cînd îi place!...

— S-aştept, atunci. Lasă-mă s-aştept! propuse ru- gător şi sfîrşit glasul lui Picu.

— N-aveţi decît s-aşteptaţi! strînse din umerii laţi Lisaveta.

Hartular dădu să intre. Suflecîndu-şi mînecile din obişnuinţă pe braţele groase de luptătoare, Lisaveta îi reteză intrarea şi privi în creştet această pocitură umflată de apă ca un burete.

— Înăuntru nu se poate intra. N-am ordin!

Şi îi trînti uşa în pieptul coşcovit.

Pocitura umflată de apă ca un burete se clătină în poartă. Mai exista undeva pragul cel mai greu de trecut. Nu mai era vorba să risipească urzeala de bănuieli, dove- dindu-i absurditatea din om în om. Îi ajungea acum un singur om, care, în numele lui, s-o dovedească acolo unde numai gîndul unei asemenea bănuieli îi era o suferinţă chinuitoare. Mai exista, undeva, pragul cel mai greu de trecut. Încercă şi acolo.

Tudor Stoenescu-Stoian răspunse apăsat coanei Laurenţia:

— Nu-i nevoie să-i spui că nu-s acasă! De ce un neadevăr? Sînt acasă şi nu-l primesc.

— Cum pot s-o fac asta? stărui cu dojană Laurenţia Iancovici. Mata nu l-ai văzut în ce hal e sărmanul de dînsul! Parcă-i scos de la înec... Poate i s-a întîmplat o nenorocire. Poate vine să-ţi ceară un ajutor...

— Tot ce se poate, coană Laurenţie. Dar n-am timp şi n-am poftă de aşa ceva.

Nu-şi recunoştea chiriaşul. Nu cu asemenea inimă îl socotea ea.

— Domnule Stoian, te rog. De hatîrul meu, te rog! Îi clănţănesc dinţii. Iară uitătura lui o cunosc eu, domnule Stoian. Cînd un om se uită cu aşa ochi şi cînd îţi bate la uşă pe-o aşa vreme, înseamnă că-l paşte greu năduf...

— L-o fi păscînd, coană Laurenţia. Poate l-a ajuns veninul cu care a otrăvit el lumea...

— Eu asta nu pot s-o cred. Am auzit vorbindu-se de unii şi de alţii. Dar nu pot s-o cred.

— N-o crede, coană Laurenţie! Pînă cînd, într-o bună zi, vei auzi şi dumneata că a primit cine ştie cine, cine ştie ce scrisoare, cu cine ştie ce inventii despre Ionică al dumitale. Că ţi-a călcat pragul într-o noapte. Că l-ai ascuns. Că-l ştii unde-a plecat şi de ce se ascunde... Atunci ai să crezi şi ai să-mi dai dreptate. Mie şi tîrgului întreg...

Aşa vorbi Tudor Stoenescu-Stoian, cu o întorsătură de voce aducînd aidoma acum cu glasul domnului Emil Sava, cînd dădea el o lovitură dublă.

Laurenţia Iancovici împietri, săgetată ascuţit în inimă. Rămase cu mîna la gură, cu ochii dilataţi de spaimă. Numai cînd se simţi în stare să mişte şi cînd îi reveni glasul, consimţi, convinsă:

— Poate că ai dreptate... Cine poate bănui ce zace în sufletul unui om însemnat de Dumnezeu? Mă duc să-i spun.

Se duse să-i închidă uşa-n obraz, cu blîndeţea deodată înăsprită, căci pînă şi cele mai nevinovate şi sacrificate vieţi ascund o taină şi tremură de teama unei destăinuiri.

De la fereastră, Tudor Stoenescu-Stoian urmări mersul împleticit, grotesc şi zdrobit, al pociturii umflată cu apă ca un burete. În încruntarea amurgului, în ploaia mocnită, arătarea avea ceva atît de sfîşietor, încît se cutremură.

O clipă, îi veni hotărîrea să-şi ia pălăria şi să alerge după el, să-l cheme. Era destul. Lecţia depăşise măsura. Dar îl opri puterea cea rea, pe loc. Îi încleştă tălpile. Îl opri amintirea Adinei Buhuş. Oare, nu în faţa ei rostise această pocitură umană perfide aluzii la prietenia cu Teofil Steriu, la romanele pe care pretinde că le scrie, la pricinile care l-au putut aduce în oraşul lor? Ochii Adinei s-au întors să-i ceară atunci un răspuns; iar el n-a ştiut ce răspunde. Îl mai opri şi amintirea după-amiezii cînd, la masa de la „Rinalti”, el venise să ceară o înţelegere blîndă şi caldă şi cînd el a fost cel alungat.

Toate acestea se plătesc.

Cum drept judecă şi practică Emil Sava. Nu ierţi, fiindcă nimeni nu ţi-a iertat şi nu-ţi va ierta nici ţie. Altfel, cine poate garanta că mîine nu se instalează iarăşi domnul Picu Hartular la masa de la „Rinalti”? Acolo, şi poate iarăşi la masa lui Sandu Buhuş, în faţa Adinei, să-şi răzbune infirmitatea fără de

nădejde, scormonind viaţa celor care mai au încă drept la una, oricît de îndepărtată şi vagă.

Îl mai opreşte încă şi altceva. O amintire lămurită în ultima vreme. Desenul întortocheat şi enigmatic — capul Meduzei — ascuns sub scrumieră, în prima zi cînd l-a cunoscut pe Picu Hartular şi cînd s-a aşezat alături, la „Rinalti”. Taina lor a fost pecetluită acolo; ura lor datează, predestinată, de atunci. A ronţăit şi i-a mistuit subteran.

Se urăsc ca doi infirmi. Unul cu stigmatul vizibil, celălalt cu stigmatul ascuns.

Tudor Stoenescu-Stoian îl aşteaptă să dispară la ca-pătul străzii.

Pe lîngă gardurile cu zăbrele, trupul lui Picu Hartular nu trecea măsura unui copil.

Un copil fugit de acasă după o ispravă necugetată, rătăcind în ploaie, necutezînd să se întoarcă, vagabondînd fără căpătîi, pînă ce va cădea istovit pe o treaptă de scară, într-un gang, pe o bancă de sub castanii grădinii publice.

Picu Hartular nu căuta treapta de piatră să-şi culce capul, nici gangul, nici adăpostul castanilor dezfrunziţi din grădina publică. Se întoarse, şuroind de apă, la casa unde-l întîmpină a doua oară Lisaveta:

— Coniţa n-a venit! Degeaba o tot căutaţi... Iar bo- ierul e plecat la ţară, la sfoara de pămînt pe care a răs- cumpărat-o dumnealui, la noi, la Vidra...

Evenimentul acestei răscumpărări de pămînt o pasionase pe Lisaveta mai mult decît pe Adina şi avea pentru dînsa o importanţă mai mare decît tot ce se petrece pe lume.

Boierul era acum proprietar în comuna lor; iar bun la inimă, darnic cum îl ştie, nu se îndoia că are s-o înzestreze cu cîteva prăjini de pămînt în vatra satului.

— Aşa că dacă boieru-i la noi, la Vidra, nu se întoarce cu una cu două... Că Vidra-i departe şi este un pod pe care tot îl rup puhoaiele şi dacă l-o rupt şi-acuma, apoi atunci trebuie să facă ocol ***tuma*** pe la cotu' lui Vîrlan şi se cheamă că hăt încolo, pe noapte, tîrziu, dacă ***a chica*** şi dumnealui acasă, de nu-l mai aşteaptă nici coniţa şi se culcă...

Clănţănind din dinţi, Picu Hartular hotărî:

— Am s-aştept...

— Aşteptaţi. Eu nu vă pot opri.

Servitoarea răsuci cheia. Pe urmă, stătu la îndoială. Poate era mai bine s-o vestească pe coniţa.

Dar coniţa e în toane rele, s-a închis în „sticlărie” şi a dat poruncă să n-o tulbure nimeni. Aşa are Lisaveta

parte! Toate în capul ei se sparg! Dacă bate în uşă să spună că a venit cineva, rău e. Dacă nu bate şi nu spune, tot rău! Aşa păţea şi cu prietenul boierului, cu conu Todiriţă. Noroc că acuma a mai rărit-o. Ba chiar a rărit-o de-a binelea...

Lisaveta intră în bucătărie, să capete dezlegare de la Safta, sluga cea veche a casei, şi să povestească ea cum bate pe la uşile oamenilor năucul cel ghebos, care se vede că s-a smintit cu tot dinadinsul. Bucătăreasa era, însăşi dînsa, în toane rele, o luă îndată la rost pentru oarecare farfurii ciocănite şi un pahar spart din serviciu — răfu- ială neepuizată de-o săptămînă — încît, după cinci minute, Lisaveta uită cu desăvîrşire că, afară, pocitura năucă şi umflată de apă ca un burete se mai umfla încă în şuroirea necurmată a ploii.

Boala lui Picu Hartular a fost scurtă, chinuită de aiu-reli şi vedenii.

S-a zvîrcolit, neştiut de nimeni, în singurătatea nopţilor lichide, cînd toate sufletele omeneşti se aflau aciuate în sălaşuri. Nimeni n-a prins de veste că dispăruse. Nici nu s-a întrebat, de ce? Doar cîţiva vecini s-au răsucit prin somn, afurisind cîinele de pripas, Moriţ, fiindcă nu-şi găsise alt loc şi altă vreme să urle.

Pe urmă, într-o dimineaţă, s-a ştiut că Picu Hartular a murit. Iar înmormîntarea s-a potrivit în aceeaşi zi cu a lui Tavi Diamandescu, adus în sicriu de plumb, în vagon plumbuit.

Au fost două sicrie. Două dricuri. Şi în urma lor, o jumătate de oraş. Dar jalea, coroanele şi lungul convoi mortuar erau pentru Tavi. Tot pentru dînsul, care iubea atîta viaţa, lumina, soarele s-ar fi spus că s-a dezvelit şi cerul din nori, ca să lumineze

melancolic o ultimă după- amiază de toamnă tîrzie.

I-au pus în pămînt. Pămîntul i-a primit cu egală indiferenţă.

Sicriul lui Picu Hartular arăta mic şi îngust ca un coşciug de copil. Tot atît de mic ar fi putut să fie şi al lui Tavi, căci în lupta lui înverşunată cu moartea nu s-a lăsat

doborît decît bucată cu bucată. I-a dat mai întîi morţii un picior amputat. Pe urmă, pe celălalt. Iar numai după ce moartea nu s-a mulţumit cu aceste zăloguri, i-a dat şi suflarea întreagă.

Pe marginea gropii, făcîndu-şi loc cu coatele, s-au îmbulzit, înaintea prietenilor şi a cunoscuţilor, să-l jalească trei femei bătrîne şi urîte, în straie de alt veac. Erau trei mătuşi de-ale lui, pe care nu le-a văzut niciodată şi care nu l-au văzut niciodată. Poate nici nu le-a ştiut că există.

Ele îl ştiau.

Au sosit din oraşele lor depărtate, aduse de vestea ziarelor sau poate numai de miros. Au sosit să afle ce-a lăsat în urmă, cît a avut şi cît cheltuise. Cum au intrat în casă, au început a boci, scoţînd din genţile mari batiste cu dungă neagră, care-au mai slujit la mulţi morţi şi la multe înmormîntări. După ce-au plîns cît cere cuviincioasa orînduială, au ţinut socoteală la numărul lumînărilor, au pus mîna pe chei şi au cerut inventar. S-au războit cu Grigore Panţîru, iar moşneagul bărbos le-a stropşit. S-au urcat în birjă şi au alergat să se plîngă prefectului că un străin, care nu-i rudă şi nici nu-l cunosc, se amestecă-n treburi, împarte straie la calici, ia el dispoziţii cu cioclii şi vrea să pună stăpînire pe mortul lor.

Grigore Panţîru le-a restituit mortul. El mai avea încă unul.

Pe acela nu-l plîngea nimeni. Pentru moştenirea lui nu se ivise nici o rudă cunoscută ori nu. Un testament, datat de cîţiva ani, lăsa puţina agoniseală a lui Picu Hartular unor aşezăminte străine de oraş; aziluri de orbi şi infirmi, şcoli de surdomuţi, adăposturi pentru leproşi ori guşaţi. El îşi căutase şi îşi găsise printre aceştia înrudirile.

Erau, oricum, mai aproape de el decît aproape se aflaseră de viaţa şi de sîngele lui Tavi Diamandescu bătrînele avare sosite cu trenul şi cu acte doveditoare în genţile mari. Iar spre marea uimire a tîrgului, s-a aflat, cu acest prilej, că urîtul-urîţilor şi răul-răilor ajutorase, într-ascuns, orfelini nevoiaşi la învăţătură şi văduve sărmane la mahala. Aceasta răsturna buna judecată a lucrurilor. De aceea, mulţi au şi refuzat să creadă. Era mai comod.

Lopeţile de ţărînă au căzut egale la număr şi tot atît de grele peste amîndoi.

Acum nu se mai găsea nici o deosebire între dînşii. Între voioasa făptură care sărea zvelt peste portiera automobilului, rîzînd tonic şi luminos vieţii, şi între făptura purtîndu-şi în cîrcă povara slută şi fără de izbavă, ce deosebire acum mai putea fi? Pămîntul i-a astupat pe amîndoi. Întunericul dinăuntru e acum acelaşi, pentru amîndoi.

Soarele şi lumina au rămas afară.

Afară au rămas şi cei care-i iubiseră. Şi cei care i-au urît.

Unii au grăbit spre treburile lor, unde-i chema viaţa. Alţii au întîrziat să-şi mai revadă morţii. Iordăchel Păun a prins braţul lui Grigore Panţîru şi s-au îndreptat, ca întotdeauna în asemenea ceasuri, spre o bancă a lor cunoscută, de sus, din fundul cel mai înalt al cimitirului.

La jumătatea potecii, s-au oprit. Au stat locului să privească, să aştepte şi să înţeleagă ceva pentru dînşii neînţeles.

Printre straturile de flori tomnatice, printre cruci şi arbuşti plîngători, se furişa Pantelimon Tacu. Se uita în dreapta şi-n stînga, ca un răufăcător. Pe urmă, grăbi pasul. Aproape alerga. Ocoli. Îşi apăsă cu palma, peste paltonul vechi, locul inimii. Gestul era ciudat şi nepotrivit omului. Mai avea el oare o inimă uscată, de iască, sub straiul putred de avar? Lărgi ocolul, îl strînse, călcînd din ce în ce mai înfrigurat. Poate-şi pierduse punga — au gîndit amîndoi — punga, ce altceva ar fi dat atîta neastîmpăr şi tulburare unui Pantelimon Tacu?... Din nou încercă să se orienteze. Se întoarse pînă la poteca din mijloc. Acum, se înţelegea bine. Căuta un loc şi găsea schimbate aşezările vecine: alte morminte, alte cruci. Păru că a

descoperit. Descoperise... Era un mormînt mai vechi decît toate şi mai părăsit decît toate. Un muşuroi cu iarba arsă de brumă, o tufă de măcieş cu boabele roşii, o cruce scufundată. Acolo, Pantelimon Tacu se plecă şi depuse ceva. Apoi săvîrşi faptă neaşteptată pentru toţi cîţi îl cunoşteau. Cu un genunchi în pămînt, îşi ascunsese obrajii de piatră spongi- oasă în palme. Aşa rămase. Poate plîngea. Poate se ruga.

Poate numai îşi amintea. Poate îşi acoperise ochii ca să poată privi înăuntru, în el.

Amîndoi bătrînii au întors capetele. S-au depărtat. Fără voie, pătrundeau într-o taină care nu era a lor.

Ştiau acum ce-a aşezat jos, în iarba sfîrlogită de brumă. Un mănunchi de flori puţine, ieftine şi meschine: un buchet de zgîrcit. Îl purtase în mînă cît timp a mers în urma convoiului. Credeau amîndoi că l-a adus pentru mormîntul lui Tavi. Poate pentru al lui Picu Hartular, ca unul care împărtăşise şi el, în ultimele zile, hulirea, ocara şi vrăjmăşirea unui tîrg întreg. S-au înşelat. Era, aşadar, pentru alt mormînt. Pentru altcineva, de foarte demult!

— Fiecare viaţă e plină de taine contradictorii şi absurde, Iordăchel! vorbi Grigore Panţîru, lăsîndu-şi oasele vechi pe banca de popas.

Iordăchel Păun şterse mai întîi scîndura cu batista. Nu se lăţi prăvălat pe spătar, ca tovarăşul hirsut, cu stra- iele lui dihocate. El stătu drept şi corect, pe margine, rezemat cu amîndouă palmele în mînerul bastonului. Nu- mai după ce isprăvi aceste preparative tacticoase, îşi rosti cuvîntul:

— Nu ştiu dacă sînt absurde tainele acestea. Dar ştiu că sînt triste, Grigore. Urîte şi triste!...

Omul hronicilor şi pergamentelor îşi privi cu mîhnire oraşul său, scăldat în lumina molatică şi aurie a toamnei. Aşa cum se desfăşura oraşul patriarhal la poalele dealului, cu livezile desfrunzite şi viorii, cu turle de biserici şi cu risipitele aşezări omeneşti, el putea să citească, mai fără de greş ca într-un plan ori ca într-o carte, fiecare casă a cui este şi de cînd a fost înălţată,

fiecare biserică de cînd a fost ctitorită şi de cine — dar, mai ales, citea ceea ce nu stă scris nicăiri: tristeţile, şi amarul, şi urîţeniile ascunse sub fiecare acoperiş. Căci el era cel chemat să le fie multora sfătuitor, împăciuitor şi îmbiînzitor.

Făcu un semn dezolat cu mîna bătrînă şi slabă:

— Cu aceasta e greu mai ales să mă împac, Grigore. Pe dînşii mai izbutesc cîteodată să-i împac. Pe mine, e mai greu să mă-mpac... Măi uit de-aici la biserica Sfinţii Voievozi. Aceasta e mai veche ca toate, ca tot, durează de cînd e tîrgul. Ea figurează în documente din acelaşi veac cu

obîrşia tîrgului. S-a alăturat hanului de pe şleahul cel mare, din mijloc de codru, pe unde treceau chervanele cu mărfuri odinioară, între două lumi; în jurul lor s-au adunat, an de an, pe încetul, aşezările de piatră. Aşa cum m-a lămurit cartea cea nouă, dată de tine, Grigore, şi cum m-au luminat încă şi alte cărţi din ultima vreme. Pricep. Acum pricep altfel şi altfel îi văd pe cei de-atunci, nu numai din slova documentelor. Îi văd tăind pădurea şi lărgind loc. Îi văd strîngîndu-se laolaltă, oamenii vechi ai acelor timpuri, cu viaţa lor veche... Aşa a crescut tîrgul şi aşa i-a crescut vestea de oraş istoric, măcar că n-are faima de cetate, ca Suceava ori Tîrgovişte. Cunosc toate întîm- plările şi viaţa lor veche de patru-cinci veacuri. N-a fost uşoară! Toate păreau că s-au înverşunat să şteargă tîrgul nostru de pe faţa pămîntului. Cînd nu era o hoardă de tătari, venea o oştire turcească. Veneau panii poloni sau grofii unguri. Alungau norodul, prindeau robi, tîrau femeile legate de coada cailor, spintecau pruncii. Au dat foc şi au vrut să spulbere şi temeliile aşezărilor. Pe urmă, hoarda a trecut, mînia se potolea, iar fugarii s-au întors la cenuşa unde le-au fost casele; au durat altele, cu îndărătnicie... Şi tot aşa, pînă s-au liniştit vremile, într-o mocneală de mlaştină stătută, fiindcă tîrgul nu mai răs-pundea la rostul cel adevărat, de departe, din veac. Iar mie-mi este greu să mă împac cu gîndul că toată îndărătnicia aceasta de viaţă din vremurile aspre, nestatornice, amarnice, de năvăliri, jaf şi pojaruri, a fost numai şi numai ca nepoţii nepoţilor celor de-atunci, adică oamenii aceştia de-acum şi de-aici, să poată duce viaţa pe care o duc şi cum trăiesc. Să se duşmănească şi să se viclenească, să se lăcomească şi să se robească unul pe altul...

Grigore Panţîru, răsturnat pe spătarul băncii, nu privea în vale, ci în sus, spre cer. Rosti:

— Iar pe vremea pîrcălabilor şi armaşilor tăi a fost altfel? Altceva?... Tot aşa, şi încă mai crunt, s-au prigonit şi s-au viclenit. Tot aşa s-au exterminat şi s-au vîndut. De aceasta se şi căutau. De aceasta reveneau, cu atîta tenacitate, să se regăsească şi s-o ia de la capăt. Ţi-o spun doar hronicile tale străvechi, pe care ţi le-a cam scrîntit

cartea mai nouă dată de mine! Gîndind bine, nici nu găseşti altceva în ele. Numai că, acolo şi atunci, nu-ţi mai par aşa de crunte sau de laşe, fiindcă timpul le-a dat oarecare grandoare...

— Nu erau lucruri aşa de urîte! se împotrivi Ior- dăchel Păun, apărîndu-şi celălalt oraş, al hronicilor şi al voievozilor, împotriva acestuia, al prezentului şi al domnului Emil Sava.

— Au fost, Iordăchel, au fost întotdeauna urîte şi crunte! Ochii tăi, numai, nu vor, tot nu pot să le vadă aşa. Dar aşa au fost şi nici nu puteau fi altfel! Iar eu am să-ţi explic îndată de ce... Într-un asemenea tîrg mărunt, oamenii îşi ţin socoteala mai din scurt. Au ochiul mai atent unul asupra altuia. Şi fiindcă nu ne cheltuim altfel, fiindcă nu ne macină viaţa altfel, mai aprig se înverşunează unul asupra altuia.

Orbul de la biserica Sfinţii Voievozi ne-a lămurit.

Iordăchel Păun se miră:

— Sărmanul Udrea? A putut să te înveţe ceva pe tine sărmanul Udrea?

— Întocmai. Sărmanul Udrea! Pe acest-orb l-am socotit eu, cum îl socoţi şi tu, unul din oamenii cei mai blînzi şi mai resignaţi de pe lume. Îţi aminteşti? Eram o dată amîndoi, cînd ne-a mărturisit că numai pentru un singur lucru e mîhnit el, că i-a luat o întîmplare vederea, încă de pe cînd era copil fără de minte şi judecată... Zicea că-i mîhnit nevoie mare, nu fiindcă aşa nu se poate bu- cura de lumina soarelui. Nu fiindcă orbecăie în bezna lui, fără nici o nădejde. Îl mîhnea numai gîndul că aşa, orb, fără să vrea, cu paşii lui de orb, striveşte furnici şi gîngănii, făpturile lui Dumnezeu... Îţi aminteşti? Sînt vreo cîţiva ani de-atunci... L-am consolat, asigurîndu-l că şi noi, care avem vedere,

facem la fel... Ochii noştri nu ne slujesc ca să descoperim şi să cruţăm gîngăniile pămîntului. Gîngăniile sînt prea mici, iar ochii noştri ne folo-sesc la altceva... Cîteodată, chiar, pentru a căuta gînga- nia ca s-o strivim mai vîrtos sub talpă...

— Îmi amintesc, acum... clătină Iordăchel Păun din cap. Te-am mustrat atunci. Grigore. De ce să-i strici jude-

căţile blînde şi bune despre lume ale unui sărman orb? Cel puţin, el să-şi facă în închipuire o lume a lui, mai bună decît a noastră...

— Aşteaptă, dragă Iordache! Aşteaptă să cunoşti şi ceva despre lumea lui. M-a impresionat, cu deosebire, asociaţia omului şi a cîinelui. Prietenia lor. Şi eu nu mă impresionez cu una cu două, ca tine! Dar ţi-am, dat dreptate în privinţa aceasta. Era ceva mişcător. Răbdarea şi chibzuinţa de pilot a cîinelui, conducîndu-l printre trăsuri, automobile şi şanţuri, printre canalele desfundate acum trei ani... Orbul împărţind cu animalul fiecare bucată de pîine. I-am surprins nu o dată, acolo, unde le e locul, la colţul bisericii; i-am surprins în scene de tandreţe. Efti- mie al tău, vorbind în şoaptă cîinelui. Cîinele punîndu-i laba pe genunchi şi căutînd să-i afle gîndul din ochii lui orbi. Se înţelegeau. Îşi comunicau... Întocmai ca într-o cărţulie cu poveşti morale... Pe urmă, într-o bună dimineaţă, i-am văzut şi altfel. Orbul croindu-şi cîinele cu ciomagul şi cîinele rînjind cu colţii la orb. Într-o dimineaţă, şi încă în altele...

— Nu se poate! protestă cu oroare Iordăchel Păun. Aşa ceva nu se poate...

— Se poate, fiindcă am văzut cu ochii mei. Şi se poate, fiindcă nimic nu e mai natural! E povestea tuturor de aici. La aceasta sfîrşesc toţi, mai devreme sau mai tîrziu. Prea mult stăm unul în sufletul celuilalt. Pe cine să-l ciomăgească orbul, decît pe cel care îi este mai aproape? La cine să rînjească javra, decît la cel care-şi împarte pîinea milei cu el? Invidie, suferinţă, ură, ge- lozie, vanitate, laşitate, egoism, interese; toate acestea într-un oraş mare, de cîteva sute de mii, de un milion de oameni, iau alt caracter. Se

prelucrează altfel, de la sine. Cele mărunte dispar. Aici, însă, ca într-o cultură de microbi de un conţinut mai îngust, limitat, aici se dezvoltă şi ele pe o altă măsură, aş zice mai meschină şi defor-mată, cu obiectivele fals precizate. Dai vina, la năduf, pe vecin, nu pe adevăratul vinovat — strîmba şi nedreapta alcătuire! Amestec, confuzie de cauze şi efecte. Nu mai vedem nici noi ceea ce e de văzut... Aşa că vinovaţii sînt

în aceeaşi vreme şi victimele. Sau, dacă vrei, invers... Îţi mărturisesc, cînd m-am întors şi l-am găsit pe Picu în cutioara lui de lemn, m-am gîndit la o mare răfuială cu mulţi dintre cei cîţi s-ar cuveni răfuiţi... Cu Sava şi cu acel Stoian, şi cu alţii încă... Şi poate cu jupîneasa Clemence Blîndu! Căci n-o cred străină de toată povestea scrisorilor. Nu e nevoie de deducţii în genul romanelor poliţieneşti ca să ajungi la concluzia aceasta. Ea era amică nedespărţită cu doamna Ortansa Sava, şi ea nu mai este! Ea nu s-a resemnat cu ideea că doamna Ortansa Sava s-a împăcat cu rivala sa, doamna colonel Valivlahidis! Ea avea ceva de plătit lui bietul Hartular pentru atîtea glume neplăcute!... Toate coincideau într-un amestec de interese şi de pasiuni, pe care Emil Sava şi un Stoian le-au folosit, ca să înlăture un om incomod ca Picu, să-i scoată colţii şi să-i astupe glasul... Poate Stoian avea şi alt interes, alte motive... Pe aceştia voiam să-i răfuiesc! Se vede, însă, că s-a apropiat şi pentru mine sfîrşitul. Nu m-a ţinut ho- tărîrea pînă-n seară... Ce însemnau aceste uragane într-un pahar de apă, aceste deşănţate murdării într-o troacă de lături, faţă de realitatea cea mare, cauza cauzelor? Faţă de strîmbătatea unei lumi şi alcătuiri? La ce bun? Ce rezolvi? Ce repari?

— Adică, să stăm la o parte? întrebă Iordăchel Păun. Nu mă rabdă inima.

— Cînd am stat noi la o parte şi cînd ne-a răbdat inima să stăm la o parte? Ia întreabă şi socoate, de cînd ne cunoaştem. Fiecare în felul nostru şi după firea noastră, Iordache, bătrîne! Eu i-am forfecat pe cei păcătoşi, de le-au mers fulgii. Tu, marele împăciuitor, i-ai luat cu duhul blîndeţii... Rezolvat-am, însă, ceva? Reparat-am, însă, ceva?... Mers-am pînă la rădăcinile cele adînci, cauza cauzelor?...

Aici, doar doctorul Tănăsescu, fostul elev al tău şi al meu, a alinat o suferinţă în calicimea tîrgului, din mahalaua Trascău, din gropi şi din gunoaie, el, doctorul fără de arginţi. Şi poate, într-o măsură, Sandu Buhuş, avocatul fără de arginţi, apărătorul oropsiţilor... Picături într-un ocean! Încolo?... Şi eu, şi tu, feciori de ţărani cu mame care nu ştiau carte, ne-am pomenit din

tinereţe transmutaţi în altă lume, datorită diplomelor, pentru a ne pierde cu încetul în nimicnicia ei, de aici, din Căliman. Ducem la groapă pe Tavi Diamandescu şi pe Picu Hartular, nu pe cei din mahalaua Trascău, din gropi şi din gunoaie. Aceasta nu-ţi spune nimic? Fără îndoială, pe Tavi îl iubeam: înfăţişa viaţa, energia, bucuria de a trăi. Fără îndoială că Picu Hartular a fost şi el, în felul său, o victimă, care ar fi meritat altă soartă. Dar reprezentau altă lume, nu a noastră... De ce să mai scormo- nesc ce şi cum?

— Poate e mai cuminte aşa, Grigore...

— Cuminte? Nu cunosc cuvîntul acesta. Nu cumin-ţenia mă opreşte de la toate. Vlaga din mine, care s-a dus. Cînd nu mai poţi ceva, invoci cuminţenia. Unii încep de la douăzeci de ani. Pe mine m-a ajuns la optzeci. Dar n-o numesc cuminţenie. Sîntem foarte bătrîni, Iordache! Aceasta e. Toate sînt acum prea tîrzii pentru noi. Treacă alţii la rînd, mai vrednici. Locul nostru e aici, nu dincolo, devale, în tîrg... Ar fi bine să începem a ne cam pregăti. Într-o zi, are să vină Ţibică Artino şi, la apelul lui no-minal, n-are să ne mai găsească la „Rinalti". Are să ne afle aici... Aceasta a fost tot. E mult mai simplu decît se pare. Numai Tacu nu se împacă aşa de uşor. Ce zici, Tacule?

Pantelimon Tacu urcase poteca. Îi zărise de departe. Simţea şi el nevoia unei apropieri omeneşti.

Pe chipul de piatră spongioasă, cu urmele firelor de ţărînă în pori, nu mai subzista nimic din emoţia care i-a frînt genunchii, acolo, la mormîntul vechi şi necunoscut. Din nou, trăsăturile feţei şi-au luat neclintirea inumană; privirea din nou era sleită şi opacă,

de mort. Dar nevoia unei apropieri omeneşti îl mînase alături de cei doi.

I-au făcut loc.

Pe bancă erau acum trei bătrîni, cu trei lumi ale lor, străine cu totul. Nu se potriveau la chip, la port, la viaţă la trecut, la tot. Nimic mai deosebit, chiar în privirea cu care îşi contemplau acum oraşul lor din vale: al lor şi totuşi pentru fiecare altul. Dar îi apropiase pe banca

singuratică a cimitirului, să poposească în anticamera morţii, un instinct obscur de solidaritate. Îi adunaseră, ca pe nişte ultimi supravieţuitori, amintirile tinereţii lor din celălalt veac, întîrzierea lor într-o viaţă din ce în ce mai greu de înţeles şi de acceptat.

S-au aşteptat să-l audă pe Pantelimon Tacu, repetînd veşnicul său bilanţ pe marginea necrologurilor: ,,Cine-ar fi crezut? Tavi, numai treizeci şi opt de ani şi opt luni... Spuneam eu!... Şi Picu Hartular!... Patruzeci şi unu de ani... Spuneam eu!" Dar n-a fost nimic. N-a spus nimic

Tîrziu de tot, după o lungă şi neclintită tăcere, a vorbit cu un glas care nu era al lui:

— Moartea face cîteodată minuni... Cruţă omul de bătrîneţe, de căderile şi urîţeniile bătrîneţii.

Iordăchel Păun şi Grigore Panţîru au gîndit amîndoi la Tavi Diamandescu, la moartea care l-a cruţat de netrebnicele deformaţii ale lumii lui de naştere şi de fatala decrepitudine. La dînsul şi-au închipuit că a fost şi gîn- dul lui Tacu. Dar bătrînul cu faţa spînă şi pietrificată a continuat, privind înainte cu ochii lui morţi, într-un gol unde vedea poate altceva.

— O femeie... o fată de pe vremea noastră ce-ar fi devenit astăzi? Însă dacă moartea a fost bună cu ea, a păstrat-o tînără, aşa cum era... A rămas tînără! A trecut prin viaţă numai cu tinereţea ei. N-au ucis-o anii pe încetul, ca pe noi. Mai trăieşte, într-o amintire, numai cu ochii ei de-atunci, şi cu glasul ei de-atunci, şi cu rîsul ei tînăr de- atunci...

Pantelimon Tacu se întoarse la zgîrcenia sa fără leac.

Descoperi un nasture slab în aţe, răsuci aţa, o rupse şi strînse nasturele în buzunar.

Dar ceilalţi doi ştiau acum pe ce mormînt a depus el meschinul lui buchet şi la ce cruce a îngenuncheat. Neîndoielnic, mormîntul unei fete de-atunci, care-a fost pusă în pămînt cu tine- reţea ei de-atunci, şi poate cu o tăinuită iubire de-atunci.

Au tăcut tustrei. A trecut o înfiorare de frig de la unul la celălalt.

— Ne prinde noaptea. Să mergem!... Altfel ne în- chide portarul aici, şi nu sînt atît de grăbit... Mai poate

să aibă răbdare încă o lună-două, un an. Pe urmă, are să ne închidă pentru totdeauna. Ce zici, Tacule?

Grigore Panţîru întrebase cu un zîmbet care nu mai putea fi răutăcios şi rece. Pantelimon Tacu se ridică însă deodată cuprins de îngrijorare, ca şi cum cei doi contemporani ar fi complotat să-l închidă de pe acum în cavoul lui, pe lîngă care nu trecea niciodată.

— Să mergem! rosti. E tîrziu de tot... Uite, au în- ceput stelele...

N-au ales poteca pe la cele două morminte vecine şi proaspete.

Pe acolo, treceau alte umbre în înnoptarea grăbită. Două. Magîlea susţinînd braţul Nadiei Trifan. Copila se împleticea în mers. Se opri să tuşească. Îşi acoperi buzele cu batista albă. Cînd sfîrşi, ascunse batista şi înălţă ochii la cer. Iar îndată uită tusea, uită genunchii împle-ticiţi, sfîrşeala febrei din trup. Pe cerul de stînjenel, licăreau cele dintîi stele — şi cerul era atît de înalt, de vast şi de limpede în cosmica lui rece enigmă, încît mica lor dramă i-a apărut mai neînsemnată ca zbaterea de agonie a gîzelor.

O stea se desprinse din cheotoarea albastră şi după dînsa alta. Au căzut oblic, diagonal, spre cealaltă margine a lumii, undeva, departe, departe.

Nadia întoarse ochii de la cele două candele de la crucile celor două proaspete morminte de aproape şi vorbi în şoaptă:

— Nu ştiu de ce, Leon, dar îmi pare întotdeauna că stelele care cad nu se pierd... Cad la căpătîiul morţilor, în candele... Ca să lumineze de-acolo. Poate de asta se spune, de cîte ori cade o stea, că moare un om... Steaua vine să-şi caute mortul ei, să-l păzească, aşa cum l-a păzit în viaţă...

Priveau amîndoi la cele două candele cu sîmburele de lumină licărind, într-adevăr, ca două scîntei siderale descinse în cupola de sticlă.

Dar o suflare nesimţită a stins steaua de pe mormîn- tul lui Picu Hartular. El a rămas singur, în întuneric.

Afară, la poartă, Moriţ, cîinele nimănui, îl aştepta

cum îşi aşteptase celălalt stăpîn, la poarta cimitirului evreiesc.

Începu să urle. Să-l cheme.

Paznicul ridică un bulgăre de ţărînă şi zvîrli după el:

— Marş tu, potaia dracului! Caută-ţi alt loc să-ţi încerci glasul. Marş şi urlă pe-un maidan cu gunoaie, la Trăscău.

EPILOG

„Hodie mihi, cras tibi!”[22]

Moriţ şi-a aşteptat zadarnic stăpînul închis în cu- tioara lui de lemn, scurtă ca un sicriu de copil.

Trei nopţi a venit să-l cheme, urlînd la lumina de var a lunii. Trei nopţi. Pe urmă, a înţeles că nu se mai întoarce, cum nu s-a mai întors celălalt stăpîn, Moriţ Şor, telalul. A intonat o ultimă tînguire, mai prelungă şi mai jalnică decît toate, pînă ce luna şi-a tras faţa albă de strigoaică dincolo de dealul Călimanului. A plecat spre oraş, spre maidanele cu spini şi movilele cu gunoaie, spre uliţele unde din nou aveau să-l întîmpine, a doua zi dimineaţă, loviturile de pietroaie, găleţile cu leşie şi colţii celorlalţi cîini.

Dar Picu Hartular s-a întors, cu toate acestea, din mormînt.

Nu-şi găsea linişte acolo. El mai avea ceva de spus, fără cuvintele dogite din viaţă, de la masa lui, la „Rinalti”.

A fost o spaimă şi o chinuire în oraş, răsucind multe trupuri prin somn şi căscînd mulţi ochi cutremuraţi de întuneric.

Acum, nimeni nu-i mai putea închide nici o uşă.

---

[22] Azi mie, mîine ţie (***lat.***).

Umbra mortului trecea prin uşă. Prin toate uşile unde-a bătut în viaţă. Trecea fără vuiet, fără să bată, tîrziu, după miezul nopţii.

Se instala pe marginea paturilor, fără să rostească nimic, cu mîinile albe şi lungi pe genunchi, privind în pămînt cu tristeţe. Îi şiroia apa de pe hainele leoarcă şi îi clănţăneau dinţii.

Dar nu rostea nimic.

Nu se plîngea. Nu dojenea pe nimeni, nu cerea socoteală. Stătea pe marginea patului şi aştepta. În aceeaşi clipă, trecea prin douăzeci de ziduri, în douăzeci de case, ca să-şi ia locul pe-o margine de pat şi să aştepte, chinuitoare mustrare de dincolo de mormînt.

Aşa a trecut prin uşa lui Tudor Stoenescu-Stoian şi aşa îi priveghea somnul, neclintit la picioare. Aşa se arăta Lisavetei, care se trezea cu geamăt, blestemîndu-l, pocitul! să-l apese pămîntul mai greu peste pieptul coşcovit şi să-i putrezească mai repede inima. Aşa intra în dormitorul doamnei Clemence Blîndu; iar Ans se zvîr- colea scîncind: „Puciule, scoală-te şi-l alungă! Ce stai?” Aşa trecea prin uşa Laurenţiei Iancovici. Acum, nopţile ei erau mai înfricoşate. Nu mai bătea Ionică al ei afară şi nu mai avea cui striga: „Aşteaptă, Ionică, nu pleca. Aşteaptă, nu pleca!...” Visul acesta se curmase deodată. Dispăruse. Acum pătrundea, prin uşa închisă, schilodul cu hainele ude, aşa cum l-a văzut ea, ca un om scăpat de la înec. Nu ştia cum a sosit, cum a intrat. N-o ştia, cum nu ştia nimeni dintre ceilalţi. Ca toţi, se pomenea cu dînsul pe marginea patului, privind în pămînt, cu mîinile pe genunchi, cu apa curgînd din buretele ghebului şi lăţind lac negru la picioare — negru cum numai apa din cealaltă viaţă a iadului poate să fie aşa, de culoarea catranului.

Intra acum Hartular şi prin uşa Adinei Buhuş, în camera cu mobile de cristal şi de nichel.

Nu-i rezista nici un zăvor. Nimic nu-l mai putea opri şi nimeni. Pe Lisaveta o ţintuia în patul ei, fiindcă era în acelaşi timp şi acolo, cum era şi la patul, în visul altor oameni din tîrg; al lui Emil Sava şi al lui Tudor Stoenescu-Stoian, al doamnei Clemence Blîndu şi al părintelui Mîrza, al Laurenţiei Iancovici şi al multor caracude, din cele chemate de colonelul Ţibică Artino la apelul lui nominal: Caracudescu, Caracudovici, Caracu- deanu, Caracudovschi. Dar aici, la patul Adinei Buhuş, rămînea el mai îndelung, pînă în zori, şi aici era el mai trist privind în pămînt, cu mîinile lungi ţinîndu-şi ge-

nunchii. Aici avea el mai multe de spus, ce n-a spus în viaţă şi nu cuteza a spune nici acum. Dar se mulţumea să vină, să tacă, să aştepte. Nu-l mai putea alunga ni- meni! Prin uşi intra şi ieşea ca un fum, prin fereastra deschisă.

Sub ochii Adinei Buhuş, cearcănele viorii au coborît mai intense.

— A devenit ceva imposibil!! exclamase într-o zi domnul prefect Emil Sava, zuruindu-şi cheile cu mînie. Această canalie nici mort nu se astîmpără!

Tudor Stoenescu-Stoian recunoscu, mestecîndu-şi cuvintele în gura coclită:

— Şi mie mi se întîmplă la fel. De-o săptămînă, îl visez în fiecare noapte. Vine, se instalează şi nu-l pot scoate afară. Mă deştept? Dispare! Aţipesc! Îşi ia locul! E ceva inimaginabil.

Amîndoi au tăcut. Acum nu-i mai puteau face ni- mic. Iar domnul Emil Sava nu se putea împăca în ruptul capului cu această umilitoare recunoaştere a neputinţei. Îl duşmăneau pe mort mai vrăjmaş decît l-au urît în viaţă, ca şi cum el, într-adevăr, cu ştiinţă şi cu voinţă, se întorcea din lumea de dincolo, să-şi rîdă fiindcă i-a aflat dezarmaţi şi să-şi reia, cu o lugubră satisfacţie, misiunea lui de la masa caracudelor.

Născocise un supliciu cum n-a izbutit să descopere în viaţă. Numai el era capabil de asemenea perversă răzbunare, torturîndu-şi din mormînt concetăţenii.

Sentimentul domnului prefect Emil Sava era acesta:

— Asemenea oameni trebuiesc suprimaţi! se îndîrji, călcînd apăsat şi izbind cheile cu care nu putea închide un mort.

Pe urmă, îşi tamponă cu batista fruntea asudată. Începea să vorbească prostii. Îl suprimaseră, doară, o dată! Un mort nu mai poate fi suprimat. Aici, orice abilitate şi „lovitura dublă” încetează. Îşi pierde eficacitatea.

Morţii vin cînd vor, pleacă şi se întorc cînd vor, intră unde vor.

Domnului Emil Sava i s-a părut un privilegiu stupid şi nedrept acesta. Ar fi cerut o lege, un regulament şi ar fi afişat o ordonanţă.

Şi aceasta, tocmai acum şi-a găsit s-o facă, mize-rabilul! Îţi spun, e o farsă sinistră cum era în năravul lui. O face anume!...

„Tocmai acum", adică în momentele cînd cariera politică a domnului prefect Emil Sava se încununa cu o măreaţă înfăptuire de gospodar.

Palatul administrativ se înălţa glorios în piaţa Miron Costin, cu latele scări de granit şi cu turnul dominînd tot oraşul. Inaugurarea fusese pregătită cu vast program de festivităţi. Se ridicaseră arcurile de triumf pentru reprezentanţii guvernului de la centru. Soseau doi miniştri. Bunul prieten al domnului Emil Sava şi al lui Iordan Hagi-Iordan: ministrul de justiţie, simpaticul şi popularul Gică Elefterescu. Ministrul de interne. Un om mult mai dificil şi mai stăpîn pe sine în socotelile politicăriei: Alexandru Vardaru.

— Să ştii că şi acesta o să ne facă neplăceri! declară domnul Emil Sava. Eu nu înţeleg ce caută el la noi în partid şi de ce a apelat partidul la el? E o vechitură din vremile preistorice ale politicii, dinainte de război, cînd n-aveai de luptat cu votul universal. Toate se manevrau cu altă tactică şi cu mănuşi, pentru nasuri subţiri, pe colegii. Ce ştie el din tactica nouă de-acuma? Deocamdată, s-a anunţat că va găzdui la Sandu Buhuş, pentru că ar fi fost în bune legături de prietenie cu bătrînul Buhuş... Aşa ceva ne mai trebuia! Ne strică toate aranjamentele. Un ministru găzduit la un imbecil din opoziţie, dacă s-a mai văzut vreodată! Şi aceasta se numeşte a face poli-

tică, a avea cap politic!... Iată pentru cine muncim şi ne spetim!

Inaugurarea a avut loc cu fanfare militare, cu banchet şi toasturi. Ministrul justiţiei, Gică Elefterescu, escortat de Iordan Hagi-Iordan, a fost sufletul festivităţilor şi a ţintuit asupră-i toate speranţele norodului, făgăduind că

va sta alături de amicul său Emil Sava, în toată strădania pentru a ridica ţinutul acesta, prea neglijat pînă acum de guverne. De altfel, oricît de vremelnice ar fi destinele guvernelor, aici prosperitatea rămîne pe mîini mai statornice. Şi, întorcîndu-se cu paharul de şampanie în mînă, a închinat în sănătatea marelui financiar şi neostenitului organizator de fertile întreprinderi, Iordan Hagi-Iordan, omul cu mandibulele puternice şi cu figura apoplectică, directorul societăţii ***„Voevoda, Rumanian Company for the Development of the Mining Industry, Limited”***. Prin acesta, prin întreprinderea sa şi prin oamenii de talia domnului Emil Sava, judeţul va cunoaşte o epocă de activitate şi de belşug încă necunoscută în asemenea regiuni ale ţării. Un cuvînt a fost rezervat şi valorosului element proaspăt venit în politică, să-şi pună în serviciul concetăţenilor şi al micii sale patrii adoptive priceperea, talentul, înalta probitate şi nobila dezinteresare, care ar fi de dorit să slujească pilduire şi altora. Tudor Stoenescu-Stoian a plecat ochii cu modestie, răsucind între degete cocoloaşe de pîine şi neputînd alunga gîndul că şi în această noapte, îndată ce va întoarce cheia în uşă, îndată ce se va băga în aşternut şi va închide ochii, la capătul patului, la picioare, Picu Hartular se va instala cu palmele pe genunchi, cu privirea lui în pămînt, cu înfricoşătoarea lui tăcere şi cu cocoaşa lui şuroind de apă ca un burete.

Celălalt ministru, Alexandru Vardaru, s-a mulţumit să rostească numai cîteva cuvinte, în care n-a pomenit mai nimic despre abnegaţia şi truda domnului prefect Emil Sava, mai nimic despre prosperitatea ce se va dezlănţui în curînd, graţie marelui şi întreprinzătorului capitalist Iordan Hagi-

Iordan. Avea socotelile sale. Nu învîrtea politică să-şi facă avere. Făcea politică să-şi asigure averea moştenită din tată-n fiu, de aproape un veac. Îi dădea mîna!

Aceste rezerve au făcut proastă impresie şi au dat loc la aprinse comentarii, ca şi faptul că toată vremea, ministrul de interne n-a schimbat o vorbă cu intrepidul financiar şi că a găzduit la un om de ispravă, desigur, ca

Sandu Buhuş, dar, oricum, un opozant obstructionist. Toate comentariile au fost reluate la masa caracudelor. Lipsea însă Picu Hartular să găsească el cuvîntul de încheiere, neuitat, pentru a pecetlui multe comice amănunte, ca, bunăoară, ideea de a pune în turla noului edificiu public un om să învîrtă minutarul ceasornicului cu mîna, fiindcă orologiul sosise cu mecanismul defectuos de la fabrică. Glasul cu rezonanţa amplificată de cocoaşă n-avea să mai răsune la masa caracudelor. Nu-l mai auzeau nici cei care primeau vizita lui Hartular prin somn, cînd trecea prin uşi şi venea să se odihnească pe marginea paturilor, după drumul istovitor şi fără nădejde prin ploaie.

Acum tăcea. Iar tăcerea era mai intolerabilă decît orice cuvînt a rostit el vreodată şi ar fi putut să-l rostească!

Adina Buhuş se deştepta în fiecare dimineaţă mai isto- viă şi cu tîmplele încleştate într-un cerc mai dureros de foc.

Ea nu-şi imagina ce are strigoiul acesta cu dînsa, cum nu-şi imaginase că a putut avea ceva în viaţă.

Prin somn, prin vis, voia să-l roage cu un blînd re- proş: „Spune-mi, te rog, ce vrei? Spune-mi şi lasă-mă, te rog. Eu nu ţi-am făcut nimic, niciodată. N-am făcut niciodată, nimănui, cu voinţă, nimic rău. Pe mine de ce să mă torturezi? Sînt destul de nefericită şi fără aceasta... Te rog, lasă-mă... O singură dorinţă am. Să mă lase toţi în pace...” Dar buzele nu se mişcau, glasul rămînea împietrit în vraja cea rea a visului. Şi vedenia nu pleca să treacă prin uşă ca un fum, pînă ce nu se lumina de ziuă, cînd Adina Buhuş deschidea ochii să-şi rănească privirea de cealaltă prezenţă chinuitoare: zidul de temniţă al Că-

limanului, astupîndu-i cerul cît e de înalt, fereastra cît e de lată.

O amăgitoare uitare şi un amăgitor interes pentru viaţă i-a adus, două zile, oaspetele ilustru din Bucureşti:

Alexandru Vardaru. Cu mare uimire şi cu bucuroasă plăcere, ministrul de interne a descoperit că soţia lui Sandu Buhuşi fusese, pe vremuri, prietenă cu singura lui fiică, Luminiţa, şi că era nepoata acelei tanti Cora, maiestuoasă la înfăţişare şi puerilă la fire, pe care a cunoscut-o în tinereţe şi de care îl legau multe şi melancolice amintiri. Astfel, Adina Buhuş a trăit puţin, a retrăit o viaţă a ei, ucisă de conspiraţia acestor oameni de aici, asfixiată de înăbuşitorul perete de lut şi de piatră.

Pe urmă, alaiul de la festivităţile domnului Emil Sava a plecat. Alexandru Vardaru, cu masiva lui energie şi cu aspra lui frunte brăzdată de cute, şi-a luat rămas bun, să-rutîndu-i în prag mîna, cu o desuetă politeţe de dinaintea anilor de război, i-a urat, rîzînd cu toată dantura intactă, gînduri mai puţin sumbre, a invitat-o, în numele Luminiţei, să-şi revadă prietena, l-a amenințat pe Sandi cu degetul să nu-şi neglijeze asemenea podoabă a casei, s-a urcat în automobilul imens ca un vagon şi a plecat să inspecteze alte ţinuturi, răzleţit de banda celeilalte excelenţe şi de a comparşilor săi: Gică Elefterescu, Iordan Hagi-Iordan et comp.

Adina Buhuş a rămas mai singură, cu zilele mai deşarte şi cu arătarea ei din fiecare noapte, aşezată pe marginea patului, cu palmele prelungi sprijinite în genunchi.

Aşa a găsit-o scrisoarea hotărîtoare, într-o dimineaţă.

Cîteva rînduri zgîriate cu peniţa stiloului, într-un hol elveţian, de fosta tovarăşă de cameră la pension, Gra- ziella Leitzelar. Cum o recunoştea din această scrisoare pe prietena ei din totdeauna şi cum viaţa nu schimbase din ea nimic! Îşi tîrîse bărbatul după dînsa, din San-Salva- dorul minuscul pe

harta Americii, ca un rest din ţigările pe care le fuma ea pe ascuns, cînd închidea uşa de la camera lor şi cînd M-lle Ecuyer bătea cu pumnul, so- mînd-o să deschidă ca s-o surprindă asupra faptului. Nu trăgea zăvorul pînă ce nu se risipea fumul. Apoi, inventa cele mai năstruşnice şi absurde explicaţii, pe care nu le credea şi nu pretindea să le creadă nici M-lle Ecuyer.

Ecky — aşa o botezaseră. Acum, purtîndu-şi bărbatul să cutreiere Europa, Graziella făcuse popas şi la pensionul lor, Roseneck, din Lausanne. O găsise pe Ecky mai uscată şi cu articulaţiile mai ruginite. O terorizase, oferindu-i cu dezinvoltură ţigări din portţigaretul de piele de şarpe — de şarpe de-al lor, din San-Salvador! O terorizase, silind-o să fumeze şi spunînd că a făcut un ***voeu***[23] de care depinde destinul ei şi al copiilor. Ecky se chinuise să fumeze, tuşind, lăcrimind şi strănutînd. Pe urmă, cînd ţigara a fost gata, i-a mărturisit, rîzînd, că totul era nu- mai un jurămînt vechi al ei, de cînd îi bătea în uşă şi n-o lăsa să-şi termine „Laurensurile". De pe atunci îşi jurase să fumeze cîndva împreună pipa păcii, ca şefii triburilor indiene de odinioară, şi, iată, şi-a ţinut jură- mîntul cu această revanşă inofensivă de şcolăriţă! Pe jumătate scandalizată, pe jumătate iertînd-o, Ecky i-a pomenit că fosta ei tovarăşă de cameră, Adina, n-ar fi săvîrşit niciodată aşa ceva, fiindcă ea n-avea mintea şi voluptatea sadică a unei mici sălbatice din continentul pieilor roşii, al metişilor, al mulatrilor, al creolilor şi al gangsterilor. „Aşa a venit vorba despre tine, Ady! Te regretă şi am înţeles că şi acum te adoră. Aşa ar fi vrut ea s-o secondeze o fostă elevă, să-i predea cheile şi jumătate din răspunderea conducerii. Am pufnit de rîs în nasul lung şi ascuţit al lui Ecky! Tu conducînd pensionul Rosenberg, ţinînd în frîu cele treizeci de turbate aduse din toate unghiurile planetei!... Cum vezi, Ecky s-a zaharisit 99,99 la sută. Dar am vizitat şi camera noastră. Nimic nu s-a schimbat, Ady. Aceeaşi privelişte de la fereastră, peste Leman, cu Evianul în fund. În locul nostru, alte două victime ale lui

[23] Legămînt (***fr.***).

Ecky. O canadiancă şi o norvegiană. Le-am şi identificat! Canadianca ţinea locul meu. O zurlie cu un valvîrtej de păr în cap, o apucată din cele care rup trei piepteni pe săptămînă, nu-şi găsesc niciodată perechea pantofului, nu-s capabile să fie exacte la masă şi mai pretind pe urmă, cu vehemenţă, că ornicul pensionului e de vină — întotdeauna bate razna. În fine, cunoşti: toate

cele de la fosta Graziella Leitzelar citire! Sînt sigură că şi ea fumează pe ascuns. Sînt sigură că şi ei îi bate Ecky cu pumnul în uşă. Cealaltă, norvegiana, vaporoasă şi nostalgică... Îţi ţine locul tău. Amîndouă m-au însoţit tot timpul cît am vizitat pensionul, au vrut să afle cum era viaţa noastră de atunci, am cerut voie de la Ecky să mi le cedeze pe-o jumătate de zi, le-am plimbat cu automobilul pînă la Montreux, eram să le răstorn în Leman la un viraj, căci conduc, după cum îţi imaginezi, ca o nebună. Pe urmă le-am corupt. Le-am dus la «Perroquet», unde-au dansat pînă tîrziu. Cînd am sunat la poartă să le predau lui Ecky, fosta noastră directoare să mă ia în unghii, nu alta. Dar i-am făcut cu tifla şi am dispărut în noapte, ca un demon al răului ce-am fost şi-am rămas."

Scrisoarea căzu pe genunchii Adinei. Ridică ochii şi privirea se izbi de peretele aspru al Călimanului.

A alergat, ca întotdeauna în asemenea ceasuri, a alergat la Scarlat Buhuşi, aventurierul care a cutreierat lumea, mările şi oceanele, continentele. A întîmpinat-o femeia spoită şi Bijulică, lătrînd piţigăiat şi agresiv.

Scarlat Buhuş se putea mişca acum. Nu mai mergea copăcel, sprijinindu-se de pereţi şi de spătarele scaune- lor. Îşi plivea grădina, îşi curăţa pomii de omizi, săpa singur straturile pentru răsaduri. Dar un gol se căscase în toate amintirile. Cînd privea globul de carton cu petele albastre ale oceanelor, cu petele cafenii ale munţilor, cu savanele verzi şi cu albele pete ale deşerturilor nisipoase, ele nu-i mai spuneau nimic. Nu-şi mai amintea, de toate, decît printr-o ceaţă.

— Mi-a scris prietena din San-Salvador... Ştii, unchiule? din San-Salvador, unde-ai stat şase luni, fiindcă n-aveai bani să cumperi

bilet la vapor... Îţi aduci aminte? Ai făcut drumul pe jos, din Honduras, de la Tegucigalpa... Pe urmă, ai trecut la Managua, la San-José şi de la Pa-nama ai plecat matelot cu vaporul peste Pacific, Noua Ze- elandă, insulele Sandwich...

Scarlat Buhuşi păru foarte minunat de acest itinerar:

— Am fost eu în insulele Sandwich? Nici n-am ştiut că există nişte insule de sandviş... Trebuie să trăiască bine cei de acolo... Au mîncarea sub picioare.. Dar ce fel de sandviş? Cu icre, cu şuncă?

Adina căută în ochii bătrînului o urmă de ironie, de maliţioasă intenţie.

Nu sclipea, însă, nimic. Deşertul cel mai desăvîrşit.

Cu o încordare de memorie, Scarlat Buhuş căuta cu toată seriozitatea să reconstituie arhipelagul Sandwich şi să-şi amintească dacă erau insule de şuncă ori de icre.

— În San-Salvador... reluă Adina.

Bătrînul îi făcu semn să-i dea cuvîntul. Îşi amintise.

Acum ştia despre ce e vorba:

— Da-da! San-Salvador. Acolo am vînat eu urşi albi. E foarte frig în San-Salvador.. Acolo mi-a degerat mie degetul ăsta...

Şi întinse degetul ciung, mărturie.

— Te înşeli, unchiule. Cum ai putut să vînezi urşi albi în San-Salvador, sub tropice, aproape de Ecuator? Degetul ţi-a degerat în Kamciatka...

Scarlat Buhuş îşi privi restul degetului cu neîncredere.

— Kamciatka? Nu cunosc Kamciatka...

Hotărîrea Adinei Buhuş crescuse, pusese stăpînire pe dînsa, în oraşul acesta astupat de un zid lutos spre zările lumii, unde nu mai avea pe nimeni, pe nimeni să-i răspundă chemărilor ei.

— Unchiule! îi întinse fruntea. Se poate să nu ne mai vedem niciodată. Se prea poate să-mi găsesc un rost pe lume: subdirectoare la un pension din Elveţia, unda am învăţat şi eu pe vremuri. Plec departe şi n-am să mă mai întorc!...

— Toţi se întorc... o asigură bătrînul.

Şi rămase în mijlocul grădinii, scuturîndu-şi ţărîna de pe degetele arse de geruri, rupte de gloanţe. O privi din

urmă pînă ce dispăru. Nu putea înţelege cum pleacă, unde poate pleca şi de ce poate pleca, departe, în lume, cineva.

Clătină din cap.

Sînt fel de fel de lucruri ciudate şi neînţelese pe lume.

Apoi începu să scormonească pămîntul cu degetele, pentru cuiburile lui de răsaduri.

Pe stradă, Adina Buhuş grăbi pasul. Mai avea cînd să prindă trenul de seară. Sandi lipsea pînă a doua zi. Cu atît mai bine! Erau amîndoi cruţaţi de sfîşierea despărţirilor, de explicaţii care nu pot explica nimic.

Cînd intră pe portiţă, acasă, de pe celălalt trotuar o salută Tudor Stoenescu-Stoian. Întoarse capul. Ar fi voit ca ultimul om întîlnit aici să fie altul. Tudor Stoenescu- Stoian nu mai simţi nici o săgetare dureroasă în inimă.

Era, şi pentru dînsul, totul sfîrşit.

Venise numai să treacă încă o dată pe dinaintea grădinii. Să revadă masa de sub nuc, unde-au stat într-o după-amiază de vară, cu cerul perdeluit în nori subţiri ca pînza de in. Acolo unde îşi spusese că se va mai întoarce, tîrziu, peste ani, să depună ţigara pe marginea scrumierei, să privească spre culmea Călimanului împădurită cu fagi şi cu paltini, să povestească întîilor şi bunilor săi prieteni, din adoptivul oraş patriarhal, întortocheatele răsturnări din sufletul lui, pînă ce le-a biruit pe toate, pînă ce s-a biruit. Acuma aceasta nu mai putea fi, cum nici dealul Călimanului n-avea să mai cunoască vreodată lăstărişul tînăr şi fraged de fagi şi de paltini.

Grăbi şi el pasul. Îl aştepta şi pe dînsul, aiurea, alt-ceva.

Altcineva.

Tovarăşa pe care i-a ales-o domnul Emil Sava, nepoata de-a doua spiţă a doamnei

Ortansa Sava; strănepoata lui Lache Ursuleac, îmbogăţitul, care şi-a înzestrat cinci fete în zece ani. Logodna era hotărîtă pînă-n două săptămîni. O aştepta cu indiferenţă, cum cu indiferenţă atinsese buzele moi cu buzele lui. Toată fiinţa sa cea adevărată, bună- rea, dar capabilă de remuşcări şi de mari hotărîri, era desprinsă de el. Rămăsese colo, să se descompună, să se lichefieze, să se volatilizeze pentru totdeauna la masa de

sub nuc, într-o după-amiază de vară, cu cerul perdeluit de nori subţiri ca pînza de in.

Păşi pragul, şi în prag îl întîmpină tovarăşa lui de toată viaţa. Apropie, fără nici o tresărire, gura de frun- tea oferită.

Logodnica avea un coş roşu pe frunte încă de ieri; îi mai apăruse astăzi încă unul în bărbie. Avea ochi cu ge- nele rare, ochi spălăciţi şi fără cearcăne, care devoră ju- mătate din obrazul prelung. N-avea nimic din capul fatal al Meduzei, nimic din fina mlădiere a unei pantere negre.

Făcea foarte izbutită plăcintă cu mere şi era neîntre-cută în confecţionarea cozonacilor. Astfel, Tudor Stoenescu-Stoian ştia dinainte că în cîţiva ani va căpăta burtă (chelie începuse să aibă), va mai avea şi o casă, poate automobil la scară, în orice caz, un pachet de acţiuni ale societăţii ***„Voevoda, Rumanian Company for the Development of the Mining Industry, Limited”.***

— Aceasta ce este? întrebă Stoian, cu inima încleş- tată într-un pumn de fier.

— O surpriză, Theo!... Am găsit-o în pod, printre alte lucruri vechi... Un cadou al bunicăi!... Adus de la Viena, la nunta mamei. Mai este un singur exemplar în tot ora-şul. A fost cumpărat, odată cu perechea lui de mama domnului Alexandru Buhuş.

Aceasta — era o oglindă cu trei canaturi. Altă oglindă cu trei canaturi, la fel cu aceea pe care Tudor Stoenescu- Stoian o cunoştea prea bine din primele săptămîni cînd sosise aici, pentru a începe o altă viaţă, nouă.

Theo înaintă să se privească. Dar era o oglindă mai prost conservată decît cealaltă, acolo unde va fi rămas ea atîta vreme la umezeală, printre vechituri. Argintul viu se

coşcovise, mîncat şi înverzit, şi împîclise lumina.

Iar Tudor Stoenescu-Stoian văzu apropiindu-se către el, din cele trei canaturi, din lumea fantomelor mucede,

trei semeni ai lui, contopiţi într-unui singur: uriaşul, pi-ticul şi cel pe măsura sa din totdeauna. Toţi trei cu obra-zul hidos, invadat de-o boală misterioasă: lepră, pustule şi ulcere — o boală ca în pedepsele vechilor blesteme, din vechile ceasloave. Boala pe care i-o strecurase în carne şi-n sînge, pînă la moarte, oraşul patriarhal.

CUPRINS

P r e l u d i u 7

CARTEA INTÎIA

Cap. I Trecea o înmormîntare cu dricul alb 41
Cap. II Dealul Călimanului făcea hotar între două lumi 53
Cap. III Oglinda cu trei canaturi 66
Cap. IV Animula vagula, blandula 74
Cap. V Popas, la Rinalti 91
Cap. VI Cîţiva prieteni şi mai multe caracude 103

CARTEA A DOUA

Cap. I Conu Todiriţă e un personaj 129
Cap. II Ultima doamnă din neamul movilesc 148
Cap. III Au şi oraşele tragedia lor 169
Cap. IV Pe lume sînt tot felul de dureri 194

CARTEA A TREIA

Cap. I Pastel în alb 213
Cap. II Mai sînt şi alţi prizonieri 228
Cap. III Metamorfoza 247
Cap. IV Apel nominal 258
Cap. V „Aho! aho! Copii şi fraţi!...” 273

CARTEA A PATRA

Cap. I Idele lui Mart 303
Cap. II Mesaj din sicriu 317
Cap. III „Cele mai sincere condoleanţe” 338
Cap. IV Mortul care aduce 358
Cap. V Cauze şi efecte 374
Cap. VI Întoarceri şi îndepărtări 388
Cap. VII Moriţ, clinele nimănui 406

E p i l o g 429

N o t e 445

LECTOR: DOINA URICARIU DROGEANU
TEHNOREDACTOR: GHEORGHE POPOVICI

APARUT 1982. BUN DE TIPAR 29.06.1932.

COLI TIPAR 28.

COMANDA NR. 20 217
COMBINATUL POLIGRAFIC CASA SCÎNTEII", PIAŢA SCÎNTEII NR. 1, BUCUREŞTI, REPUBLICA SOCIALISTA ROMÂNIA

BE BIBLIOTECA EMINESCU

Aici totul era simplu, bătrîn și cuminte, ca într-o filă de cronică întoarsă îndărăt, spre vremea începuturilor dintîi, cînd s-au adunat, pe țărmul unui rîu cu apa argintie, să-și dureze încăperi de piatră și să întemeieze cetatea. Totul părea că s-a schimbat prea puțin, aici, în afară de calea veacului. Poate aici și-au găsit adăpost virtuțile dîrze de atunci. Poate că aici s-a pitulat, la umbră de paltini și stejari bătrîni, fericirea cea mare, statornică și fără amenințări, cruțată de neastîmpărul vremilor, de nesațiul oamenilor, de deșertăciunea ispitelor.
«Orașul patriarhal» venea către el.

Lei 15

NOTE